
ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
• ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878 •

ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΤΡΙΚΟΥΠΗ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ.

ΔΕΣΧΗ ΠΙΟΝΙΟΥ ΒΕΝΙΑΜΙΝ ΛΕΣΒΙΟΣ
ΕΤΟΣ ΤΑΡΥΣΗΣ 1878

ΕΚΔΟΣΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

ΕΠΙΘΕΩΡΗΘΕΙΣΑ ΚΑΙ ΔΙΟΡΘΩΘΕΙΣΑ.

ΤΟΜΟΣ Γ.

"Καλλίστην παιδείαν ἡγητέον πρὸς ἀληθινὸν βίον τὴν ἐκ τῆς πραγματικῆς ἱστορίας περιγιγνομένην ἐμπειρίαν· μόνη γὰρ αὕτη χωρὶς βλάβης ἀπὸ παντὸς καιροῦ καὶ περιστάσεως κριτὰς ἀληθινοὺς ἀποτελεῖ τοῦ βελτίονος."

Ἐκ τῶν τοῦ Πολυβίου.

ΕΝ ΛΟΝΔΙΝΩ,

ΕΚ ΤΗΣ ΕΝ ΤΗ, ΑΥΛΗ, ΤΟΥ ΕΡΥΘΡΟΥ ΛΕΟΝΤΟΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ
ΤΑΫΛΟΡΟΥ ΚΑΙ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΥ.

,αωξβ'.

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
• ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878 •

ΠΙΝΑΞ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΑ.

Θάνατος τοῦ Δράμαλη καὶ τελευταῖα παθήματα τῶν ἐν τῇ Κορινθίᾳ ἀπομειναρίων τοῦ ὑπ' αὐτὸν στρατοῦ. —Πολιτικὴ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Τουρκίας.—Στάσις τῶν γενιτσάρων καὶ πτῶσις τοῦ Χαλὲτ-ἐφέντη καὶ τῶν ὁμοφρόνων του.—Τὰ περὶ τοῦ τουρκοπερσικοῦ πολέμου.—Τὰ μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας καὶ ἡ περὶ αὐτῶν γνώμη τῶν ἄλλων αὐλῶν.—Διάθεσις τῶν εἰς Βερώνην συνελθόντων πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Τουρκίαν καὶ ἀποστολὴ πρὸς αὐτοὺς καὶ τὸν Πάπαν ἑλληνικῆς πρεσβείας.—Μεταβολὴ ἐπὶ τὸ εὐμενέστερον τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς, ὑπουργήσαντος τοῦ Γεωργίου Κάννιγγος, καὶ πολιτικὴ τῶν ἄλλων αὐλῶν.—Ἐπιθεώρησις τῆς πρώτης κυβερνητικῆς περιόδου 1

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΒ.

Συγκρότησις τῆς δευτέρας τῶν Ἑλλήνων ἐθνικῆς συνελεύσεων.—Μετάβασις τοῦ νέου βουλευτικοῦ εἰς Τριπολιτσάν.—Νέαι διαιρέσεις.—Ἔκπλους τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου.—Κατορθώματα τῶν Ψαριανῶν κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν.—Εἰσβολὴ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τὸν Ἰσούφπασαν Μπερκόφτσαλην.—Καταστροφὴ τοῦ κατὰ τὴν Εὔβοιαν καὶ καθ' ὅλην τὴν Θετταλομαγνησίαν ἑλληνικοῦ ἀγῶνος 33

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΓ.

Μετάβασις τῶν μελῶν τοῦ νομοτελεστικοῦ, τῶν μὲν εἰς Σαλαμῖνα τῶν δὲ εἰς Πάτρας.—Τὰ περὶ προεδρίας τοῦ βουλευτικοῦ καὶ μετάβασις αὐτοῦ εἰς Σαλαμῖνα.—Εἰσδρομὴ τῶν ἐχθρῶν εἰς Ἀττικὴν καὶ ἀναχώρησις αὐτῶν.—Ἐπάνοδος τοῦ νομοτελεστικοῦ καὶ τοῦ βουλευτικοῦ εἰς Πελοπόννησον 48

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΔ.

Εκστρατεία ὑπὸ τὸν πασᾶν τῆς Σκόδρας Μουσταῆν εἰς Δυτικὴν Ἑλλάδα.—Ἄφιξις Κωνσταντίνου Μεταξᾶ εἰς Μεσολόγγι ὡς γενικοῦ ἐπάρχου.—Κατάστασις τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ τὰ περὶ συνοικισμοῦ Σουλιωτῶν ἐν Ζαπαντίῳ.—Ὁ Μάρκος Μπότσαρης σχίζει τὸ δίπλωμα τῆς στρατηγίας του.—Ἀπόβασις ἐχθρῶν εἰς Γαλατᾶν καὶ ἀποτυχία αὐτῶν.—Ἐφόρμησις νυκτερινὴ Σουλιωτῶν εἰς τὸ ἐν Καρπενησίῳ ἐχθρικὸν στρατόπεδον καὶ θάνατος Μάρκου Μπότσαρη.—Μάχη Καλιακούδας καὶ θάνατος Ζηγούρη Τσαβέλλα καὶ Νικολοῦ Κοντογιάννη.—Πολιορκία Ἀνατολικοῦ καὶ λύσις αὐτῆς.—Ἄφιξις Μαυροκορδάτου εἰς Μεσολόγγι ὡς γενικοῦ διευθυντοῦ.—Παράδοσις Κορίνθου.—Ἐκστρατεία εἰς Εὔβοιαν ὑπὸ τὸν Ὀδυσσέα 55

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΕ.

Στρατόπεδον Πατρῶν.—Ῥῆξις νομοτελεστικοῦ καὶ βουλευτικοῦ.—Καθαίρεσις τοῦ ὑπουργοῦ Περούκα καὶ τοῦ νομοτελεστοῦ Μεταξᾶ.—Ἐμφύλιοι ταραχαὶ καὶ συγκρούσεις.—Τὸ βουλευτήριον πατεῖται ὑπὸ στρατιωτικῆς δυνάμεως ἐν Ἄργει καὶ οἱ βουλευταὶ μεταβαίνουν εἰς Κρανίδι.—Νέον νομοτελεστικόν.—Τὰ μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας καθ' ὅλον τὸ ἔτος . . 70

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΣΤ.

Ἀνάπλους τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου εἰς Κωνσταντινούπολιν. —Ἔκπλους τοῦ ἑλληνικοῦ.—Ναυμαχία.—Τὰ περὶ Κρήτης καθ' ὅλην τὴν ἁρμοστείαν τοῦ Τομπάζη . . 80

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΖ.

Ἐξωτερικὸν δάνειον.—Γερμανικὸς λεγεὼν εἰς ἀντίληψιν τῆς Ἑλλάδος.—Φιλελληνικαὶ ἑταιρίαι.—Συνθήκη εἰς ἀνόρθωσιν τοῦ τάγματος τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τῆς Ἱερουσαλήμ.—Ἄφιξις τοῦ λόρδου Βύρωνος καὶ τοῦ συνταγματάρχου Στάνωπος εἰς Ἑλλάδα.—Ἀπόπειρα εἰς ἅλωσιν Κορώνης.—Διάλυσις τοῦ ἐν Εὐβοίᾳ ἑλληνικοῦ στρατοπέδου 96

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΗ.

Τὰ δύο νομοτελεστικά.—Ἐμφύλιος πόλεμος.—Διαγωγὴ τοῦ Βύρωνος ἐν Μεσολογγίῳ καὶ ἀποβίωσις αὐτοῦ.—Καταδίκη τοῦ Καραϊσκάκη ὡς ἐπιβούλου.—Τὰ κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα.—Παράδοσις Ναυπλίου καὶ εἴσοδος τῆς νέας κυβερνήσεως 105

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΘ.

Ἀποστολὴ μέρους τῶν δανείων εἰς Ἑλλάδα.—Ἔκπλους τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου.—Σχέδια τοῦ σουλτάνου καὶ τοῦ σατράπου τῆς Αἰγύπτου Μεχμὲτ-Ἀλῆ εἰς ἀναδούλωσιν ὅλης τῆς Ἑλλάδος.—Καταστροφὴ Κάσσου καὶ Ψαρῶν. Νίκαι κατὰ θάλασσαν τῶν Ἑλλήνων παρὰ τὴν Σάμον καὶ ματαίωσις τῶν κατ' αὐτῆς κινημάτων.—Ἐκστρατεῖαι κατὰ τὴν στερεὰν Ἑλλάδα.—Πολεμικὰ κινήματα ἐν Πελοποννήσῳ 125

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ν.

Αἰγυπτιακὴ ἐκστρατεία ὑπὸ τὸν Ἰβραήμπασαν καὶ εὐόδωσις αὐτῆς εἰς Κρήτην.—Αἱ ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας ταύτης ναυμαχίαι.—Φροντὶς τῆς ἑλληνικῆς κυβερνή-

σεως περὶ τακτοποιήσεως τῆς κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν ὑπηρεσίας.—Ἔναρξις τῆς γ' κυβερνητικῆς περιόδου. — Δωρήματα Βαρβάκη. —Φιλανθρωπικὴ Ἑταιρία ἐν Ἑλλάδι 153

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΑ.

Δεύτερος ἐμφύλιος πόλεμος.—Χαρακτὴρ αὐτοῦ καὶ τοῦ πρώτου.—Συνέλευσις τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος ἐν Ἀνατολικῷ 168

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΒ.

Ἐξωτερικὴ πολιτικὴ ὡς πρὸς τὴν Ἑλλάδα.—Συνδιαλέξεις ἐν Πετρουπόλει τῶν ἀντιπροσώπων τῶν πέντε Δυνάμεων περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος, καὶ σχίσμα Ἀγγλίας καὶ Ῥωσσίας 180

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΓ.

Σχέδια τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως κατὰ τῶν ἐχθρῶν.—Ἀπόβασις τοῦ Ἰβραήμπασα εἰς Μοθώνην.—Ἐκστρατεία τοῦ Κουντουριώτου προέδρου τοῦ νομοτελεστικοῦ.—Πολεμικὰ κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν συμβάντα καὶ παράδοσις τῶν Παλαιῶν Ναβαρίνων καὶ τοῦ Νεοκάστρου.—Ἐμπρησμὸς ἐχθρικῶν πλοίων ἐν Μοθώνῃ.—Ναυμαχία παρὰ τὸν Καφηρέα 187

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΔ.

Ἀποτυχία τῆς ἐκστρατείας Κουντουριώτου.—Ἀμνηστία ἀνταρτῶν.—Μάχη κατὰ τὴν θέσιν Μανιάκι.—Κινήματα Ἰβραήμη εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου καὶ συγκρούσεις.—Ὁ Χαμιλτὼν ἐν Ναυπλίῳ.—Παθήματα Ἑλλήνων καὶ ἐπάνοδος Ἰβραήμη εἰς Μεσσηνίαν. —Ὁ Φαβιέρος ἀρχηγὸς τοῦ τακτικοῦ. — Κατορθώματα Ἑλλήνων.—Ἀτυχὴς ἀπόπειρα εἰς ἅλωσιν Τριπολιτσᾶς. — Ἀνταλλαγὴ αἰχμαλώτων. — Ἀπόπειρα δολοφονίας Ἰβραήμη 206

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΕ.

Προδοσία 'Οδυσσέως.—Αὐτομόλησις πρὸς τοὺς "Ελληνας καὶ θάνατος αὐτοῦ.—Τὸ σπήλαιόν του.—Κινήματα Τούρκων κατὰ τὴν 'Ανατολικὴν 'Ελλάδα.—'Αναζωπύρησις τοῦ ἀγῶνος κατὰ τὴν Κρήτην.—'Απόπειρα ἐμπρησμοῦ τοῦ ἐν 'Αλεξανδρείᾳ ἐχθρικοῦ στόλου . . 226

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΣΤ.

Περὶ τοῦ δευτέρου δανείου καὶ τοῦ λόρδου Κοχράνου.—Αὔξουσα εὐμένεια τῶν λαῶν πρὸς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα.—Περὶ ἀναγορεύσεως βασιλέως.—Διάθεσις τῶν μεγάλων Δυνάμεων πρὸς τὴν 'Ελλάδα καὶ σύστασις κομμάτων ὑπὸ ξένην ὀνομασίαν.—Σχίσμα τῶν μελῶν τῆς ἱερᾶς συμμαχίας ἐπὶ τῶν ἐν Πετρουπόλει συνδιαλέξεων καὶ λύσις τῆς συμμαχίας.—Περὶ τῆς ἀγγλικῆς προστασίας.—Τὰ μεταξὺ 'Ρωσσίας καὶ Τουρκίας.—'Αποβίωσις τοῦ αὐτοκράτορος 'Αλεξάνδρου.—Σχέσεις τῶν αὐλῶν πρὸς ἀλλήλας ἐπὶ τῆς ἀποβιώσεώς του 245

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΖ.

Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.—Περίοδος πρώτη . 269

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΗ.

Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.—Περίοδος δευτέρα. 309

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΘ.

'Αποτυχία τῶν εἰς ἅλωσιν τῆς Τριπολιτσᾶς καὶ τῆς Καρύστου καὶ εἰς λεηλασίαν τῆς Βηρυτοῦ κινημάτων τῶν 'Ελλήνων.—'Εκστρατεία τῶν ὑπὸ τὸν Φαβιέρον τακτικῶν εἰς Εὔβοιαν καὶ ἀποτυχία αὐτῆς.—Καταστροφὴ τῶν γενιτσάρων καὶ εἴσαξις τῆς εὐρωπαϊκῆς τακτικῆς εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους 346

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
• ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878 •

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ.

1822–1823.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΑ.

Θάνατος τοῦ Δράμαλη καὶ τελευταῖα παθήματα τῶν ἐν τῇ Κορινθίᾳ ἀπομειναρίων τοῦ ὑπ' αὐτὸν στρατοῦ.—Πολιτικὴ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Τουρκίας.—Στάσις τῶν γενιτσάρων καὶ πτῶσις τοῦ Χαλὲτ-ἐφέντη καὶ τῶν ὁμοφρόνων του.—Τὰ περὶ τοῦ τουρκοπερσικοῦ πολέμου.—Τὰ μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας καὶ ἡ περὶ αὐτῶν γνώμη τῶν ἄλλων αὐλῶν.—Διάθεσις τῶν εἰς Βερώνην συνελθόντων πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Τουρκίαν καὶ ἀποστολὴ πρὸς αὐτοὺς καὶ τὸν Παπαν ἑλληνικῆς πρεσβείας.—Μεταβολὴ ἐπὶ τὸ εὐμενέστερον τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς ὑπουργήσαντος τοῦ Γεωργίου Κάννινγγος, καὶ πολιτικὴ τῶν ἄλλων αὐλῶν.—Ἐπιθεώρησις τῆς πρώτης κυβερνητικῆς περιόδου.

ΛΥΘΕΙΣΗΣ δὲ τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου, τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα παρεφύλατταν τὸν κορινθιακὸν κόλπον, ὥστε τὰ ἐν τῇ Κορινθίᾳ ἐχθρικὰ στρατεύματα πάλιν ἐλίμωτταν· ὁ δὲ ἐπικρατῶν λοιμὸς ἐθέριζε δέκα καὶ εἴκοσι καθ' ἡμέραν. Θῦμα τοῦ λοιμοῦ καὶ τῆς βαρυθυμίας του ἴσως ἔπεσε περὶ τὰ τέλη νοεμβρίου (α) ὁ ἀτυχὴς Δράμαλης ἀκμαζούσης τῆς ἡλι-

κίας του. Μετὰ δὲ τὴν πτῶσιν τοῦ Ναυπλίου ἡ ἐν Κορινθίᾳ περαιτέρω διαμονὴ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ ἦτον ἀνωφελής, καὶ εἰς ἀποφυγὴν τῆς παντελοῦς κατ' ὀλίγον φθορᾶς του διὰ τὸν ἐνσκήψαντα πρὸ πολλοῦ λοιμὸν καὶ τὴν ἐπισυμβᾶσαν ἐσχάτως πεῖναν ἀπεφασίσθη νὰ μεταβῇ εἰς Πάτρας πρὸς ἀλλαγὴν ἀέρος καὶ εὕρεσιν τροφῶν· καὶ οἱ μὲν ἐπιζήσαντες πασάδες, ἀφήσαντες τὴν ἀναγκαίαν φρουρὰν ἐν τῇ ἀκροκορίνθῳ, μετέβησαν μετὰ 1000 διὰ θαλάσσης εἰς Πάτρας, οἱ δὲ λοιποί, ὡς 3500, κατέλαβαν ἀφόβως καὶ ἀνυπόπτως τὴν 4 ἰανουαρίου τὴν πρὸς τὰς Πάτρας ὁδόν, ὅπου δὲν ἦσαν Ἕλληνες εἰς ἐμπόδιον τῆς πορείας των ὡς ἄλλοτε· ἀλλ' ἔπαθαν ἐκ περιστάσεως ὅσα δὲν ἔπαθαν ἐκ προνοίας τῶν ἐχθρῶν.

Ἀντεφέροντο πρό τινος καιροῦ ὁ Χαραλάμπης καὶ οἱ συνεπαρχιῶται του ὁπλαρχηγοὶ Πετμεζάδες περὶ ἐπαρχιακῶν συμφερόντων καὶ κατήντησαν εἰς φανερὰν ῥῆξιν. Ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ὁ Χαραλάμπης ἐστράτευσε μετὰ 500 ἐπὶ τοὺς Πετμεζάδας ἐστρατοπεδευμένους κατὰ τὸ τμῆμα τῶν Χασῶν. Μαθὼν τοῦτο ὁ Ἀσημάκης Ζαήμης παρέλαβεν ὅσους ἐδυνήθη ἐκ τοῦ προχείρου καὶ ἔτρεξεν ὅπως προλάβῃ, μεσολαβῶν ἐνόπλως, τὴν ἀλληλομαχίαν. Διὰ τὸν αὐτὸν ἀξιέπαινον σκοπὸν ἐκινήθησαν καὶ ὁ Θεοχαρόπουλος καὶ ὁ Σολιώτης. Καθ' ἣν δὲ ἡμέραν συνῆλθαν τὰ ὑπ' αὐτοὺς στρατεύματα εἰς τὸ ὑπερκείμενον τῶν Καλυβίων τῆς Ἀκράτας ὀροπέδιον, συνέπεσε νὰ προχωρῶσι πρὸς τὰ κάτω οἱ ῥηθέντες Τοῦρκοι, οἵτινες, φθάσαντες εἰς τὸν ποταμόν, οἱ μὲν ἐπέρασαν οἱ δὲ ἀπέμειναν, μήτ' αὐτοὶ ὑποπτεύοντες ὅτι ἐφίσταντο Ἕλληνες, μήτ' ἐκεῖνοι ὅτι ὑφίσταντο Τοῦρκοι. Πέραν τοῦ ποταμοῦ πρὸς τὴν Βοστίτσαν ἐν τῇ κάτω ὁδῷ οἱ Ἕλληνες εἶχαν κτίσει κατὰ τὴν εἰς Πελοπόννησον εἰσβολὴν τοῦ Δράμαλη τοῖχον, ὃν οἱ προχωρήσαντες ἕως ἐκεῖ Τοῦρκοι δὲν ἔκριναν ἀναγκαῖον νὰ καταλά-

βωσιν ἀγνοοῦντες ὅτι παρεπορεύοντο ἐχθροί. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες, ἰδόντες ἀπροσδοκήτως αὐτούς, ἀπεκοίμισαν τὰ πάθη των, ἠνώθησαν, ἔτρεξαν εὐθὺς καὶ κατέλαβαν τὸν τοῖχον· κατέλαβαν συγχρόνως καὶ τὴν ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τοῦ παρακειμένου ὄρους στενὴν δίοδον καὶ τὴν ἔφραξαν. Οἱ Τοῦρκοι ὥρμησαν τὴν 6 ἰανουαρίου ἵνα τὴν ἀνοίξωσιν, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καί τινες αὐτῶν ἐφονεύθησαν· ὥρμησαν καὶ ἐκ δευτέρου, ἀλλ' ἔπαθαν καὶ κατὰ τὴν δευτέραν ὁρμὴν ὅ,τι καὶ κατὰ τὴν πρώτην. Ὄχι δὲ ὀλιγώτερον τῶν ὁπλαρχηγῶν ἐφάνησαν προκινδυνεύοντες οἱ πολιτικοί, ὁ γηραιὸς Ζαήμης καὶ ὁ Χαραλάμπης. Οἱ Τοῦρκοι δὶς ἀποτυχόντες ὠπισθοδρόμησαν καὶ ἐκλείσθησαν ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ ξενοδοχείου τῆς Ἀκράτας μήτε πολεμοῦντες μήτε πολεμούμενοι. Μετὰ δύο δὲ ἡμέρας ἔφθασεν ἐκεῖ ἄλλη ἑλληνικὴ δύναμις ὑπὸ τὸν Ἀνδρέαν Ζαήμην, τὸν Λόντον καὶ τὸν Ὀδυσσέα μεταβάντας ἐκ Μεσολογγίου μετὰ τὴν λύσιν τῆς πολιορκίας τῆς πόλεως ἐκείνης εἰς Πελοπόννησον καὶ μαθόντας τὰ κατὰ τὴν Ἀκράταν ἐν ᾧ ὥδευαν πρὸς τὸ Ἄστρος· κατέλαβε δὲ ἡ δύναμις αὕτη τὰ νῶτα. Οἱ δὲ τρισάθλιοι Τοῦρκοι μήτε νὰ πολεμήσωσι πλέον ἐτόλμων, μήτε ὑπόσπονδοι νὰ παραδοθῶσιν ἀσφαλὲς ἐνόμιζαν· ἐπέμεναν δὲ λιμοκτονοῦντες καὶ σφάζοντες τοὺς ἵππους εἰς τροφήν· ἀλλὰ καὶ αἱ σάρκες τῶν ἵππων κατήντησαν μετ' ὀλίγον καὶ αὗται ἄχρηστοι δι' ἔλλειψιν ξύλων εἰς ἕψησιν· τόσῳ δὲ ἐπείνων, ὥστε οἱ ἐφιστάμενοι Ἕλληνες ἔβλεπαν τοὺς μὲν πίπτοντας κατὰ γῆς ἐν ᾧ ἐπεριπάτουν, τοὺς δὲ ἀνοίγοντας τὰ κρανία των καὶ ῥοφῶντας τὸν μυελόν. Τοιαύτη ἐλεεινὴ κατάστασις τοὺς ἠνάγκασε νὰ ἔλθωσιν εἰς λόγους συμβιβασμοῦ ἐπὶ παραδόσει ὅπλων καὶ παντὸς ἄλλου πράγματος, καὶ ἐπὶ ἀσφαλείᾳ μόνης τῆς ζωῆς (β). Ἀφ' οὗ δ' ἔγεινε γνωστὴ τοῖς ἐν Πάτραις ἡ ἀθλία κατάστασίς των, ἀπέπλευσεν ὁ

ὑπὸ τὸν Ἰσούφην στολίσκος εἰς παραλαβήν των, ἀλλὰ δὲν ἐδυνήθη νὰ προσεγγίσῃ τὴν δυσπροσόρμιστον ἐκείνην παραλίαν διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν κακοκαιρίαν καὶ ἐπανέπλευσεν εἰς Πάτρας ἄπρακτος· ἀπέπλευσε καὶ δεύτερον εὐδίας γενομένης, συγκείμενος ἐκ 15 πλοίων μικρῶν μεγάλων ἐν οἷς καὶ 3 εὐρωπαϊκὰ ἐμπορικά· ὑπὸ τὴν σφοδρὰν δὲ κανονοβολήν του καὶ ὑπὸ τὸ ἀδιάκοπον πῦρ τῶν Ἑλλήνων παρέλαβε τοὺς ἐπιζήσαντας καθ' ἣν ὥραν ἐσυνθηκολόγουν καὶ τοὺς μετέφερεν εἰς Πάτρας.

Τοιοῦτον τὸ τέλος τῆς ὑπὸ τὸν Δράμαλην πολυκρότου ἐκστρατείας, ἱκανῆς πρὸ ὀλίγου ὑποληφθείσης εἰς ἀναδούλωσιν τῆς Πελοποννήσου.

Ἀλλ' ὅσον ἔνδοξα καὶ εὐτυχῆ ἦσαν τὰ κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν, τόσον ἀθλία ἦτον ἡ πολιτικὴ κατάστασίς των. Πολλαχοῦ τῆς Πελοποννήσου ἀντεφέροντο καὶ ἀλληλομάχουν πολιτικοὶ καὶ πολεμικοὶ περὶ ἐξουσίας. Κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ὁ Ὀδυσσεὺς κατέτρεχε μέχρι θανάτου τινὰ τῶν μελῶν τοῦ Ἀρείου-πάγου καὶ ἐθάρρυνε, ὡς εἴδαμεν, τοὺς ἀντιπάλους τῆς Ἀρχῆς ἐκείνης νὰ τὴν καταργήσωσι καὶ ἀντικαταστήσωσιν ἄλλην παρὰ τὰς διατάξεις τῆς ἐν Ἐπιδαύρῳ συνελεύσεως καὶ παρὰ γνώμην τῆς κυβερνήσεως· ὥστε τὸ φθινόπωρον ὑπῆρχαν ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι δύο Ἀρχαί, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν οὐδεμία, κατατρέχουσαι ἀλλήλας, καὶ προσπαθοῦσαι νὰ στηριχθῶσιν ἡ μία ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς ἄλλης. Ὁ δὲ ἀδυσώπητος ἐχθρὸς τοῦ Ἀρείου-πάγου Ὀδυσσεὺς ὄχι μόνον ἦτο φανερᾷ ἐναντίος τῆς προστατευούσης τὴν Ἀρχὴν ἐκείνην κυβερνήσεως, ἀλλ' ἠγωνίζετο καὶ εἰς τελείαν ἀνατροπήν της. Ἡ δὲ γερουσία τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος διελύθη καὶ αὕτη μετὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ Βρυώνη, καὶ αἱ ἐπικρατοῦσαι διαιρέσεις καὶ ζηλοτυπίαι μεταξὺ τῶν κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος ἰσχυόντων

ἦσαν τόσον δειναί, ὥστε εἶχαν σώσει, ὡς εἴδαμεν, αὐταὶ μόναι τὸν ἐχθρικὸν στρατὸν ἀπὸ τοῦ παντελοῦς ὀλέθρου. Τὰ δὲ μεταξὺ τῆς πελοποννησιακῆς γερουσίας καὶ τῆς κυβερνήσεως ἦσαν ἀθλιώτερα. Ἡ μὲν κυβέρνησις ἐφοβεῖτο τοὺς ἀντιπάλους της ἐπὶ τῆς ξηρᾶς καὶ κατέφυγεν εἰς τὰ πλοῖα· ἡ δὲ γερουσία ἴσχυε καὶ ἐνήργει δραστηρίως ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τῆς Πελοποννήσου. Ἡ κυβέρνησις, συναισθανομένη τὴν ἐξηυτελισμένην ὕπαρξίν της, ἐπροσπάθησε νὰ τὴν καλῃτερεύσῃ διά τινος συμβιβασμοῦ μετὰ τῶν ἀντιπάλων της, ὧν ἀρχηγὸς ἦτον ὁ Κολοκοτρώνης· ἀλλ' οἱ δυνατοὶ ἀντίπαλοι ἐζήτουν ὡς ἀντίτιμον τοῦ συμβιβασμοῦ τὴν αὐτοχειρίαν της, διότι ἀπῄτουν τὴν ἔξωσιν μελῶν τινων τοῦ νομοτελεστικοῦ καί τινων ὑπουργῶν. Ἔγειναν δὲ καὶ ἀπόπειραι συμβιβασμοῦ τῆς κυβερνήσεως καὶ τῆς πελοποννησιακῆς γερουσίας καὶ ἐπροβλήθη ἐξ αἰτίας τῆς παντοτεινῆς καὶ δεινῆς συγκρούσεως τῶν δύο τούτων Ἀρχῶν νὰ καταργηθῇ ἡ γερουσία, καὶ συμπαραληφθῶσι τὰ μέλη αὐτῆς ἐν τῇ βουλῇ· καὶ ἡ μὲν κυβέρνησις, ὡς ἀδύνατος, συνῄνεσεν, ἀλλ' ἡ γερουσία, ὡς δυνατή, ἀπεποιήθη ὑποστηρίζουσα τὴν ἀποποίησίν της δι' ὅλων τῶν λόγων τῆς νομιμότητος, οὓς παρεῖχαν ὅσα περὶ αὐτῆς ἐνομοθέτησεν ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ συνέλευσις. Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης, ἀντιπολιτευόμενος τὴν κυβέρνησιν ἐξ ἀρχῆς τῆς συστάσεώς της, ἔλαβεν ἐσχάτως αἰτίαν σφοδρᾶς ἀποστροφῆς ἕνεκα τῆς ἀρχιστρατηγίας, ἣν τῷ ἀπένειμε μὲν ἡ γερουσία, ἀλλὰ δὲν ἐπεκύρωσεν ἡ κυβέρνησις, ἵνα μὴ προξενήσῃ νέας ταραχάς δυσαρεστοῦσα τὸν Πετρόμπεην λαβόντα ἄλλοτε τὴν ἀξίαν ταύτην καὶ προκαλέσαντα ἤδη διαμαρτυρήσεις τῆς Μάνης κατὰ τοῦ διορισμοῦ τοῦ Κολοκοτρώνη. Ἐν τοσούτῳ, ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ἐκαλεῖτο καὶ ὑπεγράφετο ἀρχιστράτηγος· μνησικακῶν δὲ πρὸς τὴν κυβέρνησιν τὴν ἐθεώρησεν ἐπὶ τῆς πτώσεως τοῦ

Ναυπλίου ὡς μὴ ὑπάρχουσαν, ἐνεργήσας ἀφ' ἑαυτοῦ τὰ πάντα καὶ διορίσας φρούραρχον τὸν Πλαπούταν συναινέσει μόνης τῆς γερουσίας.

Ἡ δὲ βουλὴ ἀντεφέρετο καὶ αὕτη δεινῶς πρὸς τὸν πρόεδρόν της Ὑψηλάντην. Ἐκείνη τὸν ἐκάλει εἰς τὰ πλοῖα, καὶ οὗτος τὴν ἐκάλει εἰς τὴν ξηράν· ἠπείθει ὁ Ὑψηλάντης εἰς τὰς διαταγὰς τῆς βουλῆς, ἀλλ' ὠφέλει μεγάλως ἐν τῇ ἀπειθείᾳ του τὴν πατρίδα προκινδυνεύων.

Ἡ δὲ κυβέρνησις διέμεινεν ἐν τοῖς πλοίοις ἀπὸ 6 ἰουλίου μέχρι 12 αὐγούστου· ἔκτοτε ἤρχισε νὰ ἐξέρχεται εἰς τοὺς Μύλους, καὶ μετὰ 8 ἡμέρας μετέβη εἰς τὰ ἐν τῷ ἀργολικῷ κόλπῳ Ἁγιαννήτικα Καλύβια, ὅπου συνήχθησαν καί τινα ἄλλα μέλη τῆς βουλῆς ἀπόντα· ἀνεχώρησε δὲ καὶ ἐκεῖθεν τὴν 1 ὀκτωβρίου καὶ μετέβη εἰς Ἑρμιόνην (Κάστρι) ἐπὶ τῆς πελοποννησιακῆς παραλίας ἀντικρὺ τῆς Ὕδρας. Δὲν ἔπαυσε δὲ ἡ βουλευτικὴ ἐπιτροπὴ προσκαλοῦσα τὰ ἀπόντα τῆς βουλῆς μέλη καὶ τὸν πρόεδρόν της· μὴ εἰσακουομένη δὲ παρ' αὐτοῦ κατήντησεν εἰς φανερὰν ῥῆξιν καὶ διεμαρτυρήθη. Ἐπλησίαζε καὶ τὸ τέλος τῆς ἐνιαυσίου κυβερνητικῆς περιόδου, καὶ ὅλοι ἐπεθύμουν μεταβολήν. Ἐπεθύμει μεταβολὴν καὶ αὐτὴ ἡ κυβέρνησις διὰ τὸν ἐξευτελισμὸν εἰς ὃν ὑπέπεσεν. Ἐπ' αὐτῷ τούτῳ ἐξεδόθη νόμος τὴν 9 νοεμβρίου περὶ ἐκλογῆς ἀντιπροσώπων καὶ συγκαλέσεως αὐτῶν περὶ τὰ τέλη τοῦ δεκεμβρίου ὅπου διέτριβεν ἡ κυβέρνησις εἰς ἔναρξιν νέας βουλευτικῆς περιόδου καὶ εἰς ἐγκατάστασιν νέου νομοτελεστικοῦ. Ἐπέστη ἡ προθεσμία, ἀλλ' οἱ ἀντιπρόσωποι θὲν συνῆλθαν· ἐξεδόθη ἄλλος νόμος τὴν 12 ἰανουαρίου νομιμοποιῶν τὴν ἐξ ἀνάγκης παράτασιν τῆς ὑπαρχούσης Ἀρχῆς μέχρι 15 φεβρουαρίου καὶ ἐπιταχύνων τὴν συνάθροισιν τῶν ἀντιπροσώπων. Τὴν δὲ 14 ὁ ἀντιπρόεδρος τοῦ νομοτελεστικοῦ, ὁ φιλόπατρις καὶ ἀφιλοκερδὴς Θά-

νος Κανακάρης, ὁ πρώην ἀβροδιαίτως καὶ πολυτελῶς ζῶν, μετέβη εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν ἐπὶ ψάθης ἀποθανὼν χάριν τῆς πατρίδος του· τὸν διεδέχθη δὲ ὡς ἀντιπρόεδρος αὐθημερὸν ὁ Ὀρλάνδος. Τὴν δὲ 18 ἀπεφάσισεν ἡ κυβέρνησις νὰ μεταβῇ εἰς Ναύπλιον καὶ στήσῃ ἐκεῖ προσωρινῶς τὴν ἕδραν της, καὶ ἐξεδόθη περὶ τούτου νόμος. Τὴν δὲ 22 ὁ Ἄρειος-πάγος, οὗτινος αἱ τελευταῖαι ἡμέραι ἦσαν ἡμέραι ὀδύνης καὶ σπαραγμοῦ, ἔστειλε πρὸς τὴν κυβέρνησιν ἐκ Ξηροχωρίου, ὅπου διέτριβε, τὴν παραίτησίν του. Πρὶν δὲ ἀναχωρήσῃ ἡ κυβέρνησις εἰς Ναύπλιον, ἐξέδωκεν ἡ βουλευτικὴ ἐπιτροπὴ δύο εὐχαριστήρια, τὸ μὲν πρὸς τὸν πρόεδρον τοῦ νομοτελεστικοῦ, Μαυροκορδάτον, ἐπαινοῦσα τὸν πατριωτισμόν του, τὰς ἀρετάς του, τὰς πρὸς τὴν πατρίδα ὑπηρεσίας του καὶ ἰδίως τὴν κατὰ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα διαγωγήν του, τὸ δὲ πρὸς τὸν ἀρχιγραμματέα, Νέγρην, ἐπαινοῦσα αὐτὸν ὡς πολλὰ μοχθήσαντα, ὡς δείξαντα διακαῆ ζῆλον ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ συμφέροντος, καὶ ὡς ἀναδειχθέντα διὰ τῶν ὑπηρεσιῶν του ἄξιον τῆς εὐνοίας καὶ ὑπολήψεως τοῦ ἔθνους· τὸν ἐκήρυξε δὲ καὶ "ἄξιον "τοῦ καρποῦσθαι πάντων τῶν δικαιωμάτων τῶν τῆς "ἐλευθέρας Ἑλλάδος Ἑλλήνων." Ἐπειδὴ δὲ οὐδὲ κατὰ τὴν δευτέραν προθεσμίαν συνῆλθαν οἱ ἀντιπρόσωποι, παρετάθη καὶ αὖθις ἐξ ἀνάγκης διὰ νόμου ἡ διάρκεια τῆς κυβερνήσεως. Τὴν δὲ 6 φεβρουαρίου τὰ μέλη τοῦ νομοτελεστικοῦ καὶ τῆς βουλευτικῆς ἐπιτροπῆς ἐπέβησαν εἰς τὸ πλοῖον, Πάραλον, καὶ κατέπλευσαν τὴν 9 εἰς τὸν λιμένα Ναυπλίου. Ἀλλ' ὁ Πλαπούτας δὲν τὰ ἐδέχθη ἐν τῇ πόλει λέγων, ὅτι ἡ ἐξουσία των ἔπαυσε, διότι ἔληξεν ἤδη ἡ κατὰ τὸν νόμον τῆς Ἐπιδαύρου ἐνιαύσιος κυβερνητικὴ περίοδος. Ἡ κυβέρνησις διέμεινεν ἐν τῷ πλοίῳ διαπραγματευομένη τὴν εἰς τὴν πόλιν εἴσοδόν της· ἀλλ', ἀφ' οὗ ὅλαι αἱ διαπραγματεύσεις της ἀπέ-

βησαν ἀνωφελεῖς, ἐμελέτησε νὰ μεταβῇ εἰς Αἴγιναν, ἐκάλεσεν ἐκεῖ τοὺς νέους ἀντιπροσώπους εἰς ἔναρξιν τῆς β' περιόδου καὶ εἰδοποίησε καὶ τοὺς ἀπόντας βουλευτὰς νὰ συνέλθωσι καὶ αὐτοὶ ἐκεῖ. Ἀλλά, μεταβαλοῦσα γνώμην, μετέβη τὴν 28 εἰς τὰ Ἀγιαννήτικα Καλύβια, ὅπου ἔστησε τὴν ἕδραν της ἐκ νέου. Συνελθόντων ἐπὶ τέλους τῶν ἀπόντων μελῶν τῆς βουλῆς, παρέδωκε τὴν 17 μαρτίου ἡ ἐπιτροπὴ τὰ πρακτικά της κατὰ τὸν ἐν Ἄργει ἐκδοθέντα τὴν 5 ἰουνίου νόμον, καὶ ἐπανέλαβεν ὅλον τὸ βουλευτικὸν τὰς ἐργασίας του· τὴν δὲ ἐπιοῦσαν διεκήρυξε πανδήμως τὴν ἄκραν του εὐαρέσκειαν δι' ἣν τὰ μέλη τῆς βουλευτικῆς ἐπιτροπῆς καὶ τῆς νομοτελεστικῆς Ἀρχῆς ἔδειξαν φρόνησιν καὶ καρτερίαν κατὰ τὰς δεινὰς περιστάσεις τῆς πατρίδος, διασώσαντα τὴν κυβέρνησιν ἀπὸ τοῦ πολιτικοῦ κλύδωνος, ἐμποδίσαντα τὴν ἀναρχίαν, φροντίσαντα περὶ κατευνασμοῦ τῶν ἐσωτερικῶν θορύβων, διατηρήσαντα ἀξιοπρεπῶς τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα πρὸς τοὺς ἔξω, φυλάξαντα τὴν παρακαταθήκην τῶν νόμων ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ, καὶ πιστὰ φανέντα πρὸς τὰς φιλελευθέρους ἀρχὰς τοῦ συντάγματος. Τὴν δὲ 24 διώρισεν ἐπιτροπὴν ἐκ βουλευτῶν πρὸς ἐξέλεγξιν τῶν πληρεξουσίων ἐγγράφων τῶν νέων ἀντιπροσώπων. Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἐγένετο καὶ πρᾶξις, δι' ἧς ἐδίδετο ἄδεια νὰ στείλωσιν αἱ ἓξ μεγάλαι ἐπαρχίαι Καρυταίνης, Μιστρᾶ, Κορίνθου, Καλαβρύτων, Γαστούνης καὶ Ἀρκαδίας ἀνὰ δύο ἀντιπροσώπους ἀνθ' ἑνός, ὡς ἔστελλαν μέχρι τοῦδε· πᾶσα δὲ φροντὶς κατεβάλλετο πρὸς ταχεῖαν ἔναρξιν τῶν ἐργασιῶν τῶν ἀντιπροσώπων.

Καὶ πολλὴν ὑπόληψιν ἐντὸς τοῦ τόπου εἶχαν, καὶ τὴν ἀπαιτουμένην ἱκανότητα ἔδειξαν τὰ πλεῖστα τῶν συνιστώντων τὴν κυβέρνησιν τῆς α' περιόδου μελῶν. Ἀλλ' ὅ,τι τὴν ἔρριψεν εἶναι ὅ,τι ρίπτει πᾶσαν κυβέρνησιν, ὅσον ἀξία καὶ ἂν ἦναι, ἡ ἀπορία. Ἀμι-

σθοι καὶ στρατιωτικοὶ καὶ ναυτικοὶ καὶ πολιτικοὶ ἠπείθουν καὶ δὲν τὴν ἐσέβοντο· ἡ δὲ κυβέρνησις, μ ἀνεχομένη τὰς ἐκ τῆς τοιαύτης καταστάσεως στρατιωτικὰς καταχρήσεις, παρώργιζε τοὺς καταχρωμένους· ἐφάνη ὅμως παντὸς ἐπαίνου ἀξία διὰ τὸν θερμὸν πατριωτισμόν της καὶ τὸν εἰλικρινῆ ὑπὲρ τοῦ γενικοῦ συμφέροντος ζῆλόν της. Ἐγκαταλελειμμένη ἐν μέσῳ κρισίμων περιστάσεων ἀντέταξεν ἄκραν καρτερίαν, διετήρησε τὴν ὕπαρξίν της μέχρι τέλους, ἂν καὶ ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι, καὶ ὑπὸ τὴν ἀσθενῆ ἀσπίδα της ἀπέκρυψεν ὀπωσοῦν τὴν ἐπικρατοῦσαν ἀναρχίαν. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ κατὰ τὴν Ἑλλάδα τῷ καιρῷ ἐκείνῳ.

Ἡ δὲ Τουρκία ἐκτὸς τῶν ἐξωτερικῶν παθημάτων της ἔπαθε μεγάλα καὶ ἐσωτερικῶς.

Ἐμελέτα ἀπό τινος καιροῦ ὁ σουλτάνος νὰ διαλύσῃ τὰ τάγματα τῶν γενιτσάρων καὶ συστήσῃ τακτικὰ στρατεύματα. Ἡ ἀνακάλυψις τοῦ σκοποῦ τούτου κατετάραξε τοὺς γενιτσάρους, ὧν τάγματά τινα ἐστασίασαν περὶ τὰ τέλη τοῦ ῥαμαζανίου καὶ ἔφεραν ἄνω κάτω τὴν βασιλεύουσαν, ἐπάτησαν οἴκους καὶ ἐργαστήρια, ἥρπασαν γυναῖκας καὶ περιουσίας, ἔσφαξαν Χριστιανοὺς καὶ Ἑβραίους, ἔσφαξαν καὶ Τούρκους, οὓς ὑπώπτευαν ἐναντίους των, καὶ ἐφόβιζαν καὶ αὐτὰς τὰς ὑψηλὰς Ἀρχάς. Ἂν καὶ τὰ ἄλλα τάγματα τῶν γενιτσάρων διέμειναν ἥσυχα, ὁ τότε ἀρχιβεζίρης δὲν ἔκρινε συνετὸν νὰ τὰ μεταχειρισθῇ κατὰ τῶν στασιαστῶν, διότι ὑπώπτευεν, ὅτι ὅλοι εἶχαν τὰ αὐτὰ φρονήματα, ἀλλὰ μετέφερεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὰ ὑπὸ τὸν Ἰβραήμπασαν κατὰ τὸν Βουγιουκδερὲν ἀσιανὰ στρατεύματα. Ἄναψε τότε δεινὴ ἀλληλομαχία ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ σουλτάνου τρέμοντος μὴ ὑπερισχύσωσιν οἱ ἀποστάται καὶ πάθῃ καὶ αὐτός· ἀλλ' ἐπὶ τέλους ὑπερίσχυσαν οἱ ἀσιανοί, καὶ ἔπνιξαν τὴν στάσιν ἐν τῷ αἵματι τῶν στασιαστῶν. Διακόσιοι

γενίτσαροι ἐφονεύθησαν κατὰ τὴν ἀλληλομαχίαν ἐκείνην, πολλοὶ ἀπεκεφαλίσθησαν μετὰ τὴν μάχην, πάμπολλοι ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν, ἄλλοι ἐξωρίσθησαν εἰς Ἀσίαν, καὶ αἱ φυλακαὶ ὅλαι τῆς βασιλευούσης ἐγέμισαν. Ἔκτοτε τὸ σῶμα ὅλον τῶν γενιτσάρων, τὸ ἀτάραχον διαμεῖναν, ἔπνεεν ἐκδίκησιν κατὰ τῶν ὑψηλῶν Ἀρχῶν, δι' ἣν ἔδειξαν τοῖς συναδέλφοις των ὑπέρμετρον σκληρότητα καὶ διὰ τὴν πρὸς τοὺς ἰδίους αὐτοὺς δυσπιστίαν καὶ τὴν χρῆσιν ἄλλων στρατευμάτων κατὰ τῶν στασιασάντων. Ἐπειδὴ δὲ ὅσα συνέβησαν ἀπεδίδοντο εἰς τὸν ὑπεραγαπητὸν τοῦ σουλτάνου Χαλὲτ-ἐφέντην, ἐψιθύριζαν πολλὰ ἐν πρώτοις κατ' αὐτοῦ οἱ γενίτσαροι, καὶ μετ' ὀλίγον κατεβόων καὶ ἀφόβως. Μεσοῦντος δὲ τοῦ ὀκτωβρίου, ὑπέγραψαν οἱ ἐγκριτώτεροι αὐτῶν ἀναφορὰν πρὸς τὸν σουλτάνον λέγουσαν, ὅτι ὁ Χαλὲτ-ἐφέντης καὶ οἱ ὀπαδοί του ἦσαν οἱ αἴτιοι ὅλων τῶν ἀπειλούντων τὴν αὐτοκρατορίαν κακῶν, καὶ ἐπεκαλοῦντο τὴν πτῶσιν αὐτῶν. Φοβηθεὶς ὁ σουλτάνος εἰσήκουσε τὴν αἴτησίν των, καὶ τὴν 28 ἐκάθηρε τὸν ἀρχιβεζίρην καὶ τὸν μουφτῆν, ὁμόφρονας τοῦ Χαλὲτ-ἐφέντη καὶ τοὺς ἀντικατέστησεν ὑπὸ φιλογενιτσάρων· ἐστάλη δὲ τὴν ἐπαύριον ἐξόριστος καὶ ὁ Χαλέτης εἰς Προῦσαν· ὁ δὲ ἀρχικουρεὺς τοῦ σουλτάνου καὶ ἄλλοι ἀξιωματικοὶ τοῦ παλατίου ἐξωρίσθησαν εἰς Ἀσίαν ὡς χαλετίζοντες. Εὐτυχήσαντες οἱ γενίτσαροι ἐν τῇ πρώτῃ των αἰτήσει, ἐθρασύνθησαν ἔτι μᾶλλον, καὶ ἀπῄτησαν νὰ παραδεχθῇ ὁ σουλτάνος ἀντιπροσώπους αὐτῶν ἐν τῷ συμβουλίῳ του· εἰσακουσθέντες καὶ ὡς πρὸς τοῦτο ἀπῄτησαν νὰ θανατωθῶσιν οἱ πρωταίτιοι τῆς μελετωμένης καταστροφῆς τοῦ σώματός των· ἔγεινε καὶ τοῦτο, καὶ εἰς ἐξιλέωσίν των ἐστηλώθησαν ἐπὶ τῶν πυλώνων τοῦ παλατίου αἱ κεφαλαὶ τοῦ Χαλὲτ-ἐφέντη, τοῦ ἀρχιβεζίρη, τοῦ ἀρχιτελώνου καὶ ἄλλων. Ἡ ἁπλῆ καὶ

σύντομος αὕτη διήγησις τῶν συμβάντων ἀρκεῖ νὰ δείξῃ ὅτι ἡ ἐσωτερικὴ κατάστασις τῆς Τουρκίας ἦτον ἐπίσης ἀθλία ὡς καὶ ἡ τῆς Ἑλλάδος, ἂν ὄχι καὶ ἀθλιωτέρα.

Διήρκει ἐν τούτοις ὁ τουρκοπερσικὸς πόλεμος, καὶ ἡ Πύλη εἶχεν ἀποστείλει τὴν παρελθοῦσαν ἄνοιξιν πρὸς τὰ ὅρια στρατεύματα· ἀλλ' οἱ Πέρσαι ἐπρόλαβαν τὴν ἐκστρατείαν της, ἐπάτησαν ἐκ δευτέρου τὰ ὅριά της καὶ ἐκυρίευσαν τὸ Κάρσιον· ὁ δὲ διάδοχος τοῦ θρόνου ἐξεστράτευσεν ἐκ Ταυρίδος τὴν 19 ἰουνίου, προσέβαλε καθ' ὁδὸν τὰ πρὸς τὰ ὅρια ὁδεύοντα τουρκικὰ στρατεύματα, τὰ ἔτρεψεν, ἐπῆρε τὰς σκηνάς των καὶ ὅλην σχεδὸν τὴν ἀποσκευήν των καὶ τὰ ἀπώθησε πρὸς τὴν Ἐσερόν· ἐξ αἰτίας δὲ τοῦ ἐπιπεσόντος εἰς τὸ στρατόπεδον θανατικοῦ ἐπανῆλθεν εἰς Ταυρίδα. Ἀλλ' ὁ πόλεμος οὗτος ἦτον, ὡς προείπαμεν, μικρός, διότι μόλις ἀπησχόλει δέκα ἢ δώδεκα χιλιάδων τουρκικὸν στράτευμα.

Ἐκτὸς δὲ τῶν ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν τούτων δυστυχημάτων τῆς Πύλης, ἐπέσκηψαν καὶ ἄλλα. Συνέβη τὴν 17 φεβρουαρίου φρικτὴ πυρκαϊὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει· δωδεκακισχίλιαι οἰκίαι, οἱ στρατῶνες, τὰ κανονοχυτεῖα καὶ πολλὰ ζαμία ἐκάησαν καὶ χιλιάδες οἰκογενειῶν ἐδυστύχησαν· καὶ ἐπειδὴ ἡ πυρκαϊὰ περιωρίσθη ἐντὸς τῆς συνοικίας τῶν Τούρκων, οἱ Τοῦρκοι ἐξέλαβαν τὸ συμβὰν ὡς θεομηνίαν. Ἀνήγγειλε δὲ καί τις σέχης, ὅτι, προσευχόμενος ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Μωάμεθ, εἶδε τὸν προφήτην, καὶ ἔλαβεν ἐντολὴν νὰ ἐλέγξῃ πικρῶς ἐξ ὀνόματός του τοὺς πιστοὺς ὡς παραβάτας τῶν θείων παραγγελμάτων τοῦ κορανίου, καὶ ὡς ἐκ τούτου δυστυχοῦντας. Τὸ ὅραμα τοῦτο ἔφερε μεγάλην ἀθυμίαν, καὶ ἐπειδὴ ὠφέλει πολιτικῶς ἡ γνῶσις αὐτοῦ, ἡ Πύλη ἐφρόντισε νὰ διαδοθῇ καθ' ὅλην τὴν ἐπικράτειάν της. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ κατὰ τὴν Τουρκίαν.

Κατ' ἐκεῖνον δὲ τὸν καιρὸν δύο συστήματα ἀντεμάχοντο ἐν τῇ αὐλῇ τῆς Ῥωσσίας· καὶ τὰ δύο ἤθελαν τὴν διάλυσιν τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας, ἀλλὰ τὸ μὲν τὴν ἤθελε ταχεῖαν διὰ τοῦ πολέμου, τὸ δὲ βραδεῖαν διὰ τῆς φυσικῆς της ἀγωνίας· καὶ τὸ μὲν φιλοπόλεμον ἀντεπροσώπευεν ἐν τῷ συμβουλίῳ ὁ Καποδίστριας, τὸ δὲ φιλειρηνικὸν ὁ Νεσελρόδος. Ἐπὶ τῆς ἐνάρξεως τῶν ῥωσσοτουρκικῶν διενέξεων ἄδηλον ἦτο ποῖον θὰ ἐπεκράτει, διότι ὁ αὐτοκράτωρ ἐταλαντεύετο· ἀλλ' ὁ φόβος μὴ διαλυθῇ ἡ ἱερὰ συμμαχία καὶ θριαμβεύσῃ τὸ ἐπαναστατικὸν πνεῦμα ὑπερίσχυσεν ἐπὶ τέλους· καὶ ὁ μὲν φιλοπόλεμος Καποδίστριας, ἐντίμως πολιτευόμενος, ἀπεμακρύνθη τῶν αὐτοκρατορικῶν συμβουλίων λόγῳ πασχούσης ὑγείας, ἀπαξιῶν νὰ ὑπηρετῇ πρὸς ἐνίσχυσιν πολιτικῆς, ἣν ἀπεδοκίμαζεν· ὁ δὲ αὐτοκράτωρ ἐζήτει διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν συμμάχων του εἰρηνικὴν ἐξίσασιν τῶν πρὸς τὴν Πύλην διαφορῶν του. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἐσχεδίασε πρωτόκολλον ὅπως ἀπαιτήσωσιν αἱ Δυνάμεις ἐκ συμφώνου παρὰ τῆς Πύλης τὴν παντελῆ κένωσιν τῶν ἡγεμονειῶν, τὴν ἐπανόρθωσιν τῶν ἐκεῖ πραγμάτων, τὴν εἰρήνευσιν τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν εἴς τινα ῥωσσικὴν πόλιν ἀποστολὴν πληρεξουσίου Τούρκου πρὸς συνδιάσκεψιν μετὰ τῶν πληρεξουσίων τῶν Δυνάμεων. Ἐπρόκειτο δὲ κατὰ τὸ πρωτόκολλον τὸ μὲν βλαχομολδαυϊκὸν ζήτημα νὰ θεωρηθῇ ὡς ῥωσσοτουρκικόν, τὸ δὲ ἑλληνικὸν ὡς εὐρωπαϊκόν· ὅ,τι δὲ ὡρίζετο περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ν' ἀσφαλισθῇ ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν μεγάλων Δυνάμεων· νὰ διακόψωσι δὲ αὗται τὰς πρὸς τὴν Πύλην σχέσεις των, ἂν παρηκούοντο, ἢ νὰ κηρύξωσιν ὅτι δίκαιον εἶχεν ἡ Ῥωσσία ν' ἀπαιτήσῃ ἐνόπλως τὴν παραδοχὴν τῶν προτάσεών της. Καὶ ἡ μὲν Πρωσσία ὑπέγραψε τὸ πρωτόκολλον τοῦτο ἀνεπιφυλάκτως, τὸ ὑπέγραψε καὶ ἡ Γαλλία ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς προσ-

υπογραφῆς καὶ τῶν ἄλλων· ἡ δὲ Αὐστρία καὶ ἡ Ἀγγλία δὲν προσυπέγραψαν· διέταξαν ὅμως τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεις των νὰ συστήσωσι τὰς ῥωσσικὰς προτάσεις. Ἅπασαι δὲ αἱ αὐλαὶ ἀνεξαιρέτως ἐφάνησαν πρόθυμοι νὰ στείλωσι πληρεξουσίους εἴς τινα ῥωσσικὴν πόλιν πρὸς συνδιάσκεψιν, καὶ ν' ἀσχοληθῶσι καὶ εἰς τῆς Ἑλλάδος τὴν εἰρήνευσιν, περὶ ἧς ἐκοινοποίησε σχέδιόν τι ὁ Μεττερνῖχος, προθέμενος δι' αὐτοῦ νὰ κατασιγάσῃ τὴν Ῥωσσίαν καὶ παρατείνῃ διὰ τῶν διαπραγματεύσεων τὸν ὀδυνηρὸν ἀγῶνα τῆς Ἑλλάδος εἰς ἀναδούλωσίν της. Ἔστερξεν ὁ Ἀλέξανδρος ὅ,τι ἔπραξαν καὶ ἐβουλεύθησαν οἱ σύμμαχοι ἐπὶ τῶν προτάσεών του καὶ ἐνέδωκε νὰ συνέλθωσιν οἱ πληρεξούσιοι εἰς Βιέννην, καὶ, συμπαραλαβόντες καὶ τὸν τῆς Πύλης, νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν ῥωσσικὴν πόλιν Kamenetz-Podoleky.

Ἐν τούτοις, οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεις ἠγωνίζοντο κατὰ τὰς διαταγὰς τῶν αὐλῶν νὰ φέρωσι τὴν Πύλην εἰς αἴσθησιν τοῦ μεγάλου κινδύνου της· ἀλλ' αὕτη ὄχι μόνον δὲν ἤθελε νὰ κενώσῃ τὴν Βλαχομολδαυΐαν, ἢ νὰ διορίσῃ τοὺς αὐθέντας τῶν ἡγεμονειῶν ἐκείνων, ἢ νὰ μὴ ἐνοχλῇ τὸ ῥωσσικὸν ἐμπόριον καὶ νὰ ἐνεργῇ κατὰ τοὺς ὅρους τῶν συνθηκῶν, ἀλλ' ἀπῄτει ἀνενδότως τὴν παράδοσιν τῶν εἰς τὴν Ῥωσσίαν προσφύγων καὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ στ' ἄρθρου τῆς συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου, καθ' ὃ ὤφειλεν ἡ Ῥωσσία ν' ἀποδώσῃ φρούριά τινα ἐπὶ τῆς ἐν Ἀσίᾳ ὁροθετικῆς γραμμῆς κατασχεθέντα ἐπὶ τοῦ πολέμου καὶ κρατούμενα· δὲν ἐσυστέλλετο δὲ καὶ νὰ ἐπαινῇ τὴν πρὸς τὴν Ῥωσσίαν μακροθυμίαν της. Μόλις δὲ τὴν 4 ἰουλίου ἀνήγγειλεν ἐπισήμως ὅτι, ἐπειδὴ ἦλθεν ἡ ὥρα, διώρισε τοὺς αὐθέντας τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαυΐας, ὄχι ὅμως Ἕλληνας ὡς ἄλλοτε, ἀλλ' ἐντοπίους, τὸν Ἰωάννην Στούρζαν τῆς Μολ-

δαυΐας, καὶ τὸν Γρηγόριον Γκίκαν τῆς Βλαχίας. Ἡ ἐνεστῶσα πολιτικὴ ἀνάγκη ἀρκούντως ἐδικαιολόγει τὸν τοιοῦτον νεωτερισμόν· ἀλλ' ὁ νεωτερισμὸς ἀντέβαινε πρὸς τὰς μετὰ τῆς Ῥωσσίας συνθήκας, καὶ ὤφειλεν ἡ Πύλη νὰ ζητήσῃ τὴν συγκατάθεσίν της. Ἀλλὰ μηδὲ κἂν νὰ τὴν προειδοποιήσῃ ἠξίωσεν· ἀπῄτει δὲ, δι' οὗ ἀνήγγειλε τὸν διορισμὸν ἐγγράφου της πρὸς τοὺς πρέσβεις, ὡς καὶ ἄλλοτε, τὴν παράδοσιν τῶν προσφυγόντων εἰς τὴν Ῥωσσίαν Ἑλλήνων καὶ τὴν ἀπόδοσιν τῶν περὶ ὧν ἀνεφέραμεν φρουρίων. Ἂν δὲ καὶ ἔγραψεν, ὅτι διέταξε τὴν κένωσιν τῶν ἡγεμονειῶν, μέρος μόνον τῶν στρατευμάτων της ἀνεκάλεσεν, ὥστε ὁ τόπος δὲν ἔπαυσεν ὑποφέρων τὰ πάνδεινα· καὶ οἱ μὲν αὐθένται ἦσαν διόλου ἀνίσχυροι ἐν ταῖς ἡγεμονείαις των, οἱ δὲ ἐνδιατρίβοντες Τοῦρκοι καὶ οἱ διοικοῦντες τὸ Γιούργεβον, τὴν Σιλιστρίαν καὶ τὴν Βραΐλαν πασάδες ἐξουσίαζαν πραγματικῶς αὐτάς. Παρώργισε δὲ ἡ Πύλη τὴν Ῥωσσίαν καὶ διὰ τῆς ἑξῆς πράξεως, ἐν ᾧ αἱ Δυνάμεις κατεγίνοντο νὰ τὴν καταπραΰνωσι.

Πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως δὲν ἐπετρέπετο ὁ μεταξὺ τῆς Μαύρης καὶ τῆς Ἀσπρης θαλάσσης διάπλους παντὸς πλοίου· διέπλεαν ὅμως ἀνεξετάστως ὑπό τινας προνομιούχους σημαίας ὅλων τῶν ἐπικρατειῶν τὰ πλοῖα. Μετὰ δὲ τὴν ἐπανάστασιν ὑποπτεύσασα ἡ Πύλη ὅτι ἐναυτοπόρουν ὑπὸ τὰς προνομιούχους σημαίας καὶ ἑλληνικά, διέταξε γενικὴν νηοψίαν εἰς διάκρισιν τῶν ἐχόντων καὶ μὴ τὸ προνόμιον τοῦ διάπλου. Ἐπειδὴ καιρία ἦτον ἡ ἐντεῦθεν βλάβη τοῦ ἐμπορίου τῆς Μαύρης θαλάσσης, ἀπῄτησαν ἐντόνως οἱ πρέσβεις ἐλεύθερον τὸν διάπλουν ὡς καὶ πρότερον, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθησαν· δὲν εἰσηκούσθησαν μηδ' αἰτήσαντες τὴν ἀποστολὴν πληρεξουσίου εἰς συνδιάσκεψιν. "Δὲν καταδέχομαι," εἶπεν ὁ ἀγέρωχος σουλτάνος, "νὰ ὑποβάλλω τὰ μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τῶν

" ῥαγιάδων μου εἰς συζήτησιν καὶ ἀπόφασιν ἄλλων,
" ἀλλ' οὐδὲ δίδω πληρεξουσιότητα νὰ συμβιβάσῃ
" ἄλλος τὰς μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς
" Ῥωσσίας διαφοράς." Τοιαύτη ἦτον ἡ διαγωγὴ τῆς Πύλης πρὸς τὴν Ῥωσσίαν καὶ τὰς ἄλλας αὐλὰς ταῖς ἡμέραις ἐκείναις.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν οἱ ἐν Λαϋβάχῃ συνελθόντες σύμμαχοι ἐχωρίσθησαν, ἀπεφάσισαν νὰ συνέλθωσι τὸ ἀκόλουθον ἔτος καὶ θεωρήσωσιν ὁποία ἡ κατάστασις τῆς Ἰταλίας, καὶ ἂν ἦτον ἀναγκαία ἡ περαιτέρω ἐνδιαμονὴ ξένων στρατευμάτων πρὸς κατάθλιψιν τοῦ ἐπαναστατικοῦ πνεύματος. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἄλλα πολιτικὰ συμβάντα παρεμπεσόντα ἦσαν ἄξια ἐπίσης τῆς προσοχῆς των. Τὰ πράγματα τῆς Ἱσπανίας κατετάραττον τὴν γείτονά της Γαλλίαν, ἥτις, φοβουμένη μὴ τὸ ἐπικρατοῦν ἐκεῖ πνεῦμα διαδοθῇ καὶ εἰς αὐτήν, εἶχε διάθεσιν νὰ τὸ σβέσῃ διὰ τῶν ὅπλων ἐντὸς τῆς Ἱσπανίας. Κατετάραττον τὰς αὐλὰς καὶ τὰ τῆς Ἑλλάδος, ὄχι τόσον αὐτὰ καθ' ἑαυτά, ὅσον διὰ τὸν πάντοτε ἐξ αἰτίας αὐτῶν ἐπικείμενον τουρκορῥωσσικὸν πόλεμον· διὰ τοῦτο ἐπρόκειτο νὰ συσκεφθῶσι καὶ περὶ αὐτῶν. Ἀλλ', ἐν ᾧ ἄνακτες καὶ ὑπουργοὶ ἀπήρχοντο εἰς τὸν τόπον τῆς συνελεύσεως, ὁ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργὸς τῆς Ἀγγλίας, Λονδονδερρῆς, γνωστότερος ὑπὸ τὸ ὄνομα Καστλερῆχος, ὁ μέλλων ν' ἀντιπροσωπεύσῃ τὴν αὐλήν του ἐν τῇ συνελεύσει, ἔγεινεν ἀπροσδοκήτως αὐτόχειρ, καὶ τὸ συμβὰν τοῦτο ἀνίβαλε τὴν ἔναρξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς συνελεύσεως εἰς τὴν 8 ὀκτωβρίου.

Οὐδέποτε κινήματα ἔθνους παρεξηγήθησαν τόσον ὅσον τὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἐθελοκακοῦντες ἢ ἐθελοτυφλώττοντες δὲν ἔπαυαν κηρύττοντες οἱ σύμμαχοι παῤῥησίᾳ, ὅτι αἱ φλόγες τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἐκ τῆς αὐτῆς ἐχύθησαν ἑστίας, ἥτις ἐφλόγισε

καὶ τὰς ἄλλας δύο εὐρωπαϊκὰς χερσονήσους· ἡ δὲ ἀνακάλυψις ὅτι ἡ φιλικὴ ἑταιρία δὲν εἶχέ τι κοινὸν πρὸς τὸν καρβοναρισμόν, οὕτινος καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα ἠγνοεῖτο ἐν Ἑλλάδι, τὰ δεινὰ καὶ πολυειδῆ συμβάντα μέχρι τοῦδε, ἡ ἔκτασις τῶν ἱκετηρίων χειρῶν τῆς Ἑλλάδος πρὸς αὐτούς, ἐν ᾧ αἱ δύο ἄλλαι ἐπαναστατήσασαι χερσόνησοι τοὺς ἀπεστρέφοντο, ἡ βεβαιότης ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἔδραξε τὰ ὅπλα ὑπὲρ χριστιανικῆς καὶ ἀνεξαρτήτου μόνον ὑπάρξεως, καὶ ὅτι, ἂν καὶ δημοκρατουμένη, ἔστεργε νὰ ὀργανισθῇ μοναρχικῶς, δὲν ἤλλαξαν ποσῶς τὴν πρὸς αὐτὴν ἀμείλικτον διάθεσιν τῆς ἱερᾶς συμμαχίας. Κωφὴ αὕτη εἰς τὰς ἐλεεινὰς φωνὰς τῆς ἐνώπιον τῶν πρέσβεών της ἐξυβριζομένης ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς πασχούσης ἀνθρωπότητος, ἀφιλότιμος ὡς πρὸς τὴν παῤῥησίᾳ καταπατουμένην τιμὴν τῶν σημαιῶν της, ἀνεκτικὴ ὡς πρὸς τὰ βλαπτόμενα συμφέροντα τῶν ὑπηκόων της, τυφλὴ καὶ ἀπαθὴς ὡς πρὸς τὴν καταστροφὴν τόσων ἀθώων χριστιανικῶν λαῶν δὲν ἔπαυσε νὰ θεωρῇ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Ἑλλάδος ὡς τόλμημα ἀσύνετον καὶ ἀξιόποινον. Ἡ δυστυχὴς Ἑλλάς, αἰσθανομένη πόσον ψευδὴς ἦτον ἡ περὶ της ἐπαναστάσεώς της ἰδέα τῆς ἱερᾶς συμμαχίας, καὶ θέλουσα ἡ ἀλήθεια νὰ ὑπερισχύσῃ τοῦ ψεύδους, ἔκρινεν ὠφέλιμον, μαθοῦσα τὴν συνέλευσιν τῶν ἀνάκτων, νὰ στείλῃ πρεσβείαν, ἥ, καθὼς ταπεινοφρονοῦσα τὴν ὠνόμαζεν, ἱκεσίαν· παρήγγειλαν δὲ τὴν ἀποστολὴν τῆς πρεσβείας ταύτης καὶ διάσημοι ὁμογενεῖς ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἀποστολὴ ἀπεφασίσθη, καὶ μετὰ πολλὰς συζητήσεις καὶ λογομαχίας ἔπεσεν ἡ ψῆφος ἐπὶ τὸν Ἀνδρέαν Μεταξᾶν, ὅστις καὶ ἀπέπλευσεν εἰς Ἀγκῶνα τὴν 18 σεπτεμβρίου φέρων δύο ἐπιστολὰς τῆς κυβερνήσεως συντεθείσας παρὰ τοῦ ἐν ὑπηρεσίᾳ τῆς Ῥωσσίας φιλέλληνος Στούρζα, καὶ ἐπιγεγραμμένας τὴν μὲν πρὸς ὅλους τοὺς συνελθόντας ἄνακτας, τὴν δὲ

πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον· καὶ ἡ μὲν πρὸς τοὺς ἄνακτας ἔλεγε τάδε.

" Δεκαοκτὼ μῆνες παρῆλθαν ἀφ' οὗ ἡ Ἑλλὰς μά-
" χεται κατὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ χριστιανικοῦ ὀνόμα-
" τος· ὅλαι αἱ δυνάμεις τῶν Μωαμεθανῶν κατευθύν-
" θησαν ἐναντίον της, καὶ ἡ εὐρωπαϊκὴ Τουρκία, ἡ
" Ἀσία καὶ ἡ Ἀφρικὴ ἐξοπλίζονται ἁμιλλώμεναι
" πρὸς ἀλλήλας διὰ νὰ ὑποστηρίξωσι τὴν σιδηρᾶν
" χεῖρα τὴν καταπιέσασαν τοσοῦτον χρόνον τὸ ἑλ-
" ληνικὸν ἔθνος καὶ τείνουσαν ὅλως εἰς τὸ νὰ τὸ
" ἐξολοθρεύσῃ. Ἀφ' ἧς ἤρχισεν ὁ πόλεμος, ὕψωσε
" τὴν φωνὴν ἡ Ἑλλὰς διὰ τῶν νομίμων ἀντιπροσώ-
" πων της ἐξαιτουμένη τὴν βοήθειαν, ἢ τοὐλάχιστον
" τὴν οὐδετερότητα τῶν χριστιανικῶν Δυνάμεων.
" Τὴν σήμερον δὲ ὅτε συνέρχονται εἰς τὴν ἰταλικὴν
" χερσόνησον οἱ δυνατοὶ διὰ νὰ βάλωσιν εἰς τάξιν
" τὰ τῆς Εὐρώπης καὶ συμβουλευθῶσι πασιφανῶς
" διὰ τὰ μεγάλα συμφέροντα τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ
" ὅτε ὅλα τὰ ἔθνη προσμένουσιν ἀπ' αὐτοὺς τὴν
" διατήρησιν τῆς εἰρήνης, τὴν ἐγγύησιν τοῦ δικαίου
" τῶν ἐθνῶν, καὶ τὴν διανομὴν τῆς δικαιοσύνης, ἡ
" ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἤθελε παραβῆ τὸ χρέος της,
" ἂν δὲν ἐξέθετε καὶ αὖθις εἰς τοὺς αὐγούστους συμ-
" μάχους μονάρχας τὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος,
" τὰ δίκαιά της καὶ τὰς νομίμους ἐπιθυμίας της, κα-
" θὼς καὶ τὴν σταθερὰν ἀπόφασιν ὅλων τῶν πολιτῶν
" της τοῦ νὰ τύχωσι δικαιοσύνης ἀπὸ τὰς ἀνθρω-
" πίνους Δυνάμεις, καθὼς εὗρον χάριν ἐνώπιον τοῦ
" οὐρανίου Βασιλέως τοῦ διέποντος τὰ βασίλεια τοῦ
" κόσμου, ἢ ν' ἀποθάνωσιν ὅλοι χριστιανοὶ καὶ ἐλεύ-
" θεροι. Ἤδη ἐχύθησαν ποταμοὶ αἱμάτων· ἀλλ' ἡ
" σημαία τοῦ σταυροῦ νικήτρια πανταχοῦ κυματίζει
" εἰς τὴν Πελοπόννησον, εἰς τὴν Ἀττικήν, εἰς τὴν
" Εὔβοιαν, εἰς τὴν Βοιωτίαν, εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν,
" εἰς τὴν Αἰτωλίαν, εἰς τὸ μεγαλήτερον μέρος τῆς

" Θεσσαλιας καὶ τῆς Ἠπείρου, εἰς τὴν Κρήτην καὶ
" εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Τοιαύτας
" προόδους ἔκαμε τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, καὶ αὕτη εἶναι
" ἡ κατάστασίς του, ὥστε εἶναι πασίδηλον εἰς ὅλους
" τοὺς ἔχοντας γνῶσιν τῆς Τουρκίας, ὅτι οἱ Ἕλληνες
" δὲν ἠμποροῦσι ν' ἀφήσωσι τὰ ὅπλα πρὶν κατακτή-
" σωσιν ἢ πρὶν ἀπολαύσωσι τὰς ἐγγυήσεις ὑπάρ-
" ξεως χωριστῆς, ἀνεξαρτήτου καὶ ἐθνικῆς, εἰς τὴν
" ὁποίαν καὶ μόνην θὰ εὕρωσι τὴν ἀσφάλειαν τῆς
" λατρείας, τῆς ζωῆς, τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῆς τιμῆς
" των· καὶ ἂν ἡ Εὐρώπη διὰ νὰ φυλάξῃ τὴν εἰρήνην
" συγκατατεθῇ νὰ διαπραγματευθῇ μὲ τὴν ὀθωμα-
" νικὴν Πόρταν ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ σύμπαραλάβῃ
" καὶ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος εἰς τὸ αὐτὸ σύστημα τῆς
" γενικῆς εἰρηνοποιήσεως, ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις
" σπεύδει νὰ δηλοποιήσῃ ἐπισήμως διὰ τῆς παρού-
" σης, ὅτι δὲν θέλει στέρξει κἀμμίαν συνθήκην,
" ὅσον καὶ ἂν ἤθελεν εἶναι ὠφέλιμος κατ' ἐπιφάνειαν,
" εἰ μὴ ἀφ' οἱ γείνωσι δεκτοὶ ἀντιπρόσωποι παρ'
" αὐτοῦ ἀπεσταλμένοι διὰ νὰ ὑπερασπισθῶσι τὴν
" ὑπόθεσίν του, νὰ ἐκθέσωσι τὰ δικαιολογήματά
" του, καὶ νὰ καταδηλώσωσι τὰ δίκαιά του, τὰς
" ἀνάγκας του καὶ τὰ προσφιλέστερα συμφέροντά
" του· ἂν δὲ παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα ἤθελεν ἀπορριφθῇ
" ἡ αἴτησίς του, ἡ παροῦσα δηλοποίησις θέλει ἐπέχει
" τόπον τακτικῆς διαμαρτυρήσεως, τὴν ὁποίαν ἡ
" Ἑλλὰς ἱκετεύουσα ὑποβάλλει σήμερον εἰς τοὺς
" πόδας τοῦ θρόνου τῆς οὐρανίου δικαιοσύνης, καὶ
" τὴν ὁποίαν χριστιανικὸς λαὸς διευθύνει θαρρούν-
" τως εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ εἰς τὴν μεγάλην οἰκο-
" γένειαν τῆς χριστιανωσύνης. Ἂν δ' ἐγκαταλει-
" φθῶσιν οἱ Ἕλληνες, ὄντες μὲν ἀδύνατοι θὰ ἐλπί-
" σωσιν εἰς τὸν Θεὸν τῶν δυνάμεων, ἀλλὰ καταρτι-
" ζόμενοι ἀπὸ τὴν παντοδύναμον χεῖρά του δὲν θέ-
" λουσι κλίνει τὸν αὐχένα ἐνώπιον τῆς τυραννίας

" ὄντες χριστιανοὶ καὶ καταδιωκόμενοι, διότι ἐμεί-
" ναμεν πιστοὶ εἰς τὸν Σωτῆρά μας τὸν Βασιλέα καὶ
" Κύριόν μας· θέλομεν δὲ ὑπερασπίσει ἕως ἑνὸς τὴν
" ἐκκλησίαν του, τὰς ἑστίας μας καὶ τοὺς τάφους
" μας· εἶναι δὲ εὐτυχία μας ἢ νὰ καταβῶμεν εἰς αὐ-
" τοὺς ἐλεύθεροι καὶ χριστιανοί, ἢ νὰ νικήσωμεν
" καθὼς ἄχρι τοῦδε ἐνικήσαμεν διὰ μόνης τῆς θείας
" δυνάμεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ
" διὰ τῆς θείας του βοηθείας."

" Ἐν Ἄργει τὴν 29 αὐγούστου ἔτους 1822, καὶ β'
" τῆς ἀνεξαρτησίας."

Ἡ δὲ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον ἐπιστολὴ εἶχεν οὕτως.

" Τολμᾷ ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις νὰ πλησιάσῃ
" εἰς τὸν θρόνον τῆς ὑμετέρας αὐτοκρατορικῆς με-
" γαλειότητος διὰ νὰ προσφέρῃ εἰς αὐτὴν τὴν εὐ-
" γνωμοσύνην τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους διὰ τὰς εὐερ-
" γεσίας της· Βασιλεῦ· ἐδώκατε ἄσυλον εἰς τὸ κρά-
" τος σας πρὸς τοὺς δυστυχεῖς ἀδελφούς μας ἀπει-
" λουμένους ἀπὸ τὴν ἐξολοθρευτικὴν μάχαιραν τοῦ
" ἀσεβοῦς· ἡ ἀνεξάντλητος ἀγαθότης τῆς ὑμετέρας
" μεγαλειότητος, ἀφ' οὗ τοὺς ἔσωσεν ἀπὸ τὸν θάνα-
" τον, παρατείνει καὶ διατηρεῖ τὴν ὑπαρξίν των· τὸ
" ἔνδοξον τοῦτο παράδειγμα ἐμιμήθησαν οἱ ὑπήκοοί
" της, τοὺς ὁποίους οὐράνιος δεσμὸς συνάπτει μὲ
" ἡμᾶς. Ὄντες τέκνα τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας ἔσπευσαν
" νὰ βοηθήσωσι μὲ ζῆλον ἀδελφικὸν τοὺς συμπα-
" τριώτας μας, οἵτινες ἐδεκατίσθησαν ἀπὸ τὴν μά-
" χαιραν, περιπλανῶνται, καταδιώκονται ἀπὸ φοβε-
" ρὰς ἀναμνήσεις, καὶ ἐφαίνοντο ἐγκαταλελειμμένοι
" ὡς καὶ ἀπ' αὐτὴν τὴν ἐλπίδα. Ἀλλ' ἐκάματε καὶ
" ἄλλο Βασιλεῦ· ἀπερρίψατε μεγαλοψύχως κατα-
" φρονήσαντες τὰς ἀξιώσεις τῶν ἐχθρῶν μας, οἵτινες,
" ἀφ' οὗ ἐμέθυσαν ἀπὸ ἑλληνικὸν αἷμα, ἐτόλμησαν
" ν' ἀπαιτήσωσιν ὅσα θύματα διέφυγαν τὸν θάνατον.

" Αἱ εὐλογίαι ἑνὸς ὁλοκλήρου ἔθνους, τὸ ὁποῖον εἶναι
" μὲν ἔμπροσθεν τοῦ θανάτου πάντοτε, ἀλλ' εἶναι
" πιστὸν εἰς τὴν ἀληθινὴν θρησκείαν, προσφέρονται
" εἰς τὴν ὑμετέραν μεγαλειότητα ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν
" κυβέρνησιν ἐξ ὀνόματός του. Τὰ αἰσθήματα, τὰ
" ὁποῖα ἐνέσπειραν εἰς τοὺς Ἕλληνας αἱ εὐεργεσίαι
" τῶν αὐγούστων προκατόχων σας, καὶ τὰ ὁποῖα
" διεδόθησαν ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν κατὰ κληρονο-
" μίαν, ἔγειναν ζωηρότερα καὶ μᾶς ἐμψυχόνουσιν
" ὅλους ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ προσώπου τῆς ὑμετέρας με-
" γαλειότητος· ἡ εὐγνωμοσύνη τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους
" δὲν θὰ παύσει εἰ μὴ μετ' αὐτοῦ. Καταδέχθητε,
" Βασιλεῦ, νὰ τὸ ἐνθυμηθῆτε εἰς τοιαύτην δεινὴν
" περίστασιν· καὶ ἐν ᾧ σκέπτεσθε διὰ τὴν τύχην
" τόσων ἐθνῶν μετὰ τῶν συμμάχων σας, ἔχετε καὶ
" τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, τῆς ὁποίας εἶσθε
" τὸ στήριγμα, ὑπ' ὄψιν. Ἡ Ἑλλὰς ὁπλισθεῖσα
" ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ σταυροῦ ἔχει δικαίωμα νὰ
" ἐλπίσῃ ὅτι ὁ ἀπόγονος τόσων ὀρθοδόξων μοναρ-
" χῶν, ὁ ἐλευθερωτὴς τῶν κατὰ πολὺν καιρὸν καται-
" θλιβομένων δὲν θὰ θελήσει ποτὲ τὴν ἐξόντωσιν καὶ
" τὴν ἀτιμίαν της. Παρακαλοῦμεν τὸν Θεόν, Βα-
" σιλεῦ, νὰ φυλάττῃ τὴν ὑμετέραν μεγαλειότητα ὑπὸ
" τὴν ἁγίαν του σκέπην διὰ τὴν εὐτυχίαν τῆς Εὐ-
" ρώπης καὶ διὰ τὴν δόξαν τῆς ἁγίας ἡμῶν πίστεως."

" Ἐν Ἄργει τῇ 29 αὐγούστου 1822, καὶ β' τῆς
" ἀνεξαρτησίας."

Καὶ ταῦτα μὲν ἔγραφεν ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις πρὸς τοὺς μονάρχας, ὁ δὲ φέρων τὰς ἐπιστολὰς Μεταξᾶς κατευωδώθη εἰς Ἀγκῶνα τὴν 12 ὀκτωβρίου· καὶ ἐπειδὴ ἔμελλε νὰ καθαρισθῇ ἡμέρας ἱκανὰς καὶ ἀναμείνῃ ἐκεῖ τὰς τῶν ἀνάκτων διαταγὰς περὶ τῆς περαιτέρω πορείας του, ἀπέστειλε τὴν μὲν πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον δι' ἰδιαιτέρας ὁδοῦ, τὴν δὲ πρὸς ὅλους τοὺς ἄνακτας διὰ τῆς αὐλῆς τῆς Ῥώμης. Ἔσπευσεν ὁ ἀξιοσέ-

βαστος Πίος, ὁ συμπαθὴς καὶ πρὸς τὸν χριστιανικὸν ἀγῶνα καὶ πρὸς τοὺς καταφυγόντας εἰς τὴν ἐπικράτειάν του δυστυχεῖς Ἕλληνας, νὰ δώσῃ χεῖρα βοηθείας εἰς εὐόδωσιν τῶν σκοπῶν τῆς ἑλληνικῆς πρεσβείας, συστήσας τὴν ἐπιστολὴν τῷ παρὰ τῇ συνελεύσει ἀντιπροσώπῳ του καρδινάλῃ Σπίνᾳ καὶ ζητήσας δι' αὐτοῦ ἄδειαν τῆς ἀπελεύσεως τοῦ Μεταξᾶ εἰς τὸν τόπον τῆς συνελεύσεως. Ἀλλ', ἂν ὁ Πίος εἶχε τὸν χριστιανικὸν ζῆλον τῶν ἐπὶ τῶν σταυροφοριῶν προκατόχων του, δὲν εἶχεν ἐπὶ τῶν ἡγεμόνων τοῦ καιροῦ του, ἦν οἱ προκάτοχοί του εἶχαν ἰσχὺν ἐπὶ τῶν συγχρόνων αὐτῶν· διὸ ἡ μεσιτεία του οὐδαμῶς εἰσηκούσθη, καὶ ὁ Μεταξᾶς εἰδοποιήθη ἐν Ἀγκῶνι μετ' ὀλίγας ἡμέρας παρὰ τῆς αὐλῆς τῆς Ῥώμης ὅτι ἀπηγορεύετο ἡ περαιτέρω πορεία του.

Κατόπιν τοῦ Μεταξᾶ ἔφθασαν εἰς Ἀγκῶνα ὁ Π. Πατρῶν Γερμανὸς καὶ ὁ Γεωργάκης Μαυρομιχάλης κομισταὶ πρὸς τὸν Πάπαν τῆς ἀκολούθου ἐπιστολῆς.

" Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις μαρτυρεῖ πρὸς τὴν " ὑμετέραν ἁγιότητα τὴν εὐγνωμοσύνην της διὰ " τὴν ὁποίαν ἐδείξατε ἀγάπην εἰς τὰ τέκνα τῆς Ἑλ- " λάδος. Πολλοὶ συμπατριῶταί μας καταδιωγμένοι " ὑπὸ τῶν ἀσεβῶν καὶ καταφυγόντες εἰς τὴν ἐπι- " κράτειαν τῆς ὑμετέρας ἁγιότητος μᾶς ἐβεβαίωσαν " ὅτι ἠξιώσατε νὰ τοὺς ὑποδεχθῆτε μ' εὐαγγελικὴν " εὐσπλαχνίαν καὶ προστασίαν ὅλως πατρικήν· αἱ " ἀρεταὶ αὗται τῆς ὑμετέρας ἁγιότητος εἶναι συνή- " θεις· ὁ ἀποστολικὸς χαρακτὴρ, τὸν ὁποῖον ἐδείξατε " εἰς τοιαύτην δεινὴν περίστασιν, εἶναι γνωστὸς εἰς " ὅλον τὸν χριστιανικὸν κόσμον· καὶ μ' ὅλον ὅτι τὰ " ἔθνη τῆς Εὐρώπης διαιροῦνται κατὰ διαφόρους " λατρείας, ὅλα ἠνώθησαν διὰ νὰ θαυμάσωσι καὶ " ἐκθειάσωσι τὰς ἀρετὰς ταύτας, αἱ ὁποῖαι προξενοῦσι " δόξαν εἰς τὴν θρησκείαν καὶ εἰς τὸν θεῖον αὐτῆς " θεμελιωτήν. Ἐκ τούτων δὲ θαῤῥυνόμεθα νὰ διευ-

" θύνωμεν πρὸς τὴν ὑμετέραν ἁγιότητα τὴν ταπει-
" νήν μας ταύτην παράκλησιν. Ἐμάθαμεν ὅτι οἱ
" χριστιανοὶ μονάρχαι, ἐξ ὧν οἱ πλειότεροι ὑπά-
" γονται εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς ὁποίας ἡ ὑμετέρα
" ἁγιότης εἶναι ὁ ἀρχηγός, θὰ συνέλθωσι διὰ νὰ
" ἀποφασίσωσι περὶ τῶν συμφερόντων τῆς Εὐρώπης.
" Ἀξιώσατε, ἁγιώτατε πάτερ, νὰ μεσολαβήσητε
" ὑπὲρ ἡμῶν διὰ ν' ἀπαλλαγῶμεν τέλος πάντων ἀπὸ
" τὴν ἀθλίαν κατάστασιν εἰς τὴν ὁποίαν μᾶς κατε-
" βύθησαν οἱ ἐχθροὶ τοῦ χριστιανικοῦ ὀνόματος, βοη-
" θούμενοι ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς τῆς χριστιανωσύνης
" ὅτε ἀγωνιζόμεθα ν' ἀποσείσωμεν τὸν βάρβαρον
" καὶ αἰσχρὸν ζυγὸν τοῦ ἀσεβοῦς· ὑπηνέγκαμεν ἤδη
" πολὺν καιρὸν τὸ μαρτύριον διὰ τὴν πίστιν τοῦ
" Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τέσσαρας ἤδη αἰῶνας ἐβαπτί-
" σθημεν εἰς δάκρυα καὶ εἰς ἀδικίας. Ἂς ἐπιλάμψῃ
" τέλος καὶ εἰς ἡμᾶς ἡ ἡμέρα τῆς εὐτυχίας ὑπὸ τὴν
" προστασίαν τῆς ὑμετέρας ἁγιότητος. Ἡ ἡμέρα
" αὕτη θὰ χαροποιήσει ὅλους τοὺς πιστοὺς καὶ θὰ
" ἐπισφραγίσει τὴν δόξαν τοῦ Πίου. Ἡ εὐαίσθητος
" καὶ γενναία ψυχή σας, ἁγιώτατε πάτερ, θὰ σᾶς
" ἐμπνεύσει φωνὰς πολὺ παραπονετικὰς ὑπὲρ ἡμῶν,
" αἱ ὁποῖαι θὰ κατανύξωσι τὰς καρδίας τῶν χρι-
" στιανῶν βασιλέων, οἵτινες ἄλλως τε εἶναι διατε-
" θειμένοι ν' ἀνακουφίσωσι τὰ δεινά μας.

" Θαῤῥοῦντες εἰς τὴν ἀγαθότητα καὶ εἰς τὰ
" φῶτα τῆς ὑμετέρας ἁγιότητος σᾶς παρακαλοῦμεν,
" ἁγιώτατε πάτερ, νὰ δεχθῆτε τὸ σέβας μας καὶ τὴν
" εὐγνωμοσύνην μας καὶ νὰ μᾶς χαρίσητε τὰς εὐλο-
" γίας σας."

" Ἐν Ἄργει τῇ 29 αὐγούστου 1822, καὶ β' τῆς
" ἀνεξαρτησίας."

Ἀναγνώσας ὁ Πάπας τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, ἀπε-
ποιήθη νὰ δεχθῇ ἐν τῇ καθέδρᾳ του τοὺς ἀπεσταλ-
μένους, ὄχι ἐκ θελήσεως, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς αὐστρια-

κῆς ἐπιῤῥοῆς, εἰς ἣν ὑπέκειτο. Ἐσκόπευε δὲ ὁ Π. Πατρῶν νὰ παρενείρῃ, κατ' εἰσήγησίν τινων τῶν ἐν τοῖς πράγμασι, πρὸς εὐόδωσιν τοῦ πολιτικοῦ σκοποῦ, τὴν ἕνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν· ἀλλ', ἀπαγορευθείσης τῆς εἰς Ῥώμην ἀναβάσεώς του, οὐδὲν εἶπε τοιοῦτον οὐδ' ἐνήργησεν.

Ἐξ αἰτίας δὲ τῆς κακῆς διαγωγῆς τῆς Πύλης πρὸς τὴν Ῥωσσίαν ἡ ὑποψία τοῦ μεταξὺ τῶν δύο τούτων Δυνάμεων πολέμου ἀνησύχαζε πάντοτε τὰς ἄλλας. Ἐπροσπάθουν αὗται νὰ ἐμβατεύσωσι τοὺς διαλογισμοὺς τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν συνεδριάσεων τῆς συνελεύσεως. Ὁ Ἀλέξανδρος, ὅστις ἐθεώρει τὴν διατήρησιν τῶν ἀρχῶν τῆς ἱερᾶς συμμαχίας ἀξίαν πάσης πολιτικῆς θυσίας, καὶ ἤξευρεν ὅτι ἐπὶ τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων πολλοὶ δὲν τὸν ἐπίστευαν εἰλικρινῆ πρὸς αὐτάς, δὲν ἔκρυπτε τοὺς διαλογισμούς του· καὶ διατρίβων ἐν Βιέννῃ ἐπὶ τῆς εἰς Βερώνην μεταβάσεώς του πρὸς συγκρότησιν τῆς συνελεύσεως, εἶπε τῷ πρώτῳ πληρεξουσίῳ τῆς Γαλλίας Μοντμορενσῇ τὰ ἑξῆς· "Οὔτ' ἄλλο ὠφελι-
" μώτερον, οὔτ' ἄλλο καθ' ὅλην τὴν Ῥωσσίαν ἐπι-
" θυμητότερον εἶναι παρὰ τὸν κατὰ τῆς Τουρκίας
" θρησκευτικὸν πόλεμον. Παρέχει τὴν εὐκαιρίαν
" ἡ ἐπανάστασις τῆς Ἑλλάδος· ἀλλ' ἐνόμισα ὅτι ἐν
" μέσῳ τῶν ταραχῶν τῆς Πελοποννήσου ἐφαίνετο τὸ
" ἀνατρεπτικὸν τῶν κοινωνιῶν σημεῖον, καὶ διὰ τοῦτο
" παρῃτήθην· τί δὲν ἐνήργησάν τινες πρὸς διάλυσιν
" τῆς συμμαχίας; ἐπροσπάθησαν νὰ πειράξωσι
" τὴν φιλοτιμίαν μου· μὲ ὕβρισαν παῤῥησίᾳ· δὲν
" μ' ἐγνώριζαν βεβαίως ἂν ὑπέθεταν ὅτι κινοῦμαι ὑπὸ
" κενοδοξίας ἢ πάθους· ὄχι· ποτὲ δὲν θ' ἀποχωρισθῶ
" τῶν ἀνάκτων μεθ' ὧν συνεδέθην. Ἂς ἔχωσι καὶ οἱ
" ἄνακτες τὴν ἄδειαν νὰ συμμαχῶσι φανερᾷ ὑπερα-
" σπίζοντες ἑαυτοὺς κατὰ τῶν μυστικῶν ἑταιριῶν."

Ταῦτα εἶπεν ὁ Ἀλέξανδρος ἐν Βιέννῃ. Ἀλλ', ἂν

καὶ ἀκριβῆ φύλακα τῶν ὅρων τῆς ἱερᾶς συμμαχίας τὸν ἀπεδείκνυαν οἱ λόγοι του, γνώμη ἐπεκράτει, ὅτι ἐπροτίθετο ν' ἀπαιτήσῃ ἐπὶ τῆς προκειμένης συνελεύσεως τὴν συνδρομὴν τῶν συμμάχων παρὰ τῇ Πύλῃ εἰς ἡμιαυτόνομον ἀποκατάστασιν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ δὲ Ἀγγλία, θέλουσα νὰ προλάβῃ τὴν πρόθεσιν τῆς Ῥωσσίας, διέταξε τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυν της λόρδον Στραγγφόρδον ν' ἀσχοληθῇ ἐκ νέου εἰς εἰρηνοποίησιν τῆς Ἑλλάδος πρὸς καθησύχασιν τῆς Ῥωσσίας. Εἰρηνοποίησιν δὲ ἐνόουν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ καὶ ἡ Ἀγγλία καὶ αἱ ἄλλαι αὐλαὶ ἁπλῆν ἀμνηστείαν ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν ἢ ἐπίβλεψιν αὐτῶν. Ἀπήντησεν ἡ Πύλη ἐπὶ τῇ προτάσει ταύτῃ, ὅτι δὲν ἔπαυσε διατάττουσα τοὺς ὑπαλλήλους της νὰ πολιτεύωνται φιλανθρώπως πρὸς τοὺς Ἕλληνας, καὶ ὅτι ἐν διαστήματι τριῶν μηνῶν χιλιάδας τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Τούρκων, παρηκόων τῆς διαταγῆς ταύτης, ἐξώρισε καὶ πεντακοσίους ἐθανάτωσεν, ἀλλὰ κατ' οὐδένα τρόπον καὶ ὑπ' οὐδένα τύπον ἐδέχετο ξένην παρέμβασιν μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῶν ὑπηκόων της· κατέκρινε δὲ εἰς ἐπήκοον τοῦ πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας τὴν ῥωσσικὴν κυβέρνησιν ὡς πρωταίτιον τῶν ταραχῶν. Ἠγανάκτησεν ὁ Ἀλέξανδρος μαθὼν ὅτι δὲν ἔπαυεν ἡ Πύλη ἐνοχοποιοῦσα τὴν κυβέρνησίν του δώσασαν τόσας ἐναργεῖς ἀποδείξεις τῆς ἀπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος ἀποστροφῆς της· ἐμέμφθη δὲ πικρῶς καὶ τὸν πρέσβυν τῆς Ἀγγλίας, μεταβάντα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὴν συνέλευσιν, ὡς μὴ ἀποκρούσαντα τὴν φανερὰν ταύτην συκοφαντίαν· ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ἡ μακροθυμία τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐνίκησε τὴν ἀγανάκτησίν του.

Μεταβάντων δὲ τῶν ἀνάκτων καὶ τῶν πληρεξουσίων ἐκ Βιέννης, ὅπου πρῶτον συνήχθησαν, εἰς Βερώνην, καὶ ἀρξαμένων ἐκεῖ τῶν συνεδριάσεων, ἐγένετο λόγος καὶ περὶ τῶν μεταξὺ τῆς Πύλης καὶ τῆς

Ῥωσσίας διαφορῶν, καὶ τὴν 9 νοεμβρίου ὡρίσθη διὰ πρωτοκόλλου ἡ παντελὴς καὶ ἀνυπέρθετος ἀπὸ τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων κένωσις τῶν ἡγεμονειῶν, ἡ κατ' εὐθεῖαν κοινοποίησις τῆς Πύλης πρὸς τὴν Ῥωσσίαν τοῦ διορισμοῦ τῶν ἡγεμόνων, ὁ μεταξὺ τῶν δύο κυβερνήσεων συμβιβασμὸς πᾶσης ἐμπορικῆς διαφορᾶς, ὁ ἀκώλυτος πλοῦς παντὸς ὑπὸ πᾶσαν ἐμπορικὴν σημαίαν πλοίου διὰ τοῦ Βοσπόρου, καὶ ἡ διὰ τῆς φιλικῆς μεσολαβήσεως καὶ ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν αὐλῶν ἁπλῆ εἰρήνευσις τῆς Ἑλλάδος· συναπεφασίσθη δὲ νὰ συνδεθῶσιν ἐκ νέου αἱ μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας διπλωματικαὶ σχέσεις πληρωθέντων τῶν ὅρων τούτων· παραβλέψας δὲ καὶ ὁ Ἀλέξανδρος τὸ πρὸς αὐτὸν πλημμέλημα τοῦ λόρδου Στραγγφόρδου, τὸν ἐδέχθη εὐμενῶς καὶ τῷ ἐνεπιστεύθη τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει διαπραγμάτευσιν τῶν διαφορῶν του εἰπὼν αὐτῷ, ὅτι τὸν ἐθεώρει ὡς ἕνα τῶν ὑπουργῶν του.

Ἀλλ' ἀρκοῦντα δὲν ἐθεώρει ὁ Ἀλέξανδρος ὅσα ὡρίσθησαν περὶ τῆς ἑλληνοτουρκικῆς διαφορᾶς, καὶ ἐν τοῖς ἑξῆς λόγοις του πρὸς τὸν λόρδον Στραγγφόρδον, ἐπανερχόμενον εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀνεκάλυψε τί διελογίζετο καθ' ἑαυτόν. "Εἶμαι πεπει-
"σμένος" (εἶπεν) "ὅτι ἡ κοινὴ γνώμη τῆς Ἀγγλίας
"θ' ἀναγκάσει τὴν κυβέρνησίν της ν' ἀσχοληθῇ σπου-
"δαίως εἰς τὰ τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὅτι τὸ ἑλληνικὸν
"ζήτημα θὰ θεωρηθῇ παρὰ τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ ὅπως
"καὶ τὸ τῆς ἀνθρωποεμπορίας· ἕνεκα τούτου, ἀντὶ
"νὰ προβάλω ἐγὼ τοῖς συμμάχοις μου σχέδιον εἰς
"βελτίωσιν τῆς πολιτικῆς καταστάσεως τῆς Ἑλλά-
"δος, προτιμῶ ν' ἀναμείνω τὸ τῆς ἀγγλικῆς αὐλῆς.
"Χιμαιρικὴ εἶναι ἡ περὶ ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος
"ἰδέα· ὁ ἔσχατος ὅρος τῆς ἐπιθυμίας μου εἶναι ν'
"ἀπολαύσῃ ὁ τόπος ἐκεῖνος κυβερνητικὸν σύστημα
"ὁποῖον ἐπικρατεῖ ἐν Σερβίᾳ ἢ ἐν Μολδοβλαχίᾳ."

Ἡ δὲ συνέλευσις τελειώσασα τὰς ἐργασίας της ἐξέδωκε τὴν 2 δεκεμβρίου ἐγκύκλιον περὶ ὧν ἐβουλεύθη, καὶ εἰς μόνας τὰς ἀρχὰς τῆς ἱερᾶς συμμαχίας ἀποβλέπουσα παρεμόρφωσεν ὡς πρὸς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα τὴν ἀληθῆ φύσιν τῶν πραγμάτων κηρύξασα τὰ ἑξῆς.

" Μέγα πολιτικὸν συμβὰν ἐξερράγη περὶ τὰ τέλη " τῆς τελευταίας συνελεύσεως [τῆς ἐν Λαϋβάχῃ]. " Ὅ,τι τὸ ἀνατρεπτικὸν τῶν κοινωνιῶν πνεῦμα ἤρχι- " σεν ἐν τῇ δυτικῇ χερσονήσῳ, ὅ,τι ἐδοκίμασε νὰ " πράξῃ ἐν Ἰταλίᾳ τὸ κατώρθωσεν ἐν ταῖς ἀνατο- " λικαῖς ἐσχατιαῖς τῆς Εὐρώπης. Καθ' ὃν καιρὸν " κατευνάσθησαν αἱ ἐν τοῖς βασιλείοις τῆς Νεαπό- " λεως καὶ τῆς Σαρδηνίας στρατιωτικαὶ ἐπαναστάσεις " διὰ τῆς δυνάμεως, ἐρρίφθη ὁ ἐπαναστατικὸς δαυλὸς " ἐν μέσῳ τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ σύμ- " πτωσις τῶν συμβάντων ἀπέδειξεν ὅτι μία καὶ ἡ " αὐτὴ ἦτον ἡ ἀρχή των. Τὸ αὐτὸ κακόν, ἀναφαι- " νόμενον πολλαχοῦ, ἀλλὰ πάντοτε ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς " τύπους, ἂν καὶ ὑπὸ διάφορα προσχήματα, ἐπρόδιδε " τὴν κοινὴν ἑστίαν ὅθεν προήχθη. Οἱ διευθύνοντες " τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος ἤλπιζαν νὰ εὕρωσι τὴν εὐκαι- " ρίαν νὰ διασπείρωσι τὴν διχόνοιαν εἰς τὰ συμβού- " λια τῶν Δυνάμεων καὶ οὐδετερώσωσιν αὐτάς, ἃς " νέοι κίνδυνοι ἐκάλουν πρὸς ἄλλα μέρη τῆς Εὐρώ- " πης, ἀλλ' ἠπατήθησαν. Οἱ ἄνακτες, ἔχοντες στα- " θερὰν ἀπόφασιν ν' ἀπωθήσωσι τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπα- " ναστάσεως καθ' ὁποῖον μέρος καὶ ἐν ὁποίᾳ μορφῇ " καὶ ἂν ἐφαίνετο, ἔσπευσαν νὰ τὴν καταδικάσωσιν " ἐκ συμφώνου· ἀσχολούμενοι δὲ ἀμεταθέτως εἰς τὸ " ἔργον τῆς κοινῆς φροντίδος των ἀντέκρουσαν πᾶν " ὅ,τι ἐδύνατο νὰ τοὺς παρεκτρέψῃ τῆς ὁδοῦ των· " ἀλλ' ἀκούοντες ἐν ταὐτῷ καὶ τὴν φωνὴν τῆς συνει- " δήσεως καὶ τοῦ ἱεροῦ χρέους συνηγόρησαν ὑπὲρ τῶν " θυμάτων ἀσυνέτου καὶ ἐγκληματικοῦ ἐπιχειρήματος.

" Αἱ πολλαὶ καὶ φιλικαὶ τῶν πέντε αὐλῶν πρὸς ἀλ-
" λήλας διακοινώσεις διαρκούσης τῆς ἐποχῆς ταύτης,
" μιᾶς τῶν σημαντικωτέρων τῆς συμμαχίας των,
" ἔφεραν εἰς σύμπνοιαν ὅλας ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς
" Ἀνατολῆς· ἀπέκειτο δὲ εἰς τὴν ἐν Βερώνῃ συνέλευ-
" σιν νὰ καθιερώσῃ καὶ ἐπιβεβαιώσῃ τὰ ὁρισθέντα.
" Αἱ δὲ σύμμαχοι τῆς Ῥωσσίας αὐλαὶ ἐλπίζουν ὅτι διὰ
" τῶν κοινῶν προσπαθειῶν θὰ ἐξομαλυνθοῦν τὰ μέχρι
" τοῦδε ἐμπόδια εἰς εὐόδωσιν τῶν εὐχῶν αὐτῶν."

Ἐπικρατούσης δὲ τῆς δυσμενεστάτης ταύτης πρὸς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα διαθέσεως τῶν συμμάχων, μέγιστον εὐτύχημα ἐφάνη ἡ μετὰ τὴν αὐτοχειρίαν τοῦ Λονδονδερρῆ ἀπροσδόκητος ἀνύψωσις τοῦ Γεωργίου Κάννιγγος εἰς τὴν ὑπουργικὴν ἕδραν τῶν ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων τῆς Ἀγγλίας. Ἡ Ἀγγλία δὲν ἦτο μέλος τῆς ἱερᾶς συμμαχίας οὐδ' ἠσπάζετο τὰς ἀρχάς της· ἀλλὰ τὸ ὑπουργεῖόν της, καὶ ἰδίως ὁ Λονδονδερρῆς, ἐν πολλοῖς συνεταυτίζετο διὰ τῆς πολιτικῆς του. Βροντώδη φωνὴν ἀφῆκεν ἐπὶ τοῦ ὑπουργείου τούτου ὁ λόρδος Ἐρσχῖνος ἔν τινι πρὸς τὸν πρωθυπουργὸν Λιβερπούλην ἐπιστολῇ του ὑπὲρ τῶν δεινοπαθούντων Ἑλλήνων· θερμοὶ συνήγοροί των ἐφάνησαν ταυτοχρόνως καί τινες τῶν βουλευτῶν· πολλαὶ τῶν ἐφημερίδων ἐφιλελλήνιζαν, ἀλλ' οὐδεὶς οὐδὲν κατώρθωσε κωφευόντων τῶν ὑπουργῶν. Ὁ δὲ Κάννιγγ, οὗτινος τὸ πολιτικὸν δόγμα ἦτο " πο-
" λιτικὴ καὶ θρησκευτικὴ ὅλων τῶν λαῶν ἐλευ-
" θερία," ἐδήλωσε κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν τοῦ διορισμοῦ του, ὅτι ἐπροτίθετο νὰ τροπολογήσῃ τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τῆς πατρίδος του, διότι ἐρωτηθεὶς παρὰ τοῦ βασιλέως ἐπὶ τῆς πρώτης συνεντεύξεώς των, ἂν ἐσκόπευε νὰ βαδίσῃ τὴν ὁδὸν τοῦ προκατόχου του, ἀπεκρίθη, " ὁ προκάτοχός μου αὐτοχει
" ρίσθη." Μόλις ἔφηβος καὶ μαθητὴς τοῦ λυκείου ἐμυρολόγησε τὴν δούλην Ἑλλάδα· ἡ ᾠδὴ αὕτη ἐπι-

γραφομένη "ἡ δουλεία τῆς Ἑλλάδος" ἔδειξεν ἔκτοτε τὸν φιλελληνισμόν του. "Ὢ ἐξαισία μεταβολὴ (ἔλεγαν οἱ τελευταῖοι στίχοι της)· "τὰ τέκνα σου, "ὦ Ἑλλάς, στενάζουν σήμερον ὑπὸ ἐπονείδιστον "ζυγόν· οὐδεὶς τὰ παρηγορεῖ μοχθοῦντα, οὐδεὶς τὰ "κλαίει ἀποθνήσκοντα· καταναλίσκεται ἡ ἀθλία ζωή "των ὑπὸ τὰ ἕλκη τῆς βαρείας κωπηλασίας, ἢ ἐν "τοῖς σκοτεινοῖς λατομείοις· ἡ καταπληκτικὴ τυ- "ραννία τῶν Μωαμεθανῶν καὶ ἡ φρικώδης πομπὴ ἡ "περιστοιχοῦσα τὸν θρόνον αὐτῶν κατέθλιψαν διὰ "τῆς φρίκης τὰ πνεύματά των· τὰ τέκνα σου, ὦ "Ἑλλάς, γονυπετοῦν τρέμοντα ἐνώπιον τῶν πτερνι- "ζόντων αὐτά· οἱ κόποι τῆς ἡμέρας, αἱ πικραὶ καὶ "ἄϋπνοι ὧραι τῆς νυκτός, ἡ βαρεῖα μάστιξ αὐθαιρέ- "του ἐξουσίας, ἡ αἱμοχαρὴς φρίκη τῆς ὀξείας μα- "χαίρας, τὸ βδελυρὸν σουβλίον, ὁ κατασπαράττων "τὰς σάρκας τροχός, ὁ βρόχος, τὸ δηλητήριον, ὅλα "ἐξασθενοῦν τὸν νοῦν των καὶ χαυνόνουν τὴν καρ- "δίαν των· φρικτὴ εἱμαρμένη! Οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν, "ὦ Ἑλλάς, εἶναι πάντοτε πλήρεις δακρύων· πικροὶ "στεναγμοὶ ἀναβαίνουν πάντοτε ἐκ βάθους τῶν "καρδιῶν, ὅταν ἀνακαλῶμεν τὴν ἀρχαίαν σου δόξαν "καὶ βλέπωμεν τὴν σημερινήν σου ἀδοξίαν· ὁμοιά- "ζεις, ὦ Ἑλλάς, τὸν ὑπερήφανον βράχον, οὗτινος "ἡ γυμνὴ κορυφή, ὑπερυψουμένη τῆς γῆς, μυκτη- "ρίζει τὰς καταιγίδας· τὰ σκυθρωπὰ νέφη χύνουν "ἐπὶ τῆς μεγάλης κορυφῆς του τὰ ῥαγδαῖα ῥεύ- "ματά των· βρέμεται πρὸ τῶν ποδῶν του ὁ πατα- "γώδης ὠκεανός· ὁ γιγαντιαῖος καὶ ὀγκώδης οὗτος "κολοσσὸς ῥίπτει γύρῳ ἐν τῇ δικαίᾳ ὑπεροψίᾳ του "ἡγεμονικὸν βλέμμα καὶ ὀλιγωρεῖ πᾶσαν καταιγίδα· "ἀλλὰ φθείρεται ὑπὸ τοῦ χρόνου, τὸ δόλιον κῦμα "ὑποτρίβει τὴν βάσιν του, καὶ τότε πίπτει καὶ πί- "πτων διαῤῥηγνύει τὴν κλονουμένην γῆν καὶ διαχέει "πέριξ θύελλαν καταστροφῆς."

Τοιαῦτα φρονήματα ἐφανέρωσεν ὁ Κάννιγγ περὶ Ἑλλάδος ἐπὶ τῆς νεαρᾶς του ἡλικίας· ἐπὶ δὲ τῆς ὑπουργίας του εἶδεν ὅ,τι δὲν ἤθελαν νὰ ἴδωσιν οἱ πολιτικοὶ τῆς ἱερᾶς συμμαχίας· εἶδεν ὅτι τὸ παρακμάζον ὀθωμανικὸν κράτος ἀνίκανον ἦτον ἐξ αὐτῆς του τῆς φύσεως ν' ἀνορθωθῇ, καὶ ὅτι ἔτρεχεν ἀνεπιστρεπτὶ εἰς τὴν ἀπώλειάν του ἐπ' ὠφελείᾳ ἄλλης κραταιᾶς Δυνάμεως καὶ ἐπὶ βλάβῃ τῆς εὐρωπαϊκῆς ἰσορροπίας· εἶδεν ὅτι εἰς θεραπείαν τῶν δεινῶν τούτων ἀνεφύετο προνοητικῶς πως ἐκ τῶν κόλπων τοῦ πίπτοντος τούτου κράτους νέον κράτος, ἄξιον νὰ τὸ διαδεχθῇ ἐν καιρῷ διὰ τὰς προγονικάς του ἀναμνήσεις, διὰ τὴν εὐφυΐαν του, διὰ τὴν φιλομάθειάν του καὶ διὰ τὴν πρὸς τὸν εὐρωπαϊσμὸν ροπήν του. Εὐτύχημα ἐνόμισε τὸ συμβὰν τοῦτο, καὶ ἠθέλησε, παρὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν πολιτικὴν καὶ τὰς κοινὰς προλήψεις τῶν αὐλῶν, νὰ ἐπιβλέψῃ ἱλαρῶς ἐπὶ τὸν ἀπὸ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγόμενον τοῦτον λαὸν καὶ νὰ τὸν θαρρύνῃ. Διὰ τοῦτο, καθ' ὃν καιρὸν ἡ ἱερὰ συμμαχία κατηρᾶτο τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα, ἀνεγνώρισε τοὺς παρὰ τῆς Ἑλλάδος ἀποκλεισμοὺς τῶν ὑπὸ τουρκικὴν σημαίαν τόπων· ὅ ἐστιν ἀνεγνώρισε τὴν Ἑλλάδα Δύναμιν ἐμπόλεμον. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις εἶχε κηρύξει τὴν 13 μαρτίου τοῦ ἔτους τούτου, ὅτι ἀπέκλειεν ὅλους τοὺς τουρκικοὺς λιμένας τοῦ Αἰγαίου, τῆς Κρήτης καὶ τοὺς μεταξὺ Ἐπιδάμνου καὶ Θεσσαλονίκης· ἀλλὰ τὸ κήρυγμά της εἰς οὐδὲν ἐλογίσθη ὑπὸ τῶν Δυνάμεων, ὥστε μέχρι τῆς σήμερον ὅσα πλοῖα ὑφ' ὁποιανδήποτε χριστιανικὴν σημαίαν, φέροντα τροφὰς καὶ πολεμεφόδια εἰς τὰ ἀποκλειόμενα φρούρια, συνελαμβάνοντο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἀπελύοντο· ὁσάκις δὲ οἱ Ἕλληνες ἐλάμβαναν τὰ φορτία εἰς χρῆσίν των, ἀπεζημίοναν πάντοτε τοὺς ἰδιοκτήτας ἐπὶ τῇ ἀπαιτήσει καὶ πολλάκις ἐπὶ τῇ ἀπειλῇ τῶν διοικούντων τὰς ἐν τῷ

Αἰγαίῳ ναυτικὰς μοίρας. Τοιαῦτα πλοῖα συνελήφθησαν ἐν τῷ κορινθιακῷ κόλπῳ, ἔμπροσθεν τῆς Χαλκίδος, τοῦ Ναυπλίου, καὶ ἄλλων ἀποκλειομένων φρουρίων καὶ ἐξεφορτώθησαν, ἀλλὰ μέχρι λεπτοῦ ἀπεζημιώθησαν, ἐνίοτε δὲ καὶ οἱ συλλαβόντες ἐτιμωρήθησαν. Ἀπὸ τοῦ νυν δὲ, χάρις εἰς τὴν πολιτικὴν τοῦ Κάννιγγος, ἔμελλαν νὰ καταδικάζωνται καὶ νὰ δημεύωνται τὰ ὑπὸ ἀγγλικὴν σημαίαν συλλαμβανόμενα καὶ τοιοῦτον ἐμπόριον μετερχόμενα πλοῖα οἱουδήποτε καὶ ἂν ἦσαν ἰδιοκτησία. Ἀλλ' ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις εἰς δεῖγμα εὐγνωμοσύνης διέταξε νὰ μὴ δημεύωνται τὰ τοιαῦτα πλοῖα, ἀλλὰ μόνον ἡ ἐν αὐτοῖς ἐχθρικὴ ἰδιοκτησία. Ἰδοὺ δὲ πῶς ὁ Κάννιγγ ἐδικαιολόγει τὴν πρὸς τὴν Ἑλλάδα πολιτικήν του. "Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις" (ἔλεγεν) "ὤφειλε νὰ "θεωρήσῃ τοὺς ἐξοπλίσαντας τὰ πλοῖά των Ἕλ- "ληνας ἢ ὡς πειρατὰς ἢ ὡς ἐμπολέμους· καὶ ἐπειδὴ "ὁλόκληρον ἔθνος, ἐξανιστάμενον κατὰ τῆς Ἀρχῆς "του, δὲν ἠμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ὡς πειρατικόν, ἀνάγκη "πᾶσα νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐμπόλεμον ἐφ' ὅσον φυλάτ- "τει τοὺς κανόνας, καὶ ἐνεργεῖ ἐντὸς τῶν ἐν τοιαύτῃ "περιστάσει παραδεδεγμένων ὅρων."

Πολιτευόμενος δὲ τοιουτοτρόπως ὁ Κάννιγγ πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἠγωνίζετο ταὐτοχρόνως τὴν μὲν εἰς τὸν πόλεμον ῥέπουσαν Ῥωσσίαν νὰ καταπραΰνῃ, τὴν δὲ ἀσύνετον Πύλην εἰς τὴν ὁδὸν τῆς μετριότητος νὰ ἐπαναφέρῃ, ἀλλ' ἐν πνεύματι πάντοτε φιλειρηνικῷ καὶ ἄνευ ἐνόπλου παρεμβάσεως. Τρία δὲ ἦσαν κατ' αὐτὸν ἀναγκαῖα εἰς δικαιολογίαν ἐνόπλου παρεμβάσεως· "νὰ ἦναι ὁ πόλεμος δίκαιος· νὰ δύναται "ἡ Ἀγγλία ν' ἀναμιχθῇ εἰς τὸν δίκαιον τοῦτον πό- "λεμον δικαίως· νὰ μὴ βλάπτῃ ὁ δίκαιος οὗτος καὶ "δικαίως γινόμενος πόλεμος τὰ συμφέροντα τῆς πα- "τρίδος του·" ὀνειροπόλον δὲ ἀπεκάλει τὸν πολιτικὸν τὸν παραβλέποντα τὸν τελευταῖον τοῦτον ὅρον.

Ἠρέσκετο δὲ ὁ Κάννιγγ εἰς τὴν εὐόδωσιν τοῦ ἀγῶνος τῆς Ἑλλάδος, ἂν ὁ ἀγὼν αὐτῆς εὐωδοῦτο διὰ τῶν ὅπλων της, καὶ πρόθυμος ἦτο νὰ προσενέγκῃ πᾶσαν εἰρηνικὴν συνδρομὴν εἰς εὐόδωσίν του· ἀλλὰ δὲν ἤθελεν οὐδ' ἡ πατρίς του οὐδ' ἄλλη τις Δύναμις ν' ἀναμιχθῇ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐνόπλως ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ. Τοιαύτη ἦτον ἡ πολιτικὴ τῆς Ἀγγλίας ὡς πρὸς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα ὑπουργοῦντος τοῦ Κάννιγγος.

Ἡ δὲ τῆς Ῥωσσίας ἦτον τὸν αὐτὸν καιρὸν ὁποία καὶ πρότερον· οὔτε τὸν παντελῆ θρίαμβον τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος ἐπεθύμει, οὔτε τὴν παντελῆ ἀνείχετο ὑποδούλωσιν τῶν Ἑλλήνων. Τὴν πολιτικὴν δὲ ταύτην τῆς Ῥωσσίας παρεδέχοντο καὶ ἡ Γαλλία καὶ ἡ Πρωσσία· ἀλλ' ὅσον μετρία καὶ ἂν ἦτον ἡ πολιτικὴ αὐτῶν, ἀπραγματοποίητος ἐφαίνετο καὶ αὕτη εἰρηνικῷ τῷ τρόπῳ.

Ἡ δὲ Αὐστρία ἤθελε τὴν παντελῆ ἀναδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος· συντελεστικὴν δὲ πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ποθουμένου ἐθεώρει τὴν παράτασιν τοῦ ἑλληνοτουρκικοῦ ἀγῶνος· διότι καὶ οἱ ὀλίγοι πόροι τῶν Ἑλλήνων διὰ τῆς παρατάσεως ἐξηντλοῦντο, καὶ αἱ μικραί των δυνάμεις ἐν μέσῳ μεγάλων παθημάτων ἐμηδενίζοντο, καὶ οἱ σκοποὶ τῆς Τουρκίας ἐπὶ τέλους ἐπληροῦντο. Ἀλλ', ἀναγκαζομένη νὰ οἰκονομῇ τὴν Ῥωσσίαν, δὲν ἐφαίνετο ἀποποιουμένη ὅ,τι ἐπροτείνετο παρ' αὐτῆς ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, ἂν, δυνάμενον νὰ φέρῃ ἀναβολήν, δὲν ἐδύνατο νὰ φέρῃ ἀποτέλεσμα. Τοιαῦτα ἦσαν τὰ τῆς Ἑλλάδος ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς καθ' ὃν καιρὸν συνήρχοντο οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Ἑλλήνων εἰς Ἄστρος κατὰ τὴν ἐπαναληφθεῖσαν πρόσκλησιν τῆς κυβερνήσεως.

Φθάσαντες ἤδη εἰς τὸ τέλος τῆς πρώτης κυβερνητικῆς περιόδου, ἐρχόμεθα νὰ ἐπιθεωρήσωμεν τροχάδην ὅσα διήλθομεν μέχρι τοῦδε ἐν ἐκτάσει.

Οὔτε στρατεύματα, οὔτε στόλους, οὔτε πολεμικὰς

ἢ οἰκονομικὰς προετοιμασίας εἶχεν ἡ Ἑλλὰς ὅτε ἤρχισε τὸν ἀγῶνά της· μία δὲ μεγάλη αὐτοκρατορία, ὡς ἡ ὀθωμανική, κατέχουσα ὅλα τὰ φρούρια τῆς Ἑλλάδος ἐκίνησε κατ' αὐτῆς ἀναλόγους τοῦ μεγαλείου της δυνάμεις καὶ διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης· καὶ ὡς ἂν δὲν ἤρκουν αἱ δυνάμεις αὗται εἰς ἀφανισμὸν τῶν Ἑλλήνων, ἔσπευσαν οἱ σύμμαχοι νὰ δώσωσιν ὁμοθυμαδὸν τῇ αὐτοκρατορίᾳ ταύτῃ πᾶσαν ἠθικὴν ἀντίληψιν καταρώμενοι καὶ ἀναθεματίζοντες τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα· τινὲς δὲ αὐτῶν δὲν ἐδίστασαν νὰ τῇ δώσωσι καὶ πραγματικὰς βοηθείας· καὶ ὅμως ὁ ἀδύνατος, ὁ ἐγκαταλελειμμένος, ὁ μικρὸς οὗτος λαός, διελθὼν διὰ πυρὸς καὶ αἵματος, ἐνίοτε δὲ καὶ διὰ παντελοῦς καταστροφῆς καθ' ὅλην τὴν παρελθοῦσαν διετίαν, καὶ στόλους χιλιαρμένους παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν κατῄσχυνε, καὶ στρατεύματα πολυάριθμα κατέστρεψε, καὶ φρούρια ἀπόρθητα ἐκυρίευσε, καὶ ἄτρωτος ὑπὸ τῶν κατατοξευθέντων ἰοβόλων βελῶν τῆς ἱερᾶς συμμαχίας διέμεινε, καὶ τὰς βουλὰς αὐτῆς διεσκέδασε· καὶ ταῦτα πάντα ἐν μέσῳ παντελοῦς ἀπορίας, ἀμηχανίας, ἀταξίας, διαιρέσεως καὶ ἀναρχίας.

1823.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΒ.

Συγκρότησις τῆς δευτέρας τῶν Ἑλλήνων ἐθνικῆς συνελεύσεως.—Μετάβασις τοῦ νέου βουλευτικοῦ εἰς Τριπολιτσάν.—Νέαι διαιρέσεις.—Ἔκπλους τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου.—Κατορθώματα τῶν Ψαριανῶν κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν.—Εἰσβολὴ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τὸν Ἰσούφπασαν Μπερκόφτσαλην.—Καταστροφὴ τοῦ κατὰ τὴν Εὔβοιαν καὶ καθ' ὅλην τὴν Θετταλομαγνησίαν ἑλληνικοῦ ἀγῶνος.

ΚΑΤΑ *τὰ ἐν Ἐπιδαύρῳ νομοθετηθέντα καὶ τὴν πολλάκις ἐπαναληφθεῖσαν τῆς κυβερνήσεως κλῆσιν, ἐπρόκειτο νὰ συνέλθωσιν οἱ βουλευταὶ τῶν ἐπαρχιῶν εἰς ἔναρξιν τῆς β' κυβερνητικῆς περιόδου· ἀπεφασίσθη δὲ κοινῇ γνώμῃ νὰ συγκροτηθῇ πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς β' περιόδου δευτέρα ἐθνικὴ συνέλευσις πρὸς ἐπιθεώρησιν τοῦ συντάγματος καὶ τῶν ἐν ἐνεργείᾳ νόμων.*

Ἀνώμαλα, ἄτακτα καὶ ἐπίφοβα ἦσαν τὰ πάντα ἐν τῇ παρούσῃ συνελεύσει. Πρὶν συγκρουσθῶσι τὰ κόμματα ἐντὸς αὐτῆς, εἶχαν συγκρουσθῇ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἐπὶ τῶν ἐκλογῶν, μὴ διατηρηθέντος τοῦ ἐκλογικοῦ νόμου. Διπλοῦς βουλευτὰς ἔστειλαν τὰ ἀντιφερόμενα κόμματα· παρευρέθησαν καί τινες τῶν δυνατῶν ἐν τῇ συνελεύσει ἀντιπρόσωποι αὐτοχειροτόνητοι καὶ αὐτονομιμοποίητοι· παρῆσαν καὶ ἀπεσταλμένοι ἐπαρχιῶν δι' ἄλλας ὑποθέσεις· πολλοὶ ἀντεπροσώπευαν ὄχι λαοὺς ἀλλ' ὁπλοφοροῦντας ("τὰ "ἅρματα")· δεκτοὶ ἐγένοντο καὶ οἱ παύσαντες βουλευταί, δεκτοὶ καὶ οἱ παύσαντες νομοτελεσταί· ὥστε

οἱ ἐκ τῶν διαφόρων τούτων τάξεων συγκροτήσαντες τὴν δευτέραν συνέλευσιν ἦσαν τριπλάσιοι τῶν συγκροτησάντων τὴν πρώτην· ἀλλὰ ψῆφον εἶχαν μόνοι οἱ βουλευταὶ καὶ οἱ ἀπεσταλμένοι τῶν ἐπαρχιῶν, ὅσαι τυχὸν δὲν ἔστειλαν βουλευτάς, ὡς ἀντικαθιστῶντες αὐτούς. Ὅσον δὲ ἥσυχος ἦτον ἡ πρώτη συνέλευσις, τόσον θορυβώδης ἐγένετο ἡ δευτέρα. Πάντη ἀνίσχυρον ἦτον ἐν τῇ πρώτῃ τῶν πολεμικῶν τὸ κόμμα· τὰ μεταξὺ ὅμως ἐκείνης καὶ ταύτης κατορθώματα αὐτῶν κατὰ τῶν ἐχθρῶν τὸ ἰσχυροποίησαν. Ἀλλ' οἱ πολεμικοὶ δὲν ἦσαν ἐπὶ τῆς παρούσης ἡνωμένοι ὡς οὔτ' ἐπὶ τῆς πρώτης, διότι οἱ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, οἱ ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν ἐν γένει τοῦ Μαυροκορδάτου, ἔκλιναν, ὡς καὶ τότε, πρὸς τοὺς πολιτικούς· πρός τινας δὲ αὐτῶν, ὡς τὸν Ζαήμην καὶ Λόντον, εἶχαν οἱ ἐπισημότεροι καὶ στενὰς σχέσεις. Τοῦ κόμματος τῶν πολιτικῶν ἦσαν καί τινες πολεμικοὶ τῆς Πελοποννήσου, ὡς ὁ Πετμεζᾶς, ὁ Ἀναγνωσταρᾶς καὶ οἱ Γιατράκοι. Ἐξάρχοντες δὲ τοῦ κόμματος τῶν πολεμικῶν ἦσαν ἐν μὲν τῇ Πελοποννήσῳ ὁ Κολοκοτρώνης, ἐν δὲ τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι ὁ Ὀδυσσεύς· τοῦ κόμματος τούτου ἦτο πάντοτε καὶ ὁ Ὑψηλάντης.

Καὶ οὗτοι μὲν ἀφίχθησαν ἐν πρώτοις εἰς Ναύπλιον· οἱ δὲ τοῦ κόμματος τῶν πολιτικῶν εἰς Ἄστρος κατὰ τὴν κλῆσιν τῆς κυβερνήσεως. Πολλῶν δὲ λογοτριβῶν γενομένων περὶ τοῦ τόπου τῶν συνεδριάσεων, συνῆλθαν ἐπὶ τέλους ὅλοι εἰς Ἄστρος διὰ τῆς ἰσχυρᾶς μεσολαβήσεως τῶν ἀντιπροσώπων τῶν ναυτικῶν νήσων κλινόντων, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς πρώτης συνελεύσεως, πρὸς τοὺς πολιτικούς· ἀλλὰ συνῆλθαν ὡς δύο στρατόπεδα ἐπὶ λόγῳ ἀσφαλείας, διότι ἐθρυλλοῦντο ἐπιβουλαὶ καὶ συνωμοσίαι τοῦ ἑνὸς κόμματος κατὰ τοῦ ἄλλου. Ἀφ' οὗ δὲ συνῆλθαν ὅλοι εἰς Ἄστρος, οἱ μὲν πολιτικοὶ προφυλάξεως χάριν κατέλαβαν τὰ Ἁγιαννήτικα καλύβια, οἱ δὲ πολεμικοὶ

τὰ Μελιγγιώτικα· διεχωρίζοντο δὲ αἱ θέσεις αὗται διά τινος ῥύακος. Ἐπειδὴ οἱ πολιτικοὶ ἦσαν καὶ πολυαριθμότεροι καὶ ἰσχυρότεροι, αἱ ἐργασίαι τῆς συνελεύσεως ἐγίνοντο πρὸς τὸ μέρος ὅπου διέτριβαν, ἐκοινοποιοῦντο δὲ τοῖς ἄλλοις δι' ἐπιτρόπων. Λόγος περὶ πολιτικῶν ἀρχῶν δὲν ἐγένετο ἐπὶ τῆς συνελεύσεως ταύτης ὡς οὐδ' ἐπὶ τῆς ἐν Ἐπιδαύρῳ· λόγος πολὺς ἐγένετο περὶ προσωπικῶν ἢ μᾶλλον εἰπεῖν κομματικῶν συμφερόντων· Οἱ πολιτικοί, οἱ ἔχοντες ἐπιῤῥοὴν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις των, ἐστρατολόγουν καὶ ἐξώννυαν τὸ ξίφος· τοῦτο, ὡς προείρηται, δυσηρέστει τοὺς ὁπλαρχηγοὺς θεωροῦντας αὐτοὺς ἅρπαγας τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν καὶ πλεονέκτας· ἐπεθύμουν δὲ οἱ ὁπλαρχηγοί, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς ἐν Ἐπιδαύρῳ συνελεύσεως, νὰ τοὺς περιορίσωσιν εἰς τὰ πολιτικὰ καθήκοντά των, καὶ κυρίως εἰς τὸ νὰ τροφοδοτῶσι τὰ στρατεύματα διὰ τῶν εἰσοδημάτων τῶν ἐπαρχιῶν· ἐπειδὴ δὲ ἐπὶ τῶν ἐπαναστάσεων, τουτέστιν ἐν καιροῖς καθ' οὓς δὲν ἰσχύει ὁ νόμος, τὸ ξίφος διαλέγεται ἄριστα περὶ πάντων, ἤθελαν οἱ πολεμικοί, ἰδιοποιούμενοι μόνοι τὸ ξίφος, νὰ ἔχωσι τοὺς πολιτικοὺς ὑποχειρίους των.

Ἀφ' οὗ δὲ ἅπαντες παρεδέχθησαν ἐπὶ τῶν προκαταρκτικῶν συνεδριάσεων ὡς ὀργανικὸν νόμον τὸν τῆς Ἐπιδαύρου ὑπό τινας μόνον ὅρους ὡς πρὸς τὴν πολεμικὴν ὑπηρεσίαν, καὶ ἀφ' οὗ ἐκανόνισαν τὰ περὶ τῶν συνεδριάσεων ὡς καὶ ἐν Ἐπιδαύρῳ, ὡρκίσθησαν τὴν 30 μαρτίου ἐνώπιον τοῦ ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχιερέως, καὶ ἀναλαβόντες τὰς τακτικάς των ἐργασίας τῶν θυρῶν κεκλεισμένων κατέστησαν πρόεδρον τὸν Πετρόμπεην, ἀντιπρόεδρον τὸν ἐπίσκοπον Βρεσθένης Θεοδώρητον, ἀρχιγραμματέα τὸν Νέγρην, καὶ φρούραρχον τὸν Γιατράκον, καὶ τοὺς τέσσαρας ἐκ τοῦ κόμματος τῶν πολιτικῶν· ὥστε ἐξ αὐτῶν τῶν προοιμίων ἐφάνη ἡ ὑπεροχὴ τοῦ κόμματος τούτου.

Τούτων δὲ γενομένων, κατήργησεν ἡ συνέλευσις τὰς κεντρικὰς Ἀρχὰς τῆς Πελοποννήσου, τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Δυτικῆς· κατήργησε τὸν τοῦ ἀρχιστρατήγου τίτλον ὃν ἔφερεν ὁ Κολοκοτρώνης, διώρισεν ἐπιτροπὰς πρὸς ἐπιθεώρησιν τοῦ συντάγματος καὶ τῶν ἄλλων νόμων, πρὸς σύνταξιν ποινικῶν καὶ κατάστρωσιν τοῦ ἐτησίου προϋπολογισμοῦ, καὶ διέταξε τὸν Κολοκοτρώνην νὰ παραδώσῃ τὸ Ναύπλιον καί τινα ἔγγραφα σταλέντα ἔξωθεν πρὸς τὰς ἑλληνικὰς Ἀρχὰς καὶ κρατούμενα παρ' αὐτοῦ. Ὁ Κολοκοτρώνης παρέδωκε τὰ ἔγγραφα, ἀλλ' ἀπεποιήθη τὴν παράδοσιν τῶν φρουρίων ἐπὶ λόγῳ, ὅτι ἡ συνέλευσις δὲν ἦτο κυβέρνησις, καὶ ὅτι ἐπὶ τῇ προσεχεῖ συστάσει ταύτης τὰ παρέδιδε. Τὴν 11 ἀπριλίου εἰσήχθη ὁ προϋπολογισμός. Τὴν 13 ἐπεκυρώθη τὸ ἐπιθεωρηθὲν σύνταγμα τῆς Ἐπιδαύρου γενομένων μικρῶν τινων μεταβολῶν, καὶ ἐψηφίσθη ἀτόπως νὰ ἐγκαθιστῶνται οἱ ἔπαρχοι ἢ ν' ἀποβάλλωνται κοινῇ γνώμῃ τοῦ βουλευτικοῦ καὶ τοῦ νομοτελεστικοῦ. Τὴν 14 ἐξεδόθη ψήφισμα περὶ ἐκποιήσεως τῶν ἐθνικῶν κτιρίων· ἐγένετο λόγος καὶ περὶ ἐκποιήσεως γῆς, ἀλλὰ δὲν ἐνεκρίθη, καταθορυβηθέντων τῶν στρατιωτῶν πιστευόντων ὅτι θὰ ἐγίνετο ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν δυνατῶν· εἰς πασιφανὲς δὲ δεῖγμα δυσαρεσκείας, τινὲς αὐτῶν ἐτουφέκισαν ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν ἀντιπροσώπων τεμάχιον χαρτίου, ὅπου ἦτο γεγραμμένον, "ἐκποίησις γῆς." Τὴν δὲ 17 ἐκανονίσθη τὸ περὶ ἀποζημιώσεων τῶν ναυτικῶν νήσων, ὑπεβλήθη ἀπάνθισμα ποινικῶν νόμων καὶ ἀνετέθη εἰς τὴν ἐπιθεώρησιν τῆς βουλῆς· προσανετέθη δὲ καὶ ἡ ἐπιθεώρησις τοῦ περὶ δικαστηρίων νόμου· καὶ οὕτως ἡ συνέλευσις ἔπαυσε τὰς ἐργασίας της τὴν 18, ὁρίσασα νὰ συγκαλεσθῇ τρίτη μετὰ διετίαν εἰς ἀναθεώρησιν τοῦ συντάγματος, εὐφημήσασα τὰ ἐπὶ τριετίας κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων, διασαλπίσασα κατ'

ἐπανάληψιν τὴν πολιτικὴν τοῦ ἔθνου ὕπαρξιν καὶ ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν σταθεράν του ἀπόφασιν νὰ χαθῇ ἐλεύθερον παρὰ νὰ ζήσῃ δοῦλον, καὶ εὐχαριστήσασα πανδήμως τὸ στρατιωτικόν, τὸ ναυτικὸν καὶ τὰ μέλη τῆς παυσάσης κυβερνήσεως, τῶν δύο γερουσιῶν, καὶ τοῦ πλανήτου ἀρείου πάγου· ἔπαυσε δὲ ὅπως ἤρχισεν, ὅ ἐστι ὑπὸ τὴν ἐπιῤῥοὴν τοῦ κόμματος τῶν πολιτικῶν, διὰ τοῦτο καὶ τὰ μέλη τοῦ νέου νομοτελεστικοῦ ἐξελέχθησαν ἐκ τοῦ κόμματος τούτου, ἦγουν, ὁ Χαραλάμπης, ὁ Ζαήμης καὶ ὁ Μεταξᾶς ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Πετρόμπεη, ἀρχιγραμματεύοντος τοῦ Μαυροκορδάτου, ὃν τιμῶσα ἡ συνέλευσις διὰ τὴν ἐν Μεσολογγίῳ διαγωγήν του ὑπήντησε προσερχόμενον· ἡ δὲ ἐκλογὴ τοῦ ἐλλείποντος μέλους εἰς συμπλήρωσιν τοῦ πενταμελοῦς νομοτελεστικοῦ ἀφέθη εἰς τὰς τρεῖς ναυτικὰς νήσους. Τούτου γενομένου, μετέβη ἡ νέα κυβέρνησις εἰς Τριπολιτσὰν κατ' ἀπόφασιν τῆς συνελεύσεως.

Δοθείσης ὅλης τῆς ἐξουσίας εἰς τοὺς πολιτικούς, ἠγανάκτησαν οἱ ἀποτυχόντες στρατιωτικοὶ καὶ ἐμελέτησαν τὴν ἀνατροπὴν τῶν ψηφισθέντων διὰ θεμιτῶν καὶ ἀθεμίτων τρόπων. Ὁ χαρακτὴρ τοιαύτης συνελεύσεως παρεῖχεν οἴκοθεν ἱκανὰς λαβὰς διενέξεων, καὶ ἐντεῦθεν ὁρμώμενοι οἱ ἀποτυχόντες ἐβόων, ὅτι οἱ ὑπερισχύοντες ἐδέχθησαν ὡς μέλη ὅσους δὲν ἔπρεπε νὰ δεχθῶσι, καὶ ἀπέβαλαν ὅσους δὲν ἔπρεπε ν' ἀποβάλωσιν. Ἔμεινε δὲ ἐκτὸς τῶν πραγμάτων παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα καὶ ὁ Νέγρης, ἂν καὶ ὡς ἀρχιγραμματεὺς τῆς συνελεύσεως συνέπραξε μετὰ τῶν ὑπερισχυσάντων πολιτικῶν. Δὲν ὑπέφερεν ὁ φιλοπράγμων καὶ φιλότιμος οὗτος ἀνὴρ τὴν ἀπραγμοσύνην καὶ ὀλιγώρησιν εἰς ἃς κατεδικάσθη ὑπὸ τῶν φίλων του, ἠνώθη μετὰ τῶν ἀντιπολιτευομένων, ὠργάνισε τακτικώτερον τὴν ἀντιπολίτευσιν ὡς σοφώτερος αὐτῶν καὶ δὲν ἐσυστάλη νὰ κηρύξῃ ἄτακτα καὶ ἄνομα

ὅσα χθὲς οἰκειοθελῶς ἔγραψε καὶ ὑπέγραψεν ὡς τακτικὰ καὶ ἔννομα. Ὑπὸ τὴν διδασκαλίαν δὲ αὐτοῦ, προσδοκῶντος εὐμενεστέραν τύχην παρὰ τῶν χθὲς ἀντιπάλων του, καὶ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Κολοκοτρώνη, συνῆλθαν οἱ ἀντιπολιτευόμενοι εἰς τὸ χωρίον Καρυταίνης, Σιλήμναν, πρὸς συγκρότησιν ἄλλης συνελεύσεως· παρηκολούθησαν δὲ καὶ πάμπολλοι τῶν συγκροτησάντων τὴν ἐν Ἄστρει ψευσθέντες καὶ οὗτοι τῶν ἐλπίδων των. Ἀλλ' ἡ νέα κυβέρνησις, ἐπιδεξίως πολιτευθεῖσα, διεσκέδασε τὸ ἐν Σιλήμνῃ νεφος πρὶν φθάσῃ νὰ ἐκραγῇ. Κενὴ ἦτον εἰσέτι ἡ πέμπτη θέσις τοῦ νομοτελεστικοῦ· τὴν θέσιν ταύτην ἐπλήρωσεν ἀναδείξασα τὸν Κολοκοτρώνην μέλος καὶ ἀντιπρόεδρον αὐτοῦ, καὶ οὕτως ἀφήρπασεν ἐκ μέσου τῶν ἐναντίων της τὸν κομματάρχην των.

Ὀλίγαις δὲ ἡμέραις πρότερον ἐφιλιώθησαν καὶ οἱ μέχρι τοῦδε διαφερόμενοι Δηληγιάνναι καὶ Κολοκοτρῶναι, καὶ εἰς βεβαίωσιν τῆς φιλιώσεώς των ἐσυγγένευσαν ἀρραβωνίσαντος τοῦ μόλις ἐννεαετοῦς υἱοῦ τοῦ Κολοκοτρώνη, Κωνσταντίνου, τὴν ὁμήλικόν του μονογενῆ θυγατέρα τοῦ Κανέλλου Δηληγιάννη. Διὰ τοῦ πολιτικοῦ τούτου συνοικεσίου, διαλυθέντος μετὰ ταῦτα, ὁ μὲν Κολοκοτρώνης ἐσκόπευε νὰ διαρρήξῃ τὸ ἀρχοντολόγιον τῆς Πελοποννήσου, οἱ δὲ Δηληγιάνναι νὰ ἐνδυναμωθῶσιν ἐπαμφοτερίζοντες.

Ἐν τούτοις ἡ Πύλη παρεσκευάζετο εἰς καταστροφὴν τῶν Ἑλλήνων. Ἀνεπιτήδεια εἰς μάχην διὰ τὸν στενόχωρον πλοῦν ἐντὸς τῆς ἑλληνικῆς θαλάσσης ἀπέδειξεν ἡ πεῖρα τὰ ὑπερμεγέθη πλοῖα· διὰ τοῦτο ἡ Πύλη ἡτοίμασεν εἰς ἔκπλουν ὄχι πλέον δίκροτα ἀλλὰ φρεγάτας καὶ ἄλλα μικροτέρου μεγέθους· καθαιρέσασα δὲ καὶ ἀπὸ τῆς ἀρχιναυαρχίας τὸν ἀνάξιον Μεχμέτπασαν ἀντικατέστησε τὸν Χουσρὲφ-Μεχμέτπασαν τὸν καὶ Τοπάλην (χωλόν)· διέταξε δὲ καὶ πάμπολλα στρατεύματα νὰ εἰσβάλωσιν εἰς Πελοπόν-

νησον τὰ μὲν διὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὸν Ἰσούφπασαν Περκόφτσαλην, τὸν ἄλλοτε πασᾶν τῆς Βραΐλας τὸν κυριεύσαντα τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως τὸ Γαλάτσι καὶ τὸ Ἰάσι, τὰ δὲ διὰ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὸν Μουσταήμπασαν, ἡγεμόνα τῆς Σκόδρας· παρήγγειλε καὶ τὸν ἐν Πάτραις Ἰσούφπασαν νὰ στρατολογήσῃ καὶ οὗτος ἐν τῇ Ἀλβανίᾳ καὶ μεταφέρῃ τοὺς στρατολογηθέντας διὰ θαλάσσης εἰς Πελοπόννησον· τὰ δὲ τῆς Κρήτης ἀνέθεσεν εἰς τὸν ἡγεμόνα τῆς Αἰγύπτου Μεχμὲτ-Ἀλῆν.

Ἡ δὲ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἀπεφάσισε πρὸς ματαίωσιν τῶν ἐκστρατειῶν τούτων νὰ συστήσῃ δύο στρατόπεδα, τὸ μὲν ἐν Μεγαρίδι πρὸς ἀπόκρουσιν τῆς ἐχθρικῆς εἰσβολῆς εἰς Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, τὸ δὲ περὶ τὰς Πάτρας εἰς πολιορκίαν αὐτῶν, εἰς προφύλαξιν τῶν ἀρκτικῶν παραλίων τῆς Πελοποννήσου καὶ εἰς ἀποστολὴν στρατιωτικῆς βοηθείας χρείας τυχούσης κατὰ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα· πρὸς εὐόδωσιν δὲ τοῦ σχεδίου ἀπεφάσισε ν' ἀναθέσῃ τὴν ἀρχηγίαν τῶν στρατοπέδων εἰς τοὺς νομοτελεστάς, τοῦ μὲν κατὰ τὴν Μεγαρίδα εἰς τὸν πρόεδρον, τὸν ἀντιπρόεδρον καὶ τὸν Χαραλάμπην συμπαραλαμβάνοντας καὶ τὸν γενικὸν γραμματέα εἰς τακτικὴν ἐνέργειαν τῆς νομοτελεστικῆς δυνάμεως, τοῦ δὲ περὶ τὰς Πάτρας εἰς τὸν Ζαήμην καὶ τὸν Μεταξᾶν· νὰ διαμείνωσι δὲ ἐν Τριπολιτσᾷ παρὰ τῷ βουλευτικῷ τὰ ὑπουργεῖα· δύο δὲ μέλη μόνον τοῦ ἐπὶ τῶν πολεμικῶν τριμελοῦς ὑπουργείου νὰ παρακολουθήσωσι τὸ μὲν τὴν μίαν ἐκστρατείαν, τὸ δὲ τὴν ἄλλην. Ἐψηφίσθη δὲ καὶ ἔρανος καθ' ὅλην τὴν ἐπικράτειαν ἑνὸς ἑκατομμυρίου γροσίων εἰς συντήρησιν τῶν στρατοπέδων καὶ εἰς κίνησιν πλοίων. Ἐν ᾧ δὲ ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις κατεγίνετο σχεδιάζουσα τὰ τῆς ἐκστρατείας, ὁ ἐχθρικὸς στόλος ἐκ 15 φρεγατῶν, 13 κορβεττῶν, 12 βρικίων καὶ 40 φορτηγῶν, ἐξέπλευσε τοῦ Ἑλλησπόντου

ὑπὸ τὸν Χουσρέφην τὴν 11 μαΐου, καὶ παραλαβὼν κατὰ τὰ Μοσχονήσια καὶ τὸν Τσεσμὲν δεκακισχιλίους ἀσιανούς, καὶ ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ ἀλγερινοῦ στολίσκου, ὃν συνήντησεν ἔξωθεν Χίου καὶ Μιτυλήνης, ἔῤῥιψε τὴν 23 ἄγκυραν ἔμπροσθεν τῆς Καρύστου.

Οἱ κάτοικοι τῆς Εὐβοίας χριστιανοί, ἀφ' οὗ ἀνεχώρησαν ἐκεῖθεν οἱ Ἀρειοπαγῖται, ἐσύστησαν τοπικὴν διοίκησιν καὶ διετήρουν καὶ δύο στρατόπεδα, οἱ μὲν τοῦ βορείου μέρους ὑπὸ τὸν Διαμαντῆν εἰς πολιορκίαν τῆς Χαλκίδος, οἱ δὲ τοῦ ἀνατολικοῦ ὑπὸ τὸν Κριεζώτην εἰς πολιορκίαν τῆς Καρύστου. Ὁ ὁπλαρχηγὸς οὗτος ἐμπόδισε τὰς συχνὰς καὶ ἀκωλύτους τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς Καρύστου ἐξόδους, συνῆψε τὴν 5 μαΐου μάχην τρεῖς ὥρας μακρὰν αὐτῆς κατὰ τὸ Βατίσι, ἐνίκησε, καὶ ἔστειλε 50 κεφαλὰς εἰς Ἀθήνας καὶ 3 αἰχμαλώτους, οὓς οἱ Ἀθηναῖοι λιθοβολοῦντες ἐθανάτωσαν. Ἔκτοτε οἱ ἐχθροὶ ἐκλείσθησαν ἐν τῷ φρουρίῳ, καὶ πάσχοντες σιτοδείαν ἐκινδύνευαν νὰ παραδοθῶσιν. Ἀλλ' ὁ φανεὶς στόλος ἀπήλλαξεν αὐτοὺς τῶν δεινῶν καὶ ἐματαίωσε τοὺς ἀγῶνας τοῦ Κριεζώτη· διότι τετρακισχίλιοι ἀποβιβασθέντες διέλυσαν διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ τὸ ἑλληνικὸν στρατόπεδον, ἔδωκαν τοῖς ἐν αὐτῷ τροφάς, καὶ οἱ μὲν διεσπάρησαν διὰ ξηρᾶς εἰς τὰ χωρία, οἱ δὲ περιέπλεαν τὰ παράλια καίοντες, φονεύοντες καὶ αἰχμαλωτίζοντες. Ἐστάλησαν δὲ καὶ ἐπὶ 14 φορτηγῶν πρὸς τοὺς ἐν τῇ Χαλκίδι τροφαὶ καὶ πολεμεφόδια, ἀλλὰ τὸ ὑπὸ τὸν Διαμαντῆν στρατόπεδον διέμεινεν ἀδιάλυτον.

Ὁ δὲ στόλος, ἐκτελέσας ὅ,τι ἐσκόπευε, διέπλευσεν ἡσύχως τὸν μεταξὺ Ὕδρας καὶ Πελοποννήσου πορθμόν, ἀνεκώχευσεν ἔξωθεν τῆς Κορώνης καὶ Μοθώνης, ἐπεσίτισε τὰ φρούρια ἐκεῖνα, καὶ ἀφ' οὗ ἀπεκόπη μία μοῖρα καὶ ἔπλευσε πρὸς τὴν Κρήτην, ὁ λοιπὸς ἐκ 46 πολεμικῶν καὶ πολλῶν φορτηγῶν [ηγκυροβό-

λησε τὴν 6 ἰουνίου ἔμπροσθεν τῶν Πατρῶν· καθ' ὅλον δὲ τὸν πλοῦν δὲν συνήντησε τὸν ἑλληνικόν, διότι οὗτος ἐπὶ ὑποθέσει ὅτι ὁ τουρκικὸς ἐσκόπευε νὰ προσβάλῃ τὴν Σάμον ἢ τὰ Ψαρά, ἔπλεε πρὸς ἐκεῖνα τὰ μέρη· μαθὼν δὲ ὅτι ἀφίχθη εἰς Πελοπόννησον, ἐπανέπλευσεν εἰς τὰ ἴδια.

Οἱ δὲ ἐν Πάτραις Τοῦρκοι, λυθείσης τῆς ὑπὸ τὸν Κολοκοτρώνην πολιορκίας, περιέτρεχαν ὅλην τὴν ἐπαρχίαν ἀφόβως καὶ ἐπάτουν καὶ τὰς γειτνιαζούσας Καλαβρύτων καὶ Γαστούνης· ἀνενόχλητοι δὲ ἦσαν καὶ διὰ θαλάσσης καὶ ἐλάμβαναν ἀνεμποδίστως ἔξωθεν ὅσα ἐχρειάζοντο· διὰ τοῦτο ὁ καταπλεύσας ἐκεῖ στόλος δὲν ἐφαίνετο ἐλθὼν εἰς βοήθειαν αὐτῶν ὡς μηδεμίαν χρείαν ἐχόντων βοηθείας, ἀλλ' εἰς διαβίβασιν στρατευμάτων εἰς Πελοπόννησον, τῶν μὲν ἀπὸ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος τῶν δὲ ἀπὸ τῆς Ἀνατολικῆς.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν κατέπλευσεν ὁ στόλος οὗτος εἰς Πάτρας, 3800 ναῦται καὶ στρατιῶται ἐπιβάντες εἰς 110 πλοῖα ψαριανά, μικρὰ μεγάλα, ἐξ ὧν 15 ἔνοπλα, ἀπέβησαν εἰς τὰ ἀντικρὺ τῆς Σάμου παράλια τῆς Ἰωνίας, ἐπάτησαν τὸ Ἀράπη-τσεφτλῆκι, καὶ τὸ Ἀλήμπεη-τσεφτλῆκι, παραθαλάσσια χωρία, ἔχοντα καὶ τὰ δύο 2000 κατοίκους καὶ 1000 στρατιώτας, τὰ διήρπασαν, ἔπλευσαν ἔπειτα πρὸς τὴν παραλίαν τὴν ἀντικρὺ τῆς δυτικῆς ἄκρας τῆς Μιτυλήνης, ὅπου κεῖται ἡ πόλις τοῦ Σανταρλῆ 4500 περιέχουσα ψυχὰς καὶ 2000 φρουρούς, ἐπάτησαν καὶ αὐτήν, τὴν ἔκαυσαν, ἐσκότωσαν, ἠχμαλώτισαν, ἐλαφυραγώγησαν, ἐκυρίευσαν τὸν ἐν αὐτῇ πύργον ὅπου συνέλαβαν τὴν γυναῖκα τοῦ διοικητοῦ Καραοσμάνογλου, ἣν ἐξηγόρασαν μετὰ ταῦτα οἱ συγγενεῖς της διὰ γροσίων 90,000, ἐπῆραν ἐννέα κανόνια, μετέβησαν εἰς Μοσχονήσια, ἐπῆραν καὶ ἐκεῖθεν δύο, παρέπλευσαν τὰ παράλια τῆς Μιτυλήνης, ἐκυρίευσαν πέντε τουρκικὰς σακολέβας, ἠγκυροβόλησαν ἔμπροσθεν τῆς Ἐρισοῦ,

ἀνείλκυσαν ἀγκύρας καὶ ἄλλα τινὰ τοῦ καυθέντος ἐκεῖ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως δικρότου καὶ μετὰ ταῦτα ἐπανῆλθαν εἰς τὰ ἴδια. Τόσον δὲ φόβον διέσπειραν εἰς ὅλα ἐκεῖνα τὰ παράλια, ὥστε οἱ ἐν Σμύρνῃ πρόξενοι τοὺς παρεκάλεσαν ν' ἀπέχωσι πάσης ἐχθροπραξίας ἐν τῷ κόλπῳ ἐκείνῳ χάριν αὐτῶν, τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν ἐνοικούντων χριστιανῶν. "'Αφί- " νομεν τὸν τόπον ἥσυχον ἀλλ' ὑπόφορον" ἀπεκρίθησαν ὑπερηφάνως οἱ Ψαριανοί· 17 Ἕλληνες ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας ταύτης ἐφονεύθησαν καὶ 70 ἐπληγώθησαν· οἱ δὲ Τοῦρκοι, ἀνίκανοι νὰ παιδεύσωσι τοὺς βλάψαντας αὐτούς, ἐξεθύμαναν κατὰ τῶν ἀθώων χριστιανῶν κατοίκων τῆς Μαγνησίας καὶ τῆς Περγάμου, ἀνδραποδίζοντες καὶ φονεύοντες.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν ἐκινεῖτο κατὰ τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος ὁ στόλος τοῦ σουλτάνου, ἐκινοῦντο κατ' αὐτῆς καὶ τὰ διὰ ξηρᾶς στρατεύματά του. Προϋπῆρχεν ὁ ψευδοσυμβιβασμὸς τοῦ Μεχμέτπασα καὶ τοῦ Ὀδυσσέως, καὶ ἐπὶ τῷ συμβιβασμῷ τούτῳ ἀνακωχή. Ἐλθούσης δὲ τῆς προθεσμίας καὶ μὴ ἐκπληρώσαντος τοῦ Ὀδυσσέως ὅσα ὑπεσχέθη, ἐξεστράτευσαν 6000 Τοῦρκοι ὑπὸ τὸν Περκόφτσαλην, πρὶν φθάσωσιν οἱ Ἕλληνες νὰ ὀργανίσωσι τὰ στρατεύματά των ἐξ αἰτίας τῆς ἐν Ἄστρει συνελεύσεως, ἥτις εἵλκυσεν εἰς τὰ πολιτικὰ τὴν εἰς τὰ στρατιωτικὰ ὀφειλομένην προσοχὴν αὐτῶν. Παρηκολούθησε δὲ τὸν Περκόφτσαλην καὶ ὁ Σελήχπασας, ἡγεμὼν τῆς Ἀδριανουπόλεως, μετὰ 4000. Τὰ στρατεύματα ταῦτα, εὑρόντα τὰς ἐπὶ τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος δυσδιαβάτους θέσεις ἀπροφυλάκτους, ἐπροχώρησαν τὰ μὲν πρὸς τὰς Θήβας τὰ δὲ πρὸς τὰ Σάλωνα. Τὰ πρὸς τὰ Σάλωνα ἐσκήνωσαν κατὰ τὸ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Κηφισσοῦ χωρίον Μάνεσι· τὴν δὲ 7 ἰουνίου ἐκίνησαν πρὸς τὸ κατὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Παρνασοῦ μοναστήριον τῆς Ἱερουσαλήμ· ἐκεῖ ἦσαν 150 στρατιῶται τοῦ Ὀδυσ-

σέως ὑπὸ τὸν Γιάννην Κομποταδίτην, οις ἀντισταθέντας κατ' ἀρχὰς ἔτρεψαν ἐπὶ τέλους, ἐκυρίευσαν τὸ μοναστήριον, τὸ ἔκαυσαν καὶ ἐπανῆλθαν εἰς Μάνεσι. Τὴν δὲ 10 ἐστράτευσαν κατὰ τῆς Ἀράχωβας ὅπου ηὗραν ἀντίστασιν, ἀλλ' ὑπερίσχυσαν, ἐξουσίασαν τὸ χωρίον καὶ τὸ ἔκαυσαν. Τὴν ἐπαύριον ἔκαυσαν τὸ Καστρὶ καὶ τὰ καλύβια τῆς Ἀράχωβας, ἔπεσαν καὶ εἰς τὸ Χρυσόν, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν, καὶ μόνον δύο τρεῖς οἰκίας ἔκαυσαν· τὴν δὲ 12 κατέβησαν εἰς Δεσφίναν ἐπὶ τοῦ παραλίου τοῦ κορινθιακοῦ κόλπου, καὶ ἐκεῖθεν ἐπανῆλθαν εἰς Μάνεσι καὶ ἡσύχασαν.

Τὸ δὲ ἄλλο τουρκικὸν στράτευμα, τὸ εἰς Βοιωτίαν πεσόν, οὐδ' αὐτὸ ἀπήντησεν ἐχθρόν. Τὰ τῇδε κἀκεῖσε ἑλληνικὰ τάγματα, ἀνίκανα διὰ τὴν ὀλιγότητά των ν' ἀντισταθῶσιν, ὑπεχώρησαν· τινὰ μόνον αὐτῶν ὑπὸ τὸν Παπᾶ Ἀνδρέαν καὶ ἄλλους κατέλαβαν τὰ στενὰ τῆς Φοντάνας εἰς ἐμπόδιον τῆς τῶν ἐν Ζητουνίῳ καὶ Λεβαδείᾳ ἐχθρῶν συγκοινωνίας. Ἐν τοσούτῳ, ὅλος ὁ τόπος, δι' οὗ διέβαιναν οἱ Τοῦρκοι, ἐρημοῦτο, οἱ κάτοικοι κατέφευγαν οἱ μὲν εἰς Πελοπόννησον, οἱ δὲ εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, καὶ ἄλλοι εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων. Φόβος κατέλαβε καὶ αὐτοὺς τοὺς κατοίκους τῶν Ἀθηνῶν. Ὑποπτεύοντες οὗτοι, ὅτι ἤρχετο τὸ στράτευμα εἰς πολιορκίαν τῆς πόλεως, μετεκόμισαν τὰς οἰκογενείας καὶ τὰ πράγματά των εἰς Σαλαμῖνα καὶ Αἴγιναν. Ὁ δὲ Ὀδυσσεύς, εἰς ὃν ἤλπιζεν ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλλάς, εὑρισκόμενος ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς ταύτης ἐν Ἀθήναις, ἐξεστράτευσεν εἰς Βοιωτίαν τὴν 11 ἰουνίου, ἀφ' οὗ ἠνάγκασε τοὺς Ἀθηναίους νὰ τῷ πληρώσωσι χάριν τῆς ἐκστρατείας ταύτης ἑνὸς μηνὸς πεντακοσίους μισθούς· ἀλλ' οὐδὲν κατῴρθωσεν οὐδ' αὐτός. Πολυάριθμα στρατεύματα πελοποννησιακὰ διετάχθησαν νὰ στρατεύσωσιν ἐκτὸς τοῦ ἰσθμοῦ· ἀλλὰ μόνος ὁ πάντοτε πρόθυμος εἰς τὰς ἐπὶ τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος ἐκστρατείας Νικήτας ἐφάνη πρὸς

τὰ Μέγαρα, ἀνίκανος καὶ οὗτος διὰ τὴν ὀλιγότητα τῶν ὁπαδῶν του νὰ τρέξῃ κατὰ τῶν ἐχθρῶν.

Μετὰ τὴν ἐρήμωσιν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, τὰ τουρκικὰ στρατεύματα σκοπὸν εἶχαν νὰ πέσωσι διὰ τοῦ κορινθιακοῦ κόλπου εἰς Πελοπόννησον συνεργείᾳ τοῦ στόλου, παραπλέοντος ἐπ' αὐτῷ τούτῳ τὰ ἀρκτικὰ παράλιά της· ἀλλ' ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ Καρυστίου Ὁμέρμπεη, μεταβάντος ἐκ τῆς πατρίδος του ἀντίπεραν, ἀνέβαλεν ὁ Περκόφτσαλης ὅ,τι ἐσκόπευε, καὶ παραλαβὼν τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ στρατεύματος καὶ συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Ὁμέρμπεη μετέβη εἰς Εὔβοιαν μεσοῦντος τοῦ ἰουλίου πρὸς τελείαν καθυπόταξιν τῆς νήσου· ἄφησε δὲ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ στρατεύματός του περὶ τὰς Θήβας ὑπὸ τὸν Σελήχπασαν.

Μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ εἰς πολιορκίαν τῆς Καρύστου στρατοπέδου, διέμεινεν, ὡς εἴπαμεν, ἀδιάλυτον τὸ εἰς πολιορκίαν τῆς Χαλκίδος ἐν Βρυσακίοις ὑπὸ τὸν Διαμαντῆν ἐξ ὀκτακοσίων ἐκλεκτῶν· ἀλλὰ τὸ στρατόπεδον τοῦτο ἦτο σχεδὸν παραλελυμένον. Οἱ πρώην ἔφοροι κατέτρεχαν τὴν τοπικὴν διοίκησιν ὑφ' ἣν διετέλει· ὁ δὲ Ὀδυσσεύς, ἀντιφερόμενος πρὸς τὸν Διαμαντῆν καὶ ὑποβλέπων τὴν ἀρχηγίαν του, ὑπεκίνει μακρόθεν κατ' αὐτοῦ τοὺς ἐντοπίους ὁπλαρχηγούς, τὸν Τομαρᾶν, τὸν Χαλκιᾶν καὶ τὸν Βερούσην. Τόσον δὲ εὐδοκίμησεν ἐν ταῖς ῥᾳδουργίαις του, ὥστε οἱ ὁπλαρχηγοὶ οὗτοι ἔπραξαν ὅ,τι μόνοι οἱ Τοῦρκοι ἐδύναντο νὰ πράξωσιν· ἐπάτησαν ἐχθρικῶς τὸ Ξηροχῶρι ἐπὶ σκοπῷ ν' ἁρπάσωσι τὴν ἐκεῖ γυναῖκα τοῦ Διαμαντῆ, ἣν προλαβὼν οὗτος ἔσωσεν.

Ἐν τοσούτῳ, οἱ ἀποβάντες Τοῦρκοι, ἀφ' οὗ ἠνώθησαν μετὰ τῶν ἐντοπίων, ἄραντες τὴν ἐπὶ τοῦ πορθμοῦ γέφυραν μετέφεραν πρὸς τὰ Βρυσάκια ἑπτὰ τουρκικὰ πλοῖα. Ἐπὶ τῇ θέᾳ ταύτῃ ἔφυγαν τὰ πολιορκοῦντα τὴν Χαλκίδα τρία ἑλληνικά, καὶ ἐπὶ τῇ φυγῇ αὐτῶν ἄφησε τὸ στρατόπεδον τὴν θέσιν

τῶν Βρυσακίων καὶ ἀπεχώρησε πρὸς τὸ ἄνωθεν ὄρος, Παγώντα. Οἱ Τοῦρκοι βλέποντες τοὺς Ἕλληνας φεύγοντας μηδενὸς αὐτοὺς κυταδιώκοντος, ἔκαυσαν τὰ καλύβια τῶν Βρυσακίων, ὥρμησαν τὴν 22 παν-στρατιᾷ κατὰ τῶν εἰς τὸ ὄρος ἀποχωρησάντων, καὶ συνῆψαν πολύωρον μάχην. Οἱ Ἕλληνες, κατέχοντες ὀχυρὰν θέσιν, ἐνίκησαν λαμπρὰν νίκην καὶ ἠνάγκα-σαν τοὺς ἐχθροὺς νὰ καταβῶσιν εἰς Βρυσάκια κατη-σχυμένοι. Ἀλλὰ τὴν νύκτα, ἂν καὶ νικηταί, ἐλει-ποτάκτησαν ἐξ αἰτίας τῆς ἐπικρατούσης μεταξὺ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν καὶ τῶν ἐντοπίων ὑποπλαρχηγῶν διχονοίας, καὶ φεύγοντες συνῆλθαν τὴν ἐπαύριον εἰς τὸ μεταξὺ Παγώντα καὶ Μαντουδίου μεγάλον Δερ-βένι· ἀποφασίσαντες δὲ ν' ἀνθέξωσιν ἐτοποθετήθη-σαν οἱ μὲν ἐντὸς τῶν στενῶν, οἱ δὲ δεξιᾷ, καί τινες ἀριστερᾷ· ἀλλά, βλέποντες τοὺς Τούρκους ἐπερχο-μένους, διεσκορπίσθησαν· μόνοι οἱ δεξιᾷ τῶν στενῶν ἀντέστησαν· φονευθέντος δὲ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν Λιάκου, ὑπεχώρησαν καὶ οὗτοι.

Οἱ δὲ Τοῦρκοι, διαβάντες τὰ στενὰ τὴν ἑσπέραν τῆς 23, διενυκτέρευσαν ἐν Μαντουδίῳ, καὶ ἐπροχώ-ρησαν εἰς Ξηροχῶρι, μηδενὸς ἐναντιουμένου· ὁ δὲ τρισάθλιος λαός, οἱ στρατιῶται, ὁ ἀρχηγός των, ὅλοι ἀπελπισθέντες καὶ κινδυνεύοντες νὰ πέσωσιν εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, κατέφυγαν εἰς Σκιάθον καὶ εἰς ἄλλα πλησιόχωρα μέρη. Εἰς Σκιάθον κατέφυγε καὶ ὁ πρὸ τριῶν ἡμερῶν φθάσας εἰς Εὔβοιαν νέος ἔπαρχος Κωλέττης· ἔφυγε καὶ ὁ ἐπὶ τῇ τροπῇ ταύτῃ ὡς ἐπιβοηθὸς διαβὰς εἰς τὴν νῆσον Ὀδυσσεύς, καὶ ἀνέμνησε μετ' ὀλίγον τὸ ἐν τῇ Δρακοσπηλιᾷ κακούργημά του δι' ἄλλου κακουργήματος· ἐφόνευσε τὸν Ἀλέξανδρον Μιχάλην προεστῶτα τοῦ Ταλαντίου. Διασκορπισθέντος τοιουτοτρόπως τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοπέδου, ἐδουλώθη ἡ νῆσος ὅλη. Τὸ δυστύχημα τοῦτο ἐπέφερεν ἄλλο.

Διηγούμενοι τὰ κατὰ τὴν Θετταλομαγνησίαν εἴπαμεν, ὅτι ἡ λαμπὰς τῆς ἐπαναστάσεως ἔκαιεν ἐν μόνῃ τῇ ἀνατολικῇ ἄκρᾳ τῆς χερσονήσου ἐκείνης. Ἥσυχοι καὶ ἀνεπηρέαστοι διέμειναν οἱ φέροντες ἐκεῖ ὅπλα Θετταλομάγνητες ἓν σχεδὸν ἔτος· ἀλλὰ πεισθέντες οἱ Τοῦρκοι, ὅτι ἀτελεσφόρητοι ἦσαν οἱ ἀγῶνές των ἐν ὅσῳ δὲν ἀπεσβέετο ἡ λαμπὰς ἐκείνη, ἐστράτευσαν ὑπὸ τὸν Κιουταχῆν, καὶ τὴν 1 μαΐου προσέβαλαν τὴν διαμένουσαν ἐν τῷ χωρίῳ τῶν Λεχωνίων προφυλακὴν τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν ἠνάγκασαν νὰ καταφύγῃ εἰς Ἀλατᾶν, ξηρονήσιον πρὸς τὸν μυχὸν τῆς Μλίνης· κατέστρεψαν δὲ μετὰ τὴν μάχην ταύτην τὰ Λεχώνια, τὸν ἅγιον Λαυρέντιον, τὸν ἅγιον Γεώργιον, τὰς Πινακάτας, τὴν Βυζίτσαν καὶ ἐπροχώρησαν καὶ πρὸς τὰ Τρίκερη. Πρό τινος καιροῦ οἱ Τρικεριῶται εἶχαν μεταφέρει ἐπὶ μισθῷ εἰς ὑπεράσπισιν τῆς πατρίδος των δισχιλίους Ὀλυμπίους, Κασσανδρεῖς, καὶ ἄλλους ἄλλων τόπων ὑπὸ τὸν Καρατάσον, τὸν Γάτσον, τὸν Μπασδέκην, τὸν Λιακόπουλον καὶ τὸν Μπίνον, καὶ ἐδυνάμωσαν τὴν θέσιν τῆς Παναγίας διὰ τούτων καὶ διά τινων ἐντοπίων μεταβάντων ἐκεῖ ἀπὸ Ἀλατᾶ, ὅπου εἶχαν καταφύγει πρὸ μικροῦ. Ἐπέπεσεν ὁ Κιουταχῆς τὴν 14· καὶ ἐπειδὴ ἐκεῖθεν ἐκρέματο ἡ ἅλωσις ἢ ἡ σωτηρία τῶν Τρικέρων, ἡ μάχη ἐγίνετο σφοδροτάτη. Οἱ Τοῦρκοι ἔπαθαν πολλὴν φθοράν, ὡς ὁρμῶντες ἀπροφύλακτοι ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας μαχομένους ἐντὸς προμαχώνων, καὶ ἀνεχώρησαν· ἔπεσαν καὶ ἐκ δευτέρου μετά τινας ἡμέρας ἐπὶ τῆς αὐτῆς θέσεως, ἀλλὰ καὶ ἐκ δευτέρου ἔφυγαν ἡττημένοι. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν οἱ Τοῦρκοι ἔπαθαν ἄλλο δυστύχημα. Οἱ Ἕλληνες ἐγκατέλειψαν τὸν Ἀλατᾶν, καὶ οἱ Τοῦρκοι κυριεύσαντες αὐτὸν ἔβαλαν 250 φρουρούς· ἀλλ' οἱ ὑπὸ τὸν Γάτσον τὸν ἐπάτησαν καὶ ἠνάγκασαν τοὺς φρουροὺς πρῶτον μὲν νὰ κλεισθῶσιν ἐν τῷ μοναστηρίῳ, ἔπειτα δὲ νὰ παραδοθῶσι δι' ἔλλειψιν τρο-

φῆς ἐπ᾽ ἀσφαλείᾳ ζωῆς, ἀλλὰ παρασπονδήσαντες τοὺς ἐφόνευσαν ὅλους, τοὺς μὲν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, τοὺς δὲ πεσόντας εἰς τὴν θάλασσαν. Τρεῖς μόνους τοὺς ἐπισημοτέρους διετήρησαν, οὓς ἔστειλαν εἰς Σκιάθον ἐπ᾽ ἐλπίδι ἐξαγορᾶς. Νικῶντες οἱ Ἕλληνες καὶ θαῤῥυνθέντες ἔπεσαν μετ᾽ ὀλίγας ἡμέρας πρὸς τὸ ἀντικρὺ μέρος τῶν Τρικέρων, εἰς θέσιν Γατσίαν, κατεχομένην ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, καὶ ἔφεραν καὶ ἐκεῖθεν δέκα κεφαλάς, δύο αἰχμαλώτους καὶ ἓν κανόνι· ἀλλ᾽, ἂν καὶ παντοῦ εὐδοκίμουν, ἔπασχαν παντὸς εἴδους στερήσεις. Ὁ τόπος, ὅπου ἐπολέμουν, καὶ ἀβοήθητος ἦτον ἄλλοθεν, καὶ δὲν ἐπήρκει εἰς τὰς καθημερινὰς ἀνάγκας των· δέκα μίλια μακρόθεν μετεκόμιζαν τὰ πλοῖα τὸ εἰς χρῆσιν τοῦ στρατοπέδου νερόν· μύλους δὲν εἶχαν· ὑπομίσθιοι ἦσαν οἱ ἀξιώτεροι καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν μαχητῶν, καὶ ὁ τόπος δὲν εἶχε πῶς νὰ τοὺς μισθοδοτήσῃ. Πάντα ταῦτα ὑπεφέροντο, ἐν ὅσῳ ἀντεῖχεν ἡ Εὔβοια· ἀλλά, πεσούσης αὐτῆς, ἐξέλιπε πᾶσα ἐλπὶς ὑπερασπίσεως τῶν Τρικέρων. Ἐπρόβαλε καὶ ὁ Κιουταχῆς συμβιβασμὸν καὶ ὑπέσχετο πρὸς τοῖς ἄλλοις τὴν ἀπελευθέρωσιν ἐντὸς τριῶν ἑβδομάδων τινῶν συγγενῶν τοῦ Καρατάσου. Ἐδέχθησαν τὰ ὑπομίσθια στρατεύματα τὸν συμβιβασμὸν καὶ ἀνεχώρησαν. Οἱ δὲ τρισάθλιοι Τρικεριῶται, φορολογηθέντες παρ᾽ αὐτῶν ἐπὶ λόγῳ καθυστερούντων μισθῶν καὶ μείναντες ἀνυπεράσπιστοι, ἐπροσκύνησαν. Ἔκτοτε ὅλη ἡ χερσόνησος τοῦ Πηλίου ὄρους διέμεινεν ὑπὸ τὴν ὀθωμανικὴν δεσποτείαν.

1823.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΓ.

Μετάβασις τῶν μελῶν τοῦ νομοτελεστικοῦ, τῶν μὲν εἰς Σαλαμῖνα τῶν δὲ εἰς Πάτρας.—Τὰ περὶ προεδρίας τοῦ βουλευτικοῦ καὶ μετάβασις αὐτοῦ εἰς Σαλαμῖνα.—Εἰσδρομὴ τῶν ἐχθρῶν εἰς Ἀττικὴν καὶ ἀναχώρησις αὐτῶν.—Ἐπάνοδος τοῦ νομοτελεστικοῦ καὶ τοῦ βουλευτικοῦ εἰς Πελοπόννησον.

ΠΕΡΙ δὲ τὴν 20 ἰουνίου ἀνεχώρησαν ἀπὸ Τριπολιτσᾶς οἱ νομοτελεσταί, ὡς προαπεφασίσθη, οἱ μὲν εἰς Μέγαρα οἱ δὲ εἰς Πάτρας· ἀλλ' ὁ Μεταξᾶς, φθάσας εἰς Καλάβρυτα, ἠκολούθησε τοὺς εἰς Μέγαρα ἀπερχομένους. Κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἀνεφύησαν ἔριδες δειναὶ μεταξὺ τῶν προσοδωνων τῆς ἐπαρχίας Κορίνθου καὶ τῶν ἐπαρχιωτῶν, καὶ ἕνεκα τούτου ὁδεύοντες πρὸς τὰ Μέγαρα οἱ νομοτελεσταὶ ὑπῆγαν εἰς Κλημεντοκαίσσαρι ὅπου διέμειναν ἡμέρας τινάς, καὶ ἐπανορθώσαντες τὰ κακῶς ἔχοντα μετέβησαν εἰς Σοφικόν, διέτριψαν καὶ ἐκεῖ μέχρι τινός, καὶ λήγοντος τοῦ ἰουλίου κατήντησαν εἰς Σαλαμῖνα καὶ ἐκάθησαν ἐν τῇ μονῇ τῆς Φανερωμένης.

Ἂν καὶ πολλοὶ Πελοποννήσιοι διετάχθησαν νὰ στρατεύσωσιν εἰς Μεγαρίδα, δισχίλιοι μόνον ἦσαν οἱ ἐκεῖ συνελθόντες ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας τοῦ νομοτελεστικοῦ· ἠκροβολίζοντο δ' ἐνίοτε μετὰ τῶν ἀπομεινάντων ἐν τῇ Βοιωτίᾳ ὑπὸ τὸν Σελήχπασαν, ἀλλ' οὐδὲν λόγου ἄξιον διὰ τὴν ὀλιγότητά των ἔπρατταν.

Ἐν τούτοις τρισάθλια ἦσαν τὰ κυβερνητικά. Ἡ σύνθεσις τοῦ νομοτελεστικοῦ ἔδιδε λαβὴν εἰς κατακραυγὴν ὡς συγκροτουμένου ἐκ τεσσάρων Πελοπον-

νησίων καὶ ἑνὸς Ἑπταννησίου, ὥστε ἐντὸς αὐτοῦ οὔτε αἱ νῆσοι οὔτε ἡ στερεὰ Ἑλλὰς ἀντεπροσωπεύοντο. Ἐκτὸς δὲ τῆς γενικῆς ταύτης κατακραυγῆς, αἱ τρεῖς ναυτικαὶ νῆσοι παρεπονοῦντο ἰδιαιτέρως, διότι ἡ ἐν τῷ νομοτελεστικῷ διατηρηθεῖσα εἰς πλήρωσιν παρὰ νησιώτου κατὰ πρότασιν αὐτῶν κενὴ θέσις ἐπληρώθη παρὰ τοῦ Κολοκοτρώνη ἐν ἀγνοίᾳ καὶ παρὰ γνώμην αὐτῶν. Ἀλλ' ἡ ἀθλιότης τῶν κυβερνητικῶν πραγμάτων ἐκορυφώθη ἐπὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ προέδρου τῆς βουλῆς. Εἰς τιμὴν τῶν ναυτικῶν νήσων καὶ συναινέσει αὐτῶν ἐνεκρίθη ν' ἀναδειχθῇ πρόεδρος τῆς βουλῆς ὁ Γεώργιος Κουντουριώτης, ἀποποιηθέντος τὴν θέσιν ταύτην τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ αὐτοῦ, Λαζάρου· ἀλλά, μηδὲ τοῦ Γεωργίου τὴν προσφορὰν δεχθέντος, ἀνεδείχθη πρόεδρος ὁ γαμβρὸς τῶν Κουντουριωτῶν Ὀρλάνδος. Ἡ ἀνάδειξις αὕτη δυσηρέστησε τὰς Σπέτσας καὶ τὰ Ψαρά, δυσηρέστησε καὶ τὸ ἀντιπολιτευόμενον τοὺς Κουντουριώτας κόμμα τῶν Ὑδραίων μὴ διαφιλονεικοῦν τὰ πρωτεῖα μόνων τῶν Κουντουριωτῶν· τόσον δὲ ηὔξησεν ἡ δυσαρέσκεια, ὥστε ἠναγκάσθη ὁ Ὀρλάνδος νὰ παραιτηθῇ. Ἀλλ', ἂν οἱ ἀντίπαλοί του κατώρθωσαν τὴν πτῶσίν του, δὲν κατώρθωσαν καὶ τὴν ἀντικατάστασίν του ὡς ἤθελαν· εἰς ἀποφυγὴν δὲ πάσης ἀντιζηλίας συγκατετέθησαν ἄκοντες νὰ μὴ πληρώσῃ τὴν κενωθεῖσαν θέσιν νησιώτης· ἀλλ' ἐντεῦθεν προῆλθεν ἄλλο κακὸν χεῖρον τοῦ πρώτου. Ἐθήρευε τὴν θέσιν ταύτην ὁ ἐπὶ τῆς πρώτης περιόδου νομοτελεστής, καὶ ἐπὶ τῆς ἤδη ἀρξαμένης βουλευτής, Ἀναγνώστης Δηληγιάννης· εἶχε δὲ συνεργὸν καὶ τὸν νέον συμπένθερόν του, Κολοκοτρώνην, ἐπανελθόντα πρό τινων ἡμερῶν ἀπὸ Σαλαμῖνος εἰς Τριπολιτσὰν πρὸς ἐπίσπευσιν τῆς προαποφασισθείσης ἐκστρατείας τῶν ἐπαρχιῶν καὶ πρὸς σύναξιν τοῦ ἐράνου καὶ παῦσιν δεινῶν τινων καὶ φονικῶν ταραχῶν

μεταξὺ Μιστριωτῶν καὶ Ἀρκαδίων ἐν Τριπολιτσᾷ ἐπὶ τῆς ἐκεῖθεν εἰς τὰ στρατόπεδα μεταβάσεώς των. Ἀλλ' ἡ βουλὴ ἔστρεψε τοὺς ὀφθαλμούς της εἰς τὸν Μαυροκορδάτον διατρίβοντα εἰσέτι ἐν Τριπολιτσᾷ καὶ ἑτοιμαζόμενον νὰ μεταβῇ εἰς Σαλαμῖνα. Πολλοῦ δὲ λόγου περὶ τῆς ἐκλογῆς ταύτης γενομένου, ἐψηφοφορήθησαν τὴν 10 ἰουλίου οἱ δύο οὗτοι ὑποψήφιοι, καὶ ἐξελέχθη διὰ μεγίστης πλειονοψηφίας ὁ Μαυροκορδάτος. Ὠργίσθη ὁ Δηληγιάννης ἐπὶ τῇ ἀποτυχίᾳ του, ἐξώκειλεν εἰς ἀπρεπεῖς λόγους ἐντὸς τῆς βουλῆς, ἐπεπλήχθη αὐστηρῶς παρ' αὐτῆς, ἀνεχώρησε διαρκούσης τῆς συνεδριάσεως παρακολουθούμενος παρ' ἑνὸς καὶ μόνου βουλευτοῦ, τοῦ συνεπαρχιώτου του, κατεθορύβησε τὴν πόλιν καὶ ἠπείλησε νὰ κινήσῃ χεῖρα ἔνοπλον εἰς ἀκύρωσιν τῆς ἐκλογῆς· συνέφασκε δὲ καθ' ὅλα καὶ συνέπραττε καὶ ὁ Κολοκοτρώνης, μεμφόμενος ἀναφανδὸν ἐν ὀνόματι τοῦ νομοτελεστικοῦ τὸν Μαυροκορδάτον ὡς ῥαδιουργήσαντα ἐπὶ τῆς ἐκλογῆς, καὶ ὡς μελετῶντα τὴν καταδίωξιν τοῦ νομοτελεστικοῦ διὰ τῆς βουλῆς χάριν τῆς φιλαρχίας του. Ἠρέσκετο ἀναμφιβόλως ὁ Μαυροκορδάτος ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ του, διότι ἀπεμακρύνετο τοῦ νομοτελεστικοῦ, οὗτινος τὴν πολιτικὴν οὔτ' ἐνέκρινεν οὔτε ἤλπιζε νὰ μεταβάλῃ, καὶ διότι, ἀνίσχυρος ὡς γραμματεὺς τοῦ νομοτελεστικοῦ, καθίστατο ἰσχυρὸς ὡς πρόεδρος τῆς βουλῆς· ἀλλὰ προεῖδεν ἐν ταὐτῷ ὅτι ἡ ἐκλογή του καὶ τὴν βουλὴν καὶ τὸ νομοτελεστικὸν εἰς φανερὰν ῥῆξιν θὰ ἔφερε, καὶ αὐτὸν εἰς μέγαν κίνδυνον θὰ ἐξέθετε· διὰ τοῦτο τὴν ἀπεποιήθη ἐπὶ λόγῳ, ὅτι ἐβλάπτετο μᾶλλον ἢ ὠφελεῖτο ἡ πατρίς. Ἀλλ' ἡ βουλή, αἰσθανομένη τὴν ἀξιοπρέπειάν της καὶ θέλουσα νὰ δείξῃ ὅτι εἰς οὐδενὸς ὑπέκειτο ὀρέξεις, ἐπέμενεν εἰς ὅ,τι ἐψήφισεν· ἐπέμενε καὶ ὁ Μαυροκορδάτος εἰς τὴν ἀποποίησίν του καὶ δὲν ὑπήκουσεν εἰ μὴ ἀφ' οὗ ἡ βουλὴ διεμαρτυρήθη ἐν ὀνόματι τοῦ ἔθνους κατ' αὐτοῦ ὡς παρηκόου.

Ἐν τοσούτῳ, ἡ πολιτικὴ θύελλα, ἣν προεῖδε καὶ προανήγγειλεν ὁ Μαυροκορδάτος, ἠγέρθη. Ὁ Κολοκοτρώνης, καὶ οἴκοθεν κινούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ ἀποτυχόντος συγγενοῦς του ἐρεθιζόμενος, καὶ ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀπόντος νομοτελεστικοῦ ἀποδοκιμάζοντος τὴν ἐκλογὴν ταύτην ἐνεργῶν, ἐβόᾳ κατὰ τοῦ Μαυροκορδάτου. Ἡ βουλή, ἥτις ἤθελε νὰ ταπεινώσῃ τὴν ὀφρὺν τοῦ βοῶντος, μυκτηρίζουσα τὰς ἀπειλάς του, τῷ ἀνήγγειλεν ὅτι ἡ ψῆφός της, ὅ,τι καὶ ἂν ἐπήρχετο, ἦτον ἀμετάτρεπτος. Ἀλλ' ὁ Μαυροκορδάτος, φοβούμενος μὴ πάθῃ, παρῃτήθη ἀκούσης τῆς βουλῆς μετὰ δύο ἡμέρας ἀφ' οὗ προέδρευσε, καὶ κατέφυγε νυκτοπορῶν εἰς Ὕδραν.

Ἡ δὲ βουλή, ἐπιμένουσα εἰς ὅσα ἐψήφισεν, ἐθεώρει τὸν Μαυροκορδάτον, καὶ παραιτηθέντα, ὡς πρόεδρόν της καὶ δὲν τὸν ἀντικατέστησεν· ἀλλ', ἐπειδὴ ἐπὶ τῇ παραιτήσει αὐτοῦ ἔτυχε νὰ λείπῃ ὁ ἀντιπρόεδρος, ἐκάθισεν ἐπὶ τῆς προεδρικῆς ἕδρας ἐπιτροπικῶς μέχρι τῆς ἐπανόδου τοῦ ἀντιπροέδρου τὸν Πανοῦτσον Νοταρᾶν, τὸν πρεσβύτερον τῶν βουλευτῶν. Ἀλλὰ τὸ κακὸν καὶ ἐπὶ τῇ παραιτήσει τοῦ Μαυροκορδάτου ἔμεινεν ἀθεράπευτον, καὶ τὰ δύο κυβερνητικὰ σώματα ἀναφανδὸν ἔκτοτε διῃρέθησαν. Ἀβουλία, ἐμπάθεια καὶ ἰδιοτελεῖς σκοποὶ παρέφεραν τὸ ἐν Σαλαμῖνι νομοτελεστικὸν καὶ τοὺς ἐν Τριπολιτσᾷ ὁμόφρονάς του εἰς τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος ἄτοπα. Τὸ δικαίωμα τῆς βουλῆς νὰ ἐκλέξῃ ὅποιον ἤθελε πρόεδρόν της ἦτο βεβαίως ἱερόν, ἀπαραβίαστον καὶ ἀδιαφιλονείκητον, οἱ δὲ νομετελεσταὶ ἀσυστόλως τὸ κατεπάτουν ἐπὶ λόγῳ ὅτι ἐξετρέπετο ἡ βουλὴ τῶν καθηκόντων της, θέλουσα ν' ἀφαρπάσῃ ἐκ τῶν κόλπων τοῦ νομοτελεστικοῦ τὸν ὑπάλληλόν του, ὡς ἂν δὲν ἦτον ἐλεύθερος ὁ ὑπάλληλός του νὰ μείνῃ ἢ νὰ μὴ μείνῃ εἰς ἣν ἐκλήθη ὑπαλληλίαν. Τοιαύτη διαγωγή, προσβάλλουσα τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς βουλῆς καὶ κατα-

στρέφουσα τὴν ἐλευθερίαν τοῦ πολίτου, παρώργισε τὸ κοινόν· αἱ δὲ ἀγανακτοῦσαι κατὰ τοῦ νομοτελεστικοῦ ναυτικαὶ νῆσοι ἐξηγριώθησαν ἐπὶ τῇ διενέξει ταύτῃ, ἐδέχθησαν εὐμενέστατα τὸν Μαυροκορδάτον, ἀπέστρεψαν τὸ πρόσωπόν των ἀπὸ τοῦ νομοτελεστικοῦ, καὶ ἐθεώρησαν ἔκτοτε μόνον τὸ βουλευτικὸν ἄξιον ἐμπιστοσύνης. Ἐπῆλθαν δὲ καὶ ἄλλα κακὰ ἐξ αἰτίας τοῦ συνοικεσίου Κολοκοτρώνη καὶ Δηληγιάννη· οἱ πλειότεροι καὶ γνωστότεροι τῶν πολιτικῶν φίλων καὶ συγγενῶν τοῦ Κολοκοτρώνη, οἱ μισοῦντες τοὺς Δηληγιάννας, ἀπεσπάσθησαν αὐτοῦ· ἀντεπολιτεύθησαν αὐτὸν καὶ πολλοὶ τῶν συνεπαρχιωτῶν του Καρυτινῶν τῶν ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ Πλαπούτα, τοῦ ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἐπὶ τῷ συνοικεσίῳ ὀργισθέντος, καὶ ἤγειραν ὅπλα κατ' αὐτοῦ προσελθόντος εἰς καθησύχασίν των· ὅπλα ἤγειραν κατὰ τοῦ Δικαίου, ὑπουργοῦ τῶν ἐσωτερικῶν καὶ ὁμόφρονος τοῦ Κολοκοτρώνη, καὶ οἱ συνεπαρχιῶται ἐκείνου Λεονταρῖται· δεινὰ ἠπείλουν καὶ αὐτὴν τὴν Τριπολιτσὰν διὰ τὴν φονικὴν ἀλληλομαχίαν τῶν Μιστριωτῶν καὶ τῶν Ἀρκαδίων· ἡ δὲ ἐδρεύουσα ἐν αὐτῇ βουλὴ ἐκινδύνευε καὶ αὕτη νὰ πάθῃ, διότι οἱ ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ τοῦ Μαυροκορδάτου κατ' αὐτῆς ὀργισθέντες ὑπενήργουν τὴν διάλυσίν της. Ἐκτεθειμένη δὲ τοιουτοτρόπως εἰς τὰς φανερὰς καὶ μυστικὰς προσβολὰς τῶν ἐναντίων της, ποτὲ μὲν ἐζήτει εἰς ἀσφάλειάν της αὔξησιν τῆς φρουρᾶς της, ποτὲ δὲ ἐσκέπτετο νὰ μετατοπήσῃ εἰς Ναύπλιον, καὶ ἐπὶ τέλους ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ εἰς Σαλαμῖνα παρὰ τῷ νομοτελεστικῷ, διέκοψε τὴν 28 ἰουλίου τὰς ἐν Τριπολιτσᾷ ἐργασίας της καὶ τὰς ἐπανέλαβεν ἐν Σαλαμῖνι τὴν 24 αὐγούστου. Τοιαύτη ἦτον ἡ κατάστασις τῶν γενικῶν καὶ ἐπαρχιακῶν πραγμάτων τῆς πατρίδος τῷ καιρῷ ἐκείνῳ. Τὸ δὲ νομοτελεστικὸν διὰ τῆς ἄφρονος διαγωγῆς του τὰ ὤθει καθ' ἡμέραν εἰς τὸ χεῖρον.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν μετέβη τὸ νομοτελεστικὸν εἰς Σαλαμῖνα, τὰ τῶν Ἀθηνῶν εἶχαν οὕτως.

Ἐφρουράρχει ἀπόντος τοῦ Ὀδυσσέως ὁ Γκούρας. Ζηλότυπος οὗτος τῆς Ἀρχῆς του, ἣν ἔβλεπεν ὅτι τινὲς ἐντόπιοι ἀντεποιοῦντο, ἐκίνησε χεῖρα βαρεῖαν κατ' αὐτῶν, λαβὼν πρόφασιν συμβᾶσάν τινα ταραχὴν ὡς δῆθεν ὑποκινηθεῖσαν καθ' αὐτοῦ, καὶ ἐκακοποίησε πολλούς· τοὺς δὲ δημογέροντας ἐκάθηρε. Καθ' ἃς δὲ ἡμέρας ἐβιαιοπράγει, ἦλθεν εἴδησις ὅτι ὁ ἐν Εὐβοίᾳ Περκόφτσαλης καὶ ὁ Καρύστιος Ὀμέρης, ἐσχάτως ἀναδειχθεὶς πασᾶς, ἐστράτευσαν εἰς Ἀθήνας. Ἐπὶ τῇ εἰδήσει ταύτῃ οἱ μὲν γέροντες, αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδία κατέφυγαν, ὡς καὶ ἄλλοτε, εἰς Σαλαμῖνα καὶ Αἴγιναν, οἱ δὲ δυνάμενοι νὰ ὁπλοφορῶσιν, ὡς 800, ἐναπέμειναν· ἐστάλησαν διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῆς κυβερνήσεως καὶ 200 ἐκ Σαλαμῖνος· ἦσαν καὶ ἐντὸς τῆς ἀκροπόλεως 400 μισθωτοί· ὥστε ὅλοι οἱ ὑπερασπισταὶ τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ τῆς ἐχθρικῆς ταύτης ἐπιστρατείας ἦσαν 1400.

Τὴν δὲ 31 ἰουνίου ἐξεστράτευσεν ὁ Γκούρας πρὸς τὰ ὅρια τῆς Ἀττικῆς, ἀφήσας ἀντιφρούραρχον τὸν ἐξάδελφόν του Μαμούρην, καὶ τὴν 7 ἰουλίου ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας καὶ διέταξε τοὺς χωρικοὺς νὰ ἐγκαταλείψωσι τὰς οἰκίας των καὶ καταφύγωσιν εἰς τὰ ὄρη.

Τὴν δὲ 25 αὐγούστου διεχύθησαν οἱ Τοῦρκοι εἰς τὴν Ἀττικὴν καρπολογοῦντες, ληλατοῦντες καὶ αἰχμαλωτίζοντες. Πεντακόσιοι δὲ ἱππεῖς ἦλθαν τὴν αὐτὴν ἡμέραν πλησίον καὶ αὐτῆς τῆς πόλεως καὶ συνέλαβαν 40 γεωπόνους, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ ὠπισθοδρόμησαν· ἐπανῆλθαν καὶ τὰς δύο ἀκολούθους ἡμέρας, καί τινες αὐτῶν διεσπάρησαν εἰς τὸν ἐλαιῶνα καὶ ἐφόνευσαν 12 Ἕλληνας· ἀλλ' ἔπαθαν ἐπὶ τῆς ἐπανόδου των ἀπαντήσαντες τοὺς περὶ τὸν Δημήτρην Λέκκαν. Ἄγνωστος ἦτον ὁ σκοπὸς τῆς

ἐκστρατείας ταύτης, καὶ ὁ Γκούρας ὑπώπτευσεν, ὅτι ἀπέβλεπεν εἰς πολιορκίαν τῶν Ἀθηνῶν· διὰ τοῦτο ἀνεκόμισεν εἰς τὴν ἀκρόπολιν τὰς ἐν τῇ πόλει τροφάς. Οἱ Τοῦρκοι, μὴ ἔχοντες, ὡς ἐφάνη, τοιοῦτον σκοπόν, ἐπανῆλθαν πανστρατιᾷ τὴν 1 σεπτεμβρίου εἰς Κάλαμον δουλαγωγοῦντες πλῆθος γυναικῶν· διελύθη δὲ καὶ τὸ στρατόπεδόν των διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐπιδημίαν· καὶ οἱ μὲν ὑπὸ τὸν Ὀμέρπασαν εἰσῆλθαν εἰς Εὔβοιαν, οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Περκόφτσαλην ἀσθενοῦντα βαρέως ἀνεχώρησαν εἰς Ζητοῦνι. Ἀνεχώρησαν κατόπιν αὐτῶν καὶ οἱ ἐν τῇ Βοιωτίᾳ στρατοπεδεύοντες ὑπὸ τὸν Σελήχπασαν. Ἀναχωρησάντων δὲ τῶν ἐχθρῶν, ἐπανῆλθαν οἱ εἰς τὰς νήσους καταφυγόντες Ἀθηναῖοι καὶ οἱ λοιποὶ Στερεοελλαδῖται εἰς τὰ ἴδια. Τοιοῦτον τὸ πέρας τῆς εἰς Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἐφετεινῆς ἐκστρατείας.

Μετὰ δὲ τὴν ἀναχώρησιν τῶν ἐχθρῶν ἡ κυβέρνησις διέταξεν ἐκστρατείαν εἰς Εὔβοιαν ὑπὸ τὸν Ὀδυσσέα ἐλθόντα εἰς Σαλαμῖνα πρὸς ἔντευξιν τῶν μελῶν τοῦ νομοτελεστικοῦ· συλλέξασα δὲ διὰ συνεισφορῶν χρήματά τινα εἰς ἔκπλουν τοῦ στόλου ἀπεφάσισε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Πελοπόννησον, διότι ὁ σκοπὸς τῆς μεταβάσεώς της ἐπληρώθη ἐπὶ τῇ εἰς τὰ ἴδια ἐπανόδῳ τῶν ἐχθρῶν· καὶ τὸ μὲν νομοτελεστικὸν ἀνεχώρησεν εἰς Ναύπλιον τὴν 25 σεπτεμβρίου, τὸ δὲ βουλευτικον διέκοψε τὰς ἐργασίας του τὴν 17 ὀκτωβρίου, καὶ μετέβη εἰς Ἄργος.

1823.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΔ.

Ἐκστρατεία ὑπὸ τὸν πασᾶν τῆς Σκόδρας Μουσταῆν εἰς Δυτικὴν Ἑλλάδα.—Ἄφιξις Κωνσταντίνου Μεταξᾶ εἰς Μεσολόγγι ὡς γενικοῦ ἐπάρχου. Κατάστασις τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ τὰ περὶ συνοικισμοῦ Σουλιωτῶν ἐν Ζαπαντίῳ. —Ὁ Μάρκος Μπότσαρης σχίζει τὸ δίπλωμα τῆς στρατηγίας του.—Ἀπόβασις ἐχθρῶν εἰς Γαλατᾶν καὶ ἀποτυχία αὐτῶν.—Ἐφόρμησις νυκτερινὴ Σουλιωτῶν εἰς τὸ ἐν Καρπενησίῳ ἐχθρικὸν στρατόπεδον καὶ θάνατος Μάρκου Μπότσαρη.—Μάχη Καλλακούδας καὶ θάνατος Ζηγούρη Τσαβέλλα καὶ Νικολοῦ Κοντογιάννη.—Πολιορκία Ἀνατολικοῦ καὶ λύσις αὐτῆς.—Ἄφιξις Μαυροκορδάτου εἰς Μεσολόγγι ὡς γενικοῦ διευθυντοῦ.—Παράδοσις Κορίνθου.—Ἐκστρατεία εἰς Εὔβοιαν ὑπὸ τὸν Ὀδυσσέα.

ΔΙ' ὃν σκοπὸν κατέπλευσε τὸ παρελθὸν ἔτος ὁ ὀθωμανικὸς στόλος εἰς τὸν κόλπον τῶν Πατρῶν, διὰ τὸν αὐτὸν κατέπλευσε καὶ τὸ ἐνεστώς, ὅ ἐστι, διὰ τὴν ἐκ τῆς Ἀνατολικῆς καὶ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος μεταβίβασιν εἰς Πελοπόννησον στρατευμάτων.

Εἴδαμεν, ὅτι τὰ πατήσαντα τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα στρατεύματα ὑπὸ τὸν Περκόφτσαλην ἐπανῆλθαν ἄπρακτα εἰς τὰ ἴδια· δὲν εὐδοκίμησεν οὐδ' ὁ ἐν Πάτραις Ἰσούφης ἐν τῇ κατὰ τὴν Ἤπειρον στρατολογίᾳ του, διότι οἱ στρατολογηθέντες, ἀφ' οὗ συνήχθησαν εἰς Βόνιτσαν, καὶ ἐν ᾧ ἀνεμένοντο τὰ πλοῖα πρὸς μετακόμισίν των εἰς Πελοπόννησον, ἀφηνίασαν διὰ τῶν ῥαδιουργιῶν τοῦ Βρυώνη φθονοῦντος τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ κινήματος τούτου, ἐπάτησαν τὴν σκηνὴν τοῦ ἀρχηγοῦ των καταβοῶντες, ἐπροπληρώθησαν τρίμηνον μισθὸν δι' ἀπειλῶν καὶ ὕβρεων,

ἐλειποτάκτησαν ὅλοι καὶ ἐπανῆλθαν διὰ τοῦ Μακρυνόρους εἰς τὰ ἴδια μηδαμῶς ἐνοχληθέντες ἐπὶ τῆς διαβάσεώς των ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ματαιωθείσης τῆς στρατολογίας ταύτης, ἐπέκειτο μόνη ἡ ὑπὸ τὸν πασᾶν τῆς Σκόδρας Μουσταῆν ἐκστρατεία πολυπληθεστέρα καὶ φοβερωτέρα τῶν ἄλλων, ὡς συγκειμένη ἐκ 16,000, ἐξ ὧν 13,000 Σκοδριανοί, Γκέγκαι καὶ Μερεδῖται ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ στρατάρχου, οἱ δὲ λοιποὶ Ἀλβανοὶ ὑπὸ τὴν τοῦ Βρυώνη, ὅ ἐστιν ὅλοι ἐμπειροπόλεμοι. Ἐσκόπευαν δὲ νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, οἱ μὲν ἀκολουθοῦντες τὸν στρατάρχην διὰ τῶν Ἀγράφων, οἱ δὲ τὸν Βρυώνην διὰ τοῦ Καρβασαρᾶ, καὶ νὰ ἑνωθῶσιν ἔμπροσθεν τοῦ Μεσολογγίου πολιορκουμένου διὰ θαλάσσης ἀφ' ὅτου κατέπλευσεν ὁ στόλος εἰς τὸν κόλπον τῶν Πατρῶν.

Ἡ Δυτικὴ Ἑλλὰς μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Μαυροκορδάτου ἐτέλει ὑπὸ τριμελῆ ἐπιτροπήν, ἣν οὗτος ἐσύστησε καὶ ἡ κυβέρνησις ἐπεκύρωσεν. Ἀλλὰ τὸ νέον νομοτελεστικόν, διὰ τὴν πρὸς τοὺς φίλους τοῦ Μαυροκορδάτου δυσπιστίαν, ἔπαυσε τὴν ἐπιτροπὴν καὶ διώρισε τὴν 5 Ἰουνίου γενικὸν ἔπαρχον Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας τὸν τότε ἀρχηγὸν τοῦ τάγματος τῶν Κεφαλλήνων, Κωνσταντῖνον Μεταξᾶν· διὰ διατάγματος δὲ τῆς 13 τῷ ἔδωκε καὶ στρατιωτικὴν ἐξουσίαν καθ' ὅλην τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα. Διέτριβεν οὗτος τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῶν Πατρῶν μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν στρατιωτῶν, καὶ ἡ μετάβασίς του εἰς Μεσολόγγι ἐφαίνετο ἐπικίνδυνος διὰ τὸν ἐπικρατοῦντα θαλάσσιον ἀποκλεισμὸν τῆς πόλεως. Ἀλλὰ δύο ἔνοπλα πλοιάρια τοῦ Μεσολογγίου διέπλευσαν ἀβλαβῶς εἰς τὴν ἀντικρὺ πελοποννησιακὴν παραλίαν καὶ ἀβλαβῶς ἐπανέπλευσαν φέροντα αὐτὸν ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν ἐχθρῶν.

Ἆθλία ἦτον ἡ κατάστασις τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος

καθ' ὃν καιρὸν ἐπέκειτο τοιοῦτος κίνδυνος. Τὰ πλεῖστα τῶν ταγμάτων της, περιφερόμενα τῇδε κἀκεῖσε, ἔζων ἐξ ἁρπαγῆς· τινὰ δὲ ὑπὸ τὸν Μάρκον Μπότσαρην, τοὺς Τσαβέλλας, τὸν Μακρῆν καὶ τὸν Τσόγκαν διέτριβαν ἐντὸς τοῦ Μεσολογγίου καὶ τοῦ Ἀνατολικοῦ τρεφόμενα, διὰ τὴν παντελῆ ἔνδειαν τοῦ ταμείου, ὑπὸ τῶν πολιτῶν, καὶ ἐκ τούτου προήρχετο μέγας γογγυσμός, καὶ συνέβαιναν συχναὶ καὶ βαρεῖαι συγκρούσεις. Ἐπεκράτει δὲ καὶ διχόνοια τῶν ὁπλαρχηγῶν καὶ τῶν πολιτικῶν ὅλης σχεδὸν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος· διεφώνουν καὶ οἱ ὁπλαρχηγοὶ πρὸς ἀλλήλους. Οἱ Σουλιῶται ἐζήτησαν νὰ συνοικισθῶσιν ἐν Ζαπαντίῳ, κώμῃ ἐθνικῇ πλησίον τοῦ Βραχωρίου· ἡ δὲ κυβέρνησις καλῶς ποιοῦσα διέταξε νὰ τοῖς χαρισθῶσιν ὅλαι τῆς κώμης ἐκείνης αἱ γαῖαι· ἀλλ' οἱ πλεῖστοι τῶν πολιτικῶν καὶ πολεμικῶν τῶν μερῶν ἐκείνων καὶ οἱ κάτοικοί των ἐν γένει δυσηρεστήθησαν καὶ παρήκουσαν τὴν διαταγὴν τῆς κυβερνήσεως, θέλοντες νὰ οἰκειοποιηθῶσι τὰς περὶ ὧν ὁ λόγος γαίας. Μέγα δὲ ἐμπόδιον εἰς πᾶσαν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐκστρατείαν ἐφαίνετο ἡ περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης λογομαχία. Εἰς διόρθωσιν τοῦ κακοῦ τούτου καὶ εἰς κίνησιν τῶν στρατευμάτων συνεκάλεσεν ὁ γενικὸς ἔπαρχος, ἅμα φθάσας, πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν συνέλευσιν εἰς τὰ Κερασοβίτικα καλύβια, ὅπου γενομένου πολλοῦ λόγου περὶ τῆς ἐπικινδύνου καταστάσεως τοῦ τόπου, περὶ τῶν ἐπικρατουσῶν διχονοιῶν, καὶ περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς κοινῆς ἑνώσεως, ἐπείσθησαν ὅλοι ν' ἀγωνισθῶσι πρῶτον εἰς τὸ νὰ διατηρηθῇ ἐλεύθερος ὁ τόπος ὃν ἠπείλει ἡ ἐπικειμένη ἐχθρικὴ εἰσβολή, καὶ ἔπειτα νὰ λύσωσιν ἐν ἀδελφικῇ ἀγάπῃ τὸ περὶ συνοικισμοῦ ζήτημα (α). Τούτου δὲ γενομένου, ἐσυστήθησαν δύο συμβούλια παρὰ τῷ γενικῷ ἐπάρχῳ, τὸ μὲν πολεμικὸν τὸ δὲ πολιτικόν, καὶ κοινῇ γνώμῃ ἀπεφασίσθη οἱ μὲν Σουλιῶται καὶ οἱ ὑπὸ τὸν

Καραϊσκάκην, τὸν Γιολδάσην, τὸν Σαδήμαν, τὸν Κίτσον καὶ ἄλλους ὁπλαρχηγοὺς νὰ συγκεντρωθῶσι κατὰ τὸ Καρπενῆσι πρὸς ἀντίκρουσιν τῶν δι' ἐκείνης τῆς ὁδοῦ ἐρχομένων ἐχθρῶν, οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Τσόγκαν, τὸν Μακρῆν καὶ ἄλλους κατὰ τὴν Λάσπην πρὸς ἀντίκρουσιν τῶν ὑπὸ τὸν Βρυώνην ἐρχομένων διὰ Καρβασαρᾶ.

Ἀφ' οὗ ἐπροσκύνησεν ὁ Βαρνακιώτης, διωρίσθη ἀντ' ἐκείνου στρατηγὸς κατὰ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα ὁ Μάρκος Μπότσαρης. Ὁ διορισμὸς οὗτος ἐπλήγωσε τὴν φιλοτιμίαν τῶν ὁπλαρχηγῶν τοῦ μέρους ἐκείνου. Οὐδεὶς αὐτῶν διεφιλονείκει τὰ πολεμικὰ προτερήματα τοῦ Μάρκου, ἀλλ' οὐδεὶς ἤθελε νὰ τῷ δώσῃ καὶ τὰ πρωτεῖα· ἡ δὲ κυβέρνησις, εἴτε εἰς ταπείνωσιν τοῦ Μάρκου, ὃν ὑπέβλεπεν ὡς φίλον τοῦ Μαυροκορδάτου, εἴτε εἰς καθησύχασιν τῶν ταραττομένων καὶ ταραττόντων ὁπλαρχηγῶν καὶ ἀντιποιουμένων τὴν αὐτὴν τιμήν, ἔστειλε πρός τινας αὐτῶν διπλώματα στρατηγίας. Ὁ Μάρκος ἐξέλαβε τὴν ἀποστολὴν τῶν διπλωμάτων τούτων ὡς ὕβριν καὶ καταβιβασμόν, καὶ μὴ καταδεχόμενος νὰ ἦναι ἴσος τῶν ἄλλων, ἔσχισεν, ὀργὴν πνέων, ἐνώπιον πολλῶν ὁπλαρχηγῶν τὸ δίπλωμά του εἰπών, "ὅποιος εἶναι "ἄξιος λαμβάνει δίπλωμα μεθαύριον ἔμπροσθεν τοῦ "ἐχθροῦ." Ταῦτα εἶπε, καὶ τὴν ἐπαύριον ἐξεστράτευσε μετὰ τῶν περὶ αὐτόν. Ἐξεστράτευσαν κατόπιν αὐτοῦ καὶ τὰ λοιπὰ στρατεύματα.

Ὁ δὲ ἐν Πάτραις Χουσρέφης, βλέπων ὅτι ἡ ἐπαρχία Μεσολογγίου καὶ Ἀνατολικοῦ ἔμεινε κενὴ στρατευμάτων, ἐξέτεινε μετ' ὀλίγας ἡμέρας τὴν ναυτικήν του γραμμὴν ἀπὸ Ναυπάκτου εἰς Κανδύλαν, ἔκαυσε τὸ Νεοχῶρι καὶ τὸν Γαλατᾶν, καὶ ἀπεβίβασεν ἐπὶ τῆς παρὰ τὸν Γαλατᾶν παραλίας ἱκανοὺς στρατιώτας καὶ ναύτας καὶ ἔστησεν ἐκεῖ στρατόπεδον· ἀλλ' οἱ ἐντόπιοι, Μεσολογγῖται καὶ Ἀνατολικιῶται, ἐπεξῆλ-

θαν ὑπὸ τὸν ἔπαρχον, καὶ μάχης γενομένης ὑπερίσχυσαν καὶ ἠνάγκασαν τοὺς ἀποβιβασθέντας νὰ ἀναβιβασθῶσιν εἰς τὰ πλοῖά των.

Οἱ δὲ ὑπὸ τὸν πασᾶν τῆς Σκόδρας ἐκστρατεύσαντες ἐπροχώρησαν λήγοντος τοῦ ἰουλίου διὰ τῶν Ἀγράφων πρὸς τὸ Καρπενῆσι κατερημοῦντες τὸν τόπον. Οὐδεὶς δὲ τῶν Ἑλλήνων ὁπλαρχηγῶν τοῦ Ἀσπροποτάμου ἢ τῶν Ἀγράφων τοῖς ἠναντιώθη, ἀλλ' οἱ μὲν ἔφευγαν ἀπέμπροσθεν αὐτῶν, οἱ δὲ ἐψευδοπροσκύνουν (β).

Τὴν 5 αὐγούστου ἡ προφυλακὴ τῶν ἐχθρῶν, ὡς 5000, ὑπὸ τὸν Τσελελενδήμπεην, ἔφθασεν εἰς τὴν κωμόπολιν τοῦ Καρπενησίου· καὶ οὗτος μὲν ηὐλίσθη κατὰ τὸ Κεφαλόβρυσον, τὸ δὲ στράτευμα κατέλαβε τὰ ἔξωθεν τῆς κωμοπόλεως λειβάδια καὶ ἄλλα πεδινὰ μέρη. Ἐξ ἡμέρας δὲ πρὶν στρατοπεδεύσῃ ἐκεῖ ὁ ἐχθρός, οἱ ἐκστρατεύσαντες ἐκ Μεσολογγίου καὶ ἄλλοι ὑπὸ τὸν Γιολδάσην καὶ τὸν Σαδήμαν, συνενωθέντες καθ' ὁδόν, ἔφθασαν εἰς Σοβολάκου. Ἐκεῖ συνήντησαν τὸν Καραϊσκάκην, πάσχοντα βαρέως καὶ ἀπερχόμενον πρὸς θεραπείαν εἰς Προυσόν· μαθόντες δὲ ποῦ ἐστρατοπέδευσεν ἡ ἐχθρικὴ προφυλακή, παρεστρατοπέδευσαν καὶ οὗτοι, 1200, οἱ μὲν περὶ τὸν Μάρκον ἐν τῷ Μικρῷ Χωρίῳ, οἱ δὲ περὶ τοὺς Τσαβέλλας καὶ λοιποὺς ὁπλαρχηγούς, ἐν οἷς καὶ ὁ Βέϊκος καὶ ὁ Κίτσος, ἐν τῷ Μεγάλῳ Χωρίῳ.

Ἀδύνατον ἐθεώρησαν ὁ Μάρκος καὶ οἱ λοιποὶ νὰ πολεμήσωσιν εὐτυχῶς τόσον ὀλίγοι πρὸς τόσον πολλοὺς ἐκ τοῦ συστάδην καὶ παῤῥησίᾳ. Τολμηρά τις νυκτερινὴ ἐπίθεσις ἐφαίνετο ἡ μόνη ἐλπίς των. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ εἰσέδυσαν τὴν νύκτα τῆς 7 αὐγούστου εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον ἐπὶ κατασκοπῇ ὁ Ντούσας, ὁ Μπαϊρακτάρης, ὁ Κουτσονίκας καὶ ἄλλοι, καὶ ἐνδεδυμένοι ὡς οἱ ἐχθροί, καὶ λαλοῦντες τὴν αὐτην γλῶσσαν, περιεφέροντο ἀκινδύνως, καὶ παρατηρή-

σαντες τὰ πάντα ἐπανῆλθαν εἰς τὸ Μικρὸν Χωρίον τὴν αὐτὴν νύκτα καὶ ἀνέφεραν ὅσα εἶδαν. Συμβουλίου δὲ γενομένου τὴν ἐπαύριον, ἀπεφασίσθη νὰ πέσωσιν εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον τὴν ἐπιοῦσαν νύκτα, ἑ ὥραν μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, οἱ μὲν ὑπὸ τὸν Μάρκον διὰ τοῦ πεδινοῦ μέρους, οἱ δὲ λοιποὶ διὰ τοῦ ὀρεινοῦ, τοῦ κατὰ τὸν Ἅγιον Ἀθανάσιον· καὶ οἱ μὲν περὶ τὸν Μάρκον, 350, ὅλοι Σουλιῶται, δοθέντος διὰ τῆς σάλπιγγος τοῦ συνθήματος τῆς ἐπιθέσεως, ἐπάτησαν πρῶτοι τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον ἓν τέταρτον μετὰ τὴν ὁρισθεῖσαν ὥραν, καὶ εὑρόντες τοὺς ἐχθροὺς κοιμωμένους περιεφέροντο φονεύοντες· ἀλλὰ μόνον ὀλίγοι ὑπὸ τὸν Κίτσον Τσαβέλλαν ἐπέπεσαν ἐκ τοῦ ἑτέρου μέρους, τῶν πολλῶν ἀπειθησάντων. Ἐξεπλάγησαν καὶ ἐσκοτίσθησαν κατ' ἀρχὰς οἱ προσβληθέντες διὰ τὸ ἀπροσδόκητον πάθημά των, πολλοὶ δὲ ἄφησαν τὰς θέσεις των καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν ζητοῦντες ἀσφάλειαν· ἂν δέ τις ἐκίνει τὸ ὅπλον του, ἠγνόει ἂν κατ' ἐχθροῦ ἢ κατὰ φίλου τὸ ἐκίνει. Ἐν μέσῳ δὲ τῆς ἀλληλομαχίας ταύτης ὁ Μάρκος ἐπληγώθη κατὰ τὸν δεξιὸν βουβῶνα, ἀλλ' ἡ πληγὴ ἦτον ἐλαφρά, τὴν ὠλιγώρησε, καὶ προχωρῶν μετά τινων τῶν περὶ αὐτὸν ἔφθασεν εἴς τι χωράφιον τοιχόκλειστον, ὅπου ἦσαν πολλοὶ ἐχθροὶ ἐσκηνωμένοι· ἦτο δὲ ὁ τοῖχος ἀνδρομήκης. Ὁ Μάρκος ὕψωσε τὴν κεφαλήν του ὑπεράνω τοῦ τοίχου πρὸς παρατήρησιν, καὶ σφαιροβληθεὶς ἐν τῷ ἅμα ἐπὶ τοῦ μετώπου κατὰ τὸν δεξιὸν ὀφθαλμὸν ἔπεσε νεκρός. Ἀπέκρυψαν κατ' ἀρχὰς οἱ περὶ αὐτὸν τὸν θάνατόν του καὶ ἐπέμεναν πολεμοῦντες· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ σαλπιγκτὴς τοῦ τάγματος ἐπληγώθη καὶ αὐτὸς βαρέως, ἤγγιζε καὶ ἡ ἡμέρα, ἀπεφάσισαν νὰ ὑποχωρήσωσιν ἐν τάξει. Τότε νωτοφοροῦντος τοῦ Ντούσα τὸ σῶμα τοῦ Μάρκου, νωτοφορούντων καὶ τῶν ἄλλων τοὺς βαρέως πληγωμένους, ἀπεχώρισαν

ὅλοι τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἡσύχως, καὶ μηδαμῶς διωκόμενοι δι' ὅλης τῆς πορείας των ἔφθασαν εἰς τὸ Μικρὸν Χωρίον λαφυραγωγήσαντες 690 τουφέκια, 1000 πιστόλας, δύο σημαίας, πολλοὺς ἵππους καὶ ἡμιόνους, καὶ ἄλλα εἴδη. Εὔληπτος ἐντεῦθεν ἡ μεγάλη φθορὰ τῶν ἐχθρῶν, ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων 36 ἐφονεύθησαν, καὶ 20 ἐπληγώθησαν. Τὴν δὲ 10 αὐγούστου μετεκομίσθη ὁ νεκρὸς τοῦ Μάρκου εἰς Μεσολόγγι ὅπου ἐκηδεύθη λαμπρῶς· μέγα δὲ πένθος καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα διήγειρεν ὁ θάνατός του, θεωρηθεὶς δικαίως ἐθνικὸν δυστύχημα.

Ἀποθανόντος τοῦ Μάρκου, οἱ ὑπ' αὐτὸν Σουλιῶται ἐτέθησαν αὐθόρμητοι ὑπὸ τὸν ἀδελφόν του Κώσταν, καὶ ἐξ αἰτίας ὅσων ὑπέφεραν ἐπὶ τῆς μάχης κατέβησαν εἰς Βλωχὸν καὶ ἐσκήνωσαν κατὰ τὰ γεφύρια τοῦ Ἀλαήμπεη. Οἱ δὲ ἄλλοι, οἱ ὑπὸ τοὺς Τσαβέλλας, τὸν Γιολδάσην καὶ τὸν Σαδήμαν, διέμειναν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ Καρπενησίου καὶ κατέλαβαν τὴν θέσιν τῆς Καλιακούδας. Ἐν τούτοις συνῆλθεν ὅλον τὸ ὀθωμανικὸν στρατόπεδον εἰς Καρπενῆσι, καὶ ἐκρίθη εὔλογον νὰ μὴ προχωρήσῃ πρὶν διαλύσῃ τὸ κατὰ τὴν Καλιακούδαν. Εἶχαν ἤδη φθάσει εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦτο καὶ ἄλλοι 300 ὑπὸ τὸν Ῥοδόπουλον σταλέντες παρὰ τοῦ Λόντου· εἶχε φθάσει καὶ ὁ Νικολὸς Κοντογιάννης μετὰ 1000, ὥστε ἦσαν ὅλοι οἱ ἐν Καλιακούδᾳ 2000. Δυσπρόσιτον καὶ κρημνῶδες εἶναι τὸ νότιον μέρος τῆς θέσεως ἐκείνης· διὰ τοῦτο ἐτοποθετήθησαν ὅλοι κατὰ τὸ βόρειον, τὸ καὶ ὁμαλώτερον, ἀπέναντι τοῦ ἐχθροῦ· μόνον δὲ 100 κατέλαβαν τὸ νότιον ὑπὸ τὸν Σαδήμαν.

Τὴν 28 αὐγούστου τετράκις ἐπέπεσεν ὁ ἐχθρὸς πανστρατιᾷ, ἀλλ' ἀπεκρούσθη καὶ ἐβλάφθη· ἐν οὐδεμιᾷ δὲ τῶν προσβολῶν ἐδυνήθη οὐδ' ἕνα Ἕλληνα νὰ μετατοπίσῃ· ἀλλά, διαρκούσης τῆς μάχης, ἐξεκόπησαν 400 ἐχθροί, καὶ πλήρεις τόλμης κατέλαβαν

διὰ τοῦ νοτίου μέρους τὰ ὀπίσθια τῶν Ἑλλήνων, ἔτρεψαν φανέντες αἴφνης τοὺς ἐκεῖ καὶ ἐκυρίευσαν τὴν θέσιν των. Ἔμπροσθεν καὶ ὄπισθεν οἱ Ἕλληνες τότε πολεμούμενοι ἐρρίφθησαν εἰς τὸ μέσον τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ ἐπ' ἐλπίδι φυγῆς, διότι δὲν ὑπῆρχεν ἄλλη διέξοδος· 150 ἐφονεύθησαν, ἐν οἷς καὶ οἱ ὁπλαρχηγοὶ Ζηγούρης Τσαβέλλας καὶ Νικολὸς Κοντογιάννης διακριθέντες διὰ τὰς ἀνδραγαθίας των. Μετὰ δὲ τὴν φθορὰν ταύτην διεσκορπίσθησαν οἱ ἡττηθέντες· φόβος καὶ τρόμος κατέλαβεν ὅλους τοὺς ἄλλους· οὐδαμοῦ ἔκτοτε στρατόπεδον ἐσυστήθη, καὶ τὸ ὑπὸ τὸν πασᾶν τῆς Σκόδρας στράτευμα κατέβαινε πρὸς τὸ Μεσολόγγι ἀνεμπόδιστον.

Ἐν τούτοις εἰσεχώρησε καὶ τὸ ὑπὸ τὸν Βρυώνην διὰ τῆς Λάσπης καὶ ἐτοποθετήθη κατὰ τὴν Λεπενοῦν, μηδενὸς ἀντισταθέντος, ἂν καὶ ὀλιγάριθμον· οἱ δὲ κάτοικοι τῶν μερῶν, ὅθεν διήρχοντο οἱ ἐχθροί, οἱ μὲν ἀνέβαιναν τὰ ὄρη, οἱ δὲ διεσκορπίζοντο, καὶ ἄλλοι, κυρίως δὲ γυναῖκες καὶ παιδία, κατέφευγαν εἰς τὰ ἐν ταῖς λίμναις τοῦ Βραχωρίου καὶ τοῦ Λεσινίου νησίδια· οἱ πλεῖστοι δὲ εἰς Ἀνατολικὸν καὶ Μεσολόγγι.

Ἑνωθέντες δὲ ὅλοι οἱ ὑπὸ τὸν πασᾶν τῆς Σκόδρας καὶ τὸν Βρυώνην καθ' ὁδόν, κατέβησαν πρὸς τὰ παράλια τῆς Αἰτωλίας, μηδενὸς ἐναντιουμένου, καὶ κατέλαβαν τὴν 20 σεπτεμβρίου τὴν τρεῖς ὥρας μακρὰν τοῦ Ἀνατολικοῦ Παληοσάλτσεναν, ὅπου καὶ ἐστρατοπέδευσαν. Ἡ στρατοπέδευσις αὕτη ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ ὑποπτεύσωσιν οἱ Ἕλληνες, ὅτι ὁ ἐχθρος ἐσκόπευε νὰ πολιορκήσῃ τὸ Ἀνατολικόν. Τῷ ὄντι ἐξ αἰτίας τῆς ἀποτυχίας τῆς περυσινῆς κατὰ τοῦ Μεσολογγίου ἐκστρατείας, καὶ τῆς ἤδη ἐνυπαρχούσης πολυαρίθμου φρουρᾶς, διότι τὰ πλεῖστα τῶν φυγόντων ἀπέμπροσθεν τοῦ ἐχθροῦ ταγμάτων συνέρρευσαν ἐκεῖ, ἡ πόλις αὕτη ἐθεωρεῖτο ἀπόρθητος.

Ἡ μικρὰ πόλις τοῦ Ἀνατολικοῦ κεῖται ἐπὶ νησι-

δίου ἐντὸς τῆς λίμνης τοῦ Μεσολογγίου (γ). Ἀλιτενὲς εἶναι τὸ νησίδιον τοῦτο καὶ ἀπέχει τῆς γῆς, μεθ' ἧς ἐκοινώνει τότε διὰ τῶν λεγομένων περαταριῶν, κατὰ μὲν ἀνατολὰς ἓν τέταρτον τοῦ μιλίου, κατὰ δὲ δυσμὰς ἥμισυ, ἀπέχει δὲ καὶ τοῦ Μεσολογγίου ἕξ. Δισχίλιοι ἦσαν οἱ ἐν τῇ πόλει, ἐξ ὧν 500 ἔνοπλοι, ἐν οἷς καὶ 150 στρατιῶται ὑπὸ τὸν Κίτσον Κώσταν καὶ τὸν Ἀποστόλην Κουσουρῆν· ἦτο δὲ ἀνόχυρος καὶ πάντη ἀνέτοιμος εἰς πολιορκίαν, καὶ οὔτε πηγὴν εἶχεν οὔτε δεξαμενήν, ἀλλ' ἐλάμβανεν ὅλον τὸ εἰς χρῆσιν τῶν κατοίκων νερὸν ἔξωθεν.

Οἱ Τοῦρκοι, ἀφ' οὗ ἐστρατοπέδευσαν κατὰ τὴν Παληοσάλτσεναν, κατέλαβαν διὰ νυκτὸς τὰ χωρία Μποχῶρι καὶ Γαλατᾶν τὰ ἀπέναντι τῶν Πατρῶν πρὸς μεταφορὰν ἐκ τῆς πόλεως ταύτης ὑπὸ στρατιωτικὴν συνοδίαν τῶν εἰς τὸ στρατόπεδον ἀναγκαίων. Ἐν ὅσῳ διέμεναν οἱ Τοῦρκοι ὅπου ἐστρατοπέδευσαν, ἀβέβαιοι ἦσαν οἱ Ἕλληνες ποίαν τῶν δύο πόλεων ἐμελέτων νὰ πολιορκήσωσιν· ἐπιθυμοῦντες δὲ νὰ μάθωσιν ἀκριβῶς τὰ μελετώμενα, καὶ ἰδόντες ὅτι ἤρχοντο ἐχθροὶ καθ' ἡμέραν ἀντικρὺ τοῦ Ἀνατολικοῦ καὶ παρετήρουν τὰς θέσεις, ἀπέβησάν τινες τῶν ἐν αὐτῷ τὴν νύκτα τῆς 2 ὀκτωβρίου εἰς τὴν ἀντικρὺ παραλίαν καὶ ἐνέδρευσαν. Τὴν ἐπαύριον ἐλθόντες 200 ἱππεῖς, ἐν οἷς καί τινες μηχανικοί, ἔπεσαν ἀνυπόπτως εἰς τὴν ἔνεδραν, ἐσκοτώθησαν καὶ ἐπληγώθησάν τινες αὐτῶν, ἐπληγώθη καὶ ὁ ἀρχηγὸς Ἀβδουλάχμπεης καὶ ᾐχμαλωτίσθησαν 7· ἐπληγώθησαν καὶ 3 Ἕλληνες καὶ ἐσκοτώθη καὶ ὁ ἀξιωματικὸς Βασίλης Σουλιώτης. Οἱ Ἕλληνες, βεβαιωθέντες παρὰ τῶν αἰχμαλωτισθέντων ὅτι οἱ ἐχθροὶ ἐμελέτων νὰ πολιορκήσωσι τὸ Ἀνατολικόν, ἔσπευσαν ν' ἀνεγείρωσιν ἐν αὐτῷ κανονοστάσια ἐπιστασίᾳ τοῦ μηχανικοῦ Ἕλληνος Κοκκίνη καί τινος Ἄγγλου πυροβολιστοῦ, Μαρτίνου, καὶ νὰ ἐπιθέσωσιν ἓξ κανόνια ἐκ Μεσολογγίου μετακομισθέντα.

Ἀνήγειρε καὶ ὁ πολιορκητὴς ἐπὶ τῆς παραλίας τρία πυροβολοστάσια θέσας ἐπὶ μὲν τοῦ ἑνὸς δύο βομβοβόλους, ἐπὶ δὲ τῶν δύο ἄλλων τέσσαρα κανόνια, καὶ τὴν 5 ἤρχισε νὰ κανονοβολῇ καὶ βομβοβολῇ τὴν πόλιν· ἐπειδὴ δὲ ἀνάγκη ἦτο νὰ κόψῃ καὶ τὴν διὰ θαλάσσης κοινωνίαν τοῦ Ἀνατολικοῦ, ἀνήγειρεν ἐπὶ ἁρμοδίας θέσεως τέταρτον κανονοστάσιον ἐπιθέσας δύο κανόνια. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες, κανονοβολοῦντες εὐστοχώτερον τῶν Τούρκων, τοὺς ἠνάγκασαν μετὰ τρεῖς ἡμέρας νὰ τὸ ἐγκαταλείψωσι, καὶ οὕτως ἡ διὰ θαλάσσης κοινωνία δὲν διεκόπη. Μικροῦ μεγέθους ἦσαν ἀρξαμένης τῆς πολιορκίας τὰ κανόνια τῶν Ἑλλήνων, δι' ὃ καὶ ὀλιγοβλαβῆ· ἀλλ' ἔλαβαν μετ' ὀλίγον ἓν 48 λιτρῶν σταλὲν παρὰ τοῦ ἐν Πίσῃ ἀρχιερέως Ἰγνατίου, καὶ δι' αὐτοῦ ἀπεμάκρυναν τοὺς ἐχθροὺς τοῦ παραθαλασσίου.

Μετά τινας δὲ ἡμέρας ἐπρόβαλαν οἱ πολιορκηταὶ συμβιβασμόν, ἀλλ' οἱ πολιορκούμενοι τὸν ἀπέῤῥιψαν. Βλέποντες οἱ ἐχθροὶ ὅτι ἀδύνατον ἦτο νὰ κυριεύσωσι τὴν πόλιν ἄνευ θαλασσίου δυνάμεως, ἐζήτησαν τὴν συνδρομὴν τῶν ἐν Πάτραις ὀθωμανικῶν πλοίων· ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῶν ῥηχῶν νερῶν ἔλαβαν ἐκεῖθεν μόνον ὕλην εἰς κατασκευὴν πλοιαρίων· μόλις δὲ κατεσκεύασαν δύο, καὶ ἰδοὺ δέκα ἔνοπλα ἑλληνικὰ κατέμπροσθέν των. Ἐφοβήθησαν οἱ Ἀλβανοὶ ἰδόντες τὸν ἀπροσδόκητον ἑλληνικὸν στολίσκον, ἔκαυσαν τὴν νύκτα τὰ κατασκευασθέντα πλοιάριά των, καὶ οὕτως ἐματαιώθη ἡ τοιαύτη ἐπιχείρησις.

Ἐν τοσούτῳ ἡ πολιορκία διήρκει, καὶ οἱ πολιορκούμενοι, ἂν δὲν ἔπασχαν ἔλλειψιν τροφῶν, διότι τοῖς ἐστέλλοντο διὰ θαλάσσης, ἔπασχαν λειψυδρίαν, διότι μετακομιζόμενον τὸ νερὸν ἔξωθεν ἦτο πάντοτε ὀλίγον· ἀλλ' ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἔπεσεν ἐχθρικὴ βόμβα ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαήλ, ἔσπασε τὴν σκέπην της, ἐκτύπησε τὸ πλακόστρωτον

ἔδαφός της καὶ ἀνέβλυσε πόσιμον νερὸν εἰς ἔκπληξιν καὶ χαρὰν τῶν πολιορκουμένων καὶ εἰς στηριγμὸν τῶν πιστῶν ἐκλαβόντων τὴν ἀνάβλυσιν ὡς θεοσημείαν. Ἐν τούτοις, παρατηρήσεως γενομένης ὅτι αἱ εἰς χρῆσιν τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου τροφαὶ καὶ πᾶν ἄλλο ἀναγκαῖον ἐστέλλοντο κυρίως ἐκ Πατρῶν εἰς Μποχῶρι καὶ ἐκεῖθεν μετεκομίζοντο εἰς τὸ στρατόπεδον, 300 στρατιῶται καὶ 50 ἐντόπιοι ἐξῆλθαν τοῦ Μεσολογγίου ὑπὸ τὸν Κίτσον Τσαβέλλαν τὴν νύκτα τῆς 17 νοεμβρίου καὶ κατέλαβαν τὸ Σκαλὶ εἰς ἁρπαγὴν τῶν μετακομισθησομένων τὴν ἐπαύριον τροφῶν, διότι μεταξὺ τοῦ λόφου τούτου καὶ τόπου τινὸς ἑλώδους διέρχεται ἡ ἄγουσα ἐκ Μποχωρίου εἰς Ἀνατολικόν· ἀλλ' εἰδοποιηθέντες παρὰ τῶν ἐφισταμένων σκοπῶν, ὅτι πλῆθος ἱππέων καὶ πεζῶν ἤρχετο ὄχι ἀπὸ τοῦ Μποχωρίου, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ἐκτὸς τοῦ Ἀνατολικοῦ στρατοπέδου, ἐστράφησαν πρὸς τὰ ἐκεῖ, διέμειναν ἀφανεῖς, καὶ φθάσαντας τοὺς ἐχθροὺς ἀνυπόπτους καὶ ἀπροσέκτους εἰς τὴν ὑποκειμένην ὁδὸν τοὺς ἐκτύπησαν αἴφνης, ἐφόνευσαν πολλούς, καὶ διασκορπίσαντες τοὺς λοιπούς, ἐξ ὧν τινες ἔπεσαν εἰς τὸ ἕλος, ἐπανῆλθαν αὐθήμερον εἰς τὴν πόλιν φέροντες ἵππους, λάφυρα, μίαν σημαίαν καὶ τὰς κεφαλὰς τῶν φονευθέντων.

Βλέπων δὲ ὁ πασᾶς, ὅτι ἀπήντα πολλὰ προσκόμματα εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ σκοποῦ του, καὶ ὅτι ἐπροχώρει καὶ ὁ χειμών, ἀπεφάσισε νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν, καὶ καύσας τὰς σκηνάς του καὶ ἀποστείλας τὰ κανόνια καὶ τὰς βομβοβόλους εἰς τὰ ἀποκλείοντα τὸν λιμένα τοῦ Μεσολογγίου πλοῖα, ὅθεν ἐστάλησαν ἐπὶ τῆς ἐνάρξεως τῆς πολιορκίας, ἔφυγεν ἐν βίᾳ παντὶ στρατιᾷ τὴν νύκτα τῆς 30, νύκτα βροχερὰν καὶ ἀνεμώδη ὡς ἂν ἐφοβεῖτο καταδίωξιν· καὶ οἱ μὲν διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς Βονίτσης οἱ δὲ διὰ τῶν στενῶν τοῦ Μακρυνόρους ἐπανῆλθαν εἰς τὰ ἴδια, καὶ οὕτως ἠλευ-

θερώθη καὶ τὸ ἐνεστὼς ἔτος ἡ Δυτικὴ Ἑλλάς. 2000 ἐχθροὶ ἀπωλέσθησαν καθ' ὅλην τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, ἀλλ' οἱ πλεῖστοι ἐξ ἀσθενειῶν, ἠχμαλωτίσθησαν δὲ 190· ἀπωλέσθησαν καὶ 200 Ἕλληνες, ἐξ ὧν οἱ 23 ἐθανατώθησαν ἐπὶ τῆς πολιορκίας, ἠχμαλωτίσθησαν δὲ 9· τὸ δὲ Ἀνατολικὸν ὀλίγον ἐβλάφθη, ἂν καὶ ἐπερρίφθησαν 2000 βόμβαι.

Πρὸ τῆς λύσεως δὲ τῆς πολιορκίας ἐζήτησαν οἱ Αἰτωλοακαρνᾶνες τὸν Μαυροκορδάτον ὡς διευθυντὴν καὶ θαλάσσιον δύναμιν εἰς λύσιν τῆς πολιορκίας. Ὁ Μαυροκορδάτος ἐδέχθη τὴν αἴτησίν των, καὶ ἡ κυβέρνησις συνήνεσεν· ἀλλ' ἐδυσκολεύετο ὁ ἔκπλους τῆς δυνάμεως, διότι ἐδυσκολεύετο ἡ σύναξις τῶν ἀναγκαίων χρημάτων. Ἐπὶ τέλους ἀπέπλευσαν 14 πλοῖα Ὕδρας καὶ Σπετσῶν· ἀλλὰ δὲν ἔφθασαν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Μεσολογγίου εἰ μὴ τὴν 30, ὅ ἐστι μετὰ τὸν κίνδυνον. Τὰ πλοῖα ταῦτα ἔφεραν εἰς Μεσολόγγι τὸν νέον διευθυντήν. Ἐπὶ δὲ τῷ διάπλῳ συνέβη τὸ ἑξῆς.

Μεταξὺ Σκροφῶν καὶ Ἰθάκης ἀπήντησαν τὰ πλοῖα ταῦτα ἐχθρικὸν δικάταρτον πολεμικὸν ἀναπλέον ἀπὸ Πρεβέζης εἰς Πάτρας καὶ κομίζον χρήματα εἰς μισθοδοσίαν. Τινὰ ἐξ αὐτῶν τὸ ἐπολέμησαν καὶ τὸ ἔβλαψαν, ἀλλ' οὔτε νὰ τὸ βυθίσωσιν οὔτε νὰ τὸ συλλάβωσιν ἐδυνήθησαν· ὁ δὲ κυβερνήτης του ἀπελπισθεὶς τὸ ἔρριψεν εἴς τινα βράχον τῆς Ἰθάκης, καὶ ὅσοι τοῦ πληρώματος ἐπρόφθασαν, ἐξερρίφθησαν. Ἐπέδραμαν τότε καὶ οἱ Ἕλληνες εἰς κυρίευσίν του· ἀλλὰ τινὲς τῶν ἐπὶ τῆς γῆς διασωθέντων ἐτουφέκισαν τοὺς ἀναβαίνοντας εἰς τὸ πλοῖον, ἐσκότωσαν ἕνα καὶ ἐπλήγωσαν δύο. Τότε ἐπάτησαν οἱ Ἕλληνες τὴν οὐδετέραν γῆν, μὴ εἰσακουσθέντων τῶν πλοιάρχων, καὶ κατ' κοψαν ὅσους τῶν ἐχθρῶν ἐπρόφθασαν φεύγοντας, ἕως οὗ, ἐλθούσης ἐπιτοπίου δυνάμεως, ἐπανῆλθαν εἰς τὰ πλοῖά των, ἁρπάσαντες τὰ ἐν τῷ συντριβέντι

πλοίῳ χρήματα· καὶ ἐπειδὴ δὲν ἐσυμβιβάζοντο περὶ τῆς διανομῆς, ἔφυγαν αἰφνιδίως τὰ ἔχοντα τὰ χρήματα ὑδραϊκὰ καὶ κατόπιν καὶ τὰ ἄλλα, ὥστε ὁ λιμὴν τοῦ Μεσολογγίου ἔμεινε πάλιν ἀπροστάτευτος.

Δύο δὲ ἡμέρας πρὶν πατηθῇ ἡ οὐδετέρα γῆ τῆς Ἰθάκης, ἐπατήθη καὶ ἡ οὐδετέρα γῆ τῆς Λευκάδος.

Πλοῖον ὑπὸ σημαίαν ἑλληνικήν, συναντῆσαν παρὰ τὴν Λευκάδα ἐχθρικόν, φέρον ἐπιβάτας, τὸ κατεδίωξε καὶ ἠνάγκασε τοὺς ἐν αὐτῷ νὰ καταφύγωσι πρὸς ἀσφάλειάν των εἰς τὴν ξηράν, ὅπου ἀπέβησαν καὶ οἱ καταδιώκοντες, καὶ τοὺς μὲν ἐφόνευσαν τοὺς δὲ ᾐχμαλώτευσαν.

Μετὰ δὲ τὴν ἐν Ἄστρει συνέλευσιν ἐδόθη ἡ ἀρχηγία τῆς ἐπαρχίας Κορίνθου καὶ ἡ φροντὶς τῆς πολιορκίας τῆς ἀκροκορίνθου τῷ Ἰωάννῃ Νοταρᾷ. Ἀλλ' ἡ δι' ἐχθρικῶν πλοίων τῆς ἀκροκορίνθου καὶ τῶν Πατρῶν συγκοινωνία δὲν διεκόπη· διὰ τοῦτο οἱ ἐν τῇ ἀκροπόλει δὲν ἔπασχαν ἔλλειψιν τροφῶν. Μεσοῦντος τοῦ ἰουνίου ἔστειλεν ἡ κυβέρνησις εἰς ἐνίσχυσιν τῆς πολιορκίας τὸν Στάϊκον Σταϊκόπουλον. Ἀρχομένου δὲ τοῦ ἰουλίου μαθοῦσα ὅτι ὁ ἐν Πάτραις διατρίβων Χουσρέφης ἐμελέτα νὰ στείλῃ ὑπὸ τὴν προστασίαν πολεμικῶν πλοίων πολλὰ τροφοφόρα εἰς προμήθειαν τῆς ἀκροκορίνθου, προσαπέστειλεν εἰς Κόρινθον πρὸς ματαίωσιν τοῦ σχεδίου τούτου 450 στρατιώτας ὑπὸ τὸν Γενναῖον, τὸν Χελιώτην καὶ τὸν Χατσῆ-Γιάννην, οἵτινες κατέλαβαν τὰς ἐν τῷ παραθαλασσίῳ ἀποθήκας καὶ ὠχυρώθησαν εἰς ἐμπόδιον τῆς ἀποβιβάσεως τῶν τροφῶν. Οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Στάϊκον καὶ Νοταρᾶν, ὡς 800, κατέσχαν τὰς θέσεις, Ῥάχιαν καὶ Λόγκον, εἰς ἐμπόδιον καὶ οὗτοι τῆς ἐξόδου τῶν ἐχθρῶν ἀπὸ τοῦ φρουρίου. Τὴν 11 ἰουλίου ἦλθαν τὰ προσδοκώμενα πλοῖα, ηὗραν τὸ παράλιον κατεχόμενον καὶ ἤρχισαν νὰ κανονοβολῶσιν, ἀλλὰ δὲν ἐδυνήθησαν νὰ μετατοπίσωσι τοὺς φυλάσσον-

τας αὐτό· ἐπεξῆλθαν συγχρόνως καὶ οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ Τοῦρκοι, ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἀπέτυχαν ἀποκρουσθέντες. Μετὰ διημέρους δὲ ἀνωφελεῖς δοκιμὰς τὰ πλοῖα ἀπέπλευσαν ἐπαναφέροντα τὰ φορτία. Ματαιωθέντων τῶν ἐχθρικῶν σχεδίων, οἱ πολιορκηταὶ ἔλαβαν τόσον θάρρος, ὥστε οὐδεὶς τῶν πολιορκουμένων ἐτόλμα νὰ προκύψῃ τῆς πύλης. Τοιουτοτρόπως οἱ ἔγκλειστοι στενοχωρηθέντες, καὶ ἀπὸ πάσης ἔξωθεν βοηθείας ἀπελπισθέντες ἐπρόβαλαν συμβιβασμόν. Εἰδοποιηθεῖσα ἡ κυβέρνησις ἔσπευσε νὰ στείλῃ ἐπιτρόπους ἐν οἷς καὶ τὸν Κολοκοτρώνην, ἐσυμβιβάσθη δι' αὐτῶν καὶ παρέλαβε τὸ φρούριον τὴν 26 ὀκτωβρίου ἐπὶ μετακομίσει τῶν πολιορκουμένων εἰς Θεσσαλονίκην φερόντων τὰ ἰδιαίτερά των ὅπλα καὶ ἐνδύματα· οἱ ὅροι δὲ οὗτοι πιστῶς ἐτηρήθησαν χάρις εἰς τὴν ἐπαγρύπνησιν τῶν ἀρχηγῶν καὶ τοῦ παρευρεθέντος Νικήτα συνοδεύσαντος εἰς Καλαμάκι ἀβλαβεῖς τοὺς παραδοθέντας, 300 ἄνδρας καὶ 60 γυναῖκας, οἵτινες ἐπιβιβασθέντες εἰς δύο ὑπὸ αὐστριακὴν καὶ εἰς ἓν ὑπὸ ἰονικὴν σημαίαν πλοῖα ἀπεβιβάσθησαν εἰς Θεσσαλονίκην (δ). Διωρίσθη δὲ προσωρινὸς φρούραρχος ἀκροκορίνθου ὁ Χελιώτης.

Ἡ δὲ ἐν Σαλαμῖνι διαταχθεῖσα εἰς Εὔβοιαν ἐκστρατεία ὑπὸ τὸν Ὀδυσσέα ἐχρειάζετο θαλάσσιον δύναμιν. Ἡ ὑπηρεσία αὕτη ἀνετέθη εἰς τοὺς Ψαριανοὺς ἐπὶ συμφωνίᾳ ν' ἀποζημιωθῶσιν ἀπὸ τῶν εἰσοδημάτων τῆς αὐτῆς νήσου, καὶ νὰ τοῖς χαρισθῇ καὶ ἡ περὶ τὴν Ἐρέτριαν ἐθνικὴ γῆ εἰς συνοικισμόν. Ἔπαρχος τῆς Εὐβοίας ἐπὶ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἐκστρατείας ἦτον ὁ Κωλέττης. Οὗτος συνάξας ἔνθεν κἀκεῖθεν 500 στρατιώτας τοὺς ἔφερεν εἰς Ἀθήνας, καὶ παραδώσας αὐτοὺς εἰς τὸν Ὀδυσσέα μετέβη εἰς Κέαν ἐπὶ νέᾳ στρατολογίᾳ, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ψαρὰ πρὸς ἐπίσπευσιν τοῦ ἔκπλου τοῦ στολίσκου. Ἐξ πλοῖα ψαριανὰ φέροντα αὐτὸν καὶ ὅσους ἐδυνήθη νὰ στρατολο-

γήσῃ κατέπλευσαν ἀρχομένου τοῦ νοεμβρίου εἰς τὸν λιμένα τῶν Πρασιῶν (Πόρτο Ῥάφτη), ὅπου ἀνεμένετο ὁ Ὀδυσσεύς, διότι ἐκεῖ ἔμελλε νὰ συγκεντρωθῇ ἡ στρατιωτικὴ καὶ ἡ ναυτικὴ δυνάμις τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἐκστρατείας. Τὴν 7 νοεμβρίου κατέπλευσε καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς ἐκ Πειραιῶς εἰς τὸν αὐτὸν λιμένα φέρων ἐπὶ 20 ἐνόπλων πλοιαρίων 1000 στρατιώτας· ἦλθαν μετὰ ταῦτα καὶ ἄλλοι στρατιῶται ἐξ Ἀθηνῶν διὰ ξηρᾶς· ἐστάλησαν καὶ ἐκ Ναυπλίου 8 κανόνια, μία βομβοβόλος, 150 βόμβαι καὶ κανονόσφαιραι, καὶ ἱκανὴ ποσότης μολύβδου καὶ πυρίτιδος. Τὴν δὲ 16 ἀνήχθη ὁ στολίσκος καὶ ἀπεβίβασεν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐκστρατείας 3000 στρατιώτας εἰς Ἀλιβέρι· ἐκεῖ ἦλθαν καὶ 600 Εὐβοεῖς ὑπὸ τὸν περιφερόμενον εἰς τὰ ὄρη Κριεζώτην. Ὁ στρατὸς οὗτος διῃρέθη, καὶ οἱ μὲν κατέλαβαν τὰ προάστεια καὶ τοὺς κήπους τῆς Καρύστου, οἱ δὲ τὴν μεταξὺ βράχων καὶ θαλάσσης Κακὴν Σκάλαν. Τὴν 23 ἔπεσαν ἐπὶ τοὺς κατέχοντας τὴν θέσιν ταύτην 700 Τοῦρκοι ἐκ τῶν ἐν τῇ Χαλκίδι καὶ ἀπεκρούσθησαν κανονοβολούμενοι καὶ ὑπὸ τῶν πλοίων· ἐπέπεσαν 500 ὑπὸ τὸν Ὀμέρπασαν καὶ τὴν 25, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ οὗτοι μετὰ σφοδρὰν καὶ πολύωρον μάχην· ἐσκοτώθησαν δὲ 40 ἐχθροὶ καὶ ᾐχμαλωτίσθησαν 5· ἐσκοτώθησαν καὶ 5 Ἕλληνες καὶ ἐπληγώθησαν 2. Μετὰ δὲ τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος μάχην οἱ κατέχοντες τὴν θέσιν ἐκείνην Ἕλληνες μετέβησαν εἰς Βρυσάκια, ὅπου καὶ ἐστρατοπέδευσαν· οἱ δὲ πολιορκοῦντες τὴν Κάρυστον ἀπεκρούσθησαν ὁσάκις ἐφώρμησαν. Μετέφερεν ἐξ Ἀθηνῶν ὁ Ὀδυσσεὺς 20 ὑπονομεῖς, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτῶν κατώρθωσεν οὐδὲν καὶ ἠναγκάσθη νὰ περιορισθῇ εἰς στενὴν πολιορκίαν τοῦ φρουρίου.

1823.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΕ.

Στρατόπεδον Πατρῶν.—Ῥῆξις νομοτελεστικοῦ καὶ βουλευτικοῦ. —Καθαίρεσις τοῦ ὑπουργοῦ Περούκα καὶ τοῦ νομοτελεστοῦ Μεταξᾶ.—Ἐμφύλιοι ταραχαὶ καὶ συγκρούσεις.—Τὸ βουλευτήριον πατεῖται ὑπὸ στρατιωτικῆς δυνάμεως ἐν Ἄργει καὶ οἱ βουλευταὶ μεταβαίνουν εἰς Κρανίδι.—Νέον νομοτελεστικόν.—Τὰ μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας καθ' ὅλον τὸ ἔτος.

ΑΡΧΗΓΟΣ τῆς εἰς Πάτρας ἐκστρατείας ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην διεύθυνσιν τοῦ Ζαήμη διωρίσθη ὁ Γιατράκος, ὅστις ἐστρατοπέδευσεν ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ Ὁμπλοῦ. Μικροῦ λόγου ἀξία ἀπέβη ἡ ἐκστρατεία αὕτη περὶ τὰ πολεμικά, ἀλλὰ πολλοῦ δι' ἃς ἔδωκεν ἀφορμὰς εἰς πολιτικὰς διαιρέσεις. Ἂν καὶ πολλῶν ἐπαρχιῶν τῆς Πελοποννήσου στρατιωτικὰ σώματα διετάχθησαν νὰ συνέλθωσιν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦτο, μόνα τὰ ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ Ζαήμη, τοῦ Λόντου, τοῦ Γιατράκου, τοῦ Ἀναγνωσταρᾶ καί τινων ἄλλων συνῆλθαν· τὰ δὲ ὑπὸ τὴν τοῦ Κολοκοτρώνη, τοῦ Δηληγιάννη, τοῦ Σισίνη καὶ τῶν ὁμοφρόνων αὐτῶν δὲν ἐφάνησαν. Ὁ Κολοκοτρώνης ἤθελεν, ὡς καὶ ἄλλοτε, νὰ διορισθῇ ἀρχηγὸς πληρεξούσιος τῆς ἐκστρατείας ταύτης ὡς ἀντιπολιτευόμενος τὸν Ζαήμην καὶ τὸν Λόντον· καὶ ἐπειδὴ δὲν εἰσηκούετο, ἀντέπραττε φανερᾷ εἰς διάλυσιν τοῦ στρατοπέδου. Ἐντεῦθεν ἐκορυφώθησαν τὰ πάθη τῶν δύο πελοποννησιακῶν κομμάτων, καὶ αἱ διαιρέσεις κατήντησαν ἐντός τινων ἐπαρχιῶν καὶ εἰς στρατιω-

τικὰς συγκρούσεις· ἐξ αἰτίας δὲ τῆς ὀλιγότητος τοῦ περὶ τὰς Πάτρας στρατοῦ, οἱ κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος ἐχθροὶ ἔμειναν ἀνενόχλητοι βλάπτοντες μᾶλλον ἢ βλαπτόμενοι, καὶ ἡ ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τοῦ πασᾶ τῆς Σκόδρας παθοῦσα Δυτικὴ Ἑλλάς, καὶ αἱ κινδυνεύσασαι πόλεις Ἀνατολικοῦ καὶ Μεσολογγίου ὑπέστησαν ὅλον τὸν ἀγῶνα ἀβοήθητοι. Διήρκει μάλιστα ἡ πολιορκία τοῦ Ἀνατολικοῦ ὅτε τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος στρατόπεδον, τὸ εἰς βοήθειαν τῶν μερῶν ἐκείνων συστηθέν, διελύθη διὰ τῶν ῥᾳδιουργιῶν τῶν ἀντιπολιτευομένων, καὶ ὁ Γιατράκος ἀνεχώρησεν εἰς τὰ ἴδια. Ἀλλά, ἂν εὐτύχησεν ὁ Κολοκοτρώνης νὰ βλάψῃ τοὺς ἐναντίους του, δὲν εὐτύχησε καὶ νὰ ὠφεληθῇ αὐτός. Ἄλλα ἐπροσδόκα ἐπὶ τῆς ἀντιπροεδρίας του καὶ ἄλλα ηὗρεν· ὠλιγόστευσεν ἡ ἐπιῤῥοή του ἀντὶ ν' αὐξήσῃ, διότι ἐπὶ τῇ μεταθέσει του ἀπὸ τῆς στρατιωτικῆς εἰς τὴν πολιτικὴν ὑπηρεσίαν καὶ οἱ συγγενεῖς του ἐδυσφόρησαν, καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν φίλων του τὸν ἐγκατέλιπαν. Ἴσχυεν ἡ γνώμη του παρὰ τῷ νομοτελεστικῷ, ἀλλ' οὐδαμῶς παρὰ τῷ βουλευτικῷ· καὶ ὅσον ἐκεῖνο τὸν ἐτίμα, τόσον τοῦτο τὸν ἀπεστρέφετο. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα τὸν ἠνάγκασαν νὰ παραιτηθῇ τῆς ἀντιπροεδρίας.

Ἀλλ' ἀποχωριζόμενος ὁ Κολοκοτρώνης τοῦ νομοτελεστικοῦ προσωπικῶς, δὲν ἀπεχωρίζετο καὶ πολιτικῶς. Ὁμόφρων καὶ συμπράκτωρ αὐτοῦ ἦτον ἐπὶ τῆς ἀντιπροεδρίας του, τοιοῦτος διέμεινε καὶ ἀφ' οὗ παρῃτήθη· πρὸς μόνον δὲ τὸν συνάδελφόν του Ζαήμην, πρὸς ὃν ἀντεφέρετο καὶ πρότερον, ἀντεφέρετο καὶ παραιτηθείς, ἀλλ' οὕτως εἶχαν πρὸς τὸν Ζαήμην καὶ οἱ λοιποὶ συνάδελφοί του νομοτελεσταί.

Ἡ δὲ βουλὴ μόνον τὸν Ζαήμην ἐκ τῶν νομοτελεστῶν ἐτίμα καὶ ὑπεστήριζε. Τοὺς δὲ συνάρχοντάς του ἐθεώρει ὡς φατριαστάς, καὶ ὡς τοιούτους τοὺς ἀπεστρέφετο καὶ τοὺς ὑπώπτευε· διὰ τοῦτο καὶ ἐπὶ

τῇ ἐπανόδῳ της ἐκ Σαλαμῖνος δὲν ἔστερξε νὰ ἐδρεύσῃ παρ' αὐτοῖς ἐν Ναυπλίῳ, διότι ἡ πόλις ἐκείνη ἦτον ὑπὸ τὴν ἐπιρροήν των, ἀλλ' ἔστησε τὴν ἕδραν της ἐν Ἄργει εἰς πλήρη διατήρησιν τῆς ἀνεξαρτησίας της.

Ἐν ᾧ δὲ τοιαύτη ἦτον ἡ πολιτικὴ κατάστασις τῶν πραγμάτων, συνέπεσαν τὰ ἑξῆς, ὠθήσαντα τὰ δύο κυβερνητικὰ σώματα εἰς φανερὰν ῥῆξιν καὶ προετοιμάσαντα δυστυχῶς τὸν ἐμφύλιον πόλεμον.

Ὑπούργει ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν ὁ Χαραλάμπης Περούκας. Οὗτος, ἐν ᾧ ὁ ζ' παράγραφος τοῦ ὀργανικοῦ νόμου δὲν ἐπέτρεπεν ἐπίθεσιν ἢ εἴσπραξιν φόρων ἄνευ νόμου, ἐπέβαλεν ἐν Πελοποννήσῳ δι' ἁπλῆς διαταγῆς του, ἐκδοθείσης τὴν 4 σεπτεμβρίου, μονοπωλεῖον ἅλατος. Ἐπὶ τῇ φανερᾷ ταύτῃ αὐθαιρεσίᾳ ὀργισθεῖσα ἡ βουλὴ ἐνήργησε τὰ κατὰ νόμον, καὶ τὴν 24 νοεμβρίου ἐκάθηρε τὸν ὑπουργόν. Εἰδοποιηθὲν ἐπισήμως τὸ νομοτελεστικὸν ἐθεώρησε παράνομον τὴν καθαίρεσιν ἐπὶ λόγῳ, ὅτι ἡ βουλὴ δὲν ἦτο πλήρης· δὲν ἐπέγραψε δὲ ὡς μέχρι τοῦδε τὰ διαγγέλματά του "πρὸς τὸ βουλευτικόν," ἀλλὰ "πρὸς τοὺς "ἐν Ἄργει βουλευτάς." Τῷ ὄντι οἱ συνεδριάζοντες ἐπὶ τῇ περιστάσει ταύτῃ βουλευταὶ δὲν ἀπετέλουν τὰ δύο τρίτα τῶν μελῶν τοῦ βουλευτικοῦ ὅπως ἀπῄτει ὁ κθ' παράγραφος τοῦ συντάγματος πρὸς νομιμοποίησιν συνεδριάσεως· ἦτο δὲ ὁ ἀπαιτούμενος ἀριθμὸς ἐλλειπὴς διὰ τὴν ἐπ' ἀδείᾳ ἀπουσίαν τινῶν, καὶ τὴν κατὰ προτροπὴν τοῦ νομοτελεστικοῦ ἀποσκίρτησιν ἕνδεκα, ὁδηγὸν ἐχόντων τὸν ἐπὶ τῆς ἐκλογῆς προέδρου τῆς βουλῆς ἀποτυχόντα Δηληγιάννην, πολλάκις εἰς μάτην ἀνακληθέντων καὶ ἐπὶ τέλους καθαιρεθέντων. Ἀλλ' ὅσοι βουλευταὶ ἦσαν ἐπὶ τῆς καταδίκης τοῦ ὑπουργοῦ, τόσοι ἦσαν καὶ ἀφ' ὅτου ἐπανέλαβεν ἡ βουλὴ τὰς ἐργασίας της ἐν Ἄργει, ἃς τὸ νομοτελεστικὸν ἐθεώρησε νομίμους· ὅπως δὲ καὶ ἂν ἔχῃ τὸ

περὶ οὗ ὁ λόγος ζήτημα, ἡ πρᾶξις τοῦ ὑπουργοῦ ἦτο καὶ παράνομος καὶ ἀδικαιολόγητος.

Ἐν ᾧ δὲ τοιαῦτα ἐπράττοντο ὅπου ἔδρευεν ἡ κυβέρνησις, τὰ ἐμφύλια κακὰ ἐκορυφοῦντο ἐν ταῖς ἐπαρχίαις.

Ὁ Σισίνης ὄχι μόνον ἠπείθει εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ Ζαήμη, ἀλλὰ καὶ φανερᾷ ἀντέπραττε. Διὰ τοῦτο ἡτοιμάσθησαν δισχίλιοι ἀρχηγοὺς ἔχοντες τὸν Ζαήμην καὶ τὸν Λόντον εἰς ἐπιστράτευσιν. Εἰδοποιηθὲν τὸ νομοτελεστικὸν ἀπέστειλε δυνάμεις ὑπὸ τὸν Κολοκοτρώνην, τὸν Πλαπούταν καὶ ἄλλους πρὸς ἀντίκρουσιν, ὥστε ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἐφαίνετο ἐπικείμενος· ἀλλὰ πρὶν φθάσωσιν αἱ δυνάμεις αὗται εἰς Γαστούνην, ἀνεχώρησαν ἐκεῖθεν οἱ κατὰ τοῦ Σισίνη κινηθέντες δόντες τόπον τῇ ὀργῇ, ὁ μὲν Ζαήμης εἰς Καλάβρυτα, ὁ δὲ Λόντος εἰς Βοστίτσαν.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν ὥδευεν ὁ Πλαπούτας εἰς ὑπεράσπισιν τοῦ Σισίνη, συνῆλθαν πολλοὶ ἐπαρχιῶται τῆς Καρυταίνης εἰς Δημητσάνην πρὸς ἀγορὰν τῶν δημοπραττουμένων της προσόδων· λογομαχίας δὲ γενομένης, ἐπιστόλισεν ὀπαδός τις τοῦ Πλαπούτα τὸν Ἀνάστον Δηληγιάννην καὶ τὸν ἐπλήγωσεν. Ἐπὶ δὲ τῷ παθήματι τούτῳ οἱ Δηληγιάνναι ἐσκότωσαν τὸν ἔνοχον, ἔκοψαν τὴν κόμην τῆς γυναικός του καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τῆς κυβερνήσεως ἐπολιόρκισαν τὸ χωρίον τοῦ Παλούμπα, ὅπου διέμενεν ἡ οἰκογένεια τοῦ Πλαπούτα, ὅστις μαθὼν ταῦτα ἐπέστρεψεν εἰς ὑπεράσπισιν τῶν πασχόντων συγγενῶν του καὶ συνῆψε μάχην μετὰ τῶν περὶ τοὺς Δηληγιάννας ἐν Ἀκόβοις. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἦλθε εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης καὶ ὁ Κολοκοτρώνης, ὅστις συγγενὴς καὶ φίλος παλαιὸς τοῦ Πλαπούτα, συμπένθερος καὶ φίλος νέος τῶν ἄλλων, ἐμεσολάβησεν εἰς καθησύχασίν των. Κατεταράχθη τὸ νομοτελεστικὸν μαθὸν τὸ ἐν Ἀκόβοις συμβάν, διότι ἦλθαν εἰς χεῖρας δύο οἰκογένειαι τοῦ κόμματός

του, καὶ ἔσπευσε πρὸς διόρθωσιν τοῦ κακοῦ ν' ἀποστείλῃ τὸν Μεταξᾶν· ἀλλ' ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ ταύτῃ ἥμαρτε πολλαχῶς· δὲν ἐζήτησε τὴν ἀπαιτουμένην ἄδειαν τῆς βουλῆς· μετὰ δὲ τὴν ἀποστολὴν ἀπέμειναν ἐν Ναυπλίῳ δύο μόνον μέλη τοῦ νομοτελεστικοῦ, ἐν ᾧ ὁ νόμος ἀπῄτει τοὐλάχιστον τρία πάντοτε παρόντα· τὰ δ' ἀπομείναντα δύο μέλη ἐνήργουν ὡς καὶ πρότερον, ἐν ᾧ πᾶσα ἐνέργεια αὐτῶν ἦτο παράνομος. Ἐντεῦθεν λαβοῦσα δικαίαν αἰτίαν ἡ βουλὴ ἐνήργησε τὰ τοῦ νόμου ὡς καὶ ἐπὶ τῆς παρανομήσεως τοῦ ὑπουργοῦ Περούκα, ἐκήρυξε τὴν 25 τὸν Μεταξᾶν ἐγκληματίαν καὶ ἀνατροπέα τοῦ ὀργανικοῦ νόμου καὶ τὸν καθῄρεσεν ἀντικαταστήσασα τὸν Κωλέττην. Ἔνοχοι ἐπίσης ἦσαν καὶ ἄξιοι τῆς αὐτῆς ποινῆς καὶ οἱ δύο ἄλλοι συνάδελφοι τοῦ Μεταξᾶ· ἀλλ' ἡ βουλὴ δὲν τοὺς συνεκάθηρεν. Ἡ μετριοπάθειά της ὅμως αὕτη δὲν ὠφέλησεν. Οἱ μὴ καθαιρεθέντες νομοτελεσταὶ οὔτε τὸν Κωλέττην ἐδέχθησαν, οὔτε τὸν Μεταξᾶν ἔκπτωτον ἐθεώρησαν. Φοβούμενοι δὲ καὶ τὴν ἑαυτῶν ἔκπτωσιν ἐκήρυτταν, ὅτι οἱ ἐν Ἄργει βουλευταὶ ἐνήργουν ἐκτὸς τοῦ νόμου, ἐλλείποντος τοῦ ἀπαιτουμένου ἀριθμοῦ· ἀπέστειλαν δὲ τὴν ἐπαύριον εἰς Ἄργος τὸν φρούραρχον τοῦ Ναυπλίου Πάνον Κολοκοτρώνην, τὸν Νικήταν καὶ τὸν Τσόκρην ἵνα διαλύσωσι τὴν βουλὴν καὶ συλλάβωσι τοὺς πρωταιτίους ὡς ἐρεθίζοντας κατὰ τοῦ νομοτελεστικοῦ τοὺς ἄλλους βουλευτάς. Ὡς πρωταίτιοι δὲ ἐθεωροῦντο ὁ ἀντιπρόεδρος Βρεσθένης, ὁ Ἀσημάκης Φωτίλας καὶ ὁ Ἀναστάσιος Λόντος. Οἱ σταλέντες ὑπῆγαν εἰς Ἄργος ἐν συνοδίᾳ 200 στρατιωτῶν, ἐπάτησαν τὸ βουλευτήριον διαρκούσης τῆς συνεδριάσεως, ἥρπασαν τὰ ἀρχεῖα (α) καὶ διεσκόρπισαν τοὺς βουλευτὰς ὑβρίζοντες, ἀπειλοῦντες καὶ αἴροντες χεῖρα ἐπί τινας αὐτῶν· ἐπάτησαν δὲ διὰ νυκτὸς καὶ οἰκίας βουλευτῶν, καὶ μὴ εὑρόντες τοὺς ἐνοικοῦντας τὰς ἐγύμνωσαν.

Ἀλλ' οἱ τόσον ἀσυστόλως ἀσεβήσαντες εἰς τὸν νόμον ὤφειλαν νὰ ἐμποδίσωσι πᾶσαν συγκέντρωσιν τῶν διασκορπισθέντων βουλευτῶν, ἐξ ἧς θὰ προήρχετο ἡ πτῶσίς των· ἀλλ' οὐδὲν ἐνήργησαν, καὶ οἱ παθόντες βουλευταὶ ἀνεχώρησαν κρυφίως καὶ ἀσφαλῶς οἱ μὲν διὰ ξηρᾶς οἱ δὲ διὰ θαλάσσης εἰς Κρανίδι· ἐπροτίμησαν δὲ τὸν τόπον ἐκεῖνον ὡς ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίσκεψιν τῆς Ὕδρας καὶ τῶν Σπετσῶν, ὧν οἱ κάτοικοι ἦσαν τοῦ φρονήματος αὐτῶν. Ἀφ' οὗ δὲ συνῆλθαν ἔνθεν κἀκεῖθεν εἰς τὴν κωμόπολιν ἐκείνην, διεκήρυξαν ἐπισήμως τὴν 3 δεκεμβρίου τὰ ἐν Ἄργει συμβάντα καὶ τὰ αἴτια δι' ἃ μετέβησαν ἐκεῖ. Ἀσμένως ἐδέχθησαν τὴν διακήρυξίν των αἱ ναυτικαὶ νῆσοι (β), καὶ τοὺς ἐθάρρυναν νὰ μὴ ἀφήσωσι τὸ ἔργον των ἀτελές, ἀλλὰ νὰ καθαιρέσωσι καὶ τὰ λοιπὰ μέλη τοῦ νομοτελεστικοῦ ὡς παρανόμως ἐργαζόμενα καὶ νὰ ἐκλέξωσι νέα. Ἐμψυχωθέντες οἱ βουλευταὶ ὑπὸ τῆς πανδήμως ἐκφρασθείσης ταύτης γνώμης τῶν ἰσχυρῶν νησιωτῶν, καὶ βλέποντες ὅτι πᾶσα ἀπόπειρα συμβιβασμοῦ ἦτο ματαία (γ), καὶ ὅτι πᾶσα ἐλπὶς ἐπιστροφῆς τῶν νομοτελεστῶν εἰς τὰ καθήκοντά των ἐξέλιπεν, ἐκάθηραν τὴν 6 ἰανουαρίου 1824 καὶ τὸν πρόεδρον τοῦ νομοτελεστικοῦ Μαυρομιχάλην καὶ τὸ μέλος αὐτοῦ Χαραλάμπην.

Καθαιρέσασα ἡ βουλὴ τοὺς νομοτελεστὰς καὶ προθεμένη νὰ συστήσῃ κυβέρνησιν ἰσχυράν ἐκάλεσεν εἰς τὰ πράγματα τοὺς νησιώτας καὶ ἀνέδειξε πρόεδρον μὲν τοῦ νομοτελεστικοῦ τὸν Γεώργιον Κουντουριώτην, ἀποποιηθέντος τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ Λαζάρου, μέλη δὲ τὸν Παναγιώτην Μπότασην καὶ τὸν Νικόλαον Λόντον, διετήρησε δὲ καὶ τὰ δύο ὁμόφρονά της τὸν Ζαήμην καὶ τὸν Κωλέττην, καὶ οὕτω συμπληρώσασα τὸ πενταμελὲς νομοτελεστικὸν ἐξ ἀνδρῶν τοῦ αὐτοῦ φρονήματος ἐκάλεσε τὰς

ἐπαρχίας, ὧν οἱ βουλευταὶ ἀπεχωρίσθησαν καὶ καθῃρέθησαν, εἰς ἐκλογὴν καὶ ἀποστολὴν ἄλλων βουλευτῶν. Οἱ δὲ ἐν Ναυπλίῳ νομοτελεσταί, μαθόντες τὴν καθαίρεσίν των, συμπαρέλαβαν τοὺς ἐκεῖ ὁμόφρονάς των βουλευτάς, μετέβησαν εἰς Τριπολιτσὰν καὶ ἐκάλεσαν καὶ οὗτοι τὰς ἐπαρχίας τῶν ἐν Κρανιδίῳ βουλευτῶν εἰς ἐκλογὴν καὶ ἀποστολὴν ἄλλων ἀντ' ἐκείνων ἐπὶ συγκροτήσει νέου βουλευτικοῦ· ὥστε ἐσυστήθησαν δύο κυβερνήσεις ἐδρεύουσαι ἡ μὲν ἐν Κρανιδίῳ ἡ δὲ ἐν Τριπολιτσᾷ, καὶ ἀποκαλούμεναι ἀμοιβαίως παράνομοι. Τοιαύτη ἦτον ἡ τότε κατάστασις τοῦ τόπου.

Ἐπανελθὼν δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ εἰς Βερώνην ἐκεῖθεν πρὸ ὀλίγου μεταβὰς λόρδος Στραγγφόρδος, εἰς ὃν ἀνέθεσεν, ὡς εἴδαμεν, ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος τὸν ἐξισασμὸν τῶν διαφορῶν του, ἠσχολήθη μετὰ πολλοῦ ζήλου εἰς τὰ τῆς ἐντολῆς του, ἀλλ' ηὗρε τὴν Πύλην κωφεύουσαν καὶ μᾶλλον ἀπαιτοῦσαν ἢ παραχωροῦσαν. Ἡ μακροθυμία τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἡ ἀπόῤῥιψις τῶν πρὸς τὰς Δυνάμεις ἱκεσιῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ ἀποχὴ τούτων ἀπὸ πάσης σοβαρᾶς σκέψεως περὶ αὐτῆς ὑπερύψωσαν τὴν ἐπηρμένην τῆς Πύλης ὀφρύν· ἀλλά, λέγοντος καὶ ἐπαναλέγοντος τοῦ πρέσβεως ἐξ ὀνόματος τῆς εὐνοϊκῶς πρὸς αὐτὴν διακειμένης κυβερνήσεώς του, ὅτι ἡ μακροθυμία τοῦ αὐτοκράτορος δὲν ἦτον ἀνεξάντλητος, ὅτι κίνδυνος πολέμου ἐπέκειτο ἐξ αἰτίας τῆς ἀναβολῆς καὶ παρακοῆς της, ὅτι καιρὸς ἦτο ν' ἀνοίξῃ τοὺς ὀφθαλμούς της, καὶ ὅτι οἱ σύμμαχοι διὰ τῶν συμβουλῶν των δὲν εἶχαν ἄλλο συμφέρον εἰμὴ νὰ τὴν ὁδηγήσωσιν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας της, ἤρχισεν ἡ Πύλη νὰ κλίνῃ τὸ οὖς εἰς τοὺς λόγους του, καὶ ἀνήγγειλε κατ' εὐθεῖαν τὴν 23 φεβρουαρίου τῇ κυβερνήσει τῆς Ῥωσσίας τὴν ἀποστολὴν τῶν ἡγεμόνων, ἐξέφρασε τὴν εἰς ἐπανάληψιν τῶν διπλωματι-

κῶν σχέσεων τῶν δύο αὐτοκρατοριῶν ἐπιθυμίαν της, καὶ ὑπεσχέθη τὴν ἄνευ περαιτέρω ἀναβολῆς παντελῆ κένωσιν τῶν ἡγεμονειῶν. Πρὸς λύσιν δὲ τοῦ ῥωσσοτουρκικοῦ ζητήματος καὶ ταχεῖαν ἐπανάληψιν τῶν προκειμένων διπλωματικῶν σχέσεων παρελείφθη ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸ ἐν τῷ πρωτοκόλλῳ τῆς 9 νοεμβρίου περὶ εἰρηνεύσεως τῆς Ἑλλάδος ἄρθρον ἐπὶ τῇ προτάσει τῆς Αὐστρίας, συναινοῦντος καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Φιλικώτατον ἦτο τὸ ὕφος τῆς ἐπιστολῆς τῆς Πύλης πρὸς τὴν κυβέρνησιν τῆς Ῥωσσίας· ἀλλ' ὅ,τι καλὸν ἐδύνατο νὰ προέλθῃ ἐντεῦθεν, τὸ ἐματαίωσεν αὐτὴ ἡ Πύλη, γράψασα συγχρόνως τοῖς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντιπροσώποις Ἀγγλίας καὶ Αὐστρίας, ὅτι ἀπῄτει ἀνενδότως παρὰ τῆς Ῥωσσίας τὴν παράδοσιν τῶν προσφύγων καὶ τὴν ἀπόδοσιν τῶν ἐπὶ τῆς ἐν Ἀσίᾳ ὁροθετικῆς γραμμῆς φρουρίων κατὰ τὴν συνθήκην τοῦ Βουκουρεστίου. Τόσον δὲ ἀπότομον καὶ αὔθαδες ἦτο τὸ ὕφος τῆς πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους τούτους ἐπιστολῆς, ὥστε ὁ τῆς Ἀγγλίας ἀνήγγειλε τῇ Πύλῃ ὅτι ἐθεώρει τὴν ἐπιστολὴν ὡς μὴ σταλεῖσαν· ἀλλ' ἡ αὐλὴ τῆς Ῥωσσίας ἔλαβε γνῶσιν αὐτῆς διὰ τῆς αὐστριακῆς πρεσβείας, καὶ ὀργισθεῖσα ἀνέβαλε τὴν ἀπάντησίν της. Ἡ Πύλη δὲν ἐσωφρονίσθη· ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀνωτέρω φιλικὴν πρὸς τὴν Ῥωσσίαν ἐπιστολήν, ἀφήρπασεν ἐκ Βουκουρεστίου ὡς καταχραστήν, δι' ἐνεργείας τοῦ πασᾶ τῆς Συλιστρίας καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ αὐθέντου τοῦ τόπου, ἕνα τῶν ἐντοπίων εὐγενῶν, τὸν Βηλλαρᾶν, ἐπανελθόντα εἰς τὴν πατρίδα του προτροπῇ τῆς Αὐστρίας, ὅπου εἶχε προσφύγει· ἐχάρισε δὲ καὶ τῷ ἰδίῳ αὐτῆς ἐμπορικῷ ναυτικῷ ἐξαιρετικὰ ἐπὶ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μεταφορτώσεως προνόμια εἰς ζημίαν τῶν ἄλλων σημαιῶν καὶ εἰς καιρίαν βλάβην τοῦ ῥωσσικοῦ ἐμπορίου· ἐκράτησε καὶ τέσσαρα πλοῖα ὑπὸ σημαίαν ῥωσσικήν, ὡς ἰδιοκτησίαν ἑλληνικήν,

μὴ θελήσασα κἂν νὰ ἐξετάσῃ μετὰ τῆς Δυνάμεως, ἧς ἡ σημαία τὰ ἐσκέπαζεν, ἂν ἦσαν ἀληθεῖς αἱ ὑποψίαι της. Τόσον δὲ βαρεῖαν ἐξέλαβε τὴν πρὸς τὴν ῥωσσικὴν σημαίαν ὕβριν ὁ φιλειρηνικὸς πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας, ὥστε ἔγραψε τῇ Πύλῃ, τὴν 13 μαΐου ὅτι, " ἂν οἱ ὑπουργοὶ τοῦ σουλτάνου εἶχαν περὶ πολλοῦ " τὰ συμφέροντα τῶν ἐχθρῶν τῆς ὀθωμανικῆς αὐ- " τοκρατορίας, δὲν θὰ ἐδύναντο νὰ πράξωσι συντε- " λεστικώτερόν τι πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον παρ' ὅ,τι " ἔπραξαν κατὰ τῆς ῥωσσικῆς ναυτιλίας. 40 πλοῖα " προστιθέμενα εἰς τὸν στόλον τῶν ἀποστατῶν θὰ " ἔβλαπταν ὀλιγώτερον τὰ ἀληθινὰ συμφέροντα τοῦ " ὀθωμανικοῦ κράτους παρὰ τὴν κράτησιν 4 πλοίων " ὑπὸ ῥωσσικὴν σημαίαν."

Τοιαῦτα ἑτοίμα ἡ Πύλη κατὰ τῆς Ῥωσσίας, ἐν ᾧ αἱ Δυνάμεις κατεγίνοντο νὰ τὴν ἀποτρέψωσι τῆς ὁδοῦ τῆς ἀπωλείας της. Μόλις δὲ μεσοῦντος τοῦ ἰουλίου ἔφθασεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἡ ἀπάντησις τῆς ῥωσσικῆς αὐλῆς γραφεῖσα ἐν πνεύματι ὀργῆς· ἀπῄτει δὲ ὡς ὅρους τῆς ἐπαναλήψεως τῶν σχέσεων τὸν ἐλεύθερον πλοῦν τῆς Μαύρης θαλάσσης, τὴν κατάργησιν παντὸς ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς ὀθωμανικῆς σημαίας ἐξαιρετικοῦ προνομίου, τὴν ἀπόλυσιν τοῦ Βηλλαρᾶ, καὶ τὴν παντελῆ κένωσιν τῶν ἡγεμονειῶν ἀπὸ τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων· εἰδοποίει δὲ ἐν ταὐτῷ, ὅτι ὤφειλεν ἡ Πύλη νὰ στήσῃ τὴν προσοχήν της καὶ εἰς τὴν εἰρήνευσιν τῆς Ἑλλάδος.

Ἐπὶ τῇ παραλαβῇ δὲ τῆς ἀπαντήσεως ταύτης καὶ τῇ ἐπανειλημμένῃ προτροπῇ τοῦ πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας, ἡ Πύλη δι' ἐπισήμου πράξεώς της, ἣν συνυπέγραψε καὶ ὁ ῥηθεὶς πρέσβυς ἐξ ὀνόματος τῆς αὐλῆς τῆς Ῥωσσίας, παρεχώρησε μὲν ὅσα ἀπῄτει ἡ Ῥωσσία ὑπὲρ τῆς ναυτιλίας καὶ τοῦ ἐμπορίου της, ἀλλ' ἄφησεν ἐκκρεμῆ τὰ τρία ἄλλα ζητήματα, τὸ τῆς παντελοῦς κενώσεως τῶν ἡγεμονειῶν, τὸ τῆς ἀπολύσεως

τοῦ Βηλλαρᾶ, καὶ τὸ τῆς εἰρηνεύσεως τῆς Ἑλλάδος. Τὸ οὐσιωδέστερον τῶν ἐκκρεμῶν ζητημάτων ἐπὶ τῆς συνελεύσεως τῆς Βερώνης ἦτον τὸ τοῦ διάπλου· ἐπῆλθε καὶ τὸ ἐπίσης οὐσιῶδες τῆς μεταφορτώσεως. Λυθέντων τῶν δύο τούτων εὐτυχῶς, ἔσπευσαν οἱ σύμμαχοι νὰ παρακινήσωσι τὸν Ἀλέξανδρον ὡς ἱκανοποιηθέντα νὰ στείλῃ πρέσβυν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὑποσχόμενοι τὴν θερμὴν σύμπραξίν των εἰς λύσιν καὶ τῶν ἄλλων. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος, ὅστις διέτριβε τότε ἐν Κερνοβικίῳ, ὅπου καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Φραγκίσκος, συνδιαλεγόμενοι περὶ τῶν αὐτῶν διαφορῶν καὶ περὶ εὑρέσεως καταλλήλου τρόπου εἰς εἰρήνευσιν τῆς Ἑλλάδος, δὲν ἐνέκρινε νὰ στείλῃ πρέσβυν, ἐπὶ λόγῳ ὅτι δὲν ἐξισάσθησαν εἰσέτι πᾶσαι αἱ μετὰ τοῦ σουλτάνου διαφοραί του· ἔστειλεν ὅμως τὸν σύμβουλον τῆς ἐπικρατείας, Μιντσιάκην ὡς ἔφορον τῶν ἐμπορικῶν καὶ ναυτικῶν ὑποθέσεων· ἀλλ' ἡ ἀποστολὴ αὕτη, ὁποιονδήποτε χαρακτῆρα καὶ ἂν ἔφερεν, ἤρκει νὰ ἐξαλείψῃ τοὺς ἐπικρατοῦντας περὶ πολέμου φόβους.

Ὁ δὲ πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας, ὁ περὶ τῶν ὀθωμανικῶν συμφερόντων ἀκαμάτως φροντίζων, πρὶν ἐξισάσῃ τὰ ρωσσοτουρκικά, ἐξίσασε τὰ τουρκοπερσικά, καὶ τὴν 16 ἰουλίου ὑπεγράφη τῇ συνεργείᾳ του συνθήκη εἰρήνης ἐν Ἐσερῷ· ὥστε ἡ Πύλη ἄφοβος εἰς τὸ ἑξῆς ὡς πρὸς τὴν Ῥωσσίαν καὶ ἄφροντις ὡς πρὸς τὴν Περσίαν, εἶχε πᾶσαν εὐκαιρίαν νὰ ῥίψῃ ὅλας τὰς δυνάμεις της κατὰ τῆς ἐγκαταλελειμμένης Ἑλλάδος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΣΤ.

Ἀνάπλους τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου εἰς Κωνσταντινούπολιν.—Ἔκπλους τοῦ ἑλληνικοῦ.—Ναυμαχία.—Τὰ περὶ Κρήτης καθ' ὅλην τὴν ἁρμοστείαν τοῦ Τομπάζη.

ΟΥΤΕ μαχιμώτερος, οὔτε ἐπιχειρηματικώτερος ἐφάνη ὁ νέος καπετάμπασας τοῦ προκατόχου του. Καταπλεύσας ὁ ὑπ' αὐτὸν στόλος εἰς Πάτρας ἐδυναμώθη καὶ παρὰ τῶν μετ' ὀλίγον καταπλευσάντων ἐκεῖ στολίσκων τῆς Ἀλγερίας καὶ τοῦ Τουνεζίου, ἀλλ' οὐδὲν γενναῖον οὔτε κατώρθωσεν οὔτ' ἐπεχείρησεν. Ἀπέτυχεν, ὡς εἴδαμεν, ἡ παρὰ τὸν Γαλατᾶν ἀπόβασις, ἀπέτυχεν ἡ εἰς Κόρινθον ἀποβίβασις τῶν τροφῶν, δὶς ἐκινήθη κατὰ τῆς Βοστίτσης καὶ δὶς ἀπέτυχεν, οὐδεμίαν βοήθειαν ἐδυνήθη νὰ δώσῃ τῷ ὑπὸ τὸν πασᾶν τῆς Σκόδρας πολιορκοῦντι τὸ Ἀνατολικὸν στρατοπέδῳ, καὶ αὐτὸς ὁ θαλάσσιος ἀποκλεισμὸς τοῦ Μεσολογγίου ἦτο τοιοῦτος, ὥστε οὔτε ἡ συγκοινωνία τῆς πόλεως ἐκείνης καὶ τῶν ἄλλων μερῶν διεκόπη, οὔτε ἡ εἰσκομιδὴ τῶν τροφίμων ἐμποδίσθη. Ὅ,τι δὲ κατὰ τὰ φαινόμενα εἶχε κυρίως ὑπ' ὄψιν ὁ καπετάμπασας καθήμενος ἐν Πάτραις ἦτο, νὰ δίδῃ ἐπὶ ἀδρᾷ τιμῇ ἀδείας διάπλου ὑπὸ οὐδετέραν σημαίαν εἰς ἐξαγωγὴν τῶν προϊόντων τοῦ κορινθιακοῦ κόλπου. Μετὰ δύο ἥμισυ δὲ μηνῶν ἄχρηστον διατριβὴν ἐν Πάτραις, καθ' ἣν ἦλθαν εἰς ἐπίσκεψίν του ὁ κατὰ τὴν μεσόγειον ναύαρχος Ἄγγλος καὶ ὁ ἀνθαρμοστὴς τῶν ἰονίων νήσων, ἀπέπλευσε τὴν 25 αὐγούστου ἀφήσας

ὑπὸ τὸν Ἰσούφπασαν, ἀρχηγὸν ἤδη τῶν κατὰ τὰς Πάτρας, τὴν Ναύπακτον, τὸ Ῥίον καὶ τὸ Ἀντίῤῥιον κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν ὀθωμανικῶν δυνάμεων, τρεῖς φρεγάτας καὶ δώδεκα ἄλλα μικρότερα ἔνοπλα πλοῖα.

Τὰ δ' ἑλληνικὰ πλοῖα διέμεναν καθ' ὅλον τὸ ἔαρ καὶ θέρος τοῦ παρόντος ἔτους ἄπλοα δι' ἔλλειψιν χρημάτων. Ἀπέκαμαν οἱ πρόκριτοι τῶν ναυτικῶν νήσων συνεισφέροντες ἐξ ἰδίων, τὸ δὲ ἐθνικὸν ταμεῖον ἦτο πάντη κενόν. Ἡ στερεὰ Ἑλλάς, καταπατουμένη ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, δὲν εἶχέ τι νὰ συνεισφέρῃ· τὰ εἰσοδήματα τῆς Πελοποννήσου τὰ μὲν ἐχρησίμευαν εἰς διατήρησιν τῶν στρατευμάτων της, τὰ δὲ κατεσπαταλῶντο ὑπό τινων τῶν τοπαρχῶν τῆς· τὰ τοῦ Αἰγαίου ἦσαν μικρά· ὁ ψηφισθεὶς εἰς χρῆσιν τοῦ στόλου ἔρανος ἦτο δυσσύνακτος· ηὔξησαν οἱ ἐπὶ τῆς ἐξαγωγῆς καὶ εἰσαγωγῆς τῶν εἰδῶν δασμοί, ἐξ αἰτίας ὅμως τῆς ἀβεβαιότητος καὶ τῆς ἐπικρατούσης ἀταξίας ὀλίγη ἡ ὠφέλεια καὶ ἐντεῦθεν. Ἀλλ' ὁποία καὶ ἂν ἦτον ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τοῦ τόπου, ὅλοι ᾐσθάνοντο ὅτι ἡ ἀκινησία τῶν πλοίων ἐπροξένει καιρίαν βλάβην. Ἐστάλησαν βραδέως χρήματά τινα παρὰ τῆς κυβερνήσεως εἰς κίνησιν αὐτῶν, καὶ ἀπεφασίσθη νὰ μὴ ἀναβληθῇ περαιτέρω ὁ ἔκπλους. Τὴν 10 αὐγούστου ἦλθαν εἰς τὰ νερὰ τῆς Ὕδρας 15 ψαριανά, καὶ μὴ εὑρόντα τὰ ἄλλα ἕτοιμα, ἔπλευσαν μόνα κατόπιν τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου περιφερομένου εἰς τὸ Αἰγαῖον. Ἀδύνατοι καὶ ἀπροστάτευτοι αἱ νῆσοι ἐπροσκύνουν ὅπου καὶ ἂν ἐφαίνετο ὁ ἐχθρικὸς στόλος καὶ ἐφιλοδώρουν τὸν ἀρχηγόν του. Μόνη ἡ Τῆνος, ὅπου ἐξ αἰτίας τοῦ ἐναντίου ἀνέμου ἐμετεώρισεν ὁ στόλος ὁλόκληρον ἡμέραν, ὄχι μόνον οὐδὲν τοιοῦτον ἔπραξεν, ἀλλ', ὑπὸ τὸν ἦχον τῶν ἐκκλησιαστικῶν κωδώνων, ὑπὸ τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας καὶ ὑπὸ τὴν πυροβολὴν κανονίων καὶ τουφεκίων, τὸν ἐκάλεσεν εἰς μάχην. Ἀτάραχος ὁ Χουσρέφης ἐπὶ τῇ

αὐθαδείᾳ τῶν Τηνίων, "παιδία εἶναι καὶ ἂς παίζωσιν" εἶπε γελῶν πρὸς τοὺς ἀξιωματικούς του ζητοῦντας ἄδειαν νὰ τοὺς τιμωρήσωσιν. Ὁ στόλος οὗτος εἰσέπλευσε τὴν 23 εἰς Δρυόν, λιμένα τῆς Πάρου, ἀλλ' ἀνήχθη τὴν 26, φανέντων ἔξωθεν τῶν 15 ψαριανῶν πλοίων, καὶ κατέπλευσεν εἰς Μιτυλήνην. Συγχρόνως κατέπλευσαν καὶ τὰ ψαριανὰ εἰς Ψαρά, ὅπου ἦλθαν μετ' ὀλίγας ἡμέρας καὶ τὰ τῶν ἄλλων νήσων, καὶ τότε ὅλα ὁμοῦ, 40 ἔνοπλα καὶ 6 πυρπολικά, ἐξέπλευσαν ὑπὸ τὸν Μιαούλην καὶ τὴν 8 σεπτεμβρίου ηὗραν τὰ ἐχθρικὰ ἐκτὸς τῆς Μιτυλήνης ἀναβαίνοντα πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ παρηκολούθησαν. Τὴν 14, συμβάσης τρικυμίας, διεσκορπίσθησαν τὰ ἑλληνικὰ μεταξὺ Λίμνου καὶ ἁγίου Ὄρους, καὶ τὴν ἐπιοῦσαν εὑρεθέντα τὰ τοῦ Μιαούλη, Σαχτούρη, Σκούρτη, Καλαφάτη καὶ ἓν πυρπολικὸν ἐν μέσῳ τεσσάρων ἐχθρικῶν φρεγατῶν, δύο κορβέττων καὶ ἑνὸς βρικίου, ἐπολέμησαν καὶ ἐβλάφθησαν, τὸ δὲ τοῦ Σκούρτη καὶ ἐκινδύνευσεν· ἀλλ' ἀπηλλάγησαν καὶ τὰ τέσσαρα, καέντος τοῦ πυρπολικοῦ εἰς ἐκφόβησιν τοῦ ἐχθροῦ. Περὶ δὲ τὴν μεσημβρίαν τῆς αὐτῆς ἡμέρας εὑρέθησαν τὰ πλοῖα ταῦτα ἐν μέσῳ ὅλου τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου· ἀλλὰ βοηθοῦντος τοῦ ἀνέμου διῆλθαν ἀβλαβῆ· τὸ δὲ ἑσπέρας συνῆλθαν ὅλα τὰ ἑλληνικὰ εἰς τὰ νερὰ τῆς Λίμνου καί, μὴ φανέντων τὴν ἐπαύριον τῶν ἐχθρικῶν, ἐπανῆλθαν εἰς Ψαρὰ πρὸς ὕδρευσιν καὶ ἐπισκευήν.

Ὁ δὲ ὀθωμανικὸς στόλος, ἀφ' οὗ ἔπλευσεν εἰς Μιτυλήνην καὶ ἐκεῖθεν πρὸς τὸν κόλπον τοῦ Βώλου, παρέστη τὴν 9 ὀκτωβρίου ἔμπροσθεν τῆς Σκιάθου. Οἱ κάτοικοι τῆς νήσου ταύτης, οἵτινες, φοβούμενοι τοὺς συρρέυσαντας ἐν αὐτῇ Ὀλυμπίους μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Εὐβοίας καὶ τῶν Τρικέρων, εἶχαν μετακομισθῆ ὅλοι σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις εἰς τὸ φρούριον, ἔστειλαν ἀντιπροσώπους εἰς προσκύνησιν τοῦ

καπητάμπασα αἰτούμενοι τὴν συνδρομήν του καὶ πολεμεφόδια πρὸς ἀπόπεμψιν τῶν Ὀλυμπίων. Ὁ καπητάμπασας καὶ πολεμεφόδια προθύμως τοῖς ἔδωκε, καὶ τὸν στόλον του αὐθημερὸν εἰς τὸν λιμένα των ἔφερε· τὴν δὲ ἐπιοῦσαν ἤρχισε σφοδρὸν κανονοβολισμόν. Πολλοὶ τῶν ἐπὶ τῆς νήσου Ὀλυμπίων ἔτρεξαν ἐπὶ τῷ ἐμφανισμῷ τοῦ στόλου εἰς τὴν μονὴν τῆς Εὐαγγελίστρας μίαν ἥμισυ ὥραν μακρὰν τοῦ φρουρίου πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν γυναικῶν καὶ τῶν τέκνων, ὥστε 400 μόνον ἦσαν οἱ ἐπὶ τοῦ παραλίου μαχηταὶ ἐν ᾧ ἐκανονοβόλει ὁ στόλος. Μετὰ μιᾶς δὲ ὥρας ἄσβεστον πῦρ ἐπειράθη ὁ καπητάμπασας ν' ἀποβιβάσῃ στρατεύματα εἰς τὰς θέσεις, μέγαν Ἄμμον καὶ Ἀνεμομύλους· ἐπειδὴ δ' ἐπεκράτει ἄκρα νηνεμία, καὶ δὲν διεσκαδέζετο ὁ πολὺς καὶ παχὺς καπνός, οἱ ἐχθροὶ ἐπλησίασαν ἀφανεῖς καὶ ἀβλαβεῖς ὅπου ἐσκόπευαν ν' ἀποβῶσιν· ἀλλὰ φανέντες ἐπυροβολήθησαν σφοδρῶς, ὀλίγοι ἐπρόφθασαν καὶ ἀπέβησαν, καὶ ὅλοι οἱ ἀποβάντες κατεκόπησαν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐπανῆλθαν εἰς τὰ πλοῖα ἄπρακτοι. Ματαιωθέντος τοῦ περὶ ἀποβάσεως σχεδίου, ἀνήχθη ὁ στόλος μετὰ μεσημβρίαν ὅλος καὶ εἰσέπλευσε τὸν κόλπον τοῦ Βώλου. Ἐφάνη τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν αἴφνης καὶ ὁ ἑλληνικὸς ἐντὸς τοῦ κόλπου, προσέβαλε τὴν προφυλακὴν τοῦ ἐχθρικοῦ πρὸς τὸ Ἀρτεμίσιον, καὶ ἐπέῤῥιψε δύο πυρπολικά, ἀλλ' εἰς μάτην. Μετὰ τὴν ἀβλαβῆ δὲ ταύτην σύγκρουσιν ἐξέπλευσε τοῦ κόλπου, ἔῤῥιψεν ἄγκυραν εἰς τὸν λιμένα τῆς Σκιάθου, καὶ ἠσχολήθη εἰς ἑτοιμασίαν ἐκ τοῦ προχείρου δύο πυρπολικῶν. Ἐξέπλευσε καὶ ὁ ὀθωμανικὸς τὴν ἐπαύριον, καὶ ἐπανέπλευσεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ὅπου διαμείνας ὁλόκληρον μῆνα εἰσέπλευσε τὸν κεράτιον κόλπον μὴ αἰσχυνόμενος νὰ ῥυμουλκῇ ὡς δείγματα τῶν κατὰ θάλασσαν κατορθωμάτων του 15 μικρὰ πλοῖα, ὅλα φορταγωγά, τῇδε κἀκεῖσε συλλη-

φθέντα. Ἔμειναν δὲ καί τινα τῶν πολεμικῶν παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον. Κατόπιν τοῦ ὀθωμανικοῦ ἀπέπλευσε τῆς Σκιάθου καὶ ὁ ἑλληνικός, ὅστις ἀπήντησε πρὸς τοὺς Ὡραιοὺς ἐξερχόμενα τοῦ κόλπου δέκα ἔνοπλα πλοῖα διατελοῦντα ὑπὸ τὸν πασᾶν τῆς Θεσσαλονικης, ἤτοι, ἓν τρικάταρτον, ὀκτὼ δικάταρτα καὶ μίαν γολέτταν, φέροντα ὅλα αἰχμαλώτους ἐκ τῶν συλληφθέντων ἐπὶ τῇ πτώσει τῆς Εὐβοίας. Οἱ Τοῦρκοι ἐξέλαβαν μακρόθεν τὰ ἑλληνικὰ ὡς τουρκικὰ καὶ ἔπλεαν πρὸς αὐτά· ἀλλὰ πλησιάσαντα εἶδαν τὴν ἀπάτην των καὶ ἐστράφησαν πρὸς τὴν ξηρὰν εἰς διάσωσίν των. Οἱ Ἕλληνες ἐκυρίευσαν ἀμαχητὶ τὸ τρικάταρτον καὶ τέσσαρα δικάταρτα, ἐν οἷς ἦσαν 150 αἰχμαλώτους· ἡ γολέττα ἑκάη αὐτανδρος μὴ θέλουσα νὰ παραδοθῇ· τὰ δὲ ἄλλα τέσσαρα ἐρρίφθησαν εἰς τὴν ξηρὰν παρὰ τὴν Στηλίδα.

Κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν συνέβη τὸ ἑξῆς περίεργον. Ὁ αὐστριακὸς μοίραρχος συνέλαβεν 22 Ἕλληνας ὡς πειρατὰς καὶ τοὺς παρέδωκεν εἰς τὸν διοικητὴν τῆς Σμύρνης, ὅστις τοὺς ἀπέστειλε διὰ ξηρᾶς ὑπὸ φρουρὰν εἰς Μουντανιὰ ὅπως διαβιβασθῶσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Δεδεμένοι οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ἀπὸ τῶν οὐρῶν τῶν ἐφ' ὧν ἐκάθηντο οἱ ἀπάγοντες αὐτοὺς ἵππων καὶ ἑλκόμενοι, ἔφθασαν εἰς Μουντανιά, ὅπου ἐμβιβασθέντες εἴς τι πλοῖον ἔχον 17 Τούρκους ναύτας ἐρρίφθησαν δέσμιοι εἰς τὴν κοίλην· ἀλλ' ἐν ᾧ ὕπνωτταν οἱ πλεῖστοι τοῦ πληρώματος, ἀνέβησαν οἱ δέσμιοι αἴφνης ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ἀλληλολυθέντες, ἥρπασαν ὅπλα, καὶ τοὺς μὲν φονεύσαντες τοὺς δὲ ῥίψαντες εἰς τὴν θάλασσαν καὶ φορέσαντες τὰ ἐνδύματά των, διεξέπλευσαν ἀκωλύτως τὸν Ἑλλήσποντον, διεξέφυγαν ἐπιτηδείως τὰ παραλιμενίζοντα ἐχθρικὰ πλοῖα καὶ κατευωδώθησαν ἀβλαβεῖς εἰς Ψαρά.

Ἀφ' οὗ δὲ ἐψεύσθησαν, ὡς προείρηται, αἱ ἐλπίδες

ἃς συνέλαβεν ὁ ἐν Κρήτῃ Χασάμπασας εἰς ὑποταγὴν τῶν λαῶν διὰ τῆς πειθοῦς, ἐπεχείρησε νὰ κατορθώσῃ τὸ σκοπούμενον διὰ τῆς βίας, παντοῦ θύων, ἀνδραποδίζων, κατερημόνων καὶ ἰχνηλατῶν καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐν σπηλαίοις καὶ ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς. Δισχίλιοι ψυχαί, ἐν αἷς καὶ 300 ἔνοπλοι, κατέφυγαν εἴς τι σπήλαιον παρὰ τὸ χωρίον Μιλάτον τῆς ἐπαρχίας Μυραμπέλου, καὶ δεκαπέντε νυχθήμερα δὲν ἔπαυσαν ἀμυνόμενοι. Πολλοὶ ἔδραμαν ἔξωθεν εἰς σωτηρίαν των, ἀλλὰ καὶ οὗτοι διεσκορπίσθησαν καὶ οἱ ἔγκλειστοι ἀπελπισθέντες ἐπὶ τέλους καὶ διψῶντες παρεδόθησαν, καὶ οὐδεὶς αὐτῶν ηὗρεν ἔλεος. Μὴ δυνάμενοι δὲ πλέον οἱ κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη Χριστιανοὶ ν' ἀντισταθῶσιν, ἔκλιναν γόνυ ἐνώπιον τοῦ νικητοῦ· ὀλίγοι μόνον περιεφέροντο εἰς τὰ ὄρη ἔνοπλοι.

Ὁ δὲ Χασάμπασας, ἀφ' οὗ κατεπάτησε καὶ ὑπέταξεν ὅλας τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας, ἐπανῆλθε, πρὸς ἀνάπαυσιν τῶν στρατιωτῶν του προχωροῦντος ἤδη τοῦ χειμῶνος, εἰς Πεδιάδα, ὅπου ἐκτραχηλισθεὶς τοῦ ἵππου ἀπέθανε.

Ἀλλ' ὅσον ἐχειροτέρευσαν τὰ τῶν ἐπαρχιῶν ἐκείνων μετὰ τὴν ἐκεῖ μετάβασιν τῶν περὶ τὸν Χασάμπασαν, τόσον ἐβελτιώθησαν τὰ κατὰ τὰ φρούρια τῶν Χανιῶν καὶ τῆς Ῥεθύμνης ἀπομακρυνθέντων τῶν ἐχθρῶν· διότι καταλαβόντες ἐκ νέου οἱ Χριστιανοὶ ἃς ἄλλοτε κατεῖχαν θέσεις, συχνάκις ἠνόχλουν καὶ ἔβλαπταν τοὺς ἐξορμῶντας ἐχθροὺς ἐνεδρεύοντες καὶ καταδιώκοντες αὐτοὺς συνήθως μέχρι τῶν πυλῶν τῶν φρουρίων. Ἐνέπεσαν ὅμως καὶ οὗτοι ἔν τινι ἐνέδρᾳ κατὰ τοὺς Ἀρμένους καὶ ἀπώλεσαν τὸν ἐν πολλαῖς μάχαις διακριθέντα καὶ καλῶς πάντοτε πολιτευσάμενον Γεώργην Δεληγιαννάκην.

Ἀρχομένου δὲ τοῦ ὀκτωβρίου, καθ' ὃν καιρὸν κατέπλευσεν εἰς Σούδαν ὁ ἐν τῷ ἀργολικῷ κόλπῳ παθὼν ὀθωμανικὸς στόλος, ἐπεβιβάσθησαν δισχίλιοι

ἐκ τῶν πληρωμάτων εἰς Καλύβας πρὸς λεηλασίαν τῆς ἐπαρχίας τῶν Ἀποκορώνων, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν, ἔπαθαν, πολλοὶ ἔπεσαν εἰς τὴν θάλασσαν πρὸς σωτηρίαν των, καὶ ὁ στόλος ἀπῆρε μετά τινας ἡμέρας ἄπρακτος. Ἐν τούτοις ηὔξανεν ἡ διχόνοια τῶν Κρητῶν καὶ τοῦ Ἀφεντούλη. Οὗτος, ἐν ὅσῳ ἀπελάμβανε τὴν εὔνοιαν τῶν Σφακιανῶν, διετήρει τὴν ἐξουσίαν· ἀλλ' ἀφ' οὗ ἐμισήθη παρ' αὐτῶν, ἐγκατελείφθη παρὰ πάντων, ἐξυβρίσθη, ἀπεκηρύχθη, καθηρέθη, ἐφυλακίσθη, καὶ ἀπέπλευσε ἀβλαβὴς εἰς Μάλταν. Τούτου δὲ καθαιρεθέντος καὶ τοῦ γενικοῦ γραμματέως Νικολάου Οἰκονόμου τὴν διοίκησιν τοῦ τόπου προσωρινῶς τὰς ἀρχὰς δεκεμβρίου ἀναλαβόντος, συνηνώθησαν πεντακισχίλιοι Χριστιανοί, καὶ ἀρχομένου τοῦ φεβρουαρίου ἔπεσαν εἰς τὰς ἐπαρχίας Κισάμου καὶ Σελίνου, κατετρόπωσαν τοὺς ἐν αὐταῖς Τούρκους, ἀνέτρεψαν διὰ πυρὸς πύργους, ἥρπασαν κτήνη καὶ τὰς πολεμικὰς ἀποσκευάς των, ἐρήμωσαν τὴν γῆν των, καὶ τοὺς μὲν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Κισάμου ἀπέκλεισαν ὅλους ἐν τῷ φρουρίῳ της, τοὺς δὲ ἐν τῇ τοῦ Σελίνου περιώρισαν ἐντὸς τοῦ Καυδάνου πολιορκοῦντες καὶ τούτους καὶ ἐκείνους. Ἐπὶ δὲ τῶν συμβάντων τούτων ἀπέθανεν ἐξ ἀσθενείας ὁ πλήρης πατριωτικοῦ ζήλου, ὁ κάλλιστος καὶ φιλοκίνδυνος, Ἰωσὴφ Κωνσταντουδάκης, ὁ κοινῶς καλούμενος Σήφακας ἢ Σήφης.

Μετὰ δὲ τὴν ἐν Ἄστρει ἐθνικὴν συνέλευσιν διωρίσθη παρὰ τῆς κυβερνήσεως ἁρμοστὴς τῆς Κρήτης ἐπὶ τῇ αἰτήσει τῶν ἐντοπίων ὁ Μανώλης Τομπάζης, ἀνὴρ δυνάμενος διὰ τῆς ὑπολήψεως, τῆς ἀξιότητος καὶ τῆς ναυτικῆς ἐπιρροῆς του νὰ ἐνισχύσῃ τὸν ἀγῶνα· καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶχεν ἡ κυβέρνησις πῶς νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὰ τῆς ἐκστρατείας, συνεισέφεράν τινες τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Κρητῶν, ἐδάνεισε καὶ ὁ ἁρμοστής, ἐστρατολογήθησαν διὰ τῶν χρημάτων τούτων ἐν

Ναυπλίῳ 1200 ὁπλοφόροι σύμμικτοι, συνεστρατολογήθησαν καί τινες Κρανιδιῶται ὡς πυροβολισταὶ ὑπὸ τὸν Χάστιγκα, καὶ ἁπάραντες ὅλοι μετὰ τοῦ ἁρμοστοῦ ἐπὶ ὀκτὼ πλοίων πολεμικῶν καὶ φορτηγῶν μετεβιβάσθησαν τὴν 22 μαΐου εἰς τὸν λιμένα τῆς Κισάμου, Δραπανιάν, πλησίον τοῦ πολιορκουμένου φρουρίου. Καὶ πολιορκηταὶ καὶ πολιορκούμενοι ἐξέλαβαν τὰ ἐλθόντα πλοῖα ὡς ὀθωμανικά, καὶ οἱ πολιορκούμενοι ἐμψυχωθέντες ἐξώρμησαν, ἔπεσαν κατὰ τῶν πολιορκούντων καὶ τοὺς ἀπεμάκρυναν· ἀλλὰ φανείσης τῆς σημαίας ἐγνώσθη ἡ ἀλήθεια, ἐπανῆλθαν οἱ πολιορκούμενοι εἰς τὸ φρούριον, ἐπανῆλθαν καὶ οἱ πολιορκηταὶ εἰς τὴν θέσιν των καὶ ἀπέκλεισαν τοὺς ἐχθροὺς ὡς καὶ πρότερον. Ἐν τούτοις ἀπέβησαν οἱ περὶ τὸν Τομπάζην καὶ ἀπεβίβασαν αὐθημερὸν καὶ τὸ πυροβολικὸν ἐκ 15 κανονίων, ἐξ ὧν τὰ 8 ἐστάλησαν παρὰ τοῦ ἐν Ῥωσσίᾳ Καλλέργη. Ἐμελέτα δὲ ὁ ἁρμοστὴς νὰ πέσῃ εὐθὺς εἰς τὰ Χανιά· ἀλλὰ σκεφθεὶς ὅτι τὸ φρούριον τῆς Κισάμου ἦτο διὰ συμβιβασμοῦ ἁλωτὸν ἔμεινε καὶ ἐπρότεινε τοῖς ἐν αὐτῷ νὰ παραδοθῶσιν. Εἰσηκούσθη ἡ πρότασίς του, καὶ δώσας καὶ λαβὼν ὁμήρους παρέλαβε τὸ φρούριον τὴν τετάρτην ἡμέραν τῆς ἀποβάσεώς του, ὅ ἐστι τὴν 25 μαΐου, καὶ ἀπέστειλεν εἰς Χανιὰ τοὺς ἐν αὐτῷ 1500 ἐπὶ δύο ὑπὸ ἰόνιον σημαίαν πλοίων ἀβλαβεῖς, ἀλαφυραγωγήτους καὶ ὁπλοφοροῦντας· τόσους δὲ ἐθέριζε καθ' ἡμέραν ὁ ἐν τῷ φρουρίῳ λοιμός, ὥστε 50 ἀπέθαναν διαρκούσης τῆς ἐπιβιβάσεως. Συνωμολογήθη δὲ ἐπὶ τῆς παραδόσεως τοῦ φρουρίου νὰ ἀπολύσωσι καὶ οἱ Χανιῶται οἰκογενείας τινὰς χριστιανικάς· καὶ ἐπειδὴ δὲν τὰς ἀπέλυσαν, ἀπεποιήθησαν καὶ οἱ περὶ τὸν Τομπάζην ν' ἀπολύσωσι τοὺς ὁμηρεύοντας παρ' αὐτοῖς Τούρκους· Πολύτιμος ἦτον ἡ κτῆσις τοῦ λιμένος τῆς Δραπανιᾶς, διότι ἤνοιγε νέαν κοινωνίαν μετὰ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος, μόνου τοῦ

λιμένος τῶν Σφακιῶν χρησιμεύοντος μέχρι τοῦδε εἰς κοινωνίαν.

Διαθέσας δὲ ὁ ἁρμοστὴς τὰ τῆς Κισάμου εἰσέβαλε τὴν 30 εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Σελίνου πατρίδα τῶν μαχιμωτέρων Τούρκων τῆς Κρήτης ἐπὶ σκοπῷ νὰ πέσῃ ἀπροσδοκήτως εἰς Κάνδανον, ὅπου συνέῤῥευσαν ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης, ἐξ ὧν 1500 ὁπλοφοροῦντες, καὶ εἰσέφεραν τὰ κτήνη των καὶ πᾶσαν τὴν κινητὴν περιουσίαν των· ἀλλ' οἱ ἐν Κανδάνῳ Τοῦρκοι προειδοποιήθησαν, ὠχυρώθησαν ἐντός τινος πύργου κειμένου πρὸς δυσμάς, καὶ δύο κτιστῶν προμαχώνων, τοῦ μὲν πρὸς τὸ κέντρον, τοῦ δὲ πρὸς τὴν ἀρκτικὴν πλευρὰν τοῦ χωρίου, καὶ στήσαντες ἔνεδραν καθ' ὁδὸν ἐφόνευσαν καὶ συνέλαβαν 30 Στερεοελλαδίτας μὴ εἰδότας τὸν τόπον.

Ὁ δὲ ἁρμοστής, στρατοπεδεύσας ἔξωθεν τοῦ χωρίου μετὰ 5500 ἐντοπίων καὶ ἀλλοδαπῶν, καὶ στήσας 4 κανόνια, διέταξε μετά τινα ἀκροβολισμόν, καθ' ὃν ἐφονεύθησαν ὀλίγοι ἑκατέρωθεν, τὴν δι' ἐφόδου ἅλωσιν τῶν δύο προμαχώνων. Χίλιοι πεντακόσιοι ὑπήκουσαν· ἀλλ', ἀφ' οὗ ἔφθασαν ἐντὸς βολῆς πιστόλας, ἐξώρμησαν οἱ Τοῦρκοι πρὶν ἐφορμήσωσιν οὗτοι, τοὺς ἔτρεψαν, ἐφόνευσαν 110 καὶ ἐπλήγωσαν σχεδὸν ἄλλους τόσους· ἐχάθησαν καὶ ἐκ τῶν νικητῶν 30. Νικηταὶ ἐφάνησαν οἱ Σελινιῶται καὶ κατ' ἄλλας τινὰς ἐξορμήσεις· ἀλλὰ νικῶντες εἶχαν ἐντὸς τοῦ χωρίου ἐχθρὸν ἀνίκητον, τὴν πανώλην θερίζουσαν ἀνηλεῶς. Ἡ μάστιξ αὕτη ἐταπείνωσε τὴν ὀφρύν των, ἣν ὕψωσαν αἱ εὐτυχεῖς ἐκδρομαί των· κινδυνεύοντες δὲ ὅλοι καὶ θαῤῥυνόμενοι ὑπὸ τῆς ἀξιεπαίνου διαγωγῆς τοῦ ἁρμοστοῦ ἐπὶ τῆς παραδόσεως τῆς Κισάμου, ἔστερξαν ἐπὶ τῇ προτάσει αὐτοῦ ν' ἀναχωρήσωσιν εἰς Χανιὰ ἀβλαβεῖς φέροντες ὅλα τὰ πράγματά των· ἀλλ' ἀπῄτησαν εἰς ἀσφάλειάν των ἀνταλλαγὴν ὁμήρων, διότι, καὶ ἂν δὲν ὑπώπτευαν τὸν

ἁρμοστήν, ὑπώπτευαν πάντοτε τὸ ἐντόπιον στράτευμα. Τῷ ὄντι καὶ ἐπὶ τῆς παραδόσεως τῆς Κισάμου καὶ ἐπὶ τῆς ἐνεστώσης διαπραγματεύσεως τινὲς τῶν ἐντοπίων ἤθελαν τὸν συμβιβασμὸν ὡς παγίδα μᾶλλον, ἢ ὡς ἀσφάλειαν τῶν ἐχθρῶν· καὶ ἐπειδὴ δὲν εἰσηκούσθησαν ἐπὶ τῆς παραδόσεως τοῦ φρουρίου ἐκείνου, ἀπῄτουν ἤδη ἐπιμόνως νὰ συμβιβασθῶσι κατ' ἐπιφάνειαν μόνον μετὰ τῶν ἐν Κανδάνῳ, σκοπεύοντες νὰ τοὺς ἐπιβουλευθῶσι διαβαίνοντας τὰ στενά· ἐπροφασίζοντο δὲ ὅτι τὸ συμφέρον τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος ἀπῄτει τὴν θυσίαν τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος Τούρκων διὰ θεμιτῶν καὶ ἀθεμίτων τρόπων, διότι ἦσαν οἱ μαχιμώτεροι καὶ οἱ σκληρότεροι ὅλων τῶν ἄλλων. Ἀπέῤῥιψεν ἐν ἀγανακτήσει ὁ ἁρμοστὴς τὴν στυγερὰν ταύτην ἀπαίτησιν, οὐδεὶς τῶν Ἑλλήνων ἀνακαλυφθέντος τοῦ δολίου τούτου σκοποῦ ἤθελε νὰ ὁμηρεύσῃ, καὶ ὁ συμβιβασμὸς ἐδυσκολεύετο. Συνέβη ἐν τούτοις τυχαῖόν τι ἐξομαλῦναν τὴν ἐνυπάρχουσαν δυσκολίαν. Διαρκούσης τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος διαπραγματεύσεως ἐπεκράτει ἀνακωχή, καὶ ἐπὶ τῆς ἀνακωχῆς εἷς τῶν Σελινιωτῶν ἐσκότωσε στρατιώτην Ἕλληνα πειραθέντα ν' ἁρπάσῃ ἀπὸ τῆς ζώνης του τὴν ἀργυρήλατον πιστόλαν του. Συλληφθεὶς ὁ φονεὺς ἐστάλη πρὸς τὸν ἁρμοστὴν ἵνα τιμωρηθῇ, ἀλλ' ἀπελύθη ἐν τῷ ἅμα ἀτιμώρητος ἐπὶ λόγῳ ὅτι ὁ Τοῦρκος δικαίως ἐσκότωσε τὸν Ἕλληνα. Ἡ πρᾶξις αὕτη τοῦ ἁρμοστοῦ τόσον τὸν ἐσύστησε παρὰ τοῖς ἐχθροῖς του, ὥστε, ἐπαναληφθεισῶν τῶν ἐχθροπραξιῶν τὴν ἐπαύριον διὰ τὴν ὑπερανακώχευσιν, ἐδέχθησαν οἱ Τοῦρκοι τὸν συμβιβασμὸν ἄνευ ὁμήρων ἐπὶ τῇ ἁπλῇ ὑπογραφῇ τοῦ ἁρμοστοῦ ἐλπίζοντες ἐπὶ τὴν τιμιότητά του (α). Ἀλλ' οἱ δολιευόμενοι τὸν συμβιβασμὸν ἐντόπιοι, μαθόντες τὸ γεγονός, προκατέλαβαν, μὴ εἰσακουομένου τοῦ ἁρμοστοῦ, τὰ στενὰ πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ βδελυροῦ σχεδίου των. Τὴν γ' ὥραν

μετὰ μεσημβρίαν τῆς 2 ἰουνίου ἐξεκίνησαν οἱ Τοῦρκοι συνεπιφέροντες τὰ πράγματά των καὶ τὰ κτήνη των. Ἔκ τινων σημείων ὑπώπτευσαν καθ' ὁδὸν δόλον· ἀλλὰ δὲν ἐδύναντο νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὸ χωρίον των, διότι, ἐν ᾧ τινες τῶν κακὰ βουλευομένων ἔτρεξαν νὰ προκαταλάβωσι τὰ στενά, ἄλλοι ἤρχοντο κατόπιν των. Πεσόντες δὲ εἰς τὰ στενὰ ἔπαθαν τὰ πάνδεινα. Καλῇ τύχῃ προειδοποιήθησαν οἱ Χανιῶται περὶ τῆς μελετωμένης μεταβάσεως καὶ ἦλθαν εἰς συνάντησιν καὶ ὑπεράσπισιν. Ἐξ αἰτίας ταύτης τὰ παθήματα τῶν Σελινιωτῶν ὁπωσοῦν ἐμετριάσθησαν, ἀλλὰ πολλοὶ αὐτῶν ἐφονεύθησαν, πάμπολλαι γυναῖκες καὶ παιδία ἐζωγρήθησαν καὶ πολλὰ κτήνη καὶ πράγματά των ἡρπάγησαν. Δὲν ἠρκέσθησαν οἱ κακοπράγμονες ἐπὶ τῇ ἀθεμίτῳ ταύτῃ πράξει, ἀλλ' ἐξώκειλαν καὶ εἰς ἄλλην ἀπανθρωποτέραν· ἐπὶ λόγῳ νὰ μὴ μολυνθῶσιν, ἔκαυσαν 200 πανωλοβλήτους κοιτωμένους ἐντὸς τοῦ ὡς νοσοκομείου χρησιμεύοντος ζαμίου τοῦ Καν-δάνου. Ἡ διαγωγὴ αὕτη κατέστρεψε ἣν συνέλαβαν οἱ Τοῦρκοι κατ' ἀρχὰς καλὴν ἰδέαν περὶ τοῦ ἁρμοστοῦ.

Ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ἐδυναμώθησαν οἱ μέχρι τοῦδε ἀδύνατοι ἐχθροί, διότι ἡ μὲν μοῖρα τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου, ἡ ἔξωθεν τῶν Μοθωκορώνων ἀποκοπεῖσα, ἔφερεν εἰς Χανιὰ τροφὰς καὶ 300 πυροβολιστάς. 43 δὲ πλοῖα ὑπὸ τὸν ὑποναύαρχον τοῦ Μεχμὲτ-Ἀλῆ Γιβραλτάρην ἀπεβίβασαν μετ' ὀλίγον εἰς τὸ μεγάλον Κάστρον 5000 μαχητάς.

Κατ' αὐτὸν δὲ τὸν καιρὸν παρ' ὀλίγον ν' ἀνάψῃ ἐμφύλιος πολέμος, φονευθέντων ἐν Μυλοποτάμῳ δύο Σφακιανῶν ἀτακτησάντων. Ὁ ἁρμοστὴς καθησύχασε τοὺς ἀντιφερομένους, ἀλλὰ δὲν τοὺς ἐφιλίωσεν.

Ἀφ' οὗ δὲ αἱ δύο ἐπαρχίαι Κισάμου καὶ Σελίνου ἠλευθερώθησαν, ἐκρίθη εὔλογον νὰ ὀργανισθῇ ἡ νῆσος ἐκ νέου πολιτικῶς καὶ στρατιωτικῶς, καὶ νὰ

τακτοποιηθῇ ἡ ὑπηρεσία. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ συνῆλθαν ἀρχομένου τοῦ ἰουνίου οἱ πληρεξούσιοι τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν ἐπὶ τῇ προσκλήσει τοῦ ἁρμοστοῦ εἰς Ἀρκούδαιναν, χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ῥεθύμνης· ἀλλ' οἱ Σφακιανοί, ἀντὶ νὰ στείλωσιν ὡς καὶ οἱ ἄλλοι λαοὶ τῆς Κρήτης πληρεξουσίους, κατέβησαν ἔνοπλοι πληθηδὸν ἐπὶ λόγῳ ὅτι ἀντιφερόμενοι πρὸς τοὺς Μυλοποταμίτας δὲν ἐπιστεύοντο νὰ στείλωσι μόνον πληρεξουσίους.

Ὡπλαρχήγουν μέχρι τοῦδε ὅλων τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Κρήτης Σφακιανοί. Περιφρόνησιν ἐθεώρουν τὴν προτίμησιν ταύτην οἱ τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν καὶ ἀπῄτουν ἐν τῇ συνελεύσει νὰ ἐκστρατεύωσι τοῦ λοιποῦ ὑπὸ συνεπαρχιώτας ἀρχηγούς. Ἡ γνώμη αὕτη ὑπερίσχυσε, καὶ οἱ Σφακιανοὶ ἀπεχωρίσθησαν ἐγκοτοῦντες διὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν ὁπλαρχηγιῶν· ἀλλ' ἐπὶ τῇ προσκλήσει τοῦ ἁρμοστοῦ, ὑποσχεθέντος νὰ τοὺς ἱκανοποιήσῃ καὶ ἐξορίσαντος πρὸς χάριν των τινὰς τῶν ἀντιπάλων αὐτῶν ἐπανῆλθαν, συνειργάσθησαν, καὶ συνυπέγραψαν τὸν νέον ὀργανισμόν, ὃν ἐπεκύρωσε τὴν 15 καὶ ὁ ἁρμοστὴς (β).

Ἐν ᾧ δὲ κατεγίνοντο οἱ Κρῆτες ῥυθμίζοντες τὰ τοπικά των κατὰ τὸν νέον ὀργανισμόν, οἱ συνοδεύσαντες τὸν ἁρμοστὴν ὁπλοφόροι διέμεναν ἔμπροσθεν τῶν Χανιῶν ἀκροβολιζόμενοι. Τὴν δὲ 12 ἰουλίου, μεσούσης τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ὥραν ἐκοιμῶντο οἱ Τοῦρκοι, ἔπεσαν αἴφνης ἐπὶ τὸν Ταράτσον, χωρίον τέταρτον τῆς ὥρας ἀπέχον τοῦ Μεγάλου Κάστρου, καὶ τὸν ἐκυρίευσαν. Ἠγωνίσθησαν οἱ Τοῦρκοι εἰς ἀνάκτησίν του, ἔπεσαν ἑκατέρωθεν ἱκανοί, καὶ οἱ Χριστιανοὶ μὴ δυνάμενοι νὰ τὸν διατηρήσωσι τὸν ἔκαυσαν ἐπὶ τέλους καὶ ἀνεχώρησαν.

Ἐπὶ δὲ τῆς συνελεύσεως ἐκρίθη ἀναγκαῖον ν' ἀναζωπυρωθῇ ὁ ἀγὼν ἐν ταῖς ἀνατολικωτέραις τῆς νήσου

ἐπαρχίαις, ὅπου ἡ παρουσία τῶν ἐχθρῶν τὸν ἀπέσβεσεν. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ διετάχθησαν διάφοροι ὁπλαρχηγοὶ νὰ στρατολογήσωσιν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις των καὶ συνέλθωσιν ὅλοι εἰς Ἀμουργέλας κατὰ τὰς ὑπωρείας τῆς Ἴδης, πέντε ὥρας μακρὰν τοῦ Μεγάλου Κάστρου.

Ἐν ᾧ δὲ κατεγίνετο ὁ ἁρμοστὴς εἰς τὰ τῆς ἐκστρατείας, κατέπλευσεν ἐκ νέου εἰς Κρήτην ὑπὸ τὸν Γιβραλτάρην ὁ αἰγύπτιος στόλος συνοδεύων 50 φορτηγὰ μετακομίζοντα στρατεύματα, τροφάς, πολεμεφόδια καὶ τὸν Χουσεήμπεην γαμβρὸν τοῦ Μεχμὲτ-Ἀλῆ καὶ διάδοχον τοῦ Χασάμπασα.

Ἂν καὶ ἡ εἰς ἣν κατεγίνοντο οἱ Χριστιανοὶ στρατολογία ἠλπίζετο καὶ ταχεῖα καὶ πολυάριθμος, μόλις συνῆλθαν ὑπερμεσοῦντος τοῦ αὐγούστου εἰς Ἀμουργέλας δισχίλιοι καὶ ἐτάχθησαν ὑπὸ τὸν Ῥοῦσον πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς φιλοτιμίας τῶν Σφακιανῶν· ἀφίχθη ἐκεῖ καὶ ὁ Τομπάζης μετὰ χιλίων. Δεκακισχίλιοι Τοῦρκοι, πεζοὶ καὶ ἱππεῖς, ἐπέπεσαν πανστρατιᾷ, καὶ πολλάκις ἐφορμήσαντες καὶ πολλὰ παθόντες ἀπεκρούσθησαν· ἀλλ' ὑπερίσχυσαν ἐπὶ τέλους. Ἡ μάχη αὕτη, καθ' ἣν 300 Ἕλληνες ἐχάθησαν, κατέστρεψε τὸν ἀγῶνα καὶ ἐματαίωσεν ὅλας τὰς ὑπὲρ νέας στρατολογίας προσπαθείας τοῦ ἁρμοστοῦ.

Ἐν μέσῳ δὲ τῆς ἀποτυχίας καὶ τῆς ἀθυμίας ταύτης προσήλωσαν οἱ Ἕλληνες τὴν προσοχήν των εἰς τὴν ἅλωσιν τοῦ φρουρίου τῆς Γραμβούσης ἐπὶ πετρώδους τινὸς νησιδίου κατὰ τὴν δυτικὴν ἄκραν τῆς νήσου κειμένου, ὀλιγάριθμον ἔχοντος φρουρὰν καὶ αὐτὴν ἀπρόσεκτον. Τὴν 11 δεκεμβρίου, νυκτὸς γενομένης, ἐκινήθησαν δισχίλιοι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Δημήτρη Δράμαλη, ἀνέβησαν τὰ τείχη τοῦ φρουρίου ἐπ' ἐλπίδι νὰ τὸ ἁφαρπάσωσιν, εἰσῆλθαν ἀνεμπόδιστοι καὶ ἐφόνευσαν τὸν σκοπὸν κοιμώμενον· ἀλλὰ γενομένης

ταραχῆς ἐπὶ τῆς ἐντὸς διασπορᾶς αὐτῶν, τοὺς ἐνόησαν οἱ Τοῦρκοι, ἔδραξαν τὰ ὅπλα, κατέλαβαν τὰς ὀχυρὰς θέσεις, καὶ ἀντεμάχοντο ἀγνοοῦντες διὰ τὸ ἐπικρατοῦν σκότος τίνες οἱ φίλοι καὶ τίνες οἱ ἐχθροί. Ἐπὶ τῆς νυκτερινῆς δὲ συμπλοκῆς ἐπληγώθησαν ὁ Ῥαφαλιᾶς πλοίαρχος τῆς γολέττας Τερψιχώρης καί τινες ἄλλοι, οἵτινες καὶ ἐξεβιβάσθησαν τοῦ φρουρίου. Διαδοθέντος δὲ ψευδοῦς λόγου ὅτι οἱ προπορευθέντες κατεστράφησαν ὅλοι, ὑπερεφοβήθησαν οἱ λοιποί, καὶ οἱ πλεῖστοι αὐτῶν ἐξεπήδησαν πρὸς σωτηρίαν των. 40 εὑρέθησαν ἐν τῷ φρουρίῳ ἀφ' οὗ ἔφεξε, καὶ δύο μόνον ἐξ αὐτῶν, ὁ Ἀναγνώστης Παναγιώτου καὶ ὁ Χατσῆ-Γιάννης Βαρδικάκης, ἐκπηδήσαντες ἐσώθησαν. Ὁ δὲ ῥεθύμνιος Γεώργης Παπαδάκης, σπάσας τοὺς πόδας του ἐπὶ τῆς νυκτερινῆς του καταβάσεως καὶ μὴ δυνάμενος νὰ τρέξῃ, ἐφονεύθη τὴν ἐπαύριον ὑπὸ τῶν ἐξελθόντων τοῦ φρουρίου Τούρκων.

Θύων ἐν τούτοις ὁ Χουσεήμπεης καὶ ἀπολύων εἰσήλασε τὸν ὀκτώβριον εἰς Αὐλοπόταμον. Πεντακόσιοι Χριστιανοί, γυναῖκες τὸ πλεῖστον καὶ παιδία, ἐκρύβησαν ἔν τινι σπηλαίῳ ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς πετρώδους βουνοῦ πρὸς τὸ δυτικοβόρειον μέρος τοῦ Μελιδωνίου, χωρίου τῆς ἐπαρχίας Αὐλοποτάμου. Τρεῖς μῆνας ἀντέστησαν πολιορκούμενοι καὶ ἀμυνόμενοι. Μὴ δυνηθεὶς δὲ ὁ Χουσεήμπασας κατ' οὐδένα τρόπον νὰ τοὺς ὑποτάξῃ, ἤνοιξεν ὀπὴν ἄνωθεν τοῦ σπηλαίου, ἐπεσώρευσεν εὐφλέκτους ὕλας, τὰς ἐφλόγισε πνεύσαντος ἐπιτηδείου ἀνέμου, καὶ ὁ εἰσθρώσκων καπνὸς ἔπνιξε σχεδὸν ὅλους.

Προθέμενος ὁ ἀνὴρ οὗτος νὰ καταστρέψῃ ὁλοτελῶς τὸν ἀγῶνα ἐπάτησε τελευτῶντος τοῦ φεβρουαρίου καὶ τὸν Ἀποκόρωνα, ἐπάτησεν ἀρχομένου τοῦ μαρτίου καὶ ὑπέταξε καὶ αὐτὰ τὰ Σφακιὰ καὶ ἐκάλει καταβὰς ἐκεῖθεν τοὺς λαοὺς εἰς ἀφοπλισμὸν καὶ εἰς

μετάνοιαν ἐπὶ πλήρει καὶ τελείᾳ ἀφέσει παντὸς πολιτικοῦ ἁμαρτήματος καὶ ἐπὶ κατοχῇ τῆς ἰδιοκτησίας των· ἦυρε δὲ καὶ ὄργανον τῶν βουλῶν του τὸν ἐκεῖ αὐστριακὸν ὑποπρόξενον Δερκούλην, ὅστις, περιφερόμενος ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον, ἐκάλει τοὺς πάντας εἰς ὑποταγὴν ἐπὶ ἀμνηστείᾳ, καὶ ἐξέδωκε τὴν 12 ἀπριλίου ἐγκύκλιον πρὸς τοὺς Ἕλληνας, δι' ἧς τοῖς ἔλεγε κομπάζων ὅτι "ἂν οἱ Τοῦρκοι τὸν ἠπά-"τουν, θὰ τοὺς ἐστηλίτευε καὶ θὰ μετεχειρίζετο "ὅλην τὴν ἰσχύν του εἰς ἱκανοποίησιν τῶν παθόν-"των." Ἐν ὅσῳ οἱ Σφακιανοὶ ἀντεῖχαν, ἠλπίζετο ὡς καὶ ἄλλοτε ἡ ἀνόρθωσις τοῦ ἀγῶνος· ἀλλ' οἱ ἰσχυρότεροι τῶν ὁπλαρχηγῶν αὐτῶν ἀπηρνήθησαν ἐπὶ τῇ περιστάσει ταύτῃ τὸν ἀγῶνα. Τούτου γνωσθέντος, ἀπηλπίσθησαν ὅλοι, καὶ προκειμένης τῆς φυγῆς ἢ τῆς ὑποταγῆς, ἐπροτίμησαν τὴν φυγὴν οἱ δυνάμενοι νὰ φύγωσι· πάμπολλοι δέ, μήτε νὰ φύγωσι δυνάμενοι μήτε νὰ προσκυνήσωσι θέλοντες, ἀνέβησαν τὰ ὄρθια μέρη τῆς Ἴδης ἐπ' ἐλπίδι ἀσφαλοῦς καταφυγῆς· δὲν ἔπαυσαν δὲ καὶ πολλοὶ κλεπτοπολεμοῦντες· ἦσαν καί τινες ἐπιθυμοῦντες ἐν τῇ γενικῇ ταύτῃ ἀπελπισίᾳ νὰ θέσωσι τὴν πατρίδα των ὑπὸ τὴν ἀγγλικὴν προστασίαν. Ὁ δὲ ἀτυχὴς ἁρμοστής, καταδιωκόμενος ἔνθεν κἀκεῖθεν, καὶ φοβούμενος μὴ πιασθῇ καὶ παραδοθῇ εἰς τοὺς ἐχθροὺς παρὰ τῶν ἐπιβουλευθέντων τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα, κατέφυγεν εἰς τὸν λιμένα τῶν Σφακιῶν, ἔκαυσε τὰς ἐκεῖ ἀποθήκας τροφῶν καὶ πολεμεφοδίων, ἐσυμβούλευσε τοὺς Κρήτας διὰ προκηρύξεώς του τῆς 6 ἀπριλίου νὰ ἐγκαρτερῶσιν ἔνοπλοι, καὶ διατάξας τὰ εἰς ὑποστήριξιν τῶν πολεμικῶν κινημάτων καταπλεύσαντα ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ὑδραϊκὰ πλοῖα νὰ παραλάβωσιν ὅσους ἐχώρουν καὶ μετακομίσωσιν εἰς Μονεμβασίαν, ἀνεχώρησε καὶ αὐτὸς τὴν 12 ἐπὶ τῆς Τερψιχώρης.

Ἀφ' οὗ οἱ Κρῆτες κατέθεσαν τὰ ὅπλα, ἀντημείφθησαν μετά τινα καιρὸν οἱ προσκυνήσαντες ὁπλαρχηγοὶ ὅπως τοῖς ἔπρεπε. Συνῆλθαν ἀνυπόπτως ἐπὶ τῇ προσκλήσει τῆς τουρκικῆς Ἀρχῆς εἰς τὰ Χανιὰ καὶ ἐρρίφθησαν εἰς σκοτεινὴν φυλακήν.

ΔΕΣΧΗ ΠΑΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ" • ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878 •

1823–24.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΖ.

Ἐξωτερικὸν δάνειον.—Γερμανικὸς λεγεὼν εἰς ἀντίληψιν τῆς Ἑλλάδος.—Φιλελληνικαὶ ἑταιρίαι.—Συνθήκη εἰς ἀνόρθωσιν τοῦ τάγματος τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τῆς Ἱερουσαλήμ.—Ἄφιξις τοῦ λόρδου Βύρωνος καὶ τοῦ συνταγματάρχου Στάνωπος εἰς Ἑλλάδα.—Ἀπόπειρα εἰς ἅλωσιν Κορώνης.—Διάλυσις τοῦ ἐν Εὐβοίᾳ ἑλληνικοῦ στρατοπέδου.

ΤΡΙΕΤΙΑ σχεδὸν παρῆλθεν ἀφ' οὗ ἡ Ἑλλὰς ὡπλίσθη κατὰ τῆς καταθλιβούσης αὐτὴν ξένης ἐξουσίας, καὶ ὅλος ὁ τριετὴς οὗτος ἀγὼν διετηρεῖτο καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν διὰ τῶν ὀλίγων προσόδων της καὶ διὰ τῶν συνεισφορῶν τῶν πολιτῶν της. Τὰ στρατεύματα, ὡς ἐπαρχιακὰ καὶ ὀλιγοδάπανα, δυνατὸν ἦτο νὰ διατηρῶνται καὶ εἰς τὸ ἑξῆς κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀλλ' ὄχι καὶ ὁ στόλος. Ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος ᾐσθάνοντο οἱ Ἕλληνες τὴν ἀνάγκην εὑρέσεως ἐξωτερικοῦ δανείου, καὶ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐξεδόθη ἐν Κορίνθῳ νόμος περὶ αὐτοῦ· ἀλλ' εἰς εὕρεσίν του ἐχρειάζετο ἀπαραιτήτως νὰ ὑπάρχῃ ἂν ὄχι βεβαιότης τοὐλάχιστον βάσιμος ἐλπὶς ἀποδόσεως· εἰς ὕπαρξιν δὲ τοιαύτης ἐλπίδος ἐχρειάζετο ἀπαραιτήτως ἡ πολιτικὴ ὕπαρξις τῆς Ἑλλάδος· ἀλλ' ὄχι μόνον ἀβέβαιος ἀλλὰ καὶ ἀπίθανος ἐφαίνετο τὰ πρῶτα ἔτη ἡ ἐπιτυχία τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως· μετὰ τρία ὅμως ἔτη δεινῶν καὶ εὐτυχῶν ἀγώνων, αἱ ἐλπίδες τοῦ μέλλοντος τῆς Ἑλλάδος ἐφαίνοντο ὁπωσοῦν βάσιμοι, καὶ ἡ εὕρεσις τοῦ δανείου πιθανή. Ἐπὶ τῇ πιθανότητι ταύτῃ ἐξεδόθη τὸν μάϊον τοῦ

παρόντος ἔτους ἄλλος νόμος εἰς εὕρεσιν τεσσάρων ἑκατομμυρίων διστήλων.

Ὅσον δὲ ἦσαν δυσμενεῖς πρὸς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα αἱ αὐλαί, τόσον ἐφάνησαν εὐμενεῖς οἱ λαοί. Ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς του μέχρι τέλους δὲν εἶδαν οἱ λαοὶ ἐν αὐτῷ, ὡς αἱ αὐλαί, τὸ καταστρεπτικὸν ἀλλὰ τὸ ἐπανορθωτικὸν σημεῖον τῶν κοινωνιῶν, καὶ ἔσπευσαν νὰ τὸν βοηθήσωσι καθ' ὅσους ἐδύναντο τρόπους.

Πρῶτοι ἦλθαν εἰς ἀντίληψίν του οἱ σοφοὶ τῆς Γερμανίας ἀσχοληθέντες, ἐξάρχοντος τοῦ Θηρσίου, εἰς σύστασιν καὶ ἀποστολὴν εἰς Ἑλλάδα γερμανικοῦ λεγεῶνος. Κατασταθεὶς δὲ ὁ Ἄρειος πάγος ἀπέστειλεν εἰς Γερμανίαν τὸν Θ. Κεφαλᾶν δώσας αὐτῷ ἐξουσίαν εἰς εὕρεσιν δανείου πρὸς ταχεῖαν ἀποστολὴν τοῦ λεγεῶνος τούτου καὶ ἀγορὰν τῶν ἀναγκαίων· ὑπεγράφη δὲ ἐν Ζυρίχῳ καὶ σύμβασις περὶ μεταβάσεως ἑξακοσίων· μετέβησαν διὰ τῆς Μασσαλίας εἰς τὴν Ἑλλάδα καί τινες αὐτῶν· ἀλλ' ἡ κατάστασις τοῦ τόπου δὲν ἐπέτρεπε τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ὅρων τῆς συμβάσεως, διὰ τοῦτο ἡ μετάβασις τῶν πολλῶν δὲν ἐπραγματοποιήθη, καὶ οἱ μεταβάντες διεσκορπίσθησαν.

Προϊόντος δὲ τοῦ καιροῦ ἡ ἁγιότης τοῦ ἀγῶνος, ἡ ἀνισότης τῆς πάλης, ἡ ὠμότης τῶν Τούρκων, ἡ ἐν τοῖς δεινοῖς παθήμασι καρτερία τῶν Ἑλλήνων καὶ αἱ προγονικαὶ αὐτῶν ἀναμνήσεις ἐπήνεγκαν τὴν σύστασιν φιλελληνικῶν ἑταιριῶν ἐξ ὀνομαστῶν ἀνδρῶν, ἀντιφερομένων μὲν ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ βήματος, ἀλλ' ἡνωμένων διὰ φιλαδελφικοῦ δεσμοῦ ὑπὲρ Ἑλλήνων. Τοιαῦται ἑταιρίαι ἐσυστήθησαν πρῶτον μὲν ἐν Ζυρίχῳ καὶ Γενεύῃ, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ ἐν Γερμανίᾳ. Ἐγκυμονεῖτο τοιαύτη καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ Βρεττανίᾳ ἀφ' ὅτου κατεστράφη ἡ Χίος, καὶ πρῶτος ὁ Ἐδίμπυργος, συνηγορεύσαντος ἐπὶ ὁμηγύρεως τοῦ

περιφήμου Μακκρίου, ἐπρόσφερε τὸν ὀβολόν του. Οὐδὲν ἧττον τῆς Εὐρώπης συνεκινήθη καὶ ἡ Ἀμερικὴ σχεδὸν συγχρόνως. Πρῶτος ὁ καὶ ὡς πολιτευτὴς καὶ ὡς ἑλληνιστὴς διαπρέπων Εὐερέττος ὕψωσε φωνὴν ὑπὲρ τῆς ἀγωνιζομένης Ἑλλάδος, καὶ ἡ φωνὴ αὕτη ἀντήχησεν εἰς τὰ ὦτα τῶν ἐλευθέρων λαῶν τῆς γῆς ἐκείνης. Ἡ δὲ ἀδελφότης τῶν Φίλων, ἡ ἀείποτε ἀφισταμένη παντὸς πολιτικοῦ σκοποῦ καὶ ἀείποτε προϊσταμένη παντὸς φιλανθρωπικοῦ, δὲν ἔπαυσε καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν Ἀμερικῇ, ἀφ' ὅτου ἐγνώσθη ἡ καταστροφὴ τῆς Χίου, περιθάλπουσα διὰ γενναίων συνδρομῶν τὴν ἐξ αἰτίας τῆς τουρκικῆς θηριωδίας δεινοπαθοῦσαν ἀνθρωπότητα. Λήγοντος δὲ τοῦ μαρτίου τοῦ 1823 ἐσυστήθη ἐν Λονδίνῳ ἡ πρό τινος προσδοκωμένη φιλελληνικὴ ἑταιρία, ἐν ᾗ ἐνεγράφησαν ἐπίσημοι ἄνδρες. Ἡ ἑταιρία αὕτη μεγάλως ὠφέλησε διὰ τῆς ἐπιῤῥοῆς της ἐπὶ τῆς κοινῆς γνώμης, καὶ διὰ τῆς ἐπιῤῥοῆς τῆς κοινῆς γνώμης ἐπὶ τοῦ ἀγγλικοῦ ὑπουργείου· συνήργησε δὲ τὰ μέγιστα καὶ εἰς εὕρεσιν τῶν ζητουμένων δανείων.

Περιώδευε πρό τινος καιροῦ ὁ Ἀνδρέας Λουριώτης τὴν Εὐρώπην πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον· ἐπισκεφθεὶς καὶ τὴν Ἀγγλίαν ἐπανῆλθεν εἰς Ἑλλάδα συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Ἐδουάρδου Βλακιέρου. Ὁ Ἄγγλος οὗτος, παρατηρήσας τὰ τῆς Ἑλλάδος, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα του ἐπὶ ἑλληνικοῦ πλοίου, οὗτινος ἡ πρωτοφανὴς σημαία ἐνθουσίασε τοὺς φιλελευθέρους. Ἔφερε καὶ δέκα ἑλληνόπαιδας, οὓς διάφοροι Ἄγγλοι παρέλαβαν εἰς ἀνατροφὴν δι' ἰδίας αὐτῶν δαπάνης. Εὑρὼν δὲ συστημένην τὴν φιλελληνικὴν ἑταιρίαν, προητοίμασε δι' ὧν ἔδωκεν αὐτῇ πληροφοριῶν τὴν ὁδὸν εἰς εὕρεσιν τῶν ζητουμένων δανείων, καὶ κατέβη ἐκ δευτέρου εἰς Ἑλλάδα πρὸς ἐπίσπευσιν ἀποστολῆς ἀνδρῶν ἐχόντων τὴν πρὸς

τοῦτο ἀπαιτουμένην πληρεξουσιότητα. Ὡς τοιοῦτοι ἐξελέχθησαν ὁ Ὀρλάνδος, ὁ Λουριώτης καὶ ὁ Ἰωάννης Ζαήμης. Καὶ οἱ μὲν δύο πρῶτοι ἀνεχώρησαν τὸν νοέμβριον, ὁ δὲ τρίτος βραδύτερον. Ἐπὶ δὲ τῆς ἀποστολῆς ταύτης παρενέπεσαν τὰ ἀκόλουθα.

Ὁ Γάλλος Ἰορδάνης συνώδευσε τὸν Μεταξᾶν ἐπὶ τῆς εἰς Βερώνην ἀποστολῆς του· ἀποτυχούσης δὲ ταύτης διέβη κατ' ἐντολὴν αὐτοῦ εἰς Παρισίους ἐπ' ἐλπίδι εὑρέσεως δανείων διὰ τῆς συνδρομῆς τῆς ἐκεῖ ἐδρευούσης ἐπιτροπῆς τοῦ τάγματος τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τῆς Ἱερουσαλήμ. Ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ ἐν Παρισίοις προϊστάμενοι τοῦ τάγματος τούτου, καὶ αὐτὸς ὁ Ἰορδάνης, μέλος αὐτοῦ, κύριον σκοπὸν εἶχαν τὴν ἀνόρθωσιν τοῦ τάγματος διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, καὶ ὄχι τὴν εὐόδωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος διὰ τοῦ τάγματος, ὑπεκρίθησαν ὅτι ἕτοιμοι ἦσαν νὰ χορηγήσωσιν ἐπὶ λόγῳ βοηθημάτων τῇ ἑλληνικῇ κυβερνήσει φράγκα 4,000,000· ἀλλ' ἀπῄτησαν ἀντάλλαγμα τὴν κυριαρχίαν τῶν ἄλλοτε ἐν τῇ κατοχῇ τοῦ τάγματος νήσων, Ῥόδου, Σκαρπάθου καὶ Ἀστυπαλαίας, μέχρι δὲ τῆς κυριεύσεως καὶ παραχωρήσεως αὐτῶν, τὴν προσωρινὴν κατοχὴν Σύρας καί τινων τῶν ἐπὶ τῆς μεσημβρινοδυτικῆς πλευρᾶς τῆς Πελοποννήσου ἐρημονήσων· καὶ ἐπειδὴ τὸ τάγμα οὔτε δύναμιν στρατιωτικὴν εἶχεν, οὔτε δάνεια εὕρισκεν ἐν ὀνόματί του, ἡ Ἑλλὰς ὤφειλε καὶ στράτευμα νὰ δώσῃ ἐκ τοῦ προχείρου εἰς ὑπεράσπισιν τῶν ἀνωτέρω νήσων, καὶ νὰ στέρξῃ ὥστε ἐν ὀνόματι αὐτῆς νὰ δανεισθῇ τὸ τάγμα ὄχι μόνον τὸ ἀνωτέρω ποσὸν εἰς χρῆσιν τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ ἓξ ἄλλα ἑκατομμύρια εἰς χρῆσιν αὐτοῦ τοῦ τάγματος· ἐν ἐνὶ λόγῳ, ἀντὶ νὰ βοηθηθῇ ἡ Ἑλλὰς ὑπὸ τοῦ τάγματος ὡς ἤλπιζεν, ἔπρεπεν αὕτη νὰ τὸ βοηθήσῃ καὶ νὰ τὸ παράξῃ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι. Κατὰ τοὺς ἀτόπους δὲ τούτους ὅρους ὁ αὐτοχειροτόνητος πλη-

ρεξούσιος τῆς Ἑλλάδος Ἰορδάνης καὶ οἱ πληρεξούσιοι τοῦ τάγματος, οἱ συνάδελφοί του, συνυπέγραψαν ἐν Παρισίοις τὴν 18 ἰουνίου συνθήκην, καὶ ἀφίχθη καί τις ὡς πρέσβυς τοῦ τάγματος εἰς Ἑλλάδα· ἀλλ' οἱ Ἕλληνες, χλευάζοντες τὰ γενόμενα, καὶ τὴν συνθήκην ἀπέῤῥιψαν, καὶ τὸν πρέσβυν ἀπέπεμψαν.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν ἐπροσπάθει νὰ ἐγερθῇ ἐκ νεκρῶν διὰ τῆς Ἑλλάδος τὸ τάγμα τοῦτο, ὁ ἀγὼν αὐτῆς ηὗρε μέγαν ὑπέρμαχον. Διεκρίνετο διὰ τὸν φιλελληνισμόν του ὁ λόρδος Βύρων (α). Ὁ μεγαλοφυὴς οὗτος ποιητής, ὅστις ἔψαλε παθητικώτατα τὴν Ἑλλάδα δούλην, ἐβουλήθη ἀφ' ἧς ὥρας ἔλαβε τὰ ὅπλα νὰ τῇ δώσῃ καὶ χεῖρα βοηθείας εἰς ἀνόρθωσιν, καὶ νὰ βάλῃ εἰς κίνδυνον ὑπὲρ αὐτῆς καὶ αὐτὴν τὴν ζωήν του. Ἐνίσχυσε τὸν σκοπὸν τοῦ λόρδου καὶ ἡ ἐν Λονδίνῳ σύστασις τῆς φιλελληνικῆς ἑταιρίας, ἥτις, μαθοῦσα ὅτι ἐμελέτα ν' ἀπέλθῃ εἰς Ἑλλάδα, τὸν ἀνέδειξεν ἀντιπρόσωπόν της. Ἐπὶ τῆς συστάσεως τῆς ἑταιρίας ταύτης διέτριβεν ὁ λόρδος ἐν Γενούῃ· ἐκεῖθεν ἀπέπλευσε τὴν 1 ἰουλίου καὶ κατευωδώθη ἀρχομένου τοῦ αὐγούστου εἰς Ἀργοστόλι· τὸν συνηκολούθουν δὲ ὁ κόμης Γάμβας καὶ ὁ ἰατρὸς Βροῦνος Ἰταλοί, καὶ ὁ Τρελώνης καὶ ὁ Βράων Ἄγγλοι. Ἀνωμαλίαι καὶ ἐμφύλιοι ταραχαὶ ἐπεκράτουν ἐν Ἑλλάδι καθ' ὃν καιρὸν ἔφθασεν ὁ λόρδρος εἰς Κεφαλληνίαν· διὰ τοῦτο ἀπέστειλε τοὺς δύο συνοδοιπόρους του Ἄγγλους εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν ἀναγγέλλων διὰ τῶν πρὸς αὐτὴν γραμμάτων του τοὺς φιλελληνικοὺς σκοπούς του καὶ τοὺς τῆς ἀγγλικῆς ἑταιρίας (β)· παρήγγειλε δὲ αὐτοῖς νὰ περιοδεύσωσι καὶ τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα ἵνα ἴδωσι τὴν κατάστασίν της· ἀπομείνας δὲ αὐτὸς ἐν Κεφαλληνίᾳ διέτριψεν ἓξ ἑβδομάδας ἐπὶ τοῦ πλοίου· μετὰ ταῦτα ἀπέβη εἰς Μεταξάτα ἑπτὰ μίλια μακρὰν τοῦ Ἀργοστολίου, ἐπὶ σκοπῷ νὰ ἐνδιαμείνῃ ἕως οὗ ἐμάνθανεν

ἀκριβῶς τὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἔβλεπε ποῦ καὶ πῶς νὰ διευθύνῃ τὰ βήματά του.

Ἡ ἔλευσις δὲ τοῦ Βύρωνος καὶ τὰ ἐντεῦθεν προσδοκώμενα ἔβαλαν εἰς κίνησιν ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Ἐν ᾧ ἡ κυβέρνησις τὸν ἐκάλει ὅπου ἔδρευεν, οἱ ἀντίπαλοι αὐτῆς καὶ ἄλλοι ἐπίσημοι Ἕλληνες ἐπροσπάθουν διὰ γραμμάτων καὶ δι' ἀποστόλων νὰ τὸν προσελκύσωσι καὶ νὰ τὸν διαθέσωσι κακῶς πρὸς τοὺς ἐναντίους των· ἀλλ' ὁ λόρδος δὲν ἔπαυε καλῶν ὅλους εἰς κατεύνασιν τῶν παθῶν καὶ εἰς ὁμόνοιαν. Ταλαντευόμενος δὲ μέχρι τινὸς ποῦ ν' ἀπέλθῃ, ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ εἰς Μεσολόγγι, μεταβάντος ἐκεῖ τοῦ Μαυροκορδάτου, καὶ ἀποπλεύσας τὴν 15 δεκεμβρίου ἐπί τινος πλοίου ὑπὸ σημαίαν ἰονικήν, ἐπεσκέφθη τὴν Ζάκυνθον εἰς πορισμὸν χρημάτων παρὰ τοῦ ἐκεῖ τραπεζίτου του, ἀνήχθη ἐκεῖθεν τὴν 17, καὶ τὴν ἐπαύριον ὄρθρου βαθέως εὑρέθη πλησίον ὀθωμανικῆς τινος φρεγάτας καὶ ἐκινδύνευσε νὰ συλληφθῇ· βοηθηθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ ἀνέμου ἀπέφυγε τὸν κίνδυνον διασωθεὶς εἰς Σκρόφας· ἀλλ' ἔπεσε μετὰ ταῦτα εἰς ἄλλον κίνδυνον. Ἐξ αἰτίας ἐπισυμβάσης τρικυμίας τρία ἡμερονύκτια ἐθαλασσομάχει μεταξὺ Ἐχινάδων καὶ Δραγαμέστου, ἕως οὗ, γνωσθέντων τῶν παθημάτων του ἐν Μεσολογγίῳ, ἐστάλησαν εἰς ἀντίληψίν του ἔνοπλά τινα πλοιάρια καὶ τὸ δικάταρτον ὁ Λεωνίδας, καὶ διὰ τῆς συνδρομῆς αὐτῶν κατευωδώθη τὴν 24 εἰς Μεσολόγγι, ὅπου ὅλοι τὸν ὑπεδέχθησαν πλήρεις ἀγαλλιάσεως, ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἐλπίδων.

Ἔπλεε συγχρόνως ἐπί τινος πλοίου ὑπὸ ἰόνιον σημαίαν καὶ ὁ κόμης Γάμβας καὶ ἄλλοι τινὲς ἀκόλουθοι τοῦ λόρδου. Τὸ πλοῖον τοῦτο εὑρέθη τὰ χαράγματα τῆς 18 πλησίον τῆς αὐτῆς φρεγάτας, καὶ ἐκλαβὸν αὐτὴν ὡς αὐστριακὴν δὲν ἀπεμακρύνθη καὶ συνελήφθη· κατεποντίζετο δὲ καὶ αὔτανδρον, διότι οἱ Τοῦρκοι τὸ ὑπέθεσαν πυρπολικόν, ἂν δὲν ἐπληρο-

φορεῖτο ἐν καιρῷ ὁ Ὀθωμανὸς πλοίαρχος ὅτι ὁ κυβερνήτης αὐτοῦ Βαλσαμάκης ἦτον ὁ διασώσας ποτὲ αὐτὸν κατὰ τὴν Μαύρην Θάλασσαν καὶ ξεναγωγήσας. Μετακομισθὲν τὸ πλοῖον εἰς Πάτρας, καὶ ἐξετασθέντων τῶν ἀποδημητηρίων καὶ τῶν ἐμπλεόντων, ἀπελύθη ἐπὶ λόγῳ ὅτι ὁ ναυλώσας αὐτὸ Γάμβας ἀπήρχετο εἰς Κάλαμον πρὸς ἔντευξίν τινων Ἄγγλων μεθ' ὧν ἐσκόπευε νὰ περιέλθῃ τὴν εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν. Ἐκτὸς ἄλλων πραγμάτων τὸ πλοῖον τοῦτο ἔφερε καὶ 8000 δίστηλα.

Συστηθεῖσα ἡ φιλελληνικὴ ἀγγλικὴ ἑταιρία, καὶ πρὶν γνωρίσῃ τοὺς περὶ Ἑλλάδος σκοποὺς τοῦ Βύρωνος, εἶχεν ἀποστείλει ὡς ἀντιπρόσωπόν της εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν συνταγματάρχην Στάνωπον ἐπὶ τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ αἰτήσει εἰς ἐνίσχυσιν τοῦ ἀγῶνος καὶ εἰς ἀκριβῆ γνῶσιν τῶν πραγμάτων. Ὁ εὐγενὴς οὗτος καὶ καλοκάγαθος ἀνήρ, ἐπισκεφθεὶς τὰς φιλελληνικὰς ἑταιρίας τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ἑλουηττίας, εἰς μείζονα ἐπιτυχίαν τῆς φιλελληνικῆς ἀποστολῆς του, ἐπεσκέφθη καὶ τὸν ἐν Κεφαλληνίᾳ λόρδον ὡς ἀντιπροσωπεύοντα καὶ αὐτὸν τὴν ἀγγλικὴν ἑταιρίαν, καὶ ἐκεῖθεν διεβιβάσθη τὴν 30 νοεμβρίου εἰς Μεσολόγγι, ὁποῦ ἐπεμελήθη νὰ συνάξῃ τὰ διεσπαρμένα εἰς Πελοπόννησον λείψανα τοῦ γερμανικοῦ λεγεῶνος πρὸς σύστασιν μηχανουργείου καὶ αὔξησιν τῶν πολεμικῶν γνώσεων τῶν Ἑλλήνων· ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῶν κακοπαθειῶν καὶ τῶν ἀσθενειῶν τῶν ἀνδρῶν τοῦ λεγεῶνος, ὀλιγώτατοι εὑρέθησαν ἱκανοὶ νὰ ἐργασθῶσι· προσῆλθαν καί τινες Ἕλληνες, καὶ ἐτέθησαν ὅλοι ὑπὸ τὸν μηχανουργὸν Ἄγγλον Πάρην, ὃν ἀπέστειλε πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἡ ἑταιρία εἰς Ἑλλάδα συναποστείλασα καὶ δῶρα, πυρίτιδα, σφαίρας, μίαν βομβοβόλον, ἕνδεκα ἐλαφρὰ κανόνια μετὰ τῶν εἰς κίνησιν καὶ χρῆσιν αὐτῶν ἀναγκαίων, ἓν εὐκόμιστον σιδηρουργεῖον καὶ τοὺς ἀναγκαίους τεχνίτας ἐκ συνεισφορῶν τῶν μελῶν της,

ἐν αἷς καὶ χίλιαι λίραι τῆς δημαρχίας τοῦ Λονδίνου. Ὁ Στάνωπ ἠσχολήθη καὶ εἰς σύστασιν γραμματαγωγείου, καὶ διὰ τῆς ἐπιμελείας καὶ συνδρομῆς αὐτοῦ ἐξεδόθησαν κατὰ πρώτην φορὰν ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος (γ) ἐφημερίδες· ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς ἐκδόσεως αὐτῶν ἐγεννήθησαν ἔριδες μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Βύρωνος, διότι ὁ μὲν συστητὴς αὐτῶν ἐθεώρει τὰς πολιτικὰς ἀρχὰς τοῦ Βενθάμου ὀρθάς, καὶ ταύτας ἐπροθυμεῖτο διὰ τῶν ἐφημερίδων νὰ διαδώσῃ· ὁ δὲ λόρδος, σκοπιμώτατον λογιζόμενος τὴν εὐόδωσιν τοῦ ἀγῶνος καὶ ὄχι εἴσαξιν θεωριῶν, ἐχλεύαζε τὰς ἀρχὰς ταύτας ὡς ἀκαταλλήλους. Ἀντιφερόμενος δὲ ὁ Στάνωπ πρὸς τὸν λόρδον ἐμέμφετο ὡς ἀντιδημοκρατικὸν καὶ τὸν Μαυροκορδάτον, καὶ ἀνεχώρησε τὴν 9 φεβρουαρίου δυσηρεστημένος εἰς Ἀθήνας, ἀλλὰ πλήρης πάντοτε εἰλικρινοῦς ζήλου ὑπὲρ τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους· ὁ δὲ λόρδος ἔμεινεν ἐν Μεσολογγίῳ, ὅπου συνέῤῥευσαν ὑπὸ τὴν σκέπην του διάφοροι φιλέλληνες τῇδε κἀκεῖσε τῆς Ἑλλάδος περιφερόμενοι.

Κατεγίνοντο πρό τινος καιροῦ οἱ Ἕλληνες σπουδαίως εἰς ἅλωσιν τῆς Κορώνης. Ἐντόπιοί τινες καὶ διακόσιοι ὑπομίσθιοι Βούλγαροι καὶ Στερεοελλαδῖται ὑπὸ τὸν Σέρβον καὶ Γρίβαν, ὅλοι δὲ ὑπὸ τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τῶν Μαυρομιχαλῶν, Ἀντώνη καὶ Κωνσταντίνου, ἐπεχείρησαν τὴν ἐξ ἐφόδου ἅλωσιν τὴν νύκτα τῆς 28 φεβρουαρίου, νύκτα σκοτεινὴν καὶ θυελλώδη· 52 ἐντόπιοι ἐπροπορεύθησαν, ἀνέβησαν τὸ τεῖχος διὰ κλιμάκων, δὲν ηὗραν ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων ἐχθρὸν διὰ τὴν κακοκαιρίαν, καὶ ἐῤῥίφθησαν ἔσω· ἀλλ' οἱ ὑπὸ τὸν Σέρβον καὶ Γρίβαν ἐζήτουν ἐπὶ τῆς κρισίμου ἐκείνης ὥρας μισθούς. Ἐγκαταλειφθέντες οἱ 52 καὶ ἀνίκανοι διὰ τὴν ὀλιγότητά των νὰ ἐκτελέσωσιν ὅ,τι ἐσχεδιάσθη, ἐπεχείρησαν νὰ ἐξέλθωσιν· ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι τοὺς ἐνόησαν καὶ ἔπεσαν ἐπ' αὐτούς, ἐξ ὧν τινες κατέβησαν διὰ τῶν κλιμάκων ἀβλαβεῖς,

τινὲς δὲ κατεκρημνίσθησαν· 16 δέ, κλεισθέντες ἐντὸς ὀχυρᾶς οἰκίας καὶ μὴ θέλοντες νὰ παραδοθῶσιν, ἐκάησαν.

Ὁ δὲ ἐν Εὐβοίᾳ Ὀδυσσεὺς μαθὼν τὴν εἰς Ἀθήνας προσδοκωμένην μετάβασιν τοῦ Στάνωπος καὶ μὴ προσδοκῶν ἐκ τῆς ἐκστρατείας του ὅ,τι ἐπροσδόκα κατ' ἀρχάς, ἀνεχώρησεν ἐπὶ ὑποσχέσει νὰ ἐπανέλθῃ μετ' ὀλίγον· ἐναπέμειναν δὲ τὰ στρατεύματα καὶ τὰ πλοῖα· ἀλλὰ τὴν 24 ἀπριλίου κατέπλευσαν ἀπροσδοκήτως εἰς Χαλκίδα 24 ὀθωμανικὰ φέροντα δισχιλίους γενιτσάρους καὶ τροφάς· τότε ἀπέπλευσαν τὰ ψαριανά, καὶ διελύθη κακῶς ἔχον τὸ στρατόπεδον. Ἓν δὲ τῶν πολιορκούντων πλοίων, τὸ τοῦ Κουτάβου, μὴ δυνηθὲν νὰ φύγῃ, ἐβυθίσθη.

1824.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΗ.

Τὰ δύο νομοτελεστικά.—Ἐμφύλιος πόλεμος.—Διαγωγὴ τοῦ Βύρωνος ἐν Μεσολογγίῳ καὶ ἀποβίωσις αὐτοῦ.—Καταδίκη τοῦ Καραϊσκάκη ὡς ἐπιβούλου.—Τὰ κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα.—Παράδοσις Ναυπλίου καὶ εἴσοδος τῆς νέας κυβερνήσεως.

Ἡ ἐγκαθίδρυσις τοῦ νέου νομοτελεστικοῦ, συνυπάρχοντος καὶ τοῦ καθαιρεθέντος, ἦτο προαγγελία ἐμφυλίου πολέμου. Ἡ νομιμότης ἦτον ἀναμφιβόλως παρὰ τῷ βουλευτικῷ· ἀλλ' ἡ μέλλουσα νὰ κατισχύσῃ καὶ αὐτοῦ τοῦ νόμου δύναμις ἐφαίνετο ἀμφιῤῥεπής. Ἡ στερεὰ Ἑλλὰς ἀδιαφόρει ὅλη· αἱ ναυτικαὶ νῆσοι ὑπεστήριζαν τὴν νέαν κυβέρνησιν· ἡ δὲ Πελοπόννησος, τὸ πεδίον τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, οὖσα διῃρημένη, ἐφαίνετο μᾶλλον ὑπὸ τὴν ἐπιῤῥοὴν τοῦ κολοκοτρωνικοῦ κόμματος, καὶ τὰ φρούρια αὐτῆς ἦσαν ὑποχείρια τῶν ὀπαδῶν τοῦ ἀποκηρυχθέντος νομοτελεστικοῦ.

Ἀπόπειραι συμβιβασμοῦ τῶν δύο κομμάτων ἔγειναν καὶ πρὶν συμβῇ καὶ ἀφ' οὗ συνέβη τὸ σχίσμα, ἀλλὰ δὲν ἐκαρποφόρησαν. Ἦλθεν εἰς τὸ μέσον καὶ ὁ Ὑψηλάντης, ὁ πάντοτε ἀποστρεφόμενος τὰς ἐμφυλίους συγκρούσεις, καὶ μετέβη ἀπὸ Τριπολιτσᾶς, ὅπου ἐκάθητο πρό τινος καιροῦ μακρὰν τῶν πραγμάτων, εἰς Κρανίδι ἐπ' ἐλπίδι νὰ συμβιβάσῃ τὰ δύο κόμματα ἕτοιμα εἰς πόλεμον, ἀλλὰ καὶ οὗτος ἀπέτυχεν.

Οἱ πρώτιστοι δὲ ὑπερασπισταὶ τῆς νέας κυβερνή-

σεως ἐκ τῶν Πελοποννησίων ἦσαν ὁ Ζαήμης, ὁ Λόντος, ὁ Νοταρᾶς, ὁ Γιατράκος, ὁ Μούρτσινος καὶ ὁ Τσανετάκης. Ὁ Ζαήμης, ἡ κεφαλὴ τοῦ κόμματος τούτου τῆς Πελοποννήσου, παρῃτήθη τοῦ νομοτελεστικοῦ, συστηθείσης τῆς νέας κυβερνήσεως, ἂν καὶ ὁμόφρων αὐτῆς, ἐπὶ λόγῳ ὅτι ὠφέλει μᾶλλον ἐκτὸς ἢ ἐντός· τὸν ἀντικατέστησε δὲ ὁ Ἀναγνώστης Σπηλιωτάκης. Συγχρόνως διωρίσθη ἀντιπρόεδρος τοῦ νομοτελεστικοῦ τὸ μέλος αὐτοῦ ὁ Παναγιώτης Μπότασης.

Ἡ δὲ ἀποκηρυχθεῖσα κυβέρνησις ἔστησε τὴν ἕδραν της ἐν Τριπολιτσᾷ, καὶ ἐκεῖθεν ἐξέδιδε τὰς διαταγάς της· τὴν παρηκολούθησαν καὶ οἱ ὑπουργοί της· ἀλλ' ὁ γνωστότερος, ὁ ἱκανώτερος καὶ ὁ παλιμβουλότερος αὐτῶν, ὁ Δικαῖος, ὁ ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν, ἀπεμακρύνθη μετ' ὀλίγας ἡμέρας διὰ νυκτὸς καὶ ἠνώθη μετὰ τῶν ἐν Κρανιδίῳ. Ἡ αὐτομόλησις αὕτη ἔβλαψε μεγάλως τὴν ἐν Τριπολιτσᾷ κυβέρνησιν. Οὐδ' οἱ κάτοικοι τῆς Τριπολιτσᾶς ἦσαν ὅλοι πιστοὶ εἰς αὐτήν, τινὲς δὲ καὶ ἐνόπλως τὴν ἐπεβουλεύθησαν.

Ἐσυστήθη ἐν τῇ πόλει ταύτῃ μυστικὴ ἑταιρία εἰς ἀμοιβαίαν δῆθεν ὑπεράσπισιν ἀπὸ τῶν στρατιωτικῶν κακώσεων, ἀλλὰ κυρίως κατὰ τῆς ἐν αὐτῇ ἐδρευούσης κυβερνήσεως· ὠνομάζετο δὲ Ἀδελφότης. Τετρακόσιοι ἦσαν οἱ συγκροτοῦντες αὐτὴν ἀρχομένου τοῦ φεβρουαρίου, ὅτε ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Μποταΐτης ἀπεφάσισε νὰ τοὺς κινήσῃ ὑπὸ τὸ ἀκόλουθον σύνθημα. Δύο πιστοί του, περιφερόμενοι τὰ ἐργαστήρια, καὶ βαστῶντες κάνιστρον ἐν ᾧ ἦτον ἡ εἰκὼν τοῦ ἁγίου Δημητρίου, ἔλεγαν "βοήθειά σου ὁ ἅγιος Δημή-"τριος." Ὁ λόγος οὗτος ἐδήλου παρὰ τοῖς ἑταίροις, "κλεῖσε τὸ ἐργαστήριόν σου καὶ ὁπλίσου." Τοιουτοτρόπως οἱ ἑταῖροι εἰδοποιηθέντες ὡπλίσθησαν καὶ ἔτρεξαν νὰ καταλάβωσι τὸ μεγάλον κανονοστά-

σιον καὶ τὰς παρακειμένας οἰκίας. Καθ' ὁδὸν ἀπήντησαν τὴν φρουράν, τὴν προσέβαλαν, τὴν διεσκόρπισαν, ἐκυρίευσαν τὸ κανονοστάσιον καὶ διενυκτέρευσαν ἥσυχοι ἐν ταῖς παρακειμέναις οἰκίαις μὴ φροντίζοντες νὰ καταλάβωσι καὶ τὰς πύλας τῆς πόλεως. Ἐν ᾧ δὲ οὗτοι ἐῤῥᾳθύμουν, οἱ ἄλλοι ἔφεραν, μόλις ἔφεξεν, εἰς τὴν πόλιν πλῆθος χωρικῶν Τριπολιτσιωτῶν καὶ Καρυτινῶν. Τούτους ἰδόντες οἱ ὑπὸ τὸν Μποταΐτην, ὧν οἱ πλεῖστοι ἦσαν τεχνῖται καὶ ἀπειροπόλεμοι, ἐφοβήθησαν, 150 διὰ μιᾶς ἐδραπέτευσαν, οἱ δὲ λοιποὶ ῥίψαντες τὰ ὅπλα ἐπανῆλθαν ἀνενόχλητοι εἰς τὰς συνήθεις ἐργασίας των.

Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα συνέβαιναν, οἱ ἐν Κρανιδίῳ, ἑτοιμασθέντες ν' ἀφήσωσι τὴν ἐσχατιὰν ἐκείνην τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐπανέλθωσιν εἰς Ἀργολίδα, ἐκήρυξαν ἕδραν τῆς νέας κυβερνήσεως τὸ Ναύπλιον, καὶ ἐμβάντες εἰς δύο ὑπὸ τὸν Μιαούλην πλοῖα κατέπλευσαν εἰς τοὺς ἀντικρὺ τοῦ Ναυπλίου Μύλους τὴν 6 μαρτίου, διεσκόρπισαν κανονοβολοῦντες τοὺς ἐκεῖ, καὶ τὴν ἐπαύριον διέταξαν τὸν φρούραρχον Ναυπλίου Πάνον, υἱὸν τοῦ Κολοκοτρώνη, νὰ ἑτοιμάσῃ τὰ ἀναγκαῖα καταλύματά των. Ἠπείθησεν ὁ φρούραρχος, ὡς οὐδεὶς ἀμφίβαλε, καὶ ἡ κυβέρνησις τὸν ἀπεκήρυξεν ὡς ἀποστάτην καὶ ὡς ἐχθρὸν τοῦ ἔθνους· διέταξε δὲ καὶ τὴν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου. Συγχρόνως ἐκίνησε δυνάμεις καὶ κατ' ἄλλων μερῶν, καὶ κυρίως τῆς Τριπολιτσᾶς καὶ τῆς ἀκροκορίνθου.

Ἐφρούρει τὴν ἀκροκόρινθον ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ὁ Χελιώτης, ὁμόφρων τοῦ Κολοκοτρώνη. Οὗτος, μὴ θέλων ν' ἀπιστήσῃ πρὸς τοὺς ὁμόφρονάς του, καὶ μὴ δυνάμενος ν' ἀντισταθῇ πρὸς τοὺς ἐναντίους του, ἔφυγε κρυφίως μετά τινων πιστῶν του, διότι οἱ ἐν τῇ ἀκροπόλει ἀπῄτουν καθυστεροῦντας μισθοὺς καὶ ἠπείλουν νὰ παραδώσωσι καὶ αὐτὸν καὶ τὸ φρούριον

εἰς χεῖρας τῶν ἐναντίων, οἱ δὲ ἐναπομείναντες τὸ παρέδωκαν τὴν 21 μαρτίου.

Ἦσαν ἐν Τριπολιτσᾷ καθ' ἧς ἐκίνησε δυνάμεις ἡ νέα κυβέρνησις ὄχι μόνον τὰ μέλη τῆς ἀποκηρυχθείσης κυβερνήσεως, ἀλλὰ καὶ ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Γενναῖος, ὁ Γρίβας, ὁ Νικήτας καὶ ὁ Κανέλλος Δηληγιάννης· ὅλη δὲ ἡ δύναμις αὐτῶν ἦσαν χίλιοι. Οὗτοι κατεῖχαν θέσεις ἐντὸς τῆς πόλεως. Μόνοι οἱ περὶ τὸν Γρίβαν καὶ μία ἑκατοστὺς ἄλλων στρατιωτῶν κατεῖχαν οἰκίας τινὰς ἔξωθεν τοῦ τείχους πρὸς τὴν πύλην τοῦ Ναυπλίου. Ἡ δὲ ἐπελθοῦσα δύναμις συνηριθμεῖτο εἰς τρισχιλίους ὑπὸ τὸν Λόντον, τὸν Γιατράκον, τὸν Νοταρᾶν καὶ τὸν Κεφάλαν. Ἡ δύναμις αὕτη κατέλαβε διαφόρους θέσεις ἐκτὸς τῆς πόλεως καὶ τὴν ἐπολιόρκει. Τὴν δὲ νύκτα τῆς 1 ἀπριλίου ἦλθάν τινες πλησιέστερον καὶ κατέλαβαν τὰ προάστεια Μπασάκου καὶ Σέχου, καὶ τὴν ἐπαύριον ἤρχισεν ὁ τουφεκισμὸς αὐτῶν καὶ τῶν περὶ τὸν Γρίβαν. Ἐπλησίασαν μετ' ὀλίγον καὶ τὰ ἄλλα στρατεύματα, ἐξῆλθαν τῆς πόλεως καὶ ὁ Γενναῖος καὶ ὁ Νικήτας διὰ τῆς πύλης τοῦ Λεονταρίου, καὶ ἄναψεν ὁ τουφεκισμός· συνέπεσε νὰ φθάσωσιν ἐκείνην τὴν ὥραν καὶ χίλιοι Ἀρκάδιοι καὶ Καρυτινοὶ βοηθοὶ τῶν ἐν Τριπολιτσᾷ ὑπὸ τὸν Παππατσώνην, τὸν Πέτροβαν καὶ τὸν Πλαπούταν. Δικαίως ἐφοβοῦντο πολλοί, ὅτι ἐπὶ τῆς μάχης ἐκείνης θα ἔπιπτε μία ἑκατοστὺς πολεμιστῶν· ἀλλ' ἡ πολύκροτος ἐκείνη ἡμέρα εἶδε μόνον ἕνα πεσόντα, μηδεμίαν διάθεσιν ἐχόντων τῶν πολεμούντων νὰ χύσωσιν ἀδελφικὸν αἷμα. Δὶς ἐξῆλθαν οἱ ἐντὸς καὶ συνεκρούσθησαν μετὰ τῶν ἐκτός· ἀλλὰ καὶ αἱ ἔξοδοι αὐτῶν καὶ αἱ συγκρούσεις ἐπὶ ματαίῳ. Ἐπὶ τέλους ἦλθαν εἰς λόγους, καὶ εἰς ἀπαλλαγὴν τοῦ ἐν τῇ πόλει πάσχοντος ἀθώου λαοῦ ἐσυμβιβάσθησαν ν' ἀναχωρήσωσιν οἱ ἐν τῇ πόλει, οἱ κοινῶς λεγόμενοι ἀνταρται, καὶ ἀνεχώρησαν τὴν 5 ἀπριλίου

ἀνενόχλητοι. Ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν ἀνεχώρησαν ἐπὶ σκοπῷ νὰ ταράξωσιν ἐκ νέου τὴν ἐπικράτειαν δι' ἄλλου ἀναρχικοῦ πολέμου, διότι Ἀρχὴν δὲν συνίστων πλέον τὰ μέλη τοῦ καθαιρεθέντος νομοτελεστικοῦ, ἀφ' οὗ ἐξελθόντα τῆς Τριπολιτσᾶς διεσκορπίσθησαν ἐπὶ στρατολογίᾳ.

Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας, ὅ ἐστιν ἀφ' οὗ ἐστρατολόγησαν, οἱ μὲν ἐπανῆλθαν ὑπὸ τὸν Κολοκοτρώνην ἔξωθεν τῆς Τριπολιτσᾶς εἰς ἀποκλεισμὸν τῶν χθὲς ἀποκλεισάντων αὐτούς, οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Πλαπούταν καὶ τὸν Γενναῖον ἐστράτευσαν εἰς βοήθειαν τοῦ διὰ σπάνιν τροφῶν καὶ διὰ τὴν καθ' ἡμέραν λειποταξίαν τῶν ἐν αὐτῷ στρατιωτῶν κινδυνεύοντος Ναυπλίου. Οὗτοι φθάσαντες εἰς Κανδύλαν μετὰ 500 ἡὗραν 120 στρατιώτας τοῦ Νοταρᾶ καὶ τοὺς συνέλαβαν ὅλους αἴφνης ἐπιπεσόντες. Προχωρήσαντες δὲ εἰς Μπουγιάτι δύο ὥρας μακρὰν τῆς Κανδύλας ηὗραν τὸν Νικήταν φυλάττοντα τὴν θέσιν ἐκείνην, παρέλαβαν καὶ αὐτόν, καὶ τὸ ἑσπέρας τῆς αὐτῆς ἡμέρας, 8 μαΐου, ἔφθασαν εἰς Κουτσοπόδι· τὴν δὲ ἐπαύριον ἐκίνησαν οἱ πλεῖστοι πρὸς τὸ Ναύπλιον. Ἔξωθεν τοῦ Ναυπλίου ἐστρατοπέδευε κατὰ διαταγὴν τοῦ νέου νομοτελεστικοῦ ὁ Χατσῆ-Χρῆστος, ὁ πρὸ μικροῦ ἐγκαταλείψας τοὺς ἀντάρτας μετὰ τοῦ ἐκ Βουλγάρων ἱππικοῦ του. Οὗτος, βλέπων τοὺς περὶ τὸν Πλαπούταν ὁδεύοντας πρὸς τὸ Ναύπλιον, ἔτρεξεν εἰς συνάντησίν των. Ἐξῆλθαν τότε καὶ παρηκολούθησαν τούτους καὶ οἱ ἐν Ναυπλίῳ ὑπὸ τὸν Πάνον καὶ Τσόκρην ἐπ' ἐλπίδι νὰ διαλύσωσι τὴν πολιορκίαν βάλλοντες τοὺς πολιορκητάς των εἰς τὸ μέσον· συνεκρούσθησαν κατὰ τὴν Δελαμανάραν καὶ τὸ Κοῦτσι αὐθημερόν· συνεκρούσθησαν καὶ κατὰ τὴν Τύρινθα τὴν ἐπαύριον, καθ' ἣν διαρκούσης τῆς μάχης ἦλθαν εἰς ἐπικουρίαν πρὸς μὲν τοὺς κυβερνητικοὺς οἱ περὶ τὸν Μακρυγιάννην τὸν πρὸ ὀλίγου αὐτομολήσαντα

καὶ αὐτόν, πρὸς δὲ τοὺς ἀντάρτας οἱ περὶ τὸν Νικήταν. 20 τῶν ἀνταρτῶν καὶ 8 τῶν κυβερνητικῶν ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληγώθησαν κατὰ τὰς δύο ταύτας συγκρούσεις, ἐπληγώθη κατὰ τὴν τελευταίαν καὶ ὁ Τσόκρης. Μετὰ τὰς συγκρούσεις ταύτας τὰ στρατεύματα διεχωρίσθησαν. Τὸ δὲ ἑσπέρας τῆς 11 ἐξῆλθεν ἐκ δευτέρου ὁ Πάνος καὶ εἰσήγαγεν εἰς τὸ φρούριον τὸν ἀδελφόν του Γενναῖον καὶ τοὺς περὶ αὐτόν. Τὴν ἀκόλουθον δὲ ἡμέραν 250 Τσάκωνες τοῦ κόμματος τῶν ἀνταρτῶν, καὶ ὁ Βούλγαρος Χατσῆ-Στεφανῆς μετ' ὀλίγων, ἐρχόμενοι ἐκ τῆς ἐπαρχίας τοῦ ἁγίου Πέτρου, ἐξημερώθησαν ἔξωθεν τῶν ἀντικρὺ τοῦ Ναυπλίου Μύλων ἐπὶ σκοπῷ νὰ καταλάβωσιν αὐτοὺς αἰφνιδίως ἀφρουρήτους ὄντας. Προειδοποιημένοι περὶ τοῦ ἐρχομοῦ αὐτῶν οἱ ὁμόφρονές των Πλαπούτας καὶ Νικήτας, οἱ μείναντες μετὰ τὰς ἀνωτέρω συγκρούσεις κατὰ τὸ Κουτσοπόδι, ἐκινήθησαν καὶ οὗτοι συγχρόνως ἐπὶ σκοπῷ νὰ πατήσωσι τὸ Ἄργος εἰς σύλληψιν τῶν βουλευτῶν, ἀποβάντων εἰς Κυβέρι ἐπὶ τῷ εἰς τὸν ἀργολικὸν κόλπον κατάπλῳ τῶν πλοίων, καὶ μεταβάντων εἰς Ἄργος ἀφ' οὗ ἔμαθαν ὅτι ἐκενώθη τῶν ἀνταρτῶν ἡ Τριπολιτσά· ἀλλὰ τὸ διττὸν τοῦτο κίνημα ἀπέβη εἰς καταισχύνην τῶν κινηθέντων. Οἱ Τσάκωνες καὶ οἱ περὶ τὸν Χατσῆ-Στεφανῆν κανονοβολούμενοι ὑπὸ τῶν ἔμπροσθεν τῶν Μύλων πλοίων, ἀπεμακρύνθησαν ἄπρακτοι τοῦ παραθαλασσίου, ἀνέβησαν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ πλησίον ὄρους καὶ ἐκλείσθησαν ἐν τῷ ἐκεῖ σωζομένῳ ἐρημοτοίχῳ. Τοῦτο μαθόντες οἱ ἐν Ἄργει εὑρεθέντες Βούλγαροι καί τινες Κρανιδιῶται ὑπὸ τὸν Σκούρτην ἐπεστράτευσαν καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ καταθέσωσι τὰ ὅπλα· καὶ τὸν μὲν Χατσῆ-Στεφανῆν καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν συμπαρέλαβαν, τοὺς δὲ Τσάκωνας ἀπέστειλαν εἰς τὰ ἴδια. Πολλὰ ἔπαθαν καὶ οἱ κινηθέντες πρὸς τὸ Ἄργος· ὅλοι οὗτοι

φύρδην μίγδην στρατολογηθέντες, ἦσαν ἀπόλεμοι· ἐπ' αὐτοὺς ἐρχομένους ὥρμησαν οἱ ἐν τῇ πόλει διατρίβοντες Στερεοελλαδῖται ὑπὸ τὸν Ἰωάννην Νοταρᾶν καὶ τὸν Μακρυγιάννην, τοὺς ἔτρεψαν εἰς φυγὴν αὐτοβοεί, ἔτρεξαν κατόπιν των, ἐπῆραν τὰ ὑποζύγια φέροντα τοὺς ἐπενδύτας των, ἐπῆραν καὶ τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ Νικήτα. Καὶ τὰ μὲν ἀνταρτικὰ σώματα διελύθησαν μετὰ τὴν τροπὴν ταύτην, τὰ δὲ κυβερνητικὰ ἀνέβησαν εἰς Τριπολιτσάν. Συγκρούσεις ἐγένοντο ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ καὶ ἐν Μεσσηνίᾳ τῶν περὶ τὸν Πετρόμπεην, οὗτινος ἐπατήθη ἡ ἐν Μαραθωνησίῳ οἰκία, καὶ τῶν κυβερνητικῶν ὑπὸ τὸν Μούρτσινον, ἀλλ' ὀλιγοβλαβεῖς. Προεῖδεν ὁ Κολοκοτρώνης ὅτι τὰ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν του σώματα θὰ ἐπάθαιναν ὅ,τι ἔπαθαν καὶ τὰ ἄλλα κατὰ τὴν Ἀργολίδα, καὶ τὴν 22 διέταξεν ἐγγράφως τὸν υἱόν του Πάνον νὰ παραδώσῃ εἰς τὸν Ζαήμην καὶ τὸν Λόντον, συναναβάντας πρό τινων ἡμερῶν εἰς Τριπολιτσάν, τὸ Ναύπλιον ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ πληρώσῃ ἐπὶ τῇ παραδόσει ἡ κυβέρνησις διὰ μισθοὺς τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ στρατιωτῶν γρόσια 25,000, καὶ αὐτὸς μὲν ἀνεχώρησεν εἰς Καρύταιναν, οἱ δὲ Ἀνδρέαι (οὕτως ἐκαλοῦντο κοινῶς ὁ Ζαήμης καὶ ὁ Λόντος) κατέβησαν εἰς Ἄργος πρὸς πραγματοποίησιν τῶν συνομολογηθέντων.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν ἐπεκράτει κατὰ τὴν Πελοπόννησον ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, ὁ Μαυροκορδάτος κατεγίνετο εἰς τακτοποίησιν τῶν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος.

Ἀτακτεῖ ὁ στρατιώτης ὁσάκις δὲν τρέφεται τακτικῶς καὶ δὲν μισθοδοτεῖται. Οἱ στρατιῶται τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος οἱ μὲν ἐτέλουν ὑπὸ τοὺς ὁπλαρχηγοὺς τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν ἐξοικονομούμενοι διὰ τῶν προσόδων αὐτῶν, οἱ δὲ ἐστράτευαν ὑπὸ σημαίαν ὁπλαρχηγῶν μὴ ἐχόντων ἐπαρχίας· τοιοῦτοι ἦσαν οἱ Σουλιῶται. Ἦσαν δὲ οὗτοι καὶ οἱ πτωχότεροι ὅλων,

διότι καὶ τὴν πατρίδα των ἔχασαν καὶ ὅ,τι εἶχαν ἐξώδευσαν ἐν τῇ Ἑπτανήσῳ ὅπου κατέφυγαν. Μετὰ δὲ τὰς μάχας τοῦ Καρπενησίου καὶ τῆς Καλιακούδας ἦλθαν ἅπαντες εἰς Μεσολόγγι, ἐτρέφοντο παρὰ τοῦ λαοῦ καὶ ἐζήτουν καθυστεροῦντας μισθούς. Ἐντεῦθεν ἐγεννήθησαν δυσαρέσκειαι, ἀντιπάθειαι, ἐνίοτε δὲ καὶ συγκρούσεις αὐτῶν καὶ τῶν πολιτῶν· κατοικία μᾶλλον ἐχθρῶν ἢ ὁμογενῶν ἐφαίνετο ἡ πόλις τοῦ Μεσολογγίου ἐπὶ τῆς ἐκεῖ ἀφίξεως τοῦ Μαυροκορδάτου. Ἄνω κάτω ἦτο καὶ ὅλη ἡ Δυτικὴ Ἑλλὰς δι' ἄλλας ἄλλων στρατιωτικῶν καταχρήσεις καὶ διὰ βαρείας διενέξεις καὶ διαιρέσεις ὁπλαρχηγῶν καὶ προκρίτων. Τὰ αἴτια ταῦτα ἠνάγκασαν τὸν Μαυροκορδάτον νὰ συγκαλέσῃ καὶ τούτους καὶ ἐκείνους ἐν Μεσολογγίῳ καὶ νὰ τοῖς εἴπῃ κατ' αὐτὴν τὴν ἔναρξιν τῆς συνελεύσεως (23 δεκεμβρίου) ὅσα τὸ κοινὸν συμφέρον ὅλης τῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδίως τῆς Δυτικῆς ἀπῄτει. Ἑπτάκις συνεδρίασαν οἱ συγκροτήσαντες τὴν συνέλευσιν, καὶ ὅλοι ὡμολήγησαν ὅτι ἡ κατ' ἔτος εἰσβολὴ τῶν ἐχθρῶν, ὁ ἐντεῦθεν διασκορπισμὸς καὶ γύμνωσις τῶν κατοίκων, καὶ τὸ ἀνοικονόμητον τῆς μισθοδοσίας τοῦ στρατιωτικοῦ ἦσαν ἡ καθ' αὑτὸ αἰτία τῶν ἀταξιῶν καὶ τῶν καταχρήσεων· ἐπρόβαλαν δὲ ἐκ συμφώνου εἰς διόρθωσιν αὐτῶν διαφόρους τρόπους, καὶ τοὺς συνυπέγραψαν ὅλοι οἱ ὁπλαρχηγοί. Ἔστειλαν καὶ οἱ πολιτικοὶ ἀναφορὰν πρὸς τὴν κυβέρνησιν εἰς ὑποστήριξιν τῶν ἐν τῇ συνελεύσει ὁρισθέντων, ὧν ὁ κυριώτερος σκοπὸς ἦτον ἡ μίσθωσις τρισχιλίων Σουλιωτῶν καὶ ἄλλων ἐκ τῶν πάντοτε ὁπλοφορούντων· ταῦτα δὲ ἐγράφησαν ὡς καὶ ἄλλοτε, ἀλλὰ δὲν ἐνηργήθησαν. Ἐν τοσούτῳ διὰ τὰς πολεμικὰς ἀνάγκας τοῦ τόπου καὶ κυρίως διὰ τὴν ἡσυχίαν τοῦ ἐξ αἰτίας τῶν ἀταξιῶν κινδυνεύοντος Μεσολογγίου ἀναγκαῖον ἦτο νὰ ἐκστρατεύσωσιν οἱ ἐν αὐτῷ Σου-

λιῶται. Ἀλλ᾽ οὗτοι ἀπῄτουν ὡς ὅρον ἀπαράβατον τῆς ἐξόδου ἐννέα μηνῶν καθυστεροῦντα μισθόν, τὸ δὲ ταμεῖον τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος ἦτο πάντη κενόν, καὶ τὰ ὄμματα ὅλων ἐστράφησαν πρὸς τὸν Βύρωνα. Ὁ γενναῖος οὗτος ἀνήρ, ὁ ἐλθὼν εἰς Ἑλλάδα ἐπὶ σκοπῷ νὰ ἐξοδεύῃ ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος ὅλα τὰ ἐτήσια εἰσοδήματά του, ἔδωκεν ἐπὶ λόγῳ δανείων δίστηλα 20,000 εἰς πληρωμὴν μέρους τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος μισθῶν καὶ εἰς ἐξοικονόμησιν ἄλλων πολεμικῶν ἀναγκῶν· παρέλαβε δὲ καὶ ὡς ὑπομισθίους του 500 Σουλιώτας, οὓς ἐμελέτα νὰ ὁδηγήσῃ εἰς τὴν μάχην αὐτός, μαινόμενος διὰ πολεμικὴν δόξαν· ἀλλὰ μετ᾽ ὀλίγον τοὺς ὠργίσθη διὰ τὰς πολλὰς καὶ βαρείας ἀταξίας των, τοὺς ἀπέλυσε τῆς ὑπηρεσίας του, παρέλαβεν ἄλλους συμμίκτους Ἕλληνας καὶ προητοιμάζετο εἰς τὴν ἐξῆς ἐκστρατείαν.

Ἡ φρουρὰ τῆς Ναυπάκτου συνίστατο κυρίως ἐξ Ἀλβανῶν. Ἀπειθεῖς οὗτοι, φιλοτάραχοι καὶ μὴ μισθοδοτούμενοι ἐμελέτησαν πρό τινος καιροῦ νὰ παραδώσωσι τὸ φρούριον εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐπὶ ἀπολαύσῃ τῶν καθυστερούντων μισθῶν. Συνενοοῦντο δὲ οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν μετά τινων τῶν ἐν Μεσολογγίῳ περὶ τούτου μυστικῶς. Ἀλλ᾽ οὗτοι δὲν ἦσαν πλουσιώτεροι ἐκείνων, καὶ ἀνεβλήθη ἡ ὑπόθεσις εἰς τὸν ἐρχομὸν τοῦ λόρδου ἀναδεχθέντος καὶ τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἀντιμισθίαν νὰ πληρώσῃ, καὶ τὴν ἐκστρατείαν νὰ διευθύνῃ. Ἀλλ᾽ ἐν ᾧ ἐγίνετο φροντὶς περὶ τῆς ἔξωθεν μεταφορᾶς τῶν χρημάτων καὶ τῶν ἀναγκαίων πολεμικῶν προετοιμασιῶν, ὁ ἐν Πάτραις Ἰσούφπασας ἀνεκάλυψε τὰ μελετώμενα καὶ τὰ διεσκέδασε μεταφέρων εὐσχήμως εἰς Ῥίον τοὺς ἐνόχους ἀρχηγοὺς τῶν Ἀλβανῶν, καὶ στείλας εἰς τὸ κινδυνεῦον φρουρίον ἄλλους πιστοὺς φύλακας.

Ἀποτυχόντος τοῦ σχεδίου τούτου, συνέλαβαν οἱ Ἕλληνες τὸν σκοπὸν νὰ προλάβωσι καὶ ἀνοίξωσι

τὸν ἐφετεινὸν πόλεμον πέραν τῆς Αἰτωλοακαρνανίας εἰς ἀνέγερσιν τῶν πλησιοχώρων χριστιανικῶν λαῶν. Ὅσον ὁ σκοπὸς οὗτος ἦτον ἐπωφελής, τόσον ἐκ πρώτης ὄψεως ἐφαίνετο καὶ εὐκατόρθωτος, διότι οὔτε ἐντεῦθεν ὑπῆρχεν ἐχθρός, οὔτ' ἐκεῖθεν προητοιμάζετο ἐκστρατεία. Ἀλλ', ἐν ᾧ πάντες συνηγωνίζοντο εἰς εὐόδωσιν τοῦ σκοποῦ, καὶ ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἐνίσχυεν αὐτὸν ὁ λόρδος, ἐπῆλθεν αἴφνης αὐτῷ τὴν 3 φεβρουαρίου ἐπιληψία καὶ μικρά τις νόσος. Ἀναλαβὼν ἐπέμενεν ἐργαζόμενος εἰς τὰ τῆς ἐκστρατείας· ἀλλ' αἱ ἀταξίαι τῶν εἰσέτι ἐν Μεσολογγίῳ διατριβόντων Σουλιωτῶν, ἐγκοτούντων διὰ τὴν ἀπὸ τῆς ὑπηρεσίας αὐτοῦ ἀπόλυσίν των καὶ ἀπαιτούντων τοὺς ὑπολειπομένους μισθούς, ἐτάρατταν ἀκαταπαύστως τὴν πόλιν καὶ ἀνησύχαζαν καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν τοῦ παθόντος λόρδου (α).

Ἠθέλησέ τις τῶν Σουλιωτῶν νὰ ἔμβῃ εἰς τὸ ὁπλοστάσιον, ὅπου ἦτο τὸ σιδηρουργεῖον· καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶχεν εἰσιτήριον, ὁ σκοπὸς τὸν ἐμπόδισεν· ἀλλ' ἐκεῖνος ἐπέμενε καὶ ὕβριζεν. Ἦλθεν εἰς τὸ μέσον ὁ ἀξιωματικὸς Σάσσος, καὶ, λογομαχίας γενομένης, ὁ μὲν ἀξιωματικὸς μὴ εἰσακουόμενος ἐγρόνθισε τὸν Σουλιώτην, ὁ δὲ Σουλιώτης πιστολίσας ἐσκότωσε τὸν ἀξιωματικὸν καὶ ἐκρατήθη ὡς φονεύς. Κατεταράχθη ὅλη ἡ πόλις διὰ τὸ συμβὰν τοῦτο· οἱ Σουλιῶται ἔδραξαν τὰ ὅπλα καὶ ἀπῄτουν ν' ἀπολυθῇ ὁ συμπατριώτης των, ἀπειλοῦντες, ἂν δὲν εἰσηκούοντο, νὰ πατήσωσι καὶ τὸ οἰκοδόμημα ὅπου ἦτο τὸ σιδηρουργεῖον, καὶ αὐτὴν τὴν κατοικίαν τοῦ λόρδου προστάτου τοῦ καταστήματος. Ὡπλίσθησαν καὶ οἱ ἐναντίοι των εἰς ὑπεράσπισιν τοῦ ὁπλοστασίου καὶ τῆς κατοικίας τοῦ λόρδου, καὶ ἔστησαν ἐπὶ τῆς εἰσόδου αὐτῶν κανόνια. Ἐπὶ τέλους ἀπελύθη ὁ φονεὺς καὶ ἐπανῆλθεν ἡ ἡσυχία· ἀλλ' ὁ λόρδος τόσον ἠγανάκτησεν, ὥστε εἶπε παῤῥησίᾳ ὅτι, ἂν δὲν ἀνεχώρουν οἱ Σου-

λιῶται, ἀνεχώρει αὐτὸς εἰς Ἑπτάννησον. Ἀμετάπειστοι οἱ Σουλιῶται ἀπῄτουν πάντοτε τοὺς μισθούς. Ἔντρομοι τότε οἱ προεστῶτες διὰ τὰ ἐπαπειλοῦντα τὴν πόλιν κακὰ ἐδανείσθησαν παρὰ τοῦ λόρδου τρισχίλια δίστηλα, τοῖς τὰ ἔδωκαν καὶ τοὺς ἀπεμάκρυναν. Ἐξεστράτευσαν μετ' αὐτοὺς καὶ οἱ λοιποὶ ἐν Μεσολογγίῳ στρατιωτικοὶ καὶ συνηνώθησαν ὅλοι εἰς Ξηρόμερον μέχρι δευτέρας διαταγῆς· ἀλλ' ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ῥῆξις ἔφερε καὶ ἄλλο κακόν. Ἐφοβήθησαν οἱ ὑπὸ τὸν Πάρην ἐργαζόμενοι σιδηρουργοί, ἀνεχώρησαν, καὶ τὸ σιδηρουργεῖον ἔμεινεν ἔκτοτε ἄχρηστον. Τὰ κακὰ ταῦτα ἐπεσφράγισε τὸ μέγιστον πάντων. Ἐν μέσῳ τόσων φροντίδων καὶ δυσαρεσκειῶν ὁ λόρδος εἶχε μίαν καὶ μόνην διασκέδασιν, τὴν τῆς καθ' ἡμέραν ἱππασίας. Ἐν ᾧ ἵππευε τὴν 28 μαρτίου, κατεβράχη ἐπελθούσης ῥαγδαίας βροχῆς, κατελήφθη μετ' ὀλίγον ὑπὸ σφοδροῦ πυρετοῦ, ἔπεσεν εἰς τὴν κλίνην, δὲν ἠθέλησε νὰ φλεβοτομηθῇ ἐν καιρῷ, καὶ κορυφωθείσης τῆς φλογώσεως ἐξέπνευσε τὸ ἑσπέρας τῆς 7 ἀπριλίου, ἤτοι τῆς δευτέρας τοῦ πάσχα. "Πίνω," εἶπε τῷ ἰατρῷ του ἐπιμένοντι νὰ τὸν φλεβοτομήσῃ καὶ κατ' ἀρχὰς μὴ εἰσακουομένῳ, "πίνω "ὅλα τὰ ἰατρικά σου, ἀλλ' οὐδὲ μίαν ῥανίδα αἵματος "χύνω κείμενος ἐπὶ κλίνης· πρόθυμος εἶμαι νὰ τὸ "χύσω ὅλον ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης."

Τὸ μέγα ὄνομα τοῦ ἀνδρός, ἡ εἰς ἐνίσχυσιν τοῦ ἀγῶνος ἐν μέσῳ ἄκρας ἀπορίας μεγαλοδωρία του, τὰ κακά, ἅτινα ὑπέφερε δι' ἀγάπην τῆς Ἑλλάδος, αἱ λαμπραὶ ἐλπίδες ἃς ἐφαίνετο ἐγγὺς νὰ πραγματοποιήσῃ, ἀρκοῦν νὰ δείξωσι τί ἔχασαν οἱ Ἕλληνες καὶ τί ᾐσθάνθησαν ἐπὶ τῷ θανάτῳ του· ἕκαστος τῶν Ἑλλήνων δυστύχημα ἴδιον ἐθεώρησε τὸ δυστύχημα τοῦτο τῆς πατρίδος του καὶ ἔκλαυσε κλαυθμὸν μέγαν· "πένθους ἡμέραι," εἶπεν ὁ διευθυντὴς διατάττων τὰς ἐπιθανατίους τιμάς του, "πένθους ἡμέραι ἔγειναν

" δι' ὅλους ἡμᾶς αἱ παροῦσαι χαρμόσυνοι ἡμέραι τοῦ " πάσχα," καὶ εἶπε τὴν ἀλήθειαν· ὅλοι ἐλησμόνησαν τὸ πάσχα ἔχοντες ἔμπροσθέν των τὸν θάνατον τοιούτου ἀνδρός.

Τὴν ἐπαύριον δὲ τοῦ θανάτου, ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου, 37 κανονίαι, ἰσάριθμοι τῶν ἐτῶν τοῦ ἀποθανόντος, ἀνήγγειλαν τὸ μέγα δυστύχημα. Συγχρόνως ἐδόθη διαταγὴ νὰ κλείσωσι τρεῖς ἡμέρας ὅλα τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας τὰ καταστήματα καὶ ὅλα τὰ ἐργαστήρια, νὰ λείψωσιν αἱ διὰ μουσικῆς, χορῶν καὶ πότων συνήθεις κατὰ τὰς τοιαύτας ἡμέρας εὐθυμίαι, νὰ γίνωσι καθ' ὅλας τὰς ἐκκλησίας τῆς πόλεως ἐπικήδειοι δεήσεις καὶ νὰ πενθηφορήσωσιν ὅλοι τρεῖς ἑβδομάδας. Ἀφ' οὗ δὲ ἐταριχεύθη τὸ σῶμα, ἔγεινεν ἡ ἐκφορὰ τὴν 10, καθ' ἣν ὅλος ὁ κλῆρος τῆς πόλεως καὶ τῶν χωρίων, ὅλαι αἱ Ἀρχαί, ὅλα τὰ στρατεύματα καὶ ὅλος ὁ λαὸς συνώδευσαν διὰ μέσου τῆς πόλεως τὸ λείψανον βασταζόμενον ὑπὸ Ἑλλήνων στρατηγῶν καὶ τῶν οἰκείων τοῦ λόρδου, καὶ τὸ ἔφεραν εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ τείχους τῆς πόλεως ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Νικολάου, ὅπου ἐψάλη ἡ συνήθης νεκρώσιμος ἀκολουθία, ἐξεφωνήθη ἐπικήδειος λόγος καὶ ἐδόθη ὁ τελευταῖος ἀσπασμός. Ἐπρόκειτο νὰ ταφῇ ὅπου ἐτάφησαν ὁ Μάρκος, ὁ Κυριακούλης καὶ ὁ Νορμάννος· ἀλλ' ἀφ' οὗ ἐγνώσθη ὅτι θέλησίς του ἦτο νὰ μετακομισθῇ τὸ λείψανόν του εἰς τὴν πατρίδα του καὶ ταφῇ ἐν τῷ κοιμητηρίῳ τῶν προγόνων του, διετηρήθη ὁ νεκρὸς ἐν τῷ ναῷ ἡμέρας τινάς, καθ' ἃς ἤρχοντο ἔξωθεν οἱ χωρικοὶ καὶ τὸν ἠσπάζοντο· μετὰ δὲ ταῦτα μετεκομίσθη εἰς Ζάκυνθον καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἀγγλίαν. Αἱ δὲ ἀποδοθεῖσαι ὅπου ἀπέθανεν ἐπικήδειοι τιμαὶ ἐπανελήφθησαν κατὰ διαταγὴν τῆς κυβερνήσεως καὶ τὴν θέλησιν τοῦ κοινοῦ καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Εἶχαν ὑπ' ὄψιν οἱ λαοί της τὸν διάπυρον τοῦ ἀνδρὸς φιλελληνισμὸν καὶ τὴν ἐντεῦθεν πραγ-

ματικὴν καὶ ἠθικὴν πρὸς τὴν πατρίδα των ὠφέλειαν, καὶ δὲν ἤξευραν πῶς νὰ δείξωσι τὴν εὐγνωμοσύνην των. Ὁ λόρδος, ἀφ' ἧς στιγμῆς ἐπάτησε τὴν γῆν τῆς Κεφαλληνίας, δὲν ἔπαυσεν εὐεργετῶν τοὺς Ἕλληνας· πεινῶντας Πατρεῖς καὶ εἰς τὴν νῆσον ἐκείνην καταφυγόντας ἐπὶ τῆς καταστροφῆς τῆς πατρίδος των ἐχόρτασε, γυμνοὺς ἐνέδυσε, καὶ τοὺς ἐκεῖ ἀργοῦντας Σουλιώτας μισθώσας ἀπέστειλεν ἔκτοτε εἰς ἀντίληψιν τοῦ Μεσολογγίου ἐπὶ τῇ εἰσβολῇ τοῦ πασᾶ τῆς Σκόδρας. Φιλάνθρωπος δὲ πρὸς πάντας ἐπροστάτευσεν, ἐπεριποιήθη καὶ ἀπέστειλεν εἰς Πρέβεζαν καὶ Πάτρας τὰς ἐν Μεσολογγίῳ ὑπ' αἰχμαλωσίαν γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα τῶν Ὀθωμανῶν, κινήσας διὰ τῆς πράξεως ταύτης τὸν θαυμασμὸν καὶ αὐτῶν οὓς ἦλθε νὰ πολεμήσῃ. Ἡ δὲ πόλις τοῦ Μεσολογγίου, ἥτις εἰς ἔνδειξιν τῆς εὐγνωμοσύνης της διὰ τὰς πρὸς αὐτὴν ἀγαθοεργίας του τὸν εἶχεν ἤδη πολιτογραφήσει, ἐκράτησεν ἐπὶ τῆς εἰς Ἀγγλίαν μετακομιδῆς τοῦ λειψάνου του τὰ σπλάγχνα του καὶ τὰ ἀπέθεσεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος. Ἐνθουσιώδης ἦτον ὁ Βύρων ὡς ποιητής, ἀλλ' ὁ ἐνθουσιασμός του ἦτο βαθὺς ὡς ἡ ποίησίς του· βαθεῖα καὶ συνετὴ ἦτο καὶ ἡ ἐν Ἑλλάδι πολιτική του· δὲν ἀεροβάτει ὡς πολλοὶ φιλέλληνες· δὲν ὠνειροπόλει δημοκρατικὰ ἢ ἀντιδημοκρατικὰ συστήματα· παράκαιρον ἐθεώρει καὶ αὐτὴν τὴν ἐφημεριδογραφίαν· οὐσιωδέστατον δὲ πάντων τὴν ἀπολύτρωσιν τῆς Ἑλλάδος· διὰ τοῦτο ὁμόνοιαν ἐκήρυττε πρὸς ἀλλήλους καὶ σέβας πρὸς τὰς ξένας αὐλάς. Ἡ τακτοποίησις τῶν στρατευμάτων καὶ ἡ εὕρεσις πόρων εἰς διατήρησίν των ἦσαν ἡ πρωτίστη φροντίς του· φιλόδοξος ἦτον, ἀλλ' ὄχι κενόδοξος· ἀπεποιήθη τὴν γενικὴν πολεμικὴν Ἀρχὴν τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος, ἣν καὶ ἡ κυβέρνησις καὶ οἱ κάτοικοι τῷ ἐπρόσφεραν· ἀπεστρέφετο γενικῶς τὰ πολιτικά, καὶ ἀπέφευγε τὰς βουλευτικὰς συζητήσεις

καὶ αὐτῆς τῆς πατρίδος του· αἱ Μοῦσαι, ὁ Ἔρως, καὶ ὁ Ἄρης ἦσαν πάντοτε τὰ εἴδωλά του· ἐντρύφημα δὲ πολλάκις τῆς ποιητικῆς του μούσης ἡ Ἑλλάς.

Ζῶντος ἔτι τοῦ Βύρωνος, ἡ τοπικὴ διοίκησις τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος συνέλαβε κατὰ τοῦ Καραϊσκάκη σφοδρὰς ὑπονοίας ἐπιβουλῆς.

Παρευρίσκετο ἐν τῇ συνελεύσει τοῦ Μεσολογγίου ὁ ὁπλαρχηγὸς οὗτος, ὅστις μετὰ τὴν διάλυσιν αὐτῆς μετέβη εἰς Ἀνατολικὸν ἀσθενῶν, καὶ διέμεινεν ἐκεῖ χάριν θεραπείας καὶ ἀφ' οὗ ἐξεστράτευσαν οἱ ἄλλοι ὁπλαρχηγοί· ἐφαίνετο δὲ δυσηρεστημένος, διότι καὶ ὁ προσδιορισθεὶς ἀριθμὸς τῶν ὑπομισθίων στρατιωτῶν του ἦτον ὀλίγος, καὶ συχνάκις ἐπεπλήττετο διὰ τὰς καθημερινὰς ἀταξίας τῶν ὑπ' αὐτόν. Τὴν 19 μαρτίου δύο μονοξυλιάραι Μεσολογγῖται, ἀφ' οὗ ἐλογομάχησαν μετὰ τοῦ ἀνεψιοῦ του ἐπανερχομένου ἐκ Μεσολογγίου εἰς Ἀνατολικόν, τὸν ἐῤῥάπισαν καὶ ἔγειναν ἄφαντοι. Τὴν ἐπαύριον ἔστειλεν ὁ Καραϊσκάκης στρατιώτας εἰς Μεσολόγγι πρὸς εὕρεσιν καὶ σύλληψιν αὐτῶν· μὴ εὑρόντες δὲ αὐτοὺς οἱ στρατιῶται ἥρπασαν δύο τῶν προκρίτων καὶ τοὺς ἔφεραν εἰς Ἀνατολικόν. Ἔστειλε συγχρόνως ὁ Καραϊσκάκης καὶ ἄλλους τῶν στρατιωτῶν του καὶ κατέλαβαν ἀπροσδοκήτως τὴν νύκτα τὸ Βασιλάδι, ὅπου ἐλλιμένιζαν ἑπτὰ ἐχθρικὰ πλοῖα πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐκπλεύσαντα τῶν Πατρῶν. Συγχρόνως ἐξῆλθαν τῆς Ναυπάκτου καὶ τριακόσιοι Τοῦρκοι καὶ ἐπροχώρησαν, εἰς τὴν κακὴν Σκάλαν· ἤξευρε δὲ ἡ ἀστυνομία ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος Βουλπιώτης εἶχεν ὑπάγει εἰς Ἰωάννινα, συναινέσει τοῦ Καραϊσκάκη, πρὸς τὸν Βρυώνην καὶ ἐπέστρεψε πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν. Ταῦτα ἔδωκαν σφοδρὰς ὑπονοίας ἐπιβουλῆς, καὶ εἰς ἀποτροπὴν παντὸς ἀπευκταίου διέταξεν ἡ διοίκησις καὶ κατελήφθησαν ἀμέσως τὰ κανονοστάσια τῆς πόλεως ὡς ἐν ὥρᾳ πολέμου, ἐδυναμώθη ἡ φρουρά της, ἐκρατήθησαν

οἱ ἐν Μεσολογγίῳ ἄνθρωποι τοῦ ὑπόπτου ὁπλαρχηγοῦ, ἐστάλησαν ἔνοπλα πλοιάρια εἰς πολιορκίαν τοῦ Βασιλαδίου, τὸ ἐν Ξηρομέρῳ στράτευμα ἀνεκλήθη, καὶ διετάχθη ὁ Καραϊσκάκης ν' ἀπολύσῃ τοὺς συλληφθέντας προκρίτους· τοὺς ἀπέλυσε καὶ ἀνεκάλεσε καὶ τοὺς καταλαβόντας ἐν ὀνόματί του τὸ Βασιλάδι· ἀπελύθησαν καὶ οἱ ἐν Μεσολογγίῳ κρατηθέντες ἄνθρωποί του. Τούτων δὲ γενομένων, συνελήφθη ὁ Βουλπιώτης, μετέβησαν ὁ Μαυροκορδάτος καὶ οἱ ἐν Μεσολογγίῳ ὁπλαρχηγοὶ εἰς Ἀνατολικόν, καὶ μετὰ δύο ἡμέρας εἰσῆλθεν εἰς τὴν αὐτὴν πόλιν ὅλον τὸ κατὰ τὸ Ξηρόμερον στράτευμα ἐκ 1500. Ὁ δὲ Καραϊσκάκης ἐτέθη ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ νόμου, καὶ διωρίσθη ἐπιτροπή, τόπον ἐπέχουσα στρατοδικείου, εἰς δίκασιν αὐτοῦ κατηγορουμένου ἐπὶ προδοσίᾳ. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη ἐξετάσασα ἐξέδωκε τὴν 2 ἀπριλίου πρᾶξιν καταδικάζουσαν τὸν Καραϊσκάκην ὡς ἐπίβουλον τῆς πατρίδος καὶ προδότην (β). Μετὰ τὴν ἔκδοσιν δὲ τῆς πράξεως οἱ μὲν Τσαβέλλαι, οἱ μόνοι τῶν ὁπλαρχηγῶν οἱ ὑπερασπίζοντες τὸν κατηγορούμενον, τὸν ἐγκατέλιπαν· οὗτος δὲ ἀνεχώρησεν ἐξ Ἀνατολικοῦ ἀσθενῶν, εἰσέβαλεν εἰς τὸ Ἀσπροπόταμον καὶ ἐλεηλάτησέ τινα χωρία. Ἐκεῖθεν ἔστειλέ τινα πρὸς τοὺς Τούρκους ζητῶν καπητανάτον, ἀλλ' ἀπέτυχεν ἐκληφθεὶς μυστικὸς ἐχθρὸς αὐτῶν· ἀποδιωχθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν ὁπλαρχηγῶν ἐκείνου τοῦ μέρους κατὰ διαταγὴν τῆς τουρκικῆς Ἀρχῆς διέβη εἰς Ἄγραφα· ἀποδιωχθεὶς καὶ ἐκεῖθεν κατέφυγεν εἰς Καρπενῆσι καὶ ἐκλείσθη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, δύο ὥρας μακρὰν τῆς πρωτευούσης τῆς ἐπαρχίας, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἀπεκλείσθη· ἀπαλλαγεὶς δὲ κἀκεῖθεν, καὶ πάντοθεν πολεμούμενος, ἔγραψε τῷ Μαυροκορδάτῳ ἀπολογούμενος δι' ὅσα ἔπραξε καὶ αἰτούμενος συγγνώμην. "Δὲν ἠξεύρω," ἔγραφεν, "ἂν ἦναι ἀπὸ τὰ κρύα τὰ πολλὰ ὁποῦ

" ἀῤῥώστησα πάλιν, ἢ ἀπὸ τόσους ἀφορισμοὺς ὁποῦ
" μοῦ ἐκάματε· καὶ σὲ παρακαλῶ νὰ μὲ συγχωρήσῃ
" ἡ διοίκησις καὶ ὅλοι οἱ χριστιανοί, καὶ νὰ μοῦ
" σταλῇ καὶ μία συγχωρητικὴ εὐχὴ ἀπὸ τὸν ἀρχι-
" ερέα." Ἀλλ' ἡ αἴτησίς του δὲν εἰσηκούσθη· ἀπο-
πεμφθεὶς δὲ καὶ ἐκ τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης ἐπρόστρεξεν
εἰς τὸν ὁπλαρχηγὸν τοῦ Βάλτου Ἴσκον, καὶ ἐπὶ
τέλους καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν κυβέρνησιν, ἥτις ἔχουσα
χρείαν τῆς ὑπηρεσίας του διὰ τὰς τότε ἐμφυλίους
ταραχάς, τὸν ἐσυγχώρησε καὶ τὸν ἐπεριποιήθη. Ἀφ'
οὗ δὲ ἀπεμακρύνθη τοῦ Ἀνατολικοῦ ὁ Καραϊσκάκης,
ἐξῆλθαν καὶ τὰ εἰς αὐτὸ ἐξ αἰτίας του εἰσελθόντα
τάγματα τῶν Δυτικοελλαδιτῶν· ἀνεχώρησαν μετὰ
ταῦτα καὶ τὰ τῶν Σουλιωτῶν, πληρωθέντων τῶν
καθυστερούντων μισθῶν, τὰ μὲν εἰς Γαστούνην τὰ
δὲ εἰς Σάλωνα.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν τὰ κατὰ τὸν Καραϊσκάκην ἀπη-
σχόλουν τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, ἡ Ἀνατολικὴ ἦτο
καὶ αὕτη ὅλη εἰς πολιτικὴν κίνησιν. Ὁ Νέγρης,
ἀφ' οὗ ἔπεσεν ἐπὶ τοῦ σχηματισμοῦ τῆς κυβερνή-
σεως τῆς β' περιόδου, καὶ δὲν ἀνηγέρθη ἐπὶ τῶν ἐν
Σιλήμνῃ συμβάντων, ἀνεχώρησεν ἐκ Πελοποννήσου,
ἐπρόσπεσεν εἰς τὸν μέχρι θανάτου ἀποστρεφόμενον
αὐτὸν Ὀδυσσέα, ἔλαβε τὴν ἄφεσίν του καὶ προση-
λώθη ὡς ἰδιαίτερος σύμβουλός του μεθ' ὅλου τοῦ
ζήλου ἀνδρὸς μετανοοῦντος. Θέλων δὲ ν' ἀνορθωθῇ
καὶ αὐξήσῃ καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐπιῤῥοὴν τοῦ
προστάτου του, τῷ ἐπρότεινεν, ἐπὶ τῆς διαιρέσεως
τῆς Πελοποννήσου καὶ τοῦ νομοτελεστικοῦ καὶ βου-
λευτικοῦ, νὰ ἐργασθῶσιν εἰς ἕνωσιν ὅλης τῆς στερεᾶς
Ἑλλάδος διὰ συγκαλέσεως πληρεξουσίων αὐτῆς, νὰ
ἐνισχυθῶσι διὰ τοῦ τρόπου τούτου, καὶ ἐπὶ λόγῳ
πάντοτε συνδιαλλαγῆς καὶ ἐθνικῶν συμφερόντων νὰ
κατορθώσωσι τοὺς σκοπούς των, γενόμενοι ἀναγκαῖοι
πρὸς τὸ ἓν ἢ τὸ ἄλλο τῶν ἀντιφερομένων κομμάτων.

Προθύμως ἠσπάσθη ὁ Ὀδυσσεὺς τὴν γνώμην τοῦ Νέγρη καὶ ἠσχολήθη εἰς πραγματοποίησίν της. Καὶ οἱ δύο οὗτοι ἐμίσουν τοὺς πολιτικοὺς τῆς Πελοποννήσου, οὓς ἀπεκάλουν ὀλιγαρχικούς, καὶ ἠγάπων τοὺς ἀντιπάλους των· ἀλλὰ δὲν ἤθελαν νὰ δείξωσι τί ἐπρέσβευαν πρὶν γνωσθῇ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἐμφυλίου πολέμου. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐμελέτων, συνέπεσεν ἡ εἰς Ἑλλάδα ἀφίξις τοῦ Βύρωνος καὶ τοῦ Στάνωπος. Εβαλαν τότε κατὰ νοῦν νὰ ἐφελκύσωσιν ἀμφροτέρους. Κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν περιώδευε τὴν Ἑλλάδα κατὰ παραγγελίαν τοῦ λόρδου, ὡς εἴρηται, ὁ Τρελώνης. Ἀθλητοῦ σῶμα καὶ καρδίαν εἶχεν ὁ Ἄγγλος οὗτος καὶ ἔχαιρεν ἐνδυόμενος καὶ διαιτώμενος ὡς τὰ παλληκάρια τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Ὀδυσσεύς, ὅστις εἶχε τὸν σκοπόν του, τὸν ἔθελξε καὶ τὸν ἐνθουσίασε διὰ τοῦ βίου καὶ τοῦ τρόπου του. Μετά τινα δὲ καιρὸν ἐδέχθη ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ τὸν Στάνωπα ἐν Ἀθήναις. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἠγάπα, ὡς εἴπαμεν, τὴν εὐταξίαν, τὴν τακτοποίησιν τῆς ὑπηρεσίας, τὴν σύστασιν ἐκπαιδευτικῶν καὶ φιλανθρωπικῶν καταστημάτων, τὴν στερέωσιν ἐν Ἑλλάδι δημοκρατικῶν θεσμῶν, καὶ τὴν ὕπαρξιν πανελευθέρου ἐφημεριδογραφίας. Ὁ ὀξυδερκὴς καὶ πολυμήχανος Ὀδυσσεύς, ἰδὼν τὰς κλίσεις αὐτοῦ, τὸν ἐφείλκυσεν ὑποκρινόμενος τὸν φιλόμουσον, τὸν ὑπερασπιστὴν τῶν δικαίων τοῦ λαοῦ, τὸν φίλον τῆς ἐλευθεροτυπίας, τὸν ἄσπονδον ἐχθρὸν τῶν μοναρχιῶν, τὸν φιλεύτακτον καὶ τὸν ἀφιλοκερδῆ· ὁ δὲ Στάνωπ, ἀγνοῶν καὶ τὸν χαρακτῆρα καὶ τοὺς ἀληθεῖς σκοποὺς τοῦ ἀνδρός, καὶ ἕτοιμος νὰ συντείνῃ εἰς ὅ,τι ἐθεωρεῖτο ἐθνωφελές, ἔπεισε τὸν Βύρωνα νὰ παρευρεθῇ εἰς τὴν συνέλευσιν, ὅπου ἐκλήθησαν καὶ ὁ Μαυροκορδάτος καὶ οἱ Δυτικοελλαδῖται· ἀλλ' ὁ Μαυροκορδάτος, εἰδὼς τὰ τοῦ Ὀδυσσέως καὶ τοῦ Νέγρη, πρὸς οὓς δεινῶς ἀντεφέρετο, καὶ ὑφ' ὧν τὴν ἐπιρροὴν συνεκροτεῖτο ἡ συνέλευσις, ἀνέβαλε τὴν

προκειμένην μετάβασιν ἐπὶ διαφόροις λόγοις. Ἐν τοσούτῳ, τὴν 8 ἀπριλίου ἐγένετο ἡ ἔναρξις τῆς συνελεύσεως, τὴν δὲ ἐπιοῦσαν ἀπεστάλησαν τρεῖς εἰς Μεσολόγγι, ἐν οἷς καὶ ὁ Τρελώνης, φέροντες γράμματα πρὸς τὸν Βύρωνα καὶ τὸν Μαυροκορδάτον εἰς ἐπιτάχυνσιν τῆς μεταβάσεώς των· ἀλλ' ὁ μὲν Βύρων ἔκειτο νεκρός, ὁ δὲ Μαυροκορδάτος ἀπεποιήθη νὰ μετατοπίσῃ ὡς προσηλωμένος εἰς διόρθωσιν ὧν ἐπέφεραν αἴφνης κακῶν ὁ θάνατος τοῦ λόρδου, τὰ κατὰ τὸν Καραϊσκάκην, καὶ ἡ εἰς Ἀνατολικὸν εἴσοδος τῶν στρατευμάτων. Ἐν τούτοις, ἡ κυβέρνησις παντοῦ ὑπερίσχυεν· ἡ βεβαία δὲ αὕτη καὶ ἐγγὺς κρίσις τῶν κυβερνητικῶν πραγμάτων ἐματαίωσε τὸν ὑποκρυπτόμενον σκοπὸν τῆς ἐν Σαλώνοις συνελεύσεως, ἥτις, συνεδριαζόντων καὶ δύο τριῶν ἀντιπροσώπων τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ἀπεπεράτωσεν ἡσύχως τὰς ἐργασίας της τὴν 28, παραδεχθεῖσα σχέδιά τινα πολεμικὰ εἰς προφύλαξιν κατὰ τὸ ἐνεστὼς ἔτος τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος ἀπὸ εἰσβολῶν, τακτοποιήσασα ἐπὶ χάρτου τὰ ἐσωτερικὰ τοῦ τόπου καὶ κυρίως τὰ οἰκονομικὰ καὶ δικαστικά, ὁρίσασα τὰ καθήκοντα τῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν, ἐκφρασθεῖσα κατὰ τῶν ἀνταρτῶν καὶ τῶν τουρκιζόντων, καὶ κηρυχθεῖσα ὑπὲρ τῆς κυβερνήσεως καὶ τῆς στερεώσεως τῶν νόμων. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ ἐν Σαλώνοις.

Τὴν δὲ 24 εἰσέπλευσαν τὸν ἀργολικὸν κόλπον ὑπὸ γαλλικὴν σημαίαν δύο πολεμικὰ πλοῖα, τὸ μὲν κορβέττα τὸ δὲ δικάταρτον· καὶ ἡ μὲν κορβέττα ἠγκυροβολησεν ἔμπροσθεν τῶν Μύλων, τὸ δὲ δικάταρτον ἔπλεε πρὸς τὴν ἀκροναυπλίαν. Τὸ πλοῖον τοῦτο ἔφερε τὸν ἐν Μύλῳ ὑποπρόξενον τῆς Γαλλίας καί τινα τραπεζίτην Ἀρμένιον. Ἡ ἐν Μύλοις κυβέρμησις ὑπώπτευσε, καὶ ἡ ὑποψία της ἦτο ἀληθής, ὅτι ἐπρόκειτο νὰ ἐξαγορασθῶσιν ἐν ἀγνοίᾳ αὐτῆς οἱ δύο ἐν Ναυπλίῳ αἰχμάλωτοι πασάδες. Ἐξ κανονίας

ἔῤῥιψεν, εἰσπλέοντος τοῦ πλοίου τούτου, ἡ ἔμπροσθεν τῶν Μύλων ἑλληνικὴ ναυαρχὶς ἐπὶ σκοπῷ νὰ τὸ ἀποτρέψῃ τοῦ νὰ παραβιάσῃ τὸν ἀποκλεισμόν, ἀλλὰ τὸ πλοῖον δὲν ὑπήκουσε καὶ ἠγκυροβόλησεν ὑπὸ τὴν ἀκροναυπλίαν· ὁ δὲ πλοίαρχος τῆς κορβέττας, παρ' οὗ ἡ κυβέρνησις ἐζήτησε λόγον τῆς παρακοῆς ταύτης, ἠθέλησε νὰ δικαιώσῃ τὸν εἴσπλουν ἐπὶ λόγῳ ὅτι σκοπὸν εἶχεν ὁ πλοίαρχος ν' ἀπαιτήσῃ τι πρός τινα Γάλλον χρέος τοῦ πεσόντος νομοτελεστικοῦ ἀντιπροσωπευομένου ἐν Ναυπλίῳ παρὰ τοῦ φρουράρχου Πάνου. Ἡ κυβέρνησις ἀπεδοκίμασεν ἐγγράφως πᾶσαν συγκοινωνίαν τῶν πολιορκουμένων καὶ τῶν ὑπόπτων πλοίων, ἀπηγόρευσε τὴν ἐπὶ οἱῳδήποτε λόγῳ παραλαβὴν τῶν πασάδων καὶ διεμαρτυρήθη, ἀλλ' οὔτε ἀπάντησις ἐδόθη, οὔτε τὸ ὕποπτον πλοῖον μετετόπισεν. Ἡ κυβέρνησις, ἥτις δὲν ἤλπιζεν ἐκ τῆς ἐπιστολῆς της τὸ ποθούμενον, ἔσπευσε νὰ στείλῃ εἰς Ναύπλιον πρὸς παρεμπόδισιν τῆς ἀπολύσεως τῶν αἰχμαλώτων τὸν φθάσαντα εἰς Ἄργος κατ' αὐτὰς Ὀδυσσέα· ἀλλὰ τὸ ζήτημα τοῦτο ἐλύθη ἀπροσδοκήτως ἄλλως πως· Ἀπεστάτησαν τὴν ἐπελθοῦσαν νύκτα οἱ φυλάσσοντες τὸν θαλασσόπυργον Κολοκοτρωνικοί, ἀπέβαλαν τὸν φρούραρχον Καβαδίαν, παρέδωκαν τὸ φρούριον εἰς τὴν κυβέρνησιν, καὶ διαταγῇ αὐτῆς τὸ παρέλαβεν ὁ Ῥόδιος, ὅστις παρήγγειλεν εὐθὺς τῷ Γάλλῳ πλοιάρχῳ ἐν ὀνόματι τῆς κυβερνήσεως ν' ἀποπλεύσῃ ἀμέσως, εἰ δὲ μή, θὰ ἐκανονοβολεῖτο. Ἀπέπλευσε τὸ δικάταρτον καὶ μετ' ὀλίγον καὶ ἡ κορβέττα χωρὶς νὰ ἐκτελέσωσι τὸ σκοπούμενον· ἀλλὰ καὶ ὁ Πάνος οὐδαμῶς συνῄνεσεν εἰς τὴν παράδοσιν τῶν αἰχμαλώτων.

Μαθὼν δὲ ὁ φρούραρχος οὗτος ὅσα ἔπραξεν ὁ πατήρ του περὶ τοῦ φρουρίου τὰ ἐδέχθη προθύμως καὶ τὰ ἐπραγματοποίησεν, εἰδὼς ὅτι πᾶσα ἀντίστασις κατὰ τῆς κυβερνήσεως ἔξωθεν ἔπαυσε, καὶ εὑρισκό-

μενος καὶ αὐτὸς ἐν πολλῇ στενοχωρίᾳ ἕνεκα τῆς κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν πολιορκίας τῆς πόλεως καὶ τῆς παραδόσεως τοῦ θαλασσοπύργου· καὶ τὴν μὲν 4 ἰουνίου ἐξῆλθαν ἀδείᾳ τῆς κυβερνήσεως οἱ ἐπὶ τῆς πολιορκίας τῆς πόλεως ἐν αὐτῇ διαμείναντες ὁμόφρονες καὶ συμπράκτορές του, Ἀνδρέας Μεταξᾶς καὶ Χαραλάμπης Περούκας· τὴν δὲ 7 καὶ αὐτὸς ὁ Πάνος καὶ ὁ ἀδελφός του. Εἰσῆλθε δὲ αὐθημερὸν ἐπιτροπὴ τῆς κυβηρνήσεως καὶ δύναμις στρατιωτικὴ καὶ παρέλαβαν τὰ φρούρια. Μετέβησαν ἐκεῖ μετὰ τρεῖς ἡμέρας καὶ οἱ ἐν Ἄργει διατρίβοντες βουλευταί. Οἱ δὲ νομοτελεσταί, οἱ καθ' ὅλον τοῦτο τὸ διάστημα διατρίψαντες ἐν τοῖς πλοίοις, εἰσῆλθαν τὴν 12 ἐν συνοδίᾳ 350 ὑπὸ τὸν πολύκροτον κανονοβολισμὸν τῶν φρουρίων καὶ τῆς ναυαρχίδος· τὴν δὲ ἐπαύριον ἀνήγγειλαν παντοῦ ἐπισήμως τὰ συμβάντα, δοξάζοντες τὴν ἐξ ὕψους Πρόνοιαν, καὶ κηρύττοντες ὅτι αἱ ταραχαὶ ἔπαυσαν, ὅτι τὰ ἐσωτερικὰ ἐξωμαλύνθησαν, καὶ ὅτι τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν ὑπεράσπισιν τῶν νόμων καὶ τὴν προστασίαν τῆς κυβερνήσεως. Ἐν τούτοις, ὅλοι οἱ ἀντάρται κατέθεσαν τὰ ὅπλα καὶ ἀναφοραί των ἤρχοντο καθ' ἡμέραν αἰτούντων τὴν ἄφεσίν των. Ἡ δὲ κυβέρνησις ἔδειξεν ἄκραν ἀνοχὴν καὶ εὐμένειαν, ἐδημοσίευσε τὴν 2 ἰουλίου γενικὴν ἀμνηστείαν, καὶ τὰ πάντα ἐφαίνοντο ἥσυχα καὶ, κατὰ τὸ λέγειν τοῦ νομοτελεστικοῦ, ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ νόμου· ἀλλ' οὔτε οἱ νόμοι ἐκραταιώθησαν, οὔτε ἡ Πελοπόννησος εἰρήνευσεν.

1824.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΘ.

Ἀποστολὴ μέρους τῶν δανείων εἰς Ἑλλάδα.—Ἔκπλους τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου.—Σχέδια τοῦ σουλτάνου καὶ τοῦ σατράπου τῆς Αἰγύπτου Μεχμὲτ-Ἀλῆ εἰς ἀναδούλωσιν ὅλης τῆς Ἑλλάδος.—Καταστροφὴ Κάσσου καὶ Ψαρῶν. Νίκαι κατὰ θάλασσαν τῶν Ἑλλήνων παρὰ τὴν Σάμον καὶ ματαίωσις τῶν κατ' αὐτῆς κινημάτων.—Ἐκστρατεῖαι κατὰ τὴν στερεὰν Ἑλλάδα.—Πολεμικὰ κινήματα ἐν Πελοποννήσῳ.

Ἡ ΔΕ εἰς Λονδῖνον σταλεῖσα ἐπιτροπὴ πρὸς εὕρεσιν δανείων εὐδοκίμησεν. Ὁ Ὀρλάνδος καὶ ὁ Λουριώτης κατευοδωθέντες τὴν 14 ἰανουαρίου ὑπέγραψαν τὴν 9 φεβρουαρίου μετὰ τῶν τραπεζιτῶν Λογγμάνου καὶ Ὀβριένου συμφωνητικὸν περὶ δανείου λιρῶν στερλινῶν 800,000 ἐπὶ πραγματικῇ πληρωμῇ 59 ἑκαστοστῶν, τόκῳ 5 τοῖς $\frac{0}{0}$ λογιζομένῳ ἀπὸ 1 ἰανουαρίου ἐπὶ τοῦ ὀνομαστικοῦ κεφαλαίου, καὶ ἐπὶ ὑποθήκῃ ὅλων τῶν ἐθνικῶν γαιῶν καὶ κυρίως τῆς προσόδου τῶν τελωνείων, τῶν ἰχθυοτροφείων καὶ τῶν ἁλικῶν. Ἐπειδὴ δὲ διεδόθησαν μετ' ὀλίγον κακαὶ εἰδήσεις περὶ τῶν τῆς Ἑλλάδος, προσετέθη ὁ ὅρος νὰ στέλλωνται τὰ χρήματα πρὸς τὸν ἐν Ζακύνθῳ Καίσαρα Λογοθέτην ἐντόπιον καὶ τὸν ἐκεῖ ἔμπορον Ἄγγλον Σαμουὴλ Βάρφον, καὶ νὰ μὴ δίδωνται παρ' αὐτῶν τῇ ἑλληνικῇ κυβερνήσει εἰμὴ συναινέσει τοῦ Βύρωνος, τοῦ Στάνωπος καὶ τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτου. Τὸ δάνειον δὲ τοῦτο, ἀφ' οὗ ἐκρατήθησαν διετεῖς τόκοι καὶ ὀκτακισχίλιοι λίραι ἑνὸς ἔτους χρεωλύσιον, καὶ ἐπληρώθησαν καὶ τὰ ἄλλα ἔξοδα, ἐξεκαθάρισε λίρας

280,000· ἡ πρώτη δὲ δόσις ἐκ 40,000 ἔφθασεν εἰς Ζάκυνθον, ὑπὸ τὴν ἐπιστασίαν τοῦ Βλακιέρου ἀφιχθέντος τὸ τρίτον εἰς Ἑλλάδα, τὴν, 12 ἀπριλίου. Ἐπὶ τῇ προσκλήσει τούτου μετέβη εἰς Ζάκυνθον ὁ Στάνωπ, καὶ κατόπιν αὐτοῦ καὶ ὁ Ἐμμανουὴλ Ξένος καὶ ὁ Νικόλαος Καλλέργης, φέροντες οἱ δύο οὗτοι τὴν ἀπαιτουμένην συναίνεσιν τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτου εἰς παραλαβὴν τῶν χρημάτων ἐν ὀνόματι τῆς ἑλληνικῆς κυβηρνήσεως. Ἀλλ' ἀντέστη ὁ Στάνωπ ἐπὶ λόγῳ, ὅτι ὁ Βύρων, οὗτινος ἡ συναίνεσις ἦτον ἀναγκαία, δὲν ἔζη· διὰ τοῦτο ὁ Λογοθέτης καὶ ὁ Βάρφος δὲν ἔδωκαν τὰ χρήματα καὶ ἐζήτησαν δευτέρας διαταγάς. Ἔφθασε μετ' ὀλίγας ἡμέρας εἰς Ζάκυνθον καὶ ἡ δευτέρα δόσις ἴσης ποσότητος, ἀλλὰ καὶ αὕτη διετηρήθη διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους ἀνέπαφος. Ἐν τούτοις ὁ μέγας ἁρμοστής, Φριδερῖκος Ἀδάμ, ὁ διαδεχθεὶς τὸν Μαιτλάνδον, ἀποθανόντα, ἐπειδὴ ἡ ἰόνιος κυβέρνησις ἐπρέσβευεν οὐδετερότητα, ἀντιβαίνουσαν ἐξέλαβε πρὸς τὰς ἀρχὰς ταύτης τὴν κατάθεσιν χρημάτων ἐντὸς τῆς ἰονίου πολιτείας ἐπὶ χρήσει ἑνὸς τῶν διαμαχομένων, καὶ ἐξέδωκε τὴν 7 ἰουνίου δόγμα ἀπαγορεῦον αὐστηρῶς τοῦτο ἐπὶ ἀπειλῇ ἐξορισμοῦ τῶν παρηκόων καὶ δημεύσεως τῶν ὑπαρχόντων αὐτῶν. Ἀλλ' ἀφ' οὗ ἦλθαν ἐκ Λονδίνου περὶ τὴν 20 ἰουλίου αἱ ζητηθεῖσαι διαταγαί, ἐστάλησαν εἰς Ναύπλιον ὅλα τὰ ἐν Ζακύνθῳ κατατεθέντα χρήματα μηδενὸς ἐξορισθέντος μηδὲ κτήματός τινος δημευθέντος.

Ἡ δὲ Πύλη διδαχθεῖσα ὑπὸ τῆς τριετοῦς πείρας ὅτι ἀνίκανος ἦτο μόνη νὰ καταστρέψῃ τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα, ἀπεφάσισε νὰ ταπεινωθῇ ἐνώπιον τοῦ δυνατοῦ σατράπου της Μηχμὲτ-Ἀλῆ, ἐπικαλουμένη τὴν σύμπραξίν του ὄχι πλέον εἰς ὑποταγὴν τῆς Κρήτης ἀλλ' ὅλης τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ σατράπης οὗτος, ὁ διὰ μόνης τῆς ἱκανότητός

του παραχθεὶς ἀπὸ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι, ὁ μορφώσας ἄμορφον τόπον, ὁ πλάσας τακτικὰ στρατεύματα καὶ ναυπηγήσας στόλους, ὁ εὑρὼν πόρους εἰς διατήρησιν καὶ αὔξησιν αὐτῶν ὑπεσχέθη νὰ κινήσῃ τὰς δυνάμεις του κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ κυριάρχου του εἰς ὑποστήριξιν τοῦ κλονιζομένου σκήπτρου του, καὶ νὰ στείλῃ ἀρχηγὸν αὐτῶν τὸν υἱόν του Ἰβραήμπασαν, ἀναδειχθέντα ἡγεμόνα τῆς Πελοποννήσου. Ἐλέγετο δὲ καὶ ἐπιστεύετο, ὅτι συνωμολογήθη νὰ κρατήσῃ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του ὅσους ἐν ἀποστασίᾳ τόπους ὑποτάξῃ· καὶ τοὺς μὲν κατοίκους χριστιανοὺς ν' ἀπαγάγῃ αἰχμαλώτους εἰς Αἴγυπτον ἢ ἀλλοῦ, αὐτοὺς δὲ τοὺς τόπους νὰ κατοικίσῃ ὑπὸ Αἰγυπτίων καὶ ἄλλων Μωαμεθανῶν. Ἐσχεδιάσθη δὲ τὰ μὲν αἰγύπτια στρατεύματα, συνεργοῦντος τοῦ αἰγυπτίου στόλου, νὰ πέσωσιν εἰς Πελοπόννησον, αἱ δὲ ναυτικαὶ δυνάμεις τῆς Πύλης καὶ τὰ ἀσιανὰ στρατεύματά της εἰς τὸ Αἰγαῖον· νὰ διαχυθῶσι δὲ καὶ τὰ ρουμελιωτικὰ εἰς τὰ ἐπὶ τῆς στερεᾶς ἐν ἀποστασίᾳ μέρη, ὥστε νὰ εὑρεθῇ ἡ Ἑλλὰς παντοῦ ταὐτοχρόνως πολεμουμένη καὶ διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης. Ἐν τούτοις ἔπαθεν ὁ Μεχμὲτ-Ἀλῆς δεινὸν πάθημα· φλόγες ἀνεφάνησαν αἴφνης τὴν 10 μαρτίου ἐν τῇ ἀκροπόλει τῆς πρωτευούσης του, αἵτινες διαδοθεῖσαι εἴς τινας πυριτοθήκας κατέστρεψαν τὴν ὁπλοθήκην, τοὺς δὲ πλείστους τῶν πυροτεχνῶν πολλοὺς τῶν σωματοφυλάκων, καὶ ὑπερτρισχιλίους ἐνοικοῦντας, τοὺς μὲν ἔβλαψαν, τοὺς δ' ἐθανάτωσαν· παρ' ὀλίγον δὲ κατέστρεψαν καὶ αὐτὴν τὴν πόλιν· ἀλλὰ τὸ πάθημα τοῦτο ἐπενεγκόν, ὡς ἐλέγετο, δέκα ἑκτομμυρίων ταλήρων ζημίαν, οὐδόλως ἐπηρέασε τὴν ἐκστρατείαν.

Παρασκευαζόμενος δὲ ὁ Μεχμὲτ-Ἀλῆς κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἀναγκαῖον ἔκρινε νὰ διατηρήσῃ ἀδιάσειστον τὴν ἐπὶ τῆς Κρήτης ἐξουσίαν του, διότι ἐθεώρει δικαίῳ τῷ λόγῳ τὴν νῆσον ἐκείνην γέφυραν μετά-

γουσαν τὰς δυνάμεις του ἀπὸ Ἀλεξανδρείας εἰς Πελοπόννησον. Ἀλλ' ὡς ἐπίβουλον τῆς Κρήτης ἐθεώρει τὴν ὑπὸ τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν γείτονά της Κάσσον, καὶ ἀπεφάσισε νὰ τὴν ὑποτάξῃ, διότι ἡ νῆσος ἐκείνη, ἡ φοβίσασα διὰ τοῦ ναυτικοῦ της, ἂν καὶ μικροῦ, καὶ βλάψασα τοὺς κατέχοντας τὰ φρούρια τῆς Κρήτης Τούρκους, ἐδύνατο πάλιν, θαῤῥύνουσα τοὺς ἀγωνιζομένους Ἕλληνας, νὰ κινήσῃ νέας ἐν αὐτῇ ταραχάς. Ἐν ᾧ δὲ διέμενεν ἐν τῷ λιμένι τῆς Σούδας ὁ ὑπὸ τὸν Γιβραλτάρην στολίσκος, ἦλθαν καὶ ἄλλα πολεμικὰ πλοῖα τὸν μάϊον ἐξ Ἀλεξανδρείας, καὶ δὶς ἐφάνησάν τινα τὸν μῆνα τοῦτον ἔμπροσθεν τῆς Κάσσου, ἐπολέμησαν, ἐπολεμήθησαν καὶ ἐπανέπλευσαν εἰς Κρήτην ἄπρακτα· ἀλλὰ τὴν 6 ἰουλίου ἐφάνησαν ἔμπροσθεν τῆς Κάσσου 45 φέροντα τετρακισχιλίους ὑπὸ τὸν Χουσεήμπεην.

Ἡ νῆσος αὕτη ἀπέχει 37 μίλια τῆς Κρήτης· ἔχει τέσσαρα χωρία, τὴν ἁγίαν Μαρίναν τὸ καὶ σημαντικώτερον, τὸ Ἀρβανιτοχῶρι, τὴν Παναγίαν καὶ τὴν Πόλιν. Τὰ χωρία ταῦτα, κείμενα πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς νήσου, ὀλίγον ἀπέχουν ἀπ' ἀλλήλων. Ἡ νῆσος ὅλη εἶχε κατοίκους 5000, ἐξ ὧν 500 ναῦται παρῆσαν καὶ 300 ὁπλοφόροι Κρῆτες. Ἐξ αἰτίας δὲ τῆς κρημνώδους φύσεώς της εἶναι μόνον εὔβατος κατὰ τὸ πρὸς τὴν Ἑλλάδα βλέπον μέρος τριῶν μιλίων μήκους· ἐπὶ τῆς γραμμῆς ταύτης ἔκειντο 30 κανόνια· ἦσαν καὶ ἀλλοῦ σκοποί. Ἀλίμενος εἶναι ἡ νῆσος, καὶ τὰ πλοῖά της προσωρμίζοντο συνήθως εἰς Σκάρπαθον· ἀλλ' ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ἦσαν συσσωρευμένα ἐξ αἰτίας τοῦ καλοκαιρίου εἰς Αὐλάκι. Ἐλθόντα τὰ ὀθωμανικὰ ἠγκυροβόλησαν ἔμπροσθεν τοῦ παρακειμένου νησιδίου τῆς Μακρυᾶς καὶ ἐκανονοβόλουν δύο ἡμέρας ἀνωφελῶς τὴν ἁγίαν Μαρίναν, ἀντεκανονοβολοῦντο δὲ παρὰ τῶν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς. Τὴν δὲ νύκτα τῆς 7 εἴκοσι τέσσαρες ὀλκάδες, φέρου-

σαι στρατεύματα εἰς ἀπόβασιν, ἔπλευσαν πέραν τῆς ἁγίας Μαρίνας πρὸς τὴν δύσβατον καὶ κρημνώδη ἄκραν τῆς νήσου τὴν βλέπουσαν πρὸς τὴν Κρήτην. Ταὐτοχρόνως πλοῖά τινα τοῦ στόλου καὶ ἄλλαι ὁλκάδες φέρουσαι στρατεύματα ἐκανονοβόλουν καὶ ἐτουφέκιζαν πρὸς τὴν ἄλλην ἄκραν τῆς νήσου εἰς ἕλκυσιν τῆς προσοχῆς τῶν ἐναντίων, καὶ εἰς ἐπιτυχίαν διὰ τοῦ τρόπου τούτου τῆς ἐπὶ τῆς ἄλλης ἄκρας μελετωμένης ἀποβάσεως. Ἑπτὰ μόνον ἦσαν οἱ φυλάσσοντες τὴν θέσιν ταύτην· ἡ ἀπότομος φύσις της ἐφαίνετο αὐτοφύλακτος· ἀλλὰ καὶ οἱ ὀλίγοι οὗτοι ἦσαν ἀμελέστατοι. Τὰ δ' ἐχθρικὰ στρατεύματα, οὔσης ἄκρας νηνεμίας, ἀπέβησαν τὴν νύκτα ἀφανῆ καὶ κατέλαβαν καὶ τὰ τέσσαρα χωρία ἀμαχητί, διότι οἱ πολεμισταὶ τῆς νήσου, ὄντες ἐπὶ τῆς παραλίας, ὅπου ὑπώπτευαν ἀπόβασιν, δὲν ἔλαβαν γνῶσιν τοῦ συμβάντος εἰμὴ ἀφ' οὗ ἐξημέρωσεν.

Εἷς τῶν πλοιάρχων τῆς Κάσσου, ὁ Μάρκος, διέπρεπε διὰ τὴν ἀνδρίαν του καὶ ἐδικαίωσε κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην περίστασιν ἣν εἶχεν ὑπόληψιν. Οὗτος ἐν μέσῳ τῆς γενικῆς ἀπελπισίας διὰ τὸ ἀπροσδόκητον τοῦ συμβάντος συνέλεξέ τινας ἀκούσαντας τὴν πατριωτικὴν φωνήν του, παρέστη ἔνοπλος ὑπερασπιστὴς τῆς πατρίδος καὶ μεγάλως ἠνδραγάθησε· λέγεται ὅτι 30 ἐχθροὺς ἐσκότωσε μόνος αὐτός· ζωγρηθεὶς δὲ καὶ ὀπισθαγκωνισθεὶς ἀπήχθη πρὸς τὸν Χουσεήμπεην· ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον αὐτοῦ ἐπεσφράγισεν ἐνδόξως τὰς ἀνδραγαθίας του· ἔσπασε τὰ δεσμά του, ἥρπασεν ἀπὸ τῆς ζώνης ἑνὸς τῶν περιισταμένων τὴν μάχαιράν του, ἐσκότωσε δύο τῶν φυλάκων καὶ ἔπεσε καὶ αὐτὸς ὑπὸ τὰ τραύματα τῶν ἄλλων.

Μετὰ τὴν ἅλωσιν τῶν χωρίων κατεστράφη ὁ ἀγών· πολλοὶ ἐφονεύθησαν, παιδία καὶ γυναῖκες ᾐχμαλωτίσθησαν, τινὲς κατέφυγαν εἰς τὰ ὄρη, οἱ δὲ λοιποὶ

ἐπροσκύνησαν. Ἐκ τῶν ἐντοπίων δὲ πλοίων μόνον ἓν ἐπρόφθασε καὶ ἀνήχθη, καὶ διελθὸν τὸν ἐχθρικὸν στόλον διέσωσέ τινας ἐξ ὅσων δεινῶν ὑπέφεραν οἱ λοιποί. Οἱ Τοῦρκοι ἐλεηλάτησαν τὰ χωρία, ἐπεβίβασαν τὰ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς κανόνια καὶ ὕψωσαν ἐπὶ τῆς νήσου τὴν σημαίαν των. Ὁ δὲ Χουσεήμπεης ἐγκαταστήσας κατ' αἴτησιν τῶν ψευδοπροσκυνησάντων διοικητὴν τῆς νήσου Τοῦρκον, ἀπέπλευσεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὅπου ἔφερε τὰ συλληφθέντα πλοῖα καὶ τοὺς αἰχμαλωτισθέντας· παρέλαβε καί τινας ναύτας εἰς ὑπηρεσίαν τοῦ στόλου προσελθόντας αὐθορμήτως ἐπ' ἐλπίδι λυτρώσεως τῶν αἰχμαλωτισθέντων συγγενῶν των· διεδέχθη δὲ αὐτὸν ἐν Κρήτῃ ὁ ἀνεψιός του Μουσταφάμπεης.

Μόλις τὴν 17 ἐξέπλευσεν ἡ ὑδραϊκὰ μοῖρα ὑπὸ τὸν Σαχτούρην εἰς βοήθειαν τῆς Κάσσου καὶ δὲν ἔμαθε τὴν καταστροφήν της εἰμὴ τὴν 21, καθ' ἣν ἔῤῥιψεν ἄγκυραν ἔμπροσθεν αὐτῆς. Φανέντων τῶν ἑλληνικῶν πλοίων, ὁ ἀγᾶς κατέφυγεν εἰς Κάρπαθον, οἱ δὲ ψευδοπροσκυνήσαντες Κάσσιοι ἔτρεξαν εἰς τὸ παραθαλάσσιον, καὶ ἀσπαζόμενοι τοὺς Ὑδραίους, καὶ διηγούμενοι περιπαθῶς τὴν συμφοράν των, καὶ χέοντες θερμὰ δάκρυα ἀνήγειραν ἐπὶ τῆς νήσου των τὴν πεσοῦσαν ἑλληνικὴν σημαίαν, ἀλλὰ δὲν ἀνήγειραν καὶ τὴν πεσοῦσαν πατρίδα των.

Λήγοντος δὲ τοῦ ἀπριλίου, ἀπέπλευσεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως πολυάρμενος στόλος ὑπὸ τὸν Χουσρέφην, ἐπιβιβάσας λόχους τινὰς γενιτσάρων· προσεπεβίβασε καὶ ἐν τῷ θερμαϊκῷ κόλπῳ ἄλλα στρατεύματα συῤῥεύσαντα πολλαχόθεν, καὶ ἀρχομένου τοῦ ἰουνίου κατέπλευσεν εἰς Μιτυλήνην, ὅπου παρέλαβε καὶ ἄλλα.

Πολλὰ κακὰ ἔπαθαν, ὡς εἴδαμεν, παρὰ τῶν Ψαριανῶν καὶ τῶν Σαμίων τὸ πρῶτον καὶ δεύτερον ἔτος τοῦ ἀγῶνος τὰ παράλια τῆς Ἀσίας· τὸ δὲ τρίτον

ἔπαθαν καὶ αἱ νῆσοι τῆς Μιτυλήνης, τῆς Λίμνου καὶ τῆς Θάσσου, ὅπου ἀποβαίνοντες οἱ Ψαριανοὶ ἥρπαζαν, ἔκαιαν, ἐδουλαγώγουν καὶ ἐφόνευαν. Ἐγόγγυζαν ἐπὶ τοῖς δεινοῖς τούτοις οἱ κάτοικοι τῶν μερῶν ἐκείνων ὡς ἀπροστάτευτοι, καὶ ἡ Πύλη ἐμελέτησε τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν καὶ τῆς Σάμου, καθ' ἧς καὶ ἄλλοτε ἐκίνησε δυνάμεις καὶ ἀπέτυχεν.

Ἡ πόλις τῶν Ψαρῶν κεῖται πρὸς τὸ νοτειοανατολικὸν μέρος τῆς νήσου. Ἔμπροσθεν αὐτῆς εἶναι ὁ λιμήν· ἄνωθεν δὲ ἐσώζετο παλαιὸν τεῖχος, καὶ ἐν αὐτῷ ναὸς ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Ἰωάννου. 7500 ἦσαν οἱ ἐντόπιοι, ἀλλ' οἱ εἰς τὴν νῆσον πολλαχόθεν καταφυγόντες ὑπελογίζοντο 25,000, ἐξ ὧν οἱ πλεῖστοι ἦσαν Κυδωνιεῖς καὶ Χῖοι. Ἦσαν καὶ 1000 Θετταλομακεδόνες μισθωτοί. Εἶχε δὲ ἡ νῆσος ὅλη εἰς ὑπεράσπισίν της 150 κανόνια, ἐν οἷς καί τινα σταλέντα παρὰ τοῦ ἐν Ῥωσσίᾳ Βαρβάκη. Ἐκ τῶν 150 δὲ 24 ἔκειντο ἐπὶ τοῦ τείχους.

Τὴν 18 ἰουνίου ἐφάνησαν ἔξωθεν τοῦ λιμένος πλοῖα τουρκικά, καὶ αὐθημερὸν ἐπανέπλευσαν εἰς Μιτυλήνην, ὅπου διέμενεν ὅλος ὁ στόλος. Οἱ Ψαριανοὶ ἐσυμπέραναν ὅτι τὰ πλοῖα ταῦτα ἦλθαν εἰς κατασκοπήν, καὶ ὅτι ἤγγιζεν ἡ ὥρα τοῦ κατὰ τῆς πατρίδος των μελετωμένου κινήματος. Συνελθόντες δὲ εἰς συμβούλιον, οἱ μὲν ἐγνωμοδότησαν νὰ ἐκπλεύσωσιν εἰς συνάντησιν τοῦ ἐχθροῦ μακρὰν τῆς νήσου, οἱ δὲ νὰ τὸν περιμείνωσιν ἐπ' αὐτῆς. Ὑπερίσχυσεν ἡ τελευταία γνώμη· ἀπέβησαν οἱ ναῦται καὶ κατέλαβαν διαφόρους θέσεις· ἄφησαν δὲ μόνα τὰ πυρπολικά των εἰς περίπλουν ἔμπροσθεν τοῦ λιμένος φανταζόμενοι, ὅτι ἱκανοὶ ἦσαν νὰ ὑπερασπίσωσιν ὅλην τὴν νῆσον, ὅ ἐστι 18 μιλίων περιφέρειαν, τρισχίλιοι ὁπλοφόροι. Τὴν 19 ἀνήχθη ὁ ἐχθρικὸς στόλος, ἦλθε πρὸ τῆς μεσημβρίας ὄπισθεν τῆς πόλεως κατέμπροσθεν τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Νικολάου

καὶ τοῦ Ξηροκάμπου, καὶ ἤρχισε νὰ κανονοβολῇ σφοδρῶς. Ἦσαν δὲ τὰ ἐλθόντα πλοῖα, μικρὰ μεγάλα πολεμικὰ καὶ φορτηγά, 176, ἐν οἷς 1 τρίκροτον, 2 δίκροτα, 6 φρεγάται καὶ 10 κορβέτται· ἔφεραν δὲ δωδεκακισχιλίους εἰς ἀπόβασιν. Οἱ Ἕλληνες, ἔχοντες καλῶς ὠχυρωμένον τὸ παραθαλάσσιον ἐκεῖνο, ἀντεῖχαν, καὶ ἀντεκανονοβόλουν γενναίως· δι' ὅλης δὲ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς ἐπελθούσης νυκτὸς ἐπεκράτησεν ἀμοιβαῖος κανονοβολισμός, καὶ οἱ μαχόμενοι διέμειναν ὅπου ἐτοποθετήθησαν ἀσάλευτοι. Περὶ δὲ τὴν δ' ὥραν μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ἐν μέσῳ τοῦ κανονοβολισμοῦ καὶ ὑπὸ τὸ ἐπικρατοῦν ἐξ αἰτίας τῆς νηνεμίας νέφος τοῦ καπνοῦ ἀπέβησαν ἀόρατοι πεντακόσιοι ἐχθροὶ κατ' ἀρχάς, καὶ κατόπιν καὶ ἄλλοι εἰς θέσιν Πριόνι, ὅπου παρέκειτο κανονοστάσιον φέρον τρία κανόνια ὑπὸ τὴν ἐπιστασίαν τοῦ Ὀλυμπίου ὁπλαρχηγοῦ, Κώτα, καὶ 50 ὀπαδῶν του. Κωφοὶ οἱ φυλάττοντες τὸ κανονοστάσιον εἰς τὴν φωνὴν τοῦ ἀρχηγοῦ των ἐτράπησαν ἰδόντες τοὺς ἐχθροὺς ἐπερχομένους, καὶ ἐπὶ τῆς τροπῆς συλληφθεὶς ὁ Κώτας ἐφονεύθη. Συγχρόνως ἀπέβησαν καὶ ἄλλοι ἐχθροὶ εἰς Φτελιόν. Ἐκεῖ ηὗραν σφοδρὰν ἀντίστασιν καὶ ἐχύθη πολὺ αἷμα· ἀλλ' ὄντες πολυαριθμότεροι ὑπερίσχυσαν καὶ ἐκυρίευσαν τὴν θέσιν. Ἐκεῖθεν ἐπροχώρησαν πρὸς τὴν πόλιν ἀνεμπόδιστοι, καὶ ἀναβάντες εἰς τὰ ὑπερκείμενα βουνὰ ἔστησαν τὰς σημαίας των. Ἰδόντες δὲ ταύτας οἱ ἐπὶ τῆς νήσου καὶ τοὺς ἐχθροὺς καταβαίνοντας πληθηδὸν πρὸς τὴν πόλιν, ἔτρεξαν πρὸς τὰ πλοῖα. Ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἐρρίπτοντο εἰς τὴν θάλασσαν πρὸς διάσωσιν εἰς αὐτά· ἀλλὰ τὰ πλοῖα ὄχι μόνον ἦσαν ἠγκυρωμένα ἀλλὰ δὲν εἶχαν, ἐκτὸς ὀλίγων, οὐδὲ τὰ πηδάλιά των, διότι ἐπὶ τῇ αἰτήσει τῶν ὑπομισθίων Θετταλομακεδόνων τὰ ἀπεβίβασαν τὴν προτεραίαν ἵνα μὴ φύγωσιν οἱ ἐντόπιοι ἐλθόντος τοῦ ἐχθροῦ, καὶ ἐγκαταλειφθῶσιν οἱ πολεμοῦντες ὑπὲρ

αὐτῶν ἑτερόχθονες. Τὸ περιστατικὸν τοῦτο ἐξέθεσε τοὺς πλείστους εἰς σφαγὴν καὶ εἰς αἰχμαλωσίαν, μόνοι ὅσοι ἐπρόφθαναν καὶ κατέφευγαν εἰς πηδαλιοῦχα, ἢ εἰς πλοιάρια, ἀπέφευγαν τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, διότι ὁ ἐχθρικὸς στόλος ἐβράδυνε νὰ ἔλθῃ ἔμπροσθεν τοῦ λιμένος, καὶ τὰ πλοῖα ταῦτα ἀπεμακρύνοντο ἀσφαλῶς τοῦ τόπου τῆς σφαγῆς καὶ τῆς αἰχμαλωσίας· οἱ δὲ λοιποὶ ἐπνίγοντο ἢ ᾐχμαλωτίζοντο· 19 μόνον πλοῖα ἐπρόφθασαν καὶ ἔφυγαν, ὅλα δὲ τὰ ἄλλα, ὡς 100 μικρὰ μεγάλα, ἐλθόντος τοῦ στόλου, συνελήφθησαν. Ἓν δὲ αὐτῶν, τὸ τοῦ Δημήτρη τῆς Ἀσημήνας, φέρον γυναῖκας καὶ παιδία ἑκάη αὐτανδρον πρὸς ἀποφυγὴν τῶν παθημάτων τῆς τουρκικῆς αἰχμαλωσίας· τὸ δὲ τοῦ Χατσῆ-Ἀγγελῆ ἐλυτρώθη ἐκληφθὲν ὡς πυρπολικὸν ἀναφθείσης ἐπὶ τοῦ καταστρώματος πυροκόνεως. Οἱ ἐχθροὶ ἔκαυσαν τὴν πόλιν, καὶ κυριεύσαντες τὴν νῆσον ὅλην ἀπέκλεισαν καὶ προσέβαλαν τὸ τεῖχος, τὴν μόνην θέσιν ἣν διετήρησαν οἱ Ἕλληνες μετὰ τὴν εὐτυχῆ ἀπόβασιν τῶν ἐχθρῶν. Πολλοὶ ἦσαν οἱ ἔγκλειστοι, ἐν οἷς καὶ 600 Θετταλομάγνητες ὑπὸ τὸν Λάμπρον Κασσανδρέα, τὸν Γούλαν καὶ ἄλλους· συνεκλείσθη καὶ ὁ Σλάβος Ῥάδος, ὁ ἄλλοτε ἐν Εὐβοίᾳ ἀριστεύσας. Δύο ἡμερονύκτια ἀντέστησαν οὗτοι γενναίως, ἀλλ' ἐκ τοῦ σφοδροῦ κανονοβολισμοῦ διερράγη ἡ μόνη ἐντὸς τοῦ τείχους δεξαμενή, καὶ ἐξ αἰτίας τῆς στερήσεως τοῦ νεροῦ καὶ τῆς ἀπελπισίας ἀπὸ πάσης ἔξωθεν βοηθείας ἀπεφάσισαν οἱ ἔγκλειστοι τὴν τρίτην ἡμέραν ν' ἀποθάνωσιν ἐνδόξως. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἀπεφάσισαν καὶ οἱ ἐχθροὶ ν' ἀναβῶσι ξιφήρεις τὸ τεῖχος. Ἐντὸς αὐτοῦ ἦτο σπήλαιον, ἡ φοντάνα, χρησιμεῦον ὡς πυριτοθήκη καὶ καταφύγιον οἰκογενειῶν. Οἱ ἔγκλειστοι ἐξετέλεσαν ἐν πρώτοις ὅσα ἡ θρησκεία παραγγέλλει πρὸ τοῦ θανάτου, καὶ δράξαντες τὴν στιγμὴν καθ' ἣν οἱ ἐχθροὶ ἀνέβαιναν πληθηδὸν παν-

ταχόθεν, κατεβίβασαν τὴν ἐπὶ τοῦ τείχους ἑλληνικὴν σημαίαν, ὕψωσαν λευκὴν ἐφ' ἧς ἦσαν ἐγκεχαραγμέναι αἱ λέξεις "Ἐλευθερία ἢ θάνατος," καὶ ἔβαλαν πῦρ εἰς τὴν πυριτοθήκην. Ἐσείσθη ἡ νῆσος ἐπὶ τῇ ἐκρήξει, ἀνετράπησαν τὰ τείχη, καὶ ὑπὸ τὰ ἐρείπια ὅλοι οἱ ἐντός, ἐκτὸς δύο, ἐτάφησαν, καὶ συνετάφησαν καὶ οἱ ἐφορμήσαντες ἐχθροί των ὑπερδισχίλιοι. Μικρὸς ὁ ἀριθμὸς τῶν αἰχμαλωτισθέντων ἐπὶ τῆς καταστροφῆς τῆς νήσου, ἀλλὰ ὑπέρμεγας ὁ τῶν φονευθέντων. Ἐκ τῶν 7500 ἐντοπίων, 3500 διεσώθησαν, ἐν οἷς καὶ 150 κρυβέντες κατὰ τὸ μέρος ὅπου ἐγένετο ἡ ἀπόβασις, οὓς παρέλαβε τὴν ἐπαύριον ἡ παρευρεθεῖσα ἐπὶ τῇ καταστροφῇ τῶν Ψαρῶν γαλλικὴ φρεγάτα Ἶσις· ὥστε ἂν κατὰ τὴν ἀναλογίαν ταύτην λογισθῶσι καὶ οἱ ἐκ τῶν 25,000 προσφύγων διασωθέντες μὴ ἐχόντων πρὸς σωτηρίαν ὅσους τρόπους εἶχαν οἱ ἐντόπιοι, ὁ ἀριθμὸς ὅλων τῶν φονευθέντων καὶ αἰχμαλωτισθέντων ὑπερβαίνει τοὺς δεκαεπτακισχιλίους.

Καταστρεφομένης δὲ τῆς νήσου, οἱ αἱμοχαρεῖς πορθηταί της ἔκοπταν καὶ μετεκόμιζαν εἰς τὴν ναυαρχίδα τὰς κεφαλὰς τῶν ἀθλίων Χριστιανῶν. Ὁ δὲ καπητάμπασας, καθήμενος ἐπὶ τῆς λεοντῆς του, τὰς ἐδέχετο περιχαρὴς συσσωρευομένας ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμούς του, καὶ ἐφιλοδώρει τοὺς ἀποκεφαλιστὰς κατὰ τὴν βδελυρὰν τουρκικὴν συνήθειαν. Ἐλλιμένιζε ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἔμπροσθεν τῶν Ψαρῶν τὸ ἀγγλικὸν δικάταρτον Alacrity. Ὁ πλοίαρχος Ὑώρκ (α), μαθὼν ὅτι ἀπήγαγαν εἰς τὴν ὀθωμανικὴν ναυαρχίδα ὡς αἰχμάλωτον ἀρχιμανδρίτην τινὰ φίλον του, ἀφίχθη εἰς λύτρωσίν του, καὶ ὑποκριθεὶς ὅτι ἐπεθύμει νὰ τὸν ἀποχαιρετήσῃ, παρεκάλεσε τὸν πασᾶν νὰ διατάξῃ τὴν προσέλευσίν του· ἐπὶ τῇ παρακλήσει ταύτῃ ἐλάλησεν ὁ πασᾶς πρός τινα τῶν παρεστώτων κατ' ἰδίαν, καὶ μετ' ὀλίγον προσηνέχθη κεφαλὴ γενειῶσα,

τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἀποκοπεῖσα καὶ αἷμα εἰσέτι στάζουσα. Σατανικῶς δὲ ὑπομειδιάσας ὁ πασᾶς ἐπὶ τῷ θεάματι, εἶπε τῷ πλοιάρχῳ δακτυλοδεικτῶν τὴν κεφαλήν, "ἰδοὺ ὁ φίλος σου." Ὁ πασᾶς οὗτος ἦτον εἷς τῶν συνετωτέρων καὶ ἡμερωτέρων ἀνδρῶν τῆς αὐτοκρατορίας.

Ἡ καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν ὑπὸ τὴν πολεμικὴν ἔποψιν δὲν ὁμοιάζει τὴν τῶν Κυδωνιῶν, τῆς Ναούσης, τῆς Κασσάνδρας ἢ τῆς Χίου· ἦτο καταστροφὴ μεγάλου μέρους τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐξαφάνισις τῆς προφυλακῆς αὐτῆς· ἦτον ἀπόσβεσις φλογὸς καιούσης κατ' ἔτος τὰ ἐχθρικὰ παράλια τῆς Ἀσίας καὶ πολλάκις λυούσης τὰς ἐκστρατείας της. Ζωὴν ἐνόμισαν οἱ πλησιόχωροι λαοὶ τῆς Ἀσίας τὸν θάνατον τῶν Ψαρῶν, καὶ ἐδοξολόγησαν τὸν Θεὸν ἰδόντες πωλουμένας ἐν ταῖς ἀγοραῖς των τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα ἀνδρῶν, ὧν ἀκούοντες χθὲς μόνα τὰ ὀνόματα ἔτρεμαν. Ἐῤῥέθη, ὅτι ἡ νῆσος ἠλώθη ἐξ ἐπιβουλῆς, καὶ ὅτι τὸ κανονοστάσιον ἐπροδόθη ὑπὸ τοῦ Κώτα· ἀλλ' ἡ κατηγορία αὕτη εἶναι πάντη ἀνυπόστατος, καὶ ὁ Κώτας συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἐφονεύθη.

Ἐν ᾧ δὲ κατεστρέφοντο τὰ Ψαρά, αἱ ναυτικαὶ μοῖραι Ὕδρας καὶ Σπετσῶν ἠπράκτουν δι' ἔλλειψιν τῶν εἰς ἔκπλουν. Πρὸ πολλοῦ εἶχε φθάσει, ὡς εἴπαμεν, καὶ ἡ πρώτη καὶ ἡ δευτέρα δόσις τῶν δανείων εἰς Ζάκυνθον, καὶ ἂν δὲν παρενέπιπταν τὰ περὶ ὧν διελάβαμεν ἐμπόδια εἰς τὴν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν ἀποστολὴν αὐτῶν, ἐπρολαμβάνετο ἴσως διὰ τοῦ ἐν καιρῷ ἔκπλου τοῦ στόλου ἡ πτῶσις καὶ τῆς Κάσσου καὶ τῶν Ψαρῶν. Ἐν τοσούτῳ, ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος καταστροφὴ κατετάραξε τοὺς Ἕλληνας φοβηθέντας μὴ πάθῃ καὶ ἡ Ὕδρα ὅ,τι ἔπαθαν τὰ Ψαρά, καὶ τότε κατεστρέφετο ὅλος ὁ ἀγών· διὰ τοῦτο καὶ στρατεύματα ἔξωθεν εἰς τὴν νῆσον ταύτην

μετεβιβάσθησαν, καὶ πλοῖα μετὰ μεγάλης σπουδῆς καὶ ἐκ τοῦ προχείρου ἡτοιμάσθησαν καὶ ἐνωθέντα μετὰ τῶν διασωθέντων ψαριανῶν ἀπέπλευσαν ὑπὸ τὸν Μιαούλην πρὸς τὰ Ψαρὰ ἐπ' ἐλπίδι νὰ προλάβωσι τὴν πτῶσιν τοῦ τείχους ἀντέχοντος ὡς ἐφημίζετο· διετάχθη δὲ καὶ ἡ ὑπὸ τὸν Σαχτούρην πλεύσασα εἰς βοήθειαν τῆς Κάσσου μοῖρα καὶ μὴ φθάσασα ἐκεῖ ἐν καιρῷ νὰ πλεύσῃ καὶ αὕτη πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος· πρὸς τὸ αὐτὸ μέρος ἔπλευσε καὶ ἡ τῶν Σπετσῶν.

Μετὰ δὲ τὴν ἀνατροπὴν τοῦ τείχους ἐπανέπλευσαν ὁ στόλος καὶ τὰ στρατεύματα τοῦ ἐχθροῦ εἰς Μιτυλήνην. Δισχίλιοι μόνον στρατιῶται καὶ 35 πλοῖα ἔνοπλα δευτέρας καὶ τρίτης τάξεως, τὰ πλεῖστα σαλοῦπαι, ἐναπέμειναν εἰς μετακόμισιν τῶν ἐπὶ τῆς νήσου κανονίων· ἐναπέμειναν καὶ χίλιοι ἐθελονταὶ εἰς λαφυραγωγίαν· ἐστάλησαν καὶ εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς τρόπαια καὶ ἐξετέθησαν ἐπὶ τῶν πυλώνων τοῦ παλατίου τὴν 12 ἰουλίου 500 κεφαλαί, 1200 ὠτία, 35 ἑλληνικαὶ σημαῖαι, καὶ 200 αἰχμάλωτοι.

Τὴν δὲ 3 ἐξημερώθη ἡ ὑπὸ τὸν Μιαούλην μοῖρα ἔξωθεν τῶν Ψαρῶν ὑπὸ τὸ ἀκρωτήριον τοῦ Λιμεναρίου· ἔφθασε συγχρόνως καὶ ἡ ὑπὸ τὸν Σαχτούρην καὶ ἡ τῶν Σπετσῶν· ὅλα δὲ τὰ πλοῖα συνηριθμοῦντο 56, ἐξ ὧν 34 ὑδραϊκά, 13 σπετσιωτικά, καὶ 9 ψαριανά, καὶ ἀπεβίβασαν αὐθημερὸν ἱκανοὺς ναύτας. Ἰδόντες οἱ ἐπὶ τῆς νήσου τοὺς ἐχθρούς των ἀποβάντας, ἄφησαν ὅλα τὰ μέρη τῆς νήσου καὶ ἔτρεξαν εἰς τὰ ἐν τῷ λιμένι πλοῖά των τόσον ἔντρομοι, ὥστε τινὲς αὐτῶν ἐπνίγησαν· διακόσιοι μόνον μὴ προφθάσαντες νὰ φύγωσιν ἐκλείσθησαν ἐντὸς τεσσάρων οἰκιῶν. Ἐπίσης ἔντρομα καὶ τὰ πληρώματα τῶν ἐν τῷ λιμένι ἐχθρικῶν πλοίων ἔκοψαν τὰς ἀγκύρας καὶ ἀνήχθησαν· ἀνήχθησαν καὶ τὰ ἑλληνικὰ εἰς καταδίωξιν αὐτῶν καὶ τὰ ἐκανονοβόλησαν· μία γολέττα

παρεδόθη καὶ ἓν ἄλλο πλοῖον ἑκάη· ἐπόδισαν τότε τὰ ἐχθρικὰ πρὸς τὴν Χίον καταδιωκόμενα· οἱ δὲ ἐν αὐτοῖς ἀπελπισθέντες τὰ ἔῤῥιψαν εἰς τὴν ξηρὰν καὶ τὰ ἔκαυσαν· τέσσαρα μόνον διεσώθησαν καὶ ταῦτα κακῶς ἔχοντα. Τὴν δ' ἐπαύριον ἀπέκλεισαν οἱ Ἕλληνες τοὺς ἐν ταῖς οἰκίαις καὶ ἐπυροβόλουν διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, ἀλλ' εἰς μάτην. Τέσσαρες ναῦται καὶ ὁ ἀνδρεῖος πλοίαρχος Λάζαρος Παναγιώτας ἐπληγώθησαν πολεμοῦντες ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, καὶ ἐν ἐλλείψει χειρούργου μετεκομίσθησαν εἰς Ὕδραν.

Μετὰ δὲ τὴν φθορὰν τοῦ ἐχθρικοῦ στολίσκου καὶ τὸν πολὺν ὄλεθρον τῶν ἐν αὐτῷ, ἐπανέπλευσαν τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα εἰς Ψαρὰ καὶ ἐπῆραν πολλὰ τῶν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν εἰς τὸν αἰγιαλὸν καταβιβασθέντων καὶ μὴ εἰσέτι ἐπιβιβασθέντων κανονίων. Τὴν δὲ 7 ἰουλίου, ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου, ἐφάνη ἐχθρικὸν πλοῖον κατὰ τὴν Χίον· ἀπέπλευσαν εὐθὺς ἐκ Ψαρῶν τρία ἑλληνικὰ εἰς καταδίωξίν του, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον εἰδοποίησαν διὰ σημείων, ὅτι ὅλος ὁ ἐχθρικὸς στόλος ἐφαίνετο· τότε διετάχθησαν οἱ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ναῦται νὰ ἐπιβασθῶσι, καὶ τούτου γενομένου, ἀνήχθησαν ὅλα τὰ πλοῖα· ἀλλὰ μόνον 14 ὑδραϊκὰ ἔπλευσαν πρὸς τὴν Χίον, τὰ δὲ ἄλλα ἐπόδισαν πρὸς τὸν Καφηρέα. Ἐπειδὴ δὲ τόσον ὀλίγα δὲν ἦσαν ἀξιόμαχα πρὸς τοιοῦτον στόλον, δὲν ἐναυμάχησαν, ἀλλ' ἐλλιμένισαν τὴν 11 ὑπὸ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Σάμου, καὶ ἐκεῖθεν ἐπανέπλευσαν εἰς τὰ ἴδια. Ἐπ' οὐδεμιᾶς δὲ ἄλλης μέχρι τοῦδε ἐκστρατείας εὑρέθησαν τὰ ἑλληνικὰ τόσον ἀπρομήθευτα τῶν ἀναγκαίων. Ἐν τούτοις ὁ ἐχθρικὸς στόλος κατέπλευσεν εἰς Ψαρά, παρέλαβε τοὺς ἐγκλείστους καὶ τὰ ἐναπομείναντα κανόνια, κατηδάφισε τὰς σωζομένας οἰκίας, καὶ χώσας τὸν λιμένα ἐπανέπλευσεν εἰς Μιτυλήνην.

Τοιουτοτρόπως ἀπετελείωσεν ἡ καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν. Ἡ δὲ κυβέρνησις περιέθαλψεν ὅπως ἐδύ-

νατο τοὺς διασωθέντας Ψαριανοὺς καὶ τοῖς ἔδωκεν ἐπὶ τῇ αἰτήσει αὐτῶν εἰς προσωρινὴν κατοικίαν τὴν Μονεμβασίαν καὶ εἰς μόνιμον διὰ ψηφίσματος τὸν Πειραιᾶ, ἀλλὰ τὸ ψήφισμα δὲν ἐπραγματοποιήθη, συνοικισθέντων τῶν πλείστων εἰς Αἴγιναν.

Τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν ἐπρόκειτο κατὰ τὸ σχέδιον τῆς Πύλης νὰ παρακολουθήσῃ ἡ τῆς Σάμου· ἀλλ' ὁ ἀφιλοπόλεμος Χουσρέφης, ἀντὶ νὰ τὴν προσβάλῃ ἀμέσως ἀνέτοιμον, ἀπροστάτευτον ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου καὶ ἀπελπισθεῖσαν ἐπὶ τῇ καταστροφῇ τῶν Ψαρῶν, ἐκάθησεν ὁλόκληρον μῆνα ἀργὸς ἐν Μιτυλήνῃ. Ἀθλιώτατα ἦσαν τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Σάμου τὸν μῆνα ἐκεῖνον. Τέσσαρες ἦσαν αἱ φατρίαι· ἡ μὲν ἤθελε φυγήν, ἡ δὲ ἐπίκλησιν ἀγγλικῆς προστασίας, ἡ τρίτη συμβιβασμόν, ἡ δὲ τετάρτη ἀντίστασιν μέχρι θανάτου. Καλῇ τύχῃ ὑπερίσχυσεν ἡ τελευταία ἐλθούσης ἐν καιρῷ τῆς εἰδήσεως ὅτι τὰ ἐν Ζακύνθῳ κατατεθέντα χρήματα ἐδύθησαν, καὶ ὅτι ἐξ αὐτῶν ἐχορηγήθησαν πρὸς ἔκπλουν τοῦ στόλου εἰς βοήθειαν τῆς νήσου των δίστηλα 90,000.

Τὴν 24 ἰουλίου ἐξέπλευσαν 15 πολεμικὰ σπετσιωτικὰ καὶ ἓν πυρπολικὸν ὑπὸ τὸν Κολανδροῦτσον, ἠγκυροβόλησαν τὴν 27 εἰς Κολώνας καὶ ἀνήχθησαν μετὰ τρεῖς ἡμέρας· ηὐξήθη δὲ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν μετ' ὀλίγον εἰς 28. Τὴν δὲ 27 ἰουλίου ἐξέπλευσαν 27 ὑδραϊκὰ πολεμικὰ καὶ πυρπολικὰ ἀποτελοῦντα τὴν πρώτην μοῖραν ὑπὸ τὸν Σαχτούρην· ἡτοιμάζετο δὲ μετὰ πολλῆς σπουδῆς νὰ ἐκπλεύσῃ καὶ ἡ δευτέρα ὑπὸ τὸν Μιαούλην. Τὴν 30 ἐξημερώθη ἡ ὑπὸ τὸν Σαχτούρην ἔξωθεν τῆς Ἰκαρίας καὶ εἶδε 40 μικρὰ πλοῖα, ἐν οἷς καὶ 20 σακολέβας, πλέοντα ὑπὸ τουρκικὴν σημαίαν πρὸς τὴν Σάμον καὶ φέροντα δισχιλίους εἰς ἀποβίβασιν πρὸς τὸ μέρος τοῦ Καρλοβασίου. Προπλέοντα δὲ τρία πλοῖα τῆς μοίρας ταύτης καὶ δύο σπετσιωτικὰ ἔπεσαν ἐπὶ τὰ φανέντα ἐχθρικά,

δύο σακολέβας κατεπόντισαν καὶ δύο ἄλλας συνέλαβαν, τοὺς δὲ ἐν αὐταῖς ἔσφαξαν. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ ἐπλησίασαν καὶ τὰ λοιπά, καὶ τότε ὅλα τὰ ἐχθρικὰ πλοιάρια καταδιωκόμενα ἠναγκάσθησαν τὰ μὲν νὰ πέσωσιν εἰς τὴν πλησιεστέραν ξηράν, τὰ δὲ νὰ καταφύγωσιν εἰς ἄλλα παράλια. Ἐπὶ τῆς συγκρούσεως δὲ ταύτης ἐφονεύθησαν ἐκ τῶν Ἑλλήνων 5 καὶ ἐπληγώθησαν 9. Τὴν δὲ ἐπαύριον ἔπλευσεν ἡ μοῖρα ὑπὸ εὔδιον ἄνεμον πρὸς τὴν παραλίαν, ὅπου, ὡς εἰδοποιήθη, διάφορα πλοιάρια παρελάμβαναν στρατεύματα· ἀλλ' ἡ εἴδησις δὲν ἦτον ἀληθής· ἐκεῖθεν ἔπλευσε παρὰ τὸ στόμιον τοῦ πορθμοῦ κατὰ τὴν Μυκάλην, ὅπου καὶ ἠγκυροβόλησεν· ἀλλ' ἀνήχθη μετ' ὀλίγον ἰδοῦσα ἐπὶ τῶν ἀντικρὺ βουνῶν καὶ τῶν παραλίων πλήθη στρατευμάτων, ἐντὸς δὲ δύο λιμενίσκων σωροὺς πλοιαρίων ἑτοίμων νὰ μεταβιβάσωσι τὰ στρατεύματα ταῦτα εἰς Σάμον· ἦσαν ἐν αὐτοῖς καὶ δύο βρίκια, ἅτινα ἅμα εἶδαν τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ἐπερχόμενα, ἔκοψαν τὰς ἀγκύρας καὶ ἔτρεξαν ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ μεγάλου στόλου ἐλλιμενίζοντος ὄπισθεν τοῦ κατὰ τὸ ἀκρωτήριον τῆς ἁγίας Μαρίνας ἐρημονησίου. Προχωρήσασα βαθύτερον ἡ μοῖρα εἶδεν ἄλλα πλοιάρια προσωρμισμένα, καὶ ἄλλα στρατεύματα συσσωρευμένα ἐπὶ τῶν παραλίων καὶ τῶν πλησίον λόφων ἕτοιμα εἰς μεταβίβασιν. Ἐπλησίασαν τότε τρία τῶν πλοίων πρὸς τὴν ξηράν, ἓν αὐτῶν ἔῤῥιψε μίαν κανονίαν, καὶ ἐν τῷ ἅμα ἐτράπησαν οἱ ἐπὶ τῆς παραλίας ἐχθροὶ καὶ ἀνέβησαν εἰς τοὺς λόφους. Ἐπόδισε μετὰ τοῦτο ἡ μοῖρα καὶ ἔῤῥιψεν ἄγκυραν αὐθημερὸν ὅπου καὶ πρότερον. Ἀφ' οὗ δὲ παρετήρησεν ὁ ἐχθρὸς ὅτι, ἐν ὅσῳ τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα κατεῖχαν τὴν θέσιν ἐκείνην, ἡ μετάβασις τῶν στρατευμάτων ἐδυσκολεύετο, 18 πλοῖα τῆς πρώτης τάξεως ἔπλευσαν, περὶ τὴν δ' ὥραν ἐπὶ τὰ ἑλληνικά. Ὁ Σαχτούρης διέταξε νὰ ναυμαχήσωσιν οἱ περὶ αὐτὸν

ἐπ' ἀγκύρας· ἐναυμάχησαν μετὰ μεσημβρίαν καθ' ὃν τρόπον διέταξε· πολλοὶ ἑκατέρωθεν κανονοβολισμοὶ ἀλλ' ἀποτέλεσμα οὐδέν· πρὸς δὲ τὸ ἑσπέρας, ἀφ' οὗ ὥρμησαν δύο πυρπολικά, τὸ τοῦ Ῥομπότση καὶ τὸ τοῦ Τσάπελη, τὸ μὲν εἰς μίαν φρεγάταν τὸ δὲ εἰς μίαν κορβέτταν, ἐφοβήθησαν οἱ ἐχθροὶ καὶ ἀπεμακρύνθησαν· ἐπανῆλθαν καὶ τὴν ἐπαύριον. Οἱ Ἕλληνες τοὺς ἐδέχθησαν ἐπ' ἀγκύρας ὡς καὶ τὴν προτεραίαν. Τρεῖς ὥρας ἐναυμάχησαν, καὶ πάλιν πολὺς κανονοβολισμὸς καὶ ἀποτέλεσμα οὐδέν, ἕως οὗ ἀνήχθησαν τέσσαρα πυρπολικά, ἅτινα μόλις εἶδαν οἱ ἐχθροὶ ἐπιπλέοντα ἀπεμακρύνθησαν καὶ οὕτως ἔπαυσεν ἡ δευτέρα ναυμαχία. Τὴν δὲ 2 αὐγούστου ἦλθαν εἰς χαιρετισμὸν τοῦ ἀντιναυάρχου ὁ ἀρχιερεὺς τῆς Σάμου, ὁ Λυκοῦργος καὶ ἄλλοι πρόκριτοι· τοὺς ἀντεπεσκέφθη καὶ ὁ ἀντιναύαρχος ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, ὅπου ὑπεδέχθη μετὰ μεγίστης τιμῆς. Αὐθεσπερὶ δὲ ἦλθαν ὅπου τὰ ὑδραϊκὰ πλοῖα καὶ τὰ 28 σπετσιωτικὰ καὶ ἓν ψαριανόν. Τὴν 4 ἔπλευσε καὶ τρίτην φορὰν ὁ ἐχθρικὸς στόλος ἐπὶ τὸν ἑλληνικόν· κανονοβολῶν δὲ αὐτὸν ἐκανονοβόλει συγχρόνως καὶ τὰ ἐπὶ τῆς νήσου κανονοστάσια καὶ ἀντεκανονοβολεῖτο. Ἐν τούτοις ἀνήχθησαν 17 τῶν ἑλληνικῶν πολεμικῶν καὶ διετάχθησαν καὶ τὰ πυρπολικὰ νὰ κινηθῶσιν, ἀλλ' οὐδὲν ἐκινήθη· καὶ οἱ μὲν πλοίαρχοι ᾐτιῶντο τὰ πληρώματα, τὰ δὲ πληρώματα τοὺς πλοιάρχους. Εἰς μάτην δὲ ὁ ἀντιναύαρχος ἔτρεχεν ἀπὸ πυρπολικοῦ εἰς πυρπολικὸν καὶ ἐκάλει τοὺς ἐν αὐτοῖς εἰς ἐξόρμησιν. Καλῇ τύχῃ ἔφθασε κατ' αὐτὴν τὴν ὥραν ὁ Κανάρης, ὑπήκουσε μετὰ χαρᾶς, καὶ τότε τὸ πυρπολικὸν αὐτοῦ καὶ τὰ 17 πολεμικὰ ὑδραϊκὰ καὶ σπετσιωτικὰ ὥρμησαν εἰς τὸ μέσον τῶν ἐχθρικῶν καὶ δὲν ἐπόδισαν εἰμὴ ἀφ' οὗ ἠναγκάσθησαν τὰ ἐχθρικὰ ὅλα ν' ἀπομακρυνθῶσιν. Ἡ τρίτη αὕτη ναυμαχία διήρκεσε πέντε ὥρας. Ἐν τούτοις τὰ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς πολυπληθῆ στρατεύματα

ἔβλεπαν αὐτοψεὶ τὴν καταισχύνην τοῦ μεγάλου στόλου των καταδιωκομένου καὶ φεύγοντος καὶ ὠλιγοψύχουν. Ὁ ἀτυχὴς στόλος ἐκινήθη καὶ τετάρτην φορὰν κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ τὴν ἐπαύριον, καὶ τὰ μὲν τῶν πλοίων αὐτοῦ ἐπροσπάθουν, πνέοντος ὀλίγου ἀνατολικοῦ ἀνέμου, νὰ ἐπιπέσωσι διὰ τοῦ μεταξὺ τοῦ ἀνατολικοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Σάμου (Κολῶνες) (β) καὶ τῆς ἁγίας Μαρίνας πορθμοῦ φυλαττομένου ὑπὸ τῶν Σπετσιωτῶν, τὰ δὲ διὰ τοῦ ἀριστεροῦ μέρους φυλαττομένου ὑπὸ τῶν Ὑδραίων. Καλῇ τύχῃ ἐφιλοτιμήθησαν καὶ οἱ πυρποληταὶ ὅλοι τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ ἐκινήθησαν πρόθυμοι. Πρῶτος ὁ Τσάπελης ὥρμησεν εἰς μίαν μεγάλην φρεγάταν πλέουσαν μεταξὺ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Σάμου καὶ τῆς ἁγίας Μαρίνας. Ὁ πυρπολητὴς οὗτος προσέπλευσεν ἐντὸς βολῆς πιστόλας, ἂν καὶ βροχηδὸν ἔπιπταν ἐντὸς τοῦ πυρπολικοῦ του οἱ μύδροι καὶ τὰ βόλια τῆς φρεγάτας. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἐπρόκειτο νὰ τὸ κολλήσῃ, τινὲς τῶν ναυτῶν του, ἰδόντες τοὺς ἐχθροὺς ἑτοιμάζοντας τὰς λέμβους των εἰς ρυμουλκίαν τῆς φρεγάτας, καὶ ὑπολαβόντες ὅτι ἤρχοντο εἰς ἁφαρπαγὴν τοῦ ἐφολκίου, ἐδειλίασαν, καὶ ἐμβάντες δρομαῖοι εἰς αὐτὸ ἄφησαν ἐπὶ τοῦ πυρπολικοῦ τὸν πλοίαρχον πηδαλιουχοῦντα, ἀπειλοῦντες ὅτι θὰ ἔκαιαν καὶ τὸ πλοῖον καὶ αὐτόν, ἂν δὲν τοὺς ἠκολούθει. Τόση δὲ δειλία παρὰ συνήθειαν κατέλαβε τοὺς ναύτας, ὥστε θὰ ἔπιπτε τὸ πλοῖον εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, ἂν δὲν ἐπρόφθανε νὰ τὸ καύσῃ ὁ πλοίαρχος καύσας ἐκ τῆς πολλῆς βίας καὶ τὸ πρόσωπόν του καὶ τὴν χεῖρά του· ἀλλ' ὅ,τι δὲν κατώρθωσεν ὁ γενναῖος ἀλλ' ἀτυχὴς Τσάπελης, τὸ κατώρθωσε μετὰ μίαν ὥραν ὁ ἐπιδεξιώτατος Κανάρης. Οὗτος, καθ' ἣν ὥραν ἠγωνίζετο ἡ φρεγάτα νὰ κάμψῃ τὸ ἀκρωτήριον, ἔστησε τὸ πυρπολικόν του ἔμπροσθεν της, ὥστε, ἂν ἡ φρεγάτα ἐπροχώρει, ἀδύνατον ἦτο νὰ διαφύγῃ τὰς φλόγας του· εἰς ἀπο-

φυγὴν δὲ τοῦ δεινοῦ ἔστρεψε τὴν πρώραν πρὸς τὰ παράλια τῆς Ἀσίας, καὶ καταδιωκομένη ὑπὸ τοῦ πυρπολικοῦ ἠναγκάσθη νὰ πλεύσῃ πρὸς τὸν πλησιέστερον κρημνόν· ἀλλὰ πρὶν πέσῃ ἔξω, τὴν ἐπρόφθασε τὸ πυρπολικὸν καὶ περιεπλέχθη· ἡ φρεγάτα κατήντησεν ἀκυβέρνητος, καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν ἐν αὐτῇ, πεσόντες εἰς τὴν θάλασσαν, ἐξεκολύμβουν. Ἐν τοσούτῳ αἱ φλόγες διεδόθησαν εἰς αὐτήν, ἄναψε μετ' ὀλίγον καὶ ἡ πυριτοθήκη, καὶ τότε κανόνια, κατάρτια, κεραῖαι, σφαῖραι, ξύλα, σίδηρα ἐτινάχθησαν ὅλα εἰς τὸν ἀέρα, καὶ πολλὰ αὐτῶν ἔπεσαν ἐν μέσῳ τῶν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς στρατευμάτων καὶ ἄλλους μὲν ἐφόνευσαν, ἄλλους δὲ ἐπλήγωσαν. Ἐφονεύθησαν καὶ δύο ναῦται τοῦ πυρπολικοῦ ὑπὸ τῶν τουφεκιῶν τῶν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς· οἱ δὲ ἀπομείναντες ἐν τῇ φρεγάτᾳ οἱ μὲν συνεκάησαν, οἱ δὲ ἐπὶ τῶν κυμάτων φερόμενοι ἐζωγρήθησαν καὶ ἐσφάγησαν. Ὁ ἐχθρός, ἂν καὶ ἐξεθαμβήθη ἐπὶ τοῖς παθήμασί του, δὲν ἀπηλπίσθη καὶ ἀνεστράφη· ἀλλ' ἀντέστη σφοδρῶς ἡ ἐκ σπετσιωτικῶν πλοίων ἀριστερὰ πτέρυξ, ἐν οἷς διεκρίθη τὸ ὑπὸ τὸν Ἀνάργυρον Λεμπέσην. Τὸ δειλινὸν περιέπλεξεν ὁ Βατικιώτης τὸ πυρπολικόν του εἰς δικάταρτον τουνεζινικὸν 20 κανονίων καὶ τὸ ἔκαυσεν· συνελήφθη δὲ καί τις ἐν αὐτῷ πασᾶς Τουνεζίνος προφθάσας καὶ ῥιφθεὶς εἰς τὴν θάλασσαν. Μετὰ δύο ὥρας ἄλλοι πυρποληταί, ὁ Δημήτρης Ῥαφαλιᾶς καὶ ὁ Λέκας Ματρόζης περιέπλεξαν τὰ πυρπολικά των εἴς τινα φρεγάταν καὶ τὴν ἔκαυσαν. Ἐῤῥίφθησαν καὶ δύο ἄλλα μετὰ ταῦτα, ἀλλ' ἐκάησαν μὴ καύσαντα. Ἀπελπισθεὶς ἐπὶ τέλους ὁ ἐχθρικὸς στόλος ἀπεμακρύνθη περὶ τὴν α' ὥραν τῆς νυκτὸς κατὰ τὸ Ἀγαθονῆσι· ἡ δὲ φθορά, ἣν ἔπαθε τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καὶ ἡ ἐντεῦθεν καταισχύνη ἐφαίνοντο ματαιώσασαι τὴν εἰς Σάμον ἀπόβασιν· καὶ τὰ μὲν στρατεύματα διεσκορπίσθησαν, ὁ δὲ στόλος κατέ-

πλευσεν εἰς Πάτμον καὶ Καρέναν, καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας μεθώρμησεν εἰς Κῶν ὅπου ἀνεμένετο ὁ αἰγύπτιος (γ).

Ἡ λαμπρὰ αὕτη καὶ σωτηριώδης ναυμαχία ἐνέπλησε θάῤῥους τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων καὶ τοὺς παρηγόρησε διὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Κάσσου καὶ τῶν Ψαρῶν. Ἐξ ὅσων δὲ κατώρθωσεν ὁ ἑλληνικὸς στόλος εἰς προφύλαξιν τῆς Σάμου ἐξάγεται, ὅτι δὲν κατεστρέφοντο ἴσως οὐδὲ τὰ Ψαρά, ἂν ὑπερασπίζοντο ἐπὶ τῆς θαλάσσης (δ).

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν ἐκινεῖτο ὁ στόλος κατὰ τῶν Ψαρῶν καὶ τῆς Σάμου, ἐκινοῦντο καὶ στρατεύματα πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. Ὁ φοβερὸς ὡς ἡγεμὼν τῆς Μακεδονίας Ἀβδουλαβούτης δὲν εὐδοκίμησεν ὡς Ῥούμελη-βαλεσῆς καὶ διεκρίθη μόνον διὰ τὴν ὠμότητά του. Ὁ σουλτάνος τὸν ἐκάθηρεν, ἀρχομένου τοῦ ἔαρος τοῦ ἔτους τούτου, καὶ ἀντικατέστησε τὸν Δερβήσπασαν. Διετάχθη οὗτος νὰ στρατολογήσῃ 30,000, ἀλλ' οὔτε τὸ ἥμισυ ἐδυνήθη νὰ συνάξῃ· εἶχε δὲ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν του τὸν Ἰσούφπασαν Μπερκόφτσαλην καὶ τὸν ἐκ Δίμπρας Ἀμπάτπασαν. Μεσοῦντος δὲ τοῦ ἰουνίου, ἐστρατοπέδευσε πανστρατιᾷ εἰς Λιανοκλάδι ὑπὸ κακοὺς οἰωνούς. Δύο τρεῖς ἡμέρας πρότερον εἶχε στείλει ἐκεῖ ὑπὸ φύλαξιν ἐνόπλων πολλὰ κιβώτια φυσεκίων εἰς χρῆσιν τοῦ στρατοῦ, ἀλλὰ τὴν νύκτα ἔπεσε κεραυνὸς εἰς τὸν πύργον, ὅπου τὰ πολεμεφόδια ἐφυλάττοντο, τὰ ἔκαυσεν ὅλα, καὶ συνέκαυσε καί τινας τῶν φυλασσόντων αὐτά.

Στρατοπεδεύσας δὲ ὁ Δερβήσπασας εἰς Λιανοκλάδι ἔστειλε μετά τινας ἡμέρας εἰς Γραβιὰν ὑπὸ τοὺς δύο ἄλλους πασάδας ἑξακισχιλίους πεζοὺς καὶ χιλίους ἱππεῖς, ἵνα εἰσβάλωσι δι' ἐκείνης τῆς ὁδοῦ εἰς Σάλωνα· διέταξε καὶ τὸν Καρύστιον Ὁμέρπασαν καὶ τὸν ἐν Πρεβέζῃ Βρυώνην νὰ εἰσβάλωσι καὶ οὗτοι συγχρόνως ὁ μὲν εἰς Ἀττικὴν ὁ δὲ εἰς Ἀκαρνανίαν,

συνελθόντα δὲ ὅλα τὰ στρατεύματα εἰς Ναύπακτον νὰ μεταβῶσιν ὅπου τὰ πράγματα τὰ ὡδήγουν. Ἀλλὰ τὰ σχέδια τῶν Τούρκων ἦσαν ὡς καὶ τὰ τῶν Ἑλλήνων, γραπτὰ μᾶλλον ἢ πρακτά.

Τὰς αὐτὰς δὲ ἡμέρας συνενωθέντες οἱ ἐν Ῥίῳ, Ἀντιῤῥίῳ καὶ Ναυπάκτῳ Τοῦρκοι, ὡς πεντακόσιοι, ὥρμησαν εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Λιδωρικίου, καὶ εὑρόντες μέρος τοῦ στρατεύματος τῆς ἐπαρχίας ταύτης ἐν τῷ χωρίῳ Ὁμὲρ-ἐφέντη ὑπὸ τὸν ὑποπλαρχηγὸν τοῦ Σκαλτσᾶ, Τριαντάφυλλον, συνεκρούσθησαν, καὶ μὴ δυνηθέντες νὰ προχωρήσωσιν ὠπισθοδρόμησαν. Ἐκ τῶν Ἑλλήνων 6 ἐφονεύθησαν καὶ 11 ἐπληγώθησαν.

Γνωσθείσης δὲ τῆς μελετωμένης εἰς Σάλωνα εἰσβολῆς, ἀνηγέρθησαν, διαταγῇ τοῦ Πανουργιᾶ, κατὰ τὴν μεταξὺ Σαλώνων καὶ Γραβιᾶς Ἀμπλιανην 10 δυνατοὶ προμαχῶνες· ἀλλ' ὀλιγάριθμον ἦτον ὡς πρὸς τὴν ἀνάγκην τὸ τάγμα τοῦ Πανουργιᾶ. Καλῇ τύχῃ συνῆλθαν εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην καὶ ἄλλα τάγματα ὑπὸ τὸν Γεωργάκην Δράκον, τὸν Γιώτην Δαγκλῆν, τὸν Διαμάντην Ζέρβαν καὶ τὸν Περῤῥαιβόν. Ἔστειλε καὶ ὁ Λόντος ὑπὸ τὸν Παναγιώτην Νοταρᾶν 200 στρατιώτας, καὶ ἐπὶ μισθοδοσίᾳ δέκα χιλιάδων γροσίων ἔπεισε καὶ τοὺς περὶ τὸν Κίτσον Τσαβέλλαν, ἐκ Μεσολογγίου εἰς Πελοπόννησον ἐρχομένους καὶ διαβαίνοντας τὴν Σεργούλαν, νὰ μεταβῶσι καὶ οὗτοι εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην· ἦσαν δὲ ὅλοι οἱ ὑπερασπισταί της ἐννεακόσιοι. Τὴν 8 ἰουλίου μέρος τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ ἐξ Ἀλβανῶν καὶ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Ἀμπάζπασα ἐπάτησε τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Λιδωρικίου, ἥρπασεν ὀκτακισχίλια πρόβατα καὶ μίαν ἑκατοστὺν ἵππων, ἠκροβολίσθη μετὰ τοῦ ἐν Μουνίτσᾳ ὑπὸ τὸν Σκαλτσᾶν τάγματος ἐνδυναμωθέντος καὶ παρά τινων Κραββαριτῶν ὑπὸ τὸν Σαφάκαν καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὸ στρατόπεδόν του. Τὴν νύκτα δὲ τῆς 13 ἐξεστρά-

τευσαν ὅλοι οἱ ἐν Γραβιᾷ σύροντες καὶ δύο κανόνια, καὶ ἐξημερώθησαν εἰς τοῦ Σανδάλη τὸ μνῆμα, μίαν ὥραν μακρὰν τῆς Ἀμπλιανης, καὶ τὴν γ' ὥραν τῆς ἡμέρας ἔπεσαν ἐπὶ τοὺς κατέχοντας τὴν θέσιν ἐκείνην Ἕλληνας· καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν πυροβολοῦντες, μετ' ὀλίγον δὲ ξιφήρεις, ἠγωνίζοντο ν' ἀνοίξωσιν ἣν ἐπρόλαβαν οἱ Ἕλληνες καὶ ἔφραξαν ὁδόν, ἐνρίψαντες κορμοὺς δένδρων. Γενναίως ὑπεράσπισαν τὰς θέσεις των οἱ Ἕλληνες, ἀντέκρουσαν τοὺς ἐχθροὺς καὶ πολλάκις ἐφορμήσαντας τοὺς ἀπώθησαν· ἀλλ' ἀνένδοτοι ἦσαν οἱ ἐχθροὶ καὶ ἀμφιῤῥεπὴς ἡ μάχη μέχρι τῆς ἑσπέρας, καθ' ἣν ἐλθοῦσα ἐπικουρία ὑπὸ τὸν Χαλμούκην ἔπεσεν ἐπὶ τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα τοῦ ἐχθροῦ, τὴν ἔβαλεν εἰς ἀταξίαν, καὶ διὰ τῆς θερμῆς συνεργείας τῶν Σουλιωτῶν πολεμούντων πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος τὴν ἔτρεψεν. Ἡ τροπὴ τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος ἐπέφερε τὴν τοῦ κέντρου· μόνη ἡ δεξιὰ ἀντεῖχε καὶ στενῶς ἐπολιόρκει τὸν προμαχῶνα, ἐν ᾧ ἦτον ὁ Νάκος Πανουργιᾶς· ἀλλ' ἀφ' οὗ ἐνύκτωσεν, ἐτράπη καὶ αὕτη μὴ δυναμένη μόνη ν' ἀνθέξῃ. Οἱ Ἕλληνες ἔτρεξαν κατόπιν τῶν ἐχθρῶν, ἐπῆραν τὰ δύο κανόνια, πολλὰ ὅπλα, πολεμεφόδια, ἵππους, σημαίας, καὶ τὴν σκηνὴν τοῦ Μπερκόφτσαλη. 37 Ἕλληνες καὶ πάμπολλοι Τοῦρκοι ἐσκοτώθησαν καὶ ἐπληγώθησαν, πολλοὶ δὲ κατεκρημνίσθησαν ἐπὶ τῆς διὰ τῶν στενοτοπιῶν φυγῆς των ὠθοῦντες καὶ ὠθούμενοι, καὶ προτιμῶντες τὸν θάνατον τῆς αἰχμαλωσίας· ἀπόδειξις δὲ τῆς μεγάλης φθορᾶς τῶν ἐχθρῶν εἶναι, ὅτι τὰ στρατεύματα, ἐπανελθόντα εἰς Γραβιάν, δὲν ἐπεχείρησαν νέαν εἰσβολήν. Ἐφονεύθη τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ ὁ γνωστὸς Μπέης τῆς Θρᾴκης, Σουλεϊμάνης.

Καθὼς δὲ προεσχεδιάσθη, ἀπέβη κατ' αὐτὰς καὶ ὁ Καρύστιος Ὁμέρης εἰς Ὠρωπὸν μετὰ τῶν ἐν Εὐβοίᾳ δισχιλίων γενιτσάρων καὶ χιλίων ἄλλων καὶ ἐλεη-

λάτει τὰ πέριξ. Ὁ δὲ Γκούρας, ὁ πρὸ ἑνὸς μηνὸς διορισθεὶς παρὰ τῆς κυβερνήσεως φρούραρχος Ἀθηνῶν, ἐξεστράτευσε τὴν 3 ἰουλίου μετὰ 600, καὶ τὴν ἐπαύριον κατέλαβε τὸ ἄνωθεν τῆς πεδιάδος τοῦ Μαραθῶνος παλαιότειχον. Τὴν 5 ἐπῆλθαν οἱ ἐχθροὶ καὶ ἠκροβολίσθησαν, ἐπανελήφθη ἡ μάχη καὶ τὴν 6, καὶ οἱ Τοῦρκοι ἔῤῥιψαν 50 κανονίας, καὶ δὶς καὶ τρὶς ἐφώρμησαν, ἀλλ᾽ ἀπεκρούσθησαν. Ἦλθεν ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἐπικουρία ὑπὸ τὸν Εὐμορφόπουλον καὶ ἄλλους, καὶ τότε ἔπεσαν ὅλοι ἐπὶ τοὺς ἐχθρούς, τοὺς ἔτρεψαν καὶ εἰς σημεῖον τῆς νίκης ἔστειλαν εἰς Ἀθήνας 30 κεφαλὰς καὶ 2 σημαίας. Μετὰ δὲ τὴν μάχην ταύτην οἱ μὲν Ἕλληνες ἐπανῆλθαν εἰς τὴν πόλιν, οἱ δὲ Τοῦρκοι μετέβησαν εἰς Καπανδρίτι περιφερόμενοι ἐπὶ ἁρπαγῇ καὶ αἰχμαλωσίᾳ. Τὴν δὲ 20 ἦλθαν ἐγγὺς τῆς πόλεως 600 ἱππεῖς· ἀλλ᾽ ἐξορμήσαντες οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὸν κανονοβολισμὸν τῆς ἀκροπόλεως τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ὀπισθοδρομήσωσι διὰ τῆς Κυφησίας. Τὴν 3 αὐγούστου προσήγγισαν αὖθις οἱ ἱππεῖς, ἐξῆλθαν τότε καὶ οἱ Ἕλληνες οἱ μὲν ἔφιπποι οἱ δὲ πεζοί, συνῆψαν μάχην περὶ τὰς στήλας τοῦ Ὀλυμπίου Διός, καὶ ἀπεδίωξαν πάλιν τοὺς ἐχθρούς. Μετὰ τρεῖς δὲ ἡμέρας ἐξεστράτευσαν οἱ Ἕλληνες, καὶ ἀπαντήσαντες τοὺς ἐχθροὺς μεταβαίνοντας εἰς Κάλαμον ἔβαλαν εἰς ἀταξίαν τοὺς πεζοὺς καὶ ἐζώγρησαν καί τινα σκευοφόρα ζῶα, ἀλλ᾽, ἐπιστραφέντων τῶν ἱππέων, ἐτράπησαν οἱ Ἕλληνες, καὶ παρ᾽ ὀλίγον ἐζωγρήθη καὶ ὁ Γκούρας. Τὴν αὐτὴν νύκτα ἀνεχώρησαν οἱ Τοῦρκοι εἰς Εὔβοιαν κακῶς ἔχοντες διὰ τὴν ἐπισκήψασαν εἰς τὸ στρατόπεδον δεινὴν δυσεντερίαν ἐκ τῆς βρώσεως τῶν ἀώρων καρπῶν. 30 Ἕλληνες ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληγώθησαν ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας ταύτης, ἥτις διήρκεσε πέντε ἑβδομάδας· Ὁ δὲ Ὀμέρης, ἐπανελθὼν εἰς τὰ ἴδια, ἀπέπεμψε τοὺς φιλοταράχους γενιτσάρους εἰς Βῶλον.

Ἐν ᾧ δὲ ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλλὰς ἦτον εἰς θέσιν ἀμυντικήν, ἡ Δυτικὴ ἔλαβεν ἐπιθετικήν.

Περὶ τὰ τέλη μαΐου συνῆλθαν οἱ πλεῖστοι τῶν ὁπλαρχηγῶν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Βάλτου κατὰ τὴν μεγάλην Φτέρην, ὅπου συγκροτήσαντες συμβούλιον περὶ ἐκστρατείας εἰς Ἄρταν, ἀπεφάσισαν νὰ εἰσβάλωσιν ἐν πρώτοις εἰς Ῥαδοβίτσι πρὸς διέγερσιν τῶν πλησιοχώρων χριστιανικῶν λαῶν. Μετὰ τὴν ἀπόφασιν ταύτην χίλιοι ἐκλεκτοὶ στρατιῶται ὑπὸ τοὺς στρατηγοὺς Τσόγκαν καὶ Ῥάγκον καὶ τοὺς χιλιάρχους Ἀναγνώστην Καραγιάννην καὶ Δῆμον Τσέλιον ἦλθαν τὴν 1 ἰουνίου ἐπὶ τῶν ὁρίων τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης. Ὁ δὲ ὁπλαρχηγὸς αὐτῆς Δημήτρης Μπακόλας, υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ περιφήμου Γώγου ἀποθανόντος, ἀνέτοιμος ν' ἀντισταθῇ καὶ ἀπρόθυμος νὰ ἑνωθῇ, ἔσπευσε νὰ παρακαλέσῃ τὸν Τσόγκαν νὰ μὴ προχωρήσῃ ἕως οὗ ἀπήλλαττε τῶν χειρῶν τῶν ἐν Πρεβέζῃ Τούρκων τὸν ἀδελφόν του· ὑπέσχετο δὲ νὰ συμπράξῃ τότε. Εἰσήκουσεν ὁ Τσόγκας τὴν δέησίν του ὑποθέσας αὐτὴν εἰλικρινῆ· ἀλλ' οὗτος, ἀντὶ νὰ λυτρώσῃ τὸν ἀδελφόν του, ἔφερε Τούρκους καὶ κατέλαβαν αἴφνης τὴν Σκουλικαριάν. Ἰδόντες οἱ περὶ τὸν Τσόγκαν καὶ Ῥάγκον ὅτι ἠπατήθησαν, ἐρρίφθησαν ἐπ' αὐτοὺς τὴν 3, ἀπεδίωξαν τοὺς Τούρκους καὶ τὸν Μπακόλαν, καὶ διώρισαν ὁπλαρχηγὸν τὸν Κώσταν Οἰκονόμου. Διαιρεθέντες δὲ εἰς δύο σώματα ἐπροχώρουν πρὸς τὰ ὑπὸ τὴν ὁπλαρχηγίαν τοῦ Κουτελίδα Τσουμέρικα, σκοπεύοντες νὰ ἐπαναστατήσωσι τὴν ἐπαρχίαν ἐκείνην· ἀλλ', ἐν ᾧ οὗτοι ἐπροχώρουν, οἱ Τοῦρκοι ἐκυρίευσαν τὴν Σκουλικαριάν, ἔξωσαν τὸν νέον ὁπλαρχηγὸν Κώσταν, καὶ τὴν 9 ἐκίνησαν κατὰ τοῦ Τσόγκα εἰς Ξωδάκτυλον, κατέλαβαν τὸν ἀντικρὺ τοῦ στρατοπέδου ἐκείνου λόφον, συνῆψαν μάχην καὶ ἠνάγκασαν τοὺς Ἕλληνας νὰ ἐπανέλθωσιν ὅλοι εἰς Βάλτον

ἄπρακτοι, μήτε τοῦ Ῥαδοβιτσίου μήτε τῶν Τσουμερίκων τοὺς κατοίκους εὑρόντες συμπράκτορας.

Μεσοῦντος δὲ τοῦ ἰουλίου ἦλθεν εἴδησις, ὅτι οἱ Τοῦρκοι συνήρχοντο εἰς Κομπότι ἐπὶ εἰσβολῇ εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν ὑπὸ τὸν Βρυώνην, καθὼς προδιέταξεν ὁ Δερβήσης. Εἰς ἀποφυγὴν δὲ τῶν ἐντεῦθεν δεινῶν οἱ περὶ τὸν Μαυροκορδάτον ἐβουλεύθησαν νὰ συγκροτήσωσι γενικὸν στρατόπεδον, νὰ ἐπισκευάσωσι καὶ ἐνδυναμώσωσι τὸ ὀχύρωμα τοῦ Μεσολογγίου, νὰ προετοιμάσωσι τόπον εἰς ἀσφάλειαν γυναικῶν καὶ παιδίων, καὶ νὰ προλάβωσι καὶ πατήσωσι τὰ χώματα τῶν ἐχθρῶν. Καὶ κατάλληλον μὲν τόπον εἰς στρατοπέδευσιν ἐθεώρησαν τὸ Λιγοβίτσι· τὰ δὲ εἰς ὀχύρωσιν τοῦ Μεσολογγίου ἀνέθεσαν εἰς τὸν Κοκκίνην χορηγήσαντές τῳ τὰ ἀναγκαῖα· ὡς τόπον δὲ ἀσφαλείας ἡτοίμασαν, ὑπὸ φρουρὰν Προυσιωτῶν ἡγουμένου τοῦ Γουβέλη, τὴν μεταξὺ τοῦ Ἀποκούρου, τῶν Κραββάρων καὶ τοῦ Καρπενησίου Ἀποκλείστραν δεκακισχιλίας ψυχὰς ἐν καιρῷ ἀνάγκης χωροῦσαν, δι' ἀποτόμων ἐξασφαλιζομένην βράχων καὶ μόνην βατὴν ἔχουσαν τὴν ἀνατολικοβόρειον πλευράν, ἣν ὠχύρωσαν πυλώσαντες τὴν ἐξάποδον εἴσοδόν της.

Περὶ δὲ τὴν 20 πεντακισχίλιοι Ἀλβανοί, ἱππεῖς καὶ πεζοί, ἀπέβησαν εἰς Καρβασαρᾶν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Βρυώνη καὶ μετέφεραν καὶ δύο κανόνια· ἀλλ' ὁ μηδέποτε διαλείπων οὗτος καὶ ἀείποτε ἀτυχὴς ἐν ταῖς ἐτησίαις εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα ἐκστρατείαις του πασᾶς οὔτε δύναμιν οὔτε θέλησιν εἶχε νὰ προχωρήσῃ· ἐταράττετο δὲ καὶ διὰ τὰ ἐν τῇ πατρίδι του, Ἀλβανίᾳ, ἐπικρατοῦντα ἐμφύλια κακά, καὶ ὑπώπτευε μὴ πάθῃ ἐπὶ τῆς ἀπουσίας του ἡ ἡγεμονεία του· δὲν ἐστρατολόγησε δὲ καὶ δὲν ἐξεστράτευσεν εἰμὴ ὅτ' ἐπανειλημμένως καὶ αὐστηρῶς διετάχθη φοβούμενος μὴ κατατρεχθῇ ὡς ἀπειθής.

Οἱ δὲ Ἕλληνες, συνειθίσαντες ν' ἀντιπαρατάττωνται πρὸς στρατόπεδα ἐχθρῶν πολυαριθμότερα ἔδραμαν πρόθυμοι ὅπου διετάχθησαν, καὶ οἱ μὲν κατελαβαν τὸ Λιγοβίτσι ὅπου ἦλθε τὴν 31 καὶ ὁ Μαυροκορδάτος, οἱ δὲ τὸ Βέρσοβον, καὶ ἄλλοι ἔπεσαν ἐκ νέου εἰς Ῥαδοβίτσι καὶ Τσουμέρικα πρὸς ἀντιπερισπασμόν. Οὐδὲν ἄξιον λόγου συνέβη μεταξὺ τῶν δύο στρατοπέδων μέχρι τῆς 26 αὐγούστου, καθ' ἣν οἱ Τοῦρκοι νυκτοπορήσαντες ἔπεσαν αἴφνης εἰς Βραχῶρι, ἥρπασαν ζῶα, ἠχμαλώτευσαν 25 γυναῖκας, ἀπεκεφάλισαν 40 ἀόπλους ἄνδρας, καὶ ἐπανελθόντες εἰς τὰ ἴδια ἔστειλαν τὰς κοπείσας κεφαλὰς πρὸς τὸν Δερβήσην ὡς κεφαλὰς ἐνόπλων ἐχθρῶν. Τὴν δὲ 23 σεπτεμβρίου οἱ ἐκστρατεύσαντες πρὸς τὸ Ῥαδοβίτσι καὶ Τσουμέρικα, ὡς χίλιοι, προσέβαλαν τοὺς ἐχθροὺς πλησίον τοῦ Βουλγαρελίου, καὶ τρέψαντες αὐτοὺς τοὺς κατεδίωξαν μέχρι τοῦ χωρίου φονεύσαντες 20· ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων δύο ἐφονεύθησαν καὶ δύο ἐπληγώθησαν. Ἐν τοσούτῳ, ἐπειδὴ τὰ κινήματα τοῦ Δερβήση καὶ τοῦ Καρυστίου Ὁμέρη δὲν εὐδοκίμησαν, τὰ δὲ ἐν Ἀλβανίᾳ ἐμφύλια κακὰ ὑπερεπερίσσευσαν καὶ μετεδόθησαν καὶ εἰς τὸ ἐν Καρβασαρᾷ στρατόπεδον, ὅπου καθ' ἡμέραν συνέβαιναν ἀλληλομαχίαι καὶ λειποταξίαι, ἐπέκειτο δὲ καὶ ὁ χειμών, διελύθη τὴν 6 νοεμβρίου τὸ ὑπὸ τὸν Βρυώνην στρατόπεδον, καὶ οἱ συγκροτοῦντες αὐτὸ ἐπανῆλθαν διὰ τοῦ Μακρυνόρους εἰς τὰ ἴδια, μηδενὸς ἐναντιωθέντος ἐπὶ τῆς διὰ τῶν στενῶν πορείας των. Οὐδέποτε ἐχθροὶ παραστρατοπεδεύοντες ἐφάνησαν τόσον ἀφιλοπόλεμοι καὶ τόσον ἀδρανεῖς.

Μὴν ὁλόκληρος παρῆλθε μετὰ τὴν μάχην τῆς Ἀμπλιανης, καὶ οὐδεμία σύγκρουσις τῶν κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος δύο στρατοπέδων ἐγένετο. Ἐκ τῆς τοιαύτης ἀπραξίας τῶν ἐχθρῶν θαῤῥυνθέντες διακόσιοι Ἠπειρῶται ὑπὸ τὸν Λάμπρον Βέϊκον καὶ ἄλλους

ἐκίνησαν τὴν 12 αὐγούστου ἐπὶ σκοπῷ νὰ πέσωσιν αἴφνης εἰς τὰ ἐν Γραβιᾷ χαρακώματα αὐτῶν· ἀλλὰ φθάσαντας τοὺς ἐνόησαν οἱ Τοῦρκοι· Φυγόντες ἄπρακτοι καὶ νυκτοποροῦντες ἐξημερώθησαν ἔξωθεν τοῦ Ζητουνίου πρὸς τὰ Καλύβια, ὅπου ἦτο πύργος καὶ ἐν αὐτῷ μία ἑκατοστὺς ὁπλοφόρων Τούρκων ὑπερασπιζόντων τοὺς ἐκεῖ θεραπευομένους ἀσθενεῖς καὶ πληγωμένους· ἦτο δὲ ἐντὸς τοῦ χωρίου ἐκείνου καὶ πολυάριθμον βουκόλιον. Ἐκρύβησαν οἱ Ἕλληνες τὴν ἡμέραν· ἐλθούσης δὲ τῆς νυκτός, ὁ μὲν Βέϊκος καί τινες τῶν περὶ αὐτὸν ἐκύκλωσαν τὸν πύργον, οἱ δὲ λοιποὶ ἐλαφυραγώγουν τὸ χωρίον. Ἐδοκίμασαν οἱ ἐν τῷ πύργῳ νὰ ἐξέλθωσιν, ἀλλ᾽ ἀπεκρούσθησαν καὶ ἔπεσαν καί τινες αὐτῶν. Ἀφ᾽ οὗ δὲ οἱ λαφυραγωγοὶ ἀπεμακρύνθησαν τοῦ χωρίου βοηλατοῦντες, ἀνεχώρησαν πολεμοῦντες καὶ οἱ πολιορκηταὶ τοῦ πύργου ἐξ ὧν ἐφονεύθησαν 3 καὶ ἐπληγώθησαν 11· ἐχύθη αἷμα ἐχθρικὸν καὶ ἐντὸς τοῦ χωρίου.

Τὴν δὲ 14 σεπτεμβρίου συνήφθη μάχη κατὰ τὴν Πανάσαρην ὄχι μακρὰν τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου. Τὸ χωρίον τοῦτο καθὼς καὶ ἄλλας τινὰς θέσεις μέχρι τῆς Σκάλας τῆς Βάργιανης κατέλαβαν οἱ Ἕλληνες ἐπὶ σκοπῷ νὰ προκαλέσωσι τοὺς ἐχθροὺς εἰς μάχην. Ἐπῆλθαν οἱ προκληθέντες, καὶ πολεμοῦντες ἔβαλαν ἀνελπίστως τοὺς Ἕλληνας εἰς μέγιστον κίνδυνον, ἐξ οὗ τοὺς ἀπήλλαξεν ὁ Βασίλης Δαγκλῆς φονεύσας ἐπὶ τῆς μάχης τὸν ἀρχηγὸν τῶν ἐναντίων, διότι μετὰ τὸ συμβὰν τοῦτο οἱ πρότερον νικηταὶ ἐτράπησαν καὶ κατεδιώχθησαν. Πέντε ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἐσκοτώθησαν καὶ ἑπτὰ ἐπληγώθησαν· ἀπέθανε πληγωθεὶς καὶ ὁ χιλίαρχος Γκιώκας Χορμοβίτης. Τὴν δὲ 30 τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον μετετόπησεν εἰς Θερμοπύλας καὶ μετ᾽ ὀλίγας ἡμέρας διελύθη. Τὴν δὲ ἀποτυχίαν τῆς ἐκστρατείας ταύτης ἀποδόσας ὁ σουλτάνος εἰς τὴν ἀναξιότητα τοῦ Δερβήση τὸν ἐκάθηρε καὶ μετὰ

ταῦτα τὸν ἐθανάτωσε. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ κατὰ τὴν στερεὰν Ἑλλάδα μέχρι τοῦ τέλους τοῦ παρόντος ἔτους. Τὰ δὲ τῆς Πελοποννήσου εἶχαν οὕτως.

Οἱ Μοθωναῖοι Τοῦρκοι ἐπάτουν συχνάκις τὰ πέριξ εἰς συγκομιδὴν καρπῶν. Σπαρτιᾶταί τινες καὶ Μεσσήνιοι ἠνέδρευσαν τὴν 26 αὐγούστου. Ἐξῆλθαν οἱ Τοῦρκοι τὴν ἐπαύριον ὡς συνήθιζαν ἀνύποπτοι. Οἱ Ἕλληνες ἐπέπεσαν ἐξ ἀπροόπτου· πτοηθέντες οἱ Τοῦρκοι ἐκλείσθησαν ἐντός τινος οἰκίσκου· ἦλθαν αὐθημερὸν εἰς ἀπαλλαγὴν αὐτῶν οἱ λοιποὶ συνάδελφοί των, ἐπολέμησαν, ἀλλ' ἐπανῆλθαν εἰς τὸ φρούριον νυκτὸς γενομένης ἄπρακτοι. Ἐξῆλθαν καὶ τὴν ἐπαύριον φέροντες δύο κανόνια καὶ ἐπολέμησαν, ἀλλ' οὐδὲ τότε κατώρθωσάν ὅ,τι ἐσκόπευαν, καὶ ἐπανῆλθαν ὡς καὶ τὴν προτεραίαν εἰς τὸ φρούριον. Τὴν ἑσπέραν δὲ τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἔβαλαν οἱ Ἕλληνες πῦρ εἰς τὸν οἰκίσκον, καὶ σπάσαντες μέρη τινὰ ἐπολέμουν τοὺς ἐν αὐτῷ, οἵτινες μὴ βλέποντες πλέον βοήθειαν ἔξωθεν καὶ ἀπελπισθέντες ἐξώρμησαν ὑπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς καὶ κατέφυγαν εἰς τὸ φρούριον. Ἐφονεύθησαν δὲ 5 Ἕλληνες καὶ τριπλάσιοι ἐχθροί, ἐξ ὧν ἐζωγρήθησαν καὶ τρεῖς.

Οἱ δὲ ἐν Πάτραις Τοῦρκοι ἐξήρχοντο ἄφοβοι ὑπὸ τὸν παρὰ τῷ Ἰσούφπασᾳ διαμένοντα Δελῆ Ἀχμέτπασαν, καὶ ἐληλάτουν ὄχι μόνον τὴν ἐπαρχίαν ἐκείνην ἀλλὰ καὶ τὰ πλησιόχωρα χωρία τῆς Γαστούνης. Τὴν δὲ 12 ἰουλίου τετρακόσιοι ἱππεῖς ἐπάτησαν αἴφνης τὰ Λεχενά, ὅπου ἐφόνευσαν καὶ ᾐχμαλώτευσαν πολλούς· ἐπιπεσόντων δὲ διακοσίων Σουλιωτῶν ὑπὸ τὸν Κώσταν Μπότσαρην καὶ διακοσίων ἐντοπίων ὑπὸ τὸν Χρύσανθον Σισινην, ἀνεχώρησαν ἀπάγοντες τοὺς αἰχμαλώτους των· ἐπάτησαν τὴν 20 σεπτεμβρίου καὶ τὸ Μαρκόπουλον, ἔτρεψαν τοὺς ἐπελθόντας, ὀλιγον ἔλειψε νὰ φονεύσωσι καὶ τὸν Σισίνην καὶ ἐπανῆλθαν εἰς Πάτρας δουλαγωγοῦντες γυναῖκας

καὶ παιδία. Τὸν δὲ νοέμβριον ἐπροχώρησαν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν τῆς Γαστούνης ὅπου ἔθυσαν, ἠχμαλώτευσαν καὶ ἐλεηλάτησαν. Ἐν ᾧ δὲ συνέβαιναν ταῦτα, ὑπῆρχε στρατόπεδον ἑλληνικὸν εἰς πολιορκίαν τῶν Πατρῶν ὑπὸ τὸν Λόντον, καὶ ἐδαπανῶντο εἰς χρῆσιν αὐτοῦ τὰ εἰσοδήματα τῶν γειτονικῶν ἐπαρχιῶν, ἀλλὰ τὸ στρατόπεδον ὕπνωττεν· ἐκηρύχθη δὲ τὴν 14 ὀκτωβρίου καὶ ἀποκλεισμὸς τῶν Πατρῶν, καὶ ἐστάλησαν καὶ πλοῖα πρὸς διατήρησιν αὐτοῦ.

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ" • ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878 •

1824.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ν.

Αἰγυπτιακὴ ἐκστρατεία ὑπὸ τὸν Ιβραήμπασαν καὶ εὐόδωσις αὐτῆς εἰς Κρήτην.—Αἱ ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας ταύτης ναυμαχίαι.—Φροντὶς τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως περὶ τακτοποιήσεως τῆς κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν ὑπηρεσίας.—Ἔναρξις τῆς γ΄ κυβερνητικῆς περιόδου.—Δωρήματα Βαρβάκη.—Φιλανθρωπικὴ Ἑταιρία ἐν Ἑλλάδι.

Ἂν κατέστρεψε τὸ ἔτος τοῦτο ὁ σουλτάνος τὴν Κάσσον καὶ τὰ Ψαρά, ἀπέτυχαν ὅμως ὅλα τὰ ἄλλα κινήματά του καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ἀλλ' ἤρχετο ἤδη εἰς τὸ μέσον πρωτοφανὴς δύναμις κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἡ τοῦ Μεχμὲτ-Ἀλῆ, ἐπιφοβωτέρα τῆς σουλτανικῆς· ἤρχετο δὲ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ υἱοῦ του Ἰβραήμπασα, στρατηγικοῦ, φιλοπολέμου καὶ μεγαλοτόλμου ἀνδρός. 54 πλοῖα πολεμικά, μικρὰ μεγάλα, καὶ ὑπερτριακόσια φορτηγά, ἐξ ὧν 86 ὑπὸ σημαίαν οὐδετέραν, ἦσαν ἕτοιμα λήγοντος τοῦ ἰουνίου ἐν τῷ λιμένι τῆς Ἀλεξανδρείας εἰς τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἐκστρατείαν. Ἐπεβιβάσθησαν δὲ δωδεκακισχίλιοι τακτικοὶ πεζοί, δισχίλιοι ἱππεῖς, δισχίλιοι Ἀλβανοί, πεντακόσιοι πυροβολισταί, διακόσιοι πελεκοφόροι, 150 πεδινὰ κανόνια καὶ ἄφθονα πολεμεφόδια καὶ τροφαί. Οἱ τακτικοὶ στρατιῶται, ὅλοι γεννήματα τῆς σατραπείας τοῦ Μεχμὲτ-Ἀλῆ, ἦσαν ἄνθρωποι μικρόσωμοι καὶ ἀνεπίδεικτοι, οἱ πλεῖστοι δὲ καὶ ὀφθαλμιῶντες· ἀλλὰ καρτερικοί, ὑπὸ αὐστηρὰν πειθαρχίαν καὶ καλῶς ἐξησκημένοι εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ ὅπλου καὶ εἰς ἁπλοῦς ἐλιγμούς. Οἱ

ἀξιωματικοὶ ἦσαν ὅλοι σχεδὸν Τοῦρκοι, οἱ δὲ γυμνασταὶ καὶ ἰατροὶ Εὐρωπαῖοι· διέπρεπε δὲ ἐν τῷ στρατῷ ὁ ἀρνησίθρησκος Γάλλος Séve, μετονομασθεὶς Σουλεημάμπεης, ἄλλοτε ὑπασπιστὴς τοῦ στρατάρχου Νέη, καὶ νῦν ἀρχηγὸς ἑνὸς τῶν τριῶν συνταγμάτων, ἐξ ὧν συνίστατο ὁ στρατός. Τὴν 7 ἰουλίου ὅλα τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος πλοῖα, πολεμικὰ καὶ φορτηγά, ἀπέπλευσαν ἐξ Ἀλεξανδρείας, καὶ μόλις ἔφθασαν εἰς Κῶν μεσοῦντος τοῦ αὐγούστου διὰ τοὺς ἐπικρατοῦντας σφοδροὺς ἐτησίους ἀνέμους. Ἔμαθεν ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἐν καιρῷ καὶ ἀκριβῶς τὰ τῆς ἐκστρατείας ταύτης· ἔμαθε καὶ ὅτι ἐπὶ ἁδροῖς ναύλοις ἐμπορικὰ πλοῖα ὑπὸ οὐδετέραν σημαίαν ἐναυλώθησαν εἰς χρῆσιν αὐτῆς, καὶ ἐξέδωκε τὴν 27 μαΐου κήρυγμα λέγον, ὅτι ὅσα εὐρωπαϊκὰ πλοῖα ἐναυλόνοντο εἰς χρῆσιν τῆς ἐκστρατείας κατὰ τῆς Ἑλλάδος δὲν θὰ ἐθεωροῦντο ὡς οὐδέτερα ἀλλ' ὡς ἐχθρικά, καὶ ὡς τοιαῦτα θὰ κατεδιώκοντο, θὰ ἐκαίοντο καὶ θὰ ἐβυθίζοντο αὐτανδρα. Ἔσφαλεν ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις θεωρήσασα ταῦτα ἐκτὸς πάσης προστασίας τοῦ νόμου, καὶ δικαίως αἱ Δυνάμεις τῆς Εὐρώπης ἐταράχθησαν· ἡ δὲ Ἀγγλία ἀπῄτησε ῥητῶς διὰ τοῦ μεγάλου ἁρμοστοῦ τὴν ἀκύρωσιν τοῦ κηρύγματος, καὶ μὴ εἰσακουσθεῖσα διέταξε τὰς ἐν τῇ Μεσογείῳ ναυτικὰς δυνάμεις της νὰ συλλαμβάνωσιν οἱονδήποτε ἔνοπλον ἑλληνικὸν πλοῖον, ὅπου καὶ ἂν τὸ εὕρισκαν. Τοιαύτη διαταγὴ πραγματοποιουμένη θὰ παρέλυε διὰ μιᾶς ὅλην τὴν πλέουσαν ναυτικὴν δύναμιν τῆς Ἑλλάδος· διὰ τοῦτο ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, θέλουσα καὶ μὴ θέλουσα, ἠκύρωσε τὸ πέραν τοῦ δέοντος αὐστηρόν της κήρυγμα.

Εἴπαμεν, ὅτι ὁ βυζαντινὸς στόλος, καταισχυνθεὶς ἔμπροσθεν τῆς Σάμου, ἔπλευσεν εἰς Κῶν· ἡ δὲ ὑπὸ τὸν Σαχτούρην μοῖρα ἔπλεε πρὸς τὰ παράλια τῆς Ἀνατολῆς εἰς ἐπιτήρησιν τῶν κινημάτων αὐτοῦ. Ἐν

τῷ μεταξὺ τούτῳ ἡτοιμάσθη καὶ ἡ ὑπὸ τὸν Μιαούλην μοῖρα, καὶ ἀπάρασα τὴν 10 αὐγούστου ἐξ Ὕδρας ἠγκυροβόλησεν αὐθημερὸν ὑπὸ τὸ Σούνιον· συνηνώθησαν τὴν 14 καὶ τὰ πλοῖα τῶν Σπετσῶν (α), καὶ ὅλα ὁμοῦ ἠγκυροβόλησαν τὴν 21 ὑπὸ τὴν Λειψὸν παρὰ τὴν Πάτμον. Τὴν δὲ 23 συνῆλθαν πρὸς ἐκεῖνα τὰ νερὰ ὅλα τὰ πλοῖα, ὅ ἐστιν αἱ δύο ὑδραϊκαὶ μοῖραι, ἡ ὑπὸ τὸν Κολανδροῦτσον τῶν Σπετσῶν, καὶ ἡ ὑπὸ τὸν Ἀποστόλη τῶν Ψαρῶν. Τὴν δὲ 24 ἔπλευσεν ὁλόσωμος ὁ στόλος ὑπὸ τὸν ἀρχηγίαν τοῦ Μιαούλη πρὸς τὴν Κῶν καὶ τὸ Μπουδροῦμι (Ἁλικαρνασσόν), ὅπου ἐλλιμένιζαν οἱ στόλοι, ὁ βυζαντινὸς καὶ ὁ αἰγύπτιος, συγκείμενοι ἐξ ἑνὸς δικρότου, 25 φρεγατῶν, ἄλλων τόσων κορβεττῶν καὶ ὡς 50 βρικίων καὶ γολεττῶν· παρηκολούθουν τοὺς στόλους καὶ πάμπολλα φορταγωγὰ ἔνοπλα καὶ ἄοπλα· συνηριθμοῦντο δὲ ὅλα, πολεμικὰ καὶ φορτηγά, μικρὰ καὶ μεγάλα, ἔνοπλα καὶ μή, ὡς πεντακόσια· ἐλέγετο δὲ ὅτι ἔφεραν 80,000 ναύτας καὶ στρατιώτας, καὶ εἶχαν ὑπὲρ τὰ 2500 κανόνια· 70 δὲ πλοῖα μόνον ἦσαν τὰ ἑλληνικὰ φέροντα ὡς 5000 ναύτας καὶ 850 κανόνια.

Ἀφιχθέντος δὲ τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ὅπου ἐσκόπευεν, διέταξεν ὁ Μιαούλης 24 πλοῖα, ἐν οἷς καὶ 6 πυρπολικά, νὰ προχωρήσωσιν ὡς προφυλακίδες· τὰ δὲ λοιπὰ ἔπλεαν κατόπιν. Μίαν ὥραν δὲ πρὸ μεσημβρίας προσέβαλεν ἡ προφυλακὴ μίαν φρεγάταν ἔμπροσθεν τοῦ Μπουδρουμίου καὶ τὴν ἔτρεψεν εἰς φυγήν· ἀνήχθησαν τότε οἱ δύο ἐχθρικοὶ στόλοι, ἐπλησίασεν ὅπου ἠκούσθη ὁ ἀκροβολισμὸς καὶ ὅλος ὁ ἑλληνικὸς καὶ ἤρχισε γενικὴ ναυμαχία μεταξὺ Κῶ καὶ Μπουδρουμίου. Στενὴ ἦτον ἡ παλαίστρα καὶ σφοδρὸς ὁ πνέων ἄνεμος· διὰ τοῦτο σύγχυσις πολλὴ ἐπῆλθεν, ἀτάκτως κινουμένων ὄχι μόνον τῶν ἐχθρικῶν πλοίων ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν ἑλληνικῶν, καὶ συγκρούσεις πλοίων ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ στόλου ἐγέ-

νοντο. Ἀνίκανος ἐφάνη ὁ βυζαντινός, καὶ τόση ἦτον ἡ ἀπειρία τῶν ἐν αὐτῷ, ὥστε προσεῖχαν μᾶλλον νὰ μὴ βλάπτωσι τοὺς οἰκείους ἢ νὰ βλάπτωσι τοὺς ἐχθρούς. Καὶ αὐτὴ ἡ ναυαρχίς του, ἡ ἔχουσα ἀναμφιβόλως τοὺς ἐπιτηδειοτέρους ναύτας, ἔπαθεν ἐν ᾧ ἐλοξοδρόμει διὰ τὴν ἀπειρίαν αὐτῶν· οὐδενὸς δὲ πλοίου τὸ πλήρωμα ἐδείχθη φιλοπόλεμον ἐκτὸς μιᾶς φρεγάτας, ἧς ἐφονεύθησαν ἐπὶ τῆς ναυμαχίας ὁ πλοίαρχος καὶ πολλοὶ ναῦται· ἀλλ' ὁ αἰγύπτιος στόλος διεκρίθη καὶ διὰ τὴν τόλμην καὶ διὰ τὴν ἐπιτηδειότητα τοῦ ναυτικοῦ του. Δὶς ὁ Γιβραλτάρης διῆλθεν ὅλην τὴν γραμμὴν τῶν ἑλληνικῶν πλοίων ἐπὶ τῆς φρεγάτας του κανονοβολῶν καὶ κανονοβολούμενος· καὶ αὐτὸς ὁ Ἰβραήμης ἐξετέθη ὑπὲρ πάντα ἄλλον· ἀλλὰ τόση ἦτον ἡ στενοχωρία, ὥστε ἓν πλοῖον ὑδραϊκὸν λοξοδρομοῦν ἔπεσεν εἴς τι πυρπολικὸν ψαριανόν, ἔσπασε τὸ κατάρτιόν του καὶ ἠνάγκασε τὸν πλοίαρχον νὰ τὸ καύσῃ κινδυνεῦον νὰ συλληφθῇ ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ. Περὶ δὲ τὴν α' ὥραν τῆς νυκτός, ἐν ᾧ διεχωρίζοντο οἱ στόλοι, μία κανονία, πεσοῦσα ἀπὸ τοῦ φρουρίου τῆς Κῶ εἰς ἄλλο πυρπολικόν, ἔῤῥιψε τὸ κατάρτιόν του, οἱ δὲ ἐν αὐτῷ ναῦται, μὴ δυνάμενοι πλέον νὰ κυβερνήσωσιν, ἔβαλαν πῦρ καὶ ἔφυγαν· ἀλλὰ τὸ φυτίλιον ἐσβέσθη, καὶ οἱ ἐχθροὶ συνέλαβαν τὸ πυρπολικὸν ἄκαυστον. Ἀπομακρυνθεὶς δὲ ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐξημερώθη ὑπὸ τὰ Τσάταλα, καὶ περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἠγκυροβόλησεν ὑπὸ τὸν Γέροντα. Τὴν δὲ 26 ἐστάλησάν τινα πλοῖα εἰς κατασκοπὴν τῶν ἐχθρικῶν, καὶ τὴν 28 ἠκούσθησαν κατὰ τὴν Κῶν κρότοι κανονίων, διότι ἐχθρικά τινα πλοῖα προσέβαλαν τὰ εἰς κατασκοπὴν σταλέντα, καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ ἀκούσματος ἀνήχθησαν ὅλα τὰ ἑλληνικά. Αὐθεσπερὶ δὲ ἐφάνησαν ἐπιπλέοντα καὶ τὰ τουρκοαιγύπτια 97 τὸν ἀριθμόν. Τὴν δὲ ἐπαύριον ἐξημερώθησαν καὶ οἱ τρεῖς

στόλοι πρὸς τὰ Τσάταλα καὶ ὁ μὲν ἑλληνικὸς ἔπεσεν εἰς ἄκραν γαλήνην, οἱ δὲ ἄλλοι ἀρμένιζαν ὑπ᾽ ὀλιγανεμίαν ἐπὶ τὸν ἑλληνικόν. Ἤρχισεν ἡ δευτέρα ναυμαχία. Ἐννέα ἑλληνικὰ πλοῖα, ἐν οἷς καὶ ἡ ναυαρχὶς καὶ δύο πυρπολικά, εὑρέθησαν ὑπήνεμα καὶ ἔπλεαν πρὸς τὸν Γέροντα. Ἡ θέσις των ἦτο δεινή. Εἰς βοήθειαν αὐτῶν ὥρμησαν ἄλλα ἑλληνικὰ εὑρεθέντα ὑπερήνεμα, ἐν οἷς καὶ τὸ πυρπολικὸν τοῦ Δημήτρη Παπανικολῆ. Ὁ πυρπολητὴς οὗτος, περιφέρων τὸ σκάφος του ποτὲ κατὰ τῆς μιᾶς ποτὲ κατὰ τῆς ἄλλης φρεγάτας, ἀνέστελλε τὴν ὁρμὴν των φοβίζων αὐτάς· αἱ σφαῖραι ἐν τοσούτῳ καὶ οἱ μύδροι ἔπιπταν ὡς χάλαζα εἰς τὸ σκάφος του, τὸ ἐτρύπησαν, καὶ ἐπροξένησαν ἄλλας ζημίας, ἀλλ᾽ οὗτος καὶ τόσα παθὼν δὲν ἐπόδισεν ἕως οὗ τὸ πυρπολικόν του κατήντησεν ἀκυβέρνητον, καὶ τότε τὸ ἔκαυσε. Περιέπλεαν δὲ συγχρόνως καὶ ἄλλα πυρπολικὰ ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρικῶν στόλων βοηθούμενα ὑπὸ τῶν πολεμικῶν ἀπαύστως κανονοβολούντων. Ὁ πυρπολητὴς Ματρόζης ἔῤῥιψεν εἰς ἓν δικάταρτον τὸ πυρπολικόν του, ὅπερ περιπλεχθὲν μετέδωκε τὰς φλόγας· ἀλλ᾽ οἱ ναῦται τοῦ δικατάρτου καὶ τὸ πυρπολικὸν ἐξεκόλλησαν καὶ τὰς φλόγας ἔσβεσαν. Ἐν ᾧ δὲ τὸ σκάφος τοῦτο ἐκαίετο, καὶ τὸ κινδυνεῦσαν δικάταρτον ἔφευγεν, ἴθυνεν εἰς αὐτὸ ὁ Πιπίνος τὸ πυρπολικόν του, ἀλλά, πληγωθέντος αὐτοῦ ἐπικινδύνως, ἐδειλίασαν οἱ ναῦται, τὸ ἄναψαν προτοῦ κολλήσῃ, καὶ ἔφυγαν. Ὥρμησεν εἰς τὸ αὐτὸ δικάταρτον τρίτον πυρπολικόν, ἀλλ᾽ ἐκάη καὶ αὐτὸ εἰς μάτην. Ἡ δὲ ἀποτυχία τριῶν πυρπολικῶν ἐθάῤῥυνε τὰ φεύγοντα ἐχθρικὰ πλοῖα νὰ στραφῶσι πρὸς τὰ ἑλληνικά. Ἐξ αὐτῶν δύο φρεγάται, τρεῖς κορβέτται καὶ πέντε βρίκια ἐκύκλωσαν τὸ πλοῖον τοῦ Σαχτούρη, τοῦ ἔσπασαν κεραίας, τοῦ ἔσχισαν πανία, καὶ ἐτρύπησαν καταμεσῆς τὸ μεγάλον του κατάρτιον, ἀλλὰ δὲν τὸ

ἐῤῥίψαν, τὸ πλοῖον ἐπόδισε καὶ οὕτως ἀπηλλάχθη τοῦ μεγάλου κινδύνου. Τὰ αὐτὰ ἐχθρικὰ πλοῖα ἐναυμάχησαν μετ' ὀλίγον καὶ μετὰ τῶν παραπλεόντων ἐννέα ἑλληνικῶν ὑπ' ἄνεμον εὑρεθέντων. Ἐπὶ τῆς ναυμαχίας δὲ ταύτης ἐῤῥίψεν ὁ Παππαντώνης τὸ πυρπολικόν του εἰς μίαν τῶν φρεγατῶν 44 κανονίων, τὸ περιέπλεξεν εἰς τὰ δεξιὰ ἐξάρτια τοῦ ἐμπροσθινοῦ καταρτίου της καὶ μετέδωκε τὰς φλόγας· ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ πῦρ ἔβοσκε βραδέως καὶ ἐνδεχόμενον ἦτο νὰ σβεσθῇ, ἐκόλλησε καὶ ὁ Βατικιώτης τὸ πυρπολικόν του ἀριστερόθεν αὐτῆς, καὶ μετὰ ἡμιώριον ἡ φρεγάτα ἐκάη· δύο ναῦται τοῦ πυρπολικοῦ τοῦ Παππαντώνη ἐσκοτώθησαν καὶ τέσσαρες ἐπληγώθησαν, ἐν οἷς καὶ αὐτὸς ὁ Παππαντώνης· πολλοὶ δὲ τῶν ἐν τῇ καιομένῃ φρεγάτᾳ ἔπεσαν εἰς τὴν θάλασσαν, ἐξ ὧν οἱ μὲν ἐν τῷ πλοίῳ τοῦ Τσαμαδοῦ ἐζώγρησαν 22 τακτικούς, οἱ δὲ ἐν τῷ τοῦ Ἀντώνη Κριεζῇ 15· ἐγνώσθη δὲ ὅτι ἡ καεῖσα φρεγάτα ἦτον ἡ τοῦ Τουνεζίνου μοιράρχου (β), ὅτι δύο τῶν ζωγρηθέντων ἦσαν αὐτὸς καί τις χιλίαρχος τοῦ Μεχμὲτ-Ἀλῆ, ὅτι εἶχεν ἡ φρεγάτα 500 ναύτας καὶ 800 τακτικούς, καὶ ὅτι ὁ σκοπὸς τῶν ἐχθρῶν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἦτο ἡ καταστροφὴ τῆς Σάμου. Μετὰ τὸ συμβὰν τοῦτο οἱ μὲν ἐχθρικοὶ στόλοι ἐπανέπλευσαν εἰς Κῶν, οἱ δὲ Ἕλληνες, διανυκτερεύσαντες ὅπου ἐγένετο ἡ ναυμαχία, ἐλλιμένισαν τὸ πρωῒ ὑπὸ τὸν Γέροντα.

Διά τινας δὲ ἡμέρας οἱ στόλοι δὲν συνεκρούσθησαν οὐδ' ἀντιπαρετάχθησαν. Τὴν δὲ 6 σεπτεμβρίου ἐφάνησαν οἱ ἐχθρικοὶ ἔμπροσθεν τῶν Τσατάλων πλέοντες πρὸς τὴν Σάμον. Ἀνήχθη καὶ ὁ ἑλληνικὸς πρὸς τὸ αὐτὸ μέρος, καὶ προλαβὼν τοὺς ἐχθρικοὺς παρετάχθη κατέμπροσθεν τῆς νήσου ἀπὸ τοῦ Μαραθοκάμπου μέχρι τοῦ Ἀκρωτηρίου τῆς Ἁγίας Μαρίνας ἕτοιμος εἰς μάχην· ἐπλησίασαν οἱ ἐχθρικοί, ἀλλ' ἀρχομένης τῆς νυκτὸς ἀπεμακρύνθησαν πρὸς τοὺς

Ἀρκιούς. Περὶ δὲ τὴν β' ὥραν τῆς νυκτὸς ἠκούσθησαν πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος κανονίαι καὶ μετ' ὀλίγον ἐκρεμάσθησαν φανοὶ ἐπὶ τῶν καταρτίων τῶν ἐχθρικῶν πλοίων· ἠγκυροβόλησαν δὲ καὶ πολλὰ τῶν ἑλληνικῶν μετὰ τὸ μεσονύκτιον ὑπὸ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Σάμου. Καθ' ὅλην δὲ τὴν νύκτα ἠκούοντο φωναὶ ἐπὶ διαφόρων μερῶν τῆς νήσου εἰς ἐγρήγορσιν. Ἐφαίνοντο καὶ ἐπὶ τῶν ὀρέων πύρα διὰ φόβον νυκτερινῆς ἀποβάσεως. Μόλις δὲ ἤρχισε νὰ χαράζῃ καὶ ἐπῆλθε ῥαγδαία βροχὴ καὶ ἀνατολικὸς ἄνεμος σφοδρός. Οἱ ἐχθρικοὶ στόλοι διέμειναν περὶ τοὺς Ἀρκιοὺς μέχρι τῆς 9, καθ' ἣν ἔπλευσαν πρὸς τὴν Ἰκαρίαν. Ἐκεῖ τοὺς παρηκολούθησεν ἡ ὑπὸ τὸν Μιαούλην μοῖρα, ὅπου καὶ ἐξημερώθη. Πέντε πλοῖα καὶ ἡ ναυαρχὶς ἐπροπορεύοντο· ἐφώρμησαν πάμπολλα ἐχθρικά, δύο ὥρας σφοδρῶς τὰ ἐπολέμησαν, ἀλλ' οὔτε τὰ ἔτρεψαν οὔτε τὰ ἔβλαψαν. Ἐν τοσούτῳ ἐπλησίασαν καὶ τὰ λοιπὰ ἑλληνικά, καὶ ἰδόντες αὐτὰ οἱ πρὸ ὀλίγου ὁρμήσαντες ὡς λέοντες ἐχθροὶ ἔφυγαν ὡς λαγωοί. Τὴν δὲ ἐπιοῦσαν ἐπανέπλευσαν τὰ ἑλληνικὰ εἰς Μαραθόκαμπον, ὅπου διέμενεν ἡ ὑπὸ τὸν Σαχτούρην μοῖρα εἰς προφύλαξιν τῆς Σάμου. Ἡ δὲ ὑπὸ τὸν Μιαούλην εἰδοποιηθεῖσα, ὅτι ὁ βυζαντινὸς στόλος, ἀποχωρισθεὶς τοῦ αἰγυπτίου, ἔπλεε μεταξὺ Νάξου καὶ Μυκώνου, ἀπέπλευσε τὴν 14, καὶ ἔμαθε καθ' ὁδόν, ὅτι ὁ καπητάμπασας ὑπῆγεν εἰς Μύκωνον, ὅπου ἐζήτησε ναύτας καὶ δὲν ηὗρεν, ὅτι οἱ προεστῶτες ὑπῆγαν καὶ τὸν ἐπροσκύνησαν, ὅτι 150 ἐχθροὶ ἀποβιβασθέντες εἰς Νάξον ἐπὶ λεηλασίᾳ κατεκόπησαν ὅλοι, καὶ ὅτι μία κορβέττα 26 κανονίων ἔπεσεν εἰς τὴν ξηρὰν μεταξὺ Χίου καὶ Τσεσμὲ καὶ ἐναυάγησεν. Ἐν τούτοις ἠνώθησαν ὁ βυζαντινὸς στόλος καὶ ὁ αἰγύπτιος ἔμπροσθεν τῆς Μιτυλήνης· ἠνώθη τὴν 21 καὶ ὅλος ὁ ἑλληνικὸς ἔμπροσθεν τῆς Βολισσοῦ. Ὁ δὲ καπητάμπασας, μὴ κατορθώσας

οὐδὲ διὰ τῆς ἀντιλήψεως τοῦ αἰγυπτίου στόλου ὅ,τι ἐσχεδίαζε κατὰ τῆς Σάμου, ἀνεχώρησε μετ' ὀλίγον εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀφήσας ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἰβραήμη 14 φρεγάτας καὶ ἄλλα πλοῖα· ἀπεχαιρέτησε καὶ ὁ Ἰβραήμης τὴν Σάμον διὰ παντός, καὶ δὲν ἐφρόντισεν ἔκτοτε εἰμὴ πῶς ν' ἀποφύγῃ τὰς φλόγας τῶν Ἑλλήνων καὶ κατευοδωθῇ ἀσφαλῶς εἰς Κρήτην.

Τὴν δ' ἑσπέραν τῆς 22 ἀπέπλευσεν ὁ ἑλληνικὸς στόλος πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ ἐχθρικοῦ, τὸν εἶδε τὴν 24 πρὸ μεσημβρίας πλέοντα κατὰ τὴν Μιτυλήνην, τὸν ἐπλησίασε τὴν β' ὥραν τῆς νυκτὸς καὶ ἦλθεν εἰς μάχην μεταξὺ Χίου, Καραμπουρνὰ καὶ Μιτυλήνης. Προπορευόμενα δὲ τὰ πυρπολικὰ ἐπλησίασαν ἓν δικάταρτον· δύο ἐξ αὐτῶν τὸ ἔβαλαν εἰς τὸ μέσον, τὸ μὲν δεξιόθεν, τὸ τοῦ Θεοφάνη, τὸ δὲ ἀριστερόθεν, τὸ τοῦ Καλογιάννη, καὶ ἐπέπεσαν τὸ ἓν κατόπιν τοῦ ἄλλου· καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἀπέτυχε καὶ ἐκάη εἰς μάτην, τὸ δὲ δεύτερον ἐπέτυχε, καὶ τὸ δικάταρτον ἄναψε καὶ διεσκορπίσθη ὅλον, διαδοθείσης τῆς φλογὸς εἰς τὴν πυριτοθήκην. Συγχρόνως ἐκάη ἀνωφελῶς καὶ τὸ πυρπολικὸν τοῦ Φιλιππέγκου κινδυνεῦον νὰ συλληφθῇ. Τὴν δὲ γ' ὥραν μετὰ τὸ μεσονύκτιον ὥρμησεν ὁ πυρπολητὴς Νικόδημος (γ) εἴς τινα κορβέτταν, περιέπλεξεν εὐστόχως τὸ πυρπολικόν του καὶ τὴν κατέκαυσεν. Ἔῤῥιψε καὶ ὁ Ῥομπότσης τὸ πυρπολικόν του τὰ χαράγματα εἰς ἄλλην κορβέτταν δεξιόθεν, ἀλλ' ὁ ἄνεμος πνέων ἀριστερόθεν ἐμπόδισε τὰς φλόγας νὰ μεταδοθῶσι. Πολλοὶ δὲ τῶν πληρωμάτων τῶν κατακαέντων δύο ἐχθρικῶν πλοίων συνελήφθησαν πλέοντες. Τὸ καὲν δικάταρτον ἦτον 12 κανονίων, ἡ δὲ κορβέττα 20· ἐκτὸς δὲ τῶν ναυτῶν εἶχαν τὸ μὲν 75, ἡ δὲ 180 τακτικούς. Εἷς τῶν συλληφθέντων ἦτο καί τις Κίρτσαλης, ἄνθρωπος ἀτρόμητος, φέρων δύο αἱμοσταγῆ τραύματα ἐπὶ κε-

φαλῆς καὶ οὐλὰς παλαιάς· ἂν δὲ καὶ αἰχμάλωτος οὔτ' ἐδειλίασεν οὔτ' ἐκολάκευσεν. Ἐθαύμασαν οἱ Ἕλληνες τὴν γενναιότητά του καὶ τὴν παῤῥησίαν του, ἀλλὰ διὰ τὴν πολλήν του πρὸς αὐτοὺς ὑπεροψίαν θυμωθέντες τὸν ἐκρέμασαν τὴν ἐπαύριον.

Μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα κατῆρεν ὁ ἐχθρικὸς στόλος εἰς Μιτυλήνην, καὶ μετά τινας ἡμέρας μετέπλευσεν εἰς Κῶν ἐπὶ παραλαβῇ τῶν εἰς Μπουδροῦμι πρὸς ἀναψυχὴν ἀποβάντων στρατευμάτων ἀφ' ἧς ἡμέρας κατευοδώθη ἐκεῖ ὁ Αἰγύπτιος.

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ διεσπάρη ὁ ἑλληνικὸς καὶ ἠπράκτει δι' ἔλλειψιν πυρπολικῶν, ἑνὸς μικροῦ ἐναπομείναντος. Μόλις δὲ 24 πολεμικὰ συνηριθμοῦντο τὴν 13 ὀκτωβρίου τὰ ὑπὸ τὸν Μιαούλην καὶ Σαχτούρην, ἀλλ' ἀφίχθησαν τὴν ἐπαύριον καὶ ἄλλα 5 πολεμικὰ ὑδραϊκὰ καὶ 2 πυρπολικά· ἀφίχθησαν τὴν 19 καὶ 2 ἄλλα πυρπολικά, ἐν οἷς καὶ τὸ ὑπὸ τὸν Κανάρην· ἠνώθησαν τὴν 20 καὶ τὰ σπετσιωτικὰ καὶ 5 ψαριανά, καὶ ἔπλευσαν τὴν ἐπιοῦσαν τὰ μὲν εἰς Λέρον τὰ δὲ εἰς Λειψῶ, ὅπου ἦλθαν τὴν ἐπαύριον ἐπὶ τουρκικῆς λέμβου 13 Κάσσιοι, φυγόντες ἀπὸ τοῦ ἐν Κῷ ἐχθρικοῦ στόλου, μεθ' ὧν καί τις Τοῦρκος Κρής· διέμεινε δὲ ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐντὸς τῶν ῥηθέντων δύο λιμένων μέχρι τῆς 28. Ἐν τῷ διαστήματι δὲ τούτῳ ἀνήχθησαν ὅλα τὰ πολεμικὰ καὶ φορτηγὰ πλοῖα τοῦ ἐχθροῦ ἀπὸ τοῦ Μπουδρουμίου καὶ τῆς Κῶ φέροντα τὰ στρατεύματα καὶ πλέοντα πρὸς τὴν Κρήτην. Ἐν μέσῳ δὲ τῶν πολεμικῶν ἔπλεαν τὰ φορτηγά.

Ὁ δὲ ἑλληνικὸς στόλος συγκείμενος ἐκ 52 πλοίων ἔμαθεν ἐν καιρῷ τὸν εἰς Κρήτην πλοῦν τοῦ ἐχθροῦ καὶ παρὰ τῶν προσφυγόντων Κασσίων, καὶ διὰ γραμμάτων στελλομένων ὑπὸ οὐδετέραν σημαίαν παρὰ τοῦ Ἰβραήμη εἰς τὴν νῆσον ταύτην καὶ πεσόντων εἰς χεῖρας τοῦ Μιαούλη· ἐξέπλευσε δὲ τὴν αὐτὴν ἡμέραν

καθ' ἣν καὶ ὁ ἐχθρικός. Συνηντήθησαν δὲ οἱ δύο στόλοι μεταξὺ Ἀστυπαλαίας καὶ Κεφάλου τὴν 29, καθ' ἣν οἱ Ἕλληνες συνέλαβαν ἓν φορτηγὸν ὑπὸ σημαίαν ἱσπανικὴν φέρον 24 ἵππους καὶ 38 στρατιώτας· δι' ὅλης δ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας καὶ τῶν δύο ἐφεξῆς οἱ στόλοι ἐβλέποντο μὲν ἀλλὰ δὲν ἐκανονοβολοῦντο διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἄκραν γαλήνην. Μόνον μετὰ τὸ μεσονύκτιον τῆς 30 οἱ ἐχθροὶ ἐκανονοβόλησαν τὰ πυρπολικὰ προπορευόμενα τῶν πολεμικῶν ἐπὶ σκοπῷ νὰ τὰ βυθίσωσιν, ἀλλὰ διὰ τὴν πολλὴν ἀπόστασιν οὐδὲ κἂν τὰ ἔβλαψαν. Τὸ πρωῒ δὲ τῆς 1 νοεμβρίου ἐξημερώθησαν οἱ στόλοι ὅπου καὶ τὴν προτεραίαν· μετ' ὀλίγον ἐφύσησε νότιος ἄνεμος· οἱ στόλοι ἡτοιμάσθησαν εἰς μάχην καὶ ἠγωνίζοντο τίς νὰ ὑπερηνεμήσῃ· ὑπερηνέμησεν ὁ ἑλληνικὸς καὶ ὥρμησεν εἰς τὴν δεξιὰν πτέρυγα κανονοβολῶν καὶ κανονοβολούμενος δέκα μίλια μακρὰν τοῦ Μεγάλου Κάστρου τῆς Κρήτης. Περὶ δὲ τὴν μεσημβρίαν ἴθυνεν ὁ Θεοδωράκης Βῶκος τὸ πυρπολικόν του εἴς τινα αἰγυπτίαν φρεγάταν, ἀλλά, τουφεκίζοντες καὶ κανονοβολοῦντες οἱ ἐν αὐτῇ, τὸ ἔβλαψαν μεγάλως. Ἀτρόμητοι οἱ περὶ τὸν Βῶκον ὄχι μόνον δὲν ἐπόδισαν, ἀλλ' ἐπλησίασαν τόσον πρὸς τὴν πρύμνην της, ὥστε κατέβησαν εἰς τὴν λέμβον των πρὸς ἔναυσιν καὶ ἐπίῤῥιψιν τοῦ πυρπολικοῦ των, ἀλλ' εἰσέπεσαν ἀπροσδοκήτως πολλοὶ Τοῦρκοι τῶν ἐπὶ τῆς φρεγάτας, σκοπεύοντες νὰ τὸ κυριεύσωσιν ἄκαυστον· ἔτρεξε συγχρόνως καὶ ἐχθρική τις λέμβος εἰς κυρίευσιν τοῦ ἐφολκίου του. Ταῦτα ἰδόντες οἱ περὶ τὸν Βῶκον ἀνέβησαν εἰς τὸ σκάφος των, καὶ τοὺς μὲν τῶν ἐμβάντων ἐθανάτωσαν, τοὺς δὲ ἔῤῥιψαν εἰς τὴν θάλασσαν· προσβαλόντες δὲ καὶ τοὺς ἐν τῇ ἐχθρικῇ λέμβῳ, τὰ αὐτὰ κακὰ καὶ αὐτοῖς ἐπήνεγκαν, τὴν δὲ λέμβον ἐκυρίευσαν. Μετὰ τὰ παθήματα ταῦτα ἡ φρεγάτα ἀπεμακρύνθη καὶ τὸ πυρπολικὸν

ἔμεινεν ἄκαυστον. Ἴθυνε μετὰ δύο ὥρας καὶ ὁ Ῥομπότσης τὸ πυρπολικόν του εἰς ἄλλην, ἀλλ' ἐχθρικὴ σφαῖρα πεσοῦσα εἰς τὴν πυριτοθήκην του τὸ ἔκαυσε πρὶν περιπλεχθῇ. Μετ' ὀλίγον ὥρμησεν ὁ Κανάρης εἰς ἄλλην, ἀλλὰ δὲν τὴν ἐπρόφθασε φεύγουσαν. Ἐν τούτοις ἀπεμακρύνθη ἡ δεξιὰ πτέρυξ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου καὶ διεκόπη ἡ ναυμαχία· περὶ δὲ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἔφθασεν ἡ ἄλλη πτέρυξ, ἐν ᾗ καὶ ὁ Ἰβραήμης· ἤρχισεν αὖθις ναυμαχία, καὶ αἱ συγκροτοῦσαι τὴν πτέρυγα ταύτην δώδεκα φρεγάται ἔπεσαν εἰς τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα τόσον ὁρμητικῶς, ὡς ἂν ἐπρόκειτο νὰ τὰ καταποντίσωσι διὰ μιᾶς αὐτανδρα. Ἀτρόμητοι οἱ Ἕλληνες ἀντιπαρετάχθησαν, καὶ κανονοβολούμενοι ἀντεκανονοβόλουν κατέχοντες πάντοτε τὰ ὑπεράνω τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου. Ἐν τούτοις ἐπῆλθεν ἡ νύξ, καὶ τὰ μὲν τουρκοαιγύπτια πλοῖα ὕψωσαν φανούς, τὰ δὲ ἑλληνικὰ περιήρχοντο ὑπὸ τὸ σκότος. Μόνον ἡ ἑλληνικὴ ναυαρχὶς εἶχε φῶς. Τόσος δὲ φόβος κατέλαβε τοὺς ἐχθροὺς μὴ ἐμπέσωσιν αἴφνης εἰς τὰ πυρπολικὰ τῶν Ἑλλήνων, ὥστε ἡ φέρουσα τὸν Ἰβραήμην φρεγάτα κατεβίβασε μετ' ὀλίγον τοὺς φανούς της. Μίαν δὲ ὥραν πρὸ τοῦ μεσονυκτίου ἔπεσεν ἓν πυρπολικὸν εἰς ἐχθρικὸν βρίκι, ἀλλὰ δὲν περιεπλέχθη καὶ ἐκάη ἀνωφελῶς· ἐρρίφθη καὶ ἄλλο πυρπολικὸν εἰς τὸ αὐτό, ἐκόλλησεν, ἀλλ' ἐξεκόλλησε καὶ ἐκάη καὶ αὐτὸ ἀνωφελῶς. Ἐν τοσούτῳ, αἱ φλόγες τῶν δύο καιομένων καὶ περιφερομένων ὑπὸ σφοδρὸν βορρᾶν ἐν μέσῳ τῆς νυκτὸς πυρπολικῶν, ἂν δὲν ἔβλαψαν, ἐφόβισαν τοὺς ἐχθρούς, καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ φόβου ἡ γραμμή των διερράγη, καὶ ὁ Ἰβραήμης ὕψωσε σημεῖον λέγον, ὡς ἐγνώσθη τὴν ἐπαύριον, τοῖς περὶ αὐτὸν νὰ σωθῶσιν ὅπου καὶ ὅπως ἐδύναντο· τότε ἔτρεξαν τὰ πλοῖα τῇδε κἀκεῖσε, καὶ τὰ μὲν ἔπλευσαν πρὸς τὴν Ῥόδον, τὰ δὲ πρὸς τὴν Κάρπαθον, ἄλλα δὲ πρὸς τὴν Ἀλεξάν-

δρειαν, καὶ ἄλλα πρὸς τὴν Σπιναλόγκαν. Ἀφ' οὗ δὲ τοιουτοτρόπως ὁ πολυάριθμος οὗτος στόλος διεσκορπίσθη, ἔπλευσε καὶ ὁ ἑλληνικὸς πρὸς τὴν Κάσσον. Ἡμέρας δὲ γενομένης, τὸ φαινόμενον τὴν προτεραίαν δάσος τῶν πλοίων, ἔγειτεν ὅλον ἄφαντον· 5 ἐχθρικὰ ἐφάνησαν μόνον ἁρμενίζοντα κατὰ τὴν Κάρπαθον, ἅτινα οἱ Ἕλληνες κατεδίωξαν ἐπικρατοῦντος δεινοῦ κλύδωνος, καὶ συνέλαβαν ἐξ αὐτῶν τέσσαρα φέροντα ἵππους, στρατιώτας καὶ πολεμικὰς ἀποσκευάς. Ἀλλ' ἂν ἔπαθαν τόσα δεινὰ τὰ ἐχθρικά, δὲν ἔμειναν ἀβλαβῆ οὐδὲ τὰ ἑλληνικά· μάλιστα τὰ ὑπὸ τὸν Λεμπέσην καὶ τὸν Σαχτούρην συνεκρούσθησαν ἐπὶ τῆς τρικυμίας καὶ ἐβλάφθησαν μεγάλως· παρετάθη δὲ καὶ ἡ ἐκστρατεία τῶν Ἑλλήνων πέραν τοῦ συνήθους, ἦσαν καὶ αἱ τροφαὶ ἐν τῷ τελειοῦσθαι· διὰ τοὺς λόγους τούτους τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ἐπανέπλευσαν εἰς τὰ ἴδια, τὰ δ' ἐχθρικὰ συνήχθησαν ὀλίγα κατ' ὀλίγα εἰς Ῥόδον καὶ Μαρμάρι, ἀπέπλευσαν τὴν 23, καὶ μὴ συναντήσαντα ἐμπόδιον ἐξ αἰτίας τοῦ ἀνάπλου τῶν ἑλληνικῶν εἰσῆλθαν ἀσφαλῶς εἰς τὸν λιμένα τῆς Σούδας καὶ ἀπεβίβασαν τὰ στρατεύματα, ἀφ' οὗ ὁ πόλεμος καὶ ἡ ἐπιπολάζουσα ἀσθένεια ἔφθειραν τὸ τεταρτημόριον. Κατὰ δὲ τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ναυμαχίαν, καθ' ἣν τὰ πυρπολικὰ τῶν Ἑλλήνων, ἡ ἀληθὴς δύναμίς των, ἐκάησαν ὅλα εἰς μάτην, διεκρίθη ὑπεράλλοτε ἡ εὐτολμία καὶ ἡ ἐπιδεξιότης αὐτῶν καταισχυνάντων τοιοῦτον στόλον ὑπὸ τοιοῦτον ἄνδρα.

Εἶχε προσηλώσει πρό τινος καιροῦ ἡ κυβέρνησις τὴν προσοχήν της εἰς τὴν ἐκ νέου σύστασιν τακτικοῦ στρατοῦ, ἐξέδωκε τὸν ἰούλιον διάταγμα καλοῦσα ὑπὸ τὰς σημαίας τοὺς στρατιώτας τοῦ διαλυθέντος, ἀπέλυσε κακῶς ποιοῦσα τῆς ὑπηρεσίας τὸν ἐμπειροπόλεμον Ἰταλὸν Γουβερνάτην (δ) ἀντικαταστήσασα τὸν Ῥόδιον ἀρχηγόν, ἀπέστειλεν ἐπὶ νεοσυλλεξίᾳ

ἀξιωματικοὺς εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδίως εἰς τὰς νήσους, παρεδέχθη τὸν ἑλληνικὸν ἱματισμὸν ἀντὶ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ καὶ εἰσῆξε τάξιν τινὰ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν ἀτάκτων στρατευμάτων. Ἐπειδὴ δὲ πολλὴ κατακραυγὴ ἐγίνετο ἐφ' οἷς ὑπέφεραν τὰ ὑπὸ οὐδετέραν σημαίαν πλοῖα καταδιωκόμενα καὶ συλλαμβανόμενα ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν, ἡ κυβέρνησις εἰς περιστολὴν τῶν κατὰ θάλασσαν καταχρήσεων ἐρρύθμισε καθ' ὅσον ἐδύνατο καὶ τὰ τῆς ὑπηρεσίας ταύτης.

Προσεγγίζοντος δὲ τοῦ τέλους τῆς β' κυβερνητικῆς περιόδου, ἐκλήθησαν οἱ λαοὶ ἐπανειλημμένως εἰς ἀποστολὴν ἀντιπροσώπων πρὸς ἔναρξιν τῆς γ'. Ἀλλ' ἂν καὶ τὸ κυβερνητικὸν ἔτος ἔληγε τὸν ἀπρίλιον, ὁ ἀπαιτούμενος ἀριθμὸς τῶν ἀντιπροσώπων δὲν συνῆλθεν εἰς Ναύπλιον εἰμὴ τὸν σεπτέμβριον, καὶ δὲν ἤρχισεν ἡ νέα βουλὴ τὰς προκαταρκτικὰς ἐργασίας της εἰμὴ τὴν 1 ὀκτωβρίου. Τὴν παραμονὴν δὲ τῆς ἐνάρξεως ἡ βουλὴ τῆς β' περιόδου ἀνήγγειλε τὴν λῆξιν αὐτῆς ἐπισήμως, καί, παρενείρουσα συμβάντα τινὰ κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτῆς ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικά, ἐπῄνεσε τὸ φιλόνομον καὶ φιλανεξάρτητον πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων, ἀνέπεμψεν ὕμνους εἰς τὸν Ὕψιστον, εὐχαρίστησε τοὺς κυβερνήσαντας καὶ τοὺς γενναίως κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν ἀγωνισθέντας, καὶ εὐχήθη ὑπὲρ τῆς εὐοδώσεως τοῦ ἱεροῦ καὶ δικαίου ἀγῶνος. Πρὶν δ' ἐκλεχθῶσι παρὰ τῆς βουλῆς τῆς γ' περιόδου ὁ πρόεδρος, ὁ ἀντιπρόεδρος καὶ οἱ γραμματεῖς αὐτῆς, ἐψηφίσθησαν τὴν 3 ὀκτωβρίου ὑπὸ τὴν προσωρινὴν προεδρίαν τοῦ γεροντοτέρου τῶν βουλευτῶν τὰ πέντε μέλη τοῦ νομοτελεστικοῦ, παμψηφὶ μὲν ὁ Γεώργιος Κουντουριώτης ὁ καὶ πρόεδρος, καὶ ὁ Παναγιώτης Μπότασης ὁ καὶ ἀντιπρόεδρος· κατὰ πλειονοψηφίαν δὲ ὁ Ἀσημάκης Φωτίλας, ὁ Ἀναγνώστης Σπηλιω-

τάκης καὶ ὁ Κωλέττης· ἐξελεχθη δὲ τὴν 9 πρόεδρος τῆς βουλῆς ὁ Πανοῦτσος Νοταρᾶς καὶ ἀντιπρόεδρος ὁ ἐπίσκοπος Βρεσθένης. Τούτων δὲ γενομένων, ἐξέδωκεν ἡ παύσασα βουλὴ τὴν 10 διακήρυξιν γέμουσαν ὑγιῶν ἀρχῶν καὶ πατρικῶν παραινέσεων.

Πρὸ τῆς λήξεως δὲ τῆς β΄ περιόδου κατέβη ἐκ Ῥωσσίας εἰς Ἑλλάδα ὁ Ἰωάννης Βαρβάκης, ὀγδοηκοντούτης, ἐν τῇ νήσῳ τῶν Ψαρῶν γεννηθείς, καὶ ἐν τῇ Ῥωσσίᾳ μετὰ τὸν μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς Τουρκίας πόλεμον τοῦ 1796 ὡς ἔμπορος ἐγκατασταθεὶς καὶ ὑπερπλουτήσας. Πολὺ μέρος τῆς καταστάσεώς του ἐδαπάνησε πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως εἰς διατήρησιν τοῦ σχολείου τῆς Χίου, εἰς ἀντίληψιν πολλῶν ἐνδεῶν ὁμογενῶν, καὶ εἰς ὠφέλειαν τῆς ἰδίας πατρίδος του. Ἐπὶ δὲ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὸν ἀγῶνα αὐτῆς δι' ἀποστολῆς κανονίων, ὡς εἴδαμεν, καὶ πολλῆς ἄλλης πολεμικῆς ὕλης ὑπεστήριξε, καὶ πλούσια τὰ ἐλέη του εἰς τοὺς συμπατριώτας του, ὅτε κατεστράφη ἡ πατρίς των, ἐπεδαψίλευσε, καὶ μεγαλόδωρος πρὸς ὅλον τὸ ἔθνος ἀνεδείχθη δωρήσας εἰς σύστασιν κοινωφελῶν καταστημάτων ῥούβλια ἓν ἑκατομμύριον καὶ ἑκατὸν χιλιάδας. Ὁ ἀνὴρ οὗτος, εἴτε αὐθορμήτως ἐξ αἰτίας τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων, εἴτε κατὰ παραγγελίαν, ὥς τινες ὑπέθεσαν, ἐπρόβαλεν ἐν Ναυπλίῳ τὸν Ἰωάννην Καποδίστριαν ὡς ἐθνάρχην, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη, ἀγγλιζούσης μᾶλλον ἢ ῥωσσιζούσης κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν τῆς Ἑλλάδος· ἀλλ' ἡ ἰδέα αὕτη ἐκυοφορεῖτο· μεταβὰς δὲ εἰς Ζάκυνθον ἐτελεύτησε τὴν 12 ἰανουαρίου 1825, διαρκούσης τῆς καθάρσεώς του· ἡ δὲ πατρὶς εὐγνωμονοῦσα ἀνέπεμψε πανδήμους ὑπὲρ αὐτοῦ πρὸς Θεὸν εὐχας.

Ἐν μέσῳ δὲ τῶν θορύβων καὶ τῶν πολιτικῶν περισπασμῶν εἶχε συστηθῆ ἀρχομένου τοῦ αὐγούστου δι' αὐτοπροαιρέτου τῶν πολιτῶν συνεισφορᾶς φιλαν-

θρωπικὴ ἑταιρία εἰς περίθαλψιν πτωχῶν, ἀσθενῶν, χηρῶν καὶ ὀρφανῶν. Ἡ ἑταιρία αὕτη προώδευσεν, ἐσύστησεν ἐν Ναυπλίῳ νοσοκομεῖον, τὸ μετεσχημάτισεν ἔπειτα εἰς ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον πρὸς ἐκπαίδευσιν ὀρφανῶν καὶ ἀπόρων, καὶ σκοπὸν εἶχε νὰ διαδώσῃ τὰ καλὰ ταῦτα καὶ εἰς ἄλλας πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Ἀντέκειντο αἱ δειναὶ περιστάσεις τῆς πατρίδος, ἀλλὰ καὶ ἐν μέσῳ αὐτῶν διετηρήθη ἡ ἑταιρία αὕτη ὠφελοῦσα ὑπὲρ τὰ δύο ἥμισυ ἔτη.

ΝΕΑΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ" ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΑ.

Δεύτερος ἐμφύλιος πόλεμος.—Χαρακτὴρ αὐτοῦ καὶ τοῦ πρώτου.—Συνέλευσις τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος ἐν Ἀνατολικῷ.

Ὁ ΠΡΩΤΟΣ *ἐμφύλιος πόλεμος ἔρριψεν ἐπὶ τῆς παύσεώς του τὰ σπέρματα τοῦ δευτέρου. Οἱ Ἀνδρέαι καὶ ὁ Κολοκοτρώνης, οἱ μαχόμενοι πρὸς ἀλλήλους, ἐφιλιώθησαν καθ' ἣν ὥραν ὁ πόλεμος ἦτον ἐν τῷ τελειοῦσθαι, καὶ συνενοήθησαν νὰ παραδοθῇ μὲν τὸ Ναύπλιον εἰς τὴν κυβέρνησιν, ἀλλ' ἡ φρουρὰ νὰ συγκροτηθῇ ἐκ Πελοποννησίων. Ἡ ἕνωσις τῶν ἀλληλομαχούντων ἔφερε τὴν διαίρεσιν τῶν συμμαχούντων. Τὸ νομοτελεστικὸν δὲν συγκατετίθετο εἰς πελοποννησιακὴν φρουραρχίαν· δυσηρεστεῖτο δὲ καὶ διότι οἱ Ἀνδρέαι δὲν ἐφάνησαν πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην ὅσον ἔπρεπεν αὐστηροί· τοὺς ἐμέμφετο καὶ ὡς καταχραστὰς τῆς δοθείσης αὐτοῖς ἐξουσίας, ἂν καὶ καταχρασταὶ δὲν ἦσαν. Οἱ δὲ Ἀνδρέαι, νικήσαντες τοὺς ἀντιπάλους τῆς κυβερνήσεως, ἐθεώρουν ἑαυτοὺς ἀξίους τῆς εὐγνωμοσύνης καὶ τῆς ἐμπιστοσύνης της, καὶ ἐδυσφόρουν ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ πρὸς αὐτοὺς διαγωγῇ της· ἄκοντες δὲ καὶ ἐγκοτοῦντες ἄφησαν τὸ φρούριον εἰς χεῖρας τοῦ νομοτελεστικοῦ. Ὑπέστησαν καὶ ἄλλας δυσαρεσκείας. Παρεκάλεσαν τοὺς νομοτελεστὰς νὰ μὴ ἀποβάλωσι τὴν συγγενῆ τοῦ Κολοκοτρώνη Μπουμπουλίναν ἀπό τινος ἐν Ναυπλίῳ ἐθνικῆς οἰκίας ἐν ᾗ κατῴκει, ἀλλ' οὐδ' εἰς τοῦτο εἰσηκούσθησαν· ἐζήτησαν μικράν τινα ἀποζημίωσιν ἐπὶ λόγῳ δαπάνης ἐπὶ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, ἀλ-*

οὐδ' ὀβολὸν ἔλαβαν· ἔπαθαν καὶ ἄλλο. Τὸ νομοτελεστικόν, προθέμενον νὰ τοὺς ἐξασθενήσῃ, ἀπέσπασεν ἀπὸ μὲν τοῦ συγγενοῦς καὶ συμμάχου αὐτῶν Ἰωάννου Νοταρᾶ τὸν ὑποπλαρχηγὸν αὐτοῦ Μακρυγιάννην, ἀπὸ δὲ τοῦ Λόντου τὸν Νάσον Φωτομάραν, Σουλιώτην, ὃν καὶ ἀνέδειξε φρούραρχον τοῦ Παλαμηδίου. Ἕνεκα τούτων ἀνεχώρησαν οἱ Ἀνδρέαι ἐκ Ναυπλίου πλήρεις ὀργῆς κατὰ τοῦ νομοτελεστικοῦ. Ἀλλ' ἐν ᾧ τὸ νομοτελεστικὸν ἐφέρετο προς αὐτοὺς ἀγνωμόνως, ἡ βουλὴ τοὺς ἱκανοποίει θεωροῦσα αὐτοὺς ὡς ἀρίστους πατριώτας, ὡς καλῶς καὶ εὐτυχῶς ὑπὲρ τῆς στερεώσεως τῶν νόμων ἀγωνισθέντας καὶ ἀξίους τῆς εὐγνωμοσύνης τοῦ ἔθνους· τόσον δὲ ἐτίμα τὸν Ζαήμην, ὥστε, ἀποθανόντος τοῦ Νικολάου Λόντου, μέλους τοῦ νομοτελεστικοῦ, διώρισεν αὐτὸν διάδοχόν του· ἀλλ' οὗτος παρητήθη, ὡς καὶ ἄλλοτε, καὶ ἡ βουλὴ ἀντικατέστησε τὴν 14 ἰουλίου τὸν ὁμόφρονα αὐτοῦ Πανοῦτσον Νοταρᾶν.

Βαδίζον τὸ νομοτελεστικὸν τὴν ὁδόν του, ἀφ' οὗ εἶδε τοὺς περὶ τὸν Κολοκοτρώνην ταπεινωθέντας διὰ τοῦ Ζαήμη καὶ Λόντου, ἤθελε νὰ ταπεινώσῃ καὶ τούτους δι' ἐκείνου· ἐφείλκυσε δὲ ἢ μᾶλλον εἰπεῖν οὐδετέρωσε τὸν Πλαπούταν. Ἐμάνθαναν οἱ Ἀνδρέαι ὅσα ὑπενεργοῦντο κατ' αὐτῶν, καὶ ἔτι μᾶλλον ὠργίζοντο καὶ ἡτοιμάζοντο εἰς νέας ἐμφυλίους ταραχάς. Ἡ πολλὴ στρατιωτικὴ δύναμις αὐτῶν ἦτο περὶ τὰς Πάτρας ὅπου ἐστρατοπεδάρχει ὁ Λόντος καὶ συνεστρατοπέδευαν οἱ φίλοι καὶ ὁμόφρονες αὐτοῦ καὶ τοῦ Ζαήμη, ὁ Ἰωάννης Νοταρᾶς, οἱ υἱοὶ τοῦ Κολοκοτρώνη Πάνος καὶ Γενναῖος, οἱ Δηληγιάνναι καὶ οἱ Πετμεζάδες· ὅλοι δὲ οὗτοι εἶχαν δισχιλίους. Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Ζαήμης ἐκάθηντο ἐν ταῖς ἐπαρχίαις των ἥσυχοι κατὰ τὸ φαινόμενον, ἀλλ' ὑποπροδιαθέτοντες τὰς ὑπὸ τὴν ἐπιρροήν των ἐπαρχίας κατὰ τοῦ νομοτελεστικοῦ. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμά-

των, ἀφορμὴ μόνον ἐχρειάζετο εἰς φανερὰν ῥῆξιν, καὶ οἱ Ἀρκάδιοι ἔδωκαν αὐτὴν πρῶτοι, ἐναντιωθέντες εἰς τὴν εἴσπραξιν τῶν προσόδων των καὶ ὑβρίσαντες τὸν διοικητήν. Ἐπὶ τῇ διαγωγῇ ταύτῃ τὸ νομοτελεστικὸν ἀπέστειλε κατ' αὐτῶν τὴν 22 ὀκτωβρίου 500 Στερεοελλαδίτας ὑπὸ τὸν Δικαῖον, τὸν καὶ ὑπουργὸν τῶν ἐσωτερικῶν. Τοῦτο μαθόντες οἱ περὶ τὰς Πάτρας διέλυσαν τὸ στρατόπεδον αὐθαιρέτως ἐπὶ προφάσει ἐλλείψεως τροφῶν, καὶ οἱ μὲν διεσκορπίσθησαν εἰς ἄλλας ἐπαρχίας πρὸς ὑποκίνησιν ταραχῶν, οἱ δὲ περὶ τοὺς Δηληγιάννας καὶ τὸν Κολοκοτρώνην ἐξεστράτευσαν φανερᾷ εἰς ὑπεράσπισιν τῶν ὁμοφρόνων αὐτῶν Ἀρκαδίων. Ἐν τοσούτῳ, ἐπειδὴ ἐχρειάζετο νὰ δικαιολογηθῇ τὸ κίνημά των ὑπὸ πρόσχημα νομιμότητος, ἀσεβοῦντες εἰς τοὺς νόμους κατηγόρουν τὴν κυβέρνησιν ὡς ἀσεβήσασαν· καὶ παρεξηγοῦντες τὸν στ' παράγραφον τοῦ ιζ' νόμου, διετείνοντο ὅτι δὲν ἐπετρέπετο ἐκ νέου ἐκλογὴ τῶν αὐτῶν μελῶν τοῦ νομοτελεστικοῦ· ἐπεκαλοῦντο δὲ τὴν ταχεῖαν συγκρότησιν ἐθνικῆς συνελεύσεως κατὰ τὰ ἐν Ἄστρει ὁρισθέντα. Ἡ βουλή, ἂν καὶ ἐνείχετο εἰς τὴν ἀποδιδομένην εἰς τὴν κυβέρνησιν παρανομίαν ὡς ἐκλέξασα τὰ μέλη τοῦ νομοτελεστικοῦ, ἐπολιτεύθη ἀνεξικάκως κατ' ἀρχὰς πρὸς τοὺς κατηγόρους της, καὶ προσπαθοῦσα νὰ καταπραΰνῃ τὸ νομοτελεστικόν, τότε μόνον τοὺς ἐγκατέλιπεν ὅτε τοὺς εἶδεν ἄραντας ὅπλα.

Ἐν τούτοις, ἔφθασαν οἱ περὶ τὸν Δικαῖον εἰς τοὺς Λάκκους τῆς Μεσσηνίας, κατέλαβαν καὶ οἱ Ἀρκάδιοι τοὺς Κωνσταντίνους καὶ ἐμάχοντο δύο ἡμέρας· ἐλθόντων δὲ τῶν περὶ τοὺς Δηληγιάννας καὶ τὸν Κολοκοτρώνην, ἐτράπησαν τὰ στρατεύματα τῆς κυβερνήσεως εἰς φυγήν, καὶ ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Δικαῖος ἐπανῆλθεν ἄπρακτος εἰς Ναύπλιον.

Καθ' ἃς δὲ ἡμέρας ἐμάχοντο οἱ Ἕλληνες κατὰ

τὴν Μεσσηνίαν, ἀπέθανεν ἐν Ναυπλίῳ ὁ ἀντιπρόεδρος τοῦ νομοτελεστικοῦ καὶ ἀγαθὸς πολίτης Παναγιώτης Μπότασης, θῦμα πεσὼν τῆς πρὸ πολλοῦ ἐπικρατούσης βαρείας ἐπιδημίας. Θῦμα τῆς αὐτῆς ἐπιδημίας ἔπεσε τὴν 22 νοεμβρίου καὶ ὁ Νέγρης ἰδιωτεύων ἐν Ναυπλίῳ καὶ ὀλιγωρούμενος. Διέτριβεν ἐν Ὕδρᾳ ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ ἀντιπροέδρου ὁ πρόεδρος Κουντουριώτης ἀσθενῶν· διὰ τοῦτο τὸ τρίτον μέλος τοῦ νομοτελεστικοῦ, ὁ Φωτίλας, ἐκλήθη εἰς τὴν προεδρίαν τοῦ σώματος ἐπιτροπικῶς· ἀλλ' ὡς ὁμόφρων τῶν ἐναντίων τῆς κυβερνήσεως ἀπηρέσκετο εἰς ὅσα ἐπράττοντο κατ' αὐτῶν· μὴ δυνάμενος δὲ νὰ τὰ ἐμποδίσῃ, ἐδραπέτευσε τὴν 8 νοεμβρίου, καὶ τὴν ἐπαύριον ἀνεγνώσθη ἐν τῇ βουλῇ ἔγγραφόν του λέγον, ὅτι παρῃτεῖτο, διότι πολλάκις ἐπρότεινε νὰ μὴ γίνωσι κινήματα παρὰ τῆς κυβερνήσεως τείνοντα εἰς ἐμφύλιον πόλεμον καὶ δὲν εἰσηκούσθη. Ἡ δραπέτευσις τούτου ἄφησε τὸ σῶμα ἀτελὲς καὶ ἀνίκανον νὰ ἐργάζεται. Εἰς συμπλήρωσιν δὲ τοῦ ἀπαιτουμένου ἀριθμοῦ ἐχρειάζετο ἐκλογὴ νέου μέλους, καὶ τὸ νομοτελεστικὸν εἰς ἐνίσχυσίν του ἤθελε νὰ συμπαραλάβῃ τινὰ Μαυρομιχάλην. Ἀλλ' ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας ταύτης, Πετρόμπεης, ἐτέλει πρό τινος καιροῦ ὑπὸ βαρεῖαν κατηγορίαν ὡς ἔχων ἀλληλογραφίαν μυστικὴν μετὰ τοῦ Μεχμὲτ-Ἀλῆ· διὰ τοῦτο καὶ ἡ κυβέρνησις καὶ οἱ ἐναντίοι αὐτῆς τὸν ἀπέφευγαν· ἀλλ' ἡ κατηγορία ἐξετασθεῖσα ἀπεδείχθη ψευδής, καὶ τὸ νομοτελεστικὸν ὑπερισχῦσαν ἐν τῇ βουλῇ ἐπὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ νέου μέλους παρέλαβε τὸν Κωνσταντῖνον Μαυρομιχάλην σύναρχον.

Ἂν καὶ ἤρχισεν ἤδη ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, ἐστάλησαν εἰρηνοποιοὶ μεσοῦντος τοῦ νοεμβρίου πρὸς τὸν Ζαΐμην ἐπὶ τῇ προτάσει τῆς βουλῆς κινουμένης πάντοτε ὑπὸ πνεύματος συμβιβαστικοῦ, ἀλλ' ἐπα-

νῆλθαν ἄπρακτοι. Μετὰ τὰ μεσσηνιακά, τὸ μῆλον τῆς ἔριδος τῆς κυβερνήσεως καὶ τῶν ἀνταρτῶν ἦτον ἡ Τριπολιτσά. Τὴν πόλιν ταύτην κατεῖχεν ἡ κυβέρνησις, οἱ δὲ ἐναντίοι της ἐπροσπάθησαν νὰ ἐφελκύσωσι τοὺς κατοίκους αὐτῆς καὶ νὰ οὐδετερώσωσι τοὺς φρουρούς της καὶ τοὺς πέριξ Στερεοελλαδίτας, πρὸς οὓς ἔγραψαν ἐπιστολήν, ἐν ᾗ θεωροῦντες τὴν μὲν Πελοπόννησον ἰδίαν γῆν καὶ ὄχι κοινὴν ὅλων τῶν Ἑλλήνων, ἢ τοὐλάχιστον τῶν ἀγωνιζομένων Ἑλλήνων, τὸν δὲ ἐμφύλιον πόλεμον ὡς μόνον τὰ ἰδιαίτερα συμφέροντα αὐτῶν καὶ τὰ τῶν μελῶν τῆς κυβερνήσεως ἀφορῶντα, τοὺς ἀπεκάλουν ξένους, τοὺς ἐσυμβούλευαν ν' ἀπέχωσι τῶν πελοποννησιακῶν πραγμάτων καὶ ἠπείλουν ὅτι ἐπὶ τῇ παρακοῇ των θὰ τοὺς ἐτιμώρουν (α). Ὀλιγωρούμενοι δὲ ὑπὸ τῶν ἐντοπίων καὶ χλευαζόμενοι ὑπὸ τῶν Στερεοελλαδιτῶν ἀπέστειλαν τὸν Νικήταν εἰς Κουτσοπόδι, αὐτοὶ δὲ πλήρεις θυμοῦ ἐκίνησαν ἔνοπλοι εἰς κυρίευσιν τῆς Τριπολιτσᾶς, ἐγύμνωσαν ἐμπόρους ἔξωθεν τῆς πόλεως, καὶ κατέλαβαν παρακειμένας τινὰς θέσεις· ἀλλ' οἱ φρουροῦντες τὴν πόλιν Στερεοελλαδῖται ἐπεξελθόντες συνῆψαν μάχην κατὰ τὸν ἅγιον Σώστην καὶ Καμάρι· καὶ τοὺς μὲν κατὰ τὸν ἅγιον Σώστην ἐνίκησαν κατὰ κράτος συλλαβόντες 60, ἐν οἷς καὶ τὸν Στάϊκον, οὓς ἀπέστειλαν εἰς Ναύπλιον, ἔτρεψαν δὲ καὶ τὸν Πάνον Κολοκοτρώνην ἐλθόντα εἰς βοήθειαν τοῦ Σταΐκου, καὶ τὸν ἐφόνευσαν φεύγοντα πρὸς τὸ χωρίον τοῦ Θάνα, τοὺς δὲ κατὰ τὸ Καμάρι διεσκόρπισαν· διεσκόρπισαν τὴν 22 καὶ τοὺς περὶ τὸν Νικήταν κατὰ τὸ Κουτσοπόδι. Τὴν δὲ 28 ἀνέβησαν εἰς Τριπολιτσὰν πρὸς βοήθειαν τῶν κυβερνητικῶν ὁ Χατσῆ Χρῆστος καὶ ὁ Βάσσος, προσέβαλαν τὴν ἐπιοῦσαν κατὰ τὸ Βρυσάκι τοὺς ἐναντίους, τοὺς ἔτρεψαν, τοὺς κατεδίωξαν μέχρι τοῦ Παρθενίου, καὶ δὲν τοὺς ἄφησαν νὰ συναχθῶσι πλέον πρὸς ἐκεῖνο

τὸ μέρος. Λέγεται δὲ ὅτι ἐπέκεινα τῶν ἑκατὸν ἐφονεύθησαν ἐν ταῖς ἀθλίαις ταύταις ἀδελφομαχίαις.

Ἀλλ' ἡ κυβέρνησις, ἂν καὶ ὑπερίσχυσεν, ὑπώπτευεν, ὅτι περιοριζομένη εἰς μόνας τὰς ἐν Πελοποννήσῳ δυνάμεις της ἐκινδύνευεν. Ὁ δεύτερος οὗτος ἐμφύλιος πόλεμος δὲν ὡμοίαζε τὸν πρῶτον, καθ' ὃν Πελοποννήσιοι ἐπολέμουν Πελοποννησίους. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡ Πελοπόννησος ἦτον ὅλη σχεδὸν τοῦ αὐτοῦ φρονήματος, καὶ ἡ κυβέρνησις δὲν ἐδύνατο νὰ ταπεινώσῃ τοὺς ἐναντίους της εἰμὴ διὰ στρατιωτῶν ἄλλου μέρους· ἔχουσα δὲ χρήματα ἐκ τοῦ δανείου εἶχεν ὅσους ὑπομισθίους Στερεοελλαδίτας ἤθελεν· οἱ δὲ ἀντίπαλοί της μὴ ἔχοντες θ' ἀπεστεροῦντο καὶ αὐτῶν τῶν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν των. Εἶναι δὲ ἄπορον πῶς ἄνθρωποι, ὡς οἱ Ἀνδρέαι καὶ ὁ Κολοκοτρώνης, ἀνεδέχθησαν τὸν ἀγῶνα τοῦτον ἐν μέσῳ τοιούτων περιστάσεων. Διὰ τοὺς λόγους τούτους, μὴ ἐπαναπαυομένη ἡ κυβέρνησις εἰς τὴν κατ' ἐπιφάνειαν ὑπεροχήν της ἐστοχάσθη ἀναγκαῖον νὰ φέρῃ εἰς Πελοπόννησον ἔξωθεν στρατεύματα ἐπὶ μισθῷ καὶ ἐκάλεσε τὰ ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι. Ὅλοι ὑπήκουσαν, καὶ δισχίλιοι ὑπὸ τὸν Γκούραν καὶ τὸν Καρατάσον ἀπέβησαν πρὸ τῶν ἄλλων τὴν 22 νοεμβρίου εἰς τὸν ἰσθμόν. Ἔκτοτε ἤρχισαν τὰ μεγάλα δυστυχήματα τῶν ἀνταρτῶν καὶ τῆς Πελοποννήσου.

Πρό τινων ἡμερῶν ἐπολιόρκουν τὴν ἀκροκόρινθον ὁ Λόντος καὶ ὁ Ἰωάννης Νοταρᾶς ἔχοντες 800 ἐκλεκτοὺς Στερεοελλαδίτας· ἀλλ' ἐπὶ τῇ ἀποβάσει τῶν ἀνωτέρω ἔφυγαν καὶ ἀνέβησαν εἰς Κουτσομάδι, ὅπου ηὗραν τὸν ὁμόφρονά των Νικήταν. Ἐν τούτοις ἦλθεν εἰς Κόρινθον ὁ Κωλέττης, μέλος τοῦ νομοτελεστικοῦ, ὡς γενικὸς διευθυντής, καὶ τοὺς παρηκολούθησεν ἀναβαίνοντας εἰς Κουτσομάδι. Ἐκεῖ ἐπολέμησαν οἱ ἀντιφερόμενοι, ἐχύθη αἷμα, ὑπερίσχυσαν οἱ κυβερνητικοί, οἱ δὲ ἀντικυβερνητικοὶ ἔφυ-

γαν κακῶς ἔχοντες· καὶ ὁ μὲν Λόντος ἀπῆλθεν εἰς Ἀχαΐαν, ὁ δὲ Νοταρᾶς καὶ ὁ Νικήτας κατέλαβαν τὸν ἅγιον Γεώργιον. Ἐπεστράτευσαν καὶ εἰς ἐκεῖνο τὸ χωρίον οἱ κυβερνητικοί· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ τόπος εἶναι δυνατός, ἀπεκρούσθησαν καὶ 50 ἐφονεύθησαν. Παθόντες καὶ ἀποτυχόντες, μετέφεραν ἐκ Ναυπλίου τρία κανόνια· τότε ἀπηλπίσθησαν οἱ ἀντικυβερνητικοὶ καὶ ἔφυγαν διὰ νυκτός. Ἔτρεξαν οἱ κυβερνητικοὶ κατόπιν αὐτῶν, μετέβησαν εἰς Τρίκαλα, ὅπου κατέφυγεν ὁ Ἰωάννης Νοταρᾶς, τὰ ἐκυρίευσαν ἀναιμωτί, ἐγκατελείφθη καὶ αὐτὸς ὑπὸ τῶν μισθωτῶν του αὐτομολησάντων ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως τὰς σημαίας, παρεδόθη, ἐστάλη ὑπὸ φύλαξιν εἰς Ναύπλιον, καὶ ἐπὶ τῇ αἰτήσει τοῦ θείου του, προέδρου τῆς βουλῆς, μὴ μεθέξαντος τῆς ἀνταρσίας, ἔμεινε παρ' αὐτῷ ὑπὸ τὴν ἐγγύησίν του. Ἐν ᾧ δὲ ὑπερίσχυαν κατὰ τὴν Κορινθίαν τὰ ὑπὸ τὸν Γκούραν καὶ τὸν Καρατάσον στρατεύματα, διέβησαν ἀρχομένου τοῦ δεκεμβρίου εἰς Βοστίτσαν καὶ τὰ ἐν Σαλώνοις ὑπὸ τὸν Καραϊσκάκην, τὸν Τσαβέλλαν καὶ ἄλλους, καὶ ἀνέβησαν εἰς Καλάβρυτα, ὅπου ἦλθε καὶ ὁ Κωλέττης. Τὴν δὲ 13 ἐκινήθησαν εἰς Κερπινὴν ὅπου ἦσαν ὁ Ζαήμης, ὁ πατήρ του, ὁ Λόντος, ὁ Νικήτας, καὶ πολέμου γενομένου ὑπερίσχυσαν, ἐκυρίευσαν τὸ χωρίον, τὸ ἐλεηλάτησαν καὶ πολλὰ ἄλλα κακὰ ἔπραξαν· οἱ δὲ ἐν αὐτῷ κακὴν κακῶς ἔφυγαν. Τὰ αὐτὰ κακὰ ἔπαθαν καὶ οἱ λοιποὶ ἀντικυβερνητικοὶ παντοῦ, καὶ ὅλοι, μηδενὸς ἐξαιρουμένου, κατέθεσαν τὰ ὅπλα, ἐπεκαλέσθησαν τὴν μακροθυμίαν τῆς κυβερνήσεως, οἱ μὲν δι' ἑνὸς τρόπου οἱ δὲ δι' ἄλλου, καὶ οἱ πλεῖστοι παρεδόθησαν αὐθορμήτως εἰς χεῖράς της αὐτομολήσαντες εἰς Ναύπλιον, διότι οὔτε ἀσφαλεῖς ἦσαν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις των, ἂς κατεπάτησαν ὅλας τὰ κυβερνητικὰ στρατεύματα, οὔτε δεκτοὶ εἰς τὴν Ἑπτάννησον, ὅθεν ὁ Σισίνης καὶ ὁ υἱός του Χρύσανθος, ἐκεῖ καταφυ-

γόντες, ἀπεπέμφθησαν. Τοιουτοτρόπως συνήχθησαν εἰς Ναύπλιον ὁ Κολοκοτρώνης, οἱ Δηληγιάνναι Ἀναγνώστης, Κανέλλος, Δημητράκης καὶ Νικόλαος, οἱ Νοταράδες Ἰωάννης καὶ Παναγιώτης, ὁ Γρίβας, ὁ Ἀναστασόπουλος, ὁ Μητροπέτροβας, ὁ Παπατσώνης, ὁ Κρίτσαλης καὶ ὁ Κατσαρός, περιμένοντες τὴν τύχην των παρὰ τῶν ἐχθρῶν των. Ἡ δὲ κυβέρνησις τοὺς ἀπέστειλεν ὅλους τὴν 6 φεβρουαρίου εἰς Ὕδραν καὶ διέταξε νὰ τοὺς περιορίσωσιν ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ προφήτου Ἡλίου τοῦ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους μέχρις οὗ δικασθῶσι. Μετὰ τέσσαρας δὲ ἡμέρας ἀπέστειλεν ἐκεῖ καὶ τὸν Σισίνην καὶ τὸν υἱόν του Χρύσανθον ἐλθόντας καὶ αὐτοὺς κατόπιν τῶν ἄλλων εἰς Ναύπλιον καὶ προσπεσόντας. Οἱ δὲ Ἀνδρέαι καὶ οἱ ἄλλοι, οἱ φυγόντες ἐκ τῆς Κερπινῆς, κατέφυγαν ἐν πρώτοις εἰς Δίβρην, ἀλλά, μαθόντες ὅτι ἤρχοντο εἰς καταδίωξίν των οἱ ὑπὸ τὸν Γκούραν, ἔφυγαν καὶ ἐκεῖθεν (β) καὶ μὴ βλέποντες ἐντὸς τῆς Πελοποννήσου τόπον καταφυγῆς ἀσφαλῆ κατέβησαν εἰς Κουνουπέλι καὶ ἐντυχόντες τρία πλοιάρια ὑπὸ σημαίαν ἰονικὴν ἔπλευσαν εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα.

Μικρὸς ἦτον ὁ πρῶτος ἐμφύλιος πόλεμος, μικρὰ καὶ τὰ κινήσαντα αὐτὸν αἴτια, μικροῦ λόγου καὶ οἱ σκοποί του. Ἡ Ἀρχή, τὸ μῆλον τῆς ἔριδος, ἦτον ἐφήμερος, διότι ἐφήμερα, ὅ ἐστιν ἐνιαύσια, ἦσαν καὶ τὰ βουλευτικὰ καὶ τὰ νομοτελεστικά· τὸ δὲ νομοτελεστικὸν τῆς περιόδου ταύτης, ὡς ἀναπληρωτικὸν τοῦ ἄλλου, οὐδὲ τετράμηνον διάρκειαν εἶχεν· οὐδενὸς δὲ τῶν διαμαχομένων ἡ φίλαρχος ἐπιθυμία ἐπέκεινα τοῦ τέρματος ἢ τῶν ὅρων τῆς καθεστώσης ἐξουσίας παρεξετείνετο· διηρεῖτο δὲ ἡ ἐξουσία καὶ εἰς πολλούς, καὶ ὑπὸ τὸν χαλινὸν καὶ τὴν αὐστηρὰν ἐπίβλεψιν τῆς βουλῆς πάντοτε ἔκειτο. Πελοποννήσιοι πρὸς Πελοποννησίους διεμάχοντο ἐπὶ τοῦ πρώτου ἐμφυλίου πολέμου. Σχέσεις ἔχοντες οὗτοι

πρὸς ἀλλήλους ἐπολιτεύοντο καὶ ἐν πολέμῳ μετρίως. Ὀλίγη, ὡς εἴδαμεν, ἡ αἱματοχυσία, οὐδεμία διάθεσις καταστροφῆς ἢ διαρπαγῆς, εὐκατεύναστα τὰ πάθη, οἱ σήμερον πολέμιοι ἔγειναν τὴν ἐπαύριον φίλοι, καὶ ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἀλληλομαχία ἐφαίνετο μᾶλλον στάσις ἢ πόλεμος. Ἀλλὰ λίαν δεινὸς καὶ λίαν φθοροποιὸς κατήντησεν ὁ δεύτερος ἐμφύλιος πόλεμος προκειμένης ὄχι ἐφημέρου ἐξουσίας ὡς ἄλλοτε, ἀλλὰ καταστροφῆς καὶ ἐξοντώσεως τῶν ἰσχυρῶν τῆς Πελοποννήσου· ἐξώκειλε δὲ ἕνεκα τούτου καὶ εἰς τόσην κακοήθειαν, ὥστε ἡ εἰς τὴν Πελοπόννησον εἰσβολὴ τῶν πέραν τοῦ ἰσθμοῦ στρατευμάτων δοθέντων εἰς ἁρπαγὴν καὶ εἰς ἀκολασίαν, ἀνεκάλεσεν εἰς τὴν μνήμην τῶν παθόντων ὅσα κακὰ ἔπαθαν ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν Ἀλβανῶν οἱ πατέρες αὐτῶν· ἡ δὲ ἔκβασις τοῦ πολέμου τούτου ἀνύψωσε τὸν Κουντουριώτην καὶ συνανύψωσε καὶ τὸν συνάρχοντα καὶ συμπράκτορα αὐτοῦ Κωλέττην.

Διαρκούσης δὲ τῆς ἐκστρατείας κατὰ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, ἠσθένησεν ὁ Μαυροκορδάτος καὶ μετεκομίσθη εἰς Ἀνατολικόν· εἶχε κληθῇ πρό τινος καιροῦ εἰς ἀναδοχὴν τῶν καθηκόντων τοῦ γενικοῦ γραμματέως τοῦ νομοτελεστικοῦ· ἀλλ' ἡ κατάστασις τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ ἀσθένειά του τὸν ἠνάγκασαν ν' ἀναβάλῃ τὴν εἰς Ναύπλιον μετάβασίν του. Ἀφ' οὗ δὲ ἀνέλαβε καὶ διελύθη καὶ τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, ἀπεφάσισε ν' ἀναχωρήσῃ, καὶ ἐκάλεσε τοὺς πληρεξουσίους καὶ τοὺς ὁπλαρχηγοὺς τῶν ἐπαρχιῶν εἰς τοπικὴν συνέλευσιν ἐπὶ σκοπῷ νὰ βάλῃ τάξιν ὅπου ἐπεκράτει πλήρης ἀταξία, τουτέστιν εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν. Συνῆλθαν οἱ πληρεξούσιοι εἰς Ἀνατολικόν, καὶ τὴν 17 δεκεμβρίου ἤρχισαν τὰς ἐργασίας των ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ στρατηγοῦ Τσόγκα, τοῦ ἰσχυροτέρου ὁπλαρχηγοῦ τῶν μερῶν ἐκείνων· ἔλαβαν δὲ ὑπ' ὄψιν ὅσα καὶ ἐπὶ

τῆς προλαβούσης τοπικῆς συνελεύσεως καὶ διέταξαν εἰς διόρθωσιν τῶν ἀταξιῶν ὅσα καὶ τότε, ἀλλὰ πραγματικῶς ἔπραξαν οὐδέν. Ἐπειδὴ δὲ ἐπεκράτει ἐν Πελοποννήσῳ ὁ δεύτερος ἐμφύλιος πόλεμος, δέον ἔκριναν νὰ ἐκφράσωσι πανδήμως τὰ φρονήματά των περὶ τῶν γενικῶν πραγμάτων, κατακρίνοντες καὶ καταρώμενοι πᾶν ἔνοπλον κίνημα κατὰ τῆς κυβερνήσεως, οἱαδήποτε καὶ ἂν ἦτο τοῦ κινήματος ἡ ἀφορμή, καὶ οἱοσδήποτε ὁ κινούμενος, κηρύττοντες τὴν ἀφοσίωσίν των εἰς τὰ καθεστῶτα καὶ προσφέροντες τὸν βραχιονά των εἰς ὑποστήριξιν αὐτῶν· ἐξέφρασαν δὲ ἐπὶ τῆς συνελεύσεως καὶ τὴν βαθεῖαν εὐγνωμοσύνην των πρὸς τὸν γενικὸν διευθυντήν, καὶ τὴν λύπην των διὰ τὴν ἀποχώρησίν του, καὶ ἐπολιτογράφησαν αὐτὸν καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ Πραΐδην καὶ Πολυζωΐδην.

Ἐπρόκειτο πρὸ παντὸς ἄλλου ἐπὶ τῆς συνελεύσεως νὰ προσφέρωσί τινες τῶν ὁπλαρχηγῶν, καὶ κυρίως ὁ τοῦ Ζυγοῦ Μακρῆς, πρὸς κοινὴν χρῆσιν τὰ γεννήματα τῶν ἐπαρχιῶν των ἐσοδιαζόμενα εἰς ἰδίαν τῶν περὶ αὐτοὺς χρῆσιν, ἀλλ' οὗτοι δὲν ἐπείθοντο. Ἐν ᾧ δὲ κατεγίνοντο εἰς τὴν ἐξέλεγξιν τῶν προσόδων τῶν ἐπαρχιῶν καὶ ἐλογομάχουν περὶ τούτου ἐν τῷ ναῷ τῆς Παναγίας, ὅπου συνεδρίαζαν, συνέβη σεισμὸς τόσον δεινὸς ὥστε ἔπεσαν καί τινες οἰκίαι. Γνωστὸν εἶναι πόσον ἐπιῤῥεάζονται τὰ πνεύματα τῶν ἁπλουστέρων ὑπὸ τῶν τοιούτων τῆς φύσεως φαινομένων. Δραξάμενός τις τῶν πληρεξουσίων τὴν εὐκαιρίαν ταύτην ἀνέστη παύσαντος τοῦ σεισμοῦ, καὶ ἀφ' οὗ ἐλάλησε περὶ ἄλλων ὑποθέσεων, εἶπε τὰ ἑξῆς.

"'Αλλ' ἐβασίλευσε τάχα παρ' ἡμῖν ἡ δικαιοσύνη; "Ἐφάνημεν ἄξιοι τῆς θείας βοηθείας, ἣν τόσον "φανερᾷ ἀπολαμβάνομεν; Ὄχι! βεβαίως· δὲν σᾶς "τὸ λέγω ἐγώ· σᾶς τὸ εἶπε πρὸ ὀλίγου ὁ Θεὸς διὰ "τοῦ σεισμοῦ του. Τὰ σημεῖα ταῦτα εἶναι ἡ φωνὴ

" τῆς ὀργῆς του· ἡ ὀργή του βλέπετε ἐσάλευσε καὶ " αὐτὰ τὰ θεμέλια τῆς γῆς. Μάθετε, λέγει ἡ φωνὴ " τῆς ὀργῆς του, ὅτι ὁ Θεὸς ἀπεφάσισε νὰ ἐλευ- " θερώσῃ τὸν λαόν του ὄχι μόνον ἐκ χειρὸς τῶν " Τούρκων, ἀλλὰ καὶ ἐκ χειρὸς τῶν ἀγαπώντων τὴν " ἀνομίαν καὶ τὴν ἀδικίαν Χριστιανῶν. Ὁ Θεὸς ὀργί- " ζεται ἐπίσης ὅλους τοὺς ἀνόμους καὶ ἀδίκους ὁποία " καὶ ἂν ᾖναι ἡ πίστις των. Τρέμετε ὅσοι εἶσθε " ἄνομοι καὶ φιλάδικοι· ὁ Θεὸς τῶν Χριστιανῶν " εἶναι Θεὸς νόμου καὶ δικαιοσύνης· εἶναι Θεὸς " ἐκδικήσεων. Τρέμετε οἱ ἄνομοι καὶ φιλάδικοι!" Κλονισθέντες οἱ ὁπλαρχηγοὶ ὑπὸ τοῦ σεισμοῦ, ἀκούσαντες καὶ τὴν ἑρμηνείαν αὐτοῦ ἐπροθυμήθησαν, προεξάρχοντος τοῦ Μακρῆ, νὰ προσφέρωσιν ὅσα μέχρι τοῦδε δὲν ἔπαυσαν ἰδιοποιούμενοι.

Οἱ δὲ Ἀνδρέαι καὶ οἱ περὶ αὐτοὺς κατευωδώθησαν εἰς Προκοπάνιστον, νησίδιον τρεῖς ὥρας καὶ τέταρτον ἀπέχον τοῦ Μεσολογγίου, τὴν 23 δεκεμβρίου, διαρκούσης τῆς συνελεύσεως, καὶ ἔγραψεν ὁ Ζαήμης αὐθημερὸν πρὸς τοὺς συγκροτοῦντας αὐτὴν ἐπιστολὴν (γ) λέγουσαν, ὅτι, ἂν καὶ κατετρέχετο μέχρι θανάτου, ὡρκίσθη ν' ἀποθάνῃ ἐπὶ τῆς φίλης πατρίδος μαχόμενος ὑπὲρ αὐτῆς, καὶ ὅτι ἐζήτει ἄσυλον μέχρι τῆς συγκροτήσεως τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως, εἰς ἣν ἕτοιμος ἦτο νὰ δώσῃ λόγον τῶν πράξεών του.

Οἱ Ἀνδρέαι ἠγαπῶντο παρὰ τῶν Δυτικοελλαδιτῶν. Οὐδέποτε ἐπεκαλέσθησαν οὗτοι εἰς μάτην τὴν ἀντίληψιν ἐκείνων ὁσάκις ἐκινδύνευεν ἡ πατρίς των· πολλοὶ δὲ τῶν ἐπισημοτέρων καὶ αὐτὸς ὁ γενικὸς διευθυντὴς Μαυροκορδάτος ἦσαν φίλοι των· διὰ τοῦτο συμπαθεῖς ἐφάνησαν πρὸς τὰ δεινά των ὅλοι, ἀλλὰ μὴ θέλοντες νὰ ἐνοχοποιηθῶσιν ἐνώπιον τῆς ὑπερισχυούσης κυβερνήσεως ἀπήντησαν (δ), ὅτι πρόθυμοι ἦσαν καὶ νὰ τοὺς δεχθῶσι καὶ νὰ μεσιτεύσωσιν ὑπὲρ αὐτῶν πρὸς τὴν κυβέρνησιν, ἀλλ' ὅτι τοὺς ἐθεώρουν

πάντοτε ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ νόμου. Ἐπὶ τῇ ἀπαντήσει ταύτῃ ἦλθαν οἱ Ἀνδρέαι καὶ λοιποὶ εἰς Ἀνατολικόν, ἐφιλοφρονήθησαν, καὶ μετέβησαν εἰς Κατοχήν, χωρίον τοῦ Ξηρομέρου, ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν μὲν τῶν στρατηγῶν Τσόγκα, Μακρῆ, Ῥάγκου καὶ Βλαχοπούλου, ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἰδιαιτέραν ἐπαγρύπνησιν καὶ περιποίησιν τοῦ Τσόγκα, ὑφ' ὃν ἐτέλει ἡ Κατοχή.

ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ ΠΑΝΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878

1824.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΒ.

Ἐξωτερικὴ πολιτικὴ ὡς πρὸς τὴν Ἑλλάδα.—Συνδιαλέξεις ἐν Πετρουπόλει τῶν ἀντιπροσώπων τῶν πέντε Δυνάμεων περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος, καὶ σχίσμα Ἀγγλίας καὶ Ῥωσσίας.

Ἂν καὶ ἡ Πύλη ἀπηξίωσε ν' ἀπαντήσῃ εἰς τὴν περὶ Ἑλλάδος πρότασιν τῆς Ῥωσσίας, ἡ Ῥωσσία ὄχι μόνον δὲν παρῃτεῖτο τοῦ εἰρηνοποιοῦ σκοποῦ της, ἀλλ' ἐπροσπάθει νὰ προσηλώσῃ σπουδαιότερον εἰς εὐόδωσιν αὐτοῦ τὴν προσοχὴν τῶν περὶ πολλοῦ ποιουμένων τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης αὐλῶν, καὶ νὰ κερδίσῃ τὴν ἀναγκαίαν σύμπραξίν των· δὲν ἔπαυε δὲ λέγουσα καὶ ἐπαναλέγουσα, ὅτι, καὶ ἂν ἐσυμβιβάζοντο τὰ μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας, ἐν ὅσῳ διήρκει ὁ ἀγὼν τῆς Ἑλλάδος, ἡ εἰρήνη τῆς Εὐρώπης διὰ τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ ἐκινδύνευεν. Ἀρχομένου δὲ τοῦ ἐνεστῶτος ἔτους, ἐκοινοποίησεν ἐμπιστευτικῶς ταῖς αὐλαῖς εἰς ὑποστήριξιν τῆς προτάσεώς της ὑπόμνημα, ἐν ᾧ ἐξέθετε σαφῶς τοὺς ὅρους, οὓς ἐθεώρει καὶ ὀρθοὺς καὶ ἀναγκαίους εἰς εἰρήνευσιν τῆς μαχομένης Ἑλλάδος, προβάλλουσα νὰ συστηθῶσι τρεῖς ὑποτελεῖς τῷ σουλτάνῳ ἡγεμονεῖαι, ἡ μὲν ἐκ Θεσσαλίας, Βοιωτίας καὶ Ἀττικῆς, ἤτοι τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ἡ δὲ ἐξ Ἠπείρου καὶ Ἀκαρνανίας, ἤτοι τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ἡ δὲ ἐκ Πελοποννήσου καὶ Κρήτης, ἤτοι τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος· αἱ δὲ νῆσοι νὰ διοικῶνται δημογεροντικῶς ὡς καὶ μέχρι τοῦδε, καὶ ὁ πατριάρχης, ἐδρεύων πάντοτε

ἐν Κωνσταντινουπόλει, νὰ θεωρῆται ὡς ἀντιπροσωπεύων τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος (α).

Εἴπαμεν, ὅτι ἡ πολιτικὴ τῆς Ῥωσσίας ἔτεινεν ἀνέκαθεν εἰς ἐξασθένωσιν τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους καὶ εἰς τὴν κατ' ὀλίγον ἀποσύνθεσίν του· δι' ὃν δὲ λόγον ἐπολιτεύετο οὕτως ἡ Δύναμις αὕτη, διὰ τὸν αὐτὸν δὲν ἀνείχετο τὴν πρὸ τῶν πυλῶν της ἐπὶ τῶν ἐρειπίων αὐτοῦ ἀνέγερσιν βυζαντινοῦ, ἤτοι ἰσχυροῦ κράτους κατέχοντος τὰς κλεῖς τῆς Μαύρης θαλάσσης· ἐνίσχυε δὲ μόνον τὴν ἀνέγερσιν μικρῶν ἐπικρατειῶν, ὑποτελῶν μὲν τῇ Πύλῃ ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἐπιῤῥοὴν καὶ προστασίαν ἐκείνης. Τοιαύτης πολιτικῆς ἀποκύημα ἦτο τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος σχέδιον, ἀνάξιον τοῦ ἐθνισμοῦ τῶν Ἑλλήνων, ὡς διαῤῥηγνύον τὴν ἑνότητά των, ἐφ' ἧς πᾶσα ὑγιὴς πολιτικὴ ἐπάναγκες νὰ σαλεύῃ, καὶ ὡς ἀνατρέπον τὴν ἀνεξαρτησίαν των, ὑπὲρ ἧς ἠγέρθη ὁ δεινότατος αὐτῶν ἀγών.

Κοινοποιήσασα τὸ ὑπόμνημα τοῦτο ταῖς αὐλαῖς ἡ Ῥωσσία, τὰς ἐκάλεσεν εἰς σύσκεψιν ἐν Πετρουπόλει πρὸς πραγματοποίησίν του. Ὀρθοὺς ἐθεώρησαν αἱ τῆς Γαλλίας, Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας αὐλαὶ τοὺς ὅρους τοῦ ὑπομνήματος ὡς μεταξὺ τῆς τελείας ἀνεξαρτησίας κατὰ τὴν ἀπαίτησιν τοῦ ἑνὸς τῶν διαμαχομένων, καὶ τῆς τελείας ὑποταγῆς κατὰ τὴν τοῦ ἄλλου κειμένους, καὶ τοὺς παρεδέχθησαν προθύμως, ἀλλ' ἐν πνεύματι πάντοτε εἰρηνικῷ. Τὴν αὐτὴν γνώμην ἐξέφρασε καὶ ἡ αὐλὴ τῆς Ἀγγλίας, ἀλλ' ἀπῄτησεν ὡς ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ νὰ προηγηθῇ ἡ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀποστολὴ πρέσβεως Ῥώσσου, ὡς δεῖγμα φιλειρηνικὸν πρὸς τὴν Πύλην, καὶ νὰ ὁρισθῇ τόπος τῶν συνεδριάσεων ὄχι ἡ Πετρούπολις ἀλλ' ἡ Βιέννη. Ἡ δὲ αὐλὴ τῆς Ῥωσσίας, ἡ θεωρήσασα καὶ αὕτη ἐξ ἀρχῆς ὡς ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ νὰ προηγηθῇ τῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀποστολῆς πρέσβεώς της ἡ παντελὴς κένωσις τῶν ἡγεμονειῶν,

ἀντεῖπεν. Ἐν τούτοις διὰ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπανειλημμένων ἀξιώσεων τῶν αὐλῶν ἐφάνη λύσασα αὐτὴ ἡ Πύλη τὸ ζήτημα ὑποσχεθεῖσα ἐπισήμως λήγοντος τοῦ ἀπριλίου τὴν παντελῆ κένωσιν τῶν ἡγεμονειῶν (β)· ἀπέλυσε δὲ καὶ τὸν Βηλλαρᾶν ἐπὶ τῇ παρακλήσει τοῦ παρ' αὐτῇ πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας.

Ἀρθέντων τῶν προσκομμάτων τούτων, διώρισεν ἡ Ῥωσσία πρέσβυν της παρὰ τῷ σουλτάνῳ τὸν Ῥιβωπιέρρον, ἀλλὰ δὲν τὸν ἐξαπέστειλεν εὐθὺς καὶ ἀνέδειξεν ἐπιτετραμμένον τὰ τῆς πρεσβείας τὸν ὡς ἔφορον τῶν ἐμπορικῶν καὶ ναυτικῶν ὑποθέσεων ἐδρεύοντα ἤδη ἐν Κωνσταντινουπόλει Μιντσιάκην· μὴ ἐπιμενούσης δὲ καὶ τῆς Ἀγγλίας εἰς ὃν ἐπρότεινε τόπον τῶν συσκέψεων, συνεδρίασαν ἐν Πετρουπόλει οἱ ἐκεῖ ἀντιπρόσωποι τῶν αὐλῶν τὴν 5 ἰουνίου κατὰ πρῶτον· καὶ οἱ μὲν τῆς Αὐστρίας, Γαλλίας καὶ Πρωσσίας ἐνέκριναν ἐξ ὀνόματος τῶν αὐλῶν αὐτῶν τὰ ἐν τῷ ὑπομνήματι, ἀναγγείλαντες ὅτι ἕτοιμοι ἦσαν νὰ συστήσωσι τοῖς ἐν Κωνσταντινουπόλει συναδέλφοις των ὅ,τι εἰς πραγματοποίησιν αὐτῶν ὡρίζετο· ὁ δὲ τῆς Ἀγγλίας ἀνήγγειλεν, ὅτι καὶ ἡ αὐλή του, ἂν καὶ διεφώνει κατά τι, ἐνέκρινε τὰς βάσεις τοῦ ὑπομνήματος, ἀλλὰ δὲν τῷ ἀπέστειλεν εἰσέτι ὁδηγίας περὶ τῶν περαιτέρω. Τῷ ὄντι ὁ πρέσβυς οὗτος, Κάρολος Βαγῶττος, εἰδοποιηθεὶς παρὰ μὲν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει συναδέλφου του ὅτι ὑπεσχέθη ἐπισήμως ἡ Πύλη τὴν παντελῆ κένωσιν τῶν ἡγεμονειῶν, παρὰ δὲ τῆς αὐλῆς τῆς Ῥωσσίας ὅτι διώρισε πρέσβυν της παρὰ τῷ σουλτάνῳ, ἐθεώρησεν ὅτι ἐπληρώθησαν οἱ ἀπαιτούμενοι ὅροι καὶ συνεδρίασεν ἄνευ ῥητῆς διαταγῆς τῆς αὐλῆς του.

Δευτέρας δὲ συνεδριάσεως γενομένης τὴν 24 ἰουνίου, ἐπρόβαλεν ὁ πληρεξούσιος τῆς Ῥωσσίας νὰ διαταχθῶσιν οἱ παρὰ τῷ σουλτάνῳ πρέσβεις τῶν

συμμάχων ὅπως δι' ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἐγγράφου, συνυπογράφοντος καὶ τοῦ ἐπιτετραμμένου τὰ τῆς Ῥωσσίας, προτείνωσι ἐπὶ τῶν ὅρων τοῦ ὑπομνήματος τὴν μεσιτείαν τῶν αὐλῶν καὶ τὴν διακοπὴν τῶν ἐν Ἑλλάδι ἐχθροπραξιῶν, ν' ἀναγγελθῶσι δὲ τὰ αὐτὰ καὶ πρὸς τοὺς Ἕλληνας· ἐπὶ δὲ τῇ ἀνακωχῇ νὰ συνέλθωσιν οἱ πρέσβεις τῶν συμμάχων καὶ οἱ πληρεξούσιοι τῶν διαμαχομένων εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς συνδιάσκεψιν περὶ ὁριστικοῦ συμβιβασμοῦ· ἀλλ' οἱ συνδιαλεγόμενοι ἐζήτησαν καιρὸν εἰς αἴτησιν νέων ὁδηγιῶν.

Ἐν τούτοις, διεταράχθησαν ἀπροσδοκήτως αἱ ἐξ ἀρχῆς μέχρι τοῦδε ἐπικρατήσασαι στεναὶ σχέσεις Ἀγγλίας καὶ Τουρκίας. Ἡ ἐν Λονδίνῳ σύστασις φιλελληνικῆς ἑταιρίας, ἡ χιλιόλιρος συνδρομὴ τῆς δημαρχίας τῆς μεγαλουπόλεως ταύτης ὑπὲρ τῆς πολεμούσης Ἑλλάδος, τὸ δάνειον, ἡ εἰς Ἑλλάδα ἀποστολὴ πολεμεφοδίων καὶ ἄλλων βοηθημάτων, ἡ εἰς συμμέθεξιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος ἄφιξις Ἄγγλων καὶ κατ' ἐξοχὴν ἡ τοῦ Βύρωνος ἀντηχήσασα διὰ τὸ λαμπρὸν ὄνομά του ἀπὸ περάτων ἕως περάτων, καὶ ἡ ἐξ αἰτίας τῆς δικαιοτέρας καὶ φιλελληνικωτέρας πολιτικῆς τοῦ Κάννιγγος ἐπὶ τὸ δικαιότερον καὶ φιλελληνικώτερον μεταβολὴ τῆς διαγωγῆς τῶν Ἀρχῶν τοῦ ἰονίου κράτους παρώργισαν εἰς ἄκρον τὴν Πύλην κατὰ τῆς Ἀγγλίας. Ὁ δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυς αὐτῆς, ὁ τόσην πίστιν καὶ ὑπόληψιν ἄλλοτε ἀπολαμβάνων, ὑπεβλέπετο. Εἰς μάτην ἔλεγεν ὁποῖα τὰ ὅρια τῆς ἐξουσίας τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως ἐπὶ τῶν Ἄγγλων. Ἀγνοοῦσα καὶ ὀλιγωροῦσα ἡ Πύλη τὸν τρόπον τοῦ πολιτεύεσθαι τῶν ἐλευθέρων ἐθνῶν, δὲν ἤξευρε νὰ διακρίνῃ τὰ τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ἀρχομένων, καὶ ἐνοχοποίει ἐκείνους διὰ τὰ πρὸς αὐτὴν πταίσματα τούτων. Τοιαῦτα φρονοῦσα καὶ ἀδικουμένην ἑαυτὴν θεωροῦσα, πικροτάτους ἀπέτεινε

πρὸς τὸν πρέσβυν τῆς Ἀγγλίας λόγους περὶ τῆς διαγωγῆς της (γ).

Μόλις δὲ ἀρχομένου τοῦ αὐγούστου ἔλαβεν ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις γνῶσιν τοῦ εἰς λύσιν τῆς ἑλληνοτουρκικῆς διαφορᾶς ῥωσσικοῦ σχεδίου καὶ κατεταράχθη. Οὐδὲν ἧττον κατεταράχθη καὶ ἡ Πύλη· ὠργίσθη δὲ ἔτι μᾶλλον αὕτη διὰ τὴν ἐν αὐτῷ προτεινομένην αὐθόρμητον ἐπέμβασιν τῶν αὐλῶν ἐν ταῖς διαφοραῖς αὐτῆς καὶ τῶν ἐπαναστάντων ῥαγιάδων. Ὑπὸ τοιούτους οἰωνοὺς ἐξεδόθη τὸ ῥωσσικὸν σχέδιον καὶ ἐσυστήθη ἐν Πετρουπόλει τὸ συμβιβαστικὸν συμβούλιον, μηδενὸς τῶν διαμαχομένων ζητοῦντος ἢ δεχομένου ὁποῖον ἐπρότεινε τὸ σχέδιον συμβιβασμόν· ὥστε εἰργάζοντο αἱ Δυνάμεις πρὸς εἰρήνευσιν Ἑλλήνων καὶ Τούρκων ἐπὶ τῇ προτάσει τῆς Ῥωσσίας παρὰ τὴν θέλησιν καὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Τούρκων.

Προθεμένη δὲ ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις νὰ ματαιώσῃ τὸ σχέδιον τοῦτο, ἀναγκαῖον ἐνόμισε νὰ διαμαρτυρηθῇ ἐπισήμως· καὶ εἰς ἐνίσχυσιν τῆς διαμαρτυρήσεώς της δέον ἔκρινε νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν συνδρομήν τινος τῶν αὐλῶν. Εὐνοϊκωτέρα πασῶν πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἦτο τότε βεβαίως ἡ τῆς Ἀγγλίας, δι' ὃ καὶ πρὸς αὐτὴν ἀπέστειλε τὴν 12 αὐγούστου διαμαρτύρησιν (δ') στηλιτεύουσα ὡς αἰσχρὸν τὸν προτεινόμενον συμβιβασμόν, ἐπικαλουμένη τὴν ἀντίληψίν της εἰς ἀνάκτησιν τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν Ἑλλήνων, παραλληλίζουσα τὰ δικαιώματα αὐτῶν καὶ τὰ τῶν ἐσχάτως ἀποχωρισθέντων τῆς μητροπόλεώς των ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ἀμερικῇ λαῶν, καὶ διατεινομένη ὅτι τὸ συμφέρον τῆς Εὐρώπης, καὶ κυρίως τῆς Ἀγγλίας, ἀπῄτει τὴν πολιτικὴν ὕπαρξιν τῆς Ἑλλάδος.

Μόλις ἔλαβε τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ὁ ὑπουργὸς τῆς Ἀγγλίας [τὴν 11 ὀκτωβρίου καὶ ἀπήντησε τὴν 7 νοεμβρίου λέγων (ε), ὅτι ἐθεώρει τὴν πολιτικὴν

τῆς Ῥωσσίας φιλελληνικὴν καὶ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος σχέδιον περιέχον ὀρθοὺς ὅρους· ὅτι δὲν θὰ ἠναντιοῦτο ἡ Ἀγγλία εἰς τὴν πραγματοποίησιν αὐτοῦ, ἂν ἐπροτείνετο ἐν καιρῷ, ἀλλ' οὐδὲν θ' ἀπεφασίζετο ἄνευ τῆς συναινέσεως τῶν διαμαχομένων, ὅτι ἄν ποτε ἐνόμιζε συμφέρον ἡ Ἑλλὰς νὰ ζητήσῃ τὴν μεσιτείαν τῆς Ἀγγλίας, καὶ ἂν τὴν ἐδέχετο ἡ Πύλη, οὐδὲν θὰ παρημελεῖτο εἰς καρποφορίαν της, καὶ ὅτι ἐν τῇ δεινῇ Τουρκίας καὶ Ἑλλάδος πάλῃ ἐπολιτεύθη ἡ Ἀγγλία ὅπως καὶ ἐν τῇ τῆς Ἱσπανίας καὶ τῶν ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ἀμερικῇ ἀποικιῶν της διατηροῦσα ἄκραν οὐδετερότητα. Περὶ δὲ τῆς ἀντιλήψεως, ἣν ἐπεκαλεῖτο ἡ Ἑλλάς, ἔλεγε τὰ ἑξῆς. "Οὔτε ἐμμέσως "οὔτε ἀμέσως ἠρέθισαν οἱ ὑπουργοὶ τῆς Ἀγγλίας "τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν ἔναρξιν τοῦ ἀγῶνός των, "ἀλλ' οὔτε διά τινος τρόπου παρενέβαλαν ἐμπόδια "εἰς τὴν πρόοδόν του. Οὐδεὶς ἔχει δίκαιον νὰ "ὑπολάβῃ ὅτι ἡ Ἀγγλία θεωροῦσα τὰς ὑπαρχούσας "φιλικὰς σχέσεις καὶ τὰς διατηρουμένας παλαιὰς "συνθήκας αὐτῆς καὶ τῆς Πύλης ἠμπορεῖ ν' ἀνα- "δεχθῇ πάλην ἣν δὲν ὑπεκίνησε καὶ νὰ οἰκειοποιηθῇ "διαφορὰν ἀλλοτρίαν."

Αὕτη εἶναι ἡ μεταξὺ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως καὶ τῆς ἀγγλικῆς περὶ τούτων ἀλληλογραφία· ἐν ταύτῃ ἡ ἀγγλική, πρώτη πάσης ἄλλης κυβερνήσεως καὶ κατὰ πρῶτον, προσηγόρευσε τὴν ἑλληνικὴν "προσωρινὴν κυβέρνησιν."

Ἐν τούτοις διεταράχθη παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν καὶ αὐτὴ τῶν αὐλῶν ἡ ἁρμονία. Ἡ Ἀγγλία, εἴτε πρὸς καθησύχασιν τῆς Πύλης δεινολογουμένης ἐφ' ὧν ἐβουλεύοντο αἱ αὐλαὶ ἐν Πετρουπόλει, εἴτε ζηλοτύπως φερομένη πρὸς τὴν Ῥωσσίαν κινοῦσαν ὅπως ἤθελεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος τὴν συμμαχίαν, ἐν ᾧ Τοῦρκοι καὶ Ἕλληνες ἀπέβλεπαν εἰς μόνην τὴν Ἀγγλίαν, εἴτε ἐπιῤῥεασθεῖσα ὑπὸ τῆς

διαμαρτυρήσεως τῆς Ἑλλάδος, ἀπεδοκίμασεν αἴφνης τὴν ἐν Πετρουπόλει διαγωγὴν τοῦ πρέσβεώς της, Βαγώττου, ὡς ἄνευ ἀδείας της συνεδριάσαντος καὶ συμπράξαντος· μεταθέσασα δὲ αὐτὸν εἰς ἄλλην πρεσβείαν καὶ ἀναδείξασα διάδοχόν του τὸν Στρατφόρδον Κάννιγγα, διεκοίνωσε ταῖς αὐλαῖς, ὅτι, προθεμένη ἐξ ἀρχῆς ἑκούσιον συμβιβασμὸν τῶν ἀλληλομαχούντων, καθῆκόν της, ὡς οὐδετέρα Δύναμις, ἐθεώρει νὰ μὴ παρέμβῃ ἐν ὅσῳ ἀπεποιοῦντο οἱ ἀντιφερόμενοι πάντα συμβιβασμόν· ἀπεποιεῖτο δὲ καὶ ἣν ὑπεσχέθη παρέμβασιν, καὶ ἂν ἔστελλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἡ Ῥωσσία πρέσβυν. Ἠπόρησε καὶ ὠργίσθη ἡ Ῥωσσία ἐπὶ τῇ ἀπροσδοκήτῳ ταύτῃ παλινῳδίᾳ τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως, καὶ ἀντιδιεκοίνωσεν, ὅτι ἔπαυε τοῦ λοιποῦ πᾶσα συνδιάσκεψις αὐτῆς καὶ τῆς αὐλῆς ἐκείνης καὶ ὡς πρὸς τὰ τουρκορῥωσικὰ καὶ ὡς πρὸς τὰ ἑλληνοτουρκικά. Ἐμέμφθησαν δὲ καὶ αἱ ἄλλαι Δυνάμεις, καὶ αὐτὴ ἡ ὑπὲρ τὰς ἄλλας φιλοτουρκίζουσα Αὐστρία, τὴν παλινῳδίαν τῆς Ἀγγλίας.

1825.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΓ.

Σχέδια τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως κατὰ τῶν ἐχθρῶν.—Ἀπόβασις τοῦ Ἰβραήμπασα εἰς Μοθώνην.—Ἐκστρατεία τοῦ Κουντουριώτου προέδρου τοῦ νομοτελεστικοῦ.—Πολεμικὰ κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν συμβάντα καὶ παράδοσις τῶν Παλαιῶν Ναβαρίνων καὶ τοῦ Νεοκάστρου.—Ἐμπρησμὸς ἐχθρικῶν πλοίων ἐν Μοθώνῃ.—Ναυμαχία παρὰ τὸν Καφηρέα.

Ἐν ᾧ ὁ δημόσιος πλοῦτος ἐφθείρετο χάριν ἐμφυλίων παθῶν καὶ προσωπικῶν μικροφιλοτιμιῶν εἰς βλάβην τοῦ λαοῦ, καὶ ἐγγὺς ἦτον ἡ μετάβασις τοῦ φοβεροῦ ἐχθροῦ τῆς Ἑλλάδος, Ἰβραήμπασα, ἀπὸ Κρήτης εἰς Πελοπόννησον, οὐδεμία ἐγίνετο φροντὶς περὶ τῆς ἀναγκαίας προμηθείας καὶ ἀσφαλείας τῶν μερῶν ἐκείνων. Ὡς καὶ αὐτὸ τὸ φρούριον τοῦ Νεοκάστρου ἀπρομήθευτον τῶν ἀναγκαίων ἦτο καὶ ἀπρομήθευτον διέμεινε μέχρι τέλους, ὡς ἂν προητοιμάζετο νὰ πέσῃ μᾶλλον ἢ ν' ἀντισταθῇ.

Ἀκίνδυνον στρατιωτικὴν δόξαν ἐθήρευεν ὁ πρόεδρος τοῦ νομοτελεστικοῦ. Τοιαύτην ἐφαίνετο παρέχουσα ἡ κατάστασις τῶν Πατρῶν.

Ἡ πόλις ἐκείνη ἐπολιορκεῖτο στενῶς πρό τινος καιροῦ διὰ θαλάσσης, καὶ ἡ πτῶσίς της ἐφαίνετο ἐγγίζουσα· δὲν ἐκίνει δὲ τὸν Κουντουριώτην εἰς κτῆσιν αὐτῆς ἀφιλοκίνδυνος μόνον φιλοδοξία, ἀλλὰ καὶ ἡ πρὸς τοὺς Ἀνδρέας ἀντιζηλία. Ἐξαιρουμένης τῆς ὀλιγοχρονίου ἀρχηγίας τοῦ Κολοκοτρώνη, εἰς τούτους ἀνετέθη ἐξ ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως μέχρι τοῦ καιροῦ ἐκείνου ἡ διατήρησις τῆς πολιορκίας καὶ ἡ

τύχη αὐτῆς· δὲν τοῖς ἔλειψαν δὲ καὶ αἴσιοι περιστάσεις εἰς ἄλωσιν· ἀλλ' οὐδὲν γενναῖον ἔπραξαν, καὶ ἀφορμὴν πολλάκις ἔδωκαν εἰς κατηγορίαν ὡς μὴ σπουδάζοντες μᾶλλον ἢ ὡς μὴ δυνάμενοι νὰ τὴν κυριεύσωσιν· ὥστε, ἂν ὁ Κουντουριώτης εὐδοκίμει, δικαίως θὰ κατῃσχύνοντο οἱ δύο οὗτοι ἀντίζηλοί του. Πεινῶντες καὶ πάσχοντες οἱ ἐν Πάτραις Τοῦρκοι διὰ τὴν στενὴν πολιορκίαν εὐδιάθετοι ἐφαίνοντο νὰ ἀπέλθωσι, καὶ ἀπῄτουν τὴν παρουσίαν τοῦ προέδρου ἐπὶ τῇ πεποιθήσει, ὅτι καὶ θέλησιν καὶ δύναμιν εἶχε νὰ διατηρήσῃ τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀσφαλείας αὐτῶν ὅρους τῆς συνθήκης. Ταῦτα τὰ αἴτια ἐθάῤῥυναν τὸν Κουντουριώτην καὶ στενότερον ἀποκλεισμὸν διὰ θαλάσσης νὰ διατάξῃ, καὶ πολυάριθμον ἐκστρατείαν νὰ ψηφίσῃ, καὶ αὐτὸς τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἐκστρατείας ν' ἀναλάβῃ. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἡ εὐτυχὴς ἔκβασις τοῦ ἐπιχειρήματος ἐκρέματο ἀπὸ τῆς ταχείας ἐνεργείας, διότι ὁ ἐχθρὸς ἦτον ἐπὶ θύρας, ἡ πρέπουσα σπουδὴ δὲν κατεβάλλετο.

Ἐν τούτοις ὁ ἄοκνος Ἰβραήμης, φθάσας εἰς τὸν λιμένα τῆς Σούδας, οὔδε κὰν νὰ πατήσῃ τὴν ξηρὰν ἠθέλησεν, ἀλλὰ μετὰ δεκαπενθήμερον διατριβὴν ἐντὸς τῶν πλοίων ἀπέπλευσε μετὰ τοῦ στόλου του εἰς Ῥόδον καὶ Μαρμάρι, παρέλαβεν ἄλλους πεντακισχιλίους σταλέντας παρὰ τοῦ πατρός του, παρέλαβε καὶ φορτία ὁλόκληρα πολεμεφοδίων καὶ τροφῶν σταλέντα εἰς χρῆσιν τοῦ στρατοῦ, ἐπανῆλθεν εἰς Κρήτην, ἐμίσθωσεν ἱκανοὺς ἐντοπίους καὶ ἀπέπλευσεν ἀκμάζοντος τοῦ χειμῶνος.

Κατεγίνετο ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις εἰς τὰς προετοιμασίας τῆς ἐκστρατείας τοῦ προέδρου της, ὅτε ἔμαθεν ὅτι 50 ἐχθρικὰ πλοῖα, τὰ μὲν πολεμικὰ τὰ δὲ φορτηγά, εἰσέπλευσαν τὴν 11 καὶ 12 τοῦ φεβρουαρίου τὸν λιμένα τῆς Μοθώνης, καὶ ἀπεβίβασαν τετρακισχιλίους πεζούς, τετρακοσίους ἱππεῖς καὶ τὸν

Ἰβραήμην, καὶ ὅτι ἐσκήνωσαν τὰ στρατεύματα ταῦτα ἐν τῇ πλησίον τῆς Μοθώνης πεδιάδι. Ἡ ἐκστρατεία αὕτη οὐδεμίαν ηὗρεν ἀντίστασιν καθ' ὅλον τὸν πλοῦν, διότι τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα, παθόντα ἐν ταῖς τελευταίαις μάχαις, ἐπεσκευάζοντο. Τέσσαρα μόνον ἡτοιμάσθησαν καὶ ἔπλευσαν εἰς τὰ νερὰ τῶν Πατρῶν πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς πολιορκίας.

Ὁ δὲ αἰγύπτιος στόλος, ἀποβιβάσας τὰ στρατεύματα, ἐπανέπλευσεν εἰς Σούδαν, καὶ τὴν 5 μαρτίου ἐπανῆλθεν εἰς Μοθώνην ἀνεπηρέαστος, φέρων ἄλλους ἑπτακισχιλίους, ἐν οἷς καὶ τετρακοσίους ἱππεῖς. Γνωσθείσης δὲ τῆς δεινῆς καταστάσεως τῶν Πατρῶν διὰ τὴν θαλάσσιον πολιορκίαν, ἀπέστειλεν ὁ Ἰβραήμης εἰς λύσιν αὐτῆς τρεῖς φρεγάτας, δύο κορβέττας, καὶ ἓξ βρίκια. Ἡ μοῖρα αὕτη ηὗρεν ἐν Ζακύνθῳ δέκα πλοῖα τροφοφόρα ὑπὸ οὐδετέραν σημαίαν, ἕτοιμα νὰ πλεύσωσιν εἰς Πάτρας, τὰ συνώδευσεν ἀσφαλῶς, ἔτρεψεν εἰς φυγὴν τὰ φυλάττοντα ἐκεῖ ἑλληνικά, καὶ τοιουτοτρόπως, ἀπαλλαγέντων τῶν ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ ἀπὸ τῶν δεινῶν τοῦ ἀποκλεισμοῦ καὶ τῆς πείνας, ἐματαιώθησαν τὰ λαμπρὰ σχέδια τῆς ἑτοιμαζομένης ἑλληνικῆς ἐκστρατείας. Μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα ὁ Κουντουριώτης ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ πρὸς τὴν Μεσσηνίαν.

Διέτριβαν εἰσέτι ἐντὸς τῆς Πελοποννήσου τὰ κατὰ τῶν ἀνταρτῶν στρατεύματα τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος, καὶ διετάχθησαν νὰ συνενωθῶσιν εἰς Μεσσηνίαν· διετάχθησαν νὰ συνενωθῶσιν ἐκεῖ καί τινα πελοποννησιακά, καὶ τὴν 16 ἐξεστράτευσεν ὁ πρόεδρος ἐν μεγάλῃ πομπῇ καὶ ὑπὸ τὸν κανονοβολισμὸν τῶν φρουρίων, φέρων τὸν τίτλον "ἀρχηγοῦ τῆς "πολιορκίας τῶν Πατρῶν καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ μεσση-"νιακοῦ κόλπου μέχρι τῶν δυτικῶν παραλίων τῆς "Πελοποννήσου στρατοπέδων." Συνωδεύετο δὲ ὑπὸ τοῦ πρὸ ὀλίγου ἐκ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος εἰς Ναύ-

πλιον μεταβάντος καὶ τὰ τοῦ γενικοῦ γραμματέως τοῦ νομοτελεστικοῦ καθήκοντα ἀναλαβόντος Μαυροκορδάτου. Ἄπειρος τοῦ ἱππεύειν, τριήμερος ἀφίχθη εἰς Τριπολιτσάν, ἐν ᾧ χρεία ἦτο μεγάλης σπουδῆς· μέγα δὲ ἀτόπημα ἔπραξεν ἐξ αὐτῶν τῶν προοιμίων τῆς ἐκστρατείας του. Τεσσάρων ἢ πέντε χιλιάδων πραγματικὸς στρατὸς συνηνώθη κατὰ τὴν διαταγήν του ἐν τῇ Μεσσηνίᾳ καὶ κατέλαβε τὸ χωρίον Κρεμμύδι δύο ὥρας μακρὰν τῆς Μοθώνης. Ὁ Καρατάσος, ὁ Καραϊσκάκης, ὁ Δράκος, ὁ Κώστας Μπότσαρης, ὁ Τσαβέλλας, τουτέστιν ὁπλαρχηγοὶ ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων τῆς Ἑλλάδος, ἦσαν οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ στρατοῦ τούτου· ἀλλ' ὁ πρόεδρος ἔταξεν ἐπ' αὐτῶν τὸν φίλον του καὶ συμπολίτην Δημήτρην Σκούρτην, ἀξιότιμον ἄνδρα καὶ ἔμπειρον ναύτην, ἀλλ' ἄπειρον τῶν κατὰ ξηρὰν πολέμων. Ὁ διορισμὸς οὗτος δυσηρέστησεν εἰς ἄκρον καὶ τοὺς ὁπλαρχηγοὺς καὶ τοὺς στρατιώτας καὶ ἔθεσεν εἰς κίνδυνον ὅλην τὴν ἐκστρατείαν. Ὁ δὲ Καρατάσος τόσον ὠργίσθη, ὥστε ἀπεποιήθη νὰ στρατοπεδεύσῃ ὅπου ὁ Σκούρτης καὶ κατέλαβεν αὐτογνωμόνως μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν τὸ χωρίον Σχοινόλακα.

Φθάσας ὁ Κουντουριώτης εἰς Τριπολιτσὰν ἠσθένησε καὶ δὲν ἀνεχώρησεν εἰμὴ τὴν 5 ἀπριλίου, ἐφελκύσας τὴν μομφὴν καὶ τῆς βουλῆς καὶ τοῦ κοινοῦ διὰ τὴν τόσην βραδυπορίαν· ἀλλὰ καὶ τότε, ἀντὶ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ ἐν Κρεμμυδίῳ στρατόπεδον πρὸς ἐμψύχωσιν αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐπίμονον αἴτησιν τῶν ὁπλαρχηγῶν καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς ὑπηρεσίας, ὑπῆγεν εἰς Σκάλαν, χωρίον παρὰ τὸν Πάμισον, 10 ὥρας μακρὰν τοῦ Κρεμμυδίου, καὶ ἔστησεν ἐκεῖ τὸ ἀρχιστρατηγεῖον· ἔστειλε δὲ τὸν Μαυροκορδάτον εἰς τὸ στρατόπεδον πρὸς καθησύχασιν τῶν ὁπλαρχηγῶν γογγυζόντων διὰ τὸν μὴ ἐμφανισμόν του.

Οἱ δὲ Αἰγύπτιοι, ἀποβάντες εἰς Πελοπόννησον,

ἐπάτησαν ἐν πρώτοις τὴν ἐπαρχίαν Κορώνης· τὰ δ' ἔμπροσθεν τοῦ φρουρίου ἐκείνου ἑλληνικὰ στρατεύματα ἀπεχώρησαν εἰς Βουνάρια καὶ Καστέλια, ὅπου ἔδρευεν ὁ ἔπαρχος, ἔφυγαν μετ' ὀλίγον καὶ ἐκεῖθεν, μετέβησαν εἰς Καλαμάταν καὶ ἐκεῖθεν οἱ πλεῖστοι εἰς Μάνην. Οἱ ἐχθροὶ ἐκυρίευσαν τὰ δύο ταῦτα χωρία ἔρημα μείναντα, τὰ ἔκαυσαν, διεσπάρησαν καθ' ὅλην τὴν ἐπαρχίαν λεηλατοῦντες καὶ καίοντες, καὶ μετὰ ταῦτα ἐπανῆλθαν εἰς Μοθώνην· ἀνοίξαντες δὲ τοιουτοτρόπως τὴν κοινωνίαν Μοθώνης καὶ Κορώνης ἐτοποθετήθησαν τὴν 9 μαρτίου ἔμπροσθεν τοῦ Νεοκάστρου καὶ ἠκροβολίσθησαν κατὰ πρώτην φορὰν μετὰ τῶν ἐντός. Πρὸ μικροῦ εἶχαν εἰσέλθει διάφοροι πρὸς ὑπεράσπισιν, ἐν οἷς καὶ ὁ Ἰωάννης Μαυρομιχάλης, υἱὸς τοῦ Πετρόμπεη. Ὁ φιλότιμος καὶ φιλοπόλεμος οὗτος νέος, περιφερόμενος τὴν 14 ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων πρὸς ἐμψύχωσιν τῶν Ἑλλήνων, καθ' ἣν ὥραν ἠκροβολίζοντο, ἐπληγώθη εἰς τὸν δεξιὸν βραχίονα· μετακομισθεὶς δὲ χάριν θεραπείας εἰς Ἀρκαδίαν ἀπέθανε μετ' ὀλίγας ἡμέρας δι' ἔλλειψιν ἀξίου χειρούργου. Τὴν δὲ 16 ἓν τάγμα Αἰγυπτίων ἔπεσεν ἐπὶ τοὺς ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Καρατάσου. Ἐκλεκτοὶ καὶ ἐμπειροπόλεμοι ἦσαν οἱ ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν τοῦτον Μακεδόνες καὶ ἄξιοι αὐτοῦ καθὼς καὶ οὗτος ἄξιος αὐτῶν· διό, γενομένης σφοδρᾶς μάχης, ἂν καὶ δὲν ἦλθαν εἰς βοήθειάν των οἱ ἐν Κρεμμυδίῳ, ἐνίκησαν οἱ ὀλίγοι οὗτοι πολεμήσαντες μόνοι, ἔτρεψαν τοὺς ἐχθροὺς καὶ ἐπῆραν ὑπὲρ τὰ 100 λογχοφόρα ὅπλα ἐῤῥιμμένα ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης καὶ τὰ ἔστειλαν εἰς Τριπολιτσάν. Τὴν δὲ 6 ἀπριλίου ἔφθασεν ὁ Μαυροκορδάτος κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ προέδρου εἰς Κρεμμύδι, ὅπου, συμβουλίου γενομένου, ἀπεφασίσθη νὰ μετατοπήσωσι τὰ στρατεύματα τὴν αὐτὴν νύκτα εἰς ἄλλην θέσιν πρὸς διακοπὴν τῆς κοινωνίας Νεοκάστρου καὶ Μοθώνης·

ἀλλ' οἱ ἐχθροὶ ἐπρόλαβαν καὶ ἐπέπεσαν τὰ ἐξημερώματα, ὡς τρισχίλιοι πεζοὶ καὶ τετρακόσιοι ἱππεῖς, φέροντες καὶ κανόνια. Τρεῖς θέσεις ἐν εἴδει ἡμικυκλίου κατεῖχε τὸ ἑλληνικὸν στρατόπεδον· καὶ τὸ μὲν ἀριστερὸν κέρας, ὅ ἐστι τοὺς πέριξ τοῦ χωρίου λόφους, ἐκράτουν οἱ Σουλιῶται καὶ ὁ Χατσῆ-Χρῆστος· τὸ δὲ δεξιόν, ἤτοι τὸ χωρίον, οἱ περὶ τὸν Καραϊσκάκην καὶ Τσαβέλλαν· τὸ δὲ κέντρον, ὅ ἐστι μικράν τινα κοιλάδα, ὁ ἀρχηγὸς Σκούρτης· καὶ οἱ μὲν ἐν τῷ χωρίῳ καὶ ἐπὶ τῶν λόφων εἶχαν τὰ συνήθη ὀχυρώματά των, οἱ δὲ ἐν τῇ κοιλάδι ἦσαν ἀνώχυροι, ἔχοντες, κατὰ τὸ λέγειν τοῦ ἀρχηγοῦ, ὀχυρώματα τὰ στήθη των. Ἐκτὸς τῶν 2500 Στερεοελλαδιτῶν ἦσαν καὶ 500 Ὑδραῖοι, Σπετσιῶται καὶ Κρανιδιῶται, ἦσαν καὶ 250 Ἁγιοπετρῖται ὑπὸ τὸν Παναγιώτην Ζαφειρόπουλον· ὥστε ὅλον τὸ στρατόπεδον τοῦ Κρεμμυδίου, καθ' ἣν ἡμέραν ἐπεστράτευσαν οἱ 3400 ἐχθροί, συνίστατο εἰς 3250. Οἱ δὲ Αἰγύπτιοι, παρατηρήσαντες τὰς θέσεις, εἶδαν πόσον ἀδύνατος ἦτον ἡ τῶν περὶ τὸν Σκούρτην καὶ ἐστράτευσαν πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος. Θέλοντες δὲ νὰ ἐμποδίσωσι τοὺς ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ νὰ βοηθήσωσιν ἐκείνους ἐπὶ τῆς μάχης, ἔστειλάν τινας κατ' αὐτῶν, ἔστησαν καὶ τὰ κανόνια καὶ τοὺς ἐπολέμουν. Ἂν καὶ βραδέως, εἶδαν οἱ περὶ τὸν Σκούρτην τὸν κίνδυνον καὶ ἐζήτησαν βοήθειαν παρὰ τῶν καθημένων ἐπὶ τῶν λόφων. Κατέβη ὁ Μπότσαρης ἀκολουθούμενος ὑπὸ 150 Σουλιωτῶν, καὶ ἐτοποθετήθη κατέμπροσθεν τῶν ἐρχομένων ἐχθρῶν ὀχυρωθεὶς ἐκ τοῦ προχείρου. Ἤρχισε τὴν μάχην τὸ πεζικόν, καὶ οἱ Σουλιῶται ἀντέκρουαν τοὺς ἐχθροὺς γενναίως. Ἀλλά, διαρκούσης τῆς μάχης, τὸ ἱππικὸν τοῦ ἐχθροῦ ἀνέβη δύσιππά τινα μέρη παραμεληθέντα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων θεωρησάντων αὐτὰ ἄβατα, ἐπέπεσεν ὄπισθεν αὐτῶν καὶ τοὺς ἔβαλεν ἐν μέσῳ διττοῦ πυρός. Ἔμπροσθεν καὶ ὄπισθεν

πολεμούμενοι οἱ Ἕλληνες δὲν εἶχαν ἄλλην ἐλπίδα σωτηρίας εἰμὴ τὴν φυγήν. Ἀλλὰ καὶ ἡ φυγὴ δὲν ἦτο κατορθωτὴ εἰμὴ διὰ μέσου τοῦ ἐχθρικοῦ ἱππικοῦ. Ἔχοντες λοιπὸν τὸν θάνατον ἐνώπιόν των ὥρμησαν ἀνάμεσον τοῦ ἱππικοῦ καὶ ἔπαθαν δεινὴν θραῦσιν· ὑπερπεντακόσιοι ἐφονεύθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ Μῆτρος Μποταΐτης, ὁ Θύμιος Ξύδης, ὁ Βασίλης Χορμόβας καὶ ὁ Κώστας Πετρόπουλος, πολλοὶ δὲ ᾐχμαλωτισθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ Ζαφειρόπουλος· ὁ δὲ Μπότσαρης ἐκινδύνευσε νὰ πιασθῇ ὡς βραδύπους, κα ἐσώθη διὰ τῆς εἰς αὐτὸν ἀφοσιώσεώς τινων τῶν συντρόφων του, ἀπομακρυνάντων αὐτὸν χειροβάστακτον.

Μετὰ τὴν φθορὰν ταύτην τὰ ἐναπολειφθέντα στρατεύματα τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος, γογγύζοντα κατὰ τοῦ προέδρου ὡς θέσαντος αὐτὰ ὑπὸ θαλάσσιον ἀρχηγόν, δὲν ἠθέλησαν νὰ διαμείνωσιν ἐν Πελοποννήσῳ, ὡς ἐπεθύμει ἡ κυβέρνησις, καὶ ἀνεχώρησαν εἰς τὴν στερεὰν Ἑλλάδα.

Εἶχεν ἤδη ἐκπλεύσει ἡ ὑπὸ τὸν Μιαούλην πρώτη μοῖρα, καὶ ζητήσασα εἰς μάτην τὸν ἐχθρὸν κατὰ τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου εἶχε πλεύσει πρὸς τὴν Κρήτην. Δεινὴ τρικυμία ἐπῆλθε κατὰ τὸν πλοῦν, ἐβλάφθησαν πολλὰ τῶν πλοίων, καὶ τὸ πυρπολικὸν τοῦ Κανάρη συγκρουσθὲν μετὰ τῆς ναυαρχίδος ἐβυθίσθη, ἀλλ' ὅλοι οἱ ἐμπλέοντες παρὰ ἕνα διεσώθησαν. Τὴν δὲ 30 μαρτίου συνέλαβεν ἡ μοῖρα αὕτη δύο αὐστριακὰ φέροντα τροφὰς εἰς Πρέβεζαν καὶ τὰ ἔστειλεν εἰς Ναύπλιον· τὴν 2 ἀπριλίου προσωρμίσθη ἐν Νεοκάστρῳ, ἐνδιέμεινε τρεῖς ἡμέρας καὶ τὴν 5 ἀπέπλευσε καταλιποῦσα ἐν τῷ λιμένι 5 πλοῖα, ἐν οἷς καὶ τὸν Ἄρην τὸν ὑπὸ τὸν Ἀναστάσην Τσαμαδὸν ἀρχηγὸν τῆς πεντάδος ταύτης. Τὴν δὲ 7 εἰσέπλευσεν εἰς Βάτικα, καὶ τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν μαθοῦσα ὅτι ὁ ἐχθρικὸς στόλος ἕτοιμος ἦτο ν' ἀποπλεύσῃ, ἀνήχθη εἰς συνάντησίν του, κατέπλευσε τὴν 9 ἐξ

αἰτίας ἐναντίων ἀνέμων εἰς τὸν αὐλέμονα τῶν Κυθήρων, ἀπέπλευσε τὴν αὐτὴν νύκτα πρὸς τὴν Σούδαν, καὶ τὴν 11 πρὸ μεσημβρίας ἔφθασεν ἔμπροσθεν αὐτῆς καὶ ηὗρεν ὅλον τὸν αἰγύπτιον στόλον ἐντὸς τοῦ λιμένος· ἓν μόνον βρίκι ἐπρόφθασεν ἔξω καὶ τὸ ὤθησεν εἰς τὴν ξηράν. Ἐντὸς δὲ μιᾶς ὥρας ἀφ' οὗ ἔφθασεν ἡ ἑλληνικὴ μοῖρα, ἐξῆλθε καὶ ὁ ἐχθρικὸς στόλος τοῦ λιμένος ἕτοιμος εἰς μάχην. Ἀλλ' ὁ ἐπικρατῶν ἄνεμος τόσον ηὔξησεν, ὥστε ἔσπασε τὸ μεγάλον κατάρτιον μιᾶς φρεγάτας, καὶ ἠνάγκασε τὰ μὲν ἐχθρικὰ πλοῖα νὰ ἐπαναπλεύσωσιν εἰς Σούδαν, τὰ δὲ ἑλληνικὰ νὰ στραφῶσι πρὸς ἄρκτον. Τὰ πλοῖα ταῦτα ἀπήντησαν πλησίον τῆς Καμένης δύο, τὸ μὲν ὑπὸ ῥωσσικὴν τὸ δὲ ὑπὸ αὐστριακὴν σημαίαν, φέροντα τροφὰς ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Κορυφοὺς ὑπὸ πλαστὰ ἔγγραφα κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν πλοιάρχων, καὶ τὰ ἀπέστειλαν εἰς Ναύπλιον. Τὴν δὲ 14 ἠγκυροβόλησαν εἰς Βάτικα, ἀπέπλευσαν τὴν ἐπιοῦσαν, καὶ τὴν ἐφεξῆς ἐξημερώθησαν ἀντικρὺ τοῦ ἀκρωτηρίου Σπαθίου· ἦσαν δὲ 11 πολεμικὰ καὶ 5 πυρπολικά· μετὰ δὲ τὴν μεσημβρίαν εἶδαν 95 ἐχθρικά, τὰ μὲν πολεμικὰ τὰ δὲ φορτηγά, πλέοντα πρὸς τὴν Πελοπόννησον, ἐξ ὧν 2 δίκροτα, 12 φρεγάται καὶ 9 κορβέτται. Τὸ πρωὶ τῆς 17 ἠκροβολίσθησαν, ἐρρίφθησαν καὶ 3 πυρπολικά, ἀλλ' ἐκάησαν εἰς μάτην. Τὴν δὲ 19 κατευοδώθη ὁ ἐχθρικὸς στόλος εἰς Μοθώνην· ἡ δὲ ἑλληνικὴ μοῖρα, μὴ δυνηθεῖσα διὰ τὴν μικρότητά της νὰ βλάψῃ τὸν ἐχθρόν, παρέπλεε τὰ μεσσηνιακὰ φρούρια.

Ὁ δὲ Μαυροκορδάτος μετὰ τὴν εἰς τὸ διαλυθὲν στρατόπεδον ἀποστολήν του ἐπανῆλθεν ὅπου ἦτον ὁ πρόεδρος, καὶ ἀνεχώρησεν ἐκ νέου τὴν 24 ἀπριλίου ἐπὶ σκοπῷ νὰ εἰσέλθῃ εἰς Νεόκαστρον πρὸς ἐπιθεώρησιν τῶν ἐν αὐτῷ· τὸν παρηκολούθουν δὲ ὁ Γεωργάκης Καρατσᾶς, ὁ Σταμάτης Λεβίδης καὶ ὁ Γάλλος Ἐδου-

άρδος Γρασέτης. Τὴν ἐπαύριον ἔφθασεν εἰς Γαργαλιάνους, καὶ τὴν μεθαύριον παραλαβὼν διακοσίους Ἀρκαδίους ὥδευε πρὸς τοὺς παλαιοὺς Ναβαρίνους. Ἐν μέσῳ δὲ τῆς ὁδοῦ, καθ' ἣν ὥραν ἐμακρύνθησαν ἀπὸ τῶν προπόδων τοῦ παρακειμένου ὄρους ἐφάνη αἴφνης ἡ προφυλακὴ ἀτάκτως ὀπισθοδρομοῦσα καὶ ἠκούσθη φωνὴ λέγουσα, "ὀπίσω, ὀπίσω, ἱππικὸν "ἐντὸς τοῦ ἐλαιῶνος." Ἐστράφησαν τότε ὅλοι ὀπίσω καὶ ἔτρεξεν ἕκαστος εἰς τὸ ὄρος ὅπως ἐδύνατο εἰς προφύλαξιν ἀπὸ τοῦ ἐν τῷ ἐλαιῶνι ἱππικοῦ. Ἀλλὰ τὸ ἱππικὸν μετεμορφώθη μετ' ὀλίγον εἰς νέφος κοράκων καὶ ἀπέστη. Χλευάζοντες καὶ χλευαζόμενοι οἱ καταφυγόντες εἰς τὸ ὄρος διὰ τὴν ἀφορμὴν τοῦ πανικοῦ φόβου ἐπανῆλθαν εἰς τὴν ὁδόν, καὶ πρὸς τὸ ἑσπέρας ἔφθασαν εἰς τοὺς παλαιοὺς Ναβαρίνους τοὺς ὑπὸ τὸν ἐπίσκοπον Μοθώνης Γρηγόριον, τὸν Χατσῆ-Χρῆστον, τὸν Τσόκρην, τὸν Τσανέτον Χρηστόπουλον καὶ τὸν Σωτήρην Χοτσαμάνην.

Ἐν τούτοις ὁ Ἰβραήμης προσήλωσε σπουδαίως τὴν προσοχήν του εἰς τὴν ἅλωσιν τοῦ Νεοκάστρου.

Τὸ φρούριον τοῦτο κεῖται ἐπὶ τῆς νοτίου ἄκρας εὐρυχωροτάτου λιμένος· ἐπὶ δὲ τῆς ἀντικρὺ ἡ Πύλος, ἡ διὰ τὴν ἄλλοτε κατοικήσασαν τὰ μέρη ἐκεῖνα σλαβικὴν φυλὴν τῶν Ἀβαρίνων κοινῶς καλουμένη "οἱ "παλαιοὶ Ναβαρῖνοι." Εἶναι δὲ οἱ παλαιοὶ Ναβαρῖνοι φρούριον ἀνώχυρον καὶ ἀκατοίκητον· τὰ δὲ παραῤῥέοντα τῆς θαλάσσης νερὰ ῥηχά. Ἐπὶ δὲ τοῦ στομίου τοῦ λιμένος παρατείνεται τὸ μακρὸν καὶ στενὸν νησίδιον, Σφακτηρία. Ὁ λιμὴν ἔχει δύο εἴσπλους, τὸν μὲν στενότερον πρὸς τοὺς παλαιοὺς Ναβαρίνους, τὸν δὲ πλατύτερον πρὸς τὸ Νεόκαστρον· ἔχει δὲ τὸ Νεόκαστρον καὶ ἀκρόπολιν. 40 κανόνια ἔκειντο ἐπὶ τῶν τειχῶν αὐτοῦ, ἀλλ' ἓν μόνον εἶχεν ὑποστάτην· ὀλίγαι ἦσαν καὶ αἱ κανονόσφαιραι, ὀλίγαι καὶ αἱ τροφαί, καὶ εἰς προμήθειαν αὐτῶν

ἔστειλε κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἡ κυβέρνησις τὸν Κωνσταντῖνον Μεταξᾶν εἰς Ζάκυνθον· ὀλίγον ἦτο καὶ τὸ ἐντὸς τῆς δεξαμενῆς τοῦ φρουρίου νερόν, καὶ δύο πλοιάρια εἰσεκόμιζαν ἀδιακόπως· χίλιοι δὲ πεντακόσιοι ἦσαν οἱ φρουροί του ὑπὸ τὸν Γιατράκον, τὸν Γεωργάκην Μαυρομιχάλην, τὸν Μακρυγιάννην, τὸν Σταῦρον Σαχίνην καὶ τὸν Δημήτρην Σαχτούρην τὸν καὶ φρούραρχον· ἦσαν καὶ 80 τακτικοὶ πυροβολισταὶ ὑπὸ τὸν Μανώλην Καλλέργην· ἦσαν καί τινες Κεφαλλῆνες ὑπὸ τὸν Σπύρον Πανᾶν τὸν ἀριστεύσαντα ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Πέτα· συνηγωνίζετο καὶ ὁ Ἰταλὸς Κολλένιος. Τοιαύτη ἦτον ἡ κατάστασις καὶ ἡ δύναμις τοῦ φρουρίου.

Εἰς ἅλωσιν δὲ αὐτοῦ ὁ Ἰβραήμης ἔκοψεν ἐν πρώτοις τὸ ὑδραγωγεῖον, ἔστησε δύο τηλεβολοστάσια, ἐπέθηκε βομβοβόλους καὶ κανόνια καὶ προσβαλὼν σφοδρῶς τὸ τεῖχος, τὸ διέῤῥηξεν· ἀλλ' οἱ ἔγκλειστοι παρεγέμισαν τὴν διαῤῥωγὴν ἐν τῷ ἅμα. Ὁ ἐχθρὸς παρετήρησεν ὅτι ἡ ἅλωσις τοῦ φρουρίου ἐκρέματο ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Σφακτηρίας· αὕτη δὲ ἀπῄτει σύμπραξιν ναυτικῆς δυνάμεως· ἀλλ' ἐντὸς τοῦ λιμένος ἦσαν τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα, ὅθεν ἠναγκάσθη νὰ ἀναβάλῃ τὰ εἰς ἅλωσιν αὐτῆς εἰς τὸν ἐπανάπλουν τοῦ στόλου. Ὁ στόλος, ἀφ' οὗ ἀπεβίβασεν εἰς Μοθώνην τετρακισχιλίους στρατιώτας καὶ ἱκανὰ πολεμεφόδια, ἐξέπλευσε καὶ τὰ μὲν ὀγκωδέστερα πλοῖα αὐτοῦ παρετάχθησαν τὴν 26 κατέναντι τῶν ἑλληνικῶν, τὰ δὲ μικρότερα ἔπλεαν πρὸς τὸ στόμα τοῦ λιμένος τοῦ Νεοκάστρου ἐπὶ σκοπῷ ν' ἀποβιβάσωσι στρατεύματά τινα ἐπὶ τῆς Σφακτηρίας. Τὴν αὐτὴν δὲ ἡμέραν ἓν τάγμα ἐχθρικὸν ἦλθε πλησίον τῶν παλαιῶν Ναβαρίνων διὰ ξηρᾶς, κατέλαβε τὸ Πετροχῶρι καὶ ἐπολέμησε. Περὶ δὲ τὴν 9 ὥραν τῆς αὐτῆς ἡμέρας ὁ ἐν Ναβαρίνοις Μαυροκορδάτος ἐπέβη εἰς τὸ ἐν τῷ λιμένι τοῦ Νεοκάστρου πλοῖον τοῦ Τσαμαδοῦ ἐπὶ

σκοπῷ νὰ μεταβῇ εἰς Σφακτηρίαν πρὸς ἐπιθεώρησιν, καὶ νὰ εἰσέλθῃ ἔπειτα εἰς τὸ φρούριον τοῦ Νεοκάστρου πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς ἀποστολῆς του. Ὁ Τσαμαδός, πεπεισμένος ὅτι, ἐν ὅσῳ ἐπεκράτει ὁ πνέων σφοδρὸς ἄνεμος, ὁ ἐχθρὸς δὲν ἐτόλμα νὰ ἐπιχειρήσῃ ἦν ἐμελέτα ἀπόβασιν ἐπὶ τοῦ νησιδίου, ἔπεισε τὸν Μαυροκορδάτον νὰ μείνῃ καὶ συμπρογευματίσῃ· ἀλλ' ἀναγγελθείσης, ἐν ᾧ συμπροεγευμάτιζαν, τῆς πρὸς τὸ νησίδιον προσεγγίσεως τῶν ἐμπροσθινῶν πλοίων τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, ἀπέβησαν εἰς αὐτὸ πρὸς ἐπιθεώρησιν· συναπέβησαν πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτοῦ καὶ πολλοὶ ναῦται· καὶ οὗτοι μὲν ἐτοποθετήθησαν πρὸς τὴν νότιον ἄκραν, ὅπου ἦσαν πρὸ αὐτῶν οἱ συμπατριῶταί των, Σαχίνης καὶ Σαχτούρης, μετὰ τῶν περὶ αὐτούς· τὴν δὲ πρὸς τοὺς παλαιοὺς Ναβαρίνους ἐφύλατταν Βούλγαροι ἐκ τῶν περὶ τὸν Χατσῆ-Χρῆστον· οἱ δὲ Φαναριῶται καὶ Ἀνδρουσανοὶ ἦσαν ἐν τῷ μέσῳ· ὅλοι δὲ οἱ ὁπλοφόροι συνηριθμοῦντο μόλις 800, ἐν ᾧ, ἂν οἱ ἀρχηγοί των εἶχαν ὅσους ἡ κυβέρνησις ὑπελόγιζε, θὰ ἦσαν τετραπλάσιοι· μόνος ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, ἔχων 18 σὺν αὐτῷ χωρικούς, εἶχε διαταγὴν νὰ στρατολογήσῃ 700· ἦσαν δὲ ἐπὶ τοῦ νησιδίου καὶ τρία τηλεβολοστάσια φέροντα 8 κανόνια καὶ μίαν βομβοβόλον. Ὁ δὲ Τσαμαδὸς καὶ ὁ Μαυροκορδάτος, ἀποβάντες ὑπῆγαν ἐκεῖνος μὲν πρὸς τὰ νότια, οὗτος δὲ πρὸς τὰ βόρεια. Ἐν ᾧ δὲ παρετήρουν τὰς θέσεις, τὰς παρετήρει καί τις ἐχθρικὴ γολέττα παραπλέουσα καὶ κανονοβολοῦσα ἐκ διαλειμμάτων. Ἡ γολεττα αυτη ἔπλευσε μετὰ ταῦτα πρὸς τὴν ναυαρχίδα· ἡ δὲ ναυαρχὶς ὕψωσέ τι σημεῖον, καὶ ἀμέσως πολυάριθμοι λέμβοι ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν, ἐπληρώθησαν ἐν τῷ ἅμα στρατιωτῶν, καὶ παρακολουθούντων αὐτὰς καὶ κανονοβολούντων καὶ τῶν πλοίων ἔπλευσαν περὶ τὴν μεσημβρίαν πρὸς τὴν Σφακτηρίαν αἱ μὲν κατὰ τὰς ἐκ δεξιῶν, αἱ δὲ

κατὰ τὰς ἐν τῷ μέσῳ θέσεις· ἐπειδὴ δὲ αἱ ὕφαλοι ἐμπόδιζαν τὴν προσόρμισιν τῶν λέμβων, ἔπεσαν οἱ Ἄραβες εἰς τὴν θάλασσαν. Βλέποντες τότε οἱ κατέχοντες τὰς ἐν μέσῳ θέσεις, ὅτι οἱ ἐμπεσόντες ἤρχοντο πρὸς αὐτούς, τοὺς ἐτουφέκισαν ὅλοι διὰ μιᾶς καὶ ἐτράπησαν ἐν τῷ ἅμα εἰς φυγήν. Ἀφ' οὗ τοιουτοτρόπως αἱ θέσεις αὗται ἐκυριεύθησαν παρὰ τοῦ ἐχθροῦ, κατέλαβε τοὺς λοιποὺς φόβος, ἐκενώθησαν ὅλαι αἱ ἄλλαι, καὶ δὲν ἐπρόκειτο πλέον πῶς νὰ νικήσωσιν, ἀλλὰ πῶς νὰ σωθῶσι· καὶ ὅσοι μὲν τῶν ναυτῶν ἐπρόλαβαν, ἐπανῆλθαν εἰς τὰ πλοῖά των, τινὲς ἐπὶ τῶν λέμβων, τινὲς δὲ κολυμβῶντες· οἱ δὲ λοιποὶ οἱ μὲν ἔπεσαν εἰς τὰ ῥηχὰ πρὸς διαπεραίωσιν εἰς τὴν ἀντικρὺ ξηράν, οἱ δὲ ἐκρύβησαν ἐν ταῖς τρώγλαις τῆς νήσου. Ὁ δὲ Μαυροκορδάτος ἔτρεχε πρὸς τὴν θάλασσαν, ὅπου ἡ λέμβος τοῦ Ἄρεως ἀνέμενεν αὐτὸν καὶ τὸν Τσαμαδόν. Ὁ τόπος εἶναι ἀπότομος, καὶ ὁ Μαυροκορδάτος ἐκινδύνευεν ὡς βραδύπους νὰ πέσῃ εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν ἐρχομένων κατόπιν αὐτοῦ. Καλῇ τύχῃ ἀπήντησε δύο στρατιώτας του καθ' ὁδόν, καὶ χειροκρατηθεὶς ἔφθασε σῶος εἰς τὸ παράλιον, καὶ μετεκομίσθη ἀσφαλῶς εἰς τὸ πλοῖον· ἡ δὲ λέμβος ἐπανῆλθεν εἰς τὸ παράλιον πρὸς μεταβίβασιν τοῦ Τσαμαδοῦ· ἀλλ' ὁ Τσαμαδὸς δὲν ἐφαίνετο. Ἐν τοσούτῳ οἱ Ἄραβες περιφερόμενοι ἐπλησίασαν καὶ ὅπου ἡ λέμβος τουφεκίζοντες. Ἐπικειμένου τότε τοιούτου κινδύνου, καὶ ἀκουσθείσης φωνῆς ὅτι ὁ Τσαμαδὸς ἐφονεύθη, παρέλαβεν ἡ λέμβος ἐκ τῶν συσσωρευθέντων ἐπὶ τοῦ παραλίου ὅσους ἐχώρει καὶ τοὺς ἔφερεν εἰς τὸ πλοῖον. Ἐπὶ τῆς τροπῆς δὲ ταύτης ἐφονεύθησαν ἐκτὸς πολλῶν ἄλλων ὁ Τσαμαδός, ὁ τιμώμενος δικαίως διὰ τὸν πατριωτισμόν, τὴν ἐμβρίθειαν καὶ τὴν ἀνδρίαν του· ὁ χρηστὸς καὶ φιλότιμος Σαχίνης· ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, εἷς τῶν ἐγκριτωτέρων ὁπλαρχηγῶν τῆς Πελοποννήσου, ὁ καὶ πολλὰ

μοχθήσας καὶ κινδυνεύσας ὡς ἀπόστολος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας, καὶ ὁ Ἰταλὸς κόμης Σανταρόζας, ἐξορισθεὶς μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν τελευταίων περὶ πολιτικῆς μεταβολῆς τῆς πατρίδος του κινημάτων καὶ μεταβὰς εἰς Ἑλλάδα, ἀξιότιμος ἀνήρ, οὗτινος τὰ ὑπὲρ ἐλευθερίας δεινὰ παθήματα ἐξῆψαν ἔτι μᾶλλον τὸν ὑπὲρ αὐτῆς διακαῆ ζῆλον (α)· ᾐχμαλωτίσθησαν δὲ ὁ ἀρχηγὸς τῆς σωματοφυλακῆς τοῦ Μαυροκορδάτου Κατσαρός σταλεὶς εἰς ἀναζήτησιν τοῦ Τσαμαδοῦ, καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Ζαφειρόπουλος παρακολουθήσας τὸν Μαυροκορδάτον ἵνα διαπραγματευθῇ δι' αὐτοῦ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Κρεμμυδίου αἰχμαλωτισθέντος ἀδελφοῦ του.

Καὶ τὰ μὲν ἄλλα ἑλληνικὰ πλοῖα, ἀφ' οὗ παρέλαβαν τοὺς ναύτας των, ἔκοψαν τὰς ἀγκύρας καὶ ἐξέπλευσαν ἀβλαβῆ πρὶν κλεισθῇ στενῶς ὁ λιμήν· ὁ δὲ Ἄρης ἐπ' ἐλπίδι σωτηρίας τοῦ Τσαμαδοῦ ἐβράδυνε, καὶ ἐν τούτοις τὰ ἐχθρικὰ πλοῖα ἔκλεισαν τὸν λιμένα διὰ τῆς συμπυκνώσεώς των. Διῃρημέναι ἦσαν αἱ γνῶμαι τῶν ἐν τῷ Ἄρει ὡς πρὸς τὸν τρόπον τοῦ διέκπλου· οἱ μὲν ἐγνωμοδότουν νὰ διεκπλεύσωσι παραπλέοντες τὸ παράλιον πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ πυρὸς πολλῶν ἐχθρικῶν πλοίων μὴ δυναμένων διὰ τὸν ὄγκον νὰ πλησιάσωσιν ὅπου τὰ νερὰ ἦσαν ῥηχά· οἱ δέ, ἐν οἷς καὶ ὁ ἀναλαβὼν τὴν διοίκησιν τοῦ πλοίου Δημήτρης Βῶκος καὶ ὁ δευτερεύων Σαχτούρης, ἤθελαν ν' ἀπομακρυνθῶσιν ἀπὸ τοῦ παραλίου καὶ ἰθύνωσι τὸ πλοῖον πρὸς τὸ στόμα μὴ τύχῃ καὶ παύσῃ ὁ πνέων καλὸς ἄνεμος, καὶ τότε πεσόντες εἰς γαλήνην πέσωσιν εἰς χεῖρας τῶν ἐπὶ τοῦ παραλίου πολυαρίθμων ἐχθρῶν. Σφοδρᾶς δὲ συζητήσεως γενομένης, ἐνίκησεν ἡ τελευταία γνώμη, ἀποδειχθεῖσα καὶ ἡ μόνη σωτήριος, διότι ὁ καλὸς ἄνεμος μετ' ὀλίγον ἐξέπνευσε. Καθ' ἣν δὲ ὥραν ἔκοψαν τὴν ἄγκυραν οἱ ναῦται τοῦ πλοίου καὶ ἤνοιξαν τὰ πανία εἰς ἔκπλουν ἀνάμεσον τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου,

ἀνεβίβασαν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ψάλλοντες τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου καὶ τὴν ἔθεσαν ἐπὶ τοῦ ἐργάτου· ἱερεὺς δέ τις ἐκ τῶν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, διασωθεὶς ἐπὶ τοῦ πλοίου, ἔψαλλε τὴν παράκλησιν εἰς ἐπήκοον ὅλων· οἱ δὲ ναῦται ἐκύκλωσαν τὴν εἰκόνα, τὴν ἠσπάσθησαν καὶ κατέθεσαν ἕκαστος ὅ,τι προῃρεῖτο ἐπὶ σκοπῷ νὰ τὴν χρυσώσωσιν ἀπαλλαττόμενοι τοῦ προφανοῦς κινδύνου. Εἷς δὲ τῶν ναυτῶν, προσφέρων καὶ αὐτὸς τὸν ὀβολόν του, προσήλωσε τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὴν εἰκόνα καὶ εἶπε μεγαλοφώνως "Παναγία μου, ἂν δὲν "μᾶς σώσῃς, θὰ χαθῇς καὶ σύ." Μετὰ δὲ τὴν παράκλησιν ὁ μὲν ἱερεὺς δὲν ἔπαυσε προσευχόμενος καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ κινδύνου, οἱ δὲ ναῦται, σπασθέντες ἀλλήλους τὸν τελευταῖον ἀσπασμόν, "καλὴ ἐντάμωσις εἰς τὸν ᾅδην" εἶπαν, καὶ κατέλαβαν τὰς θέσεις των πλήρεις θάρρους ὑπὸ τὴν συνετὴν ὁδηγίαν τοῦ Βώκου ἱσταμένου ἀφόβως ἐπὶ τῆς στέγης τοῦ πλοίου εἰς ἐμψύχωσιν τοῦ πληρώματος, καὶ ὑπὸ τὴν ὑφοδηγίαν τοῦ γενναίου Σαχτούρη. Ἀλλ' ὅ,τι ἐφοβοῦντο μὴ πάθωσιν ὑπὸ ἐχθροῦ, ἐκινδύνευσαν νὰ πάθωσιν ὑπὸ φίλου. Τὸ παιδίον τοῦ πλοίου, ἀπαρηγόρητον διὰ τὸν θάνατον τοῦ πλοιάρχου, κατέβη ὅπου ἦτο τὸ εἰκονοστάσιον, ἥρπασε τὴν ἔμπροσθεν τῶν εἰκόνων κανδυλίθραν καὶ βαστάζον αὐτὴν ἀναμμένην καὶ φωνάζον, "τί τὴν θέλομεν τὴν "ζωήν, ἀφ' οὗ ἐχάθη ὁ πλοίαρχός μας," ἔτρεξε δρομαῖον νὰ τὴν ῥίψῃ εἰς τὴν πυριτοθήκην· ἀλλ' οἱ ναῦται τὸ συνέλαβαν καὶ τὸ ἔδεσαν ὡς παράφρον. Ἐν τούτοις, προχωρῶν ὁ Ἄρης ἔφθασεν εἰς τὸ στόμα τοῦ λιμένος, στόμα δὲ αὐτὸν τοῦ ᾅδου, καὶ ἀμέσως ἐκυκλώθη ὑπὸ μιᾶς φρεγάτας, μιᾶς κορβέττας καὶ τριῶν βρικίων καὶ ἐκανονοβολεῖτο ἔμπροσθεν, ὄπισθεν, δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν· ἀντεκανονοβόλει καὶ αὐτὸς ἀκαταπαύστως, ὑπερασπίζετο, ἐπροχώρει, καὶ πολλὰ παθὼν ἀπέφυγε τὸν ἐκ τῶν πλοίων τούτων κίνδυνον, ἀλλ' ἔπεσε μετ' ὀλίγον εἰς τὸ μέσον πολ-

λῶν ἄλλων. Τρεῖς ὥρας ἐπάλαισεν ἐν μέσῳ σμήνους, καὶ ἡ τρομερὰ αὕτη πάλη τοῦ ἀφῆρεσεν ὁλοκληρον τὸν ἐπίδρομον, κατετρύπησε τὰ πανία του, κατεσύντριψε τὸ πηδάλιόν του καὶ κατέκοψε τὰ σχοινία του· οἱ δὲ ναῦται, περιφερόμενοι ἐπὶ τοῦ καταστρώματος, ἐπάτουν ἐπὶ τῶν πεπυρωμένων μύδρων καὶ βολίων τῶν ἀδιακόπως ἐκ τῶν ἐχθρικῶν πλοίων βροχηδὸν ῥιπτομένων καὶ εἰς ὅλον τὸ κατάστρωμα τοῦ Ἄρεος διεσπαρμένων. Τοιαύτη ἦτον ἡ κατάστασίς των, ὅτε ἓν δικάταρτον, ἔχον εὐρωπαίους ναύτας καὶ Αἰγυπτίους στρατιώτας, ἐπλησίασε τὸν Ἄρην ἐντὸς βολῆς πιστόλας, καὶ οἱ ἐν αὐτῷ ἡτοιμάζοντο νὰ τὸν πατήσωσιν. Ἰδόντες τὸν νέον τοῦτον κίνδυνον οἱ ἐν τῷ Ἄρῃ, καὶ ἀναλογιζόμενοι ὅτι οἱ ἐχθροί, ἀπηυδισμένων αὐτῶν, εὔκολον ἦτο καὶ νὰ τὸν πατήσωσι καὶ νὰ τὸν κυριεύσωσι, διέταξαν δύο γέροντας ἔχοντας ἑτοίμους πιστόλας νὰ πυροβολήσωσιν εἰς τὴν πυριτοθήκην ἅμα ἐπατεῖτο τὸ πλοῖον. Ἐμάντευσαν ἴσως οἱ ἐν τῷ ἐχθρικῷ τὴν ἀπόφασιν τῶν Ἑλλήνων, ἰδόντες τὴν κίνησίν των, καὶ ἐπειδή, τούτου γινομένου, θὰ συνεκαίοντο καὶ ἐκεῖνοι, ἀπεμακρύνθησαν, καὶ οὕτως ἀπηλλάγη ὁ Ἄρης. Ἐν τοσούτῳ ἐπλησίαζεν ἡ νύξ, καὶ κατὰ περίστασιν κατεφλέχθη ἓν ἐχθρικὸν πλοῖον. Τὸ συμβὰν τοῦτο ἔβαλεν εἰς ταραχὴν τὰ λοιπὰ ἐχθρικά, καὶ βοηθούμενος ἐντεῦθεν ὁ Ἄρης διεξέπλευσε καὶ ὑπεξέφυγεν ὡς ἐκ θαύματος τὸν κίνδυνον. Δύο τῶν ναυτῶν του μόνον ἐσκοτώθησαν καὶ ἑπτὰ ἐπληγώθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ Σαχτούρης.

Τὴν ἅλωσιν τῆς Σφακτηρίας παρηκολούθησεν ἡ πτῶσις τῶν παλαιῶν Ναβαρίνων. Τὴν 29 ἐφώρμησαν οἱ ἐχθροὶ διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης καὶ συνῆψαν μάχην. Οἱ Ἕλληνες δὲν ἤλπιζαν ἄλλοθεν βοήθειαν, καὶ πολλοὶ αὐτῶν ἀπεφάσισαν νὰ φύγωσι τὴν ἐπιοῦσαν νύκτα διὰ μέσου τῶν ἐχθρῶν, διότι ἄλλος τρόπος φυγῆς δὲν ἦτο, καὶ προειδοποίησαν τοὺς ἐν Λιγουδίστῃ Ἕλληνας παραγγείλαντές τοις

νὰ τουφεκίζωσιν ἐπ' ἐλπίδι ἀντιπερισπασμοῦ. Ἐλθούσης τῆς νυκτὸς ἐξῆλθαν, ἀλλ' εἰς οὐδὲν ὠφελήθησαν ἐπὶ τῆς ἐξόδου των ὑπὸ τῶν ἐν Λιγουδίστῃ μὴ τουφεκισάντων, καὶ πεσόντες ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἐχθρικοῦ ἱππικοῦ ἀπέτυχαν· καὶ οἱ μὲν ὠπισθοδρόμησαν, οἱ δὲ ἐφονεύθησαν, καὶ ἄλλοι ᾐχμαλωτίσθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ ἐπίσκοπος Μοθώνης (β), ὁ ἀδελφός του, ὁ Χατσῆ-Χρῆστος, ὁ Ἀναγνώστης Κανελόπουλος, ὁ Ἀναστάσης Δαριώτης καὶ ὁ Βάρβογλης. Τὴν δ' ἐπαύριον παρεδόθησαν ὑπὸ συνθήκην καὶ οἱ διαμείναντες ἐν τῷ παλαιοφρουρίῳ καὶ ἀπελύθησαν ὅλοι ἀβλαβεῖς, ἀλλ' ἄοπλοι καὶ ἀχρήματοι· ἦσαν δὲ 786· μόνοι ἐκρατήθησαν οἱ ἐπὶ τῆς ἐξόδου αἰχμαλωτισθέντες ὡς μὴ ὑπὸ τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης· οἱ δὲ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Σωτήρη Χοτσαμάνη, μὴ καταδεχόμενοι νὰ παραδοθῶσιν, ἔφυγαν ξιφήρεις διὰ μέσου τῶν ἐχθρῶν καὶ οἱ πλεῖστοι ἐσώθησαν.

Καθ' ἣν δὲ ἡμέραν παρεδόθησαν οἱ παλαιοὶ Ναβαρῖνοι, ἡ περιφερομένη ἔξωθεν τῶν Μοθωκορώνων ὑπὸ τὸν Μιαούλην μοῖρα, μὴ δυναμένη νὰ βλάψῃ τὸν μέγαν ἐχθρικὸν στόλον, εἰσέπλευσε πρὸς τὸ ἑσπέρας τὸν λιμένα τῆς Μοθώνης, ὅπου διέμενάν τινα τῶν ἐχθρικῶν πλοίων πολεμικὰ καὶ φορτηγά, ἐπέρριψε πέντε πυρπολικὰ τὸ ἓν κατόπιν τοῦ ἄλλου, καὶ ἔκαυσε μίαν μεγάλην φρεγάταν, τρεῖς κορβέττας, τρία ἄλλα πολεμικά, καὶ τρία φορτηγά. Ἐκάη δὲ καὶ μία τροφαποθήκη.

Μετὰ δὲ τὴν κυρίευσιν τῆς Σφακτηρίας καὶ τῶν παλαιῶν Ναβαρίνων, ὁ Ἰβραήμης παρήγγειλε τοῖς ἐν Νεοκάστρῳ διὰ τοῦ ἐπισκόπου Μοθώνης καὶ τοῦ Χατσῆ-Χρήστου νὰ παραδοθῶσιν, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη· ἔστειλεν ἐπ' ἐλπίδι συμβιβασμοῦ μετὰ δύο ἡμέρας τρεῖς ἀξιωματικούς του Τούρκους, ἀλλ' οὐδὲ καὶ τότε εἰσηκούσθη· ἐπὶ τέλους ἤγειρε δύο ἄλλα τηλεβολοστάσια κατὰ τοῦ φρουρίου, ἔφερε πλησίον αὐτοῦ 11 φρεγάτας καὶ κορβέττας καὶ 5 βρίκια, καὶ

τὴν 3 μαΐου ἐπολέμει τὸ φρούριον διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης. Τρεῖς ἡμέρας ἀκαταπαύστως πολεμούμενοι οἱ Ἕλληνες ἐδέχθησαν ὅ,τι ἀπέῤῥιψαν πρότερον, καὶ τὴν 6 ὑπέγραψαν ὑπὸ τὴν σκηνὴν τοῦ Ἰβραήμη συνθήκην ἐπὶ παραδόσει τῶν ὅπλων, ἐξαιρουμένων τῆς τοιαύτης ὑποχρεώσεως 30 ἀξιωματικῶν, καὶ ἐπὶ μετακομίσει πάντων ἀνεξόδως ὑπὸ οὐδετέραν σημαίαν εἰς Καλαμάταν· ἀλλά, καὶ ἀφ' οὗ ὑπέγραψαν τὴν συνθήκην, ὑποπτεύσαντες ἐπιβουλὴν δὲν παρεδίδοντο. Ἐν ᾧ δὲ διεπραγματεύετο ἡ παράδοσις τοῦ φρουρίου, εὔτολμός τις τῶν ἐν αὐτῷ Κύπριος, διακολυμβήσας ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν Αἰγυπτίων εἴς τινα ἀγγλικὴν φρεγάταν ἔξωθεν τοῦ λιμένος φανεῖσαν, ἐπέδωκε τῷ πλοιάρχῳ γράμμα τῶν πολιορκουμένων αἰτουμένων τὸν κατάπλουν πολεμικοῦ πλοίου καὶ ξένην παρέμβασιν εἰς ἀσφαλῆ ἀπομάκρυνσίν των· ἐπὶ τῇ αἰτήσει δὲ ταύτῃ, διαβιβασθείσῃ εἰς Σμύρνην παρὰ τοῦ πλοιάρχου, κατέπλευσαν ἡ γαλλικὴ γολέττα Ἀμάραντος, καὶ ἡ αὐστριακὴ Ἀρεθοῦσα, καὶ ὑπὸ τὴν παρέμβασιν αὐτῶν ἐνηργήθη ἡ συνθήκη, καὶ μετεκομίσθησαν ὅλοι ἀσφαλῶς εἰς Καλαμάταν, τὸν ἀριθμὸν 1180. Δύο μόνους ἐξ αὐτῶν ἐκράτησεν ὁ Ἰβραήμης παρὰ τὴν συνθήκην τὸν Γεωργάκην Μαυρομιχάλην καὶ τὸν Γιατράκον ἐπὶ λόγῳ ὅτι παρέβησαν οἱ Ἕλληνες τὴν ἐπὶ τῆς πτώσεως τοῦ Ναυπλίου συνθήκην κρατήσαντες αὐθαιρέτως τοὺς δύο πασάδας. Ἀλλ' ἐκρατήθησαν οἱ πασάδες ὡς μὴ ἔνσπονδοι, μὴ θελήσαντες νὰ συνυπογράψωσι τὴν συνθήκην. Δέκα ἡμερῶν βρῶσις καὶ τεσσάρων πόσις εὑρέθη ἐν τῷ παραδοθέντι φρουρίῳ. Ἡ δὲ κυρίευσις αὐτοῦ ὠφέλησε τὰ μέγιστα τὸν ἐχθρὸν διὰ τὴν συγκυρίευσιν τοῦ εὐρυχωροτάτου καὶ ἀσφαλεστάτου λιμένος τόσον χρησίμου εἰς κατάπλουν στόλου καὶ εἰς μεταφορὰν στρατευμάτων καὶ παντὸς ἀναγκαίου ἐξ Αἰγύπτου καὶ Κρή-

της. Πεσόντος τοῦ Νεοκάστρου, ὁ ἐχθρικὸς στόλος ἐπανέπλευσεν ἀβλαβὴς καὶ ἀνενόχλητος εἰς Σούδαν.

Τὸ δὲ ναυτικὸν τῆς Ἑλλάδος ἐδοξάσθη μετ' ὀλίγον παρὰ τὸν Καφηρέα, ἀκρωτήριον τῆς Εὐβοίας ἀντικρὺ τῆς Ἄνδρου.

Ἔμαθεν ἐν καιρῷ ἡ κυβέρνησις ὅτι ἡτοιμάζετο εἰς ἔκπλουν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τὸν καπητάμπασαν ἡ βυζαντινὴ μοῖρα, καὶ εἰς ἀντίκρουσιν ἐξέπλευσεν ἡ δευτέρα ἑλληνικὴ ἐξ 20 πολεμικῶν καὶ 8 πυρπολικῶν ὑπὸ τὸν Σαχτούρην, τὸν Κολανδροῦτσον καὶ τὸν Ἀποστόλη. Αἱ δύο αὗται μοῖραι συνηντήθησαν τὴν 16 μαΐου μεταξὺ Τενέδου καὶ Λίμνου καὶ ἠκροβολίσθησαν· συνίστατο δὲ ἡ βυζαντινὴ ἐκ 3 φρεγατῶν, 10 κορβετῶν καὶ 38 βρικίων καὶ γολεττῶν ἐνόπλων· παρηκολούθουν δὲ καί τινα φορτηγά. Μετὰ τὸν μεταξὺ Τενέδου καὶ Λίμνου ἀκροβολισμόν, ἀμφότεραι αἱ μοῖραι ἔπλεαν πρὸς δυσμὰς ἀντιπαρατηρούμεναι· τὴν δὲ 20 ἐξημερώθησαν ἔξωθεν τῆς Ἄνδρου, καὶ τὴν γ' ὥραν μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ἐναυμάχησαν μεταξὺ τῆς νήσου ταύτης καὶ τοῦ Καφηρέως. Ἀμφιῤῥεπὴς ἐφαίνετο ἡ μάχη μέχρι πολλοῦ, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες ἔβαλαν ἐπὶ τέλους εἰς ἀταξίαν τὴν ἐχθρικὴν μοῖραν, διαῤῥήξαντες τὴν δεξιὰν πτέρυγά της. Ἐπὶ τῆς ἀταξίας δὲ ταύτης, παρατηρήσας ὁ Σαχτούρης ὅτι μία φρεγάτα ἔπλεεν ὑπήνεμος καὶ μακρὰν τῶν λοιπῶν πλοίων, καὶ ὅτι ἐφαίνοντο ἐσπασμένα τὰ κατάρτιά της, ἐπέπλευσε συνοδευόμενος ὑπὸ δύο πυρπολικῶν, τοῦ Ματρόζου καὶ τοῦ Μουσιοῦ. Ἐμπόδια ηὗραν τὰ τρία ταῦτα πλοῖα κατὰ τὸν πλοῦν, ἀπαντήσαντα μίαν φρεγάταν καὶ μίαν κορβέτταν· ἀλλὰ τὰ ὑπερέβησαν, ἐπλησίασαν τὴν παθοῦσαν φρεγάταν, ἐπέπεσαν τὰ δύο πυρπολικὰ καὶ τὴν ἐφλόγισαν. Ἡ φρεγάτα αὕτη 66 κανονίων καὶ ἡ ὀγκωδεστέρα τῆς μοίρας, ἦτον ἡ ναυαρχίς, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ παθήματός της εὑρέθη ὁ

ναύαρχος ἐν ἄλλῳ πλοίῳ· ἔφερε δὲ σχεδίας εἰς ἅλωσιν τοῦ Μεσολογγίου, πάμπολλα πολεμεφόδια καὶ τὸ γλωσσόκομον. Μετὰ 10 δὲ λεπτὰ ἀφ' οὗ ἐφλογίσθη, διεσκορπίσθη, καὶ οἱ ἐμπλέοντες 800, ἐν οἷς 150 πυροβολισταί, ἀπωλέσθησαν ὅλοι· ἀπωλέσθησαν καὶ 3 πυρπολητὰι καὶ ἐπληγώθησαν 4. Τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα διέῤῥηξαν μετ' ὀλίγον καὶ τὴν ἄλλην πτέρυγα τῆς ἐχθρικῆς μοίρας, καὶ ὁ πυρπολητὴς Μπούτης, ἰθύνας καὶ αὐτὸς εὐστόχως τὸ πυρπολικόν του εἰς μίαν κορβέτταν 34 κανονίων, τὴν ἔκαυσεν αὔτανδρον· τότε καὶ τὰ τῆς μιᾶς καὶ τὰ τῆς ἄλλης πτέρυγος πλοῖα τοῦ ἐχθροῦ διεσκορπίσθησαν, καί τινα μὲν αὐτῶν, ἐν οἷς καὶ τὸ φέρον τὸν καπητάμπασαν διεσώθησαν τὴν 27 εἰς Σούδαν, 20 δὲ ἄλλα κατέφυγαν ὑπὸ τὴν Κάρυστον, μία δὲ κορβέττα καταδιωκομένη ὑπὸ δύο ἑλληνικῶν βρικίων, ἔπεσεν εἰς τοὺς βράχους τῆς Σύρας καὶ ἐκάη παρὰ τῶν ἐν αὐτῇ, ὁ δὲ πλοίαρχος καὶ τὸ πλήρωμα, ὡς 200, ἐν οἷς καὶ 25 Εὐρωπαῖοι, παρεδόθησαν εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Σύρας, οἵτινες, φοβούμενοι μᾶλλον ἢ φοβοῦντες τοὺς ἐπ' ἐλπίδι σωτηρίας καταφυγόντας, ἐξῆλθαν εἰς προϋπάντησίν των ὑπὸ λευκὴν σημαίαν. Ὁ ὄχλος ἐκακοποίησε τοὺς Εὐρωπαίους καὶ ἐσκότωσέ τινας τῶν Τούρκων· οἱ δὲ λοιποὶ μετεκομίσθησαν εἰς Ὕδραν. Συνελήφθησαν δ' ἐπὶ τῆς ναυμαχίας ταύτης 5 φορτηγὰ ὑπὸ αὐστριακὴν σημαίαν φέροντα πυρίτιδα, κανόνια καὶ ἄλλα πολεμικὰ εἴδη εἰς χρῆσιν τῶν πολιορκητῶν τοῦ Μεσολογγίου. Τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα, παρακολουθοῦντα τὰ ἐχθρικά, ἀπήντησαν τὴν 23 κάτωθεν τῆς Μήλου τὰ ὑπὸ τὸν Μιαούλην, ἐχαιρετήθησαν, ἠνώθησαν ὅλα, καὶ εἰσέπλευσαν αὐθημερὸν τὸν λιμένα τῆς Μήλου, 70 τὸν ἀριθμόν. Ἡ κατὰ θάλασσαν αὕτη νίκη ἐπανηγυρίσθη λαμπρῶς τὴν 24 ἐν Ναυπλίῳ.

1825.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΔ.

Ἀποτυχία τῆς ἐκστρατείας Κουντουριώτου.—Ἀμνηστια ἀνταρτῶν.—Μάχη κατὰ τὴν θέσιν Μανιάκι.—Κινήματα Ἰβραήμη εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου καὶ συγκρούσεις.—Ὁ Χαμιλτὼν ἐν Ναυπλίῳ.—Παθήματα Ἑλλήνων καὶ ἐπάνοδος Ἰβραήμη εἰς Μεσσηνίαν.—Ὁ Φαβιέρος ἀρχηγὸς τοῦ τακτικοῦ.—Κατορθώματα Ἑλλήνων.—Ἀτυχὴς ἀπόπειρα εἰς ἅλωσιν Τριπολιτσᾶς.—Ἀνταλλαγὴ αἰχμαλώτων.—Ἀπόπειρα δολοφονίας Ἰβραήμη.

ΤΑ ἀλλεπάλληλα κατορθώματα τοῦ Ἰβραήμη ἐφόβησαν μεγάλως τοὺς Ἕλληνας. Τὰ στρατεύματα τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος ἀνεχώρησαν ὅλα ἐκ Πελοποννήσου· ἡ Πελοπόννησος δὲν ἐκινεῖτο· αἱ ἐπαρχίαι της ἐζήτουν τοὺς ἐν Ὕδρᾳ φυλακισθέντας ἀρχηγούς των, καὶ οἱ σχετικώτεροι αὐτῶν, θεωροῦντες τὴν πρόοδον τοῦ ἐχθροῦ ὡς συντελοῦσαν εἰς τὴν ἀπολύτρωσίν των, δὲν ἐδυσχέραιναν. Ὁ ἐχθρὸς αὐτῶν Κουντουριώτης δὲν εὐδοκίμησεν ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας του, καὶ ὄχι μόνον δὲν ἦτον, ὡς ἄλλοτε, ἐπίφοβος πρὸς τοὺς ἀντιπάλους του, ἀλλ' οὔτε κἂν ἀσφαλής. Καθήμενος ἐν Σκάλᾳ ἀνεκάλυψεν ὅτι συγγενεῖς τῶν ἀνταρτῶν ἐμελέτων νὰ τὸν ἁρπάσωσι καὶ νὰ μὴ τὸν ἀπολύσωσιν εἰμὴ ἐπὶ τῇ ἀπολύσει τῶν συγγενῶν των· διέφθειραν δὲ καί τινας τῆς φρουρᾶς του. Τόσον δὲ ἐφοβήθη ἀνακαλύψας τὰ μελετώμενα, ἀψευδῆ μὲν ἀλλ' εὐδιασκέδαστα, ὥστε μετέβη αἴφνης εἰς Καλαμάταν, καὶ ἐμβὰς εἰς πλοῖον κατέφυγεν εἰς Ναύπλιον ἀφήσας τὰ πάντα εἰς ταραχὴν καὶ εἰς ἀπελπισίαν. Ἀλλ' ὅσον ὁ λαὸς τῆς Πελοποννήσου ἐδυσ-

φόρει διὰ τὴν ἀπουσίαν καὶ τὴν καταδρομὴν τῶν ἀρχηγῶν του, τόσον τὸ νομοτελεστικὸν κατεγίνετο πῶς νὰ τοὺς ἐξοντώσῃ. Διέφυγαν τὰς χεῖράς του οἱ δύο κινδυνωδέστεροι ἐχθροί του, οἱ Ἀνδρέαι, καὶ περὶ πολλοῦ ἔχον τὴν χείρωσίν των πρὶν τιμωρήσῃ τοὺς ἄλλους, διέταξε τὸν Τσόγκαν, νὰ τοὺς στείλῃ ὑπὸ ἀσφαλῆ συνοδίαν εἰς Ναύπλιον. Ἀλλ' ὁ διαταχθεὶς δὲν ὑπήκουσε διὰ τὰς πρὸς αὐτοὺς σχέσεις του καὶ τοὺς ἐφυγάδευσεν εἰς Κάλαμον προφασισθείς, ὅτι δὲν ἐδύνατο νὰ τρέφῃ πλέον αὐτοὺς καὶ τοὺς ἑκατὸν ἀκολούθους των. Ὁ λόγος οὗτος, καὶ ἀληθὴς ἂν ἦτο, δὲν ἀπήλλαττε τῆς εὐθύνης τὸν Τσόγκαν, διότι, παραλαβὼν αὐτοὺς ὑπὸ τῷ ὅρῳ νὰ τοὺς φυλάξῃ καὶ στείλῃ εἰς τὴν κυβέρνησιν, ἂν ἐζητοῦντο, ὤφειλεν, ἂν δὲν ἐδύνατο νὰ τοὺς τρέφῃ, νὰ εἰδοποιήσῃ τὴν Ἀρχὴν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ἢ νὰ τοὺς παραδώσῃ· ἀλλ' αὐτός, πεποιθὼς ἐπὶ τὴν μάχαιράν του, ἔβαλεν εἰς πρᾶξιν ὅ,τι ἡ καρδία του τῷ ὑπηγόρευσε, παραβὰς τὰ πρὸς τὴν κυβέρνησιν καθήκοντά του. Ἡ κυβέρνησις, μαθοῦσα τὸ γεγονός, ἔσπευσε νὰ παρακαλέσῃ τὴν ἰόνιον κυβέρνησιν ν' ἀποπέμψῃ τοὺς εἰς τὴν γῆν αὐτῆς καταφυγόντας· ἀπεπέμφθησαν, ἀλλὰ πλήρεις θάρρους ἦλθαν αὐτοπροαίρετοι εἰς Πελοπόννησον, καὶ μὴ δηλώσαντες τὸν τόπον τῆς διατριβῆς των ἔγραψαν τῇ βουλῇ ὅτι ἕτοιμοι ἦσαν νὰ συναγωνισθῶσι κατὰ τοῦ δεινοῦ καὶ εὐτυχοῦς ἐχθροῦ τῆς πατρίδος· παρεμέρισαν δὲ πρὸς καιρὸν ἔν τινι χωρίῳ πλησίον τοῦ Λάλα. Ἐκεῖ, γενομένου λόγου περὶ τῆς πρὸ δύο μηνῶν ἀποβάσεως τοῦ Ἰβραήμη καὶ περὶ τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου, ἐπανέλαβεν ὁ Ζαήμης εἰς δικαιολογίαν τοῦ ἐρχομοῦ του ὅ,τι ἐκήρυξεν ἄλλοτε διὰ τῆς πρὸς τὴν συνέλευσιν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος ἐπιστολῆς του, δηλαδή, ὅτι "ὡρκίσθη ν' ἀποθάνῃ ἐπὶ τῆς φίλης πατρίδος "μαχόμενος ὑπὲρ αὐτῆς." Κατεταράχθη ἡ κυβέρ-

νησις ἀκούσασα, ὅτι οἱ μέχρι θανάτου καταδιωκόμενοι ἐχθροί της ἐτόλμησαν νὰ πατήσωσι τὸ ἔδαφος τῆς Πελοποννήσου, καὶ διέταξε τοὺς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ὑπαλλήλους της νὰ τοὺς συλλάβωσιν, ὅπου καὶ ἂν εὑρίσκοντο, καὶ στείλωσιν ἀσφαλῶς εἰς τὴν κυβέρνησιν· ἀλλὰ τὰ πολεμικὰ συμβάντα ὑπερίσχυσαν τῆς διαταγῆς της, καὶ ὄχι μόνον οἱ διαταχθέντες δὲν τοὺς συνέλαβαν, ἀλλ' ὅλοι ἐπὶ τῶν ἀλλεπαλλήλων ἀποτυχιῶν τῶν Ἑλλήνων ἐμέμφοντο τοὺς κυβερνῶντας ὡς ἀναξίους, ἐθεώρουν τοὺς καταδιωκομένους ὡς σωτῆρας, καὶ αὐξανομένου τοῦ κακοῦ, ὑψώθη φωνὴ ὑπὲρ αὐτῶν ἀπὸ ἄκρου ἕως ἄκρου τῆς Πελοποννήσου. Ἴσχυσεν ἡ φωνὴ τοῦ λαοῦ παρὰ τῇ βουλῇ τῇ πάντοτε ἐπιεικῶς πολιτευομένῃ πρὸς τοὺς Ἀνδρέας, ἴσχυσεν ἐπὶ τέλους ἡ ὑπὲρ αὐτῶν φωνὴ τῆς βουλῆς παρὰ τῷ νομοτελεστικῷ, καὶ τὴν 18 μαΐου ὑπεγράφη γενικὴ καὶ πλήρης ἀμνηστία, ἀπελύθησαν οἱ ἐν Ὕδρᾳ, καὶ παρόντων αὐτῶν καὶ ὅλων τῶν μελῶν τῆς κυβερνήσεως καὶ πλήθους λαοῦ ἐψάλη τὴν 19 δοξολογία ἐν Ναυπλίῳ, ἐξεφωνήθη λόγος ὑπὲρ ὁμονοίας, ἀνεγνώσθη τὸ κήρυγμα τῆς ἀμνηστίας, ἀνεδείχθη αὐθημερὸν ὁ Κολοκοτρώνης γενικὸς ἀρχηγὸς τῆς Πελοποννήσου, παρέλαβεν ὅσους ηὗρεν ἐν Ναυπλίῳ προθύμους νὰ τὸν ἀκολουθήσωσι καὶ ἐξῆλθε τὴν ἐπαύριον ἐπὶ στρατολογίᾳ εἰς τὰς ἐπαρχίας. Τοιουτοτρόπως οἱ μὲν πρὸ ὀλίγου ἀποκηρυχθέντες καὶ μέχρι θανάτου καταδιωχθέντες ὡς ὀλετῆρες τῆς πατρίδος ἐθεωρήθησαν ὡς σωτῆρες αὐτῆς· οἱ δὲ καταδιῶκται αὐτῶν νομοτελεσταί, οἱ διὰ τῆς σπατάλης τοῦ δημοσίου πλούτου ὑπερισχύσαντες, κατῃσχύνθησαν.

Ἐν τούτοις, ὁ Ἰβραήμης, πρὶν προχωρήσῃ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Νεοκάστρου, ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ μὴ ἀφήσῃ ὄπισθέν του ἐχθρούς· καὶ μαθὼν ὅτι κατὰ τὴν μεταξὺ

Ἀρκαδίας καὶ Νεοκάστρου πρὸς ἀνατολὰς θέσιν Μανιάκι ἦσαν πολλοὶ Ἕλληνες, ἐπεστράτευσε. Πολλοὶ τῷ ὄντι ἐκ διαφόρων μερῶν τῆς Πελοποννήσου συνήχθησαν εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην διὰ προτροπῆς τοῦ Δικαίου· ἀλλ' ἐγγίζοντος τοῦ κινδύνου ἑξακόσιοι μόλις ἀπέμειναν ὑπ' αὐτόν, τὸν Κεφάλαν, τὸν Καπητανάκην καὶ τὸν Βοϊδῆν. Τὴν 19 τρισχίλιοι Αἰγύπτιοι ἱππεῖς καὶ πεζοὶ ὑπὸ τὸν Ἰβραήμην κατέλαβαν τὴν Σκάρμιγκαν, χωρίον πλησίον τοῦ Μανιακίου, τὴν δὲ ἐπαύριον ὥρμησαν εἰς τὰ ὀχυρώματα τῶν Ἑλλήνων. Ὡς λέοντες ἐπολέμησαν οἱ ὀλίγοι Ἕλληνες, ὑπερτριακοσίους ἐχθροὺς κατὰ γῆς ἔῤῥιψαν, ἀλλ' ἠφανίσθησαν κατὰ κράτος καὶ αὐτοί, καὶ ἀπέθαναν καὶ οἱ τέσσαρες ἀρχηγοί των. Ἐθαύμασε τὴν ἀνδρίαν τῶν τεσσάρων ἀρχηγῶν καὶ κατ' ἐξοχὴν τοῦ Δικαίου ὁ Ἰβραήμης, εἰπὼν ὅτε ἔφεραν τὴν κεφαλὴν ἐνώπιόν του, "ἁμαρτία νὰ "χαθῇ τοιοῦτος πολέμαρχος." Ἐν πολλοῖς ὑπενθύμιζεν ὁ πολέμαρχος οὗτος τὸν ἀσυνεπῆ χαρακτῆρα τοῦ Ἀλκιβιάδου, ἄλλοτε ἐν τρυφαῖς καὶ ἄλλοτε ἐν κακουχίαις ἡμερονυκτίζων, καὶ πάντα μὲν τὰ ἄλλα δεύτερα τῆς φιλαυτίας του ὡς ὁ Ἀλκιβιάδης λογιζόμενος, ἀλλ' ὑπὲρ ἐκεῖνον ἀγαπῶν τὴν πατρίδα.

Τὴν δὲ ἐπαύριον τῆς μάχης, ἄλλο τάγμα Αἰγυπτίων ἐπάτησε τὴν Ἀρκαδίαν καὶ τὴν ἐλεηλάτησεν, ἀλλ' ὀλιγώτατοι τῶν κατοίκων της συνελήφθησαν ἢ ἐφονεύθησαν, διότι μαθόντες τὸν ἀφανισμὸν τῶν ἐν Μανιακίῳ ἔφυγαν ὅλοι σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις, οἱ μὲν διὰ ξηρᾶς οἱ δὲ διὰ θαλάσσης. Καὶ ὁ μὲν ἐχθρικὸς στρατὸς ἐπανῆλθεν εἰς τὰ φρούρια, ἱππεῖς δέ τινες διεσπάρησαν εἰς Μεσσηνίαν, καὶ κατήντησαν καίοντες καὶ λεηλατοῦντες καὶ εἰς Μικρομάνην. Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας ἐξεστράτευσεν ὁ Ἰβραήμης εἰς Καλαμάταν. Δισχίλιοι ὁπλοφόροι, οἱ πλεῖστοι Μανιάται, ἦσαν ἐν αὐτῇ καὶ ὅλοι τὴν ἐγκατέλειψαν

καὶ ἔφυγαν. Κυριεύσας ὁ Ἰβραήμης ἀμαχητὶ τὴν πόλιν τὴν 28, τὴν ἔκαυσεν, ἐκυρίευσε καὶ ἔκαυσε καὶ τὸ Νησί, καὶ τὰς Κυτριάς, καὶ τὸν Ἀρμυρόν, καὶ ἐπανῆλθεν εἰς Μοθώνην.

Ἐν τούτοις, καθ' ἃς ὁ Κολοκοτρώνης ἐξέδωκε διαταγάς, συνήχθησαν λήγοντος τοῦ μαΐου εἰς τὸ Μακρυπλάγι τρισχίλιοι ὁπλοφόροι· συνήχθησαν καὶ χίλιοι εἰς Τσαμί, θέσιν μίαν ὥραν ἀπέχουσαν τῶν στενῶν τοῦ Λεονταρίου· σκοπὸς δὲ αὐτῶν ἦτο νὰ ἐμποδίσωσι τοὺς Αἰγυπτίους τοῦ νὰ προχωρήσωσιν εἰς Τριπολιτσάν. Ἀφ' οὗ δὲ τοιουτοτρόπως ἐδυναμώθησαν αἱ θέσεις αὗται, ἐκινήθη ὁ Κολοκοτρώνης πρὸς τὴν Πολιανὴν εἰς προκαταλαβὴν τῆς δύσβατου καὶ κρημνώδους ὁδοῦ τῆς Σορόκας· ἀλλὰ προλαβόντες οἱ Αἰγύπτιοι διῆλθαν τὴν 4 ἰουνίου, καὶ ἐκυρίευσαν τὴν Πολιανήν. Τούτου δὲ γενομένου, συνῆλθαν ἐπὶ τῇ προσκλήσει τοῦ Κολοκοτρώνη τὰ κατὰ τὸ Μακρυπλάγι στρατεύματα εἰς Ἄκωβον μίαν ὥραν ἀπὸ τῆς Πολιανῆς καὶ κατέλαβαν καὶ τὴν ὀχυρὰν θέσιν τῆς Δραμπάλας καὶ τὸ Διῤῥάχι. Τὴν δὲ 6 ἰουνίου ἐστράτευσαν οἱ Αἰγύπτιοι ἐπὶ τοὺς ἐν Δραμπάλᾳ, ἦλθαν ἐπιβοηθοὶ τούτων οἱ ἐν Διῤῥαχίῳ καὶ ἐπολέμησαν ὅλην τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἐτράπησαν οἱ Λακεδαιμόνιοι εἰς φυγήν, πληγωθέντος εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ γενναίου αὐτῶν ἀρχηγοῦ Γεωργάκη Γιατράκου· δὲν ἔπαυσαν δὲ πολεμοῦντες ὅλην τὴν νύκτα. Τὴν δὲ ἐπαύριον ἔστησαν οἱ ἐχθροὶ κανόνια, ὑπερίσχυσαν, ἐκυρίευσαν τὴν πηγήν, ὅθεν ὑδρεύοντο οἱ Ἕλληνες, καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ὑποχωρήσωσι τὴν νύκτα οἱ μὲν εἰς Τουρκολέκα, οἱ δὲ εἰς Καρύταιναν. Κατὰ τὴν διήμερον δὲ ταύτην μάχην 30 Ἕλληνες ἐφονεύθησαν καὶ 70 ἐπληγώθησαν· πλειότεροι δὲ ἦσαν οἱ παθόντες Τοῦρκοι ὡς πολεμοῦντες τοὺς ἐντὸς ὀχυρωμάτων ἀνώχυροι. Τὴν δ' ἐπιοῦσαν ἐπροχώρησαν οἱ Αἰγύπτιοι ἀνεμποδίστως καίοντες

καθ' ὁδόν, καὶ τὴν 10 εἰσῆλθαν εἰς Τριπολιτσάν, ὅπου δὲν ηὗραν ψυχήν. Ἐπρόκειτο νὰ καύσωσιν οἱ Ἕλληνες τὴν πόλιν, ἀλλ' ἡ αἰφνίδιος εἰσβολὴ δὲν τοῖς ἔδωκε καιρὸν μηδὲ τὰ ἀναγκαιότερα πράγματά των νὰ ἐξαγάγωσιν.

Ἀφ' οὗ δὲ ἀνεπαύθησαν τὰ στρατεύματα, ἐξεστράτευσεν ὁ Ἰβραήμης πρὸς τὸ Ναύπλιον ἀφήσας ἱκανὴν φρουρὰν ἐν Τριπολιτσᾷ. Κατετάραξεν ἡ ἐκστρατεία αὕτη τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν. Πρό τινων ἡμερῶν ἐφημίζετο ὅτι τὸ Ναύπλιον θὰ παρεδίδετο δι' ἐπιβουλῆς· συνελήφθη δὲ καί τις Τοῦρκος, ὑποκρινόμενος τὸν Ἕλληνα, ἐν ᾧ εἰσήρχετο εἰς Ναύπλιον, καὶ εὑρέθη ἀνεπίγραφος καὶ ἀνυπόγραφος ἐπιστολὴ παρ' αὐτῷ, δι' ἧς ἐζητοῦντο πληροφορίαι περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ φρουρίου· ὑπελήφθησαν δὲ ὡς κατάσκοποι τοῦ Μεχμὲτ-Ἀλῆ τινὲς τῶν ἐν Σύρᾳ ἐμπόρων καὶ κυρίως ὁ ἐν Ναυπλίῳ Γεώργιος Ὀρφανίδης καὶ ἐφυλακίσθησαν· ἀλλὰ δικασθέντες καὶ ἀναδικασθέντες ἀθωώθησαν. Ἔνοχος ἀδίκως ὑπελήφθη καὶ ὁ Κωλέττης, μέλος τοῦ νομοτελεστικοῦ, διὰ τὰς πρὸς τὸν Ὀρφανίδην στενὰς σχέσεις του. Πλήρης δὲ ὑποψιῶν ἡ βουλὴ ἀνεδέχθη τὰ περὶ τῆς ἀσφαλείας τοῦ φρουρίου καὶ διῃρέθη εἰς διάφορα τμήματα· καὶ τὰ μὲν τῶν μελῶν της ἐτάχθησαν εἰς προμήθειαν τῶν ἀναγκαίων τοῦ πολέμου καὶ εἰς ἐπισκευὴν τῶν ἐν κακίστῃ καταστάσει ὑποστατῶν, τὰ δὲ εἰς εὕρεσιν τροφῶν, καὶ ἄλλα εἰς φύλαξιν τῶν πυλῶν τῆς πόλεως καὶ ἐπαγρύπνησιν τῶν κανονοστασίων· διωρίσθησαν δὲ καὶ τρεῖς βουλευταὶ ἵνα παρευρίσκωνται παρὰ τῷ νομοτελεστικῷ εἰς αὐστηρὰν ἐφορίαν καὶ διεύθυνσιν κατὰ τὸ δοκοῦν τῶν ἐργασιῶν του. Ἀνεξικάκως ὑπέστη τὸ νομοτελεστικὸν τὸ δεῖγμα τοῦτο τῆς πρὸς αὐτὸ δυσπιστίας τῆς βουλῆς, καὶ ἐπὶ τῇ προτάσει τῶν ἐπὶ τῆς κοινῆς ἀσφαλείας τριῶν βουλευτῶν, προθεμένων πρὸ παντὸς

ἄλλου τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ Παλαμηδίου, ἀνεβιβάσθησαν αὐθημερὸν 200 τακτικοὶ ὑπὸ τὸν Ῥόδιον. Ἀσφαλισθέντων τοιουτοτρόπως ὁπωσοῦν τῶν φρουρίων καὶ γενομένης σκέψεως καὶ περὶ τῆς ἐξασφαλίσεως τῶν ἀντικρὺ τοῦ Ναυπλίου Μύλων, ἔτρεξαν αὐθόρμητοι εἰς ὑπεράσπισιν αὐτῶν ὁ Κωνσταντῖνος Μαυρομιχάλης, ὁ Μακρυγιάννης, καὶ ὁ ἰδιωτεύων πρὸ πολλοῦ καὶ πρόθυμος πάντοτε ἐν κινδύνοις Ὑψηλάντης. Οὗτοι, παραλαβόντες ἐκ τοῦ προχείρου 300, ἐτοποθέτησαν τοὺς μὲν ἐν ταῖς ἀποθήκαις, τοὺς δὲ ἐντὸς τοῦ τοίχου τοῦ παρακειμένου κήπου. Ἡ θέσις τῶν Μύλων ἦτον ἀναγκαία εἰς διατήρησιν τοῦ Ναυπλίου, διότι καὶ πάμπολλαι ἦσαν ἐκεῖ τροφαί, καὶ τὰ εἰς χρῆσιν τῆς πόλεως γεννήματα ἐκεῖ ἠλέθοντο, καὶ ἐκεῖθεν θὰ μετεκομίζετο τὸ νερόν, ἂν ἐκόπτοντο τὰ ὑδραγωγεῖά της.

Ἐλλιμένιζε ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἔμπροσθεν τῶν Μύλων ἡ γαλλικὴ ναυαρχίς· ὁ ναύαρχος Δεριγνῆς καί τινες τῶν ἀξιωματικῶν ἦλθαν εἰς λόγους μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου περὶ τῶν ἐνεστώτων πραγμάτων. Εἰπόντος δέ τινος ὅτι ὁ ἐπικείμενος ἀγὼν ἦτον ἐπικίνδυνος, "ἢ θὰ νικήσωμεν σήμερον," ἀπεκρίθη ὁ γενναῖος Ὑψηλάντης, "ἢ θ' ἀποθάνωμεν." Ἀλλὰ τόσον ἐπικίνδυνος ὁ ἀγὼν δὲν ἦτο, διότι οἱ Μύλοι ἦσαν παράλιοι, καὶ παρῆσαν ἑλληνικαὶ κανονοφόροι, ὥστε καὶ βοήθειαν παρ' αὐτῶν ἠδύναντο πολεμοῦντες οἱ Ἕλληνες νὰ λάβωσι, καὶ νικώμενοι εἶχαν πῶς καὶ ποῦ νὰ σωθῶσιν. Ἐν τούτοις οἱ ἐχθροὶ καταβαίνοντες ἀπὸ τῆς Τριπολιτσᾶς, ἦλθαν ἔμπροσθεν τῶν Μύλων τὴν 13 ἰουνίου περὶ τὴν μεσημβρίαν, καὶ οἱ μὲν ἐπροχώρησαν αὐθημερὸν πρὸς τὸ Ἄργος, οἱ δὲ ἀπέμειναν εἰς ἄλωσιν αὐτῶν· καὶ πρῶτον μὲν ἱππεῖς, κατόπιν δὲ πεζοὶ ὥρμησαν εἰς τοὺς φυλάσσοντας αὐτούς, προκινδυνεύοντος τοῦ Ἰβραήμη, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν ἦσαν δὲ ὀλίγοι οἱ ἐφορμήσαντες, διότι

τὰ παρακείμενα ἄβατα ἕλη ἐμπόδιζαν τὴν ἐφόρμησιν πολλῶν. Διαρκούσης δὲ τῆς μάχης, ἔῤῥιψαν οἱ ἐχθροὶ μέρος τοῦ τοίχου τοῦ κήπου καὶ εἰσῆλθαν καί τινες εἰς αὐτόν· ἀλλ' ἐν ᾧ ἡτοιμάζοντο νὰ εἰσέλθωσι διὰ τοῦ ῥήγματος καὶ ἄλλοι, δεκαπέντε Ἕλληνες καὶ φιλέλληνες ὑπὸ τὸν Μακρυγιάννην, ῥίψαντες κατὰ γῆς τὰ τουφέκια καὶ γυμνώσαντες τὰ ξίφη, ὥρμησαν ἰαχοῦντες ἐπὶ τοὺς προεισελθόντας, τοὺς ἀπεδίωξαν, καὶ διετήρησαν τὴν θέσιν ἐκείνην. Διαρκούσης δὲ τῆς μάχης, ἦλθαν ἐκ Ναυπλίου ἐπιβοηθοὶ ὁ λόχος τῶν εὐζώνων ὑπὸ τὸν Κάρπον καὶ ἄλλοι μὴ τακτικοί, καὶ οὕτως ἔγεινεν ἡ κρίσις τοῦ μέχρι τῆς ὥρας ἐκείνης ἀμφιῤῥεποῦς ἀγῶνος· περὶ δὲ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἔπαυσεν ἡ μάχη, καὶ οἱ ἐχθροὶ ὥδευσαν πρὸς τὸ Ἄργος κατῃσχυμένοι. 50 ἐλογίσθησαν οἱ φονευθέντες καὶ πληγωθέντες· ἐφονεύθησαν δὲ καὶ ἐκ τῶν Ἑλλήνων 4, ἐξ ὧν ὁ εἷς φιλέλλην, καὶ 4 ἢ 5 ἐπληγώθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ Μακρυγιάννης εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα, ὅστις μετακομισθεὶς εἰς τὴν γαλλικὴν ναυαρχίδα ηὗρε πᾶσαν περιποίησιν. Οἱ ἐχθροὶ διενυκτέρευσαν ἐν Ἄργει, τὸ ἔκαυσαν τὴν ἐπαύριον, ἔκαυσαν καὶ τὰ πλησίον χωρία, καὶ τὴν ἐπιοῦσαν τινὲς τοῦ ἱππικοῦ ἐπροχώρησαν ἐντὸς βολῆς κανονίου πρὸς τὸ Ναύπλιον. Ἀπερίγραπτος ἦτον ἡ ταραχὴ καὶ ἡ ἀμηχανία τῶν ἐν αὐτῷ. Τόσα πλήθη προσφύγων ἦσαν συσσωρευμένα καὶ τόση σπάνις τροφῆς καὶ ποτοῦ ἐπεκράτει, ὥστε θὰ ἐκυριεύετο ἡ πόλις, ἂν οἱ ἐχθροὶ τὴν ἐπολιόρκουν ὀλίγας ἡμέρας διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης. Φανέντος τοῦ ἐχθροῦ ἔξωθεν τῶν τειχῶν, ἐξῆλθαν εἰς συνάντησίν του 70 ἱππεῖς ἀναβάντες τοὺς ἐντὸς τοῦ Ναυπλίου ἰδιωτικοὺς ἵππους. Συνεξῆλθαν καί τινες Κρῆτες πεζοί, καὶ συναντήσαντες τοὺς ἐχθροὺς εἰς Τύρινθα ἠκροβολίσθησαν· ἀλλ' οἱ Αἰγύπτιοι, μὴ ὄντες προητοιμασμένοι εἰς πολιορκίαν, καὶ καταβάντες ἴσως ἐπ'

ἐλπίδι, ὡς ἐλέγετο καὶ ἐπιστεύετο, ἐπιβουλῆς καὶ ἀποτυχόντες ἐπανῆλθαν εἰς Ἄργος αὐθεσπερί.

Καθ' ἣν δὲ ἡμέραν κατέβαινεν ὁ Ἰβραήμης εἰς τὴν Ἀργολίδα, ἐδόθη γράμμα τῷ γενικῷ γραμματεῖ τοῦ νομοτελεστικοῦ Μαυροκορδάτῳ ἀνεπίγραφον, φέρον τὴν ὑπογραφὴν τοῦ Χαμιλτῶνος, καὶ λέγον "je "viens (ἔρχομαι)·" ὁ δὲ ἐγχειρίσας τὸ γράμμα Ἀντώνης Μήλιος, ποδότης τοῦ ὑπὸ τὸν Χαμιλτῶνα πλοίου, εἶπεν, ὅτι πλέων ὁ μοίραρχος Ἄγγλος ἔμπροσθεν τῶν Σπετσῶν ἔμαθε τὰ κατὰ τὴν Ἀργολίδα, καὶ ἐπειδὴ διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν νηνεμίαν δὲν ἠμπόρει νὰ φθάσῃ ταχέως ἡ φρεγάτα, ἔστειλε τὸ γράμμα ὡς πρόδρομόν του. Τῷ ὄντι μετ' ὀλίγας ὥρας ἔφθασε καὶ αὐτὸς ἐπὶ τῆς Καμβρίας ἔχων ἐν τῇ συνοδίᾳ του μίαν ἄλλην φρεγάταν καὶ μίαν κορβέτταν.

Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐκέρδισεν ἐξ ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων διὰ τῆς φιλελληνικῆς διαγωγῆς του· ὀλίγοι ἀλλ' ἐμβριθεῖς ἦσαν οἱ λόγοι του· βαρὺ ἀλλὰ καλοκἀγαθον τὸ ἦθός του· πλήρης ἀνοχῆς ἡ πρὸς τοὺς Ἕλληνας διαγωγή του, καὶ σωτήριοι αἱ συμβουλαί του. Τοιοῦτον φίλον ἰδόντες οἱ Ἕλληνες ἐν μέσῳ αὐτῶν τὴν κρίσιμον ἐκείνην ὥραν ἐχάρησαν. Ἐπεκράτει δὲ καὶ ἰδέα, σφαλερὰ μέν, ἀλλ' ὠφέλιμος, ὅτι εἶχε παραγγελίαν νὰ ὑψώσῃ ἐπὶ τοῦ Παλαμηδίου τὴν ἀγγλικὴν σημαίαν ἐν ὥρᾳ κινδύνου. Ὁ Χαμιλτὼν ἔφερε τὰ πλοῖά του εἰς τὸν ἐνδότερον λιμένα τοῦ Ναυπλίου πρὸς ὑπεράσπισιν δῆθεν τῆς πόλεως, ἐξῆλθεν ἐν συνοδίᾳ πολλῶν ἀξιωματικῶν, εἶπε λόγους θαῤῥυντικοὺς καὶ μυστηριώδεις, καὶ ἐβεβαίωσε τὴν κυβέρνησιν ὅτι δὲν ἀνεχώρει ἐν ὅσῳ ἐκινδύνευεν ἡ πόλις· μετὰ ταῦτα ὑπῆγεν εἰς ἔντευξιν τοῦ ἔξωθεν τοῦ Ναυπλίου Ἰβραήμη καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὸν λιμένα. Ἡ διαγωγή του αὕτη παρηγόρησε μεγάλως τοὺς Ἕλληνας.

Διανυκτερεύσας δὲ ὁ Ἰβραήμης ἐν Ἄργει, ἀνεχώρησε τὴν ἐπαύριον πανστρατιᾷ εἰς Τριπολιτσάν. Προκατέλαβαν οἱ περὶ τὸν Κολοκοτρώνην τὸ Παρθένι καὶ τὸν Γύρον εἰς ἀντίστασιν, ἀλλ' ἰδόντες πλησιάζοντα τὸν ἐχθρόν, ἀνεχώρησαν, οἱ δὲ Αἰγύπτιοι εἰσῆλθαν τὴν 17 αὐγούστου εἰς Τριπολιτσὰν ἀτουφέκιστοι.

Διαρκούσης δὲ τῆς ἐχθρικῆς ταύτης ἐπιδρομῆς, παρατηρήσαντες οἱ ἐν Πάτραις Τοῦρκοι ὅτι ἡ εἰς Βοστίτσαν ἄγουσα ἀφέθη ἀφύλακτος, ἀπέστειλαν 250 ἱππεῖς πρὸς τὴν πόλιν ταύτην· ἐφάνησαν ταὐτοχρόνως πρὸς τὰ παράλια ἐκεῖνα καί τινα πλοῖα τουρκικά. Καταθορυβηθέντες οἱ κάτοικοί της καὶ οἱ ἐν αὐτῇ ὀλίγοι στρατιῶται, ὡς μὴ προειδοποιηθέντες ὑπὸ τῶν παρὰ τῇ ὁδῷ σκοπῶν, ἐτράπησαν ὅσοι ἐπρόφθασαν εἰς φυγήν. Οἱ Τοῦρκοι εἰσῆλθαν ἀμαχητί, ἐφόνευσάν τινας, ἔκαυσαν οἰκίας, καὶ κλίναντος τοῦ ἡλίου ἀνεχώρησαν ἀπάγοντες αἰχμαλώτους καὶ λάφυρα.

Ἐν τοσούτῳ, ἀφ' οὗ οἱ Αἰγύπτιοι ἐπανῆλθαν εἰς Τριπολιτσάν, οἱ Ἕλληνες συνῆλθαν πανταχόθεν τῆς Πελοποννήσου εἰς τὰ πέριξ τῆς πόλεως ἐκείνης πρὸς ἀποκλεισμόν. Οἱ Καρυτινοὶ κατέλαβαν τὸ Χρυσοβίτσι καὶ τὴν Πιάναν, οἱ Ἀργεῖοι καὶ οἱ Τριπολιτσιῶται τὰ Τσιπιανά, οἱ Καλαβρυτινοί, οἱ Βοστιτσάνοι, οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ περὶ τὸν Νικήταν τὸ Λεβίδι, οἱ Ἀνδρουσανοὶ τὸ Μακρυπλάγι, οἱ δὲ Ἁγιοπετρῖται, οἱ Μονεμβασῖται καὶ οἱ Λάκωνες διέμειναν ἐν Βερβένοις, ὅπου καὶ ὁ Ὑψηλάντης· ἦσαν δὲ ὅλοι περίπου δεκακισχίλιοι. Ἐν ᾧ δὲ κατεῖχαν τὰς θέσεις ταύτας εἰς πολιορκίαν τῆς Τριπολιτσᾶς, ἔμαθαν ὅτι νέα ἐχθρικὴ δύναμις ἡτοιμάζετο ν' ἀναβῇ ἐκ τῶν μεσσηνιακῶν φρουρίων εἰς τὴν πόλιν ταύτην, καὶ ἀπεφάσισαν ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ Κολοκοτρώνη νὰ προσβάλωσι τὴν ἐνεστῶσαν πρὶν φθάσῃ ἐκείνη·

καὶ οἱ μὲν περὶ τὸν Ζαήμην, τὸν Λόντον, τὸν Νικήταν, καὶ τὸν Νοταρᾶν παρηγγέλθησαν νὰ τοποθετηθῶσι πρὸς τὴν ἐπάνω Χρέπαν, ὅπου καὶ ὁ Κολοκοτρώνης, οἱ δὲ περὶ τὸν Γενναῖον, Δηληγιάννην καὶ Παπατσώνην ὅπου τὰ παλαιὰ ὀχυρώματα τῶν Τρικόρφων, οἱ δὲ περὶ τὸν Πλαπούταν καὶ τὸν Κρίτσαλην ἐν Βαλτετσίῳ· εἰδοποιήθησαν καὶ οἱ ἐν Βερβένοις περὶ τοῦ σχεδίου· τὴν δὲ νύκτα τῆς 23 ἰουνίου ἐκινήθησαν ὅλοι πρὸς τὰς θέσεις των. Ὁ Ἰβραήμης, ἰδὼν τὴν αὐτὴν νύκτα πολλὰ πυρὰ πρὸς τὴν ἐπάνω Χρέπαν, ὑπώπτευσε καὶ ἔσπευσε νὰ στείλῃ ἓν τάγμα, πρωΐας γενομένης, ἵνα καταλάβῃ τὰ ὀχυρώματα τῶν Τρικόρφων, ἀλλ' ἓν καὶ μόνον κατέλαβε, διότι οἱ περὶ τὸν Γενναῖον καὶ Παπατσώνην ἐπρόφθασαν καὶ κατέλαβαν τὰ δύο στήσαντες καὶ ἄλλα ἐπί τινων ὑψωμάτων ἐκ τοῦ προχείρου· καὶ ἀριστερᾷ μὲν κατετάχθησαν οἱ περὶ τὸν Νοταρᾶν, ὄπισθεν δὲ αὐτῶν οἱ περὶ τοὺς Πετμεζάδας, τὸν Λεχουρίτην καὶ τὸν Σολιώτην.

Ἀρξαμένης δὲ τῆς μάχης ἐπὶ τῶν Τρικόρφων, ἐξεστράτευσε πανστρατιᾷ ὁ Ἰβραήμης πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος, ἔστησε μίαν βομβοβόλον καὶ δύο κανόνια, καὶ προσέβαλλεν ἀδιακόπως τὰ δύο μεγάλα ὀχυρώματα. Γενναίως ἀντεῖχαν οἱ ἐν αὐτοῖς Ἕλληνες ἀναμένοντες βοήθειαν. Ἦλθαν ἀντιλήπτορες αὐτῶν οἱ ἐν Βαλτετσίῳ, ἀλλ' ἀντεκρούσθησαν ὑπὸ τοῦ ἱππικοῦ καὶ ἐτράπησαν. Ἐν τοσούτῳ, οἱ ἐντὸς τῶν δύο ὀχυρώματων, ἂν καὶ ἀβοήθητοι, ἐπέμεναν πολεμοῦντες καὶ εὐτυχῶς ἀπέκρουαν τοὺς ἐφορμῶντας ἐχθροὺς φονεύοντες πολλοὺς αὐτῶν. Ἰδὼν δὲ ὁ Ἰβραήμης, ὅτι ἀδύνατον νὰ κυριεύσῃ τὰ ὀχυρώματα ἐξ ἐφόδου, παρέλαβε τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ στρατοῦ, ἀνέβη ὄπισθεν αὐτῶν, καὶ ἐξετέθη ἀφόβως ἐν μέσῳ τοῦ πυρὸς τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ὀχυρωμάτων κάτωθεν, καὶ τῶν ἄλλων τῶν Καλαβρυτινῶν ἄνωθεν. Τὸ

τολμηρὸν τοῦτο κίνημα τῶν ἐχθρῶν ἐπέτυχεν. Ὁπλαρχηγός τις τῶν Ῥογῶν τῆς ἐπαρχίας Καλαβρύτων, Γιάννης Ῥοΐδης, ἐτράπη πρῶτος φοβηθείς. Ἐτράπησαν μετ' αὐτὸν καὶ οἱ λοιποὶ Καλαβρυτινοί. Τοὺς Καλαβρυτινοὺς ἐμιμήθησαν οἱ ὑπὸ τὸν Νοταρᾶν καὶ οἱ λοιποὶ οἱ κατέχοντες τὰ ὑψηλότερα ὀχυρώματα, ἅτινα ἐκυρίευσαν οἱ ἐχθροί. Βλέποντες τότε οἱ ὑπὸ τὸν Γενναῖον καὶ Παπατσώνην ὅτι, κυριευθέντων τῶν ἐπάνωθεν αὐτῶν ὀχυρωμάτων, ἐκινδύνευαν ὅλοι ἀπεφάσισαν νὰ φύγωσιν· ἀλλ' ἡ φυγὴ δὲν ἦτον ἀσφαλής, διότι ἐκυκλώθησαν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν. Πρῶτος ὥρμησεν εἰς φυγὴν ὁ Παπασταθόπουλος Λαγκαδινός, ἀλλ' ἐφονεύθη· κατόπιν αὐτοῦ ἔφυγαν οἱ λοιποὶ ὅλοι. Οἱ Αἰγύπτιοι τοὺς κατεδίωξαν φεύγοντας· 200 Ἕλληνας ἐφόνευσαν κατὰ τὴν μάχην ταύτην, ἐν οἷς καὶ τὸν Παπατσώνην, τὸν καὶ πρὸ τῆς φυγῆς πληγωθέντα ἐντὸς τοῦ ὀχυρώματος, τὸν Γεώργιον Δημητρακόπουλον, τὸν Νικολὸν Ταμβακόπουλον καί τινας ἄλλους ὑποπλαρχηγούς. Μόλις δὲ διεσώθη ὁ Κολοκοτρώνης καθήσας ἐπί τινος ἀχθοφόρου ἡμιόνου εὑρεθέντος καθ' ὁδὸν ἐπὶ τῆς φυγῆς του.

Μετὰ δὲ τὴν φθοροποιὰν ταύτην τροπὴν οἱ μὲν Αἰγύπτιοι διεχύθησαν εἰς τὰ πέριξ τῆς πόλεως, ὠχύρωσαν τοὺς μύλους Δαβιᾶς, Πιάνας καὶ Ζαράκοβας, καὶ ἐτοποθέτησαν στρατεύματα ὅπου ἀλλοῦ ἔπρεπε πρὸς διατήρησιν τῶν μύλων καὶ τῆς ἐλευθέρας κοινωνίας αὐτῶν καὶ τῆς πόλεως. Οἱ δὲ ἐχθροί των συνῆλθαν εἰς Ἀλωνίσταιναν, καὶ ἀφήσαντες ἐκεῖ 500 ὡς προφυλακήν, διέβησαν εἰς Διμιτσάναν, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Μαγούλιανα ὅπου καὶ ὠχυρώθησαν.

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ, οἱ περὶ τὸν Ὑψηλάντην, παρατηρήσαντες, ὅτι οἱ ἐχθροὶ περιήρχοντο τὴν πεδιάδα ἀφόβως, κατέλαβαν τὴν νύκτα τῆς 7 ἰουλίου τὰς Ῥίζας καὶ τὴν Πιαλὴν καὶ παρεφύλατταν.

Ἐξῆλθαν οἱ ἐχθροὶ κατὰ τὴν συνήθειάν των τὴν ἐπιοῦσαν καὶ πεσόντες ἀπροφύλακτοι εἰς τοὺς ἐνεδρεύοντας ἔπαθαν. 30 ἐζωγρήθησαν καὶ ἰσάριθμοι σχεδὸν ἐφονεύθησαν· ἐφονεύθησαν δὲ καὶ ἐκ τῶν Ἑλλήνων οἱ ὁπλαρχηγοὶ Γκέγκας καὶ Πολυχρόνης. Μετὰ δύο δὲ ἡμέρας 200 Αἰγύπτιοι, περιφερόμενοι ἐπὶ λεηλασίᾳ, ἐπροχώρησαν εἰς Ἀλωνίσταιναν ἀγνοοῦντες ὅτι ἐκεῖ ἦσαν Ἕλληνες, ἔπεσαν αἰφνιδίως εἰς τὸ μέσον αὐτῶν, ἐφονεύθησάν τινες καὶ ἐζωγρήθησαν τέσσαρες. Τὴν δὲ 15 ἐξεστράτευσεν ὁ Ἰβραήμης ἐπὶ τοὺς κατέχοντας τὴν Ἀλωνίσταιναν καὶ τὰ Μαγούλιανα Ἕλληνας, καὶ τοὺς ἔτρεψεν ὅλους μόνον ἀκουσθείς· ἐκινδύνευσε δὲ νὰ συλληφθῇ καὶ ὁ Γενναῖος. Ὁ Ἰβραήμης ἔβαλε πῦρ εἰς τὰ χωρία ἐκεῖνα καὶ εἴς τινα ἄλλα, ἐν οἷς καὶ τὰ Λαγκάδια, διήρπασεν ἀγέλας, ᾐχμαλώτευσε χιλίας ψυχάς, ἐπανῆλθεν εἰς Τριπολιτσάν, καὶ ἀπέστειλε πολυάριθμον ἄλλο σῶμα εἰς συγκομιδὴν τῶν γεννημάτων τῆς ἐπαρχίας Καρυταίνης καὶ εἰς αἰχμαλωσίαν. Τὸ σῶμα τοῦτο ἐπροχώρησεν εἰς τὰ ὀρεινὰ χωρία Δραγομάνου, Καρυῶν καὶ Κρομποβοῦ, ἀλλ' ἀπεκρούσθη καὶ ἔπαθεν· ἐπάτησε καὶ τὸ Ἴσαρι· ἑκατὸν τῶν ἐν αὐτῷ, κλεισθέντες ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐπολέμησαν ὅλην τὴν ἡμέραν, καὶ ἐξωρμήσαντες ξιφήρεις μεσούσης τῆς νυκτὸς διεσώθησαν, ἐκτὸς ἑνὸς φονευθέντος καὶ ἑνὸς πληγωθέντος. Οἱ ἐχθροὶ ἔκαυσαν τὸ χωρίον τὴν ἐπαύριον, καὶ ἐπανῆλθαν εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Καρυταίνης, ἁρπάζοντες καὶ φθείροντες.

Τὴν δὲ 27 ἐξεστράτευσεν ὁ Ἰβραήμης ἐπὶ τοὺς ἐν Βερβένοις, διέλυσε καὶ αὐτοὺς διὰ τοῦ ἤχου μόνου τῶν σαλπίγγων, ἐπανῆλθεν αὐθημερὸν εἰς Τριπολιτσάν, καὶ ἀφήσας ἐκεῖ ἱκανὴν φρουρὰν ὑπὸ τὸν Χουσεήμπεην, τὸν ἀπὸ Κρήτης πρὸ ὀλίγου μετακομίσαντα εἰς τὰ μεσσηνιακὰ φρούρια καὶ ἐκεῖθεν εἰς Τριπολιτσὰν νέα στρατεύματα, ἀνεχώρησε τὴν 1 αὐγού-

στου εἰς Μεσσηνίαν λεηλατῶν καθ' ὁδὸν καὶ καταστρέφων· διερχόμενος δὲ τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Λεονταρίου, ἄφησε τρισχιλίους ὡς σκοπιὰν κατὰ τὸ Ἴσαρι.

Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας τῆς εἰς Μεσσηνίαν καταβάσεώς του, ἐπιστάντος τοῦ τρύγου τῶν σύκων, ὑπερτρισχίλιοι Ἕλληνες, φύρδην μίγδην συναχθέντες, ἔπεσαν εἰς Νησί, ὅπου ἐστάθμευαν τρεῖς λόχοι ἐχθρῶν, ἐφόνευσαν ὅλους σχεδόν, φονευθέντων καὶ 50 ἐξ αὐτῶν, καὶ συγκομίσαντες τὰ σῦκα ἐπανῆλθαν εἰς τὰ ἴδια.

Αἱ ἐπανειλημμέναι ἀποτυχίαι τῶν ἀτάκτων στρατιωτῶν ἀντιπαραταττομένων πρὸς τακτικοὺς ἀπέδειξαν πασιφανῶς, ὅτι ἀδύνατον νὰ εὐδοκιμήσωσιν οἱ Ἕλληνες ὄχι μόνον διὰ τὴν ὑπεροχὴν τῶν λογχοφορούντων, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν εὐπείθειαν, τὴν εὐταξίαν καὶ τὴν οἰκονομίαν των. Τόσον δὲ ἡ ἀπείθεια, ἡ ἀταξία καὶ ἡ κατάχρησις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατιωτικοῦ ἐκορυφώθησαν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ἐξ αἰτίας τῶν ἐμφυλίων πολέμων παρασυρόντων τοὺς ἐνεχομένους εἰς πᾶν εἶδος ἀκολασίας, ὥστε τὸ νομοτελεστικὸν τὸ ἀπεκάλει λυμεῶνα τῆς πατρίδος (α).

Τοιαύτης οὔσης τῆς καταστάσεως τοῦ στρατιωτικοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἔστρεψε σπουδαίως ἡ κυβέρνησις τὴν προσοχήν της εἰς εἰσαγωγὴν ξένου ὑπομισθίου τακτικοῦ καὶ ἔδωκε τῇ ἐν Λονδίνῳ ἐπιτροπῇ διαταγὰς πρὸς εὕρεσιν εἰδικοῦ δανείου πεντακοσίων χιλιάδων λιρῶν εἰς ταχεῖαν ἀποστολὴν τετρακισχιλίων ἀλλοδαπῶν τακτικῶν, εἰς προμήθειαν τῶν ἀναγκαίων, καὶ εἰς μίσθωσιν καὶ διατήρησίν των. Ἀλλ' ὁ κίνδυνος ἦτον ἐπὶ θύρας, ἡ δὲ βοήθεια αὕτη καὶ βραδεῖα καὶ ἀβέβαιος· διὸ ἐπεμελήθη ὑπεράλλοτε ν' αὐξήσῃ τὸ ἐν Ἑλλάδι τακτικόν της, μήτε προοδεῦον διὰ τὰς ἀντενεργείας τινῶν τῶν ἀτάκτων μήτε διατηρούμενον ὡς ἔπρεπεν· ἀλλὰ τὰ παθήματα ἔγειναν

μαθήματα, καὶ οἱ ἀποστρεφόμενοι ἄλλοτε αὐτὸ ἐφάνησαν ἤδη ὑπερασπισταί του.

Διέτριβε πρὸ πολλοῦ ἐν Ἑλλάδι ὁ Γάλλος συνταγματάρχης Κάρολος Φαβιέρος, ἐπὶ Ναπολέοντος ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μαρμόντην ἐντίμως ὑπηρετήσας. Ἄγνωστος καὶ ὑπὸ ἄλλο ὄνομα ἐπεσκέπτετο κατ' ἀρχὰς τὰ ἑλληνικὰ στρατόπεδα, ἀναμιγνυόμενος ὡς ἰδιώτης καὶ ἐθελοντὴς πρὸς γνῶσιν τῶν ἠθῶν καὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν ἀνθρώπων, μεθ' ὧν διενοεῖτο νὰ ταλαιπωρηθῇ καὶ κινδυνεύσῃ ἀφιλοκερδῶς μέχρι τέλους· ἐπεχείρησε δέ, πολιορκουμένης τῆς Κορώνης, ἀλλ' ἀνεπιτυχῶς, νὰ βλάψῃ τὸ τεῖχος ἐν ἐλλείψει πυροβολικοῦ διὰ πυροτεχνημάτων τῆς ἐπινοίας του. Τὸν ἄνδρα τοῦτον ἀνέδειξεν ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, λήγοντος τοῦ ἰουνίου, ἀρχηγὸν τοῦ τακτικοῦ, καὶ ἐκανόνισε τὰ τῆς ὑπηρεσίας κατὰ τὴν πρότασιν αὐτοῦ, ἀναδείξασα ἵππαρχον μὲν τὸν Regnault de St Jean d' Angely, διαπρέποντα διὰ τὰς στρατιωτικὰς ἀρετάς του, γενικὸν δὲ ἐπιμελητὴν τὸν ἐκ Μεδιολάνων κόμητα Πόρρον ἀξιότιμον διὰ τὰς γνώσεις καὶ τὰ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς ξενοκρατουμένης πατρίδος του παθήματά του· ἔδωκε δὲ τῷ ἀρχηγῷ καὶ ἐξουσίαν νὰ προβιβάζῃ τοὺς ἀξίους, νὰ μεταρρυθμίσῃ τὸ σῶμα κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ κρίσιν, καὶ νὰ τὸ μεταφέρῃ εἰς ἐξάσκησιν ὅπουἐ βούλετο· ἐξέδωκε δὲ τὴν 11 σεπτεμβρίου καὶ περὶ ἀπογραφῆς νόμον· ἔκτοτε τὸ τακτικὸν ἐπρόκοψεν.

Ἀναχωρήσαντος δὲ τοῦ Ἰβραήμη ἐκ Τριπολιτσᾶς, οἱ Πελοποννήσιοι βουλὴν ἔβαλαν νὰ περιορίσωσι τοὺς ἐναπολειφθέντας Αἰγυπτίους ἐντὸς τῆς πόλεως. Ἐπ' αὐτῷ συνῆλθαν ἐκ νέου οἱ μὲν εἰς Βέρβενα, ὅπου ἔστειλεν ἡ κυβέρνησις τριμελῆ ἐπιτροπὴν ἐπὶ προμηθείᾳ τῶν ἀναγκαίων καὶ πληρωμῇ τῶν μισθωτῶν στρατιωτῶν, οἱ δὲ εἰς Ἀλωνίσταιναν, καὶ ἄλλοι εἰς τὴν ἐπάνω Χρέπαν. Τὴν ἑσπέραν τῆς 12 αὐ-

γούστου, ἐκ συνθήματος τοῦ ἐν Ἀλωνισταίνῃ Κολοκοτρώνη, ἐκίνησαν οἱ μὲν ἐν Βερβένοις, ἐν οἷς καὶ 30 ἱππεῖς ὑπὸ τὸν Χατσῆ-Μιχάλην Ταλιάνον, πρὸς τὰ Τρίκορφα, κατεχόμενα καὶ αὐτὰ ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἀφ' οὗ ἀπεδίωξαν τοὺς Ἕλληνας, οἱ δὲ ἐν Ἀλωνισταίνῃ πρὸς τὴν Πιάναν. Οὗτοι πεσόντες αἴφνης εἰς τὰ ὀχυρώματα τῶν ἐχθρῶν ἐφόνευσάν τινας, ἔκαυσαν ἕνα μύλον καὶ ἐπανῆλθαν εἰς Ἀλωνίσταιναν. Οἱ δὲ ἄλλοι, προπορευομένου τοῦ ὀλιγαρίθμου ἱππικοῦ τοῦ Χατσῆ-Μιχάλη ἐκληφθέντος ὡς τουρκικοῦ, προοιμίασαν τὴν μάχην συλλαβόντες καὶ φονεύσαντες 5 ἐχθρούς· ἔστησαν δὲ ἐκ τοῦ προχείρου τρία ὀχυρώματα πλησίον ἀλλήλων ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρικῶν καὶ τοὺς ἐπολέμουν. Ἀρξαμένης δὲ τῆς μάχης, ἦλθαν εἰς βοήθειαν τῶν πολεμούντων Αἰγυπτίων τινὲς τῶν ἐν Τριπολιτσᾷ, κατέβησαν καὶ οἱ κατέχοντες τὴν ἐπάνω Χρέπαν Ἕλληνες εἰς βοήθειαν τῶν συστρατιωτῶν των, καὶ τὴν β' ὥραν μετὰ μεσημβρίαν ἄναψεν ὁ πόλεμος πανταχόθεν. Οἱ Ἕλληνες ὑπερίσχυσαν, ἔτρεψαν τοὺς ἐχθρούς, ἐσκότωσαν καὶ ἐζώγρησαν ἱκανούς, καί, ἑσπέρας γενομένης, οἱ μὲν ὑπῆγαν εἰς Βαλτέτσι, οἱ δὲ ἐπανῆλθαν εἰς Βέρβενα. Τὴν δ' ἐπαύριον ὑπῆγαν εἰς Ζαράχωβαν καὶ ἔκαυσαν τοὺς ἐκεῖ μύλους. Ἄνωθεν τῶν μύλων σώζεται παλαιὸν τεῖχος· ἐν αὐτῷ ἐκλείσθησαν οἱ Αἰγύπτιοι μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν μύλων καὶ ἀντεμάχοντο. Ἐτρέξεν εἰς βοήθειαν αὐτῶν τὸ ἱππικὸν διὰ τῆς Πιάνας, καὶ βλέπον ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀπεμακρύνθησαν τῆς πεδιάδος, ὥρμησε θαῤῥαλεώτερον, ἀλλ' ἐπιπεσόντων τῶν περὶ τὸν Χατσῆ-Μιχάλην, ἡγουμένου αὐτοῦ ξιφήρους, ἐτράπησαν· ἐκινδύνευσε δὲ νὰ συλληφθῇ καὶ αὐτὸς ὁ Χατσῆ-Μιχάλης, πεσόντος τοῦ ἵππου του, ἐν ᾧ ἐμάχετο. Τραπέντος δὲ τοῦ ἐχθρικοῦ ἱππικοῦ, ἀπεδίωξαν οἱ Ἕλληνες τοὺς κατέχοντας τὸ παλαιὸν τεῖχος, ἐφόνευσαν ἱκανούς, ἐπῆ-

ραν 8 τύμπανα, καὶ κυριεύσαντες τὸ τεῖχος ηὗραν ἐν αὐτῷ πολλὰ ζῶα καὶ διάφορα πράγματα, ἐγκαταλειφθέντα ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων. Ἐν ᾧ δὲ ἐμάχοντο πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος, ἐμάχοντο καὶ κατὰ τὴν Πιάναν καὶ Δαβιάν, ὅπου ἠρίστευσαν ἐπίσης οἱ Ἕλληνες, καύσαντες ὅλους τοὺς μύλους τῆς Δαβιᾶς καὶ τοὺς ἀπολειφθέντας τῆς Πιάνας. Οἱ δὲ φυλάσσοντες αὐτοὺς ἐκλείσθησαν ἐντὸς ἄλλου παλαιοῦ φρουρίου ἀπέναντι τῶν μύλων τῆς Δαβιᾶς καὶ δὲν ἔπαθαν ὡς οἱ ἄλλοι, διότι, κλίναντος τοῦ ἡλίου, ἦλθεν εἴδησις ὅτι ὁ Ἰβραήμης ἐπανερχόμενος εἰς Τριπολιτσὰν ἔφθασεν εἰς Σινάνου 5 ὥρας μακρὰν τῆς Δαβιᾶς, καὶ ἐπὶ τῇ εἰδήσει ταύτῃ ἔπαυσαν οἱ Ἕλληνες πολεμοῦντες, ἐξημερώθησαν εἰς Βέρβενα, καὶ μετέβησαν εἰς Ἅγιον Πέτρον ὡς εἰς θέσιν ὀχυρωτέραν, δύο ὥρας ἀπέχουσαν τῶν Βερβένων. Τὴν ἡμέραν δ' ἐκείνην, καθ' ἣν ἐφονεύθησαν ἱκανοὶ ἐχθροί, ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληγώθησαν 15 Ἕλληνες πεζοὶ καὶ 4 ἱππεῖς. Μεγάλως δὲ ἠρίστευσε τὸ μικρὸν ἑλληνικὸν ἱππικόν, καὶ θαυμασμοῦ ἄξιος ἐδείχθη ὁ Χατσῆ-Μιχάλης διὰ τὴν εὐτολμίαν του.

Ἐπανερχόμενος δὲ ὁ Ἰβραήμης εἰς Τριπολιτσὰν ἀπέκλεισεν ἐντός τινος πύργου τῶν Τρινήσων 70 ὑπὸ τὸν Κώσταν Σουλιώτην, ἐκυρίευσε τὸν πύργον διὰ συνθήκης καὶ ἀπέλυσε τοὺς ἐν αὐτῷ ἀφοπλίσας καὶ λαφυραγωγήσας αὐτοὺς παρὰ τὴν συνθήκην. Συγχρόνως ἀπέκλεισε καὶ τοὺς εἰς τὸ σπήλαιον τοῦ χωρίου Βρονταμᾶ καταφυγόντας· μὴ θέλοντας δὲ νὰ παραδοθῶσιν, ἀνοίξας ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ σπηλαίου ὀπήν, καὶ ἐνρίψας πυρίτιδα καὶ ἄλλας καυστικὰς ὕλας ἔκαυσε σχεδὸν ὅλους.

Τὴν δὲ 15 αὐγούστου εἰσῆλθεν εἰς Τριπολιτσάν, καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐξεστράτευσεν εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Μιστρᾶ, ἐπάτησε τὴν τοῦ Ἕλους καίων καθ' ὁδόν, λεηλατῶν καὶ αἰχμαλωτίζων, καὶ ἐπροχώ-

ρησε πρὸς τὸ Μαραθονῆσι· ἐγένοντο δὲ καθ' ὁδὸν καί τινες μικροὶ ἀκροβολισμοί. Τὴν δὲ 23 εἰσέβαλεν εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Μονεμβασίας, ἠχμαλώτευσεν ἐν Κυπαρισίῳ 800 ψυχὰς ἐντὸς σπηλαίου, καὶ ἐφόνευσέ τινας τῶν ἀνδρῶν. Οἱ δὲ κατὰ τὸν ἅγιον Πέτρον Ἕλληνες, μὴ τολμῶντες νὰ πολεμήσωσι τοὺς ἐχθροὺς κατὰ πρόσωπον, καὶ διαιρεθέντες εἰς διάφορα ἀποσπάσματα τοὺς παρηκολούθουν καὶ τοὺς ἔβλαπταν κλεπτοπολεμοῦντες.

Καθ' ἃς δὲ ἡμέρας περιώδευεν ὁ Ἰβραήμης, ἐπειδὴ ἡ ἐν Τριπολιτσᾷ ἀπολειφθεῖσα φρουρὰ ἦτον ὀλίγη, ἔκριναν οἱ ἐπὶ τῶν Τρικόρφων στρατοπεδεύοντες τότε περὶ τὸν Λόντον ἁρμοδίαν τὴν περίστασιν εἰς ἄλωσιν τῆς πόλεως δι' ἐφόδου, καὶ ἐζήτησαν ἐπ' αὐτῷ τὴν συνδρομὴν τοῦ ἐν Ναυπλίῳ διημερεύοντος τακτικοῦ. Τὴν 5 σεπτεμβρίου παραλαβὼν ὁ Φαβιέρος 400 λογχοφόρους καὶ δύο ὀρεινὰ κανόνια ἔφθασε τὴν νύκτα εἰς Τρίκορφα, συνενοήθη μετὰ τῶν ἐκεῖ περὶ τοῦ μελετωμένου κινήματος, καὶ τὴν ἀκόλουθον νύκτα ὑπῆγεν ἀφανῶς ὑπὸ τὰ τείχη τῆς πόλεως πρὸς τὸ ἀρκτικὸν μέρος ἀναμένων τὴν ὁρισθεῖσαν ὥραν, καθ' ἣν προέθεντο οἱ περὶ τὸν Λόντον νὰ προσποιηθῶσιν ἔφοδον πρὸς τὸ μεσημβρινὸν ἐπὶ σκοπῷ νὰ ἐφελκύσωσι τὴν προσοχὴν τῶν ἐχθρῶν, ὥστε νὰ εὕρωσιν εὐκαιρίαν οἱ τακτικοὶ καὶ ῥιφθῶσιν ἔσω. Ἀλλ' ἐλθούσης καὶ παρελθούσης τῆς ὡρισμένης ὥρας, οὔτ' ἐφάνησαν οὔτε ἠκούσθησαν, ἀπειθήσαντες εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ ἀρχηγοῦ, ὥστε οἱ τακτικοὶ ἠναγκάσθησαν ν' ἀναχωρήσσιν ἄπρακτοι. Τὴν δὲ 10 ἐπανῆλθεν ὁ Ἰβραήμης εἰς Τριπολιτσὰν ἀπὸ τῆς καταστρεπτικῆς περιοδείας του καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ἐξεστράτευσεν ἐκ νέου πρὸς τὴν Μεσσηνίαν, καὶ βλάπτων καθ' ὁδὸν καὶ μὴ βλαπτόμενος εἰσῆλθε τὴν 14 εἰς τὴν πόλιν τῆς Ἀρκαδίας, ἔκαυσε τὴν ἐκκλησίαν καί τινας οἰκίας, ἠχμαλώτευσε τὸν Ἀνα-

στάσην Κατσαρόν, ἔβαλε πῦρ εἰς τὰ Φιλιατρά, τοὺς Γαργαλιάνους καὶ τὴν Λυγουδίστην, καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὰ μεσσηνιακὰ φρούρια. Ἀρχομένου δὲ τοῦ ὀκτωβρίου, ἀπέστειλεν εἰς Τριπολιτσὰν ὑπὸ πολυάριθμον φρουρὰν 800 φορτώματα πολεμεφοδίων καὶ τροφῶν· ἦλαι δέ τινες ἐπάτησαν τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Πύργου καί τινα χωρία τῆς Γαστούνης, ἐφόνευσαν καὶ ἠνδραπόδισάν τινας καὶ ἐπανῆλθαν ἀπρόσβλητοι εἰς τὸ γενικὸν στρατόπεδον. Ἔκτοτε ἔπαυσαν αἱ περαιτέρω ἐπιδρομαὶ καὶ ἐκστρατεῖαι τῶν περὶ τὸν Ἰβραήμην.

Λήγοντος δὲ τοῦ αὐτοῦ μηνός, ἀντηλλάχθησαν μεσιτείᾳ τοῦ Χαμιλτῶνος οἱ δύο ἐν Ναυπλίῳ αἰχμαλωτισθέντες πασάδες, καὶ ὁ Μαυρομιχάλης καὶ ὁ Γιατράκος οἱ ἐπὶ τῆς παραδόσεως τοῦ Νεοκάστρου κρατηθέντες· ἀντηλλάχθησαν καὶ ἄλλοι αἰχμάλωτοι· ἀπέλυσε καὶ ὁ Κολοκοτρώνης τοὺς παρ' αὐτῷ δύο υἱοὺς τοῦ Σιὲχ-Νεντσήπη καὶ ἄλλους τινὰς συγγενεῖς του ἐπὶ τιμῇ πενῆντα χιλιάδων γροσίων.

Μεγάλας ἐλπίδας ὑποταγῆς τῆς Μάνης καὶ ὅλης τῆς Πελοποννήσου ἔδωκεν ὁ Μαυρομιχάλης τῷ Ἰβραήμῃ ἐπὶ τῆς αἰχμαλωσίας του ἐξαγοραζόμενος τὸν καιρὸν καὶ ἐπιστεύθη. Ἐπὶ δὲ τῆς ἀπολυτρώσεώς του, ἀνακαλύψας πρὸς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν τὰς ἐντεῦθεν πρὸς τὸν Ἰβραήμην σχέσεις του, καὶ λαβὼν τὴν ἄδειαν νὰ μὴ τὰς διακόψῃ ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς κινδυνευούσης πατρίδος, ἐμελέτησε τὸν ἐξ ἐπιβουλῆς φόνον του καὶ ἰδιολογήθη πρὸς ἐκτέλεσίν του μετὰ τοῦ Παναγιώτη Χρυσανθοπούλου τοῦ καὶ Κακλαμάνου· εὑρὼν δὲ αὐτὸν πρόθυμον ἐπὶ μόνῃ διατροφῇ τῆς οἰκογενείας του μετὰ τὸν θάνατόν του ἐκ τοῦ δημοσίου, τὸν ἐφωδίασε διὰ γράμματος πρὸς τὸν Ἰβραήμην ἀναγγέλλων τὴν ὑποταγὴν τῆς Μάνης καὶ τὴν ὅσον οὔπω ὅλης τῆς Πελοποννήσου, καὶ τὸν ἀπέστειλεν εἰς Μοθώνην. Διενοεῖτο δὲ ὁ Κακλα-

μάνος νὰ φονεύσῃ τὸν Ἰβραήμην ἐγχειρίζων τὸ γράμμα· ἀλλά, μὴ λαβὼν ἄδειαν νὰ φέρῃ ὅπλα ἐνώπιόν του, τῷ ἐνεχείρισεν ἁπλῶς τὸ γράμμα καὶ ἐπανῆλθεν ἄπρακτος. Αὐτὸ τοῦτο ἐμελέτησαν καὶ ἄλλοι, πλὴν καὶ αὐτῶν τὰ σχέδια ἐματαιώθησαν. Ἀλλ' ἐπιτρέπεται ἡ δολοφονία τοῦ ἐχθροῦ τῆς πατρίδος; Παρὰ τοῖς παλαιοῖς ἐπετρέπετο καὶ ἡ τοῦ ἐχθροῦ τῆς πατρίδος καὶ ἡ τοῦ παρὰ τοὺς κειμένους νόμους κυβερνῶντος τὴν πατρίδα, ἤτοι τοῦ τυράννου. Ἀλλὰ δικαίως θεωρεῖται σήμερον οἱαδήποτε τοιαύτη πρᾶξις ἀνοσιουργία.

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ" • ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878 •

1825.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΕ.

Προδοσία Ὀδυσσέως.—Αὐτομόλησις πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ θάνατος αὐτοῦ.—Τὸ σπήλαιόν του.—Κινήματα Τούρκων κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα.—Ἀναζωπύρησις τοῦ ἀγῶνος κατὰ τὴν Κρήτην.—Ἀπόπειρα ἐμπρησμοῦ τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐχθρικοῦ στόλου.

Ἡ ΕΦΕΤΕΙΝΗ *ἐκστρατεία τῶν Τούρκων εἰς Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα παριστάνει νεοφανῆ χαρακτῆρα. Ἔχει θερμὸν ὑπερασπιστὴν καὶ ὁδηγόν της τὸν ἄλλοτε δεινὸν ἀντίπαλόν της Ὀδυσσέα. Μικροῦ λόγου ἄξια ἦσαν τὰ μεταποιήσαντα τὸν λαμπρὸν ἀθλητὴν τῆς Γραβιᾶς αἴτια εἰς παραβάτην τοῦ ὅρκου του καὶ εἰς ἀπαρνητὴν τοῦ ἐθνισμοῦ του· ἀλλὰ καὶ ταῦτα ἦσαν ἀποτελέσματα τῆς διαγωγῆς του. Ὅστις ἀνέγνωσε προσεκτικῶς ὅσα περὶ τοῦ ἀνδρὸς διηγήθημεν, παρετήρησεν ὅτι κανόνα τῆς πολιτικῆς του εἶχε πάντοτε τὰ συμφέροντά του. Ἐστερήθη τοῦ φρουρίου τῶν Ἀθηνῶν, ἁφαρπασθέντος παρὰ τοῦ οἰκείου του Γκούρα· δὲν εὐδοκίμησαν τὰ πολεμικὰ σχέδιά του ἐν Εὐβοίᾳ, ὅπου ἤλπιζε νὰ ἡγεμονεύσῃ· δὲν ἐμισθοδοτοῦντο ἀπό τινος καιροῦ οἱ ὑπ' αὐτὸν ὡς οἱ ὑπὸ ἄλλους ὁπλαρχηγοὺς στρατιῶται· δὲν ἐκλήθη ὡς οἱ ἄλλοι κατὰ τῶν ἀνταρτῶν, διότι ἡ κυβέρνησις τὸν ὑπώπτευεν ὡς συνένοχον· ἰδοὺ οἱ λόγοι δι' οὓς ἐμελέτησε νὰ προδώσῃ τὴν μὴ πταίσασαν πατρίδα του· ἀλλ' ἤξευρεν ὅτι, κηρυττόμενος κατ' αὐτῆς, ὀλίγους θὰ εἶχεν ὀπαδούς, διὰ τοῦτο ὁρκισθεὶς μυστικῶς πίστιν τῷ σουλτάνῳ ἐπὶ ὑπο-*

σχέσει νὰ τῷ δοθῇ ἐν καιρῷ ἡ γενικὴ ὁπλαρχηγία τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ὑπεκρίνετο πρὸς τοὺς Ἕλληνας τὸν Ἕλληνα ἐν γνώσει τῶν Τούρκων, πρὸς οὓς ἔλεγεν ὅτι διὰ τοῦ τρόπου τούτου θὰ εὐδοκίμουν τὰ ὑπὲρ αὐτῶν σχέδιά του· εἰς ἐνέργειαν δὲ αὐτῶν ἁρμόδιον ἐνόμισε τὸν καιρὸν καθ' ὃν οἱ ὁπλαρχηγοὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἦσαν ἐν Πελοποννήσῳ κατὰ τῶν ἀνταρτῶν, πρόφασιν δὲ τοῦ ἐπιβούλου κινήματός του ηὗρε τὸ ἀκόλουθον περιστατικόν. Ἀπῄτησεν ἀπὸ τοῦ κοινοῦ τῶν Ἀθηνῶν ὡς καὶ ἄλλοτε γρόσια 15,000 ἐπὶ λόγῳ, ὅτι τὰ ἐξώδευσεν εἰς προμήθειαν τῶν ἀναγκαίων τοῦ φρουρίου· ἀπῄτησε καὶ τὴν ἀπόλυσιν ἐμπειρικοῦ τινος χειρούργου Τούρκου εὑρισκομένου ἐν Ἀθήναις καὶ ἠπείλησε νὰ καύσῃ τὰς ἐλαίας καὶ τὰ σπαρτὰ τῶν Ἀθηναίων, ἂν δὲν εἰσηκούετο. Οἱ Ἀθηναῖοι τῷ εἶπαν καὶ ἄλλοτε καὶ μετὰ τὴν παραλαβὴν τῆς ἐπιστολῆς ταύτης νὰ ζητήσῃ παρὰ τῆς κυβερνήσεως ὅ,τι ἐζήτει παρ' αὐτῶν, διότι καὶ τὸ φρούριον ἦτο τῆς κυβερνήσεως, καὶ ὁ ζητούμενος Τοῦρκος ἰατρὸς τῆς φρουρᾶς. Τοιαύτην ἀπόκρισιν λαβὼν ὁ Ὀδυσσεὺς ἀπεφάσισε νὰ πατήσῃ ὡς ἐχθρὸς τὴν Ἀττικήν· καὶ τοῖς μὲν Δερβενοχωρίταις, οὓς ἤθελε νὰ οὐδετερώσῃ, ἔγραψεν ὅτι ἐκίνει κατὰ τῶν Ἀθηνῶν, τοῖς δὲ ὀπαδοίς του εἶπεν ὅτι ἐκίνει κατὰ δύο ἢ τριῶν κατοίκων τῶν Ἀθηνῶν· καὶ οὕτω προετοιμάσας τὰ πνεύματα ἔστειλε τὴν νύκτα τῆς 2 μαρτίου σύμμικτον τάγμα ἐκ 300 Χριστιανῶν καὶ Τούρκων, καὶ ἔβλαψε τὰ ἐπὶ τῶν ὁρίων τῆς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας χωρία. Ὁ δὲ Γκούρας, ὅστις εὑρίσκετο εἰσέτι ἐν τῇ Πελοποννήσῳ, μαθὼν ταῦτα, ἔτρεξε δρομαῖος εἰς Ἀθήνας ἐπὶ ἐπανειλημμένῃ προσκλήσει τῶν Ἀθηναίων, ἐξεστράτευσε τὴν 11 κατὰ τοῦ Ὀδυσσέως, καὶ τὴν 14 ἔφθασεν εἰς Λεβαδίαν· ἀνεδείχθη δὲ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ἐπὶ τῆς ἐξόδου του γενικὸς ὁπλαρχηγὸς τῆς Ἀνατολικῆς

Ἑλλάδος. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἐστρατοπέδευε τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐν Χαιρωνείᾳ, ἔχων ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν του 600 Χριστιανοὺς καὶ 400 συμμάχους Τούρκους· τὴν δὲ ἀκόλουθον, καθ' ἣν θὰ ἤρχοντο οἱ ἀντιφερόμενοι εἰς μάχην, ἔφυγε διὰ νυκτὸς μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν καὶ κατέλαβε τὰς Λιβανάτας, παραθαλάσσιον χωρίον τῆς ἐπαρχίας τοῦ Ταλαντίου καὶ τόπον τῆς γεννήσεώς του.

Ἐν τούτοις συνέῤῥευσαν καὶ ἄλλα στρατεύματα τῆς κυβερνήσεως ὑπὸ τὸν Κριεζώτην, τὸν Ῥούκην καὶ ἄλλους ὁπλαρχηγούς, καὶ ἐστράτευσαν ὅλα τὴν 27 ἐπὶ τοὺς περὶ τὸν Ὀδυσσέα· καὶ οἱ μὲν κατέλαβαν τὴν θέσιν τοῦ προφήτου Ἠλίου, οἱ δὲ τὸν ὑπερκείμενον τοῦ μοναστηρίου Βελιβοῦ λόφον ἡμιώριον ἀπέχοντα τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου. Ἐν τῷ μοναστηρίῳ τούτῳ ἐκλείσθησαν ἱκανοὶ Τοῦρκοι καὶ ὁ Ὀδυσσεύς, καὶ τὴν 1 ἀπριλίου προσεβλήθησαν. Ἰδόντες δὲ οἱ ἐν Λιβανάταις ἐχθροὶ ὅτι οἱ ἐν τῷ μοναστηρίῳ ἐκινδύνευαν, ὥρμησαν ἐπὶ τοὺς προσβάλλοντας, τοὺς ἀπεδίωξαν καὶ ἐξήγαγαν τὸν Ὀδυσσέα· βλέποντες δὲ τοὺς περὶ τὸν Κριεζώτην ἐπερχομένους ἐπανῆλθαν εἰς τὸ χωρίον, ἀκολουθοῦντος καὶ τοῦ Ὀδυσσέως. Ἀφ' οὗ δὲ ἐμακρύνθησαν οἱ ἐχθροὶ ἀπὸ τοῦ μοναστηρίου, τὸ ἀπέκλεισαν οἱ Ἕλληνες ἐκ δευτέρου· ἐναπέμειναν δὲ ἐπὶ τῆς ἐξόδου τῶν ἄλλων ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ὀδυσσέως Γιαννάκης καὶ 70 στρατιῶται, οἵτινες δι' ἔλλειψιν τροφῶν παρεδόθησαν τὴν ἐπαύριον, ὁ δὲ Γιαννάκης ἀπεστάλη εἰς τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον ἐπ' ἐλπίδι νὰ φέρῃ τὸν ἀδελφόν του εἰς μετάνοιαν. Οἱ Ἕλληνες, κυριεύσαντες τὸ μοναστήριον, ἐπολιόρκησαν τὰς Λιβανάτας.

Πρὸ τῆς ἐν τῷ μοναστηρίῳ δὲ μάχης, ὁ Ὀδυσσεὺς εἶχε γράψει τοῖς ἐν Ζητουνίῳ ἐχθροῖς, Ἀμπάζπασᾳ καὶ Μουστάμπεῃ, ὅτι ἦτο καιρὸς νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ μετὰ τὴν μάχην

ἐμελέτησε ν' ἀποχωρισθῇ, εἴτε διότι τοὺς ὑπώπτευεν, εἴτε διότι οἱ γνωστότεροι καὶ οἰκειότεροί του, ἰδόντες αὐτὸν ἄραντα ὅπλα κατὰ τῆς πατρίδος, τὸν ἐγκατέλιπαν· ἤλπιζε δὲ ἀναμφιβόλως καὶ εἰς τὴν προστασίαν τοῦ Γκούρα πεποιθὼς ἐπὶ τὰς παλαιὰς σχέσεις των καὶ ἐφ' ᾧ τῷ εἶπεν ἐν ὀνόματι αὐτοῦ ὁ πρὸς αὐτὸν σταλεὶς ἀδελφός του. Διὰ τοὺς λόγους τούτους παρέλαβε τὴν 7 ἀπριλίου τοὺς περὶ αὐτὸν Χριστιανούς, καὶ προσποιηθεὶς ὅτι σκοπὸν εἶχε νὰ παρατηρήσῃ θέσεις τινὰς ἀπεχωρίσθη καὶ παρεδόθη εἰς τὸν Γκούραν. Οἱ δὲ ἐν Λιβανάταις Τοῦρκοι, βεβαιωθέντες περὶ τῆς πρὸς αὐτοὺς ἀπιστίας τοῦ Ὀδυσσέως, ἐθανάτωσαν τοὺς παρ' αὐτοῖς ὀλίγους Χριστιανούς.

Ὕποπτος ὁ Ὀδυσσεύς, ὡς οὐδεὶς ἄλλος, ἐφρόντισεν, ἐν ᾧ ἐξουσίαζε τὸ φρούριον τῶν Ἀθηνῶν, περί τινος ἀσφαλοῦς καταφυγίου ἐν καιρῷ ἀνάγκης, καὶ ἐξελέξατο τὸ ἐπὶ τοῦ Παρνασοῦ Κωρύκιον (α), σπήλαιον εὐρυχωρότατον καὶ καταλληλότατον, ἔστησεν ἄνωθεν αὐτοῦ κανόνια, εἰσέφερε τροφάς, πολεμεφόδια καὶ πᾶν ἄλλο ἀναγκαῖον, κατέθεσε τὰ πράγματά του, ἐναπέθεσεν ἐξ ὅτου ἐμελέτησε τὴν προδοσίαν τὴν οἰκογένειάν του καὶ τὸ παρέδωκεν ἐπὶ τῆς ἀπουσίας του εἰς τὸν Τρελώνην νυμφευθέντα τὴν νεωτέραν ἀδελφήν του. Ἐπιθυμῶν δὲ ὁ διάδοχος τοῦ Ὀδυσσέως Γκούρας νὰ διαδεχθῇ καὶ τὸ σπήλαιόν του, ἔφερεν αὐτὸν ἐκεῖ ἵνα δώσῃ τὴν περὶ τῆς παραδόσεως αὐτοῦ διαταγήν του· ἀλλ' ὁ Τρελώνης δὲν ἠθέλησε νὰ ὑπακούσῃ προφασιζόμενος ὅτι ὤφειλε νὰ τὸ παραδώσῃ εἰς ὅντινα διέταττεν ἡ κυβέρνησις, καὶ διανοούμενος νὰ τὸ κρατήσῃ αὐτός.

Ὁ δὲ Ὀδυσσεύς, ἀφ' οὗ διέμεινε μέχρι τινὸς ἐν τῷ στρατοπέδῳ τοῦ Γκούρα ἀνενόχλητος, ἐστάλη εἰς τὸ ἐπὶ τοῦ Ἑλικῶνος μοναστήριον τοῦ Δομποῦ, μετεκομίσθη ἐκεῖθεν εἰς τὴν ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν, ἐφυλακίσθη ἐν τῷ ἐκεῖ πύργῳ, ἐβασανίσθη πρὸς ἀνακά-

λυψιν τῆς περιουσίας του, καὶ τὴν νύκτα τῆς 4 ἰουλίου ἐπνίγη καὶ ἐῤῥίφθη νεκρὸς ἄνωθεν τοῦ πύργου· εὑρέθη δὲ τὸ πτῶμά του τὴν ἐπιοῦσαν ἐπὶ του λιθοστρώτου ἐδάφους τοῦ ναοῦ τῆς Ἀπτέρου Νίκης. Ἀλλ' ἐχρειάζετο ἡ μιαιφονία νὰ περικαλυφθῇ· διό, παραμορφώσαντες οἱ ἔνοχοι τὴν ἀλήθειαν, διέδωκαν ὅτι ἐκόπη τὸ σχοινίον δι' οὗ ἐδέθη αὐθόρμητος ὁ Ὀδυσσεὺς ἐπὶ σκοπῷ νὰ δραπετεύσῃ κοιμωμένων τῶν φυλασσόντων αὐτόν, καὶ ὅτι πεσὼν κατὰ γῆς ἀπέθανεν· ἠθέλησαν δὲ νὰ δικαιώσωσι τοὺς λόγους των καὶ δι' ἰατρικῆς νεκροψίας, ἀλλὰ καὶ ἐντεῦθεν οὐδὲν ἐξήχθη εἰς περικάλυψιν τῆς μιαιφονίας.

Ζῶντος τοῦ Ὀδυσσέως, ἐπροσπάθησεν ἡ κυβέρνησις νὰ λάβῃ ὑπεξούσιον τὸ σπήλαιόν του· ἀλλ' ἰδιατέραν κατέβαλεν εἰς τοῦτο φροντίδα ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ, διότι ὁ κάτοχος αὐτοῦ Τρελώνης ὄχι μόνον ἠπείθησε κληθεὶς νὰ τὸ παραδώσῃ, ἀλλὰ κατηγορεῖτο καὶ ὡς ἐπιβούλους σχέσεις ἔχων πρὸς τοὺς Τούρκους. Διέτριβεν ἐν Ἑλλάδι Σκῶτός τις Φέντων, ὅστις ὑπεσχέθη νὰ τὸ ἁφαρπάσῃ καὶ νὰ τὸ παραδώσῃ εἰς τὴν κυβέρνησιν ἐπὶ χρηματικῇ ἀμοιβῇ διὰ παντὸς θεμιτοῦ ἢ ἀθεμίτου τρόπου· ἔκλινεν ἀξιοκατακρίτως ἡ κυβέρνησις τὸ οὖς καὶ ὁ πονηρὰ βουλευόμενος παρέσυρεν εἰς τοὺς δολοφόνους σκοπούς του εὐαπάτητόν τινα νέον Ἄγγλον Βιτκόμβον ἐξ ἀγαθῶν γονέων, καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸ σπήλαιον ὡς ἤδη φίλος τοῦ Τρελώνη, συνεισήγαγε καὶ τὸν συνωμότην του. Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν, καθ' ἣν καὶ οἱ τρεῖς ὡπλασκοῦντο διὰ πυροβόλων, μεθύσας ὁ Βιτκόμβος ἐπυροβόλησε, κατὰ προτροπὴν τοῦ Φέντωνος, τὸν Τρελώνην ὄπισθεν αὐτοῦ ἱστάμενος, καὶ τὸν ἔῤῥιψε κατὰ γῆς. Εἷς τότε τῶν παρόντων ἀλλογενῶν στρατιωτῶν τοῦ Τρελώνη, μὴ ἰδὼν τὸν πυροβολήσαντα, ἀντεπυροβόλησε τὸν Φέντωνα ὑποθέσας αὐτὸν φονέα καὶ τὸν ἐθανάτωσεν. Ὁ Βιτ-

κόμβος ἔφυγεν, ἀλλὰ συλληφθεὶς ἐκτὸς τοῦ σπηλαίου εἰσεκομίσθη, ἐδεσμεύθη καὶ ὡμολόγησε τὰ πάντα. Ὁ Τρελώνης παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ἰάθη καὶ γενναιότητι φερόμενος ἀπέλυσε τὸν δέσμιόν του ὡς γενόμενον ἁπλοῦν ὄργανον τῆς ἐπιβουλῆς ἄλλου· παραλαβὼν δὲ τὴν γυναῖκά του ἐξῆλθε τοῦ σπηλαίου ἀνενόχλητος μεσιτείᾳ τοῦ Χαμιλτῶνος καὶ ἀπεδήμησεν εἰς Κεφαλληνίαν. Μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα παρέλαβεν ἡ κυβέρνησις τὸ σπήλαιον καὶ ἀπέλυσεν ἀνεπηρεάστους τοὺς ἐν αὐτῷ οἰκείους τοῦ Ὀδυσσέως.

Ἐν τούτοις, οἱ περὶ τὸν Ἀμπάζπασαν καὶ Μουστάμπεην ἐν Ζητουνίῳ Τοῦρκοι ἤκουσαν πρόθυμοι τὴν πρὸ τῆς πρὸς τοὺς Ἕλληνας αὐτομολήσεως τοῦ Ὀδυσσέως πρόσκλησίν του, καὶ ἐπέρασαν τὴν 5 ἀπριλίου τὸν Σπερχειόν. Ἦσαν δὲ δισχίλιοι πεζοὶ καὶ ἱππεῖς σύροντες καὶ δύο κανόνια. Μαθόντες δὲ τὸν ἐρχομὸν αὐτῶν οἱ καὶ μετὰ τὴν αὐτομόλησιν τοῦ Ὀδυσσέως πολιορκοῦντες τὰς Λιβανάτας Ἕλληνες, ἄφησαν ὀλίγους ἐπὶ τῆς πολιορκίας, καὶ οἱ πολλοὶ ἐπεστράτευσαν ὑπὸ τὸν Γκούραν καὶ συνῆψαν δύο μάχας, τὴν μὲν κατὰ τὴν Δαύλιαν τὴν 7, τὴν δὲ κατὰ τὸ Τουρκοχῶρι τὴν 11, καθ' ἃς ὑπερίσχυσαν, καὶ τοὺς ἐμπόδισαν νὰ προχωρήσωσιν, ὡς ἐμελέτων, εἰς Σάλωνα, προκαταλαβόντες τὴν Ἀμπλιανην, καὶ ἀναγκάσαντές τους νὰ ὀχυρωθῶσιν ἐν τῷ Παληοχωρίῳ, ὅπου καὶ διέμειναν μέχρι πολλοῦ. Ἐν τῷ διαστήματι δὲ τούτῳ ἐλύθη ἡ πολιορκία τῶν Λιβανάτων, διότι οἱ ἐκεῖ Τοῦρκοι, ἰδόντες, ὅτι οἱ ἐναπολειφθέντες εἰς πολιορκίαν Ἕλληνες ἦσαν ὀλίγοι καὶ ἀδύνατοι, ἐξώρμησαν διὰ μέσου αὐτῶν ἀβλαβεῖς.

Ἐν ᾧ δὲ συνέβαιναν ταῦτα πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ἄλλοι Τοῦρκοι, ἀρχηγὸν ἔχοντες τὸν κεχαγιάμπεην τοῦ Ῥούμελη-βαλεσῆ, ἔπεσαν αἰφνιδίως ἀπὸ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν

Σεργοῦλαν χωρίον τοῦ Μαλανδρίνου, μηδενὸς ὑποπτεύοντος τοιαύτην ἐπιδρομήν. Προεστὼς τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης ἦτον ὁ Παπᾶ Γεώργιος Πολίτης. Ἐξ αἰτίας δὲ τῆς συχνῆς θαλασσινῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου, πολλάκις αἱ Ἀρχαὶ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ κυβέρνησις δι' αὐτοῦ ἀνταπεκρίνοντο, καὶ δι' αὐτοῦ ἐστέλλοντο εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα πολεμεφόδια καὶ ἄλλα ἀναγκαῖα. Εἰς ἁρπαγὴν τοιούτων εἰδῶν καὶ εἰς γνῶσιν τῶν ἐγγράφων ἔπεσαν ὡς ἐξ οὐρανοῦ εἰς τὸ χωρίον ἐκεῖνο οἱ ἐχθροὶ τὴν 17, ἐπάτησαν τὸν πύργον τοῦ Παπαπολίτη, τὸν ἐγύμνωσαν, τὸν ἔκαυσαν, ἠχμαλώτευσάν τινας, ἐν οἷς καὶ τρεῖς ἐγγόνους του, ἀνέβησαν ἔπειτα κατὰ τὰ Κράββαρα, προσεβλήθησαν τὴν 22 ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Σαφάκαν κατὰ τὴν Παπαδιάν, ὑπερίσχυσαν, ἐπανῆλθαν εἰς τοῦ Μαλανδρίνου καὶ ἔκαυσαν τὴν Βιτρινίτσαν. Ἐν τούτοις ἦλθαν πρὸς αὐτοὺς καὶ οἱ πλεῖστοι τῆς φρουρᾶς τῆς Ναυπάκτου, καὶ ὅλοι, πεζοὶ καὶ ἱππεῖς, ὡς τρισχίλιοι, ἐξεστράτευσαν τὴν 4 μαΐου εἰς κυρίευσιν τῶν Σαλώνων. Μαθόντες οἱ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ὁπλοφόροι τὴν αἰφνίδιον ἐπάνοδον τοῦ ἐχθροῦ εἰς Βιτρινίτσαν, καὶ ὑποπτεύσαντες τὴν μελετωμένην εἰς Σάλωνα ἀνάβασίν του ἔτρεξαν νὰ προκαταλάβωσι τὸ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ χωρίον τῆς Πεντώρης τρεῖς ὥρας ἀπέχον τῶν Σαλώνων, ἀλλά, πρὶν τοποθετηθῶσι καὶ ὀχυρωθῶσιν ὡς ἔπρεπεν, ἐπέπεσαν οἱ Τοῦρκοι, τοὺς ἔτρεψαν καὶ καιρίως τοὺς ἔβλαψαν. 160 ἐφονεύθησαν, ἐπληγώθησαν, καὶ ἠχμαλωτίσθησαν. Μετὰ τὰ παθήματα ταῦτα τῶν Ἑλλήνων, οἱ Τοῦρκοι ἐπροχώρησαν ἀνεμπόδιστοι, καὶ εἰσῆλθαν εἰς Σάλωνα. Οἱ δὲ δυστυχεῖς κάτοικοι, μηδὲν τοιοῦτον ὑποπτεύοντες καὶ καταγινόμενοι εἰς τὰς συνήθεις ἐργασίας των, ἐξεπλάγησαν ἰδόντες τοὺς ἐχθρούς· καὶ οἱ μὲν γονεῖς ζητοῦντες τὰ τέκνα, τὰ δὲ τέκνα τοὺς γονεῖς, καὶ ὅλοι καταλείποντες τὰ πράγματά των

ἔτρεχαν δρομαῖοι οἱ μὲν πρὸς τὰ ὄρη, οἱ δὲ πρὸς τὰ παραθαλάσσια εἰς ἀποφυγὴν τῆς σφαγῆς ἢ τῆς αἰχμαλωσίας, οἱ πλεῖστοι δὲ αὐτῶν πρὸς τὸ Λουτράκι, ὅπου κατέφυγε καὶ ἡ πρό τινος καιροῦ σταλεῖσα παρὰ τῆς κυβερνήσεως εἰς διοίκησιν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος καὶ ἐδρεύουσα ἐν Σαλώνοις ἐπιτροπή. 150 ἐσκοτώθησαν, 300 γυναῖκες καὶ παιδία ᾐχμαλωτίσθησαν, καὶ τὰ ἐν τῇ πόλει διηρπάγησαν.

Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας τῆς κυριεύσεως τῶν Σαλώνων, οἱ Τοῦρκοι ἐξεστράτευσαν εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Λιδωρικίου· ἐκίνησαν συγχρόνως καὶ οἱ ἐν τῷ Παληοχωρίῳ ὑπὸ τὸν Ἀμπάζπασαν καὶ Μουστάμπεην πρὸς τὸ αὐτὸ μέρος, ᾐχμαλώτευσαν καθ' ὁδὸν 150 γυναῖκας καὶ παιδία τῶν Μαυρολιθαριτῶν, ἔκαυσαν τὴν πρωτεύουσαν τῆς ἐπαρχίας, καί, τούτων γενομένων, οἱ μὲν ἀπὸ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ναυπάκτου πεσόντες εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἀνεχώρησαν εἰς τὰ ἴδια, οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Ἀμπάζπασαν καὶ Μουστάμπεην πατήσαντες τὸ χωρίον, Λευκαδίτι, πρὸς αἰχμαλώτισιν τῶν ἐκεῖ καταφυγόντων καὶ εὑρόντες σφοδρὰν ἀντίστασιν καὶ παθόντες, ἐπανῆλθαν τὴν 17 εἰς Σάλωνα, ὅπου καὶ διέμειναν.

Ἡ δὲ κυρίευσις τῶν Σαλώνων κατετρόμαξε τοὺς κατοίκους τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ἐξ ὧν οἱ μὲν κατέφευγαν εἰς ὄρη, εἰς σπήλαια καὶ εἰς ὀπὰς τῆς γῆς, οἱ δὲ εἰς τὰς παρακειμένας νήσους. Ἐν μέσῳ δὲ τοῦ διασπαρέντος πανικοῦ τούτου φόβου, ἡ ἔξοδος ὀλίγων Τούρκων ἐκ τῆς Εὐβοίας εἰς τὰ ἀντικρὺ παράλια τῆς Ἀττικῆς ἐπὶ λεηλασίᾳ ἔβαλε τοὺς Ἀθηναίους ἄνω κάτω. Αἱ γυναῖκες, τὰ τέκνα καὶ οἱ ἀπόλεμοι τῶν ἀνδρῶν κατέφυγαν εἰς Σαλαμῖνα. Ἡ δὲ κυβέρνησις, ἐνασχολουμένου τοῦ Γκούρα κατὰ τῶν ἐν Σαλώνοις Τούρκων, διέταξε χιλίους στρατιώτας ὑπὸ τὸν Βάσσον εἰς φύλαξιν τῆς πόλεως.

Καθ' ἣν δὲ ἡμέραν ἐκαίετο ἡ Βιτρινίτσα, οἱ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ Στερεοελλαδῖται, οἱ μετὰ τὴν τροπήν των ἐν Κρεμμυδίῳ ἐπανερχόμενοι εἰς τὴν στερεὰν Ἑλλάδα, ἔφθασαν εἰς Βοστίτσαν, καὶ μὴ εὑρόντες πλοιάρια εἰς διαπόρθμευσιν ὥδευσαν τὴν εἰς Κόρινθον παραλίαν ὁδόν, καὶ φθάσαντες εἰς Λουτράκι διεπορθμεύθησαν εἰς Δίστομον τὴν 9 μαΐου πρὸ μεσημβρίας. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν χίλιοι τῶν ἐν Σαλώνοις Τούρκων ἐξῆλθαν εἰς καταστροφὴν τῶν πλησιοχώρων μερῶν καὶ εἰς λεηλασίαν· ἔκαυσαν τὴν Κεσφίναν, καὶ ἐπροχώρησαν εἰς Δίστομον, ὅπου ἰδόντες παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα τὰ στερεοελλαδιτικὰ στρατεύματα, ἅτινα ὑπέθεταν εἰσέτι ἐν Πελοποννήσῳ, ἐξεπλάγησαν. Οὐδὲν ἧττον ἐξεπλάγησαν καὶ ἐκεῖνα ἰδόντα ἄνευ παραμικρᾶς προειδοποιήσεως ἐχθροὺς ἐνώπιόν των. Ἀκίνητοι ἔμειναν μέχρι τινὸς καὶ οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Τοῦρκοι σκεπτόμενοι περὶ τοῦ πρακτέου. Οἱ Ἕλληνες, βλέποντες μετ' ὀλίγον τοὺς Τούρκους ἑτοιμαζομένους νὰ ὀχυρωθῶσιν, ἐπέπεσαν καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ὀπισθοδρομήσωσι πρὸς τὴν Κεσφίναν· ἀλλά, παρακολουθούντων τῶν Ἑλλήνων, οὐδ' ἐκεῖ διέμειναν καὶ ἐπανῆλθαν εἰς Σάλωνα. Ἐσκοτώθησαν 7 Ἕλληνες ἐπὶ τῆς καταδιώξεώς καὶ 2 ἐπληγώθησαν. Ἀφ' οὗ δὲ οἱ νεωστὶ ἐλθόντες ὁπλαρχηγοὶ καὶ οἱ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος συνῆλθαν καὶ ἐσκέφθησαν περὶ τοῦ πρακτέου, μετέβησαν οἱ μὲν περὶ τὸν Κριεζώτην καὶ τὸν Βάσσον εἰς Ἀττικὴν πρὸς φύλαξιν τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης ἀπὸ ἐπιδρομῆς τῶν ἐν Εὐβοίᾳ Τούρκων, οἱ δὲ περὶ τὸν Καραϊσκάκην καὶ τὸν Τσαβέλλαν εἰς Δυτικὴν Ἑλλάδα· ἀπέμειναν δὲ οἱ λοιποὶ ὅλοι περὶ τὰ Σάλωνα, ὅπου ἦσαν οἱ ἐχθροί· καὶ οἱ μὲν περὶ τὸν Γκούραν ἐτοποθετήθησαν ἐν τῇ ἐπάνωθεν τῆς πόλεως μονῇ τοῦ προφήτου Ἡλίου, οἱ δὲ Σουλιῶται ἐν τῷ μετοχίῳ τῆς μονῆς καὶ ἐπὶ τοῦ ὑπερκειμένου τῆς

μονῆς ὄρους πρὸς ἐπιτήρησιν καὶ ὁπωσοῦν περιορισμὸν τοῦ ἐχθροῦ.

Ὑπερδίμηνον παρῆλθε μετὰ τὰ κατὰ τὸ Δίστομον συμβάντα, καθ' ὃ Χριστιανοὶ καὶ Τοῦρκοι δὲν συνεκρούσθησαν· ἀλλ' ἀφ' οὗ ἐγνώσθη ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν Χριστιανῶν ἠλαττώθη, ἀποσπασθέντων τῶν περὶ Καραϊσκάκην, Τσαβέλλαν, Βάσσον καὶ Κριεζώτην, καὶ ὅτι πολλοὶ τῶν ἀπομεινάντων περιεφέροντο ἀπροφύλακτοι εἰς τὰ πλησίον χωρία ἐπὶ συλλογῇ τροφίμων διὰ τὴν ὀλιγότητα αὐτῶν, οἱ ἐν Σαλώνοις Τοῦρκοι ἐβουλεύθησαν νὰ πέσωσι εἰς τὰ ὀχυρώματα τῶν Χριστιανῶν αἰφνης πανστρατιᾷ, καὶ διαιρεθέντες εἰς τρία σώματα, διότι τρεῖς ἦσαν καὶ αἱ ὑπὸ τῶν ἐναντίων κατεχόμεναι θέσεις, ἐστράτευσαν πρὶν ἐξημερώσῃ ἡ 17 ἰουλίου οἱ μὲν ἐπὶ τοὺς ἐν τῇ μονῇ, οἱ δὲ ἐπὶ τοὺς ὑπεράνω τῆς μονῆς, καί τινες ἐπὶ τοὺς ἐν τῷ μετοχίῳ. Ἐκ τῶν τελευταίων δὲ τούτων ἐξεκόπησάν τινες καθ' ὁδὸν καὶ ὑπῆγαν τὴν νύκτα εἰς Κωλοβάτας ἐπὶ συλλογῇ καρπῶν· διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν ὑπῆγαν τὴν αὐτὴν νύκτα εἰς τὸ αὐτὸ χωρίον καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν κατεχόντων τὸ μετόχιον καὶ τὰ ὑπεράνω τῆς μονῆς ὀχυρώματα μηδαμῶς ὑποπτεύοντες τὴν ἐκδρομὴν τῶν Τούρκων. Ἐξ αἰτίας ταύτης συνηντήθησαν ἀπροσδοκήτως Ἕλληνες καὶ Τοῦρκοι εἰς τὸ χωρίον καὶ συνεκρούσθησαν· ὁ δὲ πυροβολισμὸς εἰδοποίησε τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἦσαν ἐγγύς, καὶ τοὺς ἄλλους Τούρκους ὅτι ἡ μυστικὴ των ἐπιδρομὴ ἀνεκαλύφθη.

Ἐν τούτοις, οἱ ἀπόντες τοῦ μετοχίου Ἕλληνες ἐπανῆλθαν εἰς αὐτὸ ἐν καιρῷ, καὶ, πρὶν ἐφορμήσωσιν οἱ Τοῦρκοι, ἐφώρμησαν, τοὺς ἐπολέμησαν καὶ τοὺς ἀπεμάκρυναν. Τριακόσιοι ἦσαν οἱ φυλάττοντες συνήθως τὰ ἐπάνωθεν τῆς μονῆς ὀχυρώματα, ἀλλά, καθ' ἣν ὥραν ἐπέπεσαν οἱ Τοῦρκοι, ἦσαν μόνον 70, διότι οἱ προεξελθόντες εἰς ὁπωρισμὸν δὲν ἐπρό-

φθασαν νὰ ἐπανέλθωσι· διὰ τοῦτο ἐκυριεύθησαν ταῦτα εὐκόλως ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἐφονεύθησαν 11 Ἕλληνες καὶ ἐζωγρήθησαν 3, ἐν οἷς καὶ ὁ Γεώργης Κοσμᾶς, οἱ δὲ λοιποὶ ἐσώθησαν ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ πυρὸς τῶν ἐν τῇ μονῇ συναθλητῶν. Ἀδιάκοπος δὲ καὶ βαρὺς ἦτον ὁ πόλεμος καὶ πρὸς τὴν θέσιν τῆς μονῆς, ὅπου ἐπέπεσαν οἱ πλειότεροι τῶν Τούρκων, καὶ τόσον ἐπλησίασαν, ὥστε ἐκυρίευσαν τὴν ἔμπροσθέν της τοιχόκλειστον ἄμπελον, καὶ ἐπολέμουν τοὺς ἐχθρούς των ἐκεῖθεν στήσαντες ἔμπροσθεν αὐτῶν τὰς σημαίας των· ἀλλ' ἐπελθούσης τῆς νυκτός, ἐξεκόπησαν 170 Σουλιῶται ἐκ τῶν ἐν τῷ μετοχίῳ, ἔτρεξαν εἰς βοήθειαν τῶν πασχόντων ἐν τῇ μονῇ, καὶ φθάσαντες πλησίον τῶν ἐχθρῶν καθημένων ἐντὸς τῶν ἐν τῇ ἀμπέλῳ ὀχυρωμάτων, ἐφώναξαν "Σηκω- "θῆτε σεῖς νὰ καθήσωμεν ἡμεῖς." Οἱ Τοῦρκοι τοὺς ὕβρισαν, οἱ Σουλιῶται ἠρεθίσθησαν, ἐπυροβόλησαν, καὶ ἐπέπεσαν, προηγουμένου τοῦ ἀξίου τοιούτων πολεμιστῶν Δράκου· ἀπεκρύπτετο δὲ ἡ μικρότης τοῦ ἀριθμοῦ των ὑπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς καὶ ὑπὸ τοὺς περὶ τὸ νυκτοπολεμεῖν ἐπιδεξίους τρόπους τῶν Σουλιωτῶν. Ἐκφοβηθέντες οἱ Τοῦρκοι ἐπὶ τῇ ἀπροσδοκήτῳ ταύτῃ καὶ ἀκαθέκτῳ ὁρμῇ, ἥρπασαν τὰς σημαίας των, ἀνεχώρησαν, ἂν καὶ ἀσυγκρίτως πολυαριθμότεροι, καὶ ἀνέβησαν πρὸς τὰ ἄνωθεν τῆς μονῆς ὀχυρώματα. Οἱ δὲ Σουλιῶται ἤνοιξαν τοιουτοτρόπως τὴν ἀποκλεισθεῖσαν μονὴν καὶ ἀπήλλαξαν τοὺς συναδέλφους των τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου. Τούτου δὲ γενομένου, 40 τῶν Σουλιωτῶν ὑπὸ τὸν Δράκον ἐπρόβαλαν νὰ πέσωσι τὴν αὐτὴν νύκτα ἐπί τινα ἄλλα ἐχθρικὰ ὀχυρώματα κάτωθεν τῆς μονῆς, ἂν ἤθελαν καὶ ἄλλοι νὰ συναγωνισθῶσιν· 150 τῶν ἐντὸς τῆς μονῆς, ἐν οἷς καὶ ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Γκούρας, ἐφιλοτιμήθησαν νὰ τοὺς συνοδεύσωσιν· ἀλλ' ἰδόντες τὸ μέγεθος τοῦ κινδύνου ἐκ τοῦ πλησίον παρητήθη-

σαν. Μόνοι δὲ οἱ ὑπὸ τὸν Δράκον 40, πλήρεις τόλμης, ἐπέπεσαν, πέντε ἐχθρικὰ ὀχυρώματα τὸ ἓν κατόπιν τοῦ ἄλλου ἐπάτησαν, καὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς ἔτρεψαν· ἀλλ' οἱ ἐν τῷ ἕκτῳ παρατηρήσαντες, ὅτι οἱ ἐπελθόντες ἦσαν τόσον ὀλίγοι, ἀντέστησαν, καὶ πολεμοῦντες καὶ ἐλέγχοντες μεγαλοφώνως τοὺς συναδέλφους των φεύγοντας ἀπέμπροσθεν τόσων ὀλίγων, τοὺς ἐθάρρυναν, ἐπανέφεραν πολλοὺς αὐτῶν εἰς τὰς θέσεις των, καὶ οἱ Ἕλληνες ἐπὶ τῇ ἐπαναστροφῇ των ἀνεστάλησαν. Τὴν αὐτὴν νύκτα οἱ Τοῦρκοι ἐπανῆλθαν εἰς Σάλωνα· καὶ οἱ μὲν ἐν τῇ μονῇ Ἕλληνες ἄφησαν τὴν θέσιν ἐκείνην, ὡς ἐπικίνδυνον, οἱ δὲ Σουλιῶται καί τινες ἄλλοι, συναριθμούμενοι 1200, διετήρησαν τὴν τοῦ μετοχίου· Ὅλοι δὲ οἱ πεσόντες Ἕλλήνες ἐπὶ τῶν συμπλοκῶν τῆς 17 ἦσαν 35, οἱ δὲ ζωγρηθέντες 3, οἵτινες ἐδραπέτευσαν μετ' ὀλίγας ἡμέρας καὶ διεσώθησαν εἰς τὸ ἐν τῷ μετοχίῳ στρατόπεδον. Μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα οἱ Τοῦρκοι δὲν ἐκινήθησαν κατὰ τῶν Ἑλλήνων· ἀλλ' οἱ Ἕλληνες δὲν ἐκάθησαν ἀργοί, καὶ ἐνεδρεύοντες ἔβλαπταν τοὺς ἐχθρούς. Ἀποσιωπῶντες συντομίας χάριν τὰς ὀλιγωτέρου λόγου ἀξίας ἄλλας ἐνέδρας των ἀναφέρομεν τὴν ἑξῆς. Οἱ Τοῦρκοι διετήρουν καὶ ἄλλας θέσεις καὶ τὴν τῆς Τοπόλιας. Ἐπιφωσκούσης τῆς ἡμέρας τοῦ μπαϊραμίου, καθ' ἣν ἔμελλεν ὁ ἀρχηγὸς τῆς φρουρᾶς ἐκείνης νὰ ὑπάγῃ εἰς Σάλωνα πρὸς χαιρετισμὸν τοῦ πασᾶ, ὁ Θανάσης Ντούσας, παραλαβὼν ὀλίγους συμπατριώτας του, κατέβη εἰς τὴν μεταξὺ Τοπόλιας καὶ Σαλώνων πεδιάδα πρὸς τὸ μέρος ὅπου ὑψοῦνται ἐπὶ τῆς ὁδοῦ δύο βράχοι, καὶ κατέλαβε τὸ ἐκεῖ σωζόμενον ἐρείπιον τοῦ μύλου καὶ ἓν ἄλλο ἀντικρὺ αὐτοῦ πρὸς τὴν Τοπόλιαν. Τὸ πρωῒ ὅλος ἀργυροστόλιστος ὁ ἀρχηγὸς τῆς ῥηθείσης φρουρᾶς καὶ ἐν λαμπρᾷ συνοδίᾳ διαβαίνων ἔπεσεν εἰς τὴν νεδραν, ἐφονεύθη καὶ ἐσκυλεύθη. Μαθοῦσα ἡ ἐν

τῷ χωρίῳ τῆς Τοπόλιας φρουρὰ τὸ γεγονὸς ἐκινήθη κατὰ τῶν φονέων τοῦ ἀρχηγοῦ της· ἀλλ᾽ οὗτοι, πρὶν φθάσωσιν ἐκεῖνοι, ἐπανῆλθαν ἀβλαβεῖς εἰς τὸ μετόχιον.

Μεσοῦντος δὲ τοῦ ὀκτωβρίου, μαθόντες οἱ ἐν μετοχίῳ, ὅτι οἱ ἐν Σαλώνοις ἐπροσδόκουν τροφὰς ἐκ Ζητουνίου, προκατέλαβαν τὴν Σκάλαν· ἀλλ᾽ ἀντὶ φορτηγῶν ζώων ἐφάνησαν ἐρχόμενοι τὴν 23 διακόσιοι Τοῦρκοι ἐκ τῶν φυλαττόντων τὴν Ἄμπλιανην ἐπὶ σκοπῷ νὰ διαβῶσιν εἰς Σάλωνα, καὶ πεσόντες αἴφνης ἐπὶ τὴν προφυλακὴν τῶν Ἑλλήνων ἐφόνευσαν τὸν ἀξιωματικὸν Κολοκύθαν καὶ ἔτρεψαν τοὺς ἄλλους· ἀλλὰ προχωροῦντες ἀπήντησαν ἀνυπέρβλητον ἀντίστασιν καὶ ὠπισθοδρόμησαν εἰς Ἄμπλιανην· ἐπανῆλθαν δὲ μετὰ τὴν συνάντησιν ταύτην εἰς τὸ μετόχιον καὶ οἱ προκαταλαβόντες τὴν Σκάλαν. Οἱ Τοῦρκοι καθ᾽ ὅλας τὰς μέχρι τοῦδε ἐκστρατείας των συνείθιζαν ν᾽ ἀναχωρῶσιν εἰς τὰ ἴδια ἐπὶ τῆς ἑορτῆς τοῦ ἁγίου Δημητρίου, καὶ τὸ ἀπολυτίκιον τοῦ ἁγίου "Μέγαν εὗρατο ἐν τοῖς κινδύνοις" ἐψάλλετο καθ᾽ ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἐν ἀγαλλιάσει ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως, ὡς τὸ ἀποδημητήριον τῶν ἐχθρῶν, καθὼς ἐψάλλετο ἐν κατηφείᾳ τὸ τοῦ ἁγίου Γεωργίου, διότι τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἐκινοῦντο αἱ κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν δυνάμεις τοῦ ἐχθροῦ κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν δὲ ταύτην συνήθειαν ἀνεχώρησαν καὶ οἱ ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι Τοῦρκοι καὶ τὸ ἔτος τοῦτο τὴν 25 ὀκτωβρίου, ἀλλ᾽ ἐν τοιαύτῃ βίᾳ ἐξ αἰτίας ψευδῶν τινων ἐπιφόβων εἰδήσεων, ὥστε ἄφησαν ἐν Σαλώνοις ἐπὶ τῷ ἀναχωρισμῷ δύο κανόνια καὶ μέρος ἀποσκευῶν· δὲν ἐπρόφθασαν δὲ νὰ προειδοποιήσωσιν ἐν καιρῷ μηδὲ τοὺς ἀλλαχοῦ συναδέλφους των· διὰ τοῦτο 56 ἀποπλεύσαντες τῆς Ναυπάκτου ἀπέβησαν πάντη ἀνύποπτοι τὴν αὐτὴν ἡμέραν τῆς 25 εἰς τὸν λιμένα τῶν Σαλώνων, ἐξ ὧν

4 ἐφονεύθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐζωγρήθησαν ὑπὸ τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων.

Οὐδαμῶς ἐδικαίωσεν ὁ Γκούρας τὰς προσδοκίας τοῦ κοινοῦ ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας ταύτης. Ὡς ἀρχηγὸς τῶν ὅπλων τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἀνεδέχθη νὰ στρατολογήσῃ ἑξακισχιλίους καὶ προφυλάξῃ δι' αὐτῶν τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἀπὸ πάσης προσβολῆς τῶν ἐχθρῶν· ἀλλ' ἡ εὐτυχὴς ἔκβασις τῆς ἐκστρατείας ὀφείλεται τοῖς Σουλιώταις.

Ἐν ᾧ δὲ ἔπασχεν ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλλὰς ἔχουσα ἐν κόλποις τὸν ἐχθρόν, οἱ Κρῆτες ἐπεχείρησαν ν' ἀναζωπυρήσωσι τὴν πρὸ διετίας καθ' ὅλην τὴν Κρήτην σβεσθεῖσαν ἐπανάστασιν, καὶ λήγοντος τοῦ ἰουλίου, στρατολογηθέντες ὡς 600 ὑπὸ τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τοῦ Καλλέργη διεβιβάσθησαν ἐκ Ναυπλίου εἰς Μονεμβασίαν, ὅπου συμπληρωθέντες εἰς 1300 συναπέπλευσαν ἐφωδιασμένοι τῶν ἀναγκαίων ἐπὶ 18 πλοιαρίων καὶ τῆς Τερψιχώρης, γολέττας τοῦ Τομπάζη, ἵν' ἀποβῶσιν αἴφνης εἰς τὰ ἀρκτοδυτικὰ παράλια τῆς Κρήτης πρὸς ἅλωσιν τῶν φρουρίων Γραμβούσης καὶ Κισάμου· ἀλλ' ἐπελθούσης θυέλλης, διεσκορπίσθησαν τὰ πλοιάρια, καὶ δύο ἡμερονύκτια ἐθαλασσομάχουν.

Μιχαήλ τις Ἀρετᾶς Κρῆς μετεκόμιζε συνήθως εἰς τὰ παράλια ταῦτα ἐκ Πελοποννήσου τρόφιμα πρὸς πώλησιν, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἦτο γνώριμος τῷ φρουράρχῳ τῆς Γραμβούσης. Μαθόντες τινὲς τῶν εἰς Κύθηρα καταφυγόντων Κρητῶν τὰς σχέσεις ταύτας τοῦ συμπατριώτου των, τὸν ἔπεισαν νὰ τοῖς χρησιμεύσῃ ἐπ' ἀγαθῷ τῆς πατρίδος ὡς κατάσκοπος, καὶ τοιουτοτρόπως ἐμάνθαναν τὰ τῆς Γραμβούσης. Κατέπλευσεν ὁ Ἀρετᾶς μιᾷ τῶν ἡμερῶν εἰς τὰ παράλια ἐκεῖνα κακῶς ἔχων, ἐπελθούσης ἐπὶ τοῦ διάπλου του τρικυμίας, καὶ διενυκτέρευσε παρὰ τῷ γνωστῷ του φρουράρχῳ. Παρατηρήσας δὲ ὅτι

ὀλιγώτατοι ἦσαν οἱ φρουροί, ἠρώτησε τὴν αἰτίαν· ἦτο δὲ ἡ τελευταία ἡμέρα τοῦ μηνός. Ἀνύποπτος ὁ φρούραρχος τῷ εἶπεν, ὅτι 60 ἦσαν ὅλοι οἱ φρουροὶ καὶ ἀντηλλάσσοντο κατὰ μῆνα, ἀλλ' οὔτε ἤρχοντο εἰς τὸ φρούριον οὔτε ἀνεχώρουν ὅλοι ὁμοῦ· ὅτι καθ' ὅσον μὲν ἐπλήθυνεν ἡ σελήνη, ἐπλήθυνε καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν φρουρῶν· καθ' ὅσον δὲ ὠλιγόστευεν αὕτη, ὠλιγόστευε καὶ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν καὶ κατήντα εἰς 5 ἢ 6 πρὸ τῆς νεομηνίας. Μαθόντες ταῦτα οἱ ἐν Κυθήροις καὶ ἰδόντες τὴν 31 ἰουλίου τὰ ἑλληνικὰ πλοιάρια θαλασσοποροῦντα πρὸς τὴν Κρήτην, ἀπέπλευσαν αὐθημερόν, ὅλοι 17, ἡγουμένου τοῦ Ἀναγνώστη Παναγιώτου (γ), ἐξημερώθησαν εἴς τι παράλιον τῆς Κρήτης, καὶ διέμειναν ἐκεῖ ἀφανεῖς ὅλην τὴν ἡμέραν. Βασιλεύοντος δὲ τοῦ ἡλίου, ἀνήχθησαν, καὶ μίαν ὥραν πρὶν φέξῃ κατευωδώθησαν εἰς ἅγιον Σοῦζον ἀντικρὺ τῆς Γραμβούσης· ἡμέρας δὲ γενομένης, ἀποβάντες εἶδαν ἔμπροσθέν των ἄνθρωπον, καὶ παρέκει σκηνήν. "Τίς σύ," ἠρώτησαν, "καὶ "τίς ἡ σκηνή;" "ἐγὼ εἶμαι," ἀπεκρίθη ὁ ἄνθρωπος, "Χριστιανός, ὑπηρέτης τοῦ φρουράρχου, καὶ "ἐπειδὴ ἐφάνησαν χθὲς πλοιάρια, καὶ τὸ φρούριον "δὲν ἔχει φύλακας, ἐφοβήθη ὁ φρούραρχος, ἀπεβί- "βασε τὴν γυναῖκά του ὑπὸ τὴν σκηνὴν ἐκείνην καὶ "διέταξε κ' ἐμὲ νὰ μένω παρ' αὐτῇ εἰς ὑπηρεσίαν "της." "Καὶ διατί δὲν ἔχει φύλακας τὸ φρού- "ριον;" ἠρώτησαν ἐκ νέου οἱ ἀποβάντες· "διότι," ἀπήντησεν ὁ ὑπηρέτης, "λήξαντος τοῦ μηνός, οἱ ἐν "τῷ φρουρίῳ ἀνεχώρησαν κατὰ τὴν συνήθειαν, καὶ "οἱ διάδοχοί των ὥρᾳ τῇ ὥρᾳ περιμένονται." Ἀκούσαντες ταῦτα ὑπῆγαν εἰς τὴν σκηνήν, καὶ σταθέντες ἔξωθεν ἐκαλημέρισαν τὴν ἐν αὐτῇ γυναῖκα καὶ ἀντεκαλημερίσθησαν. "Ποῦ εἶναι ὁ μπέης;" τὴν ἠρώτησαν. "'Αντίπεραν," ἀπήντησεν, "ἐν Γραμ- "βούσῃ, καὶ μοὶ παρήγγειλεν, ἅμα ἔλθετε" (τοὺς

ἐξέλαβε δὲ ὡς τοὺς περιμενομένους φρουροὺς) "νὰ "σᾶς εἴπω νὰ πυροβολήσετε δίς, καὶ ἔρχεται καὶ "σᾶς παραλαμβάνει." Ἐπυροβόλησαν δίς, καὶ ὁ φρούραρχος ἐμβὰς εἰς τὸ πλοιάριόν του καὶ πηδαλιουχῶν ἤρχετο νὰ τοὺς παραλάβῃ. Πλησιάσας δὲ καὶ παρατηρήσας οὐδένα ἐγνώρισε τῶν ἐλθόντων καὶ ἤρχισε νὰ ὑποπτεύῃ καὶ νὰ τοὺς ἐρωτᾷ ποῖοι ἦσαν. "Δὲν μᾶς γνωρίζεις;" ἀπεκρίθησαν οἱ ἐρωτηθέντες· "ἠξεύρεις ὅτι ὁ πασᾶς στέλλει νέους φρουροὺς κατὰ "μῆνα, τί ἐρωτᾷς;" ὁ φρούραρχος ἦλθε πλησιέστερον, καὶ πάλιν διστάζων εἶπε, "μήπως εἶσθε "Ῥωμαῖοι;" "Ὦ τῆς βλασφημίας!" ἐφώναξάν τινες αὐτῶν τουρκιστὶ καὶ ὠργισμένοι, "μᾶς ἔκαμες καὶ "Ῥωμαίους· φέρε τὸ πλοιάριον σιμά·" οἱ Κρῆτες οὗτοι ἦσαν ἐνδεδυμένοι καὶ ἐξωπλισμένοι ὡς Τοῦρκοι, καὶ ἐκαλοῦντο ὁ μὲν Ἀλῆς, ὁ δὲ Χασάνης εἰς ἐπήκοον τοῦ φρουράρχου. Ὁ φρούραρχος ἐλθὼν πλησιέστερον εἶπε, "δὲν σᾶς γνωρίζω καὶ δὲν σᾶς "πιστεύω· προσευχηθῆτε ὡς Τοῦρκοι καὶ τότε σᾶς "πιστεύω." Τότε εἷς ἐξ αὐτῶν, ὁ Ἀνδρούλης Παχύς, εἰδήμων ὁπωσοῦν τῆς τουρκικῆς γλώσσης καὶ ἑτοιμόλογος, ἤρχισε νὰ τουρκολογῇ θυμοῦ πλήρης ὡς ὀλιγωρουμένης τῆς μωαμεθανῆς πίστεώς του. Ἀπατηθεὶς ὁ φρούραρχος ἀπεφάσισε νὰ τοὺς παραλάβῃ· ἐν ᾧ δὲ ἔμβαιναν εἰς τὸ πλοιάριον, εἷς ἐξ αὐτῶν παρεπάτησε, καὶ τὸ πλοιάριον ἔκλινε· "Καϋμένε "Γιάννη σὰ βόδι ἐπάτησας·" τῷ εἶπε τότε ἄλλος ἐξ ἀπροσεξίας. Ἀκούσας εἷς τῶν ἐν τῷ πλοιαρίῳ κωπηλατούντων δύο Τούρκων τὸν νομιζόμενον Χασάνην καλούμενον Γιάννην, ἔδραξε τὴν πιστόλαν του. Ἀλλὰ προλαβὼν ὁ Γιάννης Ῥούκουνας τὸν ἐμαχαίρωσεν. Ἐτρόμαξεν ὁ δειλὸς φρούραρχος ἰδὼν τὸ γεγονός. "Κάθου ἥσυχος μπέη," τῷ εἶπαν οἱ Χριστιανοί, "κυβέρνα καὶ μὴ φοβῆσαι·" ἀφ' οὗ δὲ ἔφθασε τὸ πλοιάριον εἰς τὸ νησίον τῆς Γραμβούσης,

κατέβησαν οἱ ἀπομείναντες ἐν τῷ φρουρίῳ ἐξ Τοῦρκοι εἰς τὸ παράλιον πρὸς ὑποδοχὴν τῶν συναδέλφων· ἀλλ' ἀποβάντες οὗτοι τοὺς συνέλαβαν αἴφνης ὅλους. Ἐφώναξε τότε ὁ φρούραρχος. "Χριστιανοί, μὴ " μᾶς θανατόνετε καὶ σᾶς παραδίδομεν τὰ κλειδία." Οἱ Χριστιανοὶ ἀφώπλισαν τοὺς Τούρκους, παρέδωκεν ὁ φρούραρχος τὰ κλειδία τοῦ φρουρίου, καὶ ἐν τῇ μουσουλμανικῇ του ἀπαθείᾳ καὶ ἀφοσιώσει εἰς τὴν εἰμαρμένην " χαρῆτέ το," εἶπεν ἀταράχως ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς Χριστιανούς, " τοῦτο εἶναι τὸ θέλημα " τοῦ Θεοῦ." Οἱ Ἕλληνες παρέλαβαν τὸ φρούριον καὶ οὐδένα τῶν φρουρῶν ἐθανάτωσαν. Ἔφθασαν ἐν τούτοις αὐθημερὸν καί τινα πλοιάρια τῆς ἐκστρατείας καὶ τὴν ἐπαύριον τὰ λοιπά. Τὸ δρᾶμα τοῦτο διεδραματίσθη τὴν 2 αὐγούστου. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐκυρίευσαν οἱ Ἕλληνες καὶ τὸ ὅλως παρημελημένον καὶ ἀνεφοδίαστον τῶν ἀναγκαίων φρούριον τῆς Κυσάμου, δραπετευσάντων τῶν φυλασσόντων αὐτό· ἔκτοτε ἀνέζησεν ἐπὶ τῆς Κρήτης ὁ ἀγών. Μαθὼν δὲ ὁ πρώην Μουσταφάμπεης καὶ νῦν Μουσταφάπασας τὰ γενόμενα, καὶ φοβηθεὶς μὴ ἀποστατήσωσιν ἐκ νέου τὰ Σφακιά, ἐξεστράτευσε, συνῆψε μάχην κατὰ τὸ Καλυβάκι, καὶ ἀνέκτησε τὸ φρούριον τῆς Κυσάμου ἐγκαταλειφθὲν ὑπὸ τῶν πρὸ μικροῦ καταλαβόντων αὐτό· ἐπιστάντος δὲ τοῦ χειμῶνος, ἐπανῆλθεν εἰς Χανιά.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν συνέβαιναν ταῦτα ἐν Κρήτῃ, ἐπεχείρησαν οἱ θαλασσινοὶ μέγα καὶ τολμηρὸν ἐπιχείρημα· τὴν πυρπόλησιν τοῦ ἐν τῷ λιμένι τῆς Ἀλεξανδρείας στόλου τοῦ Μεχμὲτ-Ἀλῆ. Τὴν 23 ἰουλίου ἀπέπλευσαν ἐξ Ὕδρας δύο πολεμικά, τὸ μὲν ὑπὸ τὸν Μανώλην Τομπάζην, τὸ δὲ ὑπὸ τὸν Ἀντώνην Κριεζῆν, καὶ τρία πυρπολικὰ ὑπὸ τὸν Κανάρην, τὸν Ἀντώνην Θ. Βώκου καὶ τὸν Μανώλην Μπούτην· τὴν δὲ 29 περὶ τὴν 5 ὥραν μετὰ μεσημ-

βρίαν ἔφθασαν ἔξω τοῦ λιμένος τῆς Ἀλεξανδρείας· καὶ τὰ μὲν πυρπολικὰ εἰσέπλευσαν ὑπὸ οὐδετέραν σημαίαν προπλέοντος τοῦ ὑπὸ τὸν Κανάρην ὡς ταχυπλοωτέρου, ἐπὶ παραγγελίᾳ νὰ προσέξωσι μὴ βλάψωσι πλοῖον ὑπὸ οὐδετέραν σημαίαν, τὰ δὲ πολεμικὰ περιέπλεαν ἔξωθεν, ἵνα παραλάβωσιν ἐν καιρῷ τοὺς ναύτας τῶν πυρπολικῶν. Ὁ Κανάρης ἐκράτησεν ἐπὶ τοῦ πλοίου του τὸν ἀπὸ τῆς ξηρᾶς ἐλθόντα ὡς ποδότην, καὶ ἱστιοδρόμει ὑπὸ καλὸν ἄνεμον πρὸς τὸ παλάτιον τοῦ σατράπου, ὅπου ἐλλιμένιζαν τέσσαρες φρεγάται καὶ ἡ ναυαρχίς· ἀλλ' ἀφ' οὗ ἐπλησίασεν, ἤρχισε νὰ πνέῃ ἐναντίος ἄνεμος. Ὁ Κανάρης ἠναγκάσθη τότε νὰ στρέψῃ τὸ πυρπολικόν του πρὸς ἄλλον σωρὸν πλοίων, τὸ ἄναψε τὴν $6\frac{1}{2}$ ὥραν καὶ ἀπεμακρύνθη μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ ναυτῶν ἐπὶ τοῦ ἐφολκίου του· ἀλλὰ τὸ πυρπολικόν, ἀφεθὲν εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ἀνέμου, ἐκάη εἰς μάτην· τὰ δύο δὲ ἄλλα δὲν ἐκάησαν, ἀλλ' ὑψώσαντα τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν ἐξέπλευσαν· ἐξέπλευσαν καὶ οἱ περὶ τὸν Κανάρην ἐπὶ τοῦ ἐφολκίου των κανονοβολούμενοι καὶ ἄλλοθεν καὶ παρά τινος πολεμικοῦ γαλλικοῦ βρικίου (β) εὑρεθέντος ἐν τῷ λιμένι καὶ διεσώθησαν ἐπὶ τῶν δύο πολεμικῶν ἑλληνικῶν πλοίων. Ἄλλος ἐξ ἄλλου ἔγεινεν ὁ Μεχμὲτ-Ἀλῆς ἰδὼν τὸ γεγονὸς καὶ ἀπέστειλεν ἐν τῷ ἅμα φρεγάτας τινὰς εἰς καταδίωξιν τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ἕλληνες, πλέοντες πρὸς τὴν Ὕδραν, ἀπήντησαν τὴν ἐπαύριον 5 ἐχθρικὰ πολεμικὰ συνοδεύοντα ἐξ Ἀταλείας εἰς Ἀλεξάνδρειαν 45 φορτηγά, ἔκαυσαν κανονοβολοῦντες ἓν τῶν πολεμικῶν 16 κονονίων, διότι ἄναψεν ἡ πυριτοθήκη του, καὶ συνέλαβαν ἐπὶ τῶν κυμάτων φερομένους 45 ναύτας καὶ 36 στρατιώτας. Ἐξεμάνη ὁ Μεχμὲτ-Ἀλῆς ὡς ὑβρισθεὶς καὶ ἐκ δευτέρου, καὶ ἐκπλεύσας αὐτὸς ἐπὶ μιᾶς κορβέττας πρὸς τιμωρίαν τῶν ὑβριστῶν του ηὗρε περιφερομένας ἔξωθεν τῆς Ἀλεξανδρείας τὰς

φρεγάτας του, ἀλλὰ δὲν συνήντησε τοὺς Ἕλληνας καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν καθέδραν του τὴν μεθαύριον. Ἐν τούτοις πλέοντα τὰ ἑλληνικὰ πρὸς τὴν Ὕδραν ἀπήντησαν ἔξωθεν τῆς Ἀταλείας ἐχθρικὴν λεύκαν φέρουσαν ξύλα καὶ ἔχουσαν 190 ναύτας καὶ στρατιώτας· γενναίως ἀντέστησαν οἱ ἄνδρες οὗτοι φονεύσαντες δύο καὶ πληγώσαντες ἐννέα Ἕλληνας· ἐπλήγωσαν ἐλαφρῶς καὶ τὸν Κριεζῆν· ἀλλ' ἐπὶ τέλους κατεβίβασαν τὴν σημαίαν. Κυριεύσαντες οἱ Ἕλληνες τὴν λεύκαν ἀπεβίβασαν σώους εἰς Κάκαβα ὄχι μόνον τοὺς ἐν αὐτῇ, ἀλλὰ καὶ τοὺς διασωθέντας ἀπὸ τοῦ καέντος πλοίου καὶ τὸν συλληφθέντα ποδότην καὶ τὴν 13 αὐγούστου κατευωδώθησαν εἰς Ὕδραν. Ἐξ ὅσων δὲ διηγήθημεν ἀποδεικνύεται ὅτι, ἂν ἀπέτυχε τὸ μέγα τοῦτο τόλμημα τῶν Ἑλλήνων, οὔτε δι' ἀδεξιότητα οὔτε δι' ἀτολμίαν ἀπέτυχεν.

1825.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΣΤ.

Περὶ τοῦ δευτέρου δανείου καὶ τοῦ λόρδου Κοχράνου.—Αὔξουσα εὐμένεια τῶν λαῶν πρὸς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα.—Περὶ ἀναγορεύσεως βασιλέως.—Διάθεσις τῶν μεγάλων Δυνάμεων πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ σύστασις κομμάτων ὑπὸ ξένην ὀνομασίαν.—Σχίσμα τῶν μελῶν τῆς ἱερᾶς συμμαχίας ἐπὶ τῶν ἐν Πετρουπόλει συνδιαλέξεων καὶ λύσις τῆς συμμαχίας.—Περὶ τῆς ἀγγλικῆς προστασίας.—Τὰ μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας.—Ἀποβίωσις τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου.—Σχέσεις τῶν αὐλῶν πρὸς ἀλλήλας ἐπὶ τῆς ἀποβιώσεώς του.

Ἡ ΕΠΙΤΥΧΙΑ τοῦ πρώτου δανείου ἐθάῤῥυνε τὴν ἐν Λονδίνῳ ἐπιτροπὴν νὰ ζητήσῃ ἄδειαν πρὸς διαπραγμάτευσιν καὶ δευτέρου· εἶδε καὶ ἡ κυβέρνησις, ὅτι ἡ διαπραγματευθεῖσα ποσότης ἦτο μικρά, αἱ δὲ ἀνάγκαι τῆς πατρίδος μεγάλαι, καὶ ἐψηφίσθη τὴν 31 ἰουλίου 1824 νέον δάνειον δεκαπέντε ἑκατομμυρίων διστήλων ἐπὶ ὑποθήκῃ τῶν ἐθνικῶν κτημάτων, καὶ τόκῳ 5 τοῖς 100· προσδιωρίσθη δὲ ἡ διαπραγμάτευσις τοῦ μὲν ὅλου πρὸς 60 ἑκατοστά, τῶν δὲ δύο τρίτων πρὸς 55, ἢ τοῦ τρίτου πρὸς 50. Ἡ ἐπιτροπὴ θέλουσα νὰ φέρῃ εἰς συναγωνισμὸν τοὺς τραπεζίτας τῶν δύο μεγαλοπόλεων Λονδίνου καὶ Παρισίων, ἐφρόντισεν ἐν ἀμφοτέραις περὶ εὑρέσεως τοῦ δανείου· ἐπὶ τέλους ἐσυμφώνησε τὴν 26 ἰανουαρίου 1825 μετὰ τῶν ἐν Λονδίνῳ Ῥικάρδων ἐπὶ τῷ ὁρισθέντι τόκῳ περὶ δύο ἑκατομμυρίων λιρῶν πρὸς $55\frac{1}{2}$, πληρωτέων εἰς δώδεκα ἴσας μηνιαίας δόσεις. Ἐπετρέπετο δὲ τοῖς δανεισταῖς νὰ λύσωσι τὸ συμφωνητικὸν μετὰ τὴν τρίτην δόσιν ζημιούμενοι ὅσα προκατέβαλαν.

Τινὲς τῶν Ἑλλήνων θαῤῥυνόμενοι ἐπὶ τῇ εὑρέσει τῶν ἐθνικῶν τούτων δανείων, ἐζήτησαν τοπικὰ δάνεια εἰς ἐπανάστασιν οἱ μὲν τῆς Ἠπείρου, οἱ δὲ τῆς Κύπρου ἐπὶ ὑποθήκῃ γῆς κειμένης ὅλης ὑπὸ τὴν πλήρη κυριότητα τοῦ σουλτάνου, παρ' ὀλίγον δὲ εὕρισκαν. Τόσον ἐπιῤῥεπεῖς πρὸς τὸ δανείζειν ἦσαν οἱ τραπεζῖται τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, καὶ τόσον ἐπισφαλῆ ἐθεωροῦντο τὰ τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους.

Δώσασα ἡ κυβέρνησις ἄδειαν τῇ ἐπιτροπῇ εἰς εὕρεσιν δευτέρου δανείου, διέταξε συγχρόνως τὴν ἀγορὰν καὶ ταχεῖαν εἰς Ἑλλάδα ἀποστολὴν φρεγατῶν μετρίου μεγέθους· ἐπανέλαβε δὲ καὶ τὴν ἄλλοτε δοθεῖσαν διαταγὴν περὶ εἰδικοῦ δανείου καὶ ἀποστολῆς ξένου στρατοῦ. Πολλὰ προσκόμματα ἀπήντησεν ἡ ἐπιτροπὴ εἰς πραγματοποίησιν τῆς τοιαύτης στρατείας καὶ ἐπὶ τέλους παρῃτήθη.

Ἠσχολήθη δὲ συγχρόνως καὶ εἰς ἀγορὰν φρεγατῶν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Εὐρώπης, ἀλλὰ δὲν ηὗρεν ὁποίας ἤθελε· καὶ ἐπειδὴ διὰ τὴν πολλὴν τότε ἀσχολίαν τῶν ναυπηγείων οὐδεὶς ἀνεδέχετο τὴν κατασκευὴν νέων ἐν βραχεῖ διαστήματι, ὅπως ἀπῄτει ἡ ἐπικίνδυνος στάσις τῶν πραγμάτων, ἀπεφάσισε νὰ κατασκευάσῃ ἢ ἀγοράσῃ δύο ἑτοίμους ἐν τῇ ἀρκτῴᾳ Ἀμερικῇ, ὅπου, ὡς ἔμαθε, κατεσκευάζοντο ταχέως τοιαῦτα πλοῖα πρὸς χρῆσιν τῶν νέων ἐπικρατειῶν τῆς νοτίου Ἀμερικῆς. Καταλληλότερον δὲ μέρος ἐκρίθη τὸ Νεοβόρακον, καὶ ἐστάλη ἐπὶ ἀδρᾷ ἀντιμισθίᾳ εἰς ἀγορὰν ἢ κατασκευὴν αὐτῶν ὁ στρατηγὸς Λαλλεμάνδος, ὡς ἄλλοτε ἐκεῖ χρηματίσας καὶ φίλος πολλῶν τῶν ἐν τοῖς πράγμασι, ἀλλ' ἀνεπιτήδειος πρὸς τὸ ἔργον· ἐδόθησαν δὲ πρὸς κτῆσιν αὐτῶν λίραι 155,000 ἐκ τοῦ δευτέρου δανείου.

Τὸ δὲ φθινόπωρον τοῦ 1824 ἀνεχώρησεν εἰς Ἀγγλίαν μετὰ διετῆ ἀξιέπαινον ἐν Ἑλλάδι ὑπηρεσίαν ὁ Χάστιγξ, καὶ ἐπὶ τῇ συστάσει αὐτοῦ διέταξεν ἡ κυ-

βέρνησις τὴν κατασκευὴν ἑνὸς πολεμικοῦ ἀτμόπλου. Συνομολογηθέντος δὲ τοῦ δευτέρου δανείου, ἔσπευσεν ἡ ἐπιτροπὴ νὰ ἐκτελέσῃ ὅσα περὶ τούτου διετάχθη, προπληρώσασα δεκακισχιλίας λίρας ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ ἑτοιμασθῶσι τὰ πάντα ἐντὸς τριῶν ἑβδομάδων.

Τὸν δὲ ἰούλιον τοῦ 1825 ἐπανῆλθεν εἰς Ἀγγλίαν ἐκ τῆς μεσημβρινῆς Ἀμερικῆς ὁ λόρδος Κοχράνης, ἀνὴρ ἔχων ὑπόληψιν τολμηροῦ καὶ στρατηγηματικοῦ θαλασσομάχου, καὶ διαπρέψας ἐν ταῖς ὑπὲρ Βρασιλίας καὶ ἄλλων νέων ἐπικρατειῶν ναυμαχίαις. Οἱ Ῥικάρδοι καί τινες φιλέλληνες ἐνόμισαν σωτηριῶδες διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐπρόβαλαν πρὸς τὴν ἐπιτροπὴν νὰ κληθῇ ὁ ἀνὴρ οὗτος εἰς ὑπηρεσίαν, ν' αὐξηθῇ διὰ δαπάνης μέρους τοῦ δανείου ἡ θαλάσσιος δύναμις, καὶ νὰ τεθῇ ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ. Προθύμως συγκατετέθη ἡ ἐπιτροπή, παρέλαβε τὸν λόρδον ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Ἑλλάδος μέχρι τέλους τοῦ ἀγῶνος ἐπὶ ἀντιμισθίᾳ λιρῶν 57,000, ἐξ ὧν προκατέβαλε 37,000, καὶ παρακατέθεσε 113,000 εἰς ἀγορὰν ἢ κατασκευὴν πέντε ἄλλων ἀτμοπλόων ἐπὶ ῥητῇ συμφωνίᾳ ν' ἀποπλεύσῃ ὁ λόρδος ἐντὸς δύο ἡμίσυ μηνῶν μετὰ τοῦ στολίσκου τούτου. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἐγίνετο φροντὶς περὶ εὑρέσεως ἑτοίμων ἀτμοπλόων εἰς ταχυτέραν χρῆσιν αὐτῶν, αἴφνης εἰδοποιήθη ἡ ἐπιτροπή, ὅτι οἱ Ῥικάρδοι διέταξαν ἐν ἀγνοίᾳ αὐτῆς τὴν κατασκευὴν νέων· κατεταράχθη δὲ ἔτι μᾶλλον μαθοῦσα, ὅτι ἡ κατασκευὴ τῶν ἀτμομηχανῶν ἀνετέθη εἰς τὸν Γαλοβαίην, ὅστις, ἀναδεχθεὶς τὴν κατασκευὴν τῆς ἀτμομηχανῆς τοῦ πρώτου ἀτμόπλου, τῆς Καρτερίας, οὐδ' αὐτὴν ἡτοίμασεν ἐντὸς τῆς προθεσμίας· πολλὴ ἐγένετο λογομαχία μεταξὺ τῆς ἐπιτροπῆς καὶ τῶν Ῥικάρδων περὶ ὧν οὗτοι αὐθαιρέτως ἔπραξαν, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἀπεφασίσθη νὰ μὴ ἐμποδισθῇ ἡ ἀρξαμένη ἤδη κατασκευὴ ἐπὶ ἐπανειλημμένῃ ὑποσχέσει ταχείας ἀπο-

περατώσεως. Ἀλλ' ὁ Γαλοβαίης, ὁ ἀναδεχθεὶς νὰ ἐργασθῇ διὰ τὴν Ἑλλάδα, εἰργάζετο καὶ διὰ τὸν Μεχμὲτ-Ἀλῆν· καὶ αὐτὸς ὁ υἱός του διέτριβε τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ἐν Αἰγύπτῳ. Ἐντεῦθεν ἀνεφύοντο καθ' ἡμέραν δυσκολίαι καὶ ὑπόνοιαι, καὶ ἐπὶ μιᾷ ἢ ἄλλῃ προφάσει τὰ ἔργα ἀνεβάλλοντο ἀπὸ ἑβδομάδος εἰς ἑβδομάδα, καὶ ἀπὸ μηνὸς εἰς μῆνα· οἱ δὲ Ῥικάρδοι οὐδὲ πρόστιμον κἂν ἐφρόντισαν νὰ ὁρίσωσιν ἐπὶ τῇ παραβάσει τῶν ὅρων· καὶ ἐν ᾧ κατὰ τὴν ἐνυτάρχουσαν συμφωνίαν ἔπρεπεν ὅλος ὁ ἐν Ἀγγλίᾳ ἑτοιμαζόμενος στολίσκος νὰ φθάσῃ εἰς Ἑλλάδα πρὸ τοῦ τέλους τοῦ 1825, μόλις τὸ πρῶτον ἀτμόπλουν ἔφθασε τὸν σεπτέμβριον τοῦ 1826, τὸ δεύτερον μετὰ ἓν ἔτος ἀφ' οὗ ἔφθασε τὸ πρῶτον, καὶ τὸ τρίτον μετὰ ἓν ἔτος ἀφ' οὗ ἔφθασε τὸ δεύτερον· τὰ δὲ λοιπὰ τρία ἐφθάρησαν ἐν τοῖς νεωρίοις τοῦ Λονδίνου δι' ἔλλειψιν τῶν εἰς ἀπαρτισμὸν χρημάτων.

Ἐν τούτοις οἱ Ἕλληνες ἐστήριζαν ὅλας τὰς ἐλπίδας των εἰς τὴν θαλασσίαν ταύτην δύναμιν καὶ τὴν ἐπροσδόκουν ὡς θαυματουργόν· ὡς θαυματουργὸν τὴν παρίστα καὶ ὁ Κοχράνης, διότι ἔγραφεν, ὅτι καὶ ἂν δὲν ἀπέμενεν ἐπὶ τῆς εἰς Ἑλλάδα ἀφίξεώς του ἄλλο τι ὑπὸ τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν εἰμὴ ἡ γῆ ἐφ' ἧς θὰ ἐπάτει, ἦτον ἱκανὸς ν' ἀνακτήσῃ τὴν ὑπὸ τοὺς ἐχθροὺς ἑλληνικὴν χώραν· θαυματουργὸν τὴν ἐξελάμβαναν καὶ μέλη τινὰ τῆς ἑλληνικῆς ἑταιρίας βεβαιοῦντα, ὅτι ἐντὸς ὀλίγων ἑβδομάδων ὁ ἀρχηγὸς αὐτῆς καὶ τοὺς τουρκικοὺς στόλους ἐντὸς τοῦ λιμένος τῆς Κωνσταντινουπόλεως θὰ ἔκαιε, καὶ τὴν Ἑλλάδα ὅλην τῶν ἐχθρῶν της θ' ἀπήλλαττεν. Ὑπὸ τοιαύτας ἀπατηλὰς διαβεβαιώσεις καὶ ἀναιδεῖς κομπορρήμοσύνας κατεσπαταλεύθη ἐν Ἀγγλίᾳ τόση ποσότης χρημάτων. Ἐθορυβήθη τὸ κοινὸν τῆς Ἀγγλίας ἐπὶ τῇ κακῇ χρήσει, ἀντήχησαν αἱ ἐφημερίδες της, καὶ συνελθόντες οἱ δανεισταὶ διέταξαν τὴν ἐξέτασιν τῶν

λογαριασμῶν καὶ τῶν αἰτιῶν τῆς ἀργοπορίας τῶν ἀτμοπλόων· ἀλλ' οὔτε ἡ Ἑλλὰς οὔτε οἱ ἀθῶοι δανεισταί της ἱκανοποιήθησαν.

Οὐδὲν ἧττον σκανδαλώδη ἀπέβησαν καὶ τὰ τῆς ἐν Ἀμερικῇ κατασκευῆς τῶν δύο φρεγατῶν. 155,000 λίραι ἐστάλησαν, ὡς εἴπαμεν, εἰς κατασκευὴν καὶ ἀπαρτισμὸν αὐτῶν· ἀλλὰ δὲν ἐξήρκεσαν, καὶ ἐζητήθησαν ἔτι 50.000. Ἡ δὲ ἐπιτροπή, στερουμένη παντὸς πόρου, καὶ βλέπουσα τὸ ὑπέρογκον τῆς δαπάνης, ἔσπευσε νὰ στείλῃ τὸν Ἀλέξανδρον Κοντόσταυλον εἰς Ἀμερικὴν ἀναθέτουσα αὐτῷ τὰ πάντα. Φθάσας οὗτος εἰς Νεοβόρακον καὶ ἰδὼν ὅτι ἀμφότεραι αἱ φρεγάται ἐκινδύνευαν νὰ χαθῶσι διὰ τὴν κακὴν διαχείρισιν τῶν ἐντολοδόχων καὶ δι' ἔλλειψιν χρημάτων πρὸς ἀπαρτισμόν, μετέβη εἰς τὴν πρωτεύουσαν, καὶ ὑπερβὰς πολλὰς δυσκολίας κατώρθωσε διὰ τῶν παρὰ τοῖς ἐν ἰσχύϊ καὶ ἐν τοῖς πράγμασι θερμῶν προσπαθειῶν του νὰ σώσῃ ἐκ χειρὸς ἁρπάγων καὶ ἀπαρτίσῃ τὴν μίαν διὰ τῆς ἐξαργυρώσεως τῆς ἄλλης, ἣν ἠγόρασεν ἡ κυβέρνησις τῶν ὁμοσπόνδων πολιτειῶν διὰ ψηφίσματος τῆς βουλῆς καὶ τῆς γερουσίας περὶ πολλοῦ ποιουμένων τὰ τῆς ἀγωνιζομένης καὶ ἀδικουμένης Ἑλλάδος.

Ἐν τούτοις, ὅσον ἐπερίσσευαν τὰ δεινὰ τῶν Ἑλλήνων, τόσον ἐπεξετείνετο καὶ ἡ ὑπὲρ αὐτῶν συμπάθεια τῶν λαῶν· φιλελληνικαὶ ἑταιρίαι, παρ' ὅσας ἀνεφέραμεν, ἐσυστήθησαν ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ καὶ ἀλλοῦ· ἔρανοι ἐγένοντο ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς Ἰνδίαις· καί τινες παρευρισκόμενοι ἐν Καλκούττῃ Σῖναι συνεισέφεραν καὶ αὐτοὶ κινηθέντες εἰς συμπάθειαν ἐξ ὅσων ἤκουαν· ἐκάλεσε καὶ ὁ ἐν Βεστφαλίᾳ Ῥαβίνος Ἐλβίγγος τοὺς ὁμοθρήσκους του εἰς συνεισφοράν. Ἀρχομένου δὲ τοῦ 1825, ἐσυστήθη φιλελληνικὴ ἑταιρία ἐν Παρισίοις· μέλη δὲ αὐτῆς ἦσαν πολλοὶ τῶν ἐπισημοτέρων ἀνδρῶν

τῆς μεγαλοπόλεως ἐκείνης, ἐν οἷς καὶ ὁ δούξ τῆς Αὐρηλίας, καὶ ὁ μεγαλόφρων καὶ χρυσορρήμων Σατωβριάνης. Τὸ εὐγενὲς παράδειγμα τῆς μητροπόλεως ἐμιμήθησαν ἀριζήλως αἱ ἐπαρχίαι, γενναίως συνεισφέρουσαι ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων. Εἰς ὠφελιμωτέραν δὲ χρῆσιν τῶν βοηθημάτων συνεδέθησαν ὅλαι τῆς ἠπειρωτικῆς Εὐρώπης αἱ ἑταιρίαι, καὶ καταθέσασαι τὰς γενναίας συνεισφοράς των εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ταμεῖον ἀνέθεσαν τὴν χρῆσιν αὐτῶν εἰς τὸν ἔνθερμον καὶ ἀκάματον ζηλωτὴν τῶν ἑλληνικῶν συμφερόντων, τὸν ἐξ Ἐλουηττίας Ἐϋνάρδον. Ἡ δὲ ἑταιρία τῶν Παρισίων, ἡ πρωτοστάτις τῶν ἐν τῇ ἠπειρωτικῇ Εὐρώπῃ, ἐπιθυμοῦσα νὰ γίνῃ ὅσον ἐδύνατο ὠφελιμωτέρα, ἔστειλε μετὰ τὴν σύστασίν της τὸν στρατηγὸν Ῥόσχην εἰς Ἑλλάδα καὶ τὸν διέταξε νὰ παρατηρήσῃ ἐκ τοῦ πλησίον τὰς ἀνάγκας τοῦ τόπου, ν' ἀναφέρῃ περὶ αὐτῶν, νὰ συνδράμῃ τὴν κυβέρνησιν διὰ τῶν φώτων, τῆς πείρας καὶ τοῦ βραχίονός του, ν' ἀποστείλῃ εἰς Παρισίους ὀκτὼ νέους, υἱοὺς πρωταγωνιστῶν τῆς Ἑλλάδος, ὅπως ἐκπαιδευθῶσι δαπάνῃ τῆς ἑταιρίας, καὶ πρὸ πάντων ν' ἀπέχῃ τῶν πολιτικῶν· ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος οὗτος, ὅστις ἔφθασεν εἰς Ναύπλιον μεσοῦντος τοῦ ἀπριλίου, ἐβάδισεν ὁδὸν ἐναντίαν τῆς τελευταίας ταύτης ἐντολῆς.

Ἐξ ἀρχης τοῦ ἀγῶνος ἡ Ἑλλάς, ὡς εἴρηται, ἐβασίλιζεν ὅλη, καὶ πολλάκις ἠσχολήθη εἰς ἐκλογὴν βασιλέως· ὡς τοιοῦτοι ἐσυστήθησαν ἐν πρώτοις ὁ ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως τῆς Πορτουγαλλίας Μιχαὴλ καὶ ὁ Ἱερώνυμος Βοναπάρτης· ἐγένετο δὲ λόγος νὰ σταλῶσι καί τινες εἰς Εὐρώπην πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, καὶ ἐσχεδιάσθη καὶ σύνταγμα εἰς ὑπογραφὴν τοῦ βασιλέως· ἀλλ' οὐδὲν ἐνηργήθη. Μεσοῦντος δὲ τοῦ 1824 (α) ἦλθεν εἰς Μεσολόγγι, ὅπου διέτριβε τότε ὁ Μαυροκορδάτος ὡς διευθυντὴς τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ὁ Γεώργιος Βιτάλης φέρων πρὸς αὐτὸν

γράμματα τοῦ βουλευτοῦ τῆς Γαλλίας Βιλλεβέκου καὶ τοῦ συνταγματάρχου Ῥουμινῆ, ὑπασπιστοῦ καὶ ἐξ ἀπορρήτων τοῦ δουκὸς τῆς Αὐρηλίας, ἀποδεικνύοντα τὴν ἀνάγκην νὰ βασιλευθῇ ἡ Ἑλλάς, προβάλλοντα ὡς βασιλέα τὸν δευτερότοκον υἱὸν τοῦ δουκός, καὶ αἰτιολογοῦντα ὡς σωτήριον καὶ μεγάλων ἀγαθῶν παραίτιον τὴν ἐκλογὴν ταύτην. Ὁμολογήσας ὁ Μαυροκορδάτος ἐν τῇ ἀπαντήσει του καὶ τὴν ἀνάγκην καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ νὰ βασιλευθῇ, εἶπεν ὅτι, ἂν δὲν ἔβλεπε δυσκολίας ἐσωτερικὰς ὡς πρὸς τὴν προτεινομένην ἐκλογήν, ἔβλεπεν ἐξωτερικὰς καὶ κυρίως γαλλικὰς διὰ τὴν γνωστὴν ἀπέχθειαν τοῦ βασιλεύοντος κλάδου τῶν Βουρβόνων πρὸς τοὺς Αὐρηλιανούς, καὶ ὅτι ἐνόμιζεν ἐπάναγκες ν' ἀρθῇ ἡ δυσκολία αὕτη. Ὁ Ῥουμινῆς ἀνταπήντησεν, ὅτι τοιαύτη δυσκολία δὲν ὑπῆρχε, καὶ εἰς ἀπόδειξιν τῶν λόγων του διεβίβασε πρὸς τὸν Μαυροκορδάτον πρωτόκολλον συνεντεύξεως τοῦ δουκὸς τῆς Αὐρηλίας καὶ τοῦ πρωθυπουργοῦ Βιλλέλου περὶ τούτου. Ὁ Μαυροκορδάτος ἔστειλε τὴν ἀνταπόκρισίν του πρὸς τὸν τότε πρόεδρον τῆς κυβερνήσεως Κουντουριώτην, ὅστις τὴν ἐγνωστοποίησε πρός τινας τῶν ἐπισημοτέρων τῆς Ἑλλάδος μηδὲν ἄλλο μηδ' αὐτὸς ἐνεργήσας. Ἐλθὼν δὲ ὁ Ῥόσχης εἰς Ἑλλάδα, εἶπεν ὑπὸ ἐμπιστοσύνην πρὸς τὸν Κουντουριώτην, τὸν Μαυροκορδάτον καὶ δύο τρεῖς φίλους αὐτῶν ὅτι εἶχε μυστικὴν ἐντολὴν νὰ ἐνισχύσῃ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος σχέδιον, καὶ ὅτι εἰς πραγματοποίησιν αὐτοῦ ἔβλεπε κατάλληλον τὴν ὥραν, καθ' ἣν αἱ εὐτυχεῖς πρόοδοι τοῦ Ἰβραήμη μετὰ τὴν ἦτταν τῶν ἐν Κρεμμυδίῳ καὶ τὴν πτῶσιν Ναβαρίνων, Σφακτηρίας καὶ Νεοκάστρου, ἔῤῥιψαν τοὺς Ἕλληνας εἰς πλήρη ἀθυμίαν καὶ ἀπελπισίαν· ἐπειδὴ δὲ ὁ προβαλλόμενος ὡς βασιλεύς, οὗτινος ἔφερε τὴν εἰκόνα ἐν ἱματισμῷ ἑλληνικῷ, ἦτον ἀνῆλιξ, ἐβεβαίονεν ὅτι ὁ πατὴρ αὐτοῦ πρόθυμος

ἦτο νὰ τὸν ἐπιτροπεύσῃ, ἂν ἤθελαν οἱ Ἕλληνες ὑπέσχετο δὲ καὶ στρατιωτικὴν ἐπικουρίαν καὶ ἀνάλογον τῶν ἀναγκῶν τῆς Ἑλλάδος χρηματικὴν χορηγίαν. Τὰ πνεύματα τῶν Ἑλλήνων ἦσαν προδιατεθειμένα εἰς μεταβολὴν τῆς δημοκρατικῆς κυβερνήσεως εἰς βασιλικήν, καὶ ἐπειδὴ τὸ ἐν ἐνεργείᾳ σύνταγμα ἀπηγόρευεν ὑπὸ αὐστηροτάτην ποινὴν τὴν κατάργησιν τοῦ ἐνυπάρχοντος συστήματος, οἱ βουλευταὶ καὶ οἱ νομοτελεσταὶ πρὸς διεκφυγὴν δῆθεν τῆς εὐθύνης συνήρχοντο ἰδιαιτέρως καὶ συνεσκέπτοντο περὶ τούτου, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐν τῷ βουλευτηρίῳ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, ὄχι ὡς βουλευταὶ ἀλλ' ὡς ἁπλοῖ πολῖται· ἔφερε δ' ἕκαστος αὐτῶν πληρεξουσιότητα τῶν ἐπαρχιωτῶν του ἵνα ἐνεργήσῃ ἐν καιρῷ τὰ δέοντα. Ἀλλ' ἂν καὶ θερμὴ καὶ εἰλικρινὴς ἦτον ἡ ἐπιθυμία ὅλων ὑπὲρ ἀναγορεύσεως βασιλέως, ἐδυσκολεύοντο πολλοὶ νὰ δεχθῶσι τὴν πρότασιν τοῦ Γάλλου στρατηγοῦ διὰ τὴν ἀβεβαιότητα τῆς ὑπερασπίσεως τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως, καὶ διὰ τὸν ἐπικρατοῦντα πάντοτε φόβον μήπως παροργίσωσι τὴν ἀγγλικήν· ὁ δὲ ἰσχύων τότε Κουντουριώτης παρηγγέλθη ῥητῶς παρὰ τοῦ ὑπερισχύοντος ἀδελφοῦ του Λαζάρου νὰ προσέξῃ μὴ ἀπατηθῇ καὶ ἐνδώσῃ εἰς τοιοῦτον σχέδιον. Ὁ Ῥόσχης, ἰδὼν ὅτι ὁ Κουντουριώτης, ὁ Μαυροκορδάτος καὶ οἱ φίλοι αὐτῶν δὲν παρεδέχοντο τὴν πρότασίν του, ἂν δὲν ἐβεβαιοῦντο περὶ τῆς συγκαταθέσεως τῆς Ἀγγλίας ἢ περὶ τῆς φανερᾶς καὶ πραγματικῆς ὑπερασπίσεως τῆς Γαλλίας, ἔστρεψε τὰ βλέμματά του πρὸς ἄλλους Ἕλληνας προτρέπων αὐτοὺς νὰ συνέλθωσιν εἰς τὴν ἐν Ναυπλίῳ πλατεῖαν τοῦ Πλατάνου πρὸς ἀναγόρευσιν τοῦ βασιλέως· ἔφερε δὲ καὶ πολυειδῆ δῶρα, ἐξ ὧν διένειμε καὶ εἴς τινας. Ἐξ αἰτίας τῆς κακῆς καταστάσεως τῆς πατρίδος τὸ πρᾶγμα κατήντησε σπουδαῖον καὶ ἐπικίνδυνον, ἔφερε διαίρεσιν

εἰς τοὺς ἐν τοῖς πράγμασι καὶ ἀνεφύη κατὰ πρώτην φορὰν κόμμα γαλλικὸν ἐν Ἑλλάδι. Πολλῶν δὲ συνεντεύξεων περὶ τούτου γενομένων, παρευρισκομένου καὶ τοῦ Ῥόσχη καὶ βεβαιοῦντος ἀλλὰ μὴ πείθοντος ὅτι, καθ' ἃς εἶχε πληροφορίας, ὁ Κάννιγγ ἐνέκρινε τὴν ἐκλογὴν ταύτην, ἀπεφασίσθη νὰ σταλῇ τις πρὸς τὴν ἀγγλικὴν κυβέρνησιν εἰς ἐξέτασιν.

Εἴδαμεν ὅτι κατ' ἀρχὰς ὅλαι αἱ εὐρωπαϊκαὶ Δυνάμεις ἀνεξαιρέτως κατέτρεχαν τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα, αἱ μὲν ἀναθεματίζουσαι αὐτόν, αἱ δὲ ἀντιπράττουσαι. Ἡ ῥωσσικὴ αὐλὴ ἠγάπα καὶ ἐπεριποιεῖτο τοὺς εἰς τὴν ἐπικράτειάν της καταφυγόντας Ἕλληνας, ἀλλ' ἀπεστρέφετο καὶ κατέκρινε τὸν ἀγῶνά των, ὡς ἀπεδείξαμεν· ἐντὸς δὲ τῆς Ἑλλάδος ἐτήρει παῤῥησίᾳ καὶ μυστικῶς εἰλικρινῆ οὐδετερότητα· καὶ ἐν ᾧ μοῖραι γαλλικαὶ ἀγγλικαὶ καὶ αὐστριακαὶ περιέπλεαν τὴν ἑλληνικὴν θάλασσαν, καὶ οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν ἐφρόντιζαν νὰ ἐπιῤῥεάζωσι τοὺς Ἕλληνας καὶ τὴν κυβέρνησιν αὐτῶν, οὔτε ῥωσσικὴ σημαία ἐφάνη δι' ὅλης ἐξαετίας, οὔτε ἐπεῤῥέαζέ τις ὑπὲρ τῆς πολιτικῆς της· διὰ τοῦτο οὐδὲ κόμμα ῥωσσικὸν ὑπῆρχε τότε ἐν τῇ Ἑλλάδι.

Διαφόρων φυλῶν καὶ γλωσσῶν λαοὺς ἔχει ὑποχειρίους ἡ Αὐστρία κυβερνῶσα αὐτοὺς δεσποτικῶς· ὀλέθριον δὲ παράδειγμα πρὸς αὐτοὺς θεωρεῖ τὴν ἀνόρθωσιν παντὸς ἄλλου ὑπὸ ξένην πεπτωκότος ἐξουσίαν λαοῦ. Τοιαύτην πρεσβεύουσα ἀρχὴν μισέλλην ἀνέκαθεν ἀνεδείχθη, καὶ παρέδωκεν εἰς χεῖρας δημίων, καὶ δημίων Τούρκων, τὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος του ἐνθουσιῶντα καὶ διὰ τῶν ἐθνεγερτηρίων του ᾀσμάτων τοὺς ὁμογενεῖς του ἐνθουσιάζοντα περιώνυμον Ῥήγαν. Εἰς τοὺς αὐτοὺς παρέδωκε δημίους καὶ ὅσους συνέλαβεν ὀπαδούς του. Τὴν αὐτὴν μισελληνικὴν πολιτικὴν περὶ πολλοῦ εἶχε καὶ

ἐπὶ τοῦ τωρινοῦ ἀγῶνος. Ῥαγιάδας καὶ ἀποστάτας ἀπεκάλει τοὺς Ἕλληνας, τὸν δὲ σουλτάνον ἐθεώρει νόμιμον κύριόν των. Τοιουτοτρόπως πολιτευομένη, θεμιτὸν ἐθεώρει πᾶν ὅ,τι ὑπὸ τὸ κράτος τῆς δικαιοσύνης, τῆς οὐδετερότητος, τῆς ἐν Χριστῷ ἀδελφότητος καὶ τῆς φιλανθρωπίας ἦτον ἀθέμιτον· οἱ Ἕλληνες ὑβρίζοντο, ἡ σημαία των ἐξουθενεῖτο, οἱ ἀποκλεισμοί των παρεβιάζοντο, καὶ ὁ ἀγὼν πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως ἐπεβουλεύετο καὶ κατεδιώκετο. Τὸν ἰούνιον τοῦ 1822 ὁ Βουρατοβίκης, κυβερνήτης πολεμικοῦ αὐστριακοῦ πλοίου, συνώδευσεν ἐμπορικὸν αὐστριακὸν φέρον ζωοτροφίας εἰς τὸν κορινθιακὸν κόλπον πολιορκούμενον ὑπὸ ὀκτὼ ἑλληνικῶν πλοίων. Περὶ τὰ τέλη τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ Ἀρμένης, κυβερνήτης αὐστριακῆς φρεγάτας, συνώδευσεν εἰς τὸν αὐτὸν κόλπον τρικάταρτον αὐστριακὸν φέρον ναυτικὰς ἀποσκευὰς εἰς χρῆσιν τῶν ἐν αὐτῷ εὑρισκομένων τουρκικῶν πλοίων· τὸ τρικάταρτον τοῦτο συνέλαβε καὶ ἔφερεν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Μεσολογγίου ἡ ἀποκλείουσα τὸν κόλπον ἐκεῖνον ἑλληνικὴ μοῖρα· ἀλλ' ἐπὶ τῇ διαταγῇ τοῦ διευθύνοντος τότε τὰ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος Μαυροκορδάτου τὸ παρέδωκεν εἰς τὸν Ἀρμένην δώσαντα λόγον τιμῆς νὰ τὸ ἀπομακρύνῃ τοῦ κόλπου· ἀλλ' ὄχι μόνον δὲν τὸ ἀπεμάκρυνεν, ἀλλὰ καὶ τὸ συνώδευσε· τόσον δὲ ἡ ἀναιδὴς αὕτη καὶ ἀναξία διαγωγὴ παρώργισε τὸν Μαυροκορδάτον, ὥστε τὸν ἠνάγκασε νὰ τὸν στιγματίσῃ ἐγγράφως ὡς παραβάτην τοῦ λόγου τῆς τιμῆς του. Ὁ αὐτὸς Ἀρμένης ἔλυσε βίᾳ τὸν ἀποκλεισμὸν τῆς Χαλκίδος τὸ αὐτὸ ἔτος καὶ εἰσήγαγεν εἰς τὸν λιμένα της τροφοφόρα πλοῖα καθ' ἃς ἡμέρας τὸ φρούριον ἔμελλε νὰ παραδοθῇ δι' ἔλλειψιν τροφῶν· δὲν ἔπαυαν δὲ καὶ πλοῖα πολεμικὰ ὑπὸ τὴν αὐτὴν σημαίαν μετακομίζοντα ἐκ Σμύρνης καὶ ἄλλοθεν διάφορα εἴδη εἰς χρῆσιν τῶν ἐν τοῖς μεσσηνιακοῖς φρουρίοις ἐχθρῶν τῆς Ἑλλάδος.

Περὶ δὲ τὰ τέλη τοῦ 1824, ὅ ἐστιν ἀφ' οὗ ἡ θαλασσοκρατοῦσα Ἀγγλία ἀνεγνώρισε τοὺς ἑλληνικοὺς ἀποκλεισμούς, διέταξε καὶ ἡ Αὐστρία ἄκουσα τὰ αὐτὰ ὑπὸ βαρεῖς ὅμως ὅρους· ἀλλ' ἡ διαγωγὴ τοῦ κατὰ τὴν Ἑλλάδα ναυτικοῦ της ἐφάνη καὶ τότε ψευδὴς καὶ αἰσχρά· διὰ τοὺς λόγους τούτους ὁ λαὸς τῆς Ἑλλάδος ὅλος ἐμίσει τὴν Αὐστρίαν.

Ἄλλα ἐφρόνει ὁ λαὸς τῆς Γαλλίας περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος καὶ ἄλλα ἡ κυβέρνησίς του. Εὐμενὴς καὶ βοηθὸς ἐδείχθη ὁ λαὸς ἐξ ἀρχῆς τῆς ἑλληνικῆς πάλης, ἐνθουσιάσθη δὲ μετὰ τὴν σύστασιν τῆς ἐν Παρισίοις φιλελληνικῆς ἑταιρίας· ἀλλ' ἡ κυβέρνησίς της ἦτο μὲν φιλάνθρωπος διὰ τῶν προξένων της καὶ τῶν κατὰ θάλασσαν ἀξιωματικῶν της πρὸς τοὺς πάσχοντας καὶ καταδιωκομένους Ἕλληνας, ἀλλὰ τόσον δυσμενὴς πρὸς τὸν ἀγῶνά των, ὥστε βουλευταὶ τῆς Γαλλίας πολλάκις τὴν ἐπέπληξαν παῤῥησίᾳ διὰ τὸν φιλοτουρκισμόν της, καὶ δὲν τὸν ἠρνήθη. Ὁ στρατηγὸς Σεβαστιάνης, ὁ καὶ μέλος τῆς φιλελληνικῆς ἑταιρίας, κεραυνὸν εὐγλωττίας ἔῤῥιψεν ἐπὶ τὸ ὑπουργεῖον Βιλλέλου ἐν μιᾷ τῶν βουλευτικῶν συνεδριάσεων. "Ὁ Θεός," εἶπεν, "ἤκουσε τὰς κραυγὰς " μυριάδων Χριστιανῶν σφαζομένων ἐν τῇ ἀνα- " τολῇ, καὶ οἱ λογισμοὶ ἀσεβοῦς πολιτικῆς μυ- " κτηρίζονται ἐνώπιον ἀτρομήτου λαοῦ φλεγομένου " ὑπὸ τοῦ διττοῦ ἐνθουσιασμοῦ τοῦ γεννῶντος τοὺς " μάρτυρας καὶ τοὺς ἥρωας. Οἱ Ἕλληνες δὲν εἶχαν " πατρίδα καὶ ἀγωνίζονται νὰ τὴν ἀνακτήσωσι, διότι " πατρὶς δὲν εἶναι ὁ τόπος ὅπου ἡ κυβέρνησις δὲν " ἐξασφαλίζει ἐλευθερίαν συνειδήσεως, τιμὴν καὶ " ἰδιοκτησίαν. Τινὲς τῶν Δυνάμεων τῆς Εὐρώπης, " φοβούμεναι ἐπέκτασιν τῆς Ῥωσσίας καὶ τὴν εἰς " Κωνσταντινούπολιν ἄφιξίν της, πρὸς ἣν ἀνοίγει " τὰς πύλας ἡ ἀκατάληπτος ἐγκατάλειψις τῶν Ἑλ- " λήνων, ματαίως ἐνοῦνται εἰς ὑποστήριξιν τοῦ κλο-

" νιζουμένου καὶ πίπτοντος ἤδη ὀθωμανικοῦ κράτους.
" Ἐὰν μεγαλοφυεῖς ἄνδρες ἐκυβέρνων τὴν πολιτικὴν
" τῶν μεγάλων Δυνάμεων, μεγάλη καὶ ἀνεξάρτητος
" ἐπικράτεια θὰ κατηρτίζετο κατὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν
" Τουρκίαν ὄχι ὑπὸ παρακμασάντων Μωαμεθανῶν,
" ἀλλὰ ὑπὸ νεάζοντος χριστιανικοῦ λαοῦ, καὶ τοιου-
" τοτρόπως θὰ ἐτίθεντο ὅρια καὶ κατὰ τῆς βαρβαρό-
" τητος καὶ κατὰ τοῦ ῥωσσικοῦ κολοσσοῦ, καὶ θὰ
" ἠσφαλίζετο διὰ παντὸς ἡ νῦν κινδυνεύουσα ἡσυχία
" τῆς Εὐρώπης. Ἀλλ' ἀντὶ τῶν μεγάλων τούτων
" σχεδίων, ποῖα εἶναι τὰ τῶν ὑπουργῶν τῆς Γαλλίας;
" ποταπαὶ σχέσεις πρὸς ἕνα πασᾶν, οὗτινος ἡ ἐφή-
" μερος ὕπαρξις ὁμοιάζει τὴν περικυκλοῦσαν αὐτὸν
" ἄστατον ἄμμον τῆς ἐρήμου."

Ἐν ἄλλῃ δὲ συνεδριάσει ἐρωτήσαντος τοῦ αὐτοῦ ῥήτορος, ἂν ἀλήθευεν ὅτι πλοῖον πολεμικὸν ὑπὸ γαλλικὴν σημαίαν μετέφερεν ἐξ Ἀλεξανδρείας εἰς Νεόκαστρον τὸ ταμεῖον τοῦ αἰγυπτίου στρατοῦ, καὶ ἂν ἐν τῷ λιμένι τῆς Μασσαλίας ἐναυπηγοῦντο φρεγάται καὶ κορβέτται εἰς χρῆσιν τοῦ Μεχμὲτ-Ἀλῆ, ὁ Βιλλέλος οὐδὲν τούτων ἠρνήθη. Τοιαύτης οὔσης ἐπὶ τοῦ Βιλλέλου τῆς διαγωγῆς τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως, διαγωγῆς ἐναντίας τῆς κοινῆς ἐπιθυμίας τῶν Γάλλων, οἱ Ἕλληνες ἀπέστρεφαν δικαίως τὸ πρόσωπόν των.

Φιλελευθερώτερος καὶ αὐτῶν τῶν φιλελευθέρων πολιτευτῶν του ἀείποτε ἐδείχθη ὁ βρεταννικὸς λαός, συμπαθέστατος δὲ πρὸς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα. Δυσμενὴς πρὸς τὸν ἀγῶνα τοῦτον ἦτον ἐπὶ Καστλερήχου ἡ κυβέρνησίς του, δυσμενεστάτη δὲ ἡ διαγωγὴ τοῦ ἁρμοστοῦ τῶν ἰονίων νήσων Μαιτλάνδου καὶ πρὸς αὐτὸν καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἀγωνιζομένους· ἀλλ' ὑπουργήσαντος τοῦ Κάννιγγος, ἡ πολιτικὴ μετε-τράπη ἐπὶ τὸ εὐμενέστερον, προοιμιάσασα διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως τῶν ἑλληνικῶν ἀποκλεισμῶν. Ἔκτοτε

ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, πλήρης θάρρους καὶ πίστεως εἰς τὴν πολιτικὴν ταύτην, ἔσπευσε, μεσοῦντος τοῦ 1823, νὰ καλέσῃ τὴν ἐν Λονδίνῳ ἐπὶ τοῦ δανείου ἐπιτροπὴν εἰς σύνδεσιν πολιτικῶν καὶ ἐμπορικῶν σχέσεων μετὰ τῆς Ἀγγλίας· συνέτρεξαν δ' ἔτι μᾶλλον εἰς τοῦτο ἡ ἐν τῇ μητροπόλει αὐτῆς πρώϊμος σύστασις τῆς φιλελληνικῆς ἑταιρίας, ἡ ἔμφρων καὶ εὐμενὴς διαγωγὴ τοῦ Χαμιλτῶνος, ἡ εἰς τὸν ἀγῶνα γενναία ἀφοσίωσις τοῦ Βύρωνος καὶ ἡ πρὸς τοὺς Ἕλληνας δυσμένεια τῶν ἄλλων κυβερνήσεων. Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἡ Ἑλλάς, μέχρις οὗ ἀνεφύη κατὰ πρῶτον γαλλικὸν κόμμα ἐπὶ Ῥόσχη, ἄγγλιζεν ὅλη. Προκειμένης δὲ ἤδη ἐκλογῆς βασιλέως, ἔστρεψεν, ὡς καὶ ἄλλοτε, πρὸς τὴν αὐτὴν κυβέρνησιν τὰ ὄμματά της, καὶ τὴν 11 ἰουνίου 1825 ἀπέστειλεν εἰς Λονδῖνον τὸν Σπανιωλάκην ὡς μέλος μὲν συμπληρωτικὸν τῆς ἐπιτροπῆς, ἀνακληθέντος τοῦ μέλους αὐτῆς Ἰωάννου Ζαήμη διὰ τὴν εἰς τὸν ἐμφύλιον πόλεμον ἐνοχὴν τοῦ ἀδελφοῦ του, ἀλλὰ κυρίως ἵνα ἐκθέσῃ πρὸς τὸν Κάνιγγα τὴν κατάστασιν τοῦ τόπου, τὴν ἄφευκτον ἀνάγκην νὰ μοναρχηθῇ συνταγματικῶς καὶ τὴν προθυμίαν του νὰ δεχθῇ ὁντινα ἐπρότεινεν ἡ Ἀγγλία ὡς μονάρχην· παρηγγέλθη δὲ ἰδιαιτέρως νὰ παρενείρῃ ὡς τοιοῦτον τὸν Λεοπόλδον δοῦκα τοῦ Σαξεκοπύργου, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη, ἐπιμένοντος τοῦ Κάνιγγος, ὅτι ἡ πολιτικὴ τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ ἑλληνοτουρκικῇ πάλῃ ἦτον ἡ οὐδετερότης, ὅτι θὰ ἐπέφερε δεινὰ ἡ ἄλλως πως παρέμβασίς της, καὶ ὅτι ἑλληνωφελὴ νομίζουσα εἰρηνικόν τινα συμβιβασμόν, ἑτοίμη ἦτο νὰ συνεργήσῃ, ἂν ἡ Ἑλλὰς ἐπεκαλεῖτο τὴν κατὰ τοῦτο συνέργειάν της. Καὶ ταῦτα μὲν ἀπήντησε πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἡ Ἀγγλία.

Ἀποχωρισθεῖσα δὲ ἡ Δύναμις αὕτη τοῦ ἐν Πετρουπόλει ἐπὶ εἰρηνοποιήσει τῆς Ἑλλάδος διπλωματικοῦ συμβουλίου, καθ' ὃν τρόπον καὶ δι' ὃν λόγον

ἐξεθέσαμεν ἀλλοῦ, ἐπειράθη νὰ τὸ διαλύσῃ ἀποσπῶσα τὴν Αὐστρίαν, ἀλλ' ἀπέτυχε· διότι, ὡς ἄλλοτε παρετηρήσαμεν, ἡ Αὐστρία διὰ τοὺς φιλοτουρκικοὺς σκοπούς της περὶ πολλοῦ εἶχε συνδιαλέξεις ἀτελεσφορήτους καὶ ἀπεδοκίμασε τὴν ἀποχώρησιν τῆς Ἀγγλίας. Ἀπομονωθείσης δὲ ταύτης καὶ δυσφορούσης, συνῆλθαν ἐκ νέου τὸν φεβρουάριον οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν λοιπῶν συμμάχων εἰς συνδιάσκεψιν, καθ' ἣν ᾐτήσατο ἡ Ῥωσσία νὰ προτείνωσιν οἱ τέσσαρες σύμμαχοι ἐκ συμφώνου τοῖς διαμαχομένοις τετράμηνον ἀνακωχὴν εἰς διάπραξιν εἰρήνης ἐπὶ τῇ βάσει ἐσωτερικῆς αὐτονομίας τῆς Ἑλλάδος καὶ ὑποτελείας πρὸς τὸν σουλτάνον· ἐπειδὴ δὲ πιθανὴν ἐπίστευεν, ἐξ ὧν ἐλάμβανεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰδήσεων, τὴν ἀπόῤῥιψιν τῆς προτάσεως τῶν συμμάχων, ἤθελεν εἰς εὐόδωσιν τοῦ σκοποῦ των καὶ εἰς ἱκανοποίησιν τῆς τιμῆς των νὰ ἐνεργήσωσί τι ἐπὶ τῇ παρακοῇ τῆς Πύλης, καὶ ἐπρόβαλε νὰ προειδοποιηθῇ αὕτη, ὅτι οἱ σύμμαχοι ἐμελέτων, ἂν ἀπερρίπτετο ἡ εἰρηνικὴ πρότασίς των, καὶ τοὺς παρ' αὐτῇ πρέσβεις των ν' ἀνακαλέσωσι, καὶ δι' ἄλλων πειθαναγκαστικῶν τρόπων τὴν πρότασίν των νὰ ὑποστηρίξωσιν. Εἰς πόλεμον τείνουσαν τὴν γνώμην ταύτην ἐθεώρησαν τὰ μέλη τοῦ συμβουλίου, δὲν τὴν παρεδέχθησαν καὶ ἐπέμεναν νὰ ἐνεργηθῶσι μόνον ὅσα ἄλλοτε ὡρίσθησαν, ἀλλὰ καὶ ταῦτα ἄνευ ἀπειλῆς. Ἄκων καὶ δυσφορῶν συγκατετέθη ὁ Ἀλέξανδρος, ἐγένετο ἡ πρότασις ὡς ἠθέλησαν οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν συμμάχων του, καὶ ἡ Τουρκία, ὡς προεῖπεν ὁ αὐτοκράτωρ, τὴν ἀπέῤῥιψε περιφρονητικῷ τρόπῳ. Ὕβριν δυσφόρητον ἐθεώρησε τὴν ἀπόῤῥιψιν ὁ Ἀλέξανδρος, ὠνείδισε τοὺς συμμάχους του ὡς μὴ εἰσακουσθείς, καὶ τοὺς ἐμέμφθη διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν διαγωγήν των ὡς μὴ ὑποστηρίζοντας αὐτὸν ἰσχυρῶς ἐν ταῖς μετὰ τῆς Πύλης διαφοραῖς του, καὶ

μὴ ἐπιτρέποντας νὰ πράξῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἐν Τουρκίᾳ ὅ,τι αὐτὸς ἐπέτρεψεν αὐτοῖς νὰ πράξωσιν ὑπὲρ ἑαυτῶν ἐν Νεαπόλει καὶ Ἱσπανίᾳ· προτείνας δὲ ἐκ νέου ν' ἀναγκάσωσι τὴν παρήκοον Πύλην, καὶ μηδὲ τότε εἰσακουσθείς, διέλυσε τὸ συμβούλιον καὶ ἀνήγγειλε δυσανασχετῶν, ὅτι ὤφειλαν οἱ συγκροτοῦντες αὐτὸ νὰ συλλογισθῶσιν ὅτι δὲν διῄρει μόνον τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα τὴν Ῥωσσίαν καὶ τὴν Τουρκίαν· καὶ ἂν τὸ ῥωσσικὸν μέχρι τοῦδε παρημελήθη, ἡ ἀποτυχία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔδιδε νέαν ἀφορμὴν νὰ ἐπιμείνῃ ἔτι σφοδρότερον ἡ Ῥωσσία εἰς τὴν λύσιν ἐκείνου διὰ παντὸς τρόπου· τοῖς εἶπε δ' ἐπὶ τέλους, ὅτι εἰς τὸ ἑξῆς δὲν θὰ ἐσυμβουλεύετο ἐν ταῖς μετὰ τῆς Πύλης διαφοραῖς του εἰμὴ τὰ ἰδιαίτερα συμφέροντα τῆς αὐτοκρατορίας του καὶ τὴν τιμὴν τοῦ στέμματός του· τὰ αὐτὰ διεκοίνωσε διὰ τῶν πρέσβεών του καὶ πρὸς τὰς αὐλάς των. Οἱ βαρεῖς οὗτοι λόγοι, ἂν καὶ ἀπετείνοντο πρὸς ὅλας, ἀπέβλεπαν κυρίως τὴν τῆς Αὐστρίας ὡς τὴν ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ἀγωνιζομένην δι' ὧν ἐδύνατο τρόπων εἰς ἀνατροπὴν τῶν ῥωσσικῶν σχεδίων. Παρωργίσθη δ' ἔτι μᾶλλον ὁ Ἀλέξανδρος κατ' αὐτῆς, μαθὼν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις, ὅτι δὲν ἐσυστέλλετο ὁ Μεττερνῖχος καυχώμενος ὅτι διεπαιδαγώγει τὸν Ἀλέξανδρον διὰ τῆς ἐπιτηδείας πολιτικῆς του.

Ἐν ᾧ δὲ συνδιελέγοντο οἱ πληρεξούσιοι τῶν τεσσάρων αὐλῶν ἐν Πετρουπόλει, ἀφίχθη ὁ Στρατφόρδος Κάνϊγγ ὡς πρέσβυς παρὰ τῷ Ἀλεξάνδρῳ· ἀλλ' οὐδεμιᾶς ἔτυχεν ἀκροάσεως περὶ τοῦ ἑλληνοτουρκικοῦ ζητήματος, εἰπόντος τοῦ Νεσελρόδου ὅτι τῷ ἀπηγορεύετο πᾶσα περὶ τούτου συνδιάλεξις. Ἐνδώσαντος δὲ μετὰ ταῦτα τοῦ αὐτοκράτορος, ἐξέθεσεν ὁ πρέσβυς τοὺς λόγους δι' οὓς δὲν ἐνέκρινεν ἡ κυβέρνησίς του νὰ μεθέξῃ ἐπὶ τοῦ παρόντος τῶν προκειμένων συνδιαλέξεων θεωροῦσα αὐτὰς ἀνωφελεῖς, ὡς μήτε τῶν Ἑλλήνων μήτε τῶν Τούρκων συνευδοκούν-

των· ἀνήγγειλε δὲ ὅτι πρόθυμος ἦτο καὶ αὕτη νὰ συνεργήσῃ εἰς τὴν εἰρηνοποίησιν, ἂν οἱ διαμαχόμενοι ἐζήτουν ἢ ἐδέχοντο τὴν μεσιτείαν τινὸς τῶν αὐλῶν· ἀλλ' ἀπαράβατον ὅρον ἐθεώρει τὴν ἀποχὴν πάσης βίας. Μὴ παραδεχομένου δὲ τοῦ Νεσελρόδου τὸν τελευταῖον τοῦτον ὅρον, ἀνεχώρησεν ὁ Κάννιγγ συμβιβάσας ἄλλας τινὰς περὶ τῆς ἀρκτοδυτικῆς παραλίας τῆς Ἀμερικῆς διαφορὰς τῶν δύο κυβερνήσεων.

Μαθοῦσα δὲ ἡ Αὐστρία τοὺς πρὸς τοὺς πληρεξουσίους ἀπειλητικοὺς καὶ φιλοπολέμους λόγους τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ θέλουσα νὰ τὸν δυσωπήσῃ, ἐπρότεινε ν' ἀναγνωρισθῇ ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος, καὶ μὴ θελούσης τῆς Τουρκίας, καθὼς πρό τινων μηνῶν ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας, μὴ θελούσης τῆς Ἱσπανίας, ἡ τῶν ἱσπανικῶν ἐν Ἀμερικῇ ἀποικιῶν. Δολία καὶ στρατηγηματικὴ ἐπίνοια ἐκρίθη ἡ ἀπροσδόκητος αὕτη πρότασις τῆς Αὐστρίας. Ἡ Αὐστρία ἤξευρεν, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος χίμαιραν ἀπεκάλει τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὅτι δὲν τὴν ἐδέχετο ὡς ἀνατρέπουσαν τὰς βάσεις τῆς ἱερᾶς συμμαχίας, ὡς καταψεύδουσαν ὅλην τὴν ἀπὸ τῆς συστάσεως αὐτῆς μέχρι τοῦδε διαγωγήν του, καὶ ὡς καταστρέφουσαν τὴν πολιτικὴν τῆς Ῥωσσίας ἀποβλέπουσαν ἀείποτε εἰς ἀνέγερσιν ἐν τῇ αὐτοκρατορίᾳ τῆς Τουρκίας ὑποφόρων καὶ ἀσθενῶν ἀλλ' ὄχι καὶ ἀνεξαρτήτων ἐπικρατειῶν· πασίγνωστος δὲ καὶ ἡ πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους διαγωγὴ τῆς Αὐστρίας ἀγωνιζομένης ἀδιαλείπτως ν' ἀνατρέψῃ ἐκ βάθρων τὴν νέαν πολιτείαν. Ὅ,τι ἐπεθύμει καὶ ὅ,τι ἐπροσπάθει ἡ αὐλὴ ἐκείνη ἐξ ἀρχῆς μέχρι τέλους ἦτον ἡ κατάθλιψις τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως διὰ παντὸς θεμιτοῦ καὶ ἀθεμίτου τρόπου· ἐπὶ δὲ τῆς αἰγυπτίας ἐκστρατείας εἰς Ἑλλάδα ἤλπιζε τὴν καθυπόταξίν της ὑπεράλλοτε, καὶ ἀνήσυχος ὁ Μεττερνῖχος διὰ τὸ καθ' ἑκάστην κρατυνόμενον φιλελληνικὸν πνεῦμα

ἐν Γαλλίᾳ ἀπῆλθεν εἰς Παρισίους πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς καθεστώσης ἀδρανοῦς πολιτικῆς (β). Ὅ,τι δὲ ἐδύνατο νὰ σώσῃ τὴν Ἑλλάδα ἐν τῇ δεινῇ ἐκείνῃ περιστάσει ἦτο μόνος ὁ ῥωσσικὸς πόλεμος· τὸν πόλεμον δὲ τοῦτον προθεμένη ἡ Αὐστρία διὰ πάσης θυσίας καὶ διὰ παντὸς τρόπου νὰ ἐμποδίσῃ, ὅπως δώσῃ καιρὸν τῷ Ἰβραημπασᾷ εἰς κατόρθωσιν τοῦ μεγάλου σκοποῦ, δὲν ἐδυσκολεύετο ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος, συλλογιζομένη, ὅτι δὲν θὰ ἔσωζε τὴν ἐν ἀκμῇ κινδύνου ἀπροστάτευτον ἑλληνικὴν πολιτείαν ἡ κενὴ καὶ κούφη ἀναγνώρισις, ἐν ᾧ θὰ τὴν ἔσωζε βεβαίως ὁ ῥωσσικὸς πόλεμος· δὲν ἐσυστάλη δὲ νὰ φέρῃ εἰς παράδειγμα τὰ τῆς νοτίου Ἀμερικῆς, ἐν ᾧ ἔναυλος ἦτον εἰσέτι ἡ βαρεῖα φωνή της κατὰ τῆς πολιτικῆς τῆς Ἀγγλίας, ἣν ἐμέμφετο πρὸ ὀλίγου παῤῥησίᾳ καὶ κατεμήνυε πρὸς τὰς ἄλλας Δυνάμεις ὡς καταπατήσασαν διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν νέων ἐκείνων πολιτειῶν τὰς σωτηρίους ἀρχὰς τοῦ θείου δικαίου καὶ τῆς νομιμότητος, καὶ ὡς θαῤῥύνουσαν τὸ ἐπαναστατικὸν πνεῦμα, τὸ διὰ τόσων θυσιῶν καὶ κινδύνων καταθλιβὲν ὑπὸ τῆς ἱερᾶς συμμαχίας· διὰ τοὺς λόγους τούτους οὐδεμιᾶς σκέψεως ἀξία ἐθεωρήθη ἡ μηδὲν ὑγιὲς κατὰ τοὺς καιροὺς ἐκείνους ἔχουσα πρότασις τοῦ Μεττερνίχου, ὅστις οὐδὲ τότε ἔπαυε λέγων τοῖς πᾶσιν, ὅτι ἐθεώρει τοὺς Ἕλληνας ἀξίους παντελοῦς καταστροφῆς εἰς σωτηρίαν τῆς Εὐρώπης καὶ εἰς στερέωσιν τῶν ἀρχῶν τῆς ἱερᾶς συμμαχίας. Ἀλλὰ τὸ ἀναφανὲν τοῦτο σχίσμα Αὐστρίας καὶ Ῥωσσίας ἐπέφερε μέγιστον ἀποτέλεσμα· διέῤῥηξε τὸν ἐπὶ καταπιέσει τῶν λαῶν χαλκευθέντα ζυγὸν τῆς ἱερᾶς συμμαχίας· ἡ σκηνὴ δὲ, εἰς ἣν παριστάμεθα, εἶναι ἡ τελευταία τοῦ βίου τῆς συμμαχίας ταύτης.

Ἐν τούτοις ἔπεσεν ἀπροσδοκήτως ἐν μέσῳ τῶν Ἑλλήνων ἔγγραφον λέγον, μετά τινας διεξοδικὰς

παρατηρήσεις, τὰ ἑξῆς. "Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος " δυνάμει τῆς παρούσης πράξεως θέτει ἑκουσίως τὴν " ἱερὰν παρακαταθήκην τῆς ἑαυτοῦ ἐλευθερίας, ἐθ- " νικῆς ἀνεξαρτησίας, καὶ πολιτικῆς ὑπάρξεως ὑπὸ " τὴν μοναδικὴν ὑπεράσπισιν τῆς μεγάλης Βρεττα- " νίας" (γ).

Τὸ ἀναφανὲν τοῦτο ἔγγραφον, τὸ ἐν ξένῃ γλώσσῃ συνταχθὲν καὶ κακῶς ἐξελληνισθέν, ἐξέπληξε τοὺς πλείστους τῶν ἐν τοῖς πράγμασι, ἀγνοοῦντας πόθεν καὶ πρὸς τίνα σκοπὸν ἀνεφάνη.

Ἀφ' οὗ μετεβλήθη ἐπὶ τὸ φιλελληνικώτερον ἡ ἀγγλικὴ πολιτική, οἱ φιλογενεῖς Ζακύνθιοι, Ῥώμας, Στέφανος καὶ Δραγόνας ἐσύστησαν ἐν Ζακύνθῳ ἐπιτροπὴν καὶ εἰργάζοντο ὅπως ἐδύναντο εἰς ὠφέλειαν τῆς κινδυνευούσης Ἑλλάδος. Ὅστις γνωρίζει πῶς διοικεῖται ἡ Ἑπτάννησος, δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ πεισθῇ ὅτι τοιαύτη ἐπιτροπὴ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ συστηθῇ ἄνευ τῆς πλήρους συγκαταθέσεως τοῦ μεγάλου ἁρμοστοῦ, οὐδ' ἠμπορεῖ ν' ἀμφιβάλῃ ὅτι ὁ μέγας ἁρμοστὴς καὶ ἐπέβλεπε πάντοτε, καὶ διεύθυνε πολλάκις τὰς πράξεις αὐτῆς. Ἡ ἐπιτροπὴ ἐφαίνετο ὡς οἰκοθεν συντάξασα τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἔγγραφον, καὶ λήγοντος τοῦ ἰουνίου τοῦ 1825 ἐξαπέστειλε δύο παρόμοια, τὸ μὲν εἰς Πελοπόννησον διὰ τοῦ Χρήστου Ζαχαριάδου, τὸ δὲ εἰς Ὕδραν διὰ τοῦ Παναγιώτη Λεωνταρίτη ἐπὶ ῥητῇ ἐντολῇ νὰ τὰ ὑπογράψωσιν οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὴν προεδρίαν τὸ μὲν τοῦ Μιαούλη τὸ δὲ τοῦ Κολοκοτρώνη ἄνευ παραμικρᾶς προσθαφαιρέσεως ὡς τὰ μόνα σωτήρια· δὲν ἐκρίθη δ' εὔλογον νὰ σταλῶσι κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὴν κυβέρνησιν, διότι ὡς κυβέρνησις δὲν ἐδύνατο, δι' οὓς εἴπαμεν συνταγματικοὺς λόγους, νὰ τὰ δεχθῇ. Δὲν συνίστα δὲ τὰ ἔγγραφα ταῦτα τόσον ἡ ῥητὴ παραγγελία τῆς ἐν Ζακύνθῳ ἐπιτροπῆς, ὅσον ὁ ἐπικείμενος κίνδυνος τῆς πατρίδος. Ἀλλ', ἂν καὶ πολὺς ἦτον ὁ κίνδυνος, οὐ-

μὲν τῶν προκρίτων τῆς Πελοποννήσου, οὓς ηὗρεν ὁ Ζαχαριάδης κατὰ τὴν Ἀλωνίτσαιναν, ἤθελαν, οἱ δὲ δὲν ἤθελαν νὰ ὑπογράψωσι τὴν πρᾶξιν ὅπως ἦτο συντεταγμένη, ἀφ' οὗ ὅμως ὁ Ἰβραήμης τοὺς διεσκόρπισε καὶ κατὰ τὴν Ἀλωνίτσαιναν καὶ κατὰ τὰ Μαγούλιανα, ὅλοι ἀπηλπίσθησαν, καὶ συνελθόντες οἱ πλεῖστοι αὐτῶν εἰς Λαγκάδια μετὰ τὴν τροπὴν ἐδέχθησαν τὴν πρᾶξιν ὡς ἀναγκαῖον κακόν, τὴν ὑπέγραψαν, καὶ προσυπέγραψαν καὶ ὀνόματα ἀπόντων. Ὁμόφωνοι ὑπέγραψαν τὴν πρᾶξιν ταύτην καὶ οἱ Ὑδραῖοι, καὶ οἱ λοιποὶ Νησιῶται, καὶ οἱ Στερεοελλαδῖται, καὶ τὰ μέλη τοῦ βουλευτικοῦ καὶ τοῦ νομοτελεστικοῦ, καὶ ὅλος ὁ ἀνώτατος κλῆρος, καὶ ἁπαξάπαντες οἱ γνωστοὶ Ἕλληνες ἐκτὸς τοῦ Ὑψηλάντου, τοῦ Κωλέττου (δ), τοῦ Κουντουριώτου, τοῦ Γκούρα καὶ δύο τριῶν βουλευτῶν. Τὰ ἔγγραφα ταῦτα, φέροντα ἔτος 24 ἰουλίου 1825, ἐστάλησαν κατὰ τὴν παραγγελίαν τῆς ἐν Ζακύνθῳ ἐπιτροπῆς εἰς Λονδῖνον διὰ τοῦ πλοίου, Κίμωνος, τοῦ ὑπὸ τὸν Δημήτρην Μιαούλην, υἱὸν τοῦ ναυάρχου. Τόση δὲ ἦτο κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἡ ἀμηχανία τῶν Ἑλλήνων, καὶ τόση καὶ αὐτοῦ τοῦ στρατιωτικοῦ ἡ ἀθυμία, ὥστε ἐζήτησε συγχρόνως ἡ κυβέρνησις, ἂν καὶ ἐπὶ ματαίῳ, τὴν ἄδειαν τῶν Ἀρχῶν τῆς Μάλτας καὶ τῆς Ἑπταννήσου εἰς στρατολογίαν ἐκ τοῦ προχείρου ἐντὸς τῶν τόπων ἐκείνων, καὶ τὴν εἰς Ἑλλάδα ἔξοδον τοῦ ἐμπειροπολέμου Ἄγγλου Ναπιέρου, διοικητοῦ τῆς Κεφαλληνίας, εἰς ἐμψύχωσιν τοῦ στρατιωτικοῦ της. Τὰ ἔγγραφα ταῦτα παρώγρισαν τὸν Ῥόσχην, διότι ἐματαίωσαν ὅλα τὰ σχέδιά του. Οὗτος καὶ Ἀμερικανός τις, Τουνσένδος Βάσιγκτων, αὐτοχειροτόνητος ἐπίτροπος τῶν φιλελληνικῶν ἑταιριῶν τῆς Ἀμερικῆς, τόσον ἐθρασύνθησαν, ὥστε ἔστειλαν τὴν 16 ἰουλίου πρὸς τὰ μέλη τοῦ νομοτελεστικοῦ ἀπρεπῆ καὶ μωρὰν

διαμαρτύρησιν· ἀλλ' ἡ φιλελληνικὴ ἑταιρία τῶν Παρισίων κατέκρινεν ἐπισήμως τὴν διαγωγὴν τοῦ ἐπιτρόπου της Ῥόσχη, παραβάντος τὰς ὁδηγίας της. Ἀξιοπαρατήρητον δὲ εἶναι, ὅτι ὁ ἐπίτροπος οὗτος, ἐν ᾧ ἠγωνίζετο εἰς ἀνατροπὴν τοῦ ἐνυπάρχοντος πολιτικοῦ συστήματος τῆς Ἑλλάδος διὰ τῆς ἀναγορεύσεως βασιλέως, ἤλεγχε τοὺς ἄλλους ὡς παραβάτας αὐτοῦ. Ὠργίσθησαν ἐπὶ τῇ πράξει τῆς ἀγγλικῆς προστασίας καὶ οἱ τὸ αὐρηλιανὸν σχέδιον ἀσπαζόμενοι Ἕλληνες, καὶ ἐπροσπάθησαν δι' ἀποστολῶν καὶ ἀναφορῶν εἰς Παρισίους ἐν μέσῳ καταδιώξεων φυλακίσεων καὶ ἐξοριῶν τὸ μὲν σχέδιόν των νὰ πραγματοποιήσωσι, τὴν δὲ πρᾶξιν τῆς προστασίας νὰ ματαιώσωσιν.

Ἡ δὲ ἀγγλικὴ κυβέρνησις, ἅμα λαβοῦσα τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος πρᾶξιν, τὴν ἀπέῤῥιψε παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν τῶν Ἑλλήνων γράψασα πρὸς τοὺς ἀποστείλαντας αὐτὴν Μιαούλην καὶ Κολοκοτρώνην ὅτι ἡ παραδοχή της θὰ ἐπέφερε πόλεμον αὐτῆς καὶ τῆς Τουρκίας πάντη ἀδικαιολόγητον· ἐπρόσφερε δὲ ὡς καὶ ἄλλοτε τὴν φιλικήν της μεσολάβησιν εἰς συμβιβασμόν. Εἰς τί ἄρα ἡ ὑποκίνησις πράξεως ἀπορῥιφθείσης;

Διττὴν προέθετο ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις πρόθεσιν ῥίψασα εἰς τὸ μέσον τῶν Ἑλλήνων διὰ τοῦ μεγάλου ἁρμοστοῦ τὴν πρᾶξιν ταύτην· τὴν ἀνατροπὴν τοῦ σχεδίου ὑπὲρ τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ δουκὸς τῆς Αὐρηλίας, καὶ τὴν ἀποτροπὴν παντὸς παρὰ γνώμην αὐτῆς κινήματος τῆς Ῥωσσίας ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος. Εἴδαμεν, ὅτι ἐξ ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος ἡ Ἀγγλία ἐφοβεῖτο τὴν μοναδικὴν καὶ ἔνοπλον παρέμβασιν τῆς ῥωσσικῆς αὐλῆς εἰς τὴν ἑλληνοτουρκικὴν πάλην· ἂν δὲ καὶ ἐφαίνετο ἔχουσα πεποίθησιν εἰς τοὺς εἰρηνικοὺς σκοποὺς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐφοβεῖτο πάντοτε τὴν εἰς τὸν κατὰ τῶν Τούρκων πόλεμον

ροπὴν ὅλης τῆς Ῥωσσίας ὑπὲρ τῶν πασχόντων ὁμοθρήσκων της· ἀνησύχαζε δὲ καὶ διὰ τὴν πρὸ ὀλίγου ἐπελθοῦσαν δεινὴν διαφωνίαν αὐτῆς καὶ τοῦ αὐτοκράτορος ἐπὶ τῶν ἐν Πετρουπόλει συνδιαλέξεων, καὶ διὰ τὴν διακοπὴν πάσης εἰς τὸ ἑξῆς τῶν δύο κυβερνήσεων συνδιασκέψεως περὶ τοῦ τουρκοελληνικοῦ ζητήματος. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν ἐδέχθησαν τὴν ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ τοῦ δουκὸς τῆς Αὐρηλίας πρότασιν καὶ ἐζήτησαν τὰς συμβουλὰς τοῦ Κάννιγγος, ἀλλ' ὅτε ὑπεκινεῖτο ἡ πρᾶξις αὕτη, ἠγνόει ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις τὴν ἀπόῤῥιψιν τῆς προτάσεως καὶ τὴν ἀποστολὴν τοῦ Σπανιωλάκη· ἠγνόει καὶ ὁ μοίραρχος Ἄγγλος, ὁ ὑπενεργήσας τὴν ἀποστολὴν τοῦ Σπανιωλάκη, τὴν πρᾶξιν τῆς προστασίας.

Ἀλλ' ἔπραξε καλῶς ἢ κακῶς αἰτησαμένη ἡ Ἑλλὰς τὴν ἀγγλικὴν προστασίαν; Τὰ πράγματα ἀπέδειξαν ὅτι ἔπραξε καλῶς. Φόβος κατέλαβε πολλοὺς τῶν Ἑλλήνων μήπως ἡ Ἀγγλία ἐκυρίευε δυνάμει τῆς πράξεως ταύτης τὴν Ἑλλάδα, καὶ κατεστρέφετο τοιουτοτρόπως ἡ ἀνεξαρτησία της· ἀλλ' ὁ ἄλογος οὗτος φόβος οὐδαμῶς κατέλαβε τοὺς ὀξυδερκεστέρους τῶν Ἑλλήνων, βλέποντας ὅτι, ἂν ἔπραττε τοιοῦτόν τι ἡ Ἀγγλία, ἐπροκάλει καθ' ἑαυτῆς δικαίως τὴν ἀγανάκτησιν, ἴσως καὶ τὸν πόλεμον τῶν Δυνάμεων τῆς Εὐρώπης, καὶ τὸ μῖσος ὅλων τῶν λαῶν· ἐμέμφθησάν τινες τοὺς Ἕλληνας, ὅτι, ἀναγκασθέντες νὰ ἐπικαλεσθῶσι ξένην ὑπεράσπισιν, δὲν ἐπεκαλέσθησαν τὴν τῆς Εὐρώπης ὅλης· μήπως δὲν ἔστειλαν πρὸς τοὺς εἰς Βερώνην συνελθόντας ἄνακτας ἱκέτας, οὓς οὐδὲ τῆς παρουσίας των ἠξίωσαν; μήπως δὲν ἐπεκαλέσθησαν τὴν μεσολάβησιν τῆς αὐλῆς τῆς Ῥώμης πρὸς τὰς ἄλλας χριστιανικὰς αὐλὰς καὶ εἰσηκούσθησαν; ἀνάγκη ἄρα πολιτικὴ ἦτο νὰ προτιμήσωσι τὴν εὐμενέστερον πρὸς αὐτοὺς διακειμένην· καὶ τοιαύτη ἦτον, ὡς ἀπεδείξαμεν, ἡ ἀγγλικὴ κυβέρ-

νησις. Κινήσαντες οἱ Ἕλληνες τὸ φιλότιμον τῆς κυβερνήσεως ταύτης ἐκίνησαν συγχρόνως καὶ τὴν ζηλοτυπίαν τῶν ἀντιζήλων της, καὶ οὕτως ἡ Ἑλλὰς ὄχι μόνον δὲν ἔπαθεν αἰτησαμένη τὴν ὑπεράσπισιν μιᾶς καὶ μόνης, ἀλλ' ὠφελήθη τὰ μέγιστα διὰ τῶν ἐνεργειῶν καὶ αὐτῆς καὶ τῶν ἄλλων.

Ἡ δὲ Ἀγγλία, θέλουσα νὰ καταπραΰνῃ τὴν ἐφ' οἷς ἐνηργοῦντο ὑπεροργισθεῖσαν κατ' αὐτῆς Πύλην, ἐξέδωκεν τὴν 18 σεπτεμβρίου, εἰς νέαν ἔνδειξιν τῆς οὐδετερότητός της, διάταγμα ἀπαγορεῦον πᾶσαν ἐπὶ ξένῃ ὑπηρεσίᾳ στρατολογίαν (τὴν τοῦ Κοχράνου) καὶ πᾶσαν ἐπὶ ἐξαμηνίαν ἐξαγωγὴν πολεμικῆς ὕλης εἰς χρῆσιν τῶν διαμαχομένων (τῶν Ἑλλήνων)· ἀλλὰ τὸ διάταγμα τοῦτο οὔτε τοὺς Ἕλληνας ὡς μὴ ἐνεργηθὲν ἔβλαψεν, οὔτε τὴν Πύλην, βλέπουσαν ὅτι ὅσα ἐπράττοντο δὲν ἦσαν ὅσα ἐλέγοντο, κατεπράϋνεν.

Παύσασα δὲ ἡ Πύλη ἐπὶ τῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀφίξει τοῦ Μιντσιάκη νὰ φοβῆται τὴν Ῥωσσίαν ὡς φιλοπόλεμον, ἤρχισε νὰ τὴν καταφρονῇ ὡς φιλειρηνικήν· τόσον δὲ ἐθρασύνθη, ὥστε, λαβοῦσα σφοδρὸν ἔγγραφον τοῦ ἐπιτετραμμένου τούτου εἰς ταχὺν συμβιβασμὸν τῶν εἰσέτι ἀσυμβιβάστων ῥωσσοτουρκικῶν διαφορῶν οὐδὲ κἂν ν' ἀπαντήσῃ ἠξίωσεν. Ἐδυσφόρησεν ὁ αὐτοκράτωρ ἐπὶ τῇ σιωπῇ ταύτῃ, ἐμέμφθη αὐτὸς ἑαυτὸν διὰ τὴν πολλήν του μακροθυμίαν, ἔδειξε διάθεσιν νὰ μεταβάλῃ τὴν πολιτικήν του ἐπὶ τὸ πολεμικώτερον, παρήγγειλε τοῖς ἐν Λονδίνῳ, Παρισίοις, Βιέννῃ καὶ Βερολίνῳ ἀντιπροσώποις του νὰ ἐξετάσωσι τὰς πρὸς τοῦτο διαθέσεις τῶν αὐλῶν παρ' αἷς ἔδρευαν καὶ διέταξε τὸν Μιντσιάκην νὰ διαμαρτυρηθῇ κατὰ τῆς διαγωγῆς τῆς Πύλης. Διεμαρτυρήθη ὁ Μιντσιάκης ἀλλὰ καὶ ἡ διαμαρτύρησις αὕτη ἔμεινεν ἀναπάντητος. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ, ὀργισθεὶς ἐπὶ τῇ περιφρονήσει ταύτῃ καὶ κατὰ τῆς συμμαχίας, ἥτις δὲν τὸν ὑπεστήριζε, καὶ κατὰ τῆς Πύλης,

ἥτις τὸν παρήκουε, καὶ πεισθεὶς ἐξ αὐτῆς του τῆς πείρας, ὅτι ἀνωφελῶς ἠγωνίζετο διαπραγματευόμενος, ἐξῆλθε τῆς Πετρουπόλεως πρὸς ἐπιθεώρησιν τοῦ ὑπερεπιθυμοῦντος τὸν κατὰ τῆς Τουρκίας πόλεμον πολυαρίθμου στρατοῦ του, καὶ πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν μεσημβρινῶν ἐπαρχιῶν του, αἵτινες ἕνεκα τῆς πρὸς τὴν ναυτιλίαν καὶ τὸ ἐμπόριόν των δυσμενοῦς διαγωγῆς τῆς Πύλης ἔπαθαν ὑπὲρ τὰς ἄλλας τῆς αὐτοκρατορίας του· ἐξέλαβαν δὲ τὴν περιοδείαν ταύτην καὶ αὐλαὶ καὶ λαοὶ δικαίως ὡς προαγγέλλουσαν τὸν πόλεμον. Ἀλλ' ἀσθενήσας ὁ αὐτοκράτωρ ἐπὶ τῆς περιοδείας ἀπεβίωσεν ἐν Ταγανρόκῳ τὴν 19 νοεμβρίου.

Οὐδέποτε ἴσως ἄλλοτε αἱ τῶν αὐλῶν πρὸς ἀλλήλας σχέσεις ἦσαν τόσον ἀνώμαλοι ὅσον ἐπὶ τῶν παραμονῶν τοῦ μεγάλου τούτου συμβάντος· ὡς πομφόλυγες τὰ τῆς ἱερᾶς συμμαχίας, ὡς εἴδαμεν, διερράγησαν, καὶ τὰ μέλη αὐτῆς δὲν συνενοοῦντο ὡς ἄλλοτε· ὁ φιλειρηνικὸς Ἀλέξανδρος, παρωργισμένος διὰ τὴν πρὸς ἃ ἐβουλεύετο δυσμενῆ διάθεσιν τῶν ἄλλων ἀνάκτων, ἐφιλοπολέμει καὶ διέταττε τοὺς πρέσβεις του νὰ μὴ πολιτικολογῶσιν ἐν ταῖς διπλωματικαῖς συντυχίαις των· ἀνήσυχος ἡ Αὐστρία ἐμεθοδεύετο πῶς νὰ καταπραΰνῃ τὸν Ἀλέξανδρον, καὶ πῶς νὰ παρατείνῃ πρὸς βλάβην τῶν Ἑλλήνων τὸν ἀγῶνά των, ὃν ἤθελεν ὁ Ἀλέξανδρος νὰ παύσῃ· ἐπὶ τῷ σκοπῷ δὲ τούτῳ ἐπρότεινε νέας, ἀνωφελεῖς, καὶ ἀπαραδέκτους συνδιαπραγματεύσεις· ἡ Γαλλία κατεγίνετο νὰ συνάψῃ τὰ διεστῶτα· ἡ Πρωσσία μόνη ἐῤῥώσσιζε καὶ ἐμέμφετο τὰς ἄλλας αὐλὰς ὡς προκαλούσας μᾶλλον διὰ τῆς πρὸς τὴν Ῥωσσίαν διαγωγῆς των ἢ ἐμποδιζούσας τὸν πόλεμον, ἀλλὰ καὶ αὕτη δὲν συνεμάχει· ἡ δὲ Ἀγγλία ἐδυσφόρει ἀπομεμονωμένη· ἐταράττετο δὲ ὑπέρποτε, διότι ἔβλεπε τὴν Ῥωσσίαν ἑτοίμην εἰς πόλεμον, ὃν ἤθελε νὰ ἐμποδίσῃ παντοίοις

τρόποις, καὶ ἐπεθύμει ἀξιοπρεπῆ ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῆς μεμονωμένης θέσεώς της διά τινος συνεννοήσεως μετ' αὐτῆς, μεθ' ἧς καὶ μόνης διενοεῖτο νὰ ἐργασθῇ τοῦ λοιποῦ εἰς λύσιν τοῦ ἑλληνοτουρκικοῦ ζητήματος, πεπεισμένη ὅτι αἱ ἄλλαι αὐλαὶ ἢ θὰ παρηκολούθουν, ἢ δὲν θ' ἀντέπρατταν. Προθύμως ἔκλινεν ὁ ἐν Λονδίνῳ πρέσβυς τῆς Ῥωσσίας τὸ οὖς εἰς τοὺς διαλλακτικοὺς λόγους τοῦ Κάννιγγος, αἱ δύο αὐλαὶ διηλλάγησαν, καὶ ὁ ἐν ὑπολήψει παρὰ τῷ Ἀλεξάνδρῳ λόρδος Στραγφόρδος, ὁ ἐπ' ἀδείᾳ μεταβὰς πρό τινος καιροῦ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Λονδῖνον, ἀπεστάλη πρέσβυς παρ' αὐτῷ εἰς πασιφανὲς δεῖγμα διαλλαγῆς.

1825.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΖ.

Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.—Περίοδος πρώτη.

ΑΠΟΔΙΔΟΥΣΑ ἡ Πύλη τὰς μέχρι τοῦδε ἐπανειλημμένας ἀποτυχίας της εἰς τὴν ἀνικανότητα τῶν πολεμάρχων της ἀνέδειξε τὸ ἔτος τοῦτο Ῥούμελη-βαλεσῆν τὸν Ῥεσὴτ-Μεχμέτπασαν, τὸν καὶ Κιουταγῆν. Διεκρίθη, ὡς εἴδαμεν, ὁ ἀνὴρ οὗτος ὡς δραστήριος καὶ φιλοκίνδυνος καὶ ἐπὶ τῆς μάχης τοῦ Πέτα, καὶ ἐπὶ τῆς πρώτης πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου, καθ' ἣν, ἂν εἰσηκούετο, ἡ πόλις ἔπιπτεν. Ἡ Πύλη τῷ ἔδωκεν ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας ταύτης πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ ἀφθόνους πόρους, μετέθεσε τὸν ἀντίζηλόν του Βρυώνην ἀπὸ τῆς σατραπείας τοῦ Μπερατίου εἰς τὴν τῆς Θεσσαλονίκης, καὶ τῷ εἶπεν ἐπὶ τῷ διορισμῷ του, "ἢ τὸ Μεσολόγγι ἢ τὴν κε-"φαλήν σου." Ὁ νέος δὲ οὗτος ἀρχιστράτηγος κατέβη εἰς Λάρισσαν τὸν ἰανουάριον καὶ ἐκεῖθεν μετέβη εἰς Ἰωάννινα, ὅπου κατεγίνετο νὰ παύσῃ τὰς ταραχὰς τῆς Ἀλβανίας καὶ στρατολογήσῃ ἐπὶ ἀδρῷ καὶ τακτῷ μισθῷ.

Διηγούμενοι τὰ τῆς πρώτης πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου περιεγράψαμεν τὸ τεῖχός του (α). Ἔκτοτε ἐδυναμώθη καὶ ἔλαβε νέαν μορφὴν ὑπὸ τὴν ἀκάματον φροντίδα τοῦ Κοκκίνη· ἐκαθαρίσθη δέ, ἐπλατύνθη, καὶ ἐβαθύνθη καὶ ἡ τάφρος. Ἐπαιρόμενος ὁ τειχοποιὸς οὗτος εἰδοποίει ἐπισήμως τὸν διευθυντὴν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, Μαυροκορδάτον, ὅτι "ἱκανὸν ἦτο

" τὸ ἔργον του ν' ἀνθέξῃ εἰς πᾶσαν ἐχθρικὴν προσ-
" βολήν, καὶ ὅτι ἐπισκεφθέντες αὐτὸ Ἄγγλοι τὸ
" ἐθαύμασαν καὶ ἐξεπλάγησαν." Οὐδὲν εἶχε βεβαίως τὸ ἔργον τοῦτο ἱκανὸν νὰ κινήσῃ εἰς θαυμασμὸν ἢ νὰ φέρῃ εἰς ἔκπληξιν τὸν ἐπισκεπτόμενον εἰδήμονα· οὐδ' αὐτὸ τὸ τεῖχος ἦτον εὔκτιστον· καὶ ἂν μεθ' ὅλης τῆς ἀτελείας του ἡ πόλις δὲν ἤλωθη ὑπὸ τῶν πολεμίων εἰμὴ καθ' ἣν ἡμέραν ἐγκαταλείφθη ὑπὸ τῶν ὑπερμάχων, συνέβη τοῦτο, διότι " ἄνδρες ἡ πόλις, οὐ
" τείχη."

Τὸ τεῖχος εἶχεν ἐπὶ τῆς ἐνάρξεως τῆς πολιορκίας ταύτης σχῆμα ἑπτάγωνον. Πρὸς τὸ κέντρον, τὰ πρὸς ἄρκτον, ἔκειτο τὸ προτείχισμα τοῦ Μπότσαρη· πρὸς δυσμὰς δὲ τοῦ κέντρου κατὰ σειρὰν τὸ πύργωμα τοῦ Κοραῆ, τὸ προτείχισμα τοῦ Φραγκλίνου, τὸ κανονοστάσιον τοῦ Βύρωνος, τὰ πυργώματα τοῦ Γουλιέλμου Τέλλου καὶ τοῦ Κοτσιούκου καὶ τὸ κανονοστάσιον τοῦ Κυριακούλη. Ἔκειτο ἐπὶ τῆς αὐτῆς σειρᾶς ἀλλ' ἐπὶ τοῦ παρακειμένου νησιδίου τῆς Μαρμαροῦς καὶ τὸ κανονοστάσιον τοῦ Σαχτούρη· πρὸς ἀνατολὰς δὲ τοῦ κέντρου ἔκειντο τὸ προτείχισμα τοῦ Μακρῆ, τὸ μηνοειδὲς πρόφραγμα τοῦ Γουλιέλμου τῆς Ὀραγγίας (β), τὰ κανονοστάσια τοῦ Ῥήγα καὶ τοῦ Ἀντωνίου Κοκκίνη, τὸ καρκινοειδὲς πρόφραγμα τοῦ Μονταλεμβέρτου καὶ τὰ κανονοστάσια τοῦ Σιεφέλδου, τοῦ Κανάρη καὶ τοῦ Σκενδέρμπεη. Ἐφ' ὅλου δὲ τοῦ τείχους ἔκειντο 48 κανόνια σιδηρᾶ διαφόρου ὁλκῆς μέχρι 48 λιτρῶν, καὶ 4 βομβοβόλοι, ἐξ ὧν αἱ δύο εἶχαν διάμετρον 10 δακτύλων, αἱ δὲ ἄλλαι ἡ μὲν 5 ἡ δὲ $4\frac{2}{5}$.

Ἀκουσθείσης τῆς ἐχθρικῆς ταύτης ἐκστρατείας, ἔσπευσεν ἡ κυβέρνησις νὰ στείλῃ εἰς διοίκησιν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος τριμελῆ ἐπιτροπὴν ἐκ τῶν βουλευτῶν, Ἰωάννου Παπαδιαμαντοπούλου, Γεωργίου Καναβοῦ καὶ Δημητρίου Θέμελη. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη

ἀφίχθη εἰς Μεσολόγγι τὴν 12 ἀπριλίου καὶ ἠσχολήθη σπουδαίως εἰς τακτοποίησιν τῆς ὑπηρεσίας.

Εἶχεν ἤδη διατάξει ἡ τοπικὴ διοίκησις ἐν καιρῷ στρατεύματα ὑπὸ τὸν Νότην Μπότσαρην, τὸν Τσόγκαν καὶ ἄλλους πρὸς φρούρησιν τοῦ Καρβασαρᾶ, τῆς Βονίτσης καὶ τῶν στενῶν τοῦ Μακρυνόρους, καὶ τὰ στρατεύματα ταῦτα ὑπήκουσαν. Ἀλλά, στρατευσάντων τῶν ἐχθρῶν πρὸς τὸ Μακρυνόρος, ἐλειποτάκτησαν οἱ φυλάσσοντες τὰς θέσεις ἐκείνας, ἐγκατέλειψαν καὶ οἱ ἄλλοι τὰς ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ἀχελῴου, ὥστε οἱ ἐχθροὶ διέβησαν τὴν 23 μαρτίου ἀνεμπόδιστοι τὸ Μακρυνόρος, καὶ ἔπεσαν, μηδενὸς ἐναντιουμένου, εἰς Βάλτον καὶ Ξηρόμερον· οἱ δὲ τρισάθλιοι κάτοικοι διεσκορπίσθησαν ὡς καὶ ἄλλοτε· ἀλλ' ηὗραν ἤδη καταφύγιον ἕτοιμον καὶ ἀσφαλές, τὸ ὑπὸ τὴν Ἑπτάννησον πολιτείαν νησίον τοῦ Καλάμου. Οἱ ἐχθροὶ οὔτε ἐπὶ τῆς ποταμοπορείας τοῦ Ἀχελῴου οὔτε πέραν αὐτοῦ ηὗραν ἀντίστασιν, διότι ὅσον οὗτοι ἐπροχώρουν, τόσον οἱ Ἕλληνες ὑπεχώρουν πρὸς τὰς πόλεις Μεσολογγίου καὶ Ἀνατολικοῦ, καὶ τοιουτοτρόπως ἔφθασε τὴν 11 ἀπριλίου ἀτουφέκιστος πολυαρίθμος προφυλακὴ ἀπέναντι τοῦ Ἀνατολικοῦ· τὴν δὲ 15, ἐφάνη μέρος αὐτῆς καὶ ἔξωθεν τοῦ Μεσολογγίου· ἐπὶ δὲ τῇ ἐμφανίσει ἐξῆλθάν τινες τῶν ἐντός, ἠκροβολίσθησαν καὶ ἐπανῆλθαν εἰς τὴν πόλιν· ἐξῆλθαν καὶ τὴν ἐπιοῦσαν καὶ ἠκροβολίσθησαν ὡς καὶ τὴν προτεραίαν. Ἐφονεύθησαν δὲ τὰς δύο ταύτας ἡμέρας δύο σημαιοφόροι, ὁ μὲν Ἕλλην, ὁ δὲ Τοῦρκος· ἐπληγώθησαν καὶ ὀκτὼ Ἕλληνες καὶ ἄλλοι τόσοι ἐχθροί. Ἐνεδρεύσαντες οἱ Ἕλληνες κατὰ τὸ Κεφαλόβρυσον ἐσκότωσαν τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἓξ ἐκ τῶν διαπορευομένων ἐχθρῶν.

Διηγούμενοι τὰ τῆς πολιορκίας τοῦ Ἀνατολικοῦ ἐπὶ τοῦ 1823, εἴπαμεν ὅτι τὸ νησίον ἐκεῖνο δὲν εἶχε γλυκὺ νερόν, καὶ ὅτι οἱ κάτοικοι ἠρύοντο τὸ εἰς

χρῆσίν των ἀπό τινος πηγῆς ἐπὶ τῆς ξηρᾶς. Ἡ πηγὴ αὕτη ἐφρουρεῖτο ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν ἐχθρῶν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων· ἀλλὰ τὴν 17 ἐγκατελείφθη καὶ ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, καὶ ἔκτοτε ἡ ἔλλειψις τοῦ νεροῦ ἐγένετο λίαν ἐπαισθητὴ ἐν τῇ πόλει. Τὴν δὲ 18 εἷς τῶν στρατιωτῶν, κατοικῶν παράλιον οἰκίαν, ἔπεσεν εἰς τὴν ἔμπροσθεν αὐτῆς θάλασσαν, ἵνα κολυμβήσῃ· κατὰ τύχην ἔπιεν ὀλίγον νερὸν καὶ τὸ ηὗρε παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν γλυκύ· ἀνήγγειλε τοῦτο τοῖς ἐν τῇ πόλει, ἔτρεξαν τὰ πλήθη εἰς τὸν αἰγιαλόν, τὸ ἐγεύθησαν, καὶ εὑρόντες το καὶ αὐτοὶ γλυκύ, ἐγέμισαν ὅλα τὰ ἀγγεῖά των· γλυκὺ διέμεινε καὶ τὰς δύο ἀκολούθους ἡμέρας· καὶ οἱ μὲν ἐξηγοῦντες τὸ πρᾶγμα φυσικῶς εἶπαν ὅτι κατέῤῥευσεν ἐκ τῶν πλησίον ὑψωμάτων καὶ ἐφέρετο ἐπὶ τοῦ ἁλμυροῦ ὡς ἐλαφρότερον, οἱ δὲ εὐλαβέστεροι ἐπίστευσαν ὅτι ἦτον ἀλλοίωσις τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου, τοῦ μεταποιήσαντος ἐπὶ Μωϋσέως τὸ πικρὸν ὕδωρ εἰς γλυκὺ καὶ κορέσαντος τὸν λαὸν αὐτοῦ διψῶντα.

Τὴν δὲ 23 ἀπεκλείσθη στενῶς ἡ πόλις τοῦ Μεσολογγίου. Ἄδηλος ὁ ἀκριβὴς ἀριθμὸς τῶν εἰσβαλόντων ἐχθρῶν· ἀλλὰ διανεμομένων 50,000 σιτηρεσίων εἰς ὑπομισθίους, ὑπελογίζοντο 35,000 οἱ ὁπλοφόροι· παρηκολούθουν δὲ καὶ 3000 σκάπται καὶ ἐργάται Χριστιανοί. Ἐκ τῶν ὁπλοφόρων δὲ τούτων 2000 κατέλαβαν τὸ Μακρυνόρος· 3000 τὴν Λάσπην, τὸν Μαχαλᾶν καὶ τὸν Καρβασαρᾶν· 3500 τὴν Γουριάν, ὅπου αἱ ἀποθῆκαι· 4000 τὰ κατ' ἀνατολὰς καὶ κατὰ δυσμὰς τοῦ Ἀνατολικοῦ· 2500 τὰ Σάλωνα καὶ τὸ Πετροχῶρι, καὶ 20,000 ἐπολιόρκουν τὴν πόλιν τοῦ Μεσολογγίου, ὅπου διέμενε καὶ ὁ ἀρχιστράτηγος· μετεφέροντο δὲ ἐν καιρῷ ἀνάγκης καὶ ἄλλοι ἄλλοθεν πολεμισταὶ εἰς ἐνίσχυσιν τῆς πολιορκίας καὶ συχνάκις μετεκινοῦντο ἐκ τῶν διαφόρων

θέσεων. Οἱ συγκροτοῦντες δὲ τὸν στρατὸν τοῦτον ἦσαν Ἀσιανοί, Ῥουμελιῶται, Ἀλβανοὶ καὶ Γκέγκαι. Τοσαύτη καὶ τοιαύτη ἦτον ἡ δύναμις τῶν ἐχθρῶν.

Ἡ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐντὸς τῶν δύο πόλεων, ἀρξαμένης τῆς πολιορκίας, ἦτο περίπου τρισχίλιοι ὁπλοφόροι ὑπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς Στουρνάρην, Μακρῆν, Νότην Μπότσαρην, Τσόγκαν, Δηληγεωργόπουλον Γιαννάκην Ῥαζοκότσικαν, Ἴσκον, Λιακατᾶν, Σούκαν καὶ ἄλλους. Εὑρέθη ἐπὶ τῆς ἐναρξέως τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου καὶ διέμεινεν ἐν αὐτῷ μέχρι τέλους ἰουλίου καὶ ὁ Νικήτας. Ἡ πόλις ἦτον ὑπερασπίσιμος, καὶ τρόφιμα καὶ πολεμεφόδια ἱκανὰ εἶχε, καὶ τὰ στρατεύματα ἦσαν καὶ ἐμπειροπόλεμα καὶ πλήρη ζήλου· εἶχε καὶ τὴν θάλασσαν ἀνοικτὴν καὶ δι' αὐτῆς ἐλάμβανεν ἔξωθεν ὅ,τι ἐχρειάζετο· ἀνοικτὴν εἶχε τὴν κοινωνίαν καὶ ὁ Κιουταχῆς μετὰ τῆς Ναυπάκτου καὶ Πατρῶν καὶ ἐλάμβανε καὶ αὐτὸς ἐκεῖθεν ὅ,τι ἐχρειάζετο.

Ἅμα δὲ στρατοπεδεύσαντες οἱ ἐχθροὶ ἤρχισαν νὰ ἐργάζωνται ἔμπροσθεν τοῦ προτειχίσματος τοῦ Μπότσαρη· ἐπὶ σκοπῷ δὲ νὰ προφυλάττωνται ἀπὸ τῶν προσβολῶν τῶν ἐντὸς τοῦ τείχους, ἤνοιξαν τάφρον ἀρχομένην ἀπὸ τοῦ καρκινοειδοῦς προφράγματος, τελευτῶσαν εἰς τὸ κανονοστάσιον τοῦ Κυριακούλη καὶ ἀπέχουσαν τοῦ τείχους 300 ὀργυιάς, καὶ τὴν 25 ἐμβῆκαν εἰς αὐτὴν καὶ ἔστησαν ἄνωθεν σημαίας. Ἀλλ' ἡ τάφρος δὲν ἐσκάφη ὅσον ἔπρεπε βαθεῖα, διὰ τοῦτο τινὲς αὐτῶν ἐφονεύθησαν, κανονοβοληθέντων τῶν ἐντός, καὶ πολλοὶ ἀπεμακρύνθησαν. Τὴν ἑσπέραν δὲ τῆς αὐτῆς ἡμέρας 36 τῶν ἐν τῷ Ἀνατολικῷ Σουλιωτῶν ὑπὸ τὸν Κίτσον Πάσχον καὶ Γιάννην Μπέκαν ἐξῆλθαν πρὸς τὸ μέρος τοῦ προφήτου Ἠλίου ἔχοντες βοηθὸν καὶ μίαν κανονοφόρον, καὶ ἐνεδρεύσαντες ἐφόνευσαν καὶ ἐπλήγωσαν ἓξ, καὶ ἀπέστειλαν εἰς Μεσολόγγι μίαν κεφαλήν. Τὴν δὲ

26 κατεσκεύασαν οἱ Τοῦρκοι διὰ νυκτὸς δύο τετραγωνικὰς τάφρους 250 ὀργυιὰς μακρὰν τοῦ τείχους πρὸς τὸ μέρος τῆς κατηδαφισμένης ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Δημητρίου, ἐπὶ σκοπῷ νὰ προσβάλωσιν ἐκεῖθεν τὸ προτείχισμα τοῦ Φραγκλίνου, τὰ πυργώματα τοῦ Γουλιέλμου Τέλλου καὶ τοῦ Κοτσιούκου καὶ τὸ κανονοστάσιον τοῦ Κυριακούλη. Τὴν αὐτὴν νύκτα κατεσκεύασαν καὶ κανονοστάσιον πολλὰ πλατείας ἔχον κανονοθυρίδας ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς ἄλλης κατηδαφισμένης ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, καὶ ἓν ἀντιχαράκωμα κατὰ μέτωπον τοῦ καρκινοειδοῦς προφράγματος. Τὴν ἀκόλουθον νύκτα ἤγειραν καταντικρὺ τοῦ κανονοστασίου τοῦ Ῥήγα πρόχωμα ὄπισθεν τῆς τάφρου. Τὴν 28 μετὰ μεσημβρίαν ἔστησαν ἀντικρὺ τοῦ μηνοειδοῦς προφράγματος βομβοβόλον, καὶ ἔῤῥιψαν κατὰ πρώτην φορὰν πέντε βόμβας, ἀλλ' οὐδεμίαν ἐπροξένησαν ζημίαν. Τὴν νύκτα ἤρχισεν ἐσωτερικὸς καὶ ἐξωτερικὸς κανονοβολισμὸς διαρκέσας ἀπὸ τῆς β' ὥρας μέχρι τῆς η', ἀλλὰ καὶ τότε οὐδεμίαν βλάβην ἔπαθαν οἱ ἐν τῇ πόλει. Ὁ κανονοπόλεμος ἐπανελήφθη καὶ τὴν ἐπιοῦσαν νύκτα ἀπὸ τῆς β' ὥρας μέχρι τῆς στ', ἀλλ' ἐπίσης καὶ τότε ἀβλαβής· ἐπανελήφθη καὶ τὴν 30 πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου, καθ' ἣν ἐχύθη κατὰ πρώτην φορὰν αἷμα ἐντὸς τῆς πόλεως, σκοτωθέντος ἑνὸς καὶ πληγωθέντων πέντε· τὸ ἑσπέρας ἐῤῥίφθησαν ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν πέντε βόμβαι· ἐκείνην δὲ τὴν ἡμέραν ηὐτομόλησεν ὁ παρὰ τῷ ἐχθρικῷ στρατῷ Μῆτρος Βάγιας καὶ ὀκτὼ στρατιῶται. Κανονοβολοῦντες οἱ ἐχθροὶ τὴν 1 μαΐου ἔβλαψαν τὰ πυργώματα τοῦ Γουλιέλμου Τέλλου καὶ τοῦ Κοτσιούκου. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν κατεσκεύασαν μεταξὺ τοῦ προτειχίσματος τοῦ Μακρῆ καὶ τοῦ κανονοστασίου τοῦ Ῥήγα ἄλλην τετραγωνικὴν τάφρον ἔχουσαν καὶ αὐτὴν κανονοθυρίδας, τὴν δὲ νύκτα ἔῤῥιψαν τέσσαρας

βόμβας εἰς τὴν πόλιν, ἀντέῤῥιψαν καὶ οἱ ἐν τῇ πόλει πλειοτέρας· μέχρι δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης οἱ ἐχθροὶ εἶχαν εἰς χρῆσιν τρία μόνον κανόνια καὶ μίαν 6 δακτύλων βομβοβόλον, ὥστε ἡ πυρομαχία ἦτον ἐλαφρά· δὲν ἔπαυαν δὲ ἐργαζόμενοι πᾶσαν νύκτα, καὶ ἐξημερόνοντο ἔμπροσθεν τοῦ τείχους ποτὲ μὲν τάφροι, ποτὲ δὲ ἀντιχαρακώματα, ἢ προμαχῶνες. Ἐντεῦθεν ἐφαίνετο ὅτι οἱ ἐχθροὶ ἡτοιμάζοντο εἰς στενὴν πολιορκίαν, οἱ δὲ μετὰ πολλῆς φειδοῦς βομβολισμοὶ καὶ κανονοβολισμοί των ἐδείκνυαν ἔλλειψιν εἰσέτι τῶν εἰς πυροβολὴν ἀναγκαίων. Τὴν 3 ἤρχισαν οἱ Ἕλληνες νὰ κατασκευάζωσι μεσότειχα εἰς προφύλαξιν ἀπὸ τῶν ἐπιῤῥιπτομένων βομβίδων (γρεναδῶν). Οἱ δὲ σημαντικώτεροι τῶν ἐχθρῶν μετέφεραν τὰς σκηνάς των πέραν τῶν ἐλαιῶν πρὸς τοὺς πρόποδας τῶν βουνῶν εἰς ἀποφυγὴν τοῦ ἑλληνικοῦ πυρός. Ἐργαζόμενοι οἱ ἐχθροὶ ἀδιακόπως ἐπροχώρησαν τὴν ἐπαύριον 40 ὀργυιὰς πλησίον τοῦ μηνοειδοῦς προφράγματος διὰ μέσου τριγώνου τάφρου τὴν νύκτα κατασκευασθείσης· μετὰ δὲ τὴν μεσημβρίαν ἤρχισε πάλιν ὁ κανονοβολισμός, καθ' ὃν ἐφονεύθη μία γυνή.

Ἀνοικτὸς ἦτον ὁ λιμὴν τοῦ Μεσολογγίου, ἀλλὰ συχνάκις ἐξέπλεαν τῶν Πατρῶν δύο βρίκια, ἓν σαμπέκον καὶ ἓν μίστικον ὑπὸ τὸν Μαχμούτην καὶ ἠνόχλουν τὰ πλοιάρια τῶν Μεσολογγιτῶν. Τὰ πλοῖα ταῦτα ἐξέπλευσαν καὶ πρὸ ὀλίγου, ὑπῆγαν μέχρι τοῦ Καλάμου εἰς καταδίωξιν τῶν ὑπὸ ἑλληνικὴν σημαίαν πλοιαρίων καὶ ἐπανελθόντα ἐλλιμένισαν τὴν 4 ἔμπροσθεν τοῦ Μεσολογγίου· ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ὥρας ἀπεμακρύνθησαν. Τὴν 5 ἔφερεν ὁ ἐχθρὸς ἄλλην βομβοβόλον μικροτέραν τῆς πρώτης καὶ ἄλλο μεγάλον κανόνι· κατεσκεύασε δὲ καὶ ἄλλας τριγώνους τάφρους καὶ ἦλθε πλησιέστερον τοῦ τείχους· κανονοβολῶν δὲ τὴν νύκτα τῆς 7 εὐστοχώτερον διέῤῥηξε

μέρος τοῦ μεγάλου προτειχίσματος· ἀνήγειρε τὴν αὐτὴν νύκτα καὶ ἄλλους προμαχῶνας καὶ προχώματα. Τὴν αὐτὴν νύκτα ἐξῆλθαν ὀλίγοι Ἕλληνες εἰς κατασκόπευσιν τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου, ἐν οἷς καὶ ὁ Μεσολογγίτης Ῥοῦτσος, ὅστις ἐζωγρήθη. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἔβαλαν οἱ Ἕλληνες εἰς χρῆσιν ἄλλο κανονοστάσιον κατασκευασθὲν μεταξὺ τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου καὶ τοῦ πυργώματος τοῦ Γουλιέλμου Τέλλου, ὀνομάσαντές το Τοκέλη. Τὴν 11 ἐξημερώθησαν νέα περιταφρεύματα καὶ προμαχῶνες πλησιέστερον τοῦ τείχους, καὶ οἱ ἐχθροί, κανονοβολοῦντες ἐπιδεξίως τὸ προτείχισμα τοῦ Φραγκλίνου, ἔῤῥιψαν μέρος τῆς κανονοθυρίδος καὶ ἐπλησίασαν εἰς τὸ τεῖχος κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος ἐντὸς 80 ὀργυιῶν· κατεσκεύασαν ἐν τούτοις καὶ οἱ Ἕλληνες ἄλλο κανονοστάσιον ἐπ' ὀνόματι τοῦ Νορμάννου μεταξὺ τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου καὶ τοῦ πυργώματος τοῦ Κοραῆ. Τὴν νύκτα τῆς 16 οἱ ἐχθροὶ ἐπάτησαν τὴν Πλώσταιναν, νησίδιον μεταξὺ Μεσολογγίου καὶ Ἀνατολικοῦ, καὶ ἐπῆραν ἵππους. Τὴν αὐτὴν νύκτα κατεσκευάσθη ἄλλο περιτάφρευμα ἐχθρικὸν ἀντικρὺ τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου, ὅπου διενοεῖτο ὁ ἐχθρὸς νὰ τοποθετήσῃ τοὺς σκοπούς του. Τὴν 19 προσωρμίσθη ἐν τῷ λιμένι τοῦ Μεσολογγίου τὸ ἑλληνικὸν πλοῖον, ὁ Λεωνίδας, φέρον τροφὰς καὶ πολεμεφόδια. Τὴν ἐπιοῦσαν νύκτα ἐπάτησαν οἱ ἐχθροὶ ἐρημονήσιόν τι, καὶ ἐπῆραν τὰ ἐκεῖ βόσκοντα πρόβατα φονεύσαντες τοὺς φυλάσσοντας αὐτὰ δύο ποιμένας, ἐπροχώρησαν δ' ἐκεῖθεν καὶ πρὸς τὴν Κλείσοβαν· ἀλλὰ δύο ἑλληνικὰ πλοιάρια παρευρεθέντα τοὺς ἀπεδίωξαν. Τὴν δὲ 21 κανονοβολοῦντες ἔῤῥιψαν κάτω μέρος τοῦ προτειχίσματος τοῦ Μπότσαρη· ἀλλ' οἱ Ἕλληνες κατεσκεύασαν διὰ νυκτὸς ἔσωθεν ἄλλο περίφραγμα καὶ παρεγέμισαν καὶ τὸ πεσὸν μέρος. Κατ' ἐκείνην τὴν

περίστασιν ἐχθρικὴ σφαῖρα κατέθραυσε τὴν κεφαλὴν τοῦ ἀρχιπυροβολιστοῦ τοῦ προτειχίσματος καὶ χρηστοῦ πολίτου Δημήτρη Σιδέρη. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐξέπλευσαν πάλιν τῶν Πατρῶν τὰ τέσσαρα ἐχθρικὰ πλοῖα καὶ ἐφάνησαν πρὸς τὰ παράλια τοῦ Μεσολογγίου. Ἀνήχθη καὶ ὁ Λεωνίδας, ἀλλὰ δὲν ἐναυμάχησαν ἐπικρατούσης γαλήνης. Τὴν 23 κατεσκεύασεν ὁ ἐχθρὸς ἀντικρὺ τοῦ προτειχίσματας τοῦ Φραγκλίνου ἕτερον περιτάφρευμα 15 ὀργυιὰς μόλις ἀπέχον τοῦ τείχους. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐξημερώθησαν πάλιν πλησίον τοῦ λιμένος τὰ ἐχθρικὰ πλοῖα. Ἐπέπλευσεν ὁ Λεωνίδας καὶ τὰ ἠνάγκασε νὰ μεταπλεύσωσι πρὸς τὴν ἀντικρὺ πελοποννησιακὴν παραλίαν· ἐναυμάχησαν καὶ τὴν ἐπαύριον, καὶ τόσον ἐβλάφθησαν τὰ ἐχθρικά, ὥστε ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπαναπλεύσωσιν εἰς Πάτρας καὶ νὰ μὴ ἐκπλεύσωσι πλέον. Τὴν δὲ 25 τὰ κανόνια τῶν ἐχθρῶν ἐπετροβόλουν δι' ἔλλειψιν σφαιρῶν· μέχρι δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης οἱ ἐχθροὶ εἶχαν ἐν χρήσει ὀκτὼ κανόνια καὶ πέντε βομβοβόλους. Τὴν δὲ 28 κατεσκευάσθη νέον ἐχθρικὸν κανονοστάσιον ἀντικρὺ τοῦ κανονοστασίου τοῦ Νορμάννου ἀπέχον 80 ὀργυιάς. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐλλιμένισεν ἔξωθεν τοῦ Μεσολογγίου ἡ ἀγγλικὴ κορβέττα, Ῥόδον. Τὴν δὲ ἐπαύριον ἐχάρησαν χαρὰν μεγάλην οἱ ἐν τῇ πόλει ἰδόντες ἑπτὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ὑπὸ τὸν Γεώργην Νέγκαν ἐντολὴν ἔχοντα νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν πολιορκίαν τοῦ κορινθιακοῦ κόλπου. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐπεσκέφθη ὁ πλοίαρχος τῆς ἀγγλικῆς κορβέττας Ἄββοτος τὸ τεῖχος καὶ ὑπεδέχθη φιλικῶς καὶ ἐντίμως. Τὴν 31 ἐξῆλθαν 20 Ἕλληνες εἰς σύλληψιν ταύρων πλησίον τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους τοῦ τείχους, ἀλλ' ἐπανῆλθαν ἄπρακτοι. Τὴν δὲ 3 ἰουνίου ἐώρτασαν τὴν ναυμαχίαν τοῦ Καφηρέως, καὶ τὴν ἐπαύριον ἀπετελείωσαν νέον κανονοστάσιον ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ τείχους ἐπ' ὀνόματι τοῦ

Μιαούλη· τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἀπετελείωσαν καὶ οἱ ἐχθροὶ ἄλλο, 200 ὀργυιὰς ἀπέχον τοῦ κανονοστασίου τοῦ Ῥήγα.

Τὴν νύκτα δὲ τῆς 6 ἀνεκάλυψαν τὸ ὑδραγωγεῖον καὶ τὸ ἔκοψαν· ἀλλ' οἱ ἐν τῇ πόλει ἀνεπλήρωσαν τὴν ἔλλειψιν τοῦ ῥέοντος νεροῦ ἀνοίξαντες πολλὰ πηγάδια ὀλιγοβαθῆ ἀναβλύζοντα πόσιμον νερόν. Τὴν δὲ 7 περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἔπεσεν ἐχθρικὴ βομβὶς εἰς τὸ κανονοστάσιον τοῦ Νορμάννου, διῆλθε τὴν κανονοθυρίδα, ἐξῆψε τὸ ἐπικείμενον κανόνι, καὶ ἔπεσαν τὰ πέριξ τῆς κανονοθυρίδος. Τὴν 8 δύο ὥρας μετὰ τὸ μεσονύκτιον ἠκούσθησαν πατήματα ἐπὶ τοῦ ῥηχοῦ παραθαλασσίου πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ τείχους, καὶ οἱ φυλάσσοντες τὰ κανονοστάσια τοῦ Κυριακούλη καὶ τοῦ Σαχτούρη ἔδραξαν τὰ ὅπλα· 300 Τοῦρκοι πεζοί, πεσόντες εἰς τὴν θάλασσαν, ἤρχοντο πρὸς τὰ ῥηθέντα κανονοστάσια· ἀλλὰ φθάσαντες ἐντὸς βολῆς τουφεκίου ἀνενόχλητοι, τόσον ἐπιδεξίως προσεβλήθησαν καὶ ὑπὸ τῶν κανονοστασίων καὶ ὑπὸ τῆς ἐπὶ τοῦ νησιδίου τῆς Μαρμαροῦς φρουρᾶς, ὥστε ἔστρεψαν τὰ νῶτα κακῶς ἔχοντες. Πρωΐας δὲ γενομένης, ἐξῆλθάν τινες τῶν ἐπὶ τῶν κανονοστασίων τοῦ Κυριακούλη καὶ τοῦ Σαχτούρη εἰς τὴν ἀντικρὺ τοῦ νησιδίου ξηράν, καὶ ηὗραν ὅπλα καὶ ἄλλα εἴδη ῥιφθέντα κατὰ γῆς ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἐπὶ τῆς φυγῆς των. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἦλθαν εἰς τὴν πόλιν ὁ ἀρχιπυροβολιστὴς Στιλτσιμβέργης καί τινες ἄλλοι φιλέλληνες· ἦλθαν συγχρόνως μετά τινων ὀπαδῶν καὶ ὁ Ἀλεξάκης Βλαχόπουλος, ὁ Μῆτσος Κοντογιάννης καὶ ὁ Γιαννάκης Ῥάγκος· ἦλθε τὴν ἐπαύριον καὶ ὁ Λάμπρος Βέϊκος. Οἱ δὲ ἐχθροί, σκοπεύοντες νὰ ἐμποδίσωσιν εἰς τὸ ἑξῆς πᾶσαν ἐκδρομὴν τῶν φυλασσόντων τὴν Μαρμαροῦν καὶ τὸ κανονοστάσιον τοῦ Κυριακούλη, ἀνήγειραν τὴν 17 ἀντικρὺ αὐτῶν κανονοστάσιον.

Ἐνισχυθέντες δὲ οἱ τῆς φρουρᾶς ὑπὸ τῶν ἔξωθεν εἰσελθόντων μαχητῶν, ἀπεφάσισαν νὰ πέσωσιν εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον· καὶ ἀνάψαντες ὑπόνομον, πρό τινων ἡμερῶν ὑποσκαφεῖσαν μέχρι τῶν ἐμπροσθινῶν τοῦ ἐχθροῦ ὀχυρωμάτων, ἐξώρμησαν τὴν 20 καὶ ἐκ τοῦ κέντρου καὶ ἐκ τῶν δύο πλευρῶν ταὐτοχρόνως, μυδροβολούντων ἀδιακόπως τῶν κανονίων· ἑκατὸν ἐκ τῶν φυλασσόντων τὰ χαρακώματα ἐκεῖνα ἐχθρῶν ἐφονεύθησαν, πέντε ἐζωγρήθησαν, οἱ λοιποὶ διεσκορπίσθησαν, ἑπτὰ σημαῖαι ἡρπάγησαν καὶ πολλὰ ὅπλα καὶ σκεύη ἐλαφυραγωγήθησαν· ἐφονεύθησαν καὶ τρεῖς Ἕλληνες, καὶ ἐπληγώθησαν ἀκινδύνως τέσσαρες.

Καὶ μέχρι μὲν τῆς ὥρας ἐκείνης τὸ ἑλικοειδὲς καὶ λαβυρινθῶδες σχῆμα τῶν ἐργασιῶν ἀπέκρυπτε πρὸς ποῖον μέρος τοῦ τείχους ἐμελέτων νὰ ὁρμήσωσιν οἱ ἐχθροὶ ἐν καιρῷ· ἀλλ' ἔκτοτε ἐφάνησαν διευθύνοντες κυρίως τὰς ἐργασίας των πρὸς τὸ μέτωπον, τὸ μεταξὺ τοῦ κανονοστασίου τοῦ Ῥήγα καὶ τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου· διὰ τοῦτο ἠσχολοῦντο καὶ οἱ Ἕλληνες εἰς ἐνδυνάμωσιν αὐτοῦ. Οἱ ἐχθροὶ συσσωρεύσαντες ἐν διαστήματι πολλῶν ἡμερῶν πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος χώματα, τὰ ἐκύλισαν τόσον πλησίον τοῦ χείλους τῆς τάφρου, ὥστε καὶ ἐντεῦθεν ἔτι μᾶλλον ἐφάνη, καὶ ἔκ τινων αὐτομόλων ἐβεβαιώθη, ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἐμελέτα νὰ χώσῃ δι' αὐτῶν τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς τάφρου ἐπὶ σκοπῷ ἐφόδου. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἦλθαν εἰς ἐνδυνάμωσιν τῆς φρουρᾶς ἐκ Πελοποννήσου ὁ Κίτσος καὶ ὁ Γεώργης Βάγιας· συνεπληρώθη δὲ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐντὸς τῆς πόλεως ὁπλοφόρων, λήγοντος τοῦ ἰουνίου, εἰς 4500. Ὁ δὲ Κιουταχῆς ἐκανονοβόλει καὶ ἐβομβοβόλει καθ' ἡμέραν ἐκ διαλειμμάτων, ἀλλ' οὐδὲν ἄξιον λόγου ἐδύνατο νὰ ἐπιχειρήσῃ διὰ τὴν σπάνιν τῶν εἰς πολιορκίαν καὶ ἔφοδον ἀναγκαίων· θὰ εὐπόρει δὲ τούτων μετὰ τὴν

ἄφιξιν τοῦ βυζαντινοῦ στόλου. Ὀλίγην βλάβην ἐπροξένησαν αἱ ἐξ ἀρχῆς τῆς πολιορκίας μέχρι τέλους τοῦ ἰουνίου ῥιφθεῖσαι εἰς τὴν πόλιν σφαῖραι καὶ βόμβαι· 40 μόλις ἦσαν οἱ φονευθέντες καὶ ἄλλοι τόσοι σχεδὸν οἱ πληγωθέντες· ἔπαθαν δὲ τόσον ὀλιγοι, διότι αἱ βόμβαι, πίπτουσαι ἐπὶ τῆς ἁπαλῆς γῆς τῆς πόλεως, σπανίως ἔσπων· βαρυτέραν ζημίαν ὑπέφεραν οἱ Τοῦρκοι, καὶ μόνη ἡ ἑλληνικὴ ἐφόρμησις τῆς 20 ἔφθειρε καὶ ἔβλαψε ὑπερδιπλασίους. Ἀλλ' οἱ παθόντες ὑπὲρ τοὺς ἄλλους ἦσαν οἱ δυστυχεῖς ταφρωρύχοι Χριστιανοὶ ὡς μᾶλλον τῶν ἄλλων ἐκτεθειμένοι, ἂν καὶ οἱ πολιοφύλακες ἐπροσπάθουν ὅσον ἐδύναντο διὰ τὸ ὁμογενὲς καὶ ὁμόθρησκον νὰ μὴ τοὺς βλάπτωσιν.

Ὁ δὲ βυζαντινὸς στόλος κατέπλευσεν, ὡς προείπαμεν, εἰς Σούδαν, ὅπου προκατέπλευσε καὶ ὁ αἰγύπτιος. Μαθόντες δὲ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἐν τῷ λιμένι τῆς Μήλου ἑλληνικῶν μοιρῶν παρὰ τοῦ εἰς κατασκοπὴν σταλέντος Ζάκα, ὅτι ὅλα τὰ ἐχθρικὰ πλοῖα ἔκειντο συσσωρευμένα ὄπισθεν τοῦ φρουρίου τῆς Σούδας ἀτάκτως καὶ ἀπροφυλάκτως, βουλὴν ἔβαλαν νὰ τὰ καύσωσιν ἐντὸς τοῦ λιμένος, καὶ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἀπέπλευσαν τὴν 29 μαΐου αἱ δύο ἑλληνικαὶ μοῖραι. Συνέπλεε δὲ καὶ ὁ συναγωνιστὴς τῶν Ἑλλήνων Ἄγγλος, Ἰάκωβος Ἐμερσών. Τὴν ἑσπέραν τῆς 31 ἔφθασαν αἱ δύο μοῖραι ἔξωθεν τῆς Σούδας, ὅπου ἀπήντησαν δεκαπέντε ἐχθρικὰς προφυλακίδας, τὰς προσέβαλαν καὶ τὰς ἠνάγκασαν νὰ καταφύγωσιν εἰς τὸν λιμένα· ἀλλ' ηὗραν τὰ ἐχθρικὰ πλοῖα ἐν τάξει εἰς τέσσαρας μοίρας διηρημένα, ἐξ ὧν ἡ μία ἐσάλευεν ἐπὶ τῆς ἄκρας τοῦ λιμένος τοῦ ἔσωθεν τοῦ φρουρίου, αἱ δύο ἐπὶ τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἄλλης εἰσόδου τοῦ νησιδίου δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν, ἡ δὲ τετάρτη ἐν τῷ ἔξωθεν τοῦ νησιδίου λιμένι. Ἠπόρησαν οἱ Ἕλληνες ἰδόντες ἀπροσδοκήτως τὴν τάξιν καὶ μετατό-

πισιν τῶν ἐχθρικῶν πλοίων, καὶ τὴν ἀπέδωκαν εἰς τὴν ἐξῆς μυστηριώδη αἰτίαν.

Καθ' ὃν καιρὸν κατέπλευσεν ὁ ἑλληνικὸς στόλος εἰς Μῆλον, εὑρέθη ἐκεῖ ἡ γαλλικὴ γολέττα, Ἀμάραντος. Ὁ πλοίαρχος αὐτῆς, ἐπισκεφθεὶς τὸν ναύαρχον Μιαούλην, τῷ εἶπεν ὅτι ἠγκυροβόλησεν εἰς ὕδρευσιν καὶ ὅτι ἐσκόπευε νὰ πλεύσῃ εἰς Ὕδραν ἢ Ναύπλιον. Ἀνήχθη, τῷ ὄντι, ἡ γολέττα καθ' ἣν ἡμέραν ἀνήχθη καὶ ὁ ἑλληνικὸς στόλος· ἀλλ' εὑρέθη παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ἐντὸς τοῦ λιμένος τῆς Σούδας ὅτε ἔφθασαν ἐκεῖ οἱ Ἕλληνες. Ἐντεῦθεν ἐδόθη ἀφορμὴ σφοδρᾶς ὑποψίας, ὅτι ὁ πλοίαρχός της, ἀνακαλύψας τὰ σχέδια τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, ἔσπευσε νὰ τὰ κοινώσῃ τῷ καπητάμπασᾳ. Ἔγεινε δὲ περὶ τούτου πολὺς λόγος ἐν Ἑλλάδι· ἔνοχον ἐθεώρησε τὸν πλοίαρχον καὶ ἡ κυβέρνησις, ἥτις, ὁμολογοῦσα πάντοτε τὴν πρὸς τὸ γαλλικὸν ἔθνος εὐγνωμοσύνην της, παρεκάλεσε τὴν οὐδετέραν κυβέρνησίν του νὰ ἐμποδίσῃ εἰς τὸ ἑξῆς τὰς τοιαύτας παρεκτροπάς (γ).

Οἱ δ' Ἕλληνες, ἂν καὶ ηὗραν τὸν ἐχθρὸν παρεσκευασμένον, εἰσῆλθαν τὴν 2 ἰουνίου εἰς τὸν ἔξω λιμένα τῆς Σούδας, ὅπου ἦσαν 40 πλοῖα καὶ ἐναυμάχησαν· διαρκούσης δὲ τῆς ναυμαχίας, ἔῤῥιψαν τρία πυρπολικὰ τὸ ἓν κατόπιν τοῦ ἄλλου εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν κορβέτταν, καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἀπέτυχε, τὰ δὲ ἄλλα δύο ἐκόλλησαν καὶ τὴν ἔκαυσαν· ἔῤῥιψε μετ' ὀλίγον καὶ ὁ Πολίτης τὸ πυρπολικόν του εἰς ἄλλην ὑπὸ τὸ φρούριον κειμένην καὶ ἀπέτυχεν. Ἐν ᾧ δὲ οἱ εἰς τὸ ἐφόλκιον ἐμβάντες πυρπολητὰι ἠγωνίζοντο νὰ ἐκπλεύσωσι, 30 ἐχθρικαὶ λέμβοι ἐπέπεσαν καὶ τὸ ἐκύκλωσαν. Ἀλλὰ χάρις εἰς τὴν ἀνδρίαν καὶ ἐμπειρίαν τοῦ Πολίτη μία αὐτῶν ἐβυθίσθη, αἱ ἄλλαι ἀπεμακρύνθησαν, καὶ ὅλοι οἱ σὺν αὐτῷ ἀπέφυγαν τὸν κίνδυνον καὶ ἐσώθησαν ὑπὸ τῶν ἐν τῷ πλοίῳ τοῦ Σαχίνη, ἐκτεθέντων χάριν αὐτῶν ὑπὸ τὸ

ἄσβεστον πῦρ τοῦ φρουρίου. Μετὰ δὲ τὸ συμβὰν τοῦτο τὰ μὲν ἐχθρικὰ πλοῖα ἔπλευσαν εἰς τὸν ἐνδότερον λιμένα, τὰ δὲ ἑλληνικὰ πρὸς τὸ ἀκρωτήριον Μελάχι, ὅπου διέμειναν ὅλην τὴν νύκτα. Ἡ δὲ καεῖσα κορβέττα εἶχεν 24 κανόνια καὶ 200 ναύτας, ἐξ ὧν τρεῖς μόνοι ἐσώθησαν, οἱ δὲ λοιποί, οἱ μὲν ἐπνίγησαν ἢ ἐκάησαν, οἱ δὲ ἐπὶ τῶν κυμάτων ἐφονεύθησαν. Ἐφονεύθησαν καὶ 10 Ἕλληνες, καὶ ἄλλοι τόσοι σχεδὸν ἐπληγώθησαν. Τὴν ἐπαύριον ἐπανῆλθαν τὰ ἐχθρικὰ εἰς τὸν ἔξω τῆς Σούδας λιμένα· ἀλλ' ἰδόντα τὰ ἑλληνικὰ πάλιν ἐφορμοῦντα εἰσέπλευσαν μετὰ μικρὸν κανονοβολισμόν, καθ' ὃν ἔπεσεν εἰς τὴν ξηρὰν ἓν ἐχθρικὸν βρίκι. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν καὶ τὴν ἐφεξῆς ἔπνευσεν ἄνεμος τόσῳ σφοδρός, ὥστε τὰ ἑλληνικὰ διεσκορπίσθησαν, καὶ μόλις τὴν 9 συνῆλθαν 18 εἰς Βάτικα ὑπὸ τὸν Μιαούλην. Τὴν δὲ 12 ἄναψεν αἴφνης ἡ πυριτοθήκη τοῦ ὑπὸ τὸν Θανάσην Κριεζῆν Ὑδραῖον πλοίου, ἐκάη τὸ πλοῖον, καὶ ἀπωλέσθησαν ὁ πλοίαρχος, ὁ ἀδελφός του καὶ 62 ναῦται, ὅ ἐστιν ὅλοι οἱ ἐν αὐτῷ παρὰ δύο πεσόντας εἰς τὴν θάλασσαν. Εἷς δὲ τῶν διασωθέντων τούτων ἀνέφερεν, ὅτι ὁ πλοίαρχος εἶχεν ὡς ὑπηρέτην του νεανίαν τινα Τοῦρκον, ὅστις, ἀγανακτήσας διότι ἐῤῥαπίσθη τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὡς παρήκοος, ἔῤῥιψε πῦρ εἰς τὴν πυριτοθήκην. Ἡ εἴδησις τοῦ συμβάντος τούτου ἔφθασεν εἰς Ὕδραν τὴν 13. Ἐξεμάνη τὸ πλῆθος, διότι πολλοὶ ἀπώλεσαν συγγενεῖς καὶ φίλους, ἤνοιξαν τὰς ἐν τῷ μοναστηρίῳ φυλακὰς ὅπου ἐφυλάττοντο οἱ νεωστὶ ἐν Σύρᾳ συλληφθέντες Τοῦρκοι, καὶ ὡς ἂν ἦσαν ἐκεῖνοι ἔνοχοι, ἐσφάγησαν ὅλοι, μὴ δυνηθέντων τῶν προκρίτων καὶ τῶν φρονίμων νὰ ἐμποδίσωσι τὴν ἀπάνθρωπον καὶ ἀνόσιον ταύτην πρᾶξιν. Ἀνεπαρκοῦς δὲ φανέντος τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐν φυλακαῖς, συνήθροισεν ὁ λαὸς εἰς τὸν τόπον τῆς σφαγῆς ὅσους ἄλλους αἰχμαλώτους ηὗρεν

εἰς ὑπηρεσίαν οἰκιῶν ἢ πλοίων· διακοσίους δυστυχεῖς ἔσφαξεν ἐν αὐτῇ τῇ περιπτώσει, δηλαδὴ ὅλους ὅσους εἶχεν ὑποχειρίους του· ἔκρυψε δὲ ὀλίγους ἡ φιλανθρωπία τινῶν καὶ τοὺς παρέδωκε μετ' ὀλίγον εἰς ἀγγλικὸν πλοῖον σταλὲν ἐπὶ σωτηρίᾳ αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Χαμιλτῶνος. Φοβηθέντες καὶ οἱ πρόκριτοι τῶν Σπετσῶν μὴ συμβῇ τοιοῦτόν τι καὶ ἐν τῇ νήσῳ των, παρέδωκαν καὶ οὗτοι αὐθόρμητοι εἰς τὸ αὐτὸ πλοῖον ὅλους τοὺς ἐν αὐτῇ αἰχμαλώτους. Κατακρίνοντες ἐν δικαίᾳ ἀγανακτήσει τὰς ὀχλικὰς ἀθεμιτουργίας, ὀφείλομεν νὰ σημειώσωμεν, ὅτι ἐπαλγοῦσα ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἐπροσπάθει πάντοτε νὰ διαθέσῃ τὸ κοινὸν ἐπὶ τὸ φιλανθρωπότερον πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους ὄχι μόνον διὰ διαταγῶν καὶ νουθεσιῶν, ἀλλὰ καὶ δι' ἀξιοζήλων παραδειγμάτων, διότι τοὺς μὲν τῶν αἰχμαλώτων Ἀράβων ἔδιδεν ὡς ὑπηρέτας, τοὺς δὲ ἠσχόλει εἰς ἐργασίας ἀνέτους, ἐπιτρέπουσα νὰ καταγίνωνται καὶ εἰς στρατιωτικὰς ἐξασκήσεις πρὸς διάχυσιν τοῦ κοινοῦ· ἀλλ' οἱ ἐν τοῖς μεσσηνιακοῖς φρουρίοις Αἰγύπτιοι, ἐπιδοκιμάζοντος τοῦ Ἰβραήμη, ἄλλως πως ἐπολιτεύοντο πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους, καὶ τοὺς μὲν ὠνητοὺς νέους καὶ νέας ἐδημοπράτουν πληθούσης ἀγορᾶς ὡς κτήνη, τοὺς δὲ λοιποὺς, ἐξαιρουμένων τῶν ἐπὶ ἀνταλλαγῇ ἢ ἐξαγορᾷ κρατουμένων, κατεῖχαν σιδηροδεσμίους, καθ' ἡμέραν ὑπὸ μάστιγα ἐργοδιωκτῶν κοπιῶντας καὶ ἐν σκοτεινοῖς καὶ καθύγροις ὑπογείοις νυκτικὴν ἄνεσιν ζητοῦντας, ἕως οὗ, ἀποκομιζόμενοι εἰς Αἴγυπτον, ἐρρίπτοντο ἐπὶ ζωῆς εἰς τὰ κάτεργα.

Ὁ δὲ ἐν Κρήτῃ ἐχθρικὸς στόλος παρέλαβε τετρακισχιλίους πεζούς, ἑξακοσίους ἱππεῖς καὶ χιλίους διακοσίους σκάπτας καὶ ἐργάτας, καὶ ἀνήχθη τὴν 13 πρὸς ἀποβίβασιν αὐτῶν εἰς Νεόκαστρον· συνίστατο δὲ εἰς 80 πλοῖα διαφόρου μεγέθους βυζαντινά, αἰγύπτια καὶ ἀλγερινά. Ἀνήχθησαν τὴν αὐτὴν ἡμέ-

ραν καὶ τὰ 18 ἑλληνικὰ καὶ ἐξημερώθησαν τὴν ἐπιοῦσαν ἔξωθεν τοῦ Μαλέα· ἰδόντα δὲ τὸν ἐχθρὸν προχωροῦντα ἡτοιμάσθησαν εἰς πόλεμον, ἂν καὶ τόσον ὀλίγα, πρὸς τόσον πολλά, ἐναυμάχησαν τὸ δειλινόν, καὶ ἐβλάφθησαν. Ὥρμησεν ὁ πυρπολητὴς Μπουντούρης εἰς μίαν ἐχθρικὴν κορβέτταν, ἀλλ' ἄναψεν αἴφνης ἡ ἐν τῷ ἐφολκίῳ του πυρίτις, καὶ ἐκάησαν ὅλοι οἱ ναῦται· ἔφερε καὶ ὁ Ματρόζος τὸ πυρπολικόν του πλησίον ἄλλου ἐχθρικοῦ πλοίου· ἀλλ' ἐν ᾧ ἐβάστα τὸ φυτίλιον παραφυλάττων τὴν ἁρμοδίαν ὥραν νὰ τὸ ἀνάψῃ, ἐτουφεκίσθη ἐπὶ τοῦ μετώπου καὶ ἔπεσεν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος νεκρός, ἔπεσε καὶ τὸ φυτίλιον ἀπὸ τῶν νεκρωθεισῶν χειρῶν του εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος πυρίτιδα, καὶ ἐκάη εἰς μάτην τὸ πυρπολικόν. Ἐβλάφθησαν καὶ πολεμικὰ πλοῖα τῶν Ἑλλήνων, καὶ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τὸ τοῦ Σαχίνη, καὶ ὀλίγον ἔλειψε νὰ πέσῃ καὶ τὸ μεσαῖον κατάρτιον του. Τὸ ἑσπέρας ἔπαυσεν ἡ ναυμαχία, καὶ τὰ μὲν ἑλληνικά, μὴ ἔχοντα ἄλλα πυρπολικά, κυρίαν δύναμιν τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, ἔπλευσαν εἰς Κύθηρα, ὁ δὲ ἐχθρικὸς στόλος κατευωδώθη ἀβλαβὴς εἰς Νεόκαστρον καὶ ἀπεβίβασε τὰ στρατεύματα. Μετὰ δὲ τὴν ἀπόβασιν, 55 πλοῖα, ἐν οἷς καὶ 8 φρεγάται, ἀνήχθησαν, καὶ τὴν 28 ἐφάνησαν ἔξωθεν τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἠνάγκασαν τὰ ἀποκλείοντα τὸν κόλπον τῶν Πατρῶν ἑλληνικὰ νὰ πλεύσωσιν εἰς τὰ ἴδια. Ὁ ἐχθρικὸς στόλος ἐνίσχυσε τὴν πολιορκίαν ἀποβιβάσας εἰς τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον ἀφθόνους τροφάς, παντὸς εἴδους πολεμεφόδια, καὶ τριακοσίους ἀξίους ναυμάχους μαυροθαλασσίτας. Οἱ πολιορκούμενοι δὲν ἀπεθαρρύνθησαν, ἀλλά, καθ' ἣν ἡμέραν ἐφάνη ὁ στόλος ἔξωθεν τοῦ Μεσολογγίου, ἔβαλαν πῦρ εἰς μικρὰν ὑπόνομον, καὶ παραφυλάττοντες τὴν στιγμὴν καθ' ἣν οἱ Τοῦρκοι, ἀκούσαντες τὴν ἔκρηξιν, ἐτινάσσοντο ἐκτὸς τῶν ὀχυρωμάτων, τοὺς ἐτουφέκισαν,

τοὺς ἐμυδροβόλησαν καὶ ἐσκότωσαν ἱκανούς. Ὁ δὲ Κιουταχῆς, λυσσῶν διὰ τὸ πάθημα τοῦτο, ἐκανονοβόλησε καὶ αὐτὸς καὶ ἐβομβοβόλησε τὴν πόλιν ὑπὲρ τὸ σύνηθες ἀφ' ἑσπέρας μέχρι τοῦ μεσονυκτίου.

Μετὰ δὲ τὸν κατάπλουν τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, ἡ πολιορκία ἔλαβε σοβαρώτερον χαρακτῆρα. Πολιορκηταὶ καὶ πολιορκούμενοι ἐδιπλασίασαν τὰς συνήθεις ἐργασίας των, οἱ μὲν εἰς ἔφοδον οἱ δὲ εἰς ματαίωσιν αὐτῆς. Ὕψωσεν ὁ ἐχθρὸς ἀπέναντι τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ τείχους κανονοστάσιον, τὸ ὥπλισε διὰ κανονίων 60 λιτρῶν, καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐπροχώρησε πλησιέστερον τοῦ τείχους ὅπου ἔκειτο τὸ προτείχισμα τοῦ Φραγκλίνου· ὁ δὲ ἀνυψούμενος ὄχθος τῶν χωμάτων ἐκυλίσθη ἐντὸς δέκα ὀργυιῶν, καὶ ἤρχισεν ὁ ἐχθρὸς νὰ ῥίπτῃ χῶμα καὶ κλάδους ἐλαιῶν εἰς τὴν πρόταφρον ἀριστερόθεν τοῦ ὄχθου· δὲν εἰργάσθησαν δὲ ὀλιγώτερον καὶ οἱ ἐντὸς τοῦ τείχους εἰς ὑπεράσπισιν, ἐγείραντες νέον κανονοστάσιον, ὅθεν ῥίπτοντες εἰς τὸ παραπέτασμα τῶν πλησιεστέρων ἐχθρικῶν χαρακωμάτων τῆς ἐμπροσθινῆς γραμμῆς πεπυρωμένας σφαίρας καὶ μύδρους κατέστρεψαν αὐτό, διεσκόρπισαν καὶ ἔκαυσαν τοὺς φρακτῆρας, καὶ ἠνάγκασαν τὸν ἐχθρὸν νὰ ὀπισθοδρομήσῃ εἰς τὴν δευτέραν τῶν χαρακωμάτων του παράλληλον. Τὸ κανονοστάσιον τοῦτο δι' ἃ κατωρθώθησαν δι' αὐτοῦ ἐπωνομάσθη "ὁ Κεραυνοφόρος."

Οἱ δὲ ἐχθροί, ἑτοιμαζόμενοι εἰς τὴν ἔφοδον καὶ προθέμενοι νὰ χώσωσι πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὴν ἔμπροσθεν τοῦ προτειχίσματος τοῦ Μπότσαρη τάφρον, ἀνέτρεψαν τὸ δειλινὸν τῆς 2 ἰουλίου δι' ὑπονόμου τὸ ἀντικρὺ τοῦ προτειχίσματος ἔδαφος, καὶ ἔπεσεν εἰς τὴν τάφρον ἐξ αἰτίας τῆς ἀνατροπῆς ταύτης πολλὴ ὕλη. Τὴν ἔκρηξιν ταύτην παρηκολούθησαν πολεμικαὶ κραυγαὶ καὶ βαρὺς πυροβολισμὸς ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν ὡς ἂν ἐπρόκειτο ἔφοδος, καὶ μετὰ τὸν

πυροβολισμὸν ἤρχισε πετροπόλεμος, πετροβολούντων καὶ αὐτῶν τῶν ἐν τῇ πόλει παιδίων.

Πολεμοῦντες οἱ Τοῦρκοι τὴν πόλιν διὰ ξηρᾶς ἐπεχείρησαν, ἐλθόντος τοῦ στόλου, νὰ τὴν πολεμήσωσι καὶ διὰ θαλάσσης. Ἐκτὸς τοῦ εἰς τὴν λίμνην τοῦ Μεσολογγίου συνήθους εἴσπλου διὰ τοῦ Βασιλαδίου, ὑπάρχει ῥηχότερός τις καὶ ἀσυνήθης κατὰ τὸν Προκοπάνιστον, νησίδιον δυτικώτερον κείμενον τοῦ Βασιλαδίου. Οἱ Τοῦρκοι, ἀφ' οὗ δὶς καὶ τρὶς ἐπειράθησαν νὰ κυριεύσωσι τὸ Βασιλάδι καὶ ἀπέτυχαν, ἀφ' οὗ ἀπεκρούσθησαν ἐπίσης κινηθέντες εἰς κυρίευσιν τοῦ Προκοπανίστου, ὅπου ἐστάθμευεν ἑλληνικὴ φρουρά, ἀπεβίβασαν ἐργάτας καὶ ὕλας χρησίμους εἰς κατασκευὴν κανονοστασίου ἐπὶ τοῦ νησιδίου Ἀϊσώστη (ἁγίου Σώζοντος) μεταξὺ Βασιλαδίου καὶ Προκοπανίστου, καὶ δύο ὥρας καὶ τέταρτον ἀπέχοντος τῆς πόλεως· ἄραντες δ' ἐπὶ τῶν ὤμων τὴν 8 ἐλαφρὰ πλοιάρια καὶ θαλασσοβατοῦντες, τὰ μετέφεραν διὰ τοῦ κόμματος τοῦ Βασιλαδίου εἰς τὴν λίμνην· Ἀνόχυροι καὶ ἀπρομήθευτοι οἱ ἐπὶ τοῦ Προκοπανίστου καὶ φοβηθέντες μὴ διὰ τῆς εἰσκομιδῆς τῶν ἐχθρικῶν τούτων πλοιαρίων διακοπῇ ἡ κοινωνία αὐτῶν καὶ τῶν ἐν τῇ πόλει, ὅθεν ἐλάμβαναν τὰ πρὸς τὸ ζῆν, ἔφυγαν αὐθημερόν, καὶ οἱ ἐχθροὶ κυριεύσαντες τὴν θέσιν εἰσεβίβασαν διὰ τοῦ κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος εἴσπλου ἄλλα ὀγκωδέστερα πλοιάρια, ἐν οἷς καὶ σαλούπας καὶ μίστικα. Ἠριθμοῦντο δὲ ὅλα τὰ ἐντὸς τῆς λίμνης ἐχθρικὰ πλοιάρια 36 ἔνοπλα, ἐν οἷς καί τινα φέροντα βομβοβόλους· ἦσαν δὲ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Μαχμούτη. Ἰδόντες οἱ ἐν τῇ πόλει, ὅτι ἡ λίμνη ἐπατήθη, κατεσκεύασαν ἐν τάχει ἐπὶ διαφόρων μερῶν τῆς πόλεως πρὸς τὴν θάλασσαν 7 κανονοστάσια, καὶ ἔβαλαν εἰς κίνησιν καὶ 6 κανονοφόρα πλοιάρια, ἅτινα δὶς καὶ τρὶς ἐναυμάχησαν, ἂν καὶ δυσανάλογος ὁ ἀριθμός των. Ἀφ' οὗ δὲ

ἔζωσαν οἱ Τοῦρκοι τὴν πόλιν διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, ἔστειλαν πρὸς τοὺς πολιορκουμένους πρεσβευτάς, ἐν οἷς καὶ τὸν Ταχὴρ-Ἀμπάζην, λέγοντας, ὅτι ἐπειδὴ τὰ πάντα ἦσαν ἕτοιμα εἰς ἔφοδον, καὶ ἡ ἅλωσις τῆς πόλεως καὶ ἡ καταστροφὴ τῶν ἐν αὐτῇ βεβαία, ὡρμήθησαν ὑπὸ τῆς παλαιᾶς πρὸς αὐτοὺς φιλίας καὶ ἔπεισαν τὸν ἀρχιστράτηγον νὰ κλίνῃ εἰς συμβιβασμόν, ἐλπίζοντες ὅτι καὶ οὗτοι, λυπούμενοι τοὐλάχιστον τὰ ἐν τῇ πόλει ἀδύνατα μέλη, δὲν θὰ ἐκώφευαν· τοῖς ἐπρόβαλαν δὲ αἰσχροὺς ὅρους· ἀλλ' οἱ πολιορκούμενοι ἀπορρίψαντές τους ἐξ ἑνὸς στόματος ἄνευ οὐδεμιᾶς συζητήσεως ἀντεπρόβαλαν "πόλεμον." Μετὰ δύο ἡμέρας ἐπανέλαβεν ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἐχθρικοῦ στολίσκου τὴν περὶ συμβιβασμοῦ πρότασιν· "Ὁ μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων συμβιβασμός," ἀπεκρίθη καὶ τότε ἡ φρουρά, "εἶναι τὰ ὅπλα." Οἱ Τοῦρκοι, ἀφ' οὗ δὶς ἀπέτυχαν, ἀπεφάσισαν νὰ ἐφορμήσωσιν. Εἶχαν ἤδη χώσει τὴν ἔμπροσθεν τοῦ προτειχίσματος τοῦ Μπότσαρη τάφρον, ὑφ' ἣν προετοιμάσαντες ὑπόνομον τὴν ἄναψαν τὴν 16 μετὰ μεσημβρίαν. Ἐσείσθη τὸ ἔδαφος, ἐξῆλθε καταχθόνιος βοή, καὶ διερράγη τὸ προτείχισμα τοῦ Μπότσαρη. Τούτου γενομένου, ὥρμησαν οἱ Τοῦρκοι πολλαχόθεν εἰς τὸ τεῖχος ἀλαλάζοντες, εἰσεπήδησαν διὰ τῆς διαρράγης καὶ ἔστησαν ἐπὶ τοῦ τείχους σημαίας. Ἀκλόνητοι οἱ φυλάσσοντες τὴν θέσιν ἐκείνην Ἕλληνες ἀντεστάθησαν γενναίως, τοὺς ἀντέκρουσαν, ἔρριψαν τὰς σημαίας των, ἐσυσσώρευσαν πολλοὺς ἐξ αὐτῶν νεκρούς, καὶ ἔκλεισαν ἐκ τοῦ προχείρου τὴν διαρράγην διὰ στρωμάτων καὶ προσκεφαλαίων. Διακόσιοι ἐχθροὶ ἐφονεύθησαν ἐπὶ τῆς ἐφόδου ταύτης, καὶ ὄχι ὀλιγώτεροι ἐπληγώθησαν. Ἐφονεύθησαν καὶ 5 Ἕλληνες, ἐξ ὧν οἱ 3 ἦσαν ἐργάται σκάπτοντες εἰς εὕρεσιν τῆς ἐχθρικῆς ὑπονόμου καὶ πλακωθέντες ἐπὶ τῆς ἀνατροπῆς. Ἐπληγώθησαν δὲ καὶ ὁ Γιώτης Γκι-

ώνης καὶ ὁ Δῆμος Ῥινιάσας, ὅστις καὶ ἀπέθανε μετ' ὀλίγας ἡμέρας. Οἱ Τοῦρκοι, μὴ δειλιάσαντες διὰ τὴν ἀποτυχίαν καὶ φθοράν των, ἐφώρμησαν τὴν ἐπιοῦσαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ μέρος, καὶ ἔστησαν ὡς καὶ τὴν προτεραίαν σημαίας, ἀλλὰ καὶ τότε ἀντεκρούσθησαν καὶ ἔπαθαν· ἔβαλαν πῦρ εἰς τὰ στρώματα καὶ προσκεφάλαια θέλοντες νὰ ἀνοίξωσι τὴν δι' αὐτῶν ἐκ τοῦ προχείρου κλεισθεῖσαν διαῤῥαγήν, ἀλλ' οὐδὲ καὶ κατὰ τοῦτο εὐδοκίμησαν, διότι οἱ Ἕλληνες ἔσβεσαν ἀμέσως τὴν φλόγα ῥίψαντες χῶμα καὶ νερόν. Ἐφονεύθη δὲ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὁ στρατηγὸς Γιάννης Σούκας. Ἡττηθεὶς ὁ Κιουταχῆς, δὶς ἐπρόβαλε τὴν 18 ἐκ νέου συνθήκην ὑπὸ μετριωτέρους ὅρους. Ἐπανέλαβε τὴν πρότασίν του καὶ τὴν ἐφεξῆς περιορίσας τὰς ἀπαιτήσεις του εἰς μόνην τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως· καὶ ἐπειδὴ οἱ Ἕλληνες ἀνέβαλαν τὴν ἀπάντησιν εἰς τὴν αὔριον, ὑπέλαβεν ὅτι συγκατετίθοντο, καὶ τοῖς ἔγραψε περὶ τὸ μεσονύκτιον νὰ τῷ παραδώσωσιν ἐπὶ τοῦ παρόντος δύο κανονοστάσια καὶ μίαν τῶν πυλῶν, ἕως οὗ ὑπογραφῶσιν αἱ συνθῆκαι· ἀλλ' εἰς ἀπάντησιν ἤκουσεν ὅτι οὔτε τὸ Μεσολόγγι διὰ συνθήκης ἀπεκτᾶτο, οὔτε κανονοστάσια καὶ πύλαι ἀναιμωτὶ ἐκυριεύοντο· τῇ συγκαταθέσει δὲ τῆς φρουρᾶς ἀπέστειλε καὶ ὁ Λάμπρος Βέϊκος πρὸς τὸν Ταχὴρ-Ἀμπάζην, συμβουλεύοντα φιλικῶς τὴν παράδοσίν των, ἐπιστολὴν λέγουσαν, ὅτι καὶ ὁ Θεὸς θὰ τοὺς ὠργίζετο, καὶ ὁ κόσμος ὅλος θὰ τοὺς κατέκρινε, καὶ αὐτὸς ὡς φίλος των θὰ τοὺς ἐμέμφετο, ἂν παρέδιδαν φρούριον ἐφωδιασμένον παντὸς ἀναγκαίου· τὸν παρεκίνει δὲ νὰ εἴπῃ πρὸς τὸν ἀρχιστράτηγόν του, ὅτι τὸ Μεσολόγγι δὲν ἐκυρίευετο εἰμὴ διὰ ξίφους, καὶ τῷ ἔστειλε καὶ ποτὰ εἰς χρῆσιν τῶν σημαιοφόρων ἐπὶ τῆς ἐφορμῆς. Ὠργίσθησαν οἱ Τοῦρκοι λαβόντες τὴν ἀπάντησιν τῆς φρουρᾶς καὶ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Λάμπρου· ἀλλ' ἀφ' οὗ εἶδαν καὶ τὰ εἰς ἔφοδον ποτά,

ἐξεμάνησαν ὡς χλευαζόμενοι, καὶ ἐπυροβόλησαν διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης ὅσον οὐδέποτε. Περὶ δὲ τὸ δειλινὸν ἤρχισαν νὰ φέρωσι πολλὰς κλίμακας εἰς τὰς προφυλακάς των καὶ ἐφαίνοντο προετοιμαζόμενοι εἰς ἔφοδον. Ἐγρηγόρησεν εὔθυμος ὅλην τὴν νύκτα ἡ φρουρά· καθ' ἣν δὲ ὥραν ἤρχισε νὰ φέγγῃ, οἱ ἐπὶ τῶν προτειχισμάτων τοῦ Φραγκλίνου, τοῦ Μπότσαρη καὶ τοῦ Μακρῆ, καὶ οἱ ἐπὶ τοῦ καρκινοειδοῦς προφράγματος εἶδαν τοὺς ἐχθροὺς κινουμένους καὶ εἰς ἔφοδον προπαρασκευαζομένους, καὶ ἡτοιμάσθησαν, ἠχούσης τῆς σάλπιγγος τὸ πολεμιστήριον. Ἀφ' οὗ δὲ ἐξημέρωσεν, οἱ ὑπὸ τὸ προτείχισμα τοῦ Φραγκλίνου ἐχθροὶ ἔβαλαν πῦρ εἰς προετοιμασθεῖσαν ὑπόνομον, καὶ μετὰ τὴν ἐκπυρσοκρότησιν ἀνέβησαν ἀλαλάζοντες οἱ σημαιοφόροι, οἱ μὲν ἐπὶ τοῦ προτειχίσματος ἐκείνου, οἱ δὲ ἐπὶ τῶν τοῦ Μπότσαρη καὶ τοῦ Μακρῆ καὶ τοῦ καρκινοειδοῦς προφράγματος καὶ ἔστησαν τὰς σημαίας των. Ἡ θέα τόσων ἐχθρικῶν σημαιῶν ἐπὶ τοῦ τείχους ἐδείκνυεν ὅτι ἡ πόλις ἐκυριεύθη, καὶ δὲν ἠκούετο καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν τοῦ περιτειχίσματος ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν εἰμὴ βαρὺς κανονοβολισμός, βομβολισμὸς καὶ τουφεκισμός.

Μετὰ δὲ τὴν ἀνύψωσιν τῶν σημαιῶν ἠγωνίζοντο οἱ ἐχθροὶ νὰ κρατήσωσι τὰς θέσεις ἐφ' ὧν τὰς ἀνύψωσαν. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες, οἱ ὑποπτεύοντες τὸ γεγονὸς καὶ ἀνεγείραντες ἔσωθεν ἄλλους ἀντιπρομαχῶνας, ἐπολέμησαν καρτερικώτατα ὄπισθεν αὐτῶν καὶ ἄνωθεν τοῦ τείχους ἐκ τῶν πλαγίων τῶν κινδυνευόντων μερῶν· δύο ἥμισυ ὥρας ἡ μάχη ἐφαίνετο ἀμφιρρεπής, ἀλλ' ἐπὶ τέλους οἱ ἐχθροὶ ἐνέδωκαν, καὶ αἱ ἐπὶ τοῦ τείχους ὑψωθεῖσαι σημαῖαι ἠφανίσθησαν. Πεντακόσια ἐχθρικὰ πτώματα ἐρρίφθησαν εἰς τὴν τάφρον καὶ ἀλλοῦ, γόοι τῶν πληγωθέντων καὶ ἀποθνησκόντων ἐν τῷ ἐχθρικῷ στρατοπέδῳ ἠκούοντο, καὶ ἄφωνα ἔμειναν δι' ὅλης ἐκείνης τῆς ἡμέρας ὅλα

τὰ κανονοστάσια τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἀκίνητα ὅλα τὰ στρατεύματά του. Ὁ δὲ Κιουταχῆς, γενόμενος ἔξω φρενῶν διὰ τὴν ἀποτυχίαν του, ἀπεκεφάλισε τὴν αὐτὴν ἡμέραν τὸν Ῥοῦτσον καί τινας ἄλλους αἰχμαλώτους μηδὲν πταίσαντας.

Ἐν ᾧ δὲ διήρκει ἡ κατὰ ξηρὰν μάχη, ὥρμησεν ὁ ἐχθρικὸς στολίσκος κατὰ τῆς πόλεως· ἐπροπορεύετο δὲ αὐτοῦ πλοιάριον καιόμενον καὶ καπνίζον ἵνα προχωρῇ ὁ στολίσκος πρὸς τὴν πόλιν ὑπὸ τὸν καπνὸν ἀόρατος. Ἀλλ' ὁ καπνὸς ἦτον ὀλίγος, τὰ δὲ πλοιάρια πολλά, ὥστε δὲν ἀπεκρύβησαν καὶ ἠναγκάσθησαν ὑπὸ τοῦ πυροβολισμοῦ τῶν παραθαλασσίων κανονοστασίων ν' ἀπομακρυνθῶσι τῆς πόλεως, ἀφ' οὗ ἐπλησίασαν ἐντὸς δέκα ὀργυιῶν. Εἴκοσιν ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληγώθησαν ἐκ τῆς φρουρᾶς τὴν ἡμέραν ἐκείνην.

Καὶ κατ' αὐτὴν καὶ κατ' ἄλλας προτέρας περιστάσεις ἀπέδειξεν ἡ φρουρὰ ὅτι οὔτε τὸν ἀριθμὸν οὔτε τὴν ἀνδρίαν τῶν ἐχθρῶν ἐφοβεῖτο· ἐφοβεῖτο μόνον τὴν ἔλλειψιν τῶν ἀναγκαίων· ἡ ἔλλειψις δὲ ὑπῆρχε καὶ δὲν ἐθεραπεύετο εἰμὴ διὰ θαλάσσης. Καλῇ τύχῃ τὴν τρίτην ἡμέραν τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος νίκης 40 πλοῖα ὑπὸ τὸν Μιαούλην, τὸν Σαχτούρην, τὸν Κολανδροῦτσον καὶ τὸν Ἀποστόλη ἐφάνησαν ἔξωθεν τοῦ Μεσολογγίου· τέσσαρα δὲ μικρὰ τουρκικὰ ἐν τῷ λιμένι, ἅμα ἰδόντες τὴν ἑλληνικὴν προφυλακήν, ἀνήχθησαν καὶ ἔτρεξαν πρὸς τὸν κορινθιακὸν κόλπον· ἔτρεξε κατόπιν των καὶ ἡ ἑλληνικὴ προφυλακή· δύο ἐκ τῶν τεσσάρων ἐπρόφθασαν καὶ ἐφυλάχθησαν ὑπὸ τὴν Ναύπακτον, τὸ τρίτον ἀπέφυγε καὶ αὐτὸ τὸν κίνδυνον, ἀλλὰ τὸ τέταρτον, ἐγγὺς νὰ πέσῃ εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν του, ἐρρίφθη ἐπὶ τῆς ξηρᾶς· οἱ δὲ ἐν αὐτῷ, ἐμβάντες εἰς τὰς λέμβους των, κατέφυγαν εἰς τὸ μὴ κινδυνεῦον τρίτον πλοῖον. Ἕνδεκα μόνοι ἔμειναν ἐπὶ τοῦ ῥιφθέντος εἰς τὴν ξηράν, διότι αἱ λέμβοι δὲν ἐχώρησαν ὅλους. Οὗτοι, ἀφ' οὗ ἐπλη-

σίασαν οἱ Ἕλληνες, κατεβίβασαν τὴν ὀθωμανικὴν σημαίαν, παρεδόθησαν καὶ δὲν ἔπαθαν. Κυριεύσαντες δὲ οἱ Ἕλληνες τὸ πλοῖον, τὸ ἐγύμνωσαν ὡς μὴ δυνάμενοι νὰ τὸ ἀνελκύσωσι, τὸ ἔκαυσαν καὶ ἐπανῆλθαν εἰς τὰ νερὰ τοῦ Μεσολογγίου, ὅπου ηὗραν καὶ τὸ ἄλλα ἑλληνικὰ πλοῖα. Τὴν ἡμέραν δ' ἐκείνην ἔπλεεν ὅλος ὁ ἐχθρικὸς στόλος ἔξωθεν τῆς Κεφαλληνίας, τὴν δὲ ἐπιοῦσαν ἐκινήθη κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ, καὶ ἡλίου μεσουρανοῦντος ἐπλησίασε προητοιμασμένος εἰς μάχην. Δώδεκα κορβέτται ὑπὸ τὸν Ῥιαλέμπεην συνίστων τὴν δεξιὰν πτέρυγά του, τὰ δικάταρτα τὴν ἀριστεράν, ἐννέα δὲ φρεγάται καὶ τινες γολέττται τὸ κέντρον, ὅπου ἦτο καὶ ὁ καπητάμπασας. Οἱ Ἕλληνες, βλέποντες τοὺς ἐχθροὺς ἐπερχομένους, ἐφώρμησαν πλήρεις τόλμης, ἐναυμάχησαν μεταξὺ Μεσολογγίου καὶ Πάπα καὶ ἔρριψαν κατὰ τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδος τρία πυρπολικά. Ἐδειλίασεν ὁ Τοπάλης, ἐστράφη πρὸς νότον καὶ ἐτράπη ὅλος ὁ στόλος εἰς αἰσχρὰν φυγὴν θεωρῶν τὸν ἀρχηγόν του φεύγοντα. Μία κορβέττα, τέσσαρα βρίκια, τέσσαρες γολέττται καὶ πέντε φορτηγὰ κατέφυγαν εἰς τὸν κόλπον· ὅλα δὲ τὰ ἄλλα ἠκολούθησαν τὸν φυγόμαχον καπητάμπασαν καταδιωκόμενα αἰσχρῶς μέχρι τῆς Κεφαλληνίας. Οὐδέποτε, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν Ἑλλήνων, οἱ διὰ παντὸς δειλοὶ καὶ ἀνίκανοι κατὰ θάλασσαν Τοῦρκοι ἐφάνησαν ἐνώπιον τῶν ἐχθρῶν των τόσον ἀνίκανοι καὶ τόσον δειλοί.

Διαρκούσης δὲ τῆς καταδιώξεως, πέντε πλοῖα σπετσιωτικὰ ὑπὸ τὸν Κυριακὸν ἀπεκόπησαν τοῦ λοιποῦ στόλου, ἠγκυροβόλησαν πρὸς τὸ ἑσπέρας ἔμπροσθεν τῆς πολιορκουμένης πόλεως καὶ ἀπεβίβασαν ὅσα ἔφεραν εἰς χρῆσιν τῆς φρουρᾶς τρόφιμα καὶ πολεμεφόδια· τὴν δὲ ἐπαύριον ἐπανῆλθεν ὅλος ὁ στόλος εἰς τὸν λιμένα, καὶ εἰσήγαγεν 20 πλοιάρια ἔνοπλα εἰς τὴν λίμνην διὰ τοῦ Βασιλαδίου πρὸς

καταστροφὴν τοῦ ἐχθρικοῦ στολίσκου συνεργείᾳ καὶ τῶν ἐντοπίων πλοιαρίων. Ὁ στολίσκος οὗτος, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἐφάνη ὁ ἑλληνικὸς στόλος, ἐπλησίασεν εἰς τὴν ξηρὰν κατὰ τὸ μέρος ὅπου ἦσαν οἱ ἐχθροὶ ἐστρατοπεδευμένοι· τὴν ἡμέραν δὲ τοῦ κινδύνου ἦλθαν ἐπὶ τοῦ παραλίου ἐκείνου χίλιοι ἱππεῖς καὶ πεζοὶ πρὸς ὑπεράσπισίν του· ἀλλὰ τὰ ἑλληνικὰ πλοιάρια ἐπέπεσαν τόσον ὁρμητικῶς, ὥστε ἐντὸς τετάρτου ὥρας ἐκυρίευσαν ἑπτά, τὰ δὲ λοιπὰ ἀπέφυγαν τὸν κίνδυνον καταφυγόντα ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ ἐπὶ τῆς ἀντικρὺ ξηρᾶς ἐχθρικοῦ κανονοστασίου. Κατὰ τὴν πλοιαριομαχίαν ταύτην ἐφονεύθησαν ἑπτὰ Ἕλληνες καὶ ἐπληγώθησαν τέσσαρες. Ἐπληγώθη θανατηφόρως, θλασθέντος τοῦ ποδὸς ὑπὸ κανονοβολῆς καὶ ἀπέθανε τὴν ἐπαύριον καὶ ὁ δεκαοκτωετὴς Μάνθος Τρικούπης συναγωνιστὴν ἔχων ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πλοιαρίου τὸν ἔτι νεώτερον αὐτοῦ ἀδελφὸν Θεμιστοκλῆ. Μετὰ δύο ἡμέρας ἐπεσκέφθη ὁ Μιαούλης τὴν φρουράν, καὶ τὴν ἐπαύριον ἀπέπλευσεν, ἀφήσας 8 πλοῖα εἰς διατήρησιν τῆς πολιορκίας τοῦ κορινθιακοῦ κόλπου, τοῦ ἀμβρακικοῦ, καὶ τῆς θεσπρωτικῆς παραλίας μέχρι τῶν Συβώτων.

Ἡ ἐπανειλημμένη ἀποτυχία τῶν ἐφορμῶν τοῦ ἐχθροῦ ἐθάρρυνε τοὺς πολιορκουμένους νὰ ἀντεφορμήσωσι. Πρό τινων ἡμερῶν περιεφέροντο ἔξωθεν τοῦ Μεσολογγίου εἰς ἐνόχλησιν τοῦ ἐχθροῦ οἱ μετὰ τὴν ἐν Διστόμῳ μάχην κατὰ τὴν 9 ἰουνίου ἀποσπασθέντες τοῦ στρατοπέδου τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, καὶ μεταβάντες εἰς τὴν Δυτικὴν ὁπλαρχηγοί, Καραϊσκάκης, Τσαβέλλας καὶ ἄλλοι. Μετ' αὐτῶν συνενοήθησαν οἱ ἐν τῇ πόλει πότε νὰ πέσωσιν οἱ μὲν ἔσωθεν οἱ δὲ ἔξωθεν ἐπὶ τοὺς πολιορκητάς, καὶ καθ' ἣν ἡμέραν κατεστράφη ὁ ἐχθρικὸς στολίσκος, περὶ τὴν γ' ὥραν τῆς νυκτός, δοθέντος τοῦ σημείου, ἔπεσαν 500 ἐπὶ τοὺς ἐν ταῖς ὑπωρείαις τοῦ Ζυγοῦ ἐσκηνω-

μένους ἐχθρούς, ἐξώρμησαν μετ' ὀλίγον καὶ 1000 ἐκλεκτοὶ τῆς φρουρᾶς οἱ μὲν ἐκ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς οἱ δὲ ἐκ τοῦ κέντρου, καὶ ἡ προφυλακὴ αὐτῶν, μὴ ἔχουσα ἄλλο ὅπλον εἰμὴ τὸ ξίφος, ἔπεσεν αἰφνιδίως εἰς τὰ ἐχθρικὰ χαρακώματα· οἱ δὲ ὄπισθεν τῆς προφυλακῆς ἐρχόμενοι, δὶς κενώσαντες τὰ τουφέκια, ὥρμησαν καὶ ἐκεῖνοι ξιφήρεις, ἐκυρίευσαν τέσσαρα κανονοστάσια καί τινα τῶν ἐπὶ τῆς αὐτῆς γραμμῆς χαρακωμάτων. Πτοηθέντες οἱ ἐχθροὶ ἐγκατέλειψαν τοὺς προμαχῶνας τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς καὶ συνεσωματώθησαν πρὸς τὴν δυτικὴν καὶ τὴν βόρειον· οἱ δὲ Ἕλληνες περιφερόμενοι ἐν μέσῳ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου ἐξιφοκτόνουν, ἐπῆραν πολλὰς σημαίας καὶ πολλὰ ὅπλα καὶ ἐπανῆλθαν εἰς τὴν πόλιν ἀπάγοντες καί τινας τῶν ἐργαζομένων παρὰ τοῖς Τούρκοις Χριστιανῶν. Ὑπερτριακόσιοι ἐλογίσθησαν οἱ φονευθέντες καὶ πληγωθέντες ἐχθροί· ἐφονεύθησαν καὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων 17 καὶ ἐπληγώθησαν 13. Μετὰ τὴν μάχην ταύτην μετέφεραν οἱ Τοῦρκοι τὰς ἐν ταῖς ὑπωρείαις σκηνάς των ἐπὶ τῆς πεδιάδος πλησιέστερον τοῦ τείχους καὶ τὰς ἔστησαν γύρωθεν τῆς σκηνῆς τοῦ Κιουταχῆ, ἥτις διεκρίνετο τῶν ἄλλων ὡς ἡ μόνη πρασινόχρους.

Αἱ ἀλλεπάλληλοι ἧτται καὶ ζημίαι δὲν κατεδάμασαν τὸν καρτερόψυχον τοῦτον ἄνδρα, ἂν καὶ ὁ ἀριθμὸς τοῦ στρατοῦ του καὶ κατ' ἐξοχὴν τῶν ἐργατῶν ὠλιγόστευσε μεγάλως. Ἀποτυχὼν καθ' ὅλα τὰ ἐπιχειρήματά του προσήλωσεν ὅλην τὴν προσοχήν του καὶ περιώρισε σχεδὸν ὅλας τὰς πολεμικάς του ἐργασίας εἰς ἀνύψωσιν τοῦ ὄχθου ὑπεράνω τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου. Εἰς μάτην ἠγωνίσθησαν οἱ Ἕλληνες, σφαιροβολοῦντες καὶ μυδροβολοῦντες τοὺς ἐργαζομένους, νὰ καταστρέψωσι τὸ καινοφανὲς τοῦτο καὶ χειροποίητον ὄρος τὸ ἐν εἴδει προχώματος μηκυνόμενον, πλατυνόμενον καὶ δι' ἐπι-

θέσεως χωματοφόρων σακκίων καὶ καλαθίων ἀδιακόπως ἀνυψούμενον· εἰς μάτην ὥρμησαν τὴν 27 ἐπ᾽ ἐλπίδι νὰ τρέψωσιν αὐτοὺς εἰς φυγὴν οἱ φυλάσσοντες τὸ προτείχισμα τοῦ Φραγκλίνου, ἐξ ὧν ἐφονεύθησαν 7 καὶ ἐπληγώθησαν 9· ἡ ἐπιμονὴ τοῦ Κιουταχῆ ὑπερίσχυσεν ὅλων τῶν προσκομμάτων, καὶ τὴν 29 ὑπερυψώθη τοῦ προτειχίσματος τὸ τεχνητὸν τοῦτο ὄρος ἀναμιμνῆσκον τὸ τοῦ Ἀρχιδάμου ἐπὶ τῆς πολιορκίας τῶν Πλαταιῶν, καὶ τὸ εἰς ἅλωσιν τῆς Τύρου ἐπὶ Ἀλεξάνδρου. Ὑψώθησαν δ᾽ ἐπὶ τοῦ μετώπου καὶ ἐπὶ τῶν πλευρῶν αὐτοῦ παραπετάσματα, δι᾽ ὧν κυριεύσας ὁ ἐχθρὸς τὴν 11 αὐγούστου τὸ προτείχισμα τοῦ Φραγκλίνου, ἤλπιζε νὰ πατήσῃ τὴν πόλιν, ἀλλ᾽ ἐψεύσθη τῶν ἐλπίδων του. Οἱ Ἕλληνες, ἀφ᾽ ἧς ὥρας ὑπώπτευσαν ὅτι πρὸς τοιοῦτον σκοπὸν ἀνηγείρετο τὸ ὄρος τοῦτο, ὅπερ καλοῦμεν καὶ ἡμεῖς εἰς τὸ ἑξῆς κατὰ τὸν τειχοποιὸν Ὕψωμα τῆς ἑνώσεως, ἀπέκοψαν τὸ κινδυνεῦον ἐκεῖνο μέρος ἐξορύξαντες ἄλλην τάφρον ὑπὲρ τὰ 200 βήματα ἐνδότερον, ἀρχομένην ἀπὸ τῆς θαλάσσης, ἐκτεινομένην παραλλήλως πρὸς τὴν παλαιὰν τάφρον καὶ συνενουμένην πλησίον τοῦ μηνοειδοῦς προφράγματος. Ὄπισθεν δὲ τῆς νέας ταύτης τάφρου κατεσκεύασαν ἀντιτείχισμα, καὶ ἔστησαν ἐπ᾽ αὐτοῦ ἄλλα κανονοστάσια, ὥστε ὁ ἐχθρός, ἀντὶ νὰ εὑρεθῇ μετὰ τὴν ἅλωσιν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος προτειχίσματος ἐντὸς τῆς πόλεως, ὡς ἤλπιζεν, εὑρέθη ἐκτὸς αὐτῆς, ὡς καὶ πρότερον, καὶ πολιορκούμενος μᾶλλον ἢ πολιορκῶν, ὡς τεθεὶς ἐν μέσῳ τοῦ πυρὸς τῶν ἐπὶ τοῦ ἀντιτειχίσματος καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐκ πλαγίου τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου κανονίων. Ὅσον δὲ ἀνυψοῦτο ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν τὸ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὑψώματος τῆς ἑνώσεως παραπέτασμα, τόσον ἀνταυψοῦτο καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τὸ τοῦ ἀντιτειχίσματος. Ἀλλ᾽ ὁ ἐπίμονος καὶ ἀκάματος Κιου-

ταχῆς, ἰδὼν ὅτι δὲν κατώρθωσεν ὅ,τι ἤλπιζεν, ἐπεχείρησε ν' ἀνεγείρῃ καὶ ἔσωθεν τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου ἄλλο ὕψωμα ἑνώσεως ὅμοιον τοῦ ἔξω εἰς κυρίευσιν τοῦ ἀντιτειχίσματος, καὶ ἤνοιξεν ὑπὸ τὸ προτείχισμα τρεῖς λάκκους καὶ τρεῖς θυρίδας, καὶ δι' αὐτῶν εἰσεκόμιζε χώματα· ἐκύλιε δὲ τὰ χώματα πρὸς τὴν δεξιὰν πλευρὰν τοῦ ἐσωτερικοῦ περιταφρεύματος, διότι αὐτὴν ἐσκόπευε νὰ χώσῃ· καταγινόμενος δὲ εἰς τὰς ἐργασίας ταύτας κατεσκεύασε καὶ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς τοῦ ὑψώματος τῆς ἑνώσεως κανονοστάσιον, ἐπιθέσας δύο κανόνια εἰς προσβολὴν τοῦ πυργώματος τοῦ Κοραῆ τοῦ εἰς ἄκρον ἐνοχλοῦντος καὶ βλάπτοντος τοὺς εἰς μετακομιδὴν χωμάτων ἐργαζομένους· ἀλλ' αἱ ἐσωτερικαί του ἐργασίαι δὲν προώδευαν ὡς ἄλλοτε αἱ ἐξωτερικαί, διότι οἱ εἰς ἀνύψωσιν τοῦ νέου προχώματος ἐργαζόμενοι ἔκειντο ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν ἐκ πλαγίου ἑλληνικῶν κανονοστασίων. Εἰς καταστροφὴν δὲ τῶν ἐργασιῶν του ὥρμησαν 30 τῆς φρουρᾶς τοῦ ἀντιτειχίσματος ἐπὶ τοὺς προμαχῶνας τοῦ ὑψώματος τῆς ἑνώσεως, ἀνέτρεψαν μέρος αὐτῶν, ἐσκόρπισαν τὸν σωρὸν τῶν εἰσκομιζομένων χωμάτων, καὶ καταπλήξαντες τοὺς φύλακας διὰ τῆς τόλμης των τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ὀπισθοδρομήσωσιν· ἀλλὰ δὲν ἐδυνήθησαν νὰ κρατήσωσι τὴν ἐγκαταλειφθεῖσαν θέσιν, καὶ μετὰ ἡμίωρον πετροπόλεμον ἐπανῆλθαν εἰς τὰς θέσεις των, οἱ δὲ Τοῦρκοι ἀνέκτησαν τοὺς προμαχῶνάς των, καὶ ἤρχισαν πάλιν νὰ κυλίωσι χώματα. Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἐφονεύθησαν 4 ἐκ τῶν ἐξορμησάντων, ἐν οἷς καὶ ὁ Σπῦρος Κοντογιάννης καὶ ὁ φιλέλλην Ῥοσνέρος· ἐπληγώθησαν δὲ 6.

Οὐδὲν ἧττον τῶν Τούρκων εἰργάζοντο καὶ οἱ Ἕλληνες εἰς τελειοποίησιν τῶν ἐσωτερικῶν χαρακωμάτων, καὶ ἔστησαν κανονοστάσιον ἀφανὲς πρὸς τὰ Κουτσονέϊκα, ἐπιθέσαντες τρία κανόνια καὶ μίαν

βομβοβόλον· εἰργάζοντο δὲ καὶ οἱ ἔσωθεν καὶ οἱ ἔξωθεν ὑπὸ ἀδιάκοπον πυροβολισμόν, καθ' ὃν ἐφονεύθη ὁ Παντολέων Πλατύκας. Ἰδόντες δὲ οἱ Ἕλληνες, ὅτι κυλίοντες οἱ ἐχθροὶ χώματα ἔφθασαν εἰς τὸ χεῖλος τῆς τάφρου, ἐφεῦραν τρόπον εἰς ὑποκλοπὴν αὐτῶν, ὥστε οἱ ἐχθροί, ὅσον καὶ ἂν εἰργάζοντο, ἤντλουν εἰς τετριμμένον πίθον· ὑφέλκοντες οἱ Ἕλληνες τὸ χῶμα ἡτοίμασαν ἐν ταὐτῷ καὶ ὑπόνομον ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ περὶ τὰ τοιαῦτα ἐπιτηδειοτάτου Παναγιώτη Σωτηροπούλου καὶ ἐνέθεσαν τρεῖς ὀγκώδεις βόμβας· ἄναψαν δὲ τὴν ὑπόνομον περὶ τὴν μεσημβρίαν τῆς 19, καὶ ἐν ῥοπῇ ὀφθαλμοῦ κατεστράφησαν αἱ πολυήμεροι ἐκεῖναι ἐργασίαι, ἀπεμακρύνθησαν οἱ ἐχθροὶ ἔντρομοι, καὶ καταφυγόντες εἰς τὰ ἀπωτέρω χαρακώματά των ἔῤῥιπταν ἐκεῖθεν ὡς χάλαζαν ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας ἐξορμήσαντας μετὰ τὴν ἐκραγὴν τῆς ὑπονόμου σιδηρᾶς καὶ ὑαλίνους βομβίδας. Οἱ Ἕλληνες ἐν τοσούτῳ ἐγένοντο κύριοι ὅλων τῶν ἔσω τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου ἐχθρικῶν χαρακωμάτων καὶ ἠγωνίζοντο νὰ κυριεύσωσι καὶ αὐτὸ τὸ προτείχισμα. Τοῦτο ἰδὼν ὁ Κιουταχῆς καὶ φοβηθεὶς μήπως εὐδοκιμήσαντες ματαιώσωσι διὰ μιᾶς ὅλα τὰ πολύμοχθα ἔργα του, ἔτρεξεν ἐπὶ τοῦ ὑψώματος τῆς ἑνώσεως εἰς ἐμψύχωσιν τῶν μαχητῶν του, καὶ εἰς ἔνδειξιν τῆς παρουσίας του ἔστησεν ἐπ' αὐτοῦ τὴν σατραπικήν του σημαίαν, ἀλλ' ὑπὸ κακοὺς οἰωνούς· διότι μόλις ὑψώθη, καὶ ἑλληνικὴ τουφεκοβολὴ ἔῤῥιψε τὴν ἐπὶ τοῦ σφαιριδίου ἐξέχουσαν τοῦ σημαιοφόρου ξύλου ἀκωκήν. Τόσον δὲ ἐγγὺς ἀλλήλων ἦσαν Ἕλληνες καὶ Τοῦρκοι, ὥστ' ἐμάχοντο καὶ διὰ πετρῶν καὶ ξύλων, οἱ δὲ Τοῦρκοι ἐχειροβόλουν καὶ ὑαλίνους βομβίδας ἃς ἥρπαζαν οἱ Ἕλληνες καὶ ἔσπων κατὰ γῆς πρὸ τῆς ἐκραγῆς των. Ἐν τοσούτῳ ἀπώθησαν οἱ Ἕλληνες τοὺς ἐχθροὺς καὶ ἀπὸ τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου, καὶ καταστρέψαντες

τὰς ἐπ᾽ αὐτοῦ ἐργασίας των καὶ ἐπιπεδώσαντές το, ὥρμησαν καὶ ἐπάτησαν τὸ ἄκρον καὶ αὐτοῦ τοῦ ὑψώματος τῆς ἐνώσεως. Οἱ Τοῦρκοι ἐκλείσθησαν τότε ἐντὸς τῶν ἐπ᾽ αὐτοῦ ἀπωτέρω προμαχώνων, καὶ κρύπτοντες τὰς κεφαλάς των ἐκίνουν ὑπεράνω αὐτῶν γυμνὰς τὰς μαχαίρας των ἀπειλοῦντες ἀλλὰ μὴ βλάπτοντες. Οἱ δὲ Ἕλληνες, μὴ βλέποντές τους, ἐπέῤῥιπταν πέτρας καὶ ξύλα· τοὺς ἐπετροβόλουν δὲ καὶ αὐτὰ τὰ παιδία. Διήρκεσεν ἡ μάχη μέχρι τοῦ μεσονυκτίου, καθ᾽ ἣν ὥραν οἱ μὲν Τοῦρκοι ἠναγκάσθησαν νὰ καταφύγωσιν ὄπισθεν τοῦ ὑψώματος τῆς ἐνώσεως, οἱ δὲ Ἕλληνες ἔμειναν κύριοι ἀδιαφιλονείκητοι τοῦ προτειχίσματος καὶ τῆς ἄκρας τοῦ ὑψώματος τῆς ἐνώσεως τῆς συνδεούσης αὐτὸ μετὰ τοῦ προτειχίσματος· 20 Ἕλληνες ἐφονεύθησαν, καὶ 45 ἐπληγώθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ Γεώργης Τσαβέλλας, ὁ Ντάγκας, καὶ ὁ Γιαννάκης Ῥαζοκότσικας, 8 δ᾽ ἐκ τῶν φονευθέντων καὶ 14 ἐκ τῶν πληγωθέντων ἦσαν Μεσολογγῖται· 100 δὲ ζῶα ἐφόρτωσαν οἱ Τοῦρκοι πτωμάτων καὶ μετεκόμισαν καὶ ἄλλα πτώματα ἐπὶ τῶν ὤμων.

Πληγὴν θανάσιμον ἐθεώρησεν ὁ Κιουταχῆς τὴν στέρησιν τοῦ προτειχίσματος, ὑπὲρ οὗ τόσον ἐμόχθησεν. Ἡ κατήφεια ἐκάλυψε τὸ πρόσωπόν του, καὶ ὁ θυμὸς ἐξηγρίωσε τὴν καρδίαν του· ἐφοβεῖτο δὲ καὶ τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ σουλτάνου, πρὸς ὃν ὑπεσχέθη νὰ ὑποτάξῃ τὸ Μεσολόγγι πρὸ τοῦ μπαϊραμίου, τουτέστι πρὸ τοῦ καιροῦ ἐκείνου. Ἔναυλος ἦτον ἐν ταῖς ἀκοαῖς του καὶ ὁ λόγος τοῦ σουλτάνου ἐπὶ τῷ διορισμῷ του· "τὸ Μεσολόγγι ἢ τὴν κεφαλήν σου·" ἐσυλλογίζετο πρὸς τοῖς ἄλλοις ὅτι καὶ τὰ πολεμεφόδιά του ὠλιγόστευσαν, καὶ ὁ χειμὼν ἐπλησίαζεν· ἀνησύχει δὲ μανθάνων ὅτι ἀποσπάσματα Ἑλλήνων, περιφερόμενα εἰς Αἰτωλίαν καὶ Ἀκαρνανίαν, ἥρπαζαν συχνάκις τὰς στελλομένας εἰς χρῆσιν τοῦ στρατοῦ

του τροφάς, καὶ ἐφοβεῖτο μὴ ἀπεκλείετο διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης· δὲν ἔπαυαν δὲ καὶ οἱ στρατιῶταί του καθ' ἡμέραν λειποτακτοῦντες καὶ γογγύζοντες, ὅτι καὶ μισθοὺς δὲν ἐλάμβαναν καὶ κρίθινον ψωμίον ἀντὶ σιτίνου ἔτρωγαν· ἐν ἑνὶ λόγῳ τὰ πάντα προεμήνυαν ὅτι καὶ τὸ στρατόπεδον ἦτον ἐν τῷ διαλύεσθαι, καὶ ἡ κεφαλὴ τοῦ ἀρχηγοῦ ἐκινδύνευεν. Ἐν ᾧ δὲ τὰ τοιαῦτα ἐτάρατταν καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν τοῦ Κιουταχῆ, ἔπεσαν δύο βόμβαι πλησίον τῆς σκηνῆς του· καὶ ἡ μέν, ἐκραγεῖσα, ἐρρίψε τὸ ἀκροσκήνιον καὶ ἔσχισε καὶ τὸν ἐπενδύτην ἑνὸς τῶν περὶ αὐτόν· ἡ δὲ δὲν ἐξερράγη, καὶ ἰδὼν ὁ Κιουταχῆς ὅτι ἦτον ἐκ τοῦ χυτείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως "χάρις," ἐκραύγασεν, "εἰς τὸν Τοπάλην, μὲ πολεμοῦν οἱ "ἄπιστοι διὰ τῶν σταλέντων μοι πυροβόλων παρὰ "τῆς ὑψηλῆς Πύλης ἵνα πολεμήσω ἐγὼ αὐτούς." Ἡ βόμβα ἦτον ἐξ ὅσων ἐπῆραν οἱ Ἕλληνες ἐπὶ τῆς ναυμαχίας τοῦ Καφηρέως, ἐξ ὧν πολλαὶ ἐστάλησαν εἰς τοὺς πολιορκοῦντας τὴν πόλιν.

Μετὰ δὲ τὴν μάχην ταύτην ὁ μὲν Κιουταχῆς ἠγωνίζετο νὰ ὀχυρωθῇ πάλιν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὑψώματος τῆς ἑνώσεως 40 ὀργυιὰς μακρὰν τοῦ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κρατουμένου μέρους, καὶ νὰ ἐγείρῃ καὶ κανονοστάσιον 150 ὀργυιὰς ἀπέχον τοῦ ἀντιτειχίσματος κατέμπροσθεν τοῦ φράγματος τοῦ μεταξὺ τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου καὶ τοῦ πυργώματος τοῦ Κοραῆ, οἱ δὲ Ἕλληνες, πολεμοῦντες καὶ ἐργαζόμενοι οἱ αὐτοί, ἡτοίμασαν ὑπὸ τὸ ὕψωμα τῆς ἑνώσεως ἄλλην ὑπόνομον, τὴν ἄναψαν τὴν νύκτα τῆς 22, κατέστρεψαν τὰ ἐμπροσθινὰ χαρακώματα τῶν ἐχθρῶν καὶ τοὺς ἠνάγκασαν ἐκτεθέντας ὑπὸ τὸ πῦρ αὐτῶν νὰ ὀχυρωθῶσιν ἀπώτερον· διακόσιοι ἐλογίσθησαν οἱ φονευθέντες καὶ πληγωθέντες ἐπὶ τῆς ἐκρήξεως τῆς ὑπονόμου· ἦσαν δὲ οὗτοι ἐξ ὧν ὁ Κιουταχῆς ἐξέλεξεν εἰς ἀνάκτησιν τοῦ προτειχίσματος.

Μεγάλην βλάβην ἐπροξένει τὸ ὑπὸ τὸν εὔστοχον πυροβολιστήν, τὸν καὶ πολλὰς ἄλλας ὑπηρέσιας προσενεγκόντα, Κωνσταντῖνον Τσιριγώτην, κατὰ τὰ Κουτσονέϊκα ἀφανὲς κανονοστάσιον διὰ τῶν ἐπ' αὐτῷ τριῶν κανονίων καὶ τῆς βομβοβόλου. Τὸ πᾶν ἔβαλεν ὁ Κιουταχῆς εἰς χρῆσιν ἵνα τὸ κατασιγάσῃ, καὶ ἀφ' οὗ εἶδεν ὅτι εἰς μάτην ἐκοπίαζε, καὶ ὅτι αἱ ἐκεῖθεν ῥιπτόμεναι βόμβαι ἔπιπταν πολλάκις καὶ εἰς αὐτὸ τὸ στρατόπεδον, μετέφερε πάλιν τὰς πλείστας τῶν σκηνῶν του εἰς τὰς ὑπωρείας.

Οἱ δὲ περιφερόμενοι ὁπλαρχηγοὶ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ἀφ' οὗ ἠνάγκασαν τοὺς ἐν Πετροχωρίῳ ὑπὸ τὸν Ἄγον Βασιάρην ἐχθρούς, μόνον φανέντες, νὰ καταφύγωσιν εἰς τὸ γενικόν των στρατόπεδον, μετέβησαν εἰς Ἀκαρνανίαν. Τὴν δὲ 2 σεπτεμβρίου ἔλαβεν ἡ διευθύνουσα τὰ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος ἐπιτροπὴ ἐπιστολὴν αὐτῶν λέγουσαν, ὅτι τὴν 28 ἔφθασαν εἰς Μαχαλᾶν, προσέβαλαν τοὺς ἐκεῖ ἐχθρούς, ἐφόνευσαν καὶ ἐζώγρησαν πολλούς, ἐπῆραν πολλὰ λάφυρα, καὶ ὅτι οἱ ἐναπομείναντες ἐπὶ τῆς ἐχθρικῆς εἰσβολῆς κάτοικοι τῆς Ἀκαρνανίας καὶ τοῦ Βάλτου συνηνώθησαν. Λαβοῦσα τὴν χαροποιὰν ταύτην εἴδησιν ἡ ἐπιτροπή, καὶ προθεμένη νὰ ἐνισχύσῃ καὶ αὐξήσῃ τὸ ἀρτιγενὲς τοῦτο στρατόπεδον, ἔστειλεν εἰς Δραγαμέστον τροφάς, πολεμεφόδια καὶ θαλάσσιον δύναμιν, καὶ ἐξέδωκεν ἐγκύκλιον πρὸς ὅλους τοὺς Δυτικοελλαδίτας τοὺς εἰς ξένην γῆν καταφυγόντας, προτρέπουσα αὐτοὺς νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν πατρίδα καὶ συναγωνισθῶσι κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ, ὡς καὶ πρότερον.

Ἐκείναις ταῖς ἡμέραις διώρισεν ἡ κυβέρνησις ἀρχηγὸν τῶν κατὰ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα δυνάμεων τὸν Καραϊσκάκην· τοῦτο μαθοῦσα ἡ ἐν Μεσολογγίῳ ἐπιτροπὴ ἔσπευσε νὰ τὸ ἀναγγείλῃ τοῖς Δυτικοελλαδίταις, ἀναμιμνήσκουσα τὰ πρὸς τὴν πατρίδα

καθήκοντά των, καλοῦσα εἰς τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα τοὺς ἀπόντας, θαῤῥύνουσα τοὺς περὶ τὸν Καραϊσκάκην εἰς νέους κινδύνους, καὶ ἀποδίδουσα τὸν ὀφειλόμενον ἔπαινον εἰς τὴν φρουρὰν τῆς πόλεως.

Ὁ δὲ Κιουταχῆς, αἰσθανόμενος ὅτι τῶν μὲν Ἑλλήνων ἡ κατάστασις καθ' ἡμέραν ἐβελτιοῦτο, τῶν δὲ Τούρκων ἐχειροτέρευεν, ἔβαλε κατὰ νοῦν νὰ δοκιμάσῃ νέαν ἔφοδον. Ἀλλὰ τόσον ἀπρόθυμος ἦτον ὁ στρατός, ὥστε μόλις εὑρέθησαν εὐδιάθετοι δισχίλιοι. Εἰδοποιήθησαν ἐν καιρῷ οἱ Ἕλληνες περὶ τῶν μελετωμένων, καὶ πλήρεις χαρᾶς ἀνέμεναν τὴν πραγματοποίησιν· βλέποντες δὲ ὅτι παρήρχοντο αἱ ἡμέραι, καὶ πάντοτε μὲν ἡτοιμάζοντο οἱ ἐχθροὶ εἰς ἔφοδον, ἀλλὰ δὲν ἐκινοῦντο, τοῖς εἶπαν χλευαστικῇ τῇ φωνῇ ἄνωθεν τῶν ἐπάλξεων νὰ παύσωσιν ἐργαζόμενοι ἀνωφελῶς καὶ νὰ ἐφορμήσωσιν ὅσον τάχιον· κωφευόντων δὲ τῶν Τούρκων, ἀπεφάσισαν οἱ Ἕλληνες νὰ ἐπισπεύσωσιν ἄλλως πως τὴν μελετωμένην ἔφοδον.

Πρό τινων ἡμερῶν εἶχαν σκάψει μεγάλην ὑπόνομον ὑπὸ τὸ πρόχωμα τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου παρατεινομένην ὑπὸ τὸ ὕψωμα τῆς ἐνώσεως· ἔσκαψαν πρὸ ὀλίγου καὶ ἄλλην μικροτέραν, δι' ἧς ἐσκόπευαν νὰ προοιμιάσωσι τὴν μάχην ἀναγκάζοντες τοὺς Τούρκους νὰ συσσωρευθῶσιν ἐπὶ τοῦ προχώματος. Τὸ δειλινὸν τῆς 9 σεπτεμβρίου ἐξερράγη ἡ μικρὰ ὑπόνομος· βαρὺς κανονοβολισμὸς καὶ τουφεκισμὸς ἤρχισεν ἐν τῷ ἅμα καθ' ὅλην τὴν μεταξὺ τοῦ πυργώματος τοῦ Κοτσιούκου καὶ τοῦ προτειχίσματος τοῦ Μπότσαρη γραμμὴν τοῦ τείχους· ἀνταπεκρίθησαν μανιωδῶς οἱ Τοῦρκοι ἔξωθεν· σμήνη Ἀλβανῶν καὶ Ἀσιανῶν ἐξῆλθαν διὰ μιᾶς ἐκ τῶν ἐν ταῖς ὑπωρείαις σκηνωμάτων, καὶ ὠθοῦντο πρὸς τὰ κάτω ὑπὸ τὴν μάστιγα τῶν ἱππέων· καὶ αὐτὸς ὁ Κιουταχῆς, ἀφήσας τὴν σκηνήν του, καὶ παρακολουθούμενος ὑπὸ τῆς φρουρᾶς του, κατέβη εἴς τι τῶν

πλησιεστέρων τοῦ τείχους κανονοστασίων. Ἐξήφθη ἡ μάχη ὑπὸ τοὺς ἰδίους ὀφθαλμούς του, καὶ ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς μάχης ἐφώρμησαν οἱ ἐκλεχθέντες Ἀλβανοὶ καὶ Γκέγκαι ἐπὶ τὸ τεῖχος, ἀλλὰ πολλὰ παθόντες ἀπεκρούσθησαν. Μετὰ τὴν ἀπόκρουσιν ἔπαυσεν ἔσωθεν ὁ πυροβολισμὸς ἐπὶ τοῦ μετώπου τοῦ τείχους, πλὴν τοῦ ἐπὶ τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου, καὶ οὐδεὶς ἐφαίνετο οὐδ' ἠκούετο κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος· Ὁ Κιουταχῆς, ὑποθέσας ὅτι ὅλη ἡ φρουρὰ συνέῤῥευσεν εἰς τὸ προτείχισμα ἐκεῖνο καὶ ἄφησε τὰς ἄλλας θέσεις κενάς, διέταξε τοὺς ἔμπροσθεν τοῦ προτειχίσματος τοῦ Μακρῆ, τοῦ κανονοστασίου τοῦ Ῥήγα, καὶ τοῦ καρκινοειδοῦς προφράγματος ν' ἀναβῶσι τὰ τείχη. Ὑπήκουσαν. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες, οἱ ἐξ ἐπίτηδες καθήμενοι ἀφανεῖς καὶ σιωπηλοὶ ὄπισθεν τοῦ τείχους ἐκείνου τοῦ μέρους, ἀφ' οὗ τοὺς ἄφησαν καὶ ἐπλησίασαν, ἀνηγέρθησαν διὰ μιᾶς ὅλοι, τοὺς κατέπληξαν φανέντες αἰφνιδίως, τοὺς ἀντέκρουσαν τολμηρῶς, καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ὀπισθοδρομήσωσι καὶ καταφύγωσιν εἰς τὰ χαρακώματά των. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ ἀκατάπαυστος διετηρεῖτο ὁ πυροβολισμὸς ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου, καὶ πάμπολλοι Τοῦρκοι, ἱστάμενοι ἐπὶ τοῦ ὑψώματος τῆς ἑνώσεως, ὑφ' ὃ παρετείνετο ἡ μεγάλη ὑπόνομος, ἐμάχοντο. Ἀνάπτει ἐν τούτοις ἡ μεγάλη αὕτη ὑπόνομος, σείεται αἴφνης τὸ ἔδαφος, διαῤῥήγνυται ἡ γῆ, ἐκθρώσκει ζοφώδες νέφος ἐκ τῶν κόλπων αὐτῆς κατασκοτίζον τὴν ἀτμοσφαῖραν, πίπτουν μετ' ὀλίγον ἄνωθεν πέτραι, χώματα, κεφαλαί, σκέλη, χεῖρες, πόδες, καταβαίνει τὸ ζοφῶδες ἐκεῖνο νέφος, σκεπάζει καὶ πνίγει ὅσους ἡ ὑπόνομος ἐπὶ τῆς ἐκρήξεως δὲν διεμέλισεν, οἱ μύδροι, αἱ κανονόσφαιραι καὶ αἱ τουφεκόσφαιραι διαχέονται τῇδε κἀκεῖσε, διασκορπίζονται οἱ Τοῦρκοι κακὴν κακῶς, τὸ ξίφος τῶν Ἑλλήνων τοὺς καταδιώκει καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἀνα-

τετραμμένα χαρακώματά των, καὶ μόνα ὅσα χάσματα ἤνοιξεν ἡ ἐκπυρσοκρότησις, καὶ μόνα ὅσα χώματα αὕτη συνεσώρευσεν ἀναχαιτίζουν τὴν ἐπὶ τὰ πρόσω ὁρμὴν τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Τοῦρκοι, πολλὰ παθόντες, ἐπανῆλθαν εἰς τὰ ἐρείπια τοῦ ὑψώματος τῆς ἑνώσεως ἐγκαταλειφθέντα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἐκίνουν γυμνὰ τὰ ξίφη, κομπορρήμονοῦντες καὶ ἀπειλοῦντες τοὺς μακρὰν ἱσταμένους νικητάς. Ἐγέλων οὗτοι ἐπὶ τῇ κομπορρήμοσύνῃ καὶ τῇ ἀπειλῇ των, καὶ μὴ θέλοντες νὰ τοὺς τουφεκίζωσιν ἐλεοῦντες δῆθεν αὐτοὺς ὡς δειλοὺς καὶ ἀπειροπολέμους, ἐπέρριπταν μόνον ξύλα, πέτρας, βώλους, καὶ κατεγίνοντο λαφυραγωγοῦντες. Ἀφ' οὗ δὲ ἔπαυσεν ἡ λαφυραγωγία, κατέβησαν οἱ ἐργάται εἰς τὴν ὑπόνομον καὶ κυλίοντες χώματα πρὸς ἐπιπέδωσιν χασμάτων καὶ ὑψωμάτων, ἐξώρυξαν μεταξὺ πολλῶν νεκρῶν δύο ζῶντας Χριστιανοὺς ἐργάτας. Πεντακόσιοι καὶ ἐπέκεινα ἐθανατώθησαν τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἐν οἷς καὶ πολλοὶ ἀξιωματικοὶ ὡς εἰκάζετο ἐκ τῶν λαφυγαγωγηθέντων ὅπλων καὶ φορεμάτων· ἄδηλος δὲ ὁ ἀριθμὸς τῶν πληγωθέντων, ἐν οἷς καὶ ὁ Σέβρανης καὶ ὁ Ἀσλάμπεης· ἐθανατώθησαν καὶ 15 ἐκ τῆς φρουρᾶς καὶ ἐπληγώθησαν 35, ἐν οἷς καὶ ὁ Κωσταντῆς Τσαβέλλας, ὁ Θανάσης Ζέρβας καὶ ὁ δεκαεξαετὴς ἀνδρόπαις Ἀντώνης Μπάκας, ἀριστεύσας καὶ κατὰ τὴν ἔφοδον τῆς 21 ἰουλίου, καθ' ἣν ἀφήρπασε δύο τουφέκια ἐκ τῶν χειρῶν τῶν ἐχθρῶν.

Τὰ μεγάλα παθήματα τῶν Τούρκων κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἐθεωρήθησαν ὡς ἡ καταστροφὴ ὅλης τῆς ἐκστρατείας, διὰ τοῦτο ἔπαυσαν οἱ συνήθεις ἀλαλαγμοί, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ λειποταξία καὶ ἡ ἀθυμία τοῦ στρατοπέδου, οἱ πλεῖστοι τῶν κατὰ τὸ Ἀνατολικὸν καὶ τὰς ὄχθας τοῦ Ἀχελῴου καί τινες τῶν ἐκτὸς τοῦ Μεσολογγίου ἔκαυσαν τὰς καλύβας των καὶ ἀνεχώρησαν, οἱ δὲ ἐναπομείναντες οὔτε προχώ-

ματα ἐφρόντιζαν νὰ ὑψώσωσιν, οὔτε κανονοστάσια νὰ ἐγείρωσιν· ἀποστρεφόμενοι δὲ παντὸς εἴδους κίνημα κατὰ τοῦ τείχους κατέπαυσαν διὰ μιᾶς ὅλας τὰς πρὸς βλάβην αὐτοῦ ἐργασίας, καὶ καταγινόμενοι μόνον εἰς τὰς πρὸς ἰδίαν ὑπεράσπισιν, ἐπεχείρησαν νὰ μετασχηματίσωσιν εἰς μικρὸν φρούριον τὸ ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου κανονοστάσιον· ἦσαν δὲ καὶ αἱ τροφαὶ καὶ τὰ πολεμεφόδια αὐτῶν ἐν τῷ τελειοῦσθαι· αἱ Πάτραι καὶ ἡ Ναύπακτος, ὅθεν ἄλλοτε ἐπρομηθεύοντο, ἔπασχαν ἔλλειψιν αὐτῶν διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν θαλάσσιον πολιορκίαν· αἱ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς δίοδοι, δι' ὧν τοῖς ἐστέλλοντο ἐκ Πρεβέζης καὶ ἄλλοθεν, οὐδ' αὐταὶ ἦσαν ἀσφαλεῖς· ἐστήριζαν δὲ οἱ πολιορκηταὶ ὅλας τὰς ἐλπίδας των ἐπὶ τῇ συνδρομῇ τοῦ στόλου, ἀλλ' ὁ στόλος δὲν ἐφαίνετο· τὴν δὲ ἐκ τῶν ἐπανειλημμένων ἀποτυχιῶν καὶ τῆς ὀλίγης καὶ κακῆς τροφῆς ἀθυμίαν τοῦ στρατοπέδου ηὔξανεν ἔτι μᾶλλον ἡ ἐπικρατοῦσα νόσος καὶ ἡ ταλαιπωρία.

Ἐν ᾧ δὲ τὰ τῶν Τούρκων ἦσαν τοιαῦτα, τὰ τῆς ἑλληνικῆς φρουρᾶς εἶχαν κάλλιστα. Τὴν 7 αὐγούστου εἶχαν μεταβιβασθῇ ἐκ Κρυονερίου διὰ θαλάσσης εἰς τὴν πολιορκουμένην πόλιν ὁ Κίτσος Τσαβέλλας, ὁ Γεωργάκης Βαλτινὸς καὶ ὁ Κώστας Φωτομάρας μετὰ τῶν περὶ αὐτοὺς πρὸς ἐνδυνάμωσιν τῆς φρουρᾶς· ἦλθαν τὴν 13 σεπτεμβρίου καὶ οἱ περὶ τὸν Σαδήμαν, Πάτσην, Χατσῆ Πέτρον καὶ Γιαννάκην Στράτον, ὥστε ἡ ἐξ αἰτίας τῶν φόνων, τῶν ἀσθενειῶν, τῶν ταλαιπωριῶν καὶ τῶν φυσικῶν θανάτων ἐντὸς τῆς πόλεως λειψανδρία ἀνεπληρώθη. Ἡ δὲ θάλασσα ἠνεῳγμένη ἐπρομήθευε τὴν φρουρὰν παντὸς ἀναγκαίου. Τὴν 21 αὐγούστου εἶχε φθάσει εἰς τὸν λιμένα τοῦ Μεσολογγίου τὸ πλοῖον τοῦ Μπρούσκου· τὴν 25 σεπτεμβρίου ἔφθασε τὸ τοῦ Λαλεχοῦ, καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας τὸ τοῦ Μισεγιάννη, φέροντα καὶ τὰ τρία τρόφιμα καὶ πολεμεφόδια· ἡ δὲ ἐνώπιον τῆς

φρουρᾶς τροπὴ τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου ἐπὶ τῷ ἐμφανισμῷ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐλπιδοποίει ὅτι, καὶ ἂν ἐφαίνετο ἐκ δευτέρου ὁ ἐχθρικὸς στόλος, καὶ ἐκ δευτέρου θ' ἀπεπέμπετο ἄπρακτος.

Ἀλλ' ὅσον κακὴ καὶ ἂν ἦτον ἡ θέσις τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου, ὁ ἀρχηγὸς αὐτοῦ, ὁ μηδαμῶς τὸν προκάτοχόν του Βρυώνην, τὸν ἄλλοτε πολιορκήσαντα τὸ Μεσολόγγι ὁμοίαζων, ἠγωνίζετο πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως νὰ ἐμποδίσῃ τὴν διάλυσίν του, καὶ ἐπειδὴ ὄχι μόνον ἀνωφελῆ ἀλλὰ καὶ ἐπικίνδυνον ἐθεώρει τὴν διατήρησιν τῶν πλησίον τοῦ τείχους θέσεών του, διενοήθη νὰ ἀναστρατοπεδεύσῃ πρὸς τὰς ὑπωρείας καὶ ἐπαναλάβῃ τοὺς εἰς βλάβην τῆς φρουρᾶς ἀγῶνάς του, φανέντος τοῦ στόλου. Οἱ Ἕλληνες ἔμαθαν ὅ,τι ἐμελέτα ὁ ἐχθρός, καὶ τὴν 19 σεπτεμβρίου συνῆλθαν πολιτικοὶ καὶ πολεμικοὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος πρὸς σύσκεψιν περὶ τοῦ πρακτέου, ἂν ἐπέμενεν ὁ Κιουταχῆς εἰς τὴν πολιορκίαν, διαρκοῦντος τοῦ χειμῶνος· ὅλοι δὲ ὁμοθυμαδὸν ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιμείνωσι μέχρι τέλους. Τὰ πράγματα ἀπέδειξαν ὅτι δὲν εἶχαν νὰ φοβηθῶσιν εἰμὴ τὴν πεῖναν· ἀλλ' ὁ ἐπίφοβος οὗτος ἐχθρὸς ἠπείλει τὴν ὥραν ἐκείνην τοὺς ἐχθροὺς μᾶλλον ἢ αὐτούς.

Τὴν δὲ 21 ἐρρίφθη ἔξωθεν ἐπιστολὴ εἰς τὸ καρκινοειδὲς πρόφραγμα, δι' ἧς ἐζήτουν οἱ Τοῦρκοι συνομιλίαν. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἀντερρίφθη εἰς τὰ ἐχθρικὰ χαρακώματα καὶ ἐρρέθη εἰς ἀπάντησιν ὅτι "οἱ "Ἕλληνες δὲν εἶχαν ἄλλην συνομιλίαν μετὰ τῶν "Τούρκων, εἰμὴ τὴν διὰ τῶν ὅπλων." Τὴν τρίτην δὲ ἡμέραν μετὰ τὴν ἀπάντησιν ταύτην ἄναψαν οἱ Ἕλληνες ὑπόνομον ὑπὸ τοῦ Σωτηροπούλου παρασκευασθεῖσαν, ἀρχομένην ἀπὸ τῆς διαῤῥωγῆς τοῦ προτειχίσματος τοῦ Μπότσαρη καὶ παρατεινομένην μέχρι τῶν ἐχθρικῶν χαρακωμάτων, καὶ κατέστρεψαν

δι' αὐτῆς τὰ ἐφιστάμενα χαρακώματα καὶ πολλοὺς τῶν φυλαττόντων αὐτά· ἐφόνευσαν δὲ καί τινας τῶν ἐντὸς τῶν παρὰ τὴν ὑπονόμον χαρακωμάτων μετὰ τὴν ἔκρηξιν αὐτῆς μυδροβολοῦντες καὶ τουφεκίζοντες. Οἱ δὲ Τοῦρκοι, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὸ ἐπὶ τῆς προτέρας μάχης τέχνασμα τῶν Ἑλλήνων καὶ φοβούμενοι μὴ πάθωσιν ὅ,τι τότε ἔπαθαν, ὠπισθοδρόμησαν φονεύσαντες δύο Ἕλληνας καὶ πληγώσαντες τρεῖς.

Τὰ κατορθώματα τῆς φρουρᾶς τοῦ Μεσολογγίου ἐφιλοτιμήθη νὰ μιμηθῇ ἐν μέρει τὸ νεοσύστατον καὶ ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ αὐξάνον στρατόπεδον ἐν Ἀκαρνανίᾳ. Ἐκτὸς μικρῶν τινων ἄλλων εὐτυχῶν ἐπιδρομῶν, ἔπεσαν οἱ συγκροτοῦντες αὐτὸ τὴν 28 αἴφνης ἐπὶ τοὺς ἐν Καρβασαρᾷ ἐστρατοπεδευμένους Τούρκους. Τριακόσιοι ἐχθροί, κατὰ τὴν πρὸς τὴν φρουρὰν τοῦ Μεσολογγίου ἐπιστολήν των, ἐφονεύθησαν, οἱ δὲ διασωθέντες ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν, ἐξ ὧν καί τινες ἐπνίγησαν· 200 κάμηλοι ἦσαν ἐν τῷ ἐχθρικῷ ἐκείνῳ στρατοπέδῳ εἰς μεταβίβασιν τῶν ἐκ Πρεβέζης καὶ Ἄρτης στελλομένων τροφῶν· ἐξ αὐτῶν 70 ἐσκοτώθησαν, αἱ δὲ λοιπαὶ καὶ 80 σκευοφόροι ἡμίονοι καὶ ἵπποι καὶ 30 κέλητες ἔπεσαν εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν.

Ἡ δὲ ἀκάματος φρουρὰ ἡτοίμασεν ἄλλην ὑπόνομον ὑπὸ τὸ ἐναπομεῖναν μέρος τοῦ περιφήμου ὑψώματος τῆς ἑνώσεως διὰ τῶν ἐντέχνων ἐργασιῶν τοῦ γνωστοῦ ὑπονομοποιοῦ Κώστα ἐλθόντος πρό τινων ἡμερῶν εἰς τὴν πόλιν. Ἐπιφωσκούσης τῆς 1 ὀκτωβρίου, ἤρχισεν ἡ φρουρὰ νὰ τουφεκίζῃ καὶ κανονοβολῇ καθ' ὅλην τὴν δεξιὰν πτέρυγα τοῦ τείχους· ἀπέβλεπε δὲ ὁ πυροβολισμὸς εἰς τὸ νὰ ἐπαναφέρῃ τοὺς ἐχθροὺς εἰς τὰς θέσεις των. Μετ' ὀλίγον ἔπαυσεν ὁ πυροβολισμὸς καί, ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου, ἄναψαν οἱ Ἕλληνες τὴν ὑπόνομον· μικρὸν κρότον ἐπροξένησεν ἡ ἔκρηξίς της ὄντων τῶν ἐπικειμένων

χωμάτων φερτῶν· ἀλλ' ἐπέφερε μεγάλην βλάβην, διότι τὸ σχῆμά της ἦτον ἐπίμηκες, καὶ παρετείνετο μέχρι τουρκικοῦ τινος καφφενείου, ὅπου ἦσαν πολλοὶ ἐχθροί. Ἀνετράπη δὲ καὶ τὸ ἥμισυ τῆς ἐξ ἀριστερῶν πλευρᾶς τοῦ ὑψώματος, τῆς μόνης ἥτις ἐσώζετο, διεμελίσθησαν οἱ ἐπ' αὐτῆς, καὶ πολλοὶ ἐκαλύφθησαν ὑπὸ τὴν ἀνυψωθεῖσαν καὶ καταπεσοῦσαν τοῦ πηλοῦ νεφέλην. Μετὰ δὲ τὴν ἔκρηξιν οἱ Ἕλληνες ἤρχισαν νὰ κανονοβολῶσι, νὰ βομβοβολῶσι, καὶ νὰ τουφεκίζωσιν· ἰδόντες δὲ ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἐγκατέλιπαν τὰ χαρακώματά των καὶ ἔτρεχαν εἰς τὰ ἄνω, ἐξεπήδησαν τοῦ τείχους, τοὺς κατεδίωξαν μέχρι 300 ὀργυιῶν καὶ ἐπανῆλθαν φέροντες κεφαλάς, ὅπλα, φορέματα καὶ σημαίας· 3 Ἕλληνες ἐφονεύθησαν καὶ 16 ἐπληγώθησαν· ἐφονεύθησαν καὶ 4 γυναῖκες ἐν τῇ πόλει, ἐμπεσούσης σφαίρας 60 λιτρῶν. Τὴν δὲ νύκτα τῆς 5, καθ' ἣν ῥαγδαία βροχὴ ἔπιπτε καὶ βαθεῖα σιωπὴ ἐπεκράτει καθ' ὅλον τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, ἐρρίφθησαν ἔσωθεν ἐπὶ τοὺς ἐχθρικοὺς προμαχῶνας βομβίδες· καὶ κατὰ μὲν τὴν ἔκρηξιν τῆς πρώτης ἠκούσθησαν κραυγαί, ἀλλὰ κατὰ τὴν τῆς δευτέρας καὶ τῆς τρίτης οὐδεμία. Ἀποροῦντες οἱ Ἕλληνες διὰ τὴν ἀσυνήθη σιγὴν ἐπήδησαν ἔξω, ηὗραν τὰ ἐχθρικὰ ὀχυρώματα παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν κενά, ἔκαυσαι τὰ ξύλινα παραπετάσματα, κατέστρεψαν τοὺς προμαχῶνας καὶ εἰσέφεραν τὴν εὑρεθεῖσαν ξύλινον ὕλην.

Φαίνεται ὅτι ἐξ αἰτίας τῶν κατὰ τὴν 1 ὀκτωβρίου συμβάντων ἀπηλπίσθησαν οἱ ἐχθροί, καὶ κατέλιπαν τοὺς προμαχῶνας, τὰ χαρακώματα, τὰ ἀπέναντι τῶν δύο ἄκρων τοῦ προτειχίσματος δύο κανονοστάσια καὶ ἀνεστρατοπέδευσαν εἰς τὰς ὑπωρείας· ὀλίγοι δέ, προφυλακὴ τοῦ στρατοπέδου, ἔμειναν φρουροὶ τῶν ἀφισταμένων 300 ἕως 400 ὀργυιὰς τοῦ τείχους κανονοστασίων. Τοιουτοτρόπως ἤρθη ἡ στενὴ ἐξάμηνος πολιορκία, καὶ οἱ Ἕλληνες, περιφερόμενοι ἐκ-

τοτε ἐλευθέρως ἔξω τοῦ τείχους, ἔβοσκαν τὰ κτήνη των ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ἀλαζόνος Κιουταχῆ, κατηδάφιζαν τὰ ἔργα του, ἀνώρυτταν τὴν τάφρον καὶ ἐπεσκεύαζαν τὸ τεῖχος. Ἀθλία ἦτον ἡ κατάστασις τοῦ τείχους ἐπὶ τῆς ἀπομακρύνσεως τοῦ ἐχθροῦ. Ἰδοὺ τί ἀνέφερεν ὁ τειχοποιὸς Κοκκίνης περὶ αὐτοῦ πρὸς τὴν διευθύνουσαν τὰ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος ἐπιτροπὴν τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν τῆς ἀναστρατοπεδείας.

" Ἐξῆλθον σήμερον κατὰ τὸ ἀπαραίτητον χρέος " μου διὰ νὰ ἐξετάσω τὴν κατάστασιν τοῦ προτειχί- " σματος καὶ νὰ δώσω ὀρθὴν καὶ ἀκριβῆ ἰδέαν τῶν " μηχανημάτων, διὰ τῶν ὁποίων ὁ ἐχθρὸς καταφρο- " νῶν πᾶσαν ἀντίστασιν ἔκαμε τοσάκις ἀπόπειραν " τοῦ νὰ κυριεύσῃ δι' ἐφόδου τὸ τεῖχός μας. Εἰς τὸ " περιτείχισμα λοιπὸν τοῦ Μπότσαρη ἐπροξένησεν " ὁ ἐχθρὸς χαλάστραν βατήν (brèche praticable). " Εἰς τὴν αὐτὴν εὑρίσκονται κατηγορίαν καὶ τὰ " περιενδεδυμένα κανονοστάσια τοῦ Κοραῆ, τοῦ " Ἰγνατίου, τοῦ Κοκκίνη καὶ τοῦ Μακρῆ· τὸ μεταξὺ " τῶν κανονοστασίων φράγμα (courtine) ὑπέφερεν " ὡσαύτως ἄκραν φθοράν, ἐξ οὗ ἐναργῶς φαίνεται " ὅτι τὸ μέτωπον τοῦ περιτειχίσματος ἔπαθε τὴν " μεγαλειτέραν βλάβην· ἀπὸ δὲ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς " ὅλα τῶν ἐχθρῶν τὰ κινήματα διευθύνθησαν κατὰ " τοῦ κανονοστασίου τοῦ Φραγκλίνου, ἐπονομαζο- " μένου κεραυνοβόλος, διὰ τοῦ κολοσσαίου ἐκείνου " ἔργου τοῦ ὑψώματος τῆς ἑνώσεως. Ὁμοίως καὶ " ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς ἡ δίοδος τῆς γενικῆς " ἐφόδου (la descente) κατεσκευάσθη διὰ τοῦ πλη- " ρώματος τῶν τάφρων ἔμπροσθεν τῶν κανονοστα- " σίων τοῦ Μακρῆ, Ῥήγα καὶ Μονταλεμπέρτου."

Ἰδοὺ καὶ ὅσα ὁ ἴδιος ὀχυροποιὸς ἀνέφερε περὶ τῶν ἔργων τῶν Τούρκων, ἀφ' οὗ τὰ ἐπεσκέφθη.

" Καθ' ὅσον ἠμπορεῖ κάθε εἰδήμων νὰ παρατη-

" ρήσῃ, τὰ χαρακώματα τῶν Τούρκων δὲν ἔχουν
" οὐδεμίαν κανονικὴν τάξιν (ἐννοῶ πάντοτε τὴν
" τάξιν τοῦ προσβάλλειν τὰ τείχη κατὰ τὰς νεω-
" τέρας ἐφευρέσεις τῶν μηχανικῶν). Εἶναι ἀληθὲς
" ὅτι ὁ ἐχθρὸς μετεχειρίσθη τὰς ἑλικοειδεῖς γραμμάς,
" τὰς παραλλήλους, τὰς πλευρικὰς τῶν κανονοστα-
" σίων, ἀλλὰ τὰ πάντα ἦσαν σχεδιασμένα χωρὶς τὴν
" παραμικρὰν ἀναλογίαν· δὲν εἶναι ἄλλο τι τὸ σύμ-
" παν τῶν γιγαντιαίων ἔργων εἰμὴ ἕνας λαβύρινθος
" τουρκικός, ἐργασίαι πολυχρόνιοι, προσθῆκαι, πα-
" ραπροσθῆκαι, προχαρακώματα, ἀντιχαρακώματα,
" πράξεις χωρὶς ἁρμονίαν, κατασκευαὶ χωρὶς λόγον,
" καὶ ἐν συντόμῳ τὰ πάντα εἶναι μία σύγχυσις καὶ
" ἕνας κυκεὼν καθ' ὅλους τοὺς λόγους.

" Ὅσον περὶ τοῦ ὑψώματος τοῦ ὀχυρώματος (la
" digue d'union) βλέπει τις ἐκ τοῦ ἔσωθεν ἀφ'
" ἑνὸς μέρους τριῶν ὀργυιῶν πλάτος καὶ ἀφ' ἑτέρου
" τεσσάρων καὶ πέντε ἥμισυ. Εἰς ὀγδοήκοντα ὀρ-
" γυιῶν ἀπόστασιν διακόπτεται ἐν τῷ μέσῳ ἀπὸ μίαν
" γωνίαν 120 περίπου βαθμῶν καὶ πρὸς τὸ πρό-
" χωμα (saillant) τοῦ κανονοστασίου εἶναι ὀχυρω-
" μένη ἡ δεξιὰ γραμμὴ καὶ ἀπὸ μεσότειχα (tra-
" verses). Τοῦτο δὲ μόνον τὸ ἔργον εἶναι ἄξιον
" προσοχῆς τινος, καθότι διὰ τὴν κατασκευήν του
" ἄλλο δὲν ἔκαμαν παρὰ ἔσκαψαν τρεῖς περίπου
" πόδας, καὶ ὅλα τὰ ἀναγκαῖα χώματα διὰ τὴν κατα-
" σκευὴν τοῦ τοιούτου εἴδους ὑπογείων παραπετα-
" σμένων μετεφέρθησαν ἀλλαχόθεν. Εἶναι τῳόντι
" παράδοξον τὸ ἔργον τοῦτο, εἶναι ὅμως Τούρκων."

Τοιαύτη ἦτον ἡ κατάστασις τῶν ὀχυρωμάτων καὶ τῶν πολιορκητῶν καὶ τῶν πολιορκουμένων καθ' ὃν καιρὸν ἐτελείωσεν ἡ πρώτη περίοδος τῆς πολιορκίας.

1825–26.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΗ.

Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.—Περίοδος δευτέρα.

Ὁ δὲ ὀθωμανικὸς στόλος, ἀφ' οὗ ἔγεινεν ἄφαντος τὸν ἰούλιον ἀπέμπροσθεν τοῦ Μεσολογγίου, ἔπλευσε κατ' εὐθεῖαν εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὅπου ὁ Μεχμὲτ-Ἀλῆς ἡτοίμαζε νέαν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ ὠργάνιζε πρό τινος καιροῦ καὶ ἄλλα τακτικὰ στρατεύματα ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τῶν Γάλλων στρατηγῶν Βογέρου καὶ Λιβρόνου. Λόγος δὲ διεδόθη ὅτι ἡ νέα αὕτη ἐκστρατεία ἡτοιμάζετο κατὰ Σπετσῶν καὶ Ὕδρας· διὰ τοῦτο οἱ πρόκριτοι τῶν δύο νήσων κατέβαλαν πᾶσαν φροντίδα πρὸς ἐξασφάλισιν αὐτῶν μεταφέροντες ἔξωθεν στρατεύματα.

Ἀφ' οὗ δὲ τὰ πάντα παρεσκευάσθησαν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἀπέπλευσαν τὴν 5, 6 καὶ 7 ὀκτωβρίου 145 πλοῖα ὑπὸ τὸν καπητάμπασαν. Ἐξ αὐτῶν τὰ 79 ἦσαν πολεμικά· βυζαντινὰ μὲν ἐννέα φρεγάται, ἐννέα κορβέτται, δέκα βρίκια, καὶ τρεῖς γολέττται· ἀλγερινὰ δὲ δύο φρεγάται, δύο κορβέτται καὶ μία γολέττα· μία δὲ κορβέττα, ἓν βρίκι, καὶ δύο γολέττται τριπολινά· ἦσαν καὶ αἰγύπτια δύο φρεγάται, μία κορβέττα, δεκαὲξ βρίκια, ἐννέα γολέττται, ἓν ἀτμόπλουν φέρον τρία κανόνια, καὶ δέκα πυρπολικά· τὰ δὲ λοιπὰ ἦσαν φορτηγά, 36 αἰγύπτια καὶ 30 ὑπὸ σημαίας χριστιανικάς. Τὰ πλοῖα ταῦτα παρέλαβαν δεκακισχιλίους στρατιώτας, ἐξ ὧν ὀκτακισχίλιοι ἦσαν νεοσύλλεκτοι τακτικοὶ Ἄραβες, ὀκτακόσιοι ἄτακτοι Τοῦρκοι καὶ

χίλιοι διακόσιοι ἱππεῖς. Ἔφεραν δὲ πολλὰς τροφὰς καὶ πολλὰ πολεμεφόδια. Ἡ ἐκστρατεία αὕτη κατευοδώθη ἀνενόχλητος τὴν 24 ὀκτωβρίου εἰς τὸν λιμένα τοῦ Νεοκάστρου.

Ἡ ἔλευσις τῆς νέας ταύτης ἐχθρικῆς δυνάμεως ἐθάῤῥυνε τὸν φιλόδοξον, τὸν πολεμομανῆ, καὶ τὸν ἐπὶ τῇ εὐτυχεῖ ἐκβάσει τῶν κατὰ τὴν Πελοπόννησον ἐπιχειρημάτων του ἐπαιρόμενον Ἰβραήμην εἰς τὸ νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ χειμῶνος ὅ,τι δὲν ἐδυνήθη νὰ κατορθώσῃ ἐπὶ τοῦ καλοκαιρίου ὁ ἀξιώτερος ἀρχιστράτηγος τοῦ σουλτάνου, τὴν ἅλωσιν τοῦ Μεσολογγίου· ἀφήσας δὲ φρουρὰν ἱκανὴν ἐν Τριπολιτσᾷ καὶ ἐν τοῖς μεσσηνιακοῖς φρουρίοις ἔβαλεν εἰς κίνησιν τὰ λοιπὰ στρατεύματα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, καὶ ἄλλα μὲν αὐτῶν καθὼς καὶ τὸ πυροβολικὸν ἔστειλε διὰ θαλάσσης ὑπὸ τὴν συνοδίαν τοῦ στόλου, ἄλλα δὲ συμπαρέλαβεν αὐτὸς διὰ ξηρᾶς· καὶ ὁ μὲν στόλος ἀπάρας τὴν 3 καὶ 4 νοεμβρίου ἐκ Νεοκάστρου ἐφάνη τὴν 6 ἔξωθεν τοῦ Μεσολογγίου· αὐτὸς δὲ διέβη ἀνενόχλητος τὸ Κλειδί, καὶ τὴν 8 ἔφθασεν εἰς Ἀγουλινίτσαν, ὅπου μαθὼν ὅτι κατέφυγαν εἰς τὰ ἐν τῇ λίμνῃ αὐτῆς νησίδια πάμπολλοι κάτοικοι τῶν πλησιοχώρων μερῶν, διέταξε τὴν κυρίευσιν αὐτῶν· καὶ πρῶτος αὐτὸς ἔφιππος καὶ παρακολουθούμενος ὑπὸ τοῦ ἱππικοῦ εἰσήλασεν εἰς τὴν λίμνην ἐξ ἑνὸς μέρους, τὸ δὲ πεζικόν του εἰσέδυσεν ἐξ ἄλλου. Βλέποντες δὲ οἱ ἐπὶ τῶν νησιδίων τὰ γινόμενα, ἐμβάντες εἰς πολλὰ μονόξυλα, ἀντέκρουσαν καὶ τοὺς ἱππεῖς καὶ τοὺς πεζοὺς γενναίως, καὶ πολλοὺς αὐτῶν ἐθανάτωσαν· διήρκεσεν ἡ μάχη σχεδὸν πανήμερος· οἱ ἱππεῖς ὑπέφεραν ὑπὲρ τοὺς λοιπούς, διότι ἐκόλλησαν οἱ ἵπποι των εἰς τὴν βορβορώδη λίμνην καὶ ἐβιάσθησαν νὰ καταβῶσιν· ἐξετραχηλίσθη καὶ ὁ Ἰβραήμης καὶ διεσώθη διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν δορυφόρων του· 127 ἐχθρικὰ πτώ-

ματα καὶ 80 ἵπποι εὑρέθησαν μετὰ τὴν μάχην ἐν τῇ λίμνῃ· ἔλειψαν δὲ καὶ 140 Ἕλληνες, ἐξ ὧν οἱ μὲν ἐφονεύθησαν πολεμοῦντες, οἱ δὲ ᾐχμαλωτίσθησαν, καὶ πολλαὶ γυναῖκες καὶ παιδία ἔπεσαν εἰς τὴν λίμνην αὐθόρμητοι καὶ ἐπνίγησαν εἰς ἀποφυγὴν ἀτιμίας καὶ ἀλλαξοπιστίας. Τὴν δὲ ὑστεραίαν ἐπέρασαν οἱ ἐχθροὶ τὸν Ἀλφειὸν καὶ ἔκαυσαν τον Πύργον. Ἐξεστράτευσαν συγχρόνως καὶ οἱ περὶ τὸν ἐν Πάτραις Ἰσούφην, ἔπεσαν αὐθημερὸν οἱ μὲν ἐντεῦθεν οἱ δὲ ἐκεῖθεν εἰς τὴν πόλιν τῆς Γαστούνης, τὴν ηὗραν ἔρημον, τὴν ἔκαυσαν καὶ διεσπάρησαν εἰς τὴν λοιπὴν ἐπαρχίαν καίοντες, λεηλατοῦντες, φονεύοντες καὶ αἰχμαλωτίζοντες· ηὗραν ὅμως κάπου ἀντίστασιν, πρὸ πάντων δὲ ἐν Βαρθολομιῷ, ὅπου ἐπιπεσόντες ὀλίγοι ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων. Οὗτοι, δράξαντες ἐπὶ τῆς ἀποκρούσεως τὴν εὐκαιρίαν, μετεκόμισαν τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα των εἰς Χλουμοῦτσι, καί τινες μὲν αὐτῶν ἐνδιέμειναν, ἄλλοι δέ, πλήρεις θάρρους διὰ τὴν ἐπιτυχίαν των, ἐπέστρεψαν αὐθεσπερὶ εἰς προφύλαξιν τοῦ χωρίου, ἂν ἐπανήρχοντο οἱ ἐχθροί. Τὴν ἐπαύριον ἐπανῆλθαν οἱ ἐχθροὶ πολυπληθέστεροι, ἐναπέκλεισαν τοὺς ἐπανελθόντας καὶ τοὺς ἐπολέμουν. Μαθόντες οἱ ἐν Χλουμουτσίῳ τὰ γινόμενα ἔστειλαν ἀμέσως 150 ἐκλεκτοὺς εἰς ἀντίληψιν τῶν κινδυνευόντων· ἀλλ' οὗτοι φθάσαντες εἰς τοὺς ἀμπελῶνας τοῦ χωρίου ἐκυκλώθησαν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, καὶ πολεμοῦντες γενναίως ὅλοι σχεδὸν ἀπωλέσθησαν, συναπωλέσθησαν καὶ 56 ἐκ τῶν ἐντὸς τοῦ χωρίου δι' ὅλης τῆς ἡμέρας πολεμησάντων· ἔπαθαν καὶ οἱ ἐχθροὶ βαρεῖαν ζημίαν.

Προχωροῦντες δὲ οἱ περὶ τὸν Ἰβραήμην ἔφθασαν τὴν 17 παρὰ τὸ μεταξὺ Ῥίου καὶ Ἀντιῤῥίου στόμιον τοῦ κορινθιακοῦ κόλπου, ὅπου καὶ ἐσκήνωσαν· καὶ οὗτος μὲν ἐπέρασεν εἰς Ναύπακτον πρὸς ἔντευξιν τοῦ καπητάμπασα καὶ τοῦ Κιουταχῆ περιμενόντων

αὐτὸν ἐκεῖ, καὶ διέταξε τὸν Χουσεήμπεην νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Γαστούνης, νὰ καλέσῃ τοὺς κατοίκους εἰς ὑποταγὴν καὶ νὰ κυριεύσῃ διὰ τῆς πειθοῦς ἢ τῆς βίας τὰς ἐπὶ τῆς παραλίας κρατουμένας ὑπ' αὐτῶν εἰσέτι θέσεις. Ὁ δὲ ἐν Πάτραις Ἰσούφης, ὁ δι' ὅλης τετραετίας εὐτυχῶς ἀγωνισθείς, ἀπεχαιρέτησε ταῖς ἡμέραις ἐκείναις τὴν Πελοπόννησον κληθεὶς εἰς τὴν σατραπείαν τῆς Μαγνησίας· τὸν διεδέχθη δὲ ὁ Δελῆ Ἀχμέτπασας.

Μεθ' ἡμέρας δ' ἑπτὰ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου ἔξωθεν τοῦ Μεσολογγίου, ἐφάνη καὶ ὁ ἑλληνικὸς ὑπὸ τὸν Μιαούλην πλέοντα ἐπὶ τοῦ Θεμιστοκλέους, διότι τὸ πλοῖόν του, συγκρουσθὲν μετά τινος ἄλλου καὶ βλαφθέν, ἐστάλη εἰς Ὕδραν πρὸς ἐπισκευήν. Ἀλλ' ἐν ᾧ τὰ ὀθωμανικὰ πολεμικὰ πλοῖα ἦσαν 90, ἐν οἷς πολλαὶ φρεγάται καὶ κορβέτται, τὰ ἑλληνικὰ ἦσαν 2 τρικάταρτα καὶ 25 βρίκια καὶ γολέτται· ἦσαν δὲ ὅλα ὑδραϊκά, καὶ ἀνεμένοντο ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ καὶ τὰ τῶν ἄλλων νήσων. Ἀλλ', ἂν καὶ τόσον δυσανάλογος ὁ ἀριθμός, τὰ ἑλληνικὰ ὥρμησαν τὴν 13 ἐπὶ τὰ ὀθωμανικὰ πλέοντα ὑπὸ τὸ ἀκρωτήριον τοῦ Πάπα καὶ ἐναυμάχησαν. Κατὰ τὴν ναυμαχίαν ταύτην ἔσπασεν ἓν τῶν κανονίων τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ ἐσκότωσε καὶ ἐπλήγωσεν 11 ναύτας. Τὴν δὲ ἐφεξῆς νύκτα ἐκάθησε πρὸς τὰς Σκρόφας τὸ πλοῖον τοῦ Ζάκα, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀντιλήψεως τῶν λέμβων τοῦ στόλου ἀνέπλευσε. Ἐπανελήφθη ἡ ναυμαχία καὶ τὴν ἐπαύριον, καθ' ἣν ὁ Μπούτης ἴθυνε τὸ πυρπολικόν του εἴς τινα κορβέτταν, ἀλλὰ πρὶν τὸ ἀνάψῃ, οἱ ἐχθροὶ κανονοβολοῦντες τοῦ ἔρριψαν κάτω τὰ κατάρτια. Τὴν δὲ 15 μαθὼν ὁ Μιαούλης ὅτι οἱ καταφυγόντες εἰς Χλουμοῦτσι ἐπὶ τῆς διαβάσεως τοῦ Ἰβραήμη κατεστενοχωροῦντο, ἔστειλε πλοῖον πρὸς μετακόμισιν αὐτῶν εἰς Κάλαμον. Ἔμαθε δὲ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὅτι ἡ φρουρὰ τοῦ Μεσολογγίου ἐστερεῖτο τροφῶν· καὶ ἀγοράσας διὰ συνεισφορᾶς ἰδίας καὶ

τῶν πλοιάρχων ἠγωνίζετο νὰ τὰς ἀποστείλῃ εἰς τὴν πόλιν· ἀλλ' ἠγωνίζοντο καὶ οἱ ἐχθροὶ εἰς ματαίωσιν τοῦ σκοποῦ του κατέχοντες τοὺς εἴσπλους τῆς λίμνης· ὥρμησαν δὲ τὴν 17 ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας πλεόντας ὑπὸ τὰς Σκρόφας, ἐναυμάχησαν ὑπὸ καλὸν ἄνεμον, ἀλλ' ἀπεμακρύνθησαν ἄπρακτοι· ἐναυμάχησαν καὶ τὴν ἐπιοῦσαν πρὸς τὸ αὐτὸ μέρος, καὶ μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἀπεμακρύνθησαν ἐπίσης ἄπρακτοι· ἑκάη δὲ κατὰ λάθος ἀνωφελῶς τὴν αὐτὴν νύκτα τὸ πυρπολικὸν τοῦ Δημαμᾶ. Τὴν δὲ 20 εἰσεβιβάσθησαν αἱ ἀγορασθεῖσαι τροφαὶ εἰς Μεσολόγγι ἐπὶ τῶν λέμβων τῶν διαφόρων πλοίων διὰ τοῦ Πεταλᾶ. Τὸ πρωῒ τῆς 21 ἔπλεαν τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα παρὰ τὰ νησίδια τοῦ Δραγαμέστου. Εὑρὼν ὁ ἐχθρικὸς στόλος καλὸν ἄνεμον ἐπέπλευσε μετὰ μεσημβρίαν, προπορευομένων τῶν πυρπολικῶν του· ἤρχισεν ἡ ναυμαχία· ἡ θέσις ἦτο στενὴ καὶ διάφορα πλοῖα ἑλληνικὰ ἠναγκάσθησαν νὰ διαπλεύσωσι τὰ νησίδια εἰς ἀντιπαράταξιν. Ἓν δὲ τῶν ἐχθρικῶν πυρπολικῶν ἔπλεεν ἐπὶ τὸ πλοῖον τοῦ Λαλεχοῦ· ἔτρεξαν αἱ λέμβοι τῶν ἑλληνικῶν πλοίων εἰς ἅλωσιν ἢ φθορὰν τοῦ πυρπολικοῦ, οἱ δὲ δειλοὶ καὶ ἀνεπιτήδειοι ναῦταί του ἰδόντες τὸν κίνδυνον, τὸ ἐγκατέλειψαν ἄκαυστον καὶ ἔφυγαν ἐμβάντες εἰς τὴν λέμβον, αὐτὸ δὲ ἔπεσεν εἴς τι νησίδιον, ὅπου οἱ Ἕλληνες τὸ ἔκαυσαν· ὁ δὲ ἐχθρὸς μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ πυρπολικοῦ του ἀπεμακρύνθη. Ἐν τῇ ναυμαχίᾳ ταύτῃ ἐσκοτώθησαν δύο πλοίαρχοι τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, ἐπληγώθησαν καὶ διάφοροι Ἕλληνες ναῦται καὶ ὁ πλοίαρχος Λάζαρος Πινότσης εἰς τὸν μηρόν. Τὴν 23 εἰσεβιβάσθησαν πάλιν ὀλίγαι τροφαὶ εἰς Μεσολόγγι διὰ τοῦ Πεταλᾶ. Τὴν δὲ 25 ἠκούσθησαν πολλοὶ τουφεκισμοὶ κατὰ τὴν Γλαρέντσαν. Ἐπλησίασεν ὁ Μιαούλης, καὶ μαθὼν ὅτι πολλοὶ τῶν ἐπὶ τῆς παραλίας κατοίκων τῆς ἐπαρχίας Γαστούνης, θέλοντες νὰ περάσωσι χάριν ἀσφα-

λείας εἰς Ζάκυνθον, ἐκινδύνευαν νὰ αἰχμαλωτισθῶσιν, ἔστειλε τὰς λέμβους καὶ ἔσωσε πολλοὺς αὐτῶν. Ἐν ᾧ δὲ οἱ ναῦται ἡτοιμάζοντο ν' ἀποβῶσιν πρὸς καταδίωξιν τῶν καταδιωκόντων, ἐφάνη ὁ ἐχθρικὸς στόλος· ἀνεκλήθησαν τότε οἱ ναῦται καὶ ἤρχισε περὶ τὴν ἑσπέραν ναυμαχία, καθ' ἣν εἷς τῶν πυρπολιτῶν, ὁ Θεοδωράκης Βώκου, βαστῶν τὴν πυρφόρον ἐσχάραν ἐντὸς τοῦ ἐφολκίου του ὑπὸ τὴν πρύμνην τοῦ πυρπολικοῦ του πλησίον ἐχθρικῆς φρεγάτας, ἔπεσεν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐπνίγη, ἀποκοπεισῶν τῶν δύο χειρῶν του ὑπὸ κανονοβολῆς· ἔπεσε δὲ εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν συγχρόνως καὶ τὸ πυρπολικόν του, κοπέντος δι' ἄλλης κανονοβολῆς τοῦ σχοινίου δι' οὗ ἐρυμουλκεῖτο, ἀλλ' οἱ ναῦται ὅλοι ἐσώθησαν. Τὴν νύκτα διεχωρίσθησαν οἱ στόλοι ἐπελθούσης τρικυμίας. Ὅσον δὲ μικρὸς καὶ ἂν ἦτον ὁ ἀριθμὸς τῶν ἑλληνικῶν πλοίων, ὅσον ὀλίγη καὶ ἂν ἦτον ἡ δύναμίς των, ἡ εὐτολμία τῶν ἐν αὐτοῖς κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ἐφάνη ἀξιοθαύμαστος. Ὄχι μόνον τὰ πλοῖα ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ πλοιάρια τόσον κατεφρόνουν τὸν ἐπὶ τῷ πλήθει καὶ τῷ μεγέθει τῶν πλοίων του ἀλαζονευόμενον ἐχθρόν, ὥστε ἐπὶ τῆς κατὰ τὴν 22 ναυμαχίας τὸ παρευρεθὲν πλοιάριον τοῦ μοιράρχου Κωνσταντίνου Τρικούπη (α) πλησιάσαν τὴν ἐχθρικὴν ναυαρχίδα ἤρχισε καὶ ἐκεῖνο νὰ κανονοβολῇ τὴν πρύμνην αὐτῆς. Ἐν τούτοις, οὔτε τροφὰς οὔτε πολεμεφόδια ἡ ὑδραϊκὴ αὕτη μοῖρα διὰ τὰς ἐπικρατούσας κακοκαιρίας ἐλάμβανεν, ἂν καὶ ἐν καιρῷ ἐξ Ὕδρας ἐστάλησαν, οὐδὲ τὰ τῶν Σπετσῶν πλοῖα διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἐφαίνοντο, ἂν καὶ ἐξέπλευσαν· ὥστε ὁ Μιαούλης ἠναγκάσθη νὰ ἐπαναπλεύσῃ εἰς τὰ ἴδια καὶ ν' ἀφήσῃ τὴν πόλιν τοῦ Μεσολογγίου ὑπὸ στενότατον ἀποκλεισμόν. Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας ἀπέπλευσεν εἰς τὰ ἴδια καὶ ἡ ἐν Πάτραις ὑπὸ τὸν καπητάμπασαν ἀλγερινὴ μοῖρα καὶ παρ' ὀλίγον κατε-

ποντίσθησαν ἔμπροσθεν τοῦ Πάπα δύο κορβέτται, ἐπελθούσης δεινῆς τρικυμίας.

Ἐν τούτοις, ὁ Χουσεήμπεης βαστῶν, καθ' ἃς ἔλαβε διαταγὰς παρὰ τοῦ Ἰβραήμη, διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς τὸ ξίφος καὶ διὰ τῆς ἄλλης τὰ ἀμνηστήρια, περιέτρεχε τὴν ἐπαρχίαν τῆς Γαστούνης· ἀλλὰ τὰ ἀμνηστήρια δὲν ἴσχυαν, καὶ τὸ ξίφος του ἐφαίνετο ἡ μόνη ἰσχύς του. Ἐκτὸς τῶν ἐπὶ τῆς διαβάσεως τοῦ Ἰβραήμη καταφυγόντων εἰς Χλουμοῦτσι, τινὲς κατέλαβαν καὶ τὴν Σκαφιδιὰν ὑπὸ τὸν Γεώργην Μίτσου. Οἱ ἐχθροὶ ἐπολέμησαν τὴν 3 δεκεμβρίου, ἀλλ' ἐστράφησαν εἰς τὰ ὀπίσω βλαφθέντες μᾶλλον ἢ βλάψαντες. Ἄλλοι δέ τινες ἐστράτευσαν, οἱ μὲν εἰς τὸ Φραγκοπήδημα καὶ ἔτρεψαν τοὺς ἐκεῖ Ἕλληνας εἰς φυγήν, οἱ δὲ εἰς τὸ Πυργί, ὅπου ἔκαυσαν ἓν ζακύνθιον πλοιάριον καὶ ἐφόνευσαν καὶ τοὺς ναύτας ὡς συμπολεμιστὰς τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ δὲ Ἰβραήμης, συλλαλήσας μετὰ τοῦ καπητάμπασα καὶ τοῦ Κιουταχῆ ἐν Ναυπάκτῳ, εἰσέπλευσε τὸν κορινθιακὸν κόλπον μέχρι Γαλαξειδίου καὶ Σαλώνων συνοδευόμενος ὑπὸ μιᾶς μοίρας τοῦ στόλου, κατέστρεψε 30 πλοιάρια, ἀπέβη εἰς τὴν ξηράν, δὲν ἐπροχώρησεν εἰς τὰ ἐνδότερα, ἐπανῆλθεν εἰς Πάτρας τὴν 27 νοεμβρίου καὶ ἔστειλε τὸ πλεῖστον τοῦ πεζικοῦ εἰς Κρυονέρι· τὸ δὲ πλεῖστον τοῦ ἱππικοῦ ἐξεχείμαζεν ἐν Πάτραις καὶ Γαστούνῃ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Δελῆ Ἀχμέτη, ἀφανίσαντος ἐπὶ τοῦ χειμῶνος τὰς ἐπαρχίας Γαστούνης καὶ Πύργου καὶ πατήσαντος καὶ τὴν Καρύταιναν. Τὴν δὲ 12 δεκεμβρίου διεβιβάσθη ὁ Ἰβραήμης εἰς Κρυονέρι, ὅπου ἔστησε τὸ στρατοπεδαρχεῖον του· καὶ τὴν ἐπιοῦσαν πρὸς τὸ ἑσπέρας ἐφάνησαν οἱ Ἄραβες κατὰ πρῶτον ἔξωθεν τοῦ Μεσολογγίου ὑπὸ τὸν ἦχον τῆς μουσικῆς καὶ τῶν τυμπάνων, προπορευομένου τοῦ πυροβολικοῦ, ἀκολουθοῦντος τοῦ πεζικοῦ, καὶ οὐραγοῦντος τοῦ ἱππικοῦ·

ἐσκήνωσαν δὲ χωριστὰ τῶν ἄλλων, καὶ κατεγίνοντο δύο ἑβδομάδας εἰς ὁπλασκείας.

Οὐδὲν ἄξιον ἱστορικοῦ λόγου συνέβη καθ' ὅλον τὸ μεταξὺ τῆς μεταστρατοπεδείας τοῦ Κιουταχῆ καὶ τῆς ἀφίξεως τῶν Ἀράβων. Κρότοι κανονίων ἠκούοντο συχνάκις, καὶ ἀκροβολισμός τις ἐγένετο κατὰ τὸν ἅγιον Ἀθανάσιον, ἐξορμησάντων τινῶν τῶν ἐν τῇ πόλει ὑπὸ τὸν Βέϊκον· ἀλλ' ἐφωράθη ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ ὑπεράλλοτε ἡ ὠμότης τοῦ θηριώδους Κιουταχῆ. Συλλαβὼν οὗτος Χριστιανούς τινας ἀόπλους κατὰ τὸ Βενέτικον ἐσούβλισε τὴν 8 δεκεμβρίου καὶ ἀνεστήλωσεν ἔμπροσθεν τῶν κανονοστασίων του εἰς τὸ θεαθῆναι ἕνα ἱερέα καὶ δύο γυναῖκας, ἐσούβλισε καὶ ἀνήλικά τινα παιδία πρὸς τιμωρίαν τῶν πατέρων.

Τὴν δὲ 26 ἀφίχθη ὁ Ἰβραήμης ἔξωθεν τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἔστησε τὴν σκηνήν του πλησίον τοῦ Κιουταχῆ, ἀφήσας μέρος τοῦ στρατοῦ κατὰ τὸ Κρυονέρι ὑπὸ τὸν γενικὸν φροντιστὴν Βιλάλαγαν εἰς φύλαξιν τῶν τροφῶν. Δυσηρέστησεν εἰς ἄκρον ἡ ἔλευσις τῆς νέας ταύτης δυνάμεως τὸν Κιουταχῆν καὶ δικαίως, διότι ὅλη ἡ δόξα θ' ἀπεδίδετο εἰς τὸν Ἰβραήμην, ἂν εὐδοκίμει ἡ πολιορκία· αὐτὸς δὲ θὰ κατεκρίνετο ὡς ἀνάξιος. Τὸν δυσηρέστει δὲ καὶ ὁ πρὸς αὐτὸν ἀγέρωχος ἐκείνου τρόπος, διότι γαυριῶν διὰ τὰ κατὰ τὴν Πελοπόννησον πρόσφατα κατορθώματά του, τῷ εἶπεν ἐπὶ τῆς πρώτης συνεντεύξεως, ὅτι ἠπόρει πῶς διὰ τόσων στρατευμάτων, καὶ ἐν ὀκταμήνῳ διαστήματι δὲν ἐδυνήθη νὰ κυριεύσῃ τὴν φράκτην ἐκείνην, δεικνύων τὸ Μεσολόγγι, ἐν ᾧ οὗτος ἐκυρίευσε φρούριον ὀχυρόν, τὸ τοῦ Νεοκάστρου, ἐν ὀλίγαις ἡμέραις. Λογοτριβῆς δὲ μεταξὺ αὐτῶν σφοδρᾶς γενομένης, τῷ ἐπρόβαλεν ὁ Ἰβραήμης νὰ ἐκλέξῃ ἓν τῶν δύο, ἢ ν' ἀναδεχθῇ τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως ἄνευ τῆς συνδρομῆς του ἐντὸς ἑνὸς

μηνός, ἢ νὰ παραιτηθῇ, καὶ τὴν ἀνεδέχετο αὐτὸς ἐντὸς 15 ἡμερῶν. Ἐξεμάνη ὁ φιλότιμος Κιουταχῆς ἐπὶ τῇ θρασυστομίᾳ τοῦ ἀντιζήλου του, ἐζήτησε καιρὸν νὰ σκεφθῇ, καὶ συγκαλέσας τοὺς γνωστοτέρους τῶν ὁπλαρχηγῶν του εἰς συμβούλιον, τοῖς ἐκοινοποίησε βαρυθυμῶν ὅσα ἤκουσε, καὶ τοὺς ἐξώρκισε νὰ μὴ καταισχυνθῶσι καὶ καταισχύνωσι καὶ αὐτὸν ἐπιτρέποντες ν' ἀφαρπάσῃ ἄλλος τὴν δόξαν των. "Ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ἀράβων," ἀπεκρίθη ὁ Ταχὴρ-Ἀμπάσης ἐκ στόματος ὅλων, "φρονεῖ ὅτι πολε-" μοῦμεν ἀνθρώπους ὁμοίους ἐκείνων οὓς ἐπολέμησεν " ἐν Πελοποννήσῳ. Ἡμεῖς ἐδοκιμάσαμεν τοὺς ἐν " Μεσολογγίῳ, ἐγνωρίσαμεν τὴν ἀξίαν των, καὶ δὲν " ἐπιθυμοῦμεν νὰ τοὺς δοκιμάσωμεν ἐκ νέου· ἂς τοὺς " δοκιμάσῃ, ἂν ἀγαπᾷ, ἡ Ὑψηλότης του, καὶ τότε " θὰ κρίνει περὶ αὐτῶν ὀρθότερον." Τὴν γνώμην ταύτην ἀκούσας ὁ Ἰβραήμης, ἀνεδέχθη προθύμως αὐτὸς μόνος τὸν ἀγῶνα, ἀλλ' ἀπῄτησε ν' ἀπομακρυνθῶσι καὶ τὰ ὑπὸ τὸν Κιουταχῆν στρατεύματα καὶ αὐτὸς ὁ Κιουταχῆς. Συγκατετέθη οὗτος ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ ἀπαλλαγῇ πάσης πρὸς τὸν σουλτάνον εὐθύνης· ἔστερξεν ὁ Ἰβραήμης, καὶ ἀπέστειλε τὰς περὶ τούτου ἀναγκαίας ἀναφορὰς εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Μετὰ δὲ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Κιουταχῆ, κατεβίβασεν ὁ Ἰβραήμης δύο λόχους ὅπου ἦσαν τὰ κανονοστάσια καὶ ἔλαβεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του αὐθημερὸν τὰ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς· ἀλλ' ἐδοκίμασεν εὐθὺς τὴν τύλμην τῶν φρουρούντων τὴν φράκτην, διότι, ἐν ᾧ ἐξεφόρτοναν οἱ Ἄραβες τὰ σκεύη των, ἐξελθόντες τῆς πόλεώς τινες ἥρπασαν 8 καμήλους ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ὑπὸ τὸν τουφεκισμὸν αὐτῶν. Τὴν 29 παρέλαβαν οἱ Ἄραβες ὅλα τὰ ἄλλα κανονοστάσια.

Πρὸ τῆς ἐνάρξεως δὲ τῶν ἐχθροπραξιῶν, ἤτοι τὴν 1 ἰανουαρίου, ἐπρότεινεν ὁ Ἰβραήμης τῇ φρουρᾷ νὰ

στείλῃ τινὰς πρὸς αὐτὸν ἐπὶ συμβιβασμῷ λαλοῦντας καὶ ἄλλας γλώσσας παρὰ τὴν ἑλληνικήν· ὑπέσχετο δὲ ἀνταποστολὴν οἰκείων του πρὸς ἀσφάλειαν τῶν ζητουμένων. "Ἡμεῖς," ἀπήντησεν ἡ φρουρά, "εἴμεθα ἀγράμματοι, γλώσσας δὲν ἐμάθαμεν, ἐμά-"θαμεν μόνον νὰ πολεμῶμεν." Μετὰ τὴν ἀπάντησιν ταύτην ἤρχισεν ὁ πρῶτος κανονοβολισμός.

Ὁ δὲ καπητάμπασας, ὁ καὶ τὸν παρελθόντα ἰούλιον προτείνας συμβιβασμὸν τῇ φρουρᾷ τοῦ Μεσολογγίου διὰ τοῦ διοικητοῦ τῆς αὐστριακῆς φρεγάτας Ἥβης, ἠθέλησε νὰ ἐπαναλάβῃ τὰ αὐτὰ καὶ μετὰ τὸν ἐμφανισμὸν τῶν Ἀράβων. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ὁ διοικητὴς τῆς βρεττανικῆς κορβέττας, Ῥόδου, ἔστειλε τὴν 15 πρὸς τὴν φρουρὰν ἐπιστολὴν λέγουσαν, ὅτι ὁ καπητάμπασας τῷ ἐπρόβαλε νὰ εἰδοποιήσῃ τὰς ἐν Μεσολογγίῳ Ἀρχάς, ὅτι ὅλαι αἱ προπαρασκευαὶ εἰς ἔφοδον ἐτελείοναν ἐν διαστήματι 8 ἡμερῶν· ἀλλ' ὅτι ἐπεθύμει εἰς ἀποφυγὴν αἱματοχυσίας νὰ μάθῃ ἂν ἡ φρουρὰ συγκατετίθετο νὰ συνθηκολογήσῃ καὶ ὑπὸ ποίους ὅρους· προσειδοποίει δὲ ὁ πλοίαρχος, ὅτι γνώμην αὐτὸς περὶ τούτου δὲν ἔδιδεν, οὐδ' ἐγγυητὴς τῆς προβαλλομένης συνθήκης ἐγίνετο. Λαβοῦσα ἡ φρουρὰ τὴν ἐπιστολὴν ἀπήντησεν, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀκαταλογίστους ζημίας ὑπέφεραν, αἷμα ἀφειδῶς ἔχυσαν, οἱ τόποι των ἐρημώθησαν, καὶ οὐδὲν ἄλλο τοὺς ἱκανοποίει παρὰ τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν των· εἶχαν δὲ κυβέρνησιν, εἰς ἣν καὶ μόνην ἀπέκειτο νὰ διαπραγματευθῇ εἰρήνην ἢ πόλεμον, καὶ εἰς ἣν ὑπακούοντες χρέος εἶχαν νὰ πολεμήσωσι καὶ ἀποθάνωσιν.

Ἐν ᾧ δὲ ἡ ὑδραϊκὴ μοῖρα ἐπανέπλεεν εἰς τὰ ἴδια, ἡ τῶν Σπετσῶν ἔπλεε πρὸς τὸ Μεσολόγγι, καὶ φθάσασα κατὰ τὰς Σκρόφας περιέπλεε περιμένουσα τὰς ἄλλας, ἠναγκασμένη ἐξ αἰτίας τῆς ὀλίγης δυνάμεώς της ν' ἀφήσῃ τοὺς διάπλους τῆς λίμνης τοῦ Μεσολογγίου

εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου. Ἀνυπόμονος ἦτον ὁ Μιαούλης νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸν ἀγῶνα· οἱ ναῦται δὲν ἐζήτουν μισθούς, ἀλλὰ τοῖς ἔλειπαν τροφαὶ καὶ πολεμεφόδια· τὸ δὲ ταμεῖον ἦτο κενόν, καὶ μόνη ἐλπὶς ἐφαίνετο ἡ προαιρετικὴ συνεισφορά· ἡ ἐλπὶς αὕτη ἐπληρώθη. Πρῶτοι οἱ βουλευταί, οἱ νομοτελεσταὶ καὶ οἱ ὑπουργοὶ ἔδωκαν τὸ ἀξιέπαινον παράδειγμα συνεισφέροντες γρόσια 144,000. Τὸ παράδειγμα τούτων ἐμιμήθησαν καὶ οἱ ἐν Σύρᾳ ἔμποροι συνεισφέροντες καὶ αὐτοὶ 30,000, συνεισέφεραν καὶ ἄλλοι πολῖται, καὶ τοιουτοτρόπως ἡ ὑδραϊκὴ μοῖρα ἐξ 20 πλοίων ἐξέπλευσεν ὑπὸ τὸν Μιαούλην τὴν 19 δεκεμβρίου. Συνεξέπλευσαν καὶ 4 ψαριανά· ἠλπίζετο δὲ νὰ εὑρεθῶσιν παρὰ τὴν πολιορκουμένην πόλιν καὶ τὰ σπετσιωτικά, ἀλλὰ ταῦτα εἶχαν ἀνεχωρησει. Τρία μόνον ἐξ αὐτῶν ἀπαντήσαντα τὰ ὑπὸ τὸν Μιαούλην ἐπέστρεψαν προθύμως. Μεγάλη τρικυμία ἐπῆλθε τὴν νύκτα τῆς 5 ἰανουαρίου, πλέοντος τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἔξωθεν τῆς Ζακύνθου, καὶ ἐβυθίσθη τὸ πυρπολικὸν τοῦ Πιπίνου, ἀλλ' ὅλοι οἱ ἐν αὐτῷ διεσώθησαν. Ἐχάρη χαρὰν μεγάλην ἡ φρουρὰ τοῦ Μεσολογγίου λαβοῦσα γράμμα τοῦ Μιαούλη λέγον, ὅτι ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἔφθασεν εἰς Σκρόφας, καὶ ὅτι ἔφερε τροφὰς καὶ πολεμεφόδια πρὸς χρῆσιν αὐτῆς. Ἔπασχαν δὲ οἱ τῆς φρουρᾶς κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας τόσην ἔλλειψιν τροφῶν, ὥστε, ἀφ' οὗ ἔφαγαν ὅλα τὰ ἐντὸς τῆς πόλεως ζῶα, ἐμοίραζαν τὸ καθημερινὸν ψωμίον πρὸς 50 καὶ μετὰ ταῦτα πρὸς 30 δράμια τὸν ἄνθρωπον. Τὴν 9 ἠγκυροβόλησεν ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐν τῷ λιμένι τοῦ Μεσολογγίου· ἀλλ', ἐν ᾧ κατεγίνετο εἰς ἀποβίβασιν τῶν τροφῶν καὶ τῶν πολεμεφοδίων, καὶ τὰ πλοῖα ἐσάλευαν ἐπὶ δύο ἀγκυρῶν ἐξ αἰτίας τῆς διαρκούσης δεινῆς τρικυμίας, ἐφάνησαν ἐξερχόμεναι τοῦ κόλπου καὶ ἱστιοδρομοῦσαι ἐπὶ τὰ ἐν τῷ λιμένι τοῦ Μεσολογγίου

πλοῖα ὑπὸ οὔριον ἄνεμον 14 φρεγάται καὶ κορβέτται καὶ 2 βρίκια. Ὁ Μιαούλης, συλλογισθεὶς ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἐπροσπάθει ν' ἀπομακρύνῃ τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα καὶ ἐμποδίσῃ τὴν εἰσαγωγὴν τῶν τροφῶν, ἀπεφάσισε νὰ ναυμαχήσῃ ἐπ' ἀγκύρας. Δύο ἐχθρικαὶ φρεγάται ἐπλησίασαν περὶ τὴν μεσημβρίαν τῆς 10 τὴν μικρὰν ἑλληνικὴν ναυαρχίδα μέχρι βολῆς πιστόλας, ἐπέῤῥιψαν τοὺς κεραυνούς των, καὶ οἱ ναῦταί της φοβηθέντες ἔκοψαν ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ ναυάρχου τὰς δύο ἀγκύρας· κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦτο ἔκοψαν καὶ τῶν ἄλλων πλοίων τὰς ἀγκύρας οἱ ναῦται αὐτῶν, καὶ οὕτως ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἀνήχθη ὅλος, διέῤῥηξε τὴν ἐχθρικὴν γραμμὴν ὑπὸ τὸν σφοδρὸν αὐτῆς κανονοβολισμὸν καὶ ἔπλευσε πρὸς τὰς Σκρόφας φεύγων· διάφορα ἑλληνικὰ πλοῖα ἐβλάφθησαν, ἑνὸς δὲ ἔσπασε καὶ τὸ κατάρτιον. Ἀφ' οὗ δὲ ἀπεμακρύνθησαν, ἔμαθεν ὁ Μιαούλης ὅτι ἐκάθησεν εἰς τὰ ῥηχὰ τοῦ Προκοπανίστου μία βυζαντινὴ κορβέττα 26 κανονίων, ἔπλευσε πρὸς ἐκεῖνα τὰ νερά, καὶ τὴν νύκτα τῆς 15 ὁ πυρπολητὴς Πολίτης τὴν ἔκαυσεν, οἱ δὲ ἐν αὐτῇ 300 Τοῦρκοι, καὶ 30 ναυτολογηθέντες κατὰ τὸ σύνηθες διὰ τῆς βίας Χριστιανοί, οἱ μὲν ἐκάησαν οἱ δ' ἐπνίγησαν, τινὲς δὲ ἐμβάντες εἰς τὰς λέμβους των διεπέρασαν ὡς ἀπηλπισμένοι ἀνάμεσον τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, καὶ ἐξ αὐτῶν ὀλίγοι διεσώθησαν. Ἡ θέα ἐν τοσούτῳ τῆς πυρκαϊᾶς καὶ ἡ βροντὴ τῆς ἐκραγῆς τόσον ἐφόβησαν τὸν ἐχθρόν, ὥστε 20 πλοῖα, ὑπὸ τὸ ἀκρωτήριον τοῦ Πάπα πλέοντα, ἀντὶ νὰ δράμωσι κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ἐτράπησαν εἰς αἰσχρὰν φυγὴν ἐντὸς τοῦ κόλπου. Τὴν δὲ 16 τὸ πρωῒ 60 ἐχθρικὰ πλοῖα ἀπέπλευσαν ἐκ νέου ἐκ Πατρῶν καὶ Κρυονερίου. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος, πλέων ἔξωθεν τοῦ Μεσολογγίου ἐπ' ἐλπίδι νὰ εὕρῃ εὐκαιρίαν εἰς εἰσαγωγὴν τῶν τροφῶν, ἔδραμεν εἰς συνάντησίν των, καὶ μεσουρανοῦντος τοῦ ἡλίου ἤρχισεν ὁ

κανονοβολισμός· δύο ἐχθρικὰ πυρπολικὰ ἐπλησίασαν τὸν ἑλληνικὸν στόλον· ἐπέδραμεν οἱ Ἕλληνες ἐμβάντες εἰς τὰς λέμβους· ἔντρομοι οἱ ναῦται τοῦ ἑνὸς τὸ παρήτησαν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων σῶον καὶ ἔφυγαν, τὸ δὲ ἄλλο ἐλυτρώθη φεῦγον. Τὸ δειλινὸν διεχωρίσθησαν οἱ στόλοι, καὶ ὁ μὲν τουρκικὸς ἐπανέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τῶν Πατρῶν, ὁ δὲ ἑλληνικὸς εἰς τὸν τοῦ Μεσολογγίου, ἀνείλκυσε τὰς ἀγκύρας του καὶ ἔστειλεν εἰς τὴν πόλιν ὅσα ἔφερεν εἰς χρῆσιν τῆς φρουρᾶς τρόφιμα καὶ πολεμεφόδια καὶ ἑπτακισχίλια κοιλὰ ἀραβοσίτου, ἅτινα παρέλαβεν ἐν τῷ νησιδίῳ τοῦ Πεταλᾶ. Τοιουτοτρόπως ἐπρομηθεύθη ἡ φρουρὰ μόλις διμήνου τροφῆς. Καθ' ἣν δὲ ἡμέραν ἕτοιμος ἦτον ὁ ἑλληνικὸς στόλος νὰ ἐπαναπλεύσῃ εἰς τὰ ἴδια ὡς ἀποπερατώσας εὐτυχῶς τὸ ἔργον τῆς ἀποστολῆς του, ὅ ἐστι τὴν 23, ἐξέπλευσεν ὁ ἐχθρικός. Ἀνήχθη καὶ ὁ ἑλληνικὸς καὶ ἀντιπαρετάχθη. Ὀλίγον διήρκεσεν ἡ ναυμαχία, οἱ στόλοι διεχωρίσθησαν, καὶ ὁ ἑλληνικὸς ἐπανέπλευσεν εἰς Ὕδραν, ὡς ἐσκόπευε, φέρων τοὺς ὁπλαρχηγοὺς Ἴσκον, Βέϊκον, Ζέρβαν, Μήλιον καὶ Κουσουρῆν, ἀποστελλομένους πρὸς τὴν κυβέρνησιν παρὰ τῆς φρουρᾶς τοῦ Μεσολογγίου διὰ τὰς χρείας αὐτῆς καὶ τοῦ τόπου. Πέντε Ἕλληνες ἐφονεύθησαν καὶ δεκατέσσαρες ἐπληγώθησαν ἐν ταῖς ἐπὶ τῆς ναυτικῆς ταύτης ἐκστρατείας μάχαις. Οἱ τέσσαρες δὲ ἐκ τῶν φονευθέντων καὶ οἱ ἐννέα ἐκ τῶν πληγωθέντων ἦσαν ἐκ τοῦ πληρώματος τῆς κορβέττας Θεμιστοκλέους παθόντες ἐκ τῆς ἐκ δευτέρου ἐκραγῆς ἑνὸς τῶν κανονίων της, διαρκούσης τῆς μάχης. Τὴν δὲ 30 ἀνεχώρησαν ἐκ Πατρῶν 45 ἐχθρικὰ πλοῖα εἰς Μοθώνην καὶ ἀπεβίβασαν ἀσθενεῖς καὶ πληγωμένους.

Ὁ δὲ Ἰβραήμης ἠσχολεῖτο εἰς ἀνέγερσιν πυροβολοστασίων, εἰς ἐπισκευὴν καὶ κατασκευὴν πλοιαρίων καὶ εἰς μετακόμισιν πολεμεφοδίων· ἐν ἐλλείψει

δὲ ἁμαξῶν καὶ ἁμαξιτῶν ὁδῶν, οἱ Ἄραβες μετεκόμιζαν ἐκ Κρυονερίου ἐπὶ τῶν χειρῶν τὰ σφαίρας· καὶ ἐπειδὴ διεπέρων τὸν Φίδαρην καὶ ὥδευαν ὁδὸν ἀλλοῦ μὲν πετρώδη ἀλλοῦ δὲ βαλτώδη, ἦτο δὲ καὶ ὁ καιρὸς βροχερὸς καὶ ἡ ἀπόστασις 12 μιλίων, οἱ δυστυχεῖς μετακομισταὶ κοπιῶντες καὶ κακοπαθοῦντες ἠρρώστουν καί τινες ἀπέθνησκαν· ἐγίνοντο δὲ καὶ αἴτιοι ἀκουσίως συχνῶν πυρκαϊῶν ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἀνάπτοντες εἰς θέρμανσιν πολλὰ καὶ μεγάλα πυρά. Ἐν τούτοις, ἐργαζόμενοι οἱ περὶ τὸν Ἰβραήμην ἀδιακόπως ὕψωσαν τὴν 6 φεβρουαρίου ἐντὸς 400 βημάτων ἀπὸ τοῦ τείχους τρία κανονοστάσια ἀντικρὺ τὸ μὲν τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς, τὸ δὲ τῆς ἀριστερᾶς, τὸ δὲ ἔμπροσθεν τοῦ μετώπου τοῦ τείχους. Ἑπτὰ κανονοθυρίδας εἶχεν ἕκαστον κανονοστάσιον· μεταξὺ δὲ αὐτῶν ἀνηγέρθησαν προμαχῶνες. Τούτων δὲ τελειωθέντων, κατεσκευάσθη κυκλοειδὲς ὀχύρωμα ἐκ χωμάτων ὄπισθεν τοῦ κανονοστασίου τοῦ ἐπὶ τοῦ μετώπου 600 ὀργυιὰς μακρὰν τοῦ προτειχίσματος τοῦ Μπότσαρη εἰς ἐπίθεσιν βομβοβόλων· καὶ ἐπειδὴ διὰ τῶν νέων τούτων πυροβολοστασίων καὶ προμαχώνων οἱ ἐχθροὶ ἦλθαν πολλὰ πλησίον τοῦ τείχους, συνέβαιναν συχνοὶ ἀλλὰ μικροῦ λόγου ἀκροβολισμοί. Οἱ ἐχθροὶ κατεσκεύασαν μετὰ ταῦτα καὶ ἄλλο κανονοστάσιον πρὸς τὰ παράλια τῆς Ἀσπρης Ἁλικῆς αντικρὺ τοῦ νησιδίου τῆς Σκύλας· κατεσκεύασαν δὲ τὰ κανονοστάσια ταῦτα ὀγκώδη, ὥστε νὰ μὴ τὰ διαπερῶσιν αἱ μικραὶ σφαῖραι τῶν Ἑλλήνων. Ἀφ' οὗ δὲ τὰ ὥπλισαν, ἤρχισεν, ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου τῆς 13, βαρὺς πυροβολισμὸς κατὰ τοῦ τείχους καὶ τῆς πόλεως, καὶ διήρκεσε μέχρι τῆς 15 ἀκατάπαυστος καὶ σφοδρότατος ἡμέραν καὶ νύκτα. 40 κανόνια καὶ βομβοβόλοι ἦσαν ἐν χρήσει τὴν 14 καὶ 8000 σφαῖραι, βόμβαι, καὶ βομβίδες ἐρρίφθησαν· 60 λι- ῶν ἦσαν αἱ σφαῖραι καὶ ὑπερμεγέθεις αἱ βόμβαι

καὶ βομβίδες· προσεβάλλετο δὲ συγχρόνως καὶ τὸ ἐπὶ τοῦ νησιδίου τῆς Μαρμαροῦς κανονοστάσιον. Ἀπτόητοι καὶ καρτερικοὶ οἱ τῆς φρουρᾶς ἀπέδειξαν, κανονοβολοῦντες καὶ τουφεκίζοντες ἀδιακόπως, ὅτι δὲν ἐφοβοῦντο τοὺς νέους πολιορκητάς, ἂν καὶ οἱ κανονοβολισταί των ἦσαν ἐπιδεξιώτεροι τῶν ἄλλων καὶ ἐπροξένουν μεγάλην φθοράν, ὄχι ὅμως καὶ μεγάλην αἱματοχυσίαν, διότι οἱ ἔγκλειστοι ἔμαθαν ἐξ ὧν ἔπαθαν πῶς νὰ προφυλάττωνται. Τὴν δὲ 15 ἐμετρίασαν οἱ ἐχθροὶ τὸν πυροβολισμὸν καὶ ἠσχολήθησαν εἰς ἀνέγερσιν προμαχώνων πλησιέστερον τοῦ τείχους μεταξὺ τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου καὶ τοῦ μηνοειδοῦς προφράγματος. Τόσον δὲ ἐπλησίασαν, ὥστε πρός τινα μέρη ἔστησάν τινας 20 μόνον βήματα μακρὰν τοῦ τείχους· ἀφ' οὗ δὲ τοιουτοτρόπως ἡτοιμάσθησαν, ἐπεχείρησαν ἢν ἐμελέτων ἔφοδον.

Δευτέραν ὥραν μετὰ τὸ μεσονύκτιον τῆς 16, διαρκοῦντος σφοδροῦ κανονοβολισμοῦ καὶ τουφεκισμοῦ, καὶ ἀσελήνου οὔσης τῆς νυκτός, οἱ πλησιέστεροι ἐχθροὶ ὥρμησαν ἐπὶ τὸ προτείχισμα τοῦ Μπότσαρη, ῥίπτοντες βομβίδας διὰ χειρὸς ἔσω τοῦ τείχους· κατέλαβαν καὶ τὸ ὡς προφυλακτήριον αὐτοῦ ὑψωθὲν πρόχωμα, καὶ ἤρχισαν ἐκεῖθεν μανιωδῶς νὰ τουφεκίζωσιν· ἦτο δὲ καὶ τὸ πῦρ τῶν πυροβολοστασίων ἀκοίμητον. Ἤρχισε τότε ἔσωθεν ἐπίσης σφοδρὸς κανονοβολισμὸς καὶ τουφεκισμός, καὶ ὑπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς καὶ τὸ μέγα καὶ παχὺ νέφος τοῦ καπνοῦ τῆς πυρίτιδος δὲν διεκρίνετο εἰμὴ λάμψις ἀσβέστου πυροβολῆς καὶ ἐκρηγνυομένων βομβῶν καὶ βομβίδων· συνεστώσης δὲ τῆς μάχης, ὀκτὼ λόχοι Ἀράβων ἦλθαν εἰς βοήθειαν τῶν ἐπὶ τοῦ προχώματος μαχομένων, καὶ ὁ πόλεμος διήρκεσεν ὅλην τὴν νύκτα· ἀνατείλαντος δὲ τοῦ ἡλίου, ἤλλαξεν ἡ θέσις τῶν μαχομένων. Ἐνθουσιῶσα ἡ φρουρὰ ἐξῆλθε τοῦ

φρουρίου, ἔπεσε ξιφήρης ἐπὶ τοὺς ἐχθρικοὺς προμαχῶνας καὶ τοὺς ὄπισθεν τοῦ προχώματος συσσωρευμένους ἐχθρούς, ἐσκέπασε τὸ μέρος ἐκεῖνο ἐχθρικῶν πτωμάτων, ἐζώγρησέ τινας, ἐπῆρε σημαίας, ἄπειρα ὀχυρωτικὰ ἐργαλεῖα, πάμπολλα ὅπλα καὶ ἄλλα εἴδη, ἀπεμάκρυνεν ὅλους τοὺς ἐχθρούς, ἐκυρίευσε τὸ πρόχωμα καὶ ἐπέστρεψε τροπαιοῦχος καὶ λαφυροφόρος. Ὁ δὲ Ἰβραήμης, ἰδὼν τὰ γινόμενα, ἄφησε τὴν πρὸς τὰς ὑπωρείας σκηνήν του καὶ κατέβη εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης θαῤῥύνων τὰ δειλιάσαντα στρατεύματά του νὰ ἐφορμήσωσι καὶ ἐκ δευτέρου· ἐφώρμησαν καὶ κατέλαβαν τὸ πρόχωμα· ἀλλ' οἱ Ἕλληνες ἄναψαν μικρὰν ὑπόνομον προπαρεσκευασμένην, καὶ ἔφθειραν πολλούς, οἱ δὲ διασωθέντες ἐπτοήθησαν καὶ ἐτράπησαν. Ἀλλ' ἡ φρουρὰ τοῦ σατράπου, ὄχι μόνον τοὺς φεύγοντας ἠνάγκασε διὰ τῆς μάστιγος νὰ ἐπιστρέψωσιν, ἀλλὰ καὶ ἄλλους ἄλλοθεν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης ἔφερε. Τοιουτοτρόπως ἐπεσωρεύθησαν καὶ ἐκ τρίτου οἱ ἐχθροὶ ἐπὶ τὸ πρόχωμα· ἀλλά, δύσαντος τοῦ ἡλίου, ἐξώρμησαν πάλιν οἱ Ἕλληνες καὶ ἔπεσαν εἰς τὸν σωρὸν θύοντες, διασκορπίζοντες καὶ καταδιώκοντες τοὺς ἐχθροὺς μέχρι τῶν χαρακωμάτων αὐτῶν· καὶ ἄλλοι μὲν ὑπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς συνῆλθαν ἐπὶ τῆς δευτέρας παραλλήλου τουφεκίζοντες, ἄλλοι δὲ ἀνέτρεπαν τὰ πλησιέστερα τοῦ φρουρίου ἔργα τῶν ἐχθρῶν· συνάξαντες δὲ πάλιν πολλὰ λογχοφόρα ὅπλα καὶ πολεμεφόδια καὶ ἄλλα πολυειδῆ λάφυρα ἐπανῆλθαν εἰς τὴν πόλιν. Ἔντρομος ὁ ἐχθρὸς δι' ὅσα ἔπαθεν, ἔπαυσε κανονοβολῶν, ἐν ᾧ ἀπ' ἐναντίας τὰ ἑλληνικὰ πυροβολοστάσια ἐκανονοβόλουν παννύχια. Οἱ Ἄραβες, ὡς δοῦλοι καὶ ὡς τακτικοί, ἔδειξαν ἄκραν ὑπακοὴν εἰς τοὺς ἀρχηγούς των, ἀλλὰ πολεμοῦντες ἐφάνησαν ἀνανδρότατοι· πολλάκις πτοούμενοι ἐκ μόνων τῶν κραυγῶν τῶ Ἑλλήνων ἐπιπιπτόντων παρέδιδαν τὰ

λογχοφόρα ὅπλα των φωνάζοντες Ἀμὰν καπητάν. Ἄδηλος ἀλλὰ πολὺς ὁ ἀριθμὸς τῶν παθόντων ἐχθρῶν. Ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων 17 ἐφονεύθησαν καὶ 11 ἐπληγώθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ ὁπλαρχηγὸς Σουλτάνης.

Τελειωθείσης δὲ τῆς μάχης, ὁ Κιουταχῆς, ὅστις μακρόθεν ἱστάμενος ἐθεώρει ἐν ἀγαλλιάσει τὰ γενόμενα, ἐπεσκέφθη τὸν Ἰβραήμην· "φρονεῖς," τῷ εἶπε, "καὶ σήμερον ὅ,τι χθὲς ἐφρόνεις περὶ τῆς φρά-" "κτης;" "Σήμερον ἔμαθα," ἀπεκρίθη ὁ Ἰβραήμης, "ὅτι ὅσα εἶπες ἦσαν ἀληθῆ, καὶ εὔχομαι νὰ δυνη-" "θῶμεν ἡνωμένοι νὰ κατορθώσωμεν ὅ,τι οὔτε σὺ" "χωρὶς ἐμοῦ, οὔτ' ἐγὼ χωρὶς σοῦ δυνάμεθα." "Ἕτοι-" "μος εἶμαι νὰ συμπράξω," ἐπανέλαβεν ὁ Κιουταχῆς, "ἂν γράψῃς εἰς Κωνσταντινούπολιν ὅτι ἀνάγκην" "ἔχεις τῆς συμπράξεώς μου." Ὑπήκουσε προθύμως ὁ Ἰβραήμης, καὶ ἔκτοτε τὰ δύο στρατόπεδα συνέπραξαν εἰς ἅλωσιν τῆς πόλεως. Συνέτρεξαν δὲ εἰς τὴν συνδιαλλαγὴν καὶ δύο ἐπίσημοι ἄνδρες, σταλέντες ἐπὶ τούτῳ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, γνωσθείσης τῆς διαφωνίας.

Ἐν τοσούτῳ, ἡ ἀποτυχία τῶν κατὰ ξηρὰν πολεμικῶν κινημάτων ἠνάγκασε τὸν Ἰβραήμην νὰ στρέψῃ τὴν προσοχήν του ὅλην εἰς τὴν λίμνην, καὶ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτω ἐρρίφθησαν τὴν 17 φεβρουαρίου ἐν αὐτῇ 32 πολύκωπα καὶ ἀνίστια πλοιάρια ἐλαφρᾶς ὅλα κατασκευῆς ἕνεκα τῶν ἀβαθῶν νερῶν τῆς λίμνης, καὶ ὁ στολίσκος οὗτος ὡρμίσθη παρὰ τὸ νησίδιον Σκύλαν προστατευόμενος ὑπὸ τοῦ ἐπὶ τῆς ἀντικρὺ ξηρᾶς κανονοστασίου. Τὴν αὐτὴν δὲ ἡμέραν τὰ εἰς Μοθώνην ἀποπλεύσαντα πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν 45 πλοῖα ἐπανέπλευσαν εἰς Πάτρας φέροντα στρατεύματα καὶ τροφάς. Τὴν δὲ 19 ἔπλευσεν ὁ ἐν τῇ λίμνῃ στολίσκος κατὰ τὸν Προκοπάνιστον καὶ ἐπανῆλθεν αὐθημερὸν εἰς Σκύλαν. Τὴν δ' ἐπαύριον τὰ

μὲν τῶν πλοιαρίων ἐκανονοβόλησαν τὸ Βασιλάδι, τὰ δὲ ἐβόλισαν τὰ νερὰ τῆς Κλείσοβας. Τὴν δὲ 22 ἐξέπλευσε τοῦ κόλπου τῶν Πατρῶν τὸ ἀτμόπλουν τοῦ ἐχθροῦ, σῦρον σχεδίας καὶ λανσόνια, καὶ τὴν ἑσπέραν τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐμβῆκαν διὰ τοῦ Κόμματος τοῦ Προκοπανίστου πέντε σχεδίαι καὶ ἐννέα λανσόνια. Εἰσέπλευσαν τὴν ἐπιοῦσαν καὶ ἄλλαι τρεῖς σχεδίαι καὶ ἐννέα λανσόνια καὶ δι' αὐτῶν ἀπεκλείσθησαν στενῶς ὅλα τὰ περάματα τῆς λίμνης, ἐν ᾗ διέμενε καὶ ὁ ἐχθρικὸς στολίσκος.

Ἀφ' οὗ δὲ ὁ Ἰβραήμης διέθεσε τοιουτοτρόπως τὰ κατὰ θάλασσαν, διέταξε τὸν πρὸ ὀλίγου ἐλθόντα εἰς τὸ ἐκτὸς τοῦ Μεσολογγίου ἐχθρικὸν στρατόπεδον ἐκ τῆς ἐπαρχίας τῆς Γαστούνης Χουσεήμπεην νὰ κινηθῇ εἰς ἄλωσιν τοῦ Βασιλαδίου. Ἐπ' αὐτοῦ ἔκειντο 14 κανόνια, ἐξ ὧν τὰ 2 τῶν 18 λιτρῶν, τὰ δὲ λοιπὰ τῶν 12· ἦσαν δὲ οἱ ὑπερασπισταί του 80, οἱ μὲν 60 τουφεκοφόροι ὑπὸ τὸν Σπῦρον Πεταλούδην, οἱ δὲ 20 κανονοβολισταὶ ὑπὸ τὸν Ἀναστάσην Παπαλουκᾶν καὶ τὸν Ἰταλὸν Γιακουμούτσην. 40 πλοιάρια παρέλαβαν διὰ νυκτὸς τὴν 25 κατὰ τὴν Ἄσπρην Ἁλικὴν στρατεύματα καὶ ἐξημερώθησαν ἔμπροσθεν τοῦ Βασιλαδίου συνοδευόμενα ὑπὸ δύο σχεδιῶν· καὶ ἕκαστον μὲν τῶν πλοιαρίων ἔφερεν ἓν κανόνι ἐλαφρὸν καὶ 30 μαχητὰς Ἄραβας, ἑκάστη δὲ τῶν σχεδιῶν μίαν βομβοβόλον· συγχρόνως ἔπλευσαν πρὸς τὸ Βασιλάδι καὶ ἔξωθεν τῆς λίμνης 18 λέμβοι τοῦ στόλου καί τις σαλοῦπα φέρουσα μίαν βομβοβόλον. Ἤρχισεν ἡ μάχη καὶ διήρκεσε μέχρι τῆς ἑσπέρας, καθ' ἣν πεσούσης μιᾶς βόμβας ἐπὶ τοῦ Βασιλαδίου, ἄναψεν ὁ σάκκος τῶν κανονοφυσεκίων· κατεταράχθη ἡ φρουρά, καὶ οἱ Ἄραβες εὑρόντες καιρόν, καὶ ὠθούμενοι ὑπὸ τῶν ἀξιωματικῶν, ἐπάτησαν σωρηδὸν τὸ νησίδιον, καὶ οἱ φρουροῦντες αὐτὸ οἱ μὲν ἐφονεύθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ Πεταλούδης, ὁ Σπῦρος Ῥαζῆς καὶ

ὁ Ἀσημάκης Ζορπᾶς, οἱ δὲ ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν, τέσσαρες δὲ ἠχμαλωτίσθησαν· ἐφονεύθησαν καὶ πολλοὶ Τοῦρκοι.

Μετὰ τὴν κυρίευσιν τοῦ Βασιλαδίου ὁ ἐχθρὸς ἔστρεψε τὴν προσοχήν του εἰς τὸ Ἀνατολικόν.

Ἡ πόλις αὕτη ἐπολεμεῖτο συχνάκις, διαρκούσης τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου. Ἀφ' οὗ δὲ ἀπεφάσισεν ὁ ἐχθρὸς νὰ κυριεύσῃ τὴν λίμνην, ὁ πόλεμος κατὰ τοῦ Ἀνατολικοῦ ἐγένετο σφοδρότερος, καὶ στρατεύματα ἐχθρικὰ κατέλαβαν διαφόρους θέσεις παρ' αὐτό. Τὴν δὲ 28 ἐκίνησεν ὁ ἐχθρὸς διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης εἰς κυρίευσιν τοῦ μίαν ὥραν ἀπεχόντος τοῦ Ἀνατολικοῦ καὶ ἡμιώριον τῆς Φοινικιᾶς νησιδίου Ντολμᾶ, περιφερείας ἑνὸς μιλίου. Ἀντικρὺ αὐτοῦ κατ' ἀνατολὰς πρὸς τὴν θέσιν τῆς Φοινικιᾶς ὕψωσαν οἱ ἐχθροὶ τρία κανονοστάσια καὶ ἐπέθεσαν 18 κανόνια καὶ βομβοβόλους, δι' ὧν ἐκανονοβολεῖτο καὶ ἐβομβοβολεῖτο ὁ Ντολμᾶς. Συνῆλθαν ἐπὶ τῆς θέσεως ἐκείνης δισχίλιοι εἰς ἀπόβασιν ἐπὶ τοῦ νησιδίου, διότι καὶ ἡ ἀπόστασις εἶναι μόλις εἴκοσι βημάτων, καὶ τὰ νερὰ ῥηχά. Ἐπὶ δὲ τοῦ Ντολμᾶ ἦτο μόνον ἓν κανονοστάσιον καὶ 200 μαχηταὶ ὑπὸ τὸν Λιακατᾶν. Ἐν ᾧ δ' ἐπολεμεῖτο τὸ νησίδιον ὑπὸ τῶν ἐν Φοίνικιᾷ, ἐκανονοβολεῖτο καὶ ὑπὸ τῶν ἐχθρικῶν πλοιαρίων. Μεγάλην καρτερίαν καὶ γενναιότητα ἔδειξαν οἱ ὑπερασπισταὶ πολεμοῦντες πανήμεροι, καὶ ἀποκρούοντες τὰς κατὰ θάλασσαν καὶ ξηρὰν προσβολὰς τῶν ἐχθρῶν· τριακόσιοι ἐλογίσθησαν οἱ φονευθέντες καὶ πληγωθέντες ἐχθροί· ἐφονεύθη καὶ ὁ γνωστὸς Σέβρανης. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες ὅλοι σχεδὸν ἐφονεύθησαν πολεμοῦντες, καὶ οἱ ἐχθροὶ ἐκυρίευσαν τὸ νησίδιον τὴν νύκτα. Καθ' ἣν δὲ ἡμέραν ἐπολεμεῖτο ὁ Ντολμᾶς, ἐξώρμησαν εἰς ἀντιπερισπασμὸν 500 τῆς φρουρᾶς τοῦ Μεσολογγίου, ὑπὸ τὸν Τσαβέλλαν, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ ἐπανῆλθαν εἰς τὴν πόλιν φέ-

ροντες τὰς κεφαλὰς ἑνὸς Εὐρωπαίου ἀρχιπυροβολιστοῦ καὶ ἑνὸς χιλιάρχου Τούρκου.

Πεσόντος τοῦ Ντολμᾶ, δὲν ἀπελείπετο ἐλπὶς σωτηρίας τοῦ Ἀνατολικοῦ. Καλῇ τύχῃ, οἱ ἐχθροὶ ἐνόμιζαν ὅτι ἡ πόλις αὕτη εἶχεν ὡς ἄλλοτε ἱκανὴν φρουράν, ἐν ᾧ εἶχεν ὀλίγην. Ἐμβάντων δὲ τῶν πλοιαρίων ἔσωθεν τοῦ Ντολμᾶ, οἱ ἐχθροὶ ἐκινήθησαν τὴν ἐπαύριον πρὸς τὸ Ἀνατολικόν, οἱ μὲν διὰ ξηρᾶς οἱ δὲ διὰ θαλάσσης. Ἐν ᾧ δὲ ἐπλησίαζαν, εἶδαν πλέοντάς τινας ἐκ τῆς πόλεως καὶ φέροντας λευκὴν σημαίαν· μαθόντες δὲ ὅτι ἤρχοντο ἐπὶ συμβιβασμῷ τοὺς ὡδήγησαν εἰς τὸν Ἰβραήμην καὶ δὲν ἐπροχώρησαν. Ὁ Ἰβραήμης κατ' ἀρχὰς ὑπεσχέθη μόνον ἀσφάλειαν ζωῆς καὶ τιμῆς ἑκάστου ἐκτὸς ἑνός, χωρὶς νὰ τὸν ὀνομάσῃ, ἀλλ' ἐπὶ τέλους συγκατετέθη νὰ διατηρήσῃ ἕκαστος ἐκ τῆς περιουσίας του 100 γρόσια καὶ τὴν πολυτιμοτέραν ἐνδυμασίαν του. Ἐπεκύρωσε καὶ ὁ Κιουταχῆς τοὺς ὅρους τούτους συναινέσας νὰ μεταβῶσιν οἱ ἐν τῷ Ἀνατολικῷ εἰς Ἄρταν, καὶ ὑποσχεθεὶς νὰ τοὺς θρέψῃ ἕνα μῆνα. Ὑπὸ τοὺς ὅρους τούτους τοὺς καὶ διατηρηθέντας, παρεδόθη τὸ Ἀνατολικόν. Ἐπὶ δὲ τῆς ἐξόδου τῶν ὑποσπόνδων, οἱ ἐχθροί, κατέχοντες τὴν ἀποβάθραν, ἐψηλάφουν τοὺς μεταβιβαζομένους καὶ τοὺς ἀφῄρουν ὅ,τι ἐπέκεινα τῶν συμφωνηθέντων ἔφεραν. Ἐν ᾧ δὲ ἐξήρχοντο ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἀνεπηρέαστοι, ὅλοι τρισχίλιοι, περιεκαλύφθη αἴφνης ὡραία τις νεᾶνις, καθ' ἣν στιγμὴν ἔμελλε νὰ ἐξέλθῃ, καὶ μετεκομίσθη εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Ἰβραήμη. Ἡ νεᾶνις αὕτη ἦτον ὁ ἐξαιρεθεὶς τοῦ συμβιβασμοῦ ἄνθρωπος. Ἐκράτησε δὲ παρ' αὐτῷ καὶ ὁ Κιουταχῆς τινας τῶν προεστώτων τῶν μερῶν ἐκείνων περιποιούμενος αὐτούς.

Ἡ πτῶσις τοῦ Βασιλαδίου, τοῦ δι' ὅλης τῆς ἐπαναστάσεως εὐτυχῶς ἀνθέξαντος, προεμήνυε τὸ θλιβερὸν μέλλον τοῦ Μεσολογγίου. Ὁ καπητάμπασας

ἐζήτησεν ἄλλοτε, ὡς εἴδαμεν, τὴν μεσιτείαν πλοιάρχου Ἄγγλου πρὸς τὴν φρουρὰν τοῦ Μεσολογγίου ἐπὶ συμβιβασμῷ. Ὑποθέτων ὁ μέγας ἁρμοστὴς τῶν Ἰονίων νήσων Ἀδάμ, ὅτι ὁ καπητάμπασας εἶχε καὶ τότε τὴν αὐτὴν διάθεσιν, καὶ βέβαιος ὅτι πᾶσα ἐλπὶς εὐτυχοῦς ἀντιστάσεως τῆς φρουρᾶς ἦτον εἰς τὸ ἑξῆς ματαία, καὶ ὅτι ἔντιμός τις συμβιβασμὸς ἦτον ὁ μόνος τρόπος τῆς σωτηρίας της, κατέπλευσεν αὐθόρμητος εἰς Κρυονέρι μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Ἀνατολικοῦ, ἀλλὰ δὲν ηὗρε τὸν κατητάμπασαν ὡς ἄλλοτε εὐδιάθετον, βλέποντα ὅτι, διακοπείσης πάσης κοινωνίας τῆς λίμνης καὶ τῆς θαλάσσης, ἡ πτῶσις τῆς πόλεως ἦτον ἐγγύς. Ἀναχωρήσαντος δὲ ἀπράκτου τοῦ μεγάλου ἁρμοστοῦ, ὁ Κιουταχῆς καὶ ὁ Ἰβραήμης, οἱ πᾶσαν συνέντευξιν μετ' αὐτοῦ ἀποφυγόντες, ἔστειλαν ἄνθρωπον πρὸς τοὺς πολιορκουμένους προτρέποντες αὐτοὺς διὰ λόγου νὰ προσκυνήσωσιν. "Ἀπο- "θνήσκομεν, ἀλλὰ δὲν προσκυνοῦμεν," ἀπήντησαν οὗτοι. Λαβόντες οἱ πασάδες προφορικὴν τὴν ἀπάντησιν ταύτην, τοῖς ἐπρότειναν ἐκ νέου ἐγγράφως τὴν 21 μαρτίου νὰ παραδώσωσι τὸ φρούριον, καὶ ἢ ν' ἀναχωρήσωσιν ὅλοι ἄοπλοι, ἢ νὰ μείνωσιν οἱ ἐντόπιοι, ἂν ἤθελαν, κατέχοντες καὶ τὴν περιουσίαν των. "Ὀκτακισχίλια αἱματωμένα ὅπλα δὲν παραδίδονται" ἀπεκρίθησαν καὶ τότε ἐγγράφως οἱ πολιορκούμενοι (β).

Πεσόντος τοῦ Ἀνατολικοῦ, ἔστρεψαν οἱ ἐχθροὶ τὰς δυνάμεις των κατὰ τῆς Κλείσοβας.

Τὸ νησίδιον τοῦτο, 300 βημάτων περιφερείας, ἀπέχει ἡμιώριον τοῦ Μεσολογγίου μεσημβρινῶς· ἔχει ἐκκλησίαν ἐπ' ὀνόματι τῆς ἁγίας Τριάδος, γύρωθεν δὲ τῆς ὀροφῆς αὐτῆς ἀνήγειραν οἱ Ἕλληνες προμαχῶνας, ὕψωσαν ἐπὶ τοῦ νησιδίου πρόχωμα καὶ ἐπέθηκαν τέσσαρα κανόνια. Ἑκατὸν τουφεκοβολισταὶ καὶ εἴκοσι κανονοβολισταὶ ἦσαν οἱ ὑπερασπι-

σταί του καὶ καθήκοντα φρουράρχου ἐτέλει ὁ Παναγιώτης Σωτηρόπουλος· ὑπεράσπιζε δὲ τὸ νησίδιον καί τις πάσαρα ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνον Τρικούπην. Ἀφ' οὗ δὲ συνωμίλησαν οἱ δύο πασάδες περὶ τοῦ μελετωμένου κινήματος κατὰ τῆς Κλείσοβας, ἀνεδέχθη τὸν ἀγῶνα ὁ Κιουταχῆς, καὶ τὴν 25 μαρτίου πρωΐ ἔφερεν αὐτοπροσώπως ἐπὶ λέμβων ἔμπροσθεν τοῦ νησιδίου δισχιλίους Ὀσμανλίδας καὶ Ἀλβανούς. Πρὶν δὲ φθάσωσιν οὗτοι ἐπρόφθασεν ὁ Κίτσος Τσαβέλλας μετὰ 11 στρατιωτῶν· ὥστε ὅλοι οἱ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ὑπερασπισταὶ τῆς Κλείσοβας ἦσαν 131, οἱ δὲ διὰ θαλάσσης τὸ πλήρωμα τῆς πάσαρας τοῦ Τρικούπη. Μετὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ Τσαβέλλα ἐκόπη πᾶσα κοινωνία τῆς πόλεως καὶ τοῦ νησιδίου· ἀλλ' ἡ τόλμη τῶν ὀλίγων ὑπερασπιστῶν αὐτοῦ ἀνεπλήρονε τὴν ὀλιγότητα τοῦ ἀριθμοῦ. Οἱ ἐχθροί, ἀφ' οὗ ἐπλησίασαν ὅπου τὰ ῥηχὰ δὲν ἦσαν πλωτά, ἔπεσαν εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ προφυλαττόμενοι ὄπισθεν τῶν πλοιαρίων τὰ ὤθουν εἰς τὰ ἔμπροσθεν κανονοβολούμενοι καὶ τουφεκιζόμενοι. Τοιουτοτρόπως ἐπάτησαν τὸ νησίδιον καὶ μαχούμενοι ἠνάγκασαν τοὺς ἐπὶ τοῦ προχώματος νὰ τὸ ἐγκαταλείψωσι καὶ συγκεντρωθῶσι καὶ οὗτοι ἐντὸς καὶ ἐπὶ τῆς ὀροφῆς τῆς ἐκκλησίας· ἀλλ' ὁ τουφεκισμὸς ἐκεῖθεν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἦτο τόσον φθοροποιός, ὥστε ἐβιάσθησαν οἱ ἀποβάντες καὶ τὸ ὑπὸ τὸ πῦρ τῆς ὀροφῆς τῆς ἐκκλησίας πρόχωμα νὰ ἐγκαταλείψωσι, καὶ εἰς τὴν θάλασσαν νὰ πέσωσιν. Εἰς μάτην ἐπροσπάθουν οἱ ἀξιωματικοὶ νὰ πειθαναγκάσωσι τοὺς στρατιώτας εἰς ἐγκαρτέρησιν καὶ ἐπάνοδον ἐπὶ τοῦ νησιδίου· ῥιψοκινδυνεύων καὶ ὁ φιλότιμος Κιουταχῆς πρὸς ἐμψύχωσιν αὐτῶν ἐπληγώθη εἰς τὸν πόδα· ἀλλ' οἱ στρατιῶταί του, κωφοὶ εἰς τὴν φωνὴν καὶ τυφλοὶ εἰς τὸ παράδειγμά του, ἐμβῆκαν εἰς τὰ πλοιάριά των, ἀπεμακρύνθησαν καὶ ἐπανῆλθαν εἰς τὸ στρατόπεδον.

Πλήρης χαρᾶς ὁ Ἰβραήμης διὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ ἀντιζήλου του, ἀνέλαβεν αὐτὸς τὸν ἀγῶνα, διέταξε καὶ ἐπέβησαν ἀμέσως εἰς πλοιάρια τρισχίλιοι Ἄραβες, καὶ καλέσας τὸν ἁλωτὴν τοῦ Βασιλαδίου Χουσεήμπεην, "ἰδού," τῷ εἶπεν, "ἡ ὥρα νὰ δείξωμεν "πόσον ἡμεῖς ὑπερέχομεν τῶν ἄλλων," καὶ ταῦτα εἰπών, τὸν ἐνηγκαλίσθη καὶ τὸν ἐπροβόδησεν. Ὁ Χουσεήμπεης ἐκύκλωσε μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν ὅλον τὸ νησίδιον, οἱ δὲ ὑπερασπισταὶ αὐτοῦ ἠναγκάσθησαν ν' ἀφήσωσι πάλιν τὸ πρόχωμα καὶ συνασπισθῶσιν ὅλοι ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐπὶ τῆς ὀροφῆς της. Ἐκινδύνευαν δὲ νὰ γένωσιν ὅλοι ἀνάρπαστοι διὰ τὴν ὀλιγότητά των· ἀλλὰ εὔστοχος τουφεκοβολὴ τοῦ Σωτηροπούλου τοὺς ἔσωσεν. Οὗτος παρατηρήσας ὅτι οἱ ἐχθροὶ ὑπήκουαν καὶ ἐφοβοῦντο κατ' ἐξοχὴν ἕνα τῶν ἀξιωματικῶν, ἐτουφέκισεν αὐτὸν δὶς καὶ τὸν ἐφόνευσεν· ὁ δὲ φονευθεὶς ἦτον ὁ Χουσεήμπεης, καὶ τούτου πεσόντος, οἱ ἐχθροὶ κατεταράχθησαν, καὶ οἱ μὲν κατέφευγαν εἰς τὰ πλοιάρια, οἱ δὲ τὰ ὤθουν εἰς τὰ ἔξω καὶ τὰ ἐξεκάθιζαν στρέφοντες τὰ νῶτα πρὸς τὴν Κλείσοβαν· ἐξώρμησαν τότε οἱ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ οἱ ἐπὶ τῆς ὀροφῆς, καὶ προπορευομένου τοῦ Τσαβέλλα, οὗτινος τὴν σπάθην ἔκοψεν εἰς δύο μετ' ὀλίγον ἐχθρικὴ βολή (γ), κατέλαβαν τὸ κανονοστάσιον· καὶ οἱ μὲν κανονοβολοῦντες, οἱ δὲ τουφεκίζοντες εἰς τὸν σῳρὸν κατέστρεφαν τοὺς ἐχθρούς. Χίλια περίπου πτώματα ἐφέροντο ἐπὶ τῶν κυμάτων.

Ἥρως αὐτόχρημα ἀνεδείχθη πᾶς πολεμιστὴς τῆς Κλείσοβας· ἡ δὲ πάσαρα τοῦ Τρικούπη, φέρουσα ἓν καὶ μόνον κανόνι τριῶν λιτρῶν καὶ πολεμοῦσα ἐν μέσῳ τόσων ἐχθρικῶν κανονοφόρων, ἐβυθίσθη κανονοβολουμένη, ἀλλ' οἱ ἐν αὐτῇ πεσόντες εἰς τὴν θάλασσαν ὑπὸ τὴν χάλαζαν τῶν ἐχθρικῶν βολίων, διεκολύμβησαν εἰς τὸ νησίδιον. Διαρκούσης δὲ τῆς δεινῆς ταύτης πάλης, πολλοὶ τῶν ἐν Μεσολογγίῳ

ἐφιλοτιμήθησαν νὰ δράμωσιν εἰς ἀντίληψιν τῆς ὀλίγης φρουρᾶς τῆς Κλείσοβας, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τοῦ κυκλοῦντος τὸ νησίδιον ἐχθρικοῦ στολίσκου, δύο μόνον μονόξυλα, τὸ τοῦ Ῥάπεση καὶ τὸ τοῦ Πέτρου Γαλιώτου, φέροντα τροφὰς καὶ φολεμεφόδια, ἐδυνήθησαν νὰ διαπλεύσωσι· καὶ τὸ μὲν τοῦ Ῥάπεση κατευωδώθη, τὸ δὲ τοῦ Γαλιώτου ἐδιχοκόπη πλησίον τοῦ νησιδίου ὑπὸ κανονοβολῆς, ἀλλ' οἱ ἐν αὐτῷ, ἐν οἷς καὶ ὁ Κώστας Δροσίνης καὶ ὁ Γεώργης Κωνσταντίνου Βαλτινός, πεσόντες εἰς τὴν θάλασσαν διεσώθησαν· μόνος ὁ Γαλιῶτος ἐφονεύθη ἐπὶ τοῦ διάπλου.

Καὶ ἐπὶ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος μάχης καὶ ἐπὶ πολλῶν, ὡς εἴδαμεν, ἄλλων ἀκαταδάμαστος ἐδείχθη ἡ ἀνδρία καὶ ἡ καρτερία τῆς φρουρᾶς τοῦ Μεσολογγίου, ἀλλ' ἡ πεῖνα, ἡ δαμάζουσα τὴν ἀνδρίαν καὶ τὴν καρτερίαν, ἤρχισε νὰ δεικνύῃ ὅλα τὰ φόβητρά της. Ἐνατενίζοντες οἱ ἔγκλειστοι εἰς τὴν θάλασσαν, δι' ἧς ἀνέμεναν, ὡς καὶ ἄλλοτε, τὴν θεραπείαν τοῦ κακοῦ, δὲν ἔβλεπαν εἰμὴ ἐχθρικὰς σημαίας καὶ διὰ μόνης τῆς προσδοκίας τῆς ταχείας ἐλεύσεως τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἐζωογονοῦντο· ἀλλὰ τὰ εἰς κίνησιν τοῦ στόλου καὶ εἰς ἀγορὰν καὶ ἀποστολὴν τροφῶν καὶ πολεμεφοδίων χρήματα ἔλειπαν· διὰ τὴν κατεπείγουσαν δὲ ταύτην ἀνάγκην καὶ ἐπὶ τῇ αἰτήσει τῶν παρὰ τῆς φρουρᾶς τοῦ Μεσολογγίου ἀποσταλέντων ὁπλαρχηγῶν ἐξεδόθη νόμος τὴν 16 φεβρουαρίου εἰς ἐκποίησιν ἐθνικῶν κτημάτων, δηλαδὴ γῆς καλλιεργησίμου καὶ μή, σταφιδώνων, ἀμπελώνων, ἐλαιώνων, κήπων καὶ παντὸς εἴδους δένδρων, ἀξίας ἱσπανικῶν ταλλήρων 800,000· ἀλλ' ἐχρειάζετο καιρὸς εἰς πραγματοποίησιν τοῦ νόμου τούτου, ἐν ᾧ ὁ κίνδυνος ἐπέκειτο· δὲν εὑρίσκοντο δὲ πρόθυμοι ἀγορασταὶ διὰ τὸν γενικὸν κίνδυνον τῆς πατρίδος καὶ τὸ μὴ νόμιμον τῆς πωλήσεως· δι' ὅλα ταῦτα ὀλίγοι οἱ ἐντεῦθεν πόροι, καὶ εἰς προαιρετικὴν συνεισφορὰν κυβερνῶντες

καὶ κυβερνώμενοι ἐκλήθησαν· εἰσηκούσθη ἡ φωνὴ τοῦ κινδύνου, ἔδωκε καὶ τὸ ἐθνικὸν ταμεῖον ὅσα εἶχε, καὶ οὕτως ἐξέπλευσαν τὴν 19 μαρτίου ὑδραϊκά τινα πλοῖα ὑπὸ τὸν Μιαούλην καὶ κατόπιν αὐτῶν καί τινα σπετσιωτικὰ καὶ ψαριανά. Ἡ μοῖρα αὕτη ἐκ 30 πλοίων ἔφερε καὶ τοὺς ἀπεσταλμένους τῆς φρουρᾶς, πρὸς οὓς ἐδόθησαν διὰ τὰς ἀνάγκας αὐτῆς γρόσια 230,000. Ἀλλ' οὐδέποτε ἑλληνικὴ μοῖρα ἐξέπλευσε τόσον ἀπαρασκεύαστος· πολλὰ πλοῖα δὲν εἶχαν πλειοτέρους τῶν 20 ναυτῶν. Ἐν τούτοις, ὁ ἐχθρικὸς στόλος, εἰδοποιηθεὶς παρὰ τῶν κατὰ τὴν Ζάκυνθον προφυλακίδων του, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ μοῖρα ἐφάνη τὴν 31 μαρτίου πρὸς ἐκεῖνα τὰ μέρη, ἐξέπλευσε τοῦ κόλπου καὶ ἔπλεε μεταξὺ τῶν Ἐχινάδων καὶ τοῦ Πάπα· ἡ δ' ἑλληνικὴ ἔπλευσε τὴν ἑφεξῆς ἡμέραν πρὸς τὸν Πεταλᾶν.

Ἂν καὶ οἱ ἐχθροὶ κατεῖχαν ὅλους τοὺς γνωστοὺς διάπλους τῆς λίμνης ἐπαγρυπνοῦντες ἡμέραν καὶ νύκτα, ὑπῆρχε καί τις ἀφύλακτος, στενὸς καὶ ἀφανής, δι' οὗ εἰσέπλεαν ἐνίοτε ἐκ τοῦ Πεταλᾶ μικρὰ πλοιάρια· δι' αὐτοῦ διεβιβάσθη τὴν 1 ἀπριλίου ἐκ τῆς πόλεως εἰς τὴν ναυαρχίδα ὁ πρώην φρούραρχος τοῦ Βασιλαδίου Παπαλουκᾶς, ἔφερε πρὸς τὸν Μιαούλην γράμματα, δι' ὧν ἐξιστόρει ἡ διοικητικὴ ἐπιτροπὴ τὴν δεινὴν θέσιν τῶν πολιορκουμένων διὰ τὴν ἔλλειψιν τῶν τροφῶν, καὶ τῷ ἐπρόβαλε νὰ στείλῃ ὅσας ἔφερε διὰ τοῦ διάπλου τούτου ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Παπαλουκᾶ. Ἐφορτώθησαν εὐθὺς αἱ τροφαί, καὶ αἱ τροφοφόροι λέμβοι ἐκίνησαν τὴν ἑξῆς νύκτα· ἐκίνησαν καὶ τὰ ἐν Πεταλᾷ πλοῖα, τὰ μὲν πρὸς τὸν Πάπαν τὰ δὲ πρὸς τὸ Μεσολόγγι· ἀλλά, κακῇ τύχῃ, αἱ λέμβοι συνήντησαν ἐπὶ τοῦ διάπλου ἀπροσδοκήτως ἐχθρικὴν φυλακήν, ἐπολέμησαν, ἀπέτυχαν, καὶ ἐπανῆλθαν εἰς τὰ πλοῖά των ἐπαναφέρουσαι τὰς τροφάς. Τὴν δὲ 3 ἀπριλίου 20 τῶν ἑλληνικῶν

πλοίων ὑπὸ τὸν Μιαούλην, καὶ 65 ἐχθρικά, ἐξ ὧν 15 φρεγάται καὶ κορβέτται, ἐναυμάχησαν· ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληγώθησαν 30 Ἕλληνες, καὶ ἑκάη καὶ ἓν πυρπολικόν· ἀλλὰ καὶ ἡ ναυμαχία καὶ οἱ φονευθέντες Ἕλληνες καὶ τὸ πυρπολικὸν εἰς μάτην. Ὁ Μιαούλης, ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν κρίσιμον περίστασιν τῆς φρουρᾶς, οὔτ' ἐδειλίασε διὰ τὴν ὀλιγότητα, τὴν ἀδυναμίαν καὶ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ στολίσκου του, οὔτ' ἐμακρύνθη ἀπὸ τοῦ πεδίου τῆς μάχης· ἀλλ' αἱ προσπάθειαί του δὲν ἐτελεσφόρησαν· ἂν δὲ ἤνοιγε καὶ τὸν λιμένα, χρείαν εἶχε πολλῶν πλοιαρίων κανονοφόρων πρὸς διασκορπισμὸν τῶν ἐν τῇ λίμνῃ περιφερομένων καὶ παραφυλαττόντων 70 ἐχθρικῶν, ἐν ᾧ δὲν εἶχεν εἰμὴ τὰς λέμβους τοῦ στολίσκου του· ὥστε στενὰ πανταχόθεν. Ἀλλὰ πῶς νὰ μὴ ἐλεεινολογήσῃ ὁ ἱστορικὸς τὴν ἀξιοκατάκριτον ἀπρονοησίαν τῶν κυβερνώντων τὴν Ἑλλάδα τὸν καιρὸν ἐκεῖνον; δὲν ἦτον ἔλλειψις πόρων, ἥτις ἔφερε τὴν φρουρὰν τοῦ Μεσολογγίου εἰς τὴν ἐσχάτην ταύτην ἀπελπισίαν, ἀλλ' ἔλλειψις κυβερνητικῆς προνοίας. Διαρκούσης τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου, τρεῖς θαλάσσιοι ἐκστρατεῖαι ἐγένοντο εἰς βοήθειαν αὐτοῦ, ἐν ᾧ μία ἤρκει, καὶ αὕτη μόνον πρὸς εἰσκομιδὴν τῶν ἀναγκαίων. Εἴδαμεν, ὅτι καὶ ἠνοίχθη καὶ ἀνοικτὸς διέμεινε μέχρι πολλοῦ ὁ λιμὴν τοῦ Μεσολογγίου, ὥστε ὅσα ἐπὶ ματαίῳ ἐξωδεύθησαν ἐπὶ τῆς δευτέρας καὶ τῆς τρίτης ναυτικῆς ἐκστρατείας θὰ ἐξήρκουν ταῦτα μόνα εἰς πολυχρόνιον προμήθειαν τῶν ἀναγκαίων, ἂν ἐστέλλοντο ἐπὶ τῆς πρώτης, καὶ ὅλη ἡ κατὰ τῆς Ἑλλάδος δύναμις θὰ ἐσυντρίβετο πρὸ τῶν πυλῶν τῆς πόλεως, διότι ἡ φρουρά της, χάρις εἰς τὴν ἀκαταμάχητον καρτερίαν της, μόνην τὴν πεῖναν ἐφοβεῖτο, καὶ θὰ ἐγίνετο ἐπὶ μόνου τοῦ ἀγῶνος τῆς πόλεως· ἐκείνης ἡ κρίσις ὅλου τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος, καὶ θὰ κατεστρέφετο καὶ αὐτὸς ὁ καταστρέ-

ψας τὴν Πελοπόννησον Ἰβραήμης. Ἠξεύρομεν, ὅτι ὁ μεγαλότολμος οὗτος σατράπης εἶπεν ἐπὶ τῆς μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεσολογγίου ἐπανόδου του εἰς Νεόκαστρον τῷ Δεριγνῇ ἐλθόντι εἰς ἐπίσκεψίν του καὶ ἐρωτήσαντι αὐτὸν περὶ τῆς ἐκστρατείας του· "βλέπεις πῶς λύεται ἡ χιὼν ἐκείνη;" δακτυλοδεικτῶν χιονοσκεπῆ τινά ἀκρώρειαν, "κατὰ τὸν αὐτὸν "τρόπον θὰ ἐλυόμεθα καὶ ἡμεῖς ὅλοι, ἂν εἶχεν ἡ φρουρὰ "τοῦ Μεσολογγίου τροφὰς τρεῖς ἔτι ἑβδομάδας." Τόσον κακὸν ἔπαθαν οἱ ἐχθροὶ ἐν τῇ μάχῃ τῆς Κλείσοβας, καὶ τόσον ἀπηλπίσθησαν τοῦ νὰ κυριεύσωσιν ἄλλως εἰμὴ διὰ τῆς πείνας τὴν πόλιν.

Ἂς ἴδωμεν τώρα καὶ τὴν τελευταίαν σκηνὴν τοῦ μεγάλου τούτου δράματος.

Ἡ συνήθης τροφὴ πρὸ ἡμερῶν ἐξέλειψε, καὶ εὐτυχεῖς ἐλογίζοντο ὅσοι τῶν ἐν τῇ πόλει εὗρισκαν κρέατα ἀκαθάρτων ζώων. Οἱ καρκίνοι καὶ αἱ φυόμεναι ἐν τῇ λίμνῃ ἁλμύραι ἠγοράζοντο πολλάκις δι' αἵματος ἐξ αἰτίας τῶν περιφερομένων παρὰ τὴν πόλιν ἐχθρικῶν πλοιαρίων. Οἱ πολιορκούμενοι, ῥακοφοροῦντες, τετραχηλισμένοι, αὐχμηροὶ καὶ ὑπὸ τῆς πείνας καὶ κακουχίας κατεσκελετευμένοι, ἦσαν δυσδιάγνωστοι καὶ πολλοὶ φασματώδεις· συχνάκις διὰ τὴν ἀκαθαρσίαν τῆς τροφῆς ἢ τὴν παντελῆ στέρησιν αὐτῆς ἔπιπτάν τινες λειποθυμοῦντες κατὰ γῆς· ἀσθενεῖς καὶ τραυματίαι ἐστεροῦντο πάσης θεραπείας· πτώματα ἔκειντο ἐν ταῖς ὁδοῖς, καὶ οἱ ζῶντες ἀνέπνεαν τὴν ἀποφοράν των. Ἀλλὰ καὶ τοιαῦτα πάσχοντες ἐνεκαρτέρουν, ἐλπίζοντες εἰς τὴν ἀντίληψιν τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἀνοίξαντος καὶ ἄλλοτε τὸν καὶ ἤδη κεκλεισμένον τῆς πόλεως λιμένα. Ἀλλ', ἀφ' οὗ ἐβεβαιώθησαν, ὅτι ὅλοι οἱ ἀγῶνές του ἐματαιώθησαν, καὶ ὅτι καὶ ὁ ἀφανὴς διάπλους τῆς λίμνης, καταληφθεὶς καὶ αὐτὸς παρὰ τῶν ἐχθρῶν, δὲν ἠνοίχθη, ἀπηλπίσθησαν, καὶ ἀποφασίσαντες νὰ

διεξέλθωσι ξιφήρεις ἔστειλαν δύο στρατιώτας ἀλβανοφοροῦντας καὶ ἀλβανολαλοῦντας διὰ νυκτὸς πρὸς τοὺς ἔξω ὁπλαρχηγούς, τοὺς διατρίβοντας τότε ἐν Πλατάνῳ τῶν Κραββάρων, εἰδοποιοῦντες αὐτούς, ὅτι ἐμελέτων νὰ διεξέλθωσι τὴν νύκτα τῆς 10 ἀπριλίου, καὶ τοὺς ἐκάλουν εἰς ἀντίληψιν ἐπὶ τῆς διεξόδου. Πρόθυμοι οἱ ἐν Πλατάνῳ ὁπλαρχηγοὶ εἰς τὴν αἴτησιν τῶν συναδέλφων των ἀπεκρίθησαν, ὅτι εἰς εὐόδωσιν τοῦ σκοποῦ αὐτῶν πεντακόσιοι ἦσαν ἕτοιμοι νὰ πέσωσι τὴν ὁρισθεῖσαν νύκτα εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Κιουταχῆ τὸ πρὸς τοὺς Μύλους, πεντακόσιοι εἰς τὸ τοῦ Ἰβραήμη τὸ πρὸς τὰ Τριλάγκαδα, καὶ πεντακόσιοι νὰ εὑρεθῶσι κατὰ τὰ Χίλια σπήτια φέροντες πολλὰ ζῶα εἰς χρῆσιν τῶν ἀσθενῶν, τῶν τραυματιῶν, καὶ τῶν ἀδυνάτων· παρήγγειλαν δὲ νὰ μὴ ἐξέλθῃ ἡ φρουρὰ εἰμὴ ἀφ' οὗ προσβάλωσι ἐκεῖνοι πρῶτοι τὰ δύο ἐχθρικὰ στρατόπεδα. Λαβοῦσα ἡ φρουρὰ τὴν ἀπάντησιν ταύτην προητοιμάζετο εἰς τὴν διέξοδον, καὶ κατασκευάσασα τρεῖς ξυλίνους καὶ πλατείας γεφύρας ἐτρύπησε τὸ τεῖχος καὶ τὰς ἔθεσεν ἐπὶ τῆς τάφρου ἔμπροσθεν τοῦ καρκινοειδοῦς προφράγματος καὶ τῶν προτειχισμάτων τοῦ Μπότσαρη καὶ τοῦ Μακρῆ· δὲν τὰς ἔβλεπε δὲ ὁ ἐχθρός, διότι τὰς ἐκάλυπτεν ἡ πρόταφρος. Ὑπερεννεακισχίλιαι ψυχαὶ ἦσαν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐν τῇ πόλει, διότι μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Κιουταχῆ ἐθεωρήθη ἡ πολιορκία ὡς λελυμένη, καὶ πολλαὶ καταφυγοῦσαι, ἀρξαμένης τῆς πολιορκίας, εἰς Κάλαμον οἰκογένειαι ἐπανῆλθαν εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἐκ τῆς αἰτίας ταύτης ἐφθάρησαν ταχύτερον αἱ ἐν αὐτῇ τροφαί. Ἐξ ὅσων δὲ εὑρίσκοντο ἐν τῇ πόλει, δισχίλιοι πεντακόσιοι ἦσαν οἱ ὁπλοφόροι, ἐν οἷς καὶ πολλοὶ πάσχοντες· οἱ δὲ λοιποὶ ἐργάται, γυναῖκες, παιδία, γ'ροντες καὶ ἀσθενεῖς· ὅλοι δέ, ὁπλοφόροι καὶ μή, ἔχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν θάνατον ἐξεπλήρωσαν ὅσα ἡ θρησκεία πρὸ τῆς

τελευτῆς κελεύει, καὶ ἔκαυσαν καὶ πολλὰ πράγματα ἐξ ὅσων δὲν ἐδύναντο νὰ μεταφέρωσιν.

Ἐν τούτοις ἦλθεν ἡ δεκάτη ἀπριλίου· πάμπολλοι ἦσαν οἱ κατάκοιτοι· ἐξ αὐτῶν, οἱ μὲν μὴ δυνάμενοι νὰ κινηθῶσιν ἠναγκάζοντο νὰ περιμείνωσι τὸν διὰ σφαγῆς θάνατον ἐπὶ κλίνης, οἱ δὲ ὀπωσοῦν εὐρωστότεροι μετετέθησαν ἐντός τινων τῶν δυνατωτέρων οἰκιῶν, ὅπου ἦσαν πολεμεφόδια, ἐπὶ σκοπῷ νὰ πολεμήσωσι μέχρι τελευταίας πνοῆς καὶ ἔπειτα νὰ καῶσιν· ἔμειναν δὲ παρ' αὐτοῖς καὶ πολλοὶ στενοὶ συγγενεῖς των μὴ ὑποφέροντες ν' ἀποχωρισθῶσι καὶ προτιμήσαντες νὰ συναποθάνωσι πολεμοῦντες· ἦσαν δὲ καί τινες τῶν ἐναπομεινάντων οἵτινες, θαῤῥυνόμενοι ὑπὸ τῶν ἐπὶ τῆς πολιορκίας συνήθων νικῶν, ἤλπιζαν, ὅτι ἐξορμῶσα ὅλη διὰ μιᾶς ἡ ἀτρόμητος ἐκείνη φρουρὰ θὰ διεσκόρπιζε τοὺς πολιορκοῦντας καὶ θ' ἀπήλλαττε τὴν πόλιν τῶν ἐπικειμένων δεινῶν.

Δύοντος τοῦ ἡλίου, ἠκούσθη τουφεκισμὸς πρὸς τὴν κορυφὴν τοῦ Ζυγοῦ κατὰ τὸ μέρος τοῦ ἁγίου Συμεῶνος. Ὁ τουφεκισμὸς οὗτος, ὅστις ἐσήμαινεν ὅτι ἦλθεν ἐκεῖ ἡ ἔξωθεν βοήθεια, ἔβαλε μὲν εἰς κίνησιν τὴν φρουρὰν ὡς πρὸς τὴν ἔξοδον, ἀλλ' ἔβαλεν ἐν ταὐτῷ εἰς ὑποψίαν καὶ τὸν ἐχθρὸν μαθόντα συγχρόνως διά τινος λειποτάκτου ἀλλοδαποῦ ὅσα ἐμελετῶντο. Περὶ δὲ τὴν β' ὥραν τῆς νυκτὸς συνήχθησαν ἡ φρουρὰ καὶ τὸ πλῆθος, ὅσον ἦτο δυνατὸν ἀταράχως, δοθέντος τοῦ σημείου, ὅπου ἐτέθησαν αἱ γέφυραι πρὸ ὀλίγου· αἱ πλεῖσται τῶν γυναικῶν ἐνεδύθησαν καὶ ὡπλίσθησαν ὡς ἄνδρες· ὡπλίσθησαν καὶ ὅσα παιδία ἐδύναντο νὰ ὁπλοφορῶσι· λαμπρῶς δ' ἐφώτιζε τὴν νύκτα ἐκείνην ἡ σελήνη τὸν ὁρίζοντα. Οἱ δὲ συναχθέντες διῃρέθησαν εἰς τρία σώματα ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τὸ μὲν τοῦ Νότη Μπότσαρη, τὸ δὲ τοῦ Κίτσου Τσαβέλλα, τὸ δὲ τοῦ Μακρῆ· ἐν τοσούτῳ ἐγίνετο καὶ ἡ ὑπηρεσία τοῦ

φρουρίου ὡς σύνηθες πρὸς ἀπάτην τοῦ ἐχθροῦ. Καὶ ἐν πρώτοις ἐξῆλθαν χίλιοι τῆς φρουρᾶς καὶ ἐκάθησαν σιωπηλοὶ ὑπὸ τὴν πρόταφρον· ἐξῆλθαν κατόπιν καὶ τὰ ἀδύνατα μέλη, ἀλλὰ τόσον ἀτάκτως ὠθοῦντα καὶ ὠθούμενα ἐπὶ τῶν γεφυρῶν, ὥστε πολλὰ ἔπεσαν ἐντὸς τῆς τάφρου· ἐξῆλθαν ἐπὶ τέλους καὶ οἱ λοιποὶ ὁπλοφόροι· ἀλλὰ πολλοὶ τῶν Μεσολογγιτῶν ἐξ αἰτίας τῶν διὰ τὰς βαρείας ἀσθενείας ἐναπομεινάντων συγγενῶν των ἐβράδυναν νὰ ἐξέλθωσιν, ἀποχαιρετοῦντες οἱ πολυπαθεῖς τοῦ θανάτου τὸν ἀποχαιρετισμὸν καὶ ἀποχαιρετούμενοι· τινὲς δὲ αὐτῶν οὐδ' ἐπρόφθασαν νὰ ἐξέλθωσιν· ἡσύχαζαν δὲ οἱ ἐκτὸς τοῦ τείχους συνενωθέντες, καὶ ἀνέμεναν τὴν ἔναρξιν τῆς ἔξωθεν προσβολῆς, ὡς προεσχεδιάσθη. Μετὰ τὸν ἐπὶ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου τουφεκισμὸν οὐδεμία ἄλλη τουφεκία ἔπεσεν ἔξωθεν, καὶ οἱ Τοῦρκοι ὑποπτεύοντες, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐξῆλθαν ἤδη καὶ ἡσύχαζαν ὄπισθεν τῆς προτάφρου, ἤρχισαν νὰ κανονοβολῶσι καὶ τουφεκίζωσι. Πρηνεῖς ἔκειντο οἱ πυροβολούμενοι εἰς ἀποφυγὴν τοῦ ἐπιῤῥιπτομένου πυρός· ἀλλ' ἀφ' οὗ, ἀναμείναντες ἱκανὴν ὥραν, εἶδαν ὅτι δὲν ἐπραγματοποιοῦντο ὅσα ἐπροσδόκουν ἔξωθεν, καὶ ὅτι ἐπυροβολοῦντο θανατηφόρως, ἀνεγερθέντες ὅλοι, ἐμπρός, ἀνέκραξαν, ἐμπρός, καὶ ἀλαλάζοντες, καὶ θαῤῥύνοντες ἀλλήλους ἐπροχώρουν· καὶ τὸ μὲν ὑπὸ τὸν Μπότσαρην σῶμα κατέλαβε τὴν ὁδὸν τοῦ Μποχωρίου, τὸ δὲ ὑπὸ τὸν Μακρῆν τὴν τοῦ Ἀνατολικοῦ, τὸ δὲ ὑπὸ τὸν Τσαβέλλαν τὴν μέσην· σκοπὸν δὲ εἶχαν νὰ ἑνωθῶσι τὰ τρία ταῦτα σώματα πρὸς τοὺς πρόποδας τοῦ Ζυγοῦ κατὰ τὴν ἄμπελον τοῦ Ραζοκότσικα τὴν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους μονῆς τοῦ ἁγίου Συμεῶνος δύο ὥρας μακρὰν τοῦ Μεσολογγίου. Ἀλλὰ μόλις ἐπροχώρησαν, καὶ αἴφνης ἠκούσθη φωνὴ λέγουσα "ὀπίσω, ὀπίσω," καὶ ἐπὶ τῇ φωνῇ ταύτῃ οἱ ὄπισθεν ἐρχόμενοι Μεσολογγῖται, ἄνδρες, γυναῖκες,

παιδία καί τινες μὴ ἐντόπιοι, ἐν οἷς καὶ ὁ Γεώργος Τσαβέλλας, ἀνεστράφησαν· ἀλλ' οἱ λοιποὶ ἐπροχώρουν ὡς καὶ πρότερον, καὶ οὔτε τὰ διπλᾶ καὶ τριπλᾶ χαρακώματα καὶ ταφρεύματα τῶν ἐχθρῶν, οὔτε τὸ ἀκοίμητον κατ' αὐτῶν πῦρ ἴσχυσαν ν' ἀναστείλωσι τὴν ὁρμήν των. Ἠναγκάζοντο δὲ οἱ Τοῦρκοι νὰ ὑποχωρῶσιν ἐπὶ τῇ ὁρμῇ καὶ ὠρυγῇ των. Ἡμιώριον δὲ ἀπομακρυνθέντες τοῦ φρουρίου, ἔπεσαν ἐν μέσῳ τοῦ ἱππικοῦ τοῦ ἐχθροῦ, οἱ μὲν ὑπὸ τὸν Μακρῆν καὶ τὸν Τσαβέλλαν τοῦ ὑπὸ τὸν Κιουταχῆν ὄπισθεν ἱσταμένου τοῦ στρατοπέδου αὐτοῦ, οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Μπότσαρην τοῦ ὑπὸ τὸν Ἰβραήμην ἐλθόντος ἐπίτηδες ἀπὸ τοῦ Μποχωρίου· καὶ οἱ μὲν ὑπὸ τὸν Μπότσαρην καὶ Τσαβέλλαν ὀλίγην βλάβην ἔπαθαν, οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Μακρῆν μεγίστην. Ἀφ' οὗ δὲ διεπορεύθησαν, ἔφθασαν, οἱ μὲν ἐντεῦθεν οἱ δὲ ἐκεῖθεν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ζυγοῦ, ὅ ἐστιν εἰς ἣν ἐθεώρουν ὡς τὸ τέρμα τῶν κινδύνων των θέσιν καὶ ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν ἔξωθεν εἰς ἀντίληψιν ἀναμενομένων Ἑλλήνων· ἀλλ' ἀντὶ φίλων ηὗραν πολυαρίθμους Ἀλβανοὺς ὑπὸ τὸν Μουστάμπεην καὶ ἔπαθαν τὰ πάνδεινα καταδιωχθέντες καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ὄρους. Πεντακόσιοι ἀπωλέσθησαν· ἐκ τῆς φρουρᾶς ἐπὶ τῆς διεξόδου· ὅλαι δὲ αἱ συνακολουθοῦσαι γυναῖκες, ἐκτὸς ἑπτά, καὶ ὅλοι οἱ παῖδες, ἐκτὸς τριῶν ἢ τεσσάρων, ἐφονεύθησαν ἢ ᾐχμαλωτίσθησαν, τινὲς μὲν ἐπὶ τῆς διὰ τῶν ἐχθρικῶν χαρακωμάτων καὶ τῆς ἀνάμεσον τοῦ ἱππικοῦ πορείας των, οἱ δὲ πλειότεροι ἐν ταῖς ὑπωρείαις· διαρκοῦντος δὲ τοῦ κινδύνου οὐδεμίαν ηὗραν ἔξωθεν βοήθειαν· 50 μόνον στρατιῶται ὑπὸ τὸν Δράκον καὶ τὸν Πανομάραν τοῖς ἔφεραν τὸ μεσονύκτιον ὀλίγην τροφήν. Νυκτοποροῦντες οἱ περὶ τὸν Μπότσαρην, τὸν Τσαβέλλαν καὶ τὸν Μακρῆν ἐξημερώθησαν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους κακὴν κακῶς ἐξ αἰτίας τῆς ταλαιπωρίας, τῆς πείνας καὶ τοῦ

κόπου. Τὴν δὲ ἐπαύριον ἔφθασαν οἱ πλεῖστοι εἰς Δερβέκισταν, χωρίον τοῦ Ἀποκούρου, ὅπου οὐδένα ηὗραν τῶν κατοίκων, πρὸς μικρὰν περίθαλψιν, ἀλλὰ μόνον ὀλιγάριθμά τινα σώματα τοῦ Κώστα Μπότσαρη καὶ ἄλλων ὁπλαρχηγῶν δικαιολογουμένων, ὅτι διὰ τὴν ὀλιγότητα τῶν περὶ αὐτοὺς καὶ τὴν μὴ ἐμφάνισιν τῶν πολλῶν δὲν ἐδυνήθησαν νὰ τρέξωσιν εἰς βοήθειάν των. Ἔμειναν δὲ οἱ διασωθέντες ἐν τῷ χωρίῳ ὅλην τὴν ἡμέραν· τὴν δὲ ἐπαύριον μετέβησαν εἰς Πλάτανον τῶν Κραββάρων, ὅπου διέμειναν 8 ἡμέρας ἀναμένοντες τοὺς τῇδε κἀκεῖσε διασπαρέντας· ἐκεῖθεν ὑπῆγαν εἰς Σάλωνα. Κακῶς ἔχοντες πρὸ τῆς ἐξόδου τόσον ἐταλαιπωρήθησαν μετὰ τὴν ἔξοδον, καὶ τόσοι ἀπέθαναν καθ' ὁδὸν πεινῶντες καὶ κακουχούμενοι, ὥστε ἀπαριθμηθέντες, ἀφ' οὗ ἔφθασαν εἰς τὰ Σάλωνα, εὑρέθησαν ὅλοι οἱ διασωθέντες 1300, ἐν ᾧ οἱ τῆς φρουρᾶς μόνοι ἦσαν ἐπὶ τῆς ἐξόδου των 2500.

Δεινότερα δὲ καὶ ὀλεθριώτερα ἦσαν τὰ παθήματα τῶν ἐν τῇ πόλει ἀπομεινάντων καὶ τῶν ἐπανελθόντων. Ἐν ᾧ ἡ φρουρὰ καὶ οἱ παρακολουθοῦντες ἐξήρχοντο τῆς πόλεως, οἱ ἐχθροὶ εἰσήρχοντο· εἰσερχόμενοι δὲ ἀπήντησαν τοὺς συγχρόνως ἐπανερχομένους ἐπὶ τῇ ἀκουσθείσῃ φωνῇ "ὀπίσω, ὀπίσω," καὶ τοὺς μὲν ἄνδρας ἐθανάτωσαν, τὰς δὲ γυναῖκας καὶ τὰ παιδία ᾐχμαλώτισαν· μόνοι οἱ ὑπὸ τὸν Γεώργον Τσαβέλλαν ἐπρόλαβαν καὶ ἐξῆλθαν ἐκ δευτέρου διὰ τῆς παραλίας ὁδοῦ, καὶ πεσόντες ἐν μέσῳ τοῦ ἐχθρικοῦ ἱππικοῦ ἐπιστρέφοντος εἰς Μποχῶρι, οἱ μὲν ἀπωλέσθησαν, οἱ δὲ διεσώθησαν. Ἀλλ' ἡ θανατηφόρος ἐκείνη πρὸς τοὺς στραφέντας εἰς τὰ ὀπίσω φωνὴ δὲν ἦτο φωνὴ ἐπιβούλων χειλέων. Τινὲς τῶν προπορευομένων ἐπὶ τῆς διεξόδου ἐθεώρησαν ὡς ἀνυπέρβλητα ἐμπόδια τῆς προόδου τὰ ἑλικοειδῆ χαρακώματα καὶ ταφρεύματα τῶν ἐχθρῶν καὶ ὡς τόσους

τάφους ἀνεῳγμένους· διὰ τοῦτο προτιμῶντες τὸν ἐπὶ τῶν πυροβολοστασίων τοῦ τείχους θάνατον ὡς ἐνδοξότερον, ἔκραξαν "ὀπίσω, ὀπίσω," καὶ ἐστράφησαν καὶ αὐτοὶ ὀπίσω.

Πατήσαντες δὲ οἱ ἐχθροὶ τὴν πόλιν ἔστρεψαν ἐν πρώτοις τὸ πῦρ τοῦ τείχους κατὰ τῶν οἰκιῶν, καὶ ἔπειτα διεσπάρησαν εἰς λεηλασίαν, εἰς σφαγήν, καὶ εἰς αἰχμαλωσίαν. Πυροβολισμοί, κραυγαί, ὀλολυγμοί, μαχαιροκτυπήματα καὶ ἐκπυρσοκροτήσεις ἠκούοντο ὅλην τὴν νύκτα. Ἡ ὑπὸ τὸ προτείχισμα τοῦ Μπότσαρη μεγάλη πυριτοθήκη, ἐξαφθεῖσα πρώτη διὰ χειρὸς Ἑλλήνων, διέῤῥηξε τὸ προτείχισμα καὶ κατέστρεψε πολλοὺς ἐχθρούς· ἐξήφθη ὡσαύτως καὶ ἡ πρὸς τὸ δυτικὸν παράλιον καὶ ἀνέτρεψεν ἐκ βάθρων τὴν παρακειμένην οἰκίαν, ὅπου ἐξέπνευσεν ὁ Βύρων· διεῤῥάγησαν ὑπὸ πυρὸς ἐπίσης Ἑλλήνων καὶ αἱ οἰκίαι, ἐν αἷς συνεσωρεύθησαν οἱ πάσχοντες· ἐπὶ δὲ τῇ διαῤῥαγῇ ἐξετινάσσοντο συμμίγδην εἰς τὸν ἀέρα οἱ ἐν αὐταῖς Ἕλληνες καὶ οἱ πατοῦντες αὐτὰς ἐχθροί. Ὅλη ἡ πόλις ἐκυριεύθη τὴν νύκτα ἐκείνην πλὴν ὁ ἐν τῷ παρακειμένῳ νησιδίῳ Ἀνεμόμυλος, ὅπου ἐφυλάττετο πολλὴ πυρῖτις· διέμεινε δὲ σῶος ὁ Ἀνεμόμυλος μέχρι τῆς 12, καθ' ἣν διεῤῥάγη καὶ αὐτὸς ὑπὸ πυρὸς Ἑλλήνων. Παθόντες οἱ περὶ τὸν Κιουταχῆν καὶ τὸν Ἰβραήμην ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἂν καὶ ψυχορῥαγούντων, ἔπαθαν καὶ ἀφ' ἑαυτῶν ἀλληλοφονευόμενοι χάριν τῶν λυφύρων, ἕως οὗ ὑπερισχύσαντες οἱ περὶ τὸν Ἰβραήμην ἐκράτησαν αὐτοὶ μόνοι τὴν πόλιν καὶ ἀπεδίωξαν τοὺς περὶ τὸν Κιουταχῆν. Οἱ γνωστότεροι δὲ τῶν ἐπὶ τῆς ἐξόδου θανατωθέντων ἦσαν ἐκ μὲν τῶν ἐντοπίων ὁ Ἀναστάσιος Παλαμᾶς, ὁ Πέτρος Γουλημῆς, ὁ Γεώργιος Φαράντος, ὁ Κωνσταντῖνος Καρπούνης, ὁ Κωνσταντῖνος Τρικούπης, καὶ ὁ Ἀθανάσιος Ῥαζοκότσικας, γενικὸς ἀρχηγὸς τῶν συμπολιτῶν του, καὶ τὰ μέ-

γιστα διαπρέψας διὰ τὴν πολλὴν ἱκανότητά του, τὴν ἀκλόνητον καρτερίαν του καὶ τὸν ἀκάματον ζῆλόν του· ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν οἱ ὁπλαρχηγοὶ Στουρνάρης καὶ Σηδήμας, ὁ τειχοποιὸς Κοκκίνης, ὁ συντάκτης τῶν ἑλληνικῶν χρονικῶν Ἔλβετὸς Μέγερος, οἱ φιλέλληνες Γερμανοί, Στιτσεμβέργης, Διττμάρης, Δελωνέης, Λουτσόφφης, Κλέμπης, Σίπανος, Πολωνός τις, καὶ ὁ ἐπίσκοπος Ῥογῶν Ἰωσήφ. Ὁ ἀρχιερεὺς οὗτος, ὁ καθ' ὅλην τὴν πολιορκίαν διακριθεὶς διὰ τὸν ἔνθερμον πατριωτισμόν του, δὲν ἐπρόφθασε νὰ ἐξέλθῃ, καὶ φθάσας ἐπὶ τοῦ τείχους καθ' ἣν ὥραν εἰσήρχοντο οἱ ἐχθροὶ ἔῤῥιψε δαυλὸν εἴς τινα παρακείμενον φυσεκοφόρον πίθον, ἐῤῥίφθη εἰς αὐτὸν καιόμενον, ἡμιεκάη, καὶ ἡμίκαυστος ἀπεκεφαλίσθη. Ἐφονεύθη ἐπὶ τῆς ἐξόδου καὶ ὁ Παπαδιαμαντόπουλος (δ). Καθ' ὃν καιρὸν ἐκινδύνευεν ἡ πόλις, διεβιβάσθη οὗτος εἰς Ζάκυνθον ἐπὶ προμηθείᾳ τροφῶν· ὁ κίνδυνος ἐκορυφώθη μετ' ὀλίγον καὶ οἱ φίλοι του τὸν ἐσυμβούλευσαν νὰ μὴ ἐπανέλθῃ· ἀλλ' οὗτος ἐπανῆλθεν ἐν μέσῳ τῶν συναγωνιστῶν του, εἰπὼν πρὸς τοὺς ἀποτρέποντας αὐτόν, "ἢ θὰ σωθῶ ἢ θ' ἀποθάνω μετ' "αὐτῶν." Ἀξιοθαύμαστος εἶναι καὶ ἡ ἐπὶ τῆς ἐξόδου διαγωγὴ καὶ τελευτὴ τοῦ Χρήστου Καψάλη, ἑνὸς τῶν προκρίτων τῆς πόλεως. Εἶδε τὸ πρωῒ τῆς ἡμέρας ἐκείνης τὴν πρὸ πολλοῦ πάσχουσαν σύμβιόν του ἐκπνεύσασαν, τὴν ἠσπάσθη ἀκλαυστεί, καὶ στραφεὶς πρὸς τὸν υἱόν του παρόντα καὶ κλαίοντα "Μὴ κλαῖε, υἱέ μου," εἶπε· "μᾶλλον χαῖρε, διότι "ἀπέθανεν ἡ μήτηρ σου καὶ δὲν ἔπαθε τὰ δεινὰ τῆς "τουρκικῆς αἰχμαλωσίας· ἄκουσε τώρα τοὺς τελευ-"ταίους λόγους τοῦ πατρός σου· διέξελθε μετὰ τῶν "λοιπῶν τὴν ἐσπέραν ταύτην, προσπάθησε νὰ σω-"θῇς, καὶ μὴ φροντίσῃς περὶ ἐμοῦ· ἐγὼ εἶμαι ἀσθενὴς "καὶ προβεβηκώς, οὐδεμίαν ἐλπίδα ἔχω συνδιεξερ-"χόμενος νὰ σωθῶ, καὶ προτιμῶ ν' ἀποθάνω ἐντὸς

" τῆς πόλεως ἢ νὰ αἰχμαλωτισθῶ ἐπὶ τῆς διεξόδου." Ταῦτα εἶπε, τὸν ἐνηγκαλίσθη καὶ τὸν ἀπεχαιρέτησε. Καὶ ὁ μὲν υἱὸς ἀπεχωρίσθη τοῦ πατρὸς κλαίων, καὶ διεξελθὼν ἐσώθη· ὁ δὲ πατήρ, στηριζόμενος ἐπὶ τῆς βακτηρίας του, περιῆλθε τὰς ὁδοὺς καλῶν ἀσθενεῖς καὶ γέροντας νὰ τὸν συνακολουθήσωσι· πολλοὶ ὑπήκουσαν, καὶ συνελθόντες εἰς τὸ φυσεκοδετεῖον ἐκλείσθησαν, καὶ ψάλλοντες οἱ μὲν ἐξοδίους, οἱ δὲ πατριωτικοὺς ὕμνους, προσήνεγκαν ἑαυτοὺς ὁλοκαυτώματα ἐπὶ τῇ εἰσβολῇ τῶν ἐχθρῶν.

Ἀλλ' ἡ πόλις τοῦ Μεσολογγίου, ἡ δοξάσασα τὴν Ἑλλάδα ζῶσα, ἔμελλε νὰ τὴν ἀναστήσῃ καὶ πεσοῦσα· διότι ἀποδείξασα πασιφανῶς, ὅτι Ἕλληνες καὶ Τοῦρκοι ἦσαν εἰς τὸ ἑξῆς ἀσυμβίωτοι καὶ ἀδιάλλακτοι, ἐπετάχυνε διὰ τῆς σωτηριώδους παρεμβάσεως τῶν τριῶν Δυνάμεων τὸ εὐτυχὲς τέρμα τῆς ἐπαναστάσεως.

Χίλιοι ἐννεακόσιοι ἠριθμήθησαν οἱ κατὰ διαφόρους τρόπους ἀποθανόντες ἐπὶ τῆς πολιορκίας Ἕλληνες· ἄδηλον πόσοι οἱ ἀποθανόντες ἐκ τῶν ὑπὸ τὸν Κιουταχῆν, διότι ὡς καὶ ἄλλοτε εἴπαμεν, δὲν διατηροῦνται παρὰ τοῖς ἀτάκτοις στρατολόγια, καὶ ἄλλοι μὲν αὐτογνωμόνως ἔρχονται, ἄλλοι δὲ ἄνευ ἀδείας ἀπέρχονται· ἀλλ' οἱ ὑπὸ τὸν Ἰβραήμην ὁπλοφοροῦντες τακτικοί, ἀπαριθμηθέντες μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως, εὑρέθησαν 3500, ἐν ᾧ οἱ ὑπ' αὐτὸν ἐλθόντες εἰς πολιορκίαν ἦσαν κατὰ μέν τινας 8000, κατ' ἄλλους δὲ 10,000. Ἐντεῦθεν καταφαίνεται ἐπὶ ποίᾳ τιμῇ ἠγοράσθησαν τὰ ἐρείπια τῆς πόλεως καὶ ὁποῖοι ἐφάνησαν οἱ ὑπέρμαχοί της.

Ἐρχόμεθα τώρα νὰ συγκεφαλαιώσωμεν τὰ γεγονότα.

Εἰσβαλόντος τοῦ Κιουταχῆ εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, τὸ πᾶν ἔκλινε γόνυ ἐνώπιόν του· μόνοι οἱ ἐν Μεσολογγίῳ ἦραν ἀκλινῆ τὴν κεφαλήν των ὑπερ-

ἄνω ἀσθενοῦς τείχους, προκαλοῦντες μᾶλλον ἢ φοβούμενοι τὸν ἐχθρόν. Παμπληθῆ καὶ ἐμπειροπόλεμα στρατεύματα συνέῤῥευσαν πανταχόθεν ἔξω τῆς πόλεως· πολυειδεῖς καὶ πολυμόχθους ἐπιχειρήσεις εἰς ἅλωσίν της ἐπεχείρησαν· ὄρος ὑψηλὸν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐχειροποίησαν· ἀπτόητοι τὸ τεῖχος πολλάκις πανορμεὶ προσέβαλαν, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν κορυφήν του ξιφοφοροῦντες ἀνέβησαν· ἀλλ' εὑρίσκοντες πάντοτε ἀκαταμάχητον τὴν φρουρὰν οὐδὲν κατώρθωσαν, καὶ μετὰ μακροὺς καὶ δεινοὺς ἀγῶνας καὶ ἀφειδεῖς αἱματοχυσίας κατῃσχυμμένοι ἀνεστρατοπέδευσαν. Ἀπελπισθεῖσα ἡ Πύλη νὰ ἐκτελέσῃ διὰ μόνων τῶν ὑπὸ τὸν Κιουταχῆν δυνάμεών της τὸ σκοπούμενον, ἐκάλεσε τὸν Ἰβραήμην εἰς ἀντίληψιν. Ἐπαιρόμενος οὗτος ἐφ' οἷς ἐν Πελοποννήσῳ διὰ τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ του διεπράξατο καὶ ἐπὶ τῇ ὀχυρωτικῇ ἐπιστήμῃ τῶν περὶ αὐτὸν ἐρειδόμενος, ἔτρεξε πρόθυμος μετὰ πολλῆς δυνάμεως ὅπου ἐκλήθη, καὶ ὀλιγωρῶν ἐν τῇ ὑπεροψίᾳ του καὶ πολιορκοῦντας καὶ πολιορκουμένους, καὶ φράκτην χλευαστικῶς ἐπονομάζων τὸ τεῖχος, τὸ εὐτυχῶς εἰς τὰς ἐπανηλειμμένας προσβολὰς τοῦ ἀντιζήλου του Κιουταχῆ ἀνθέξαν, ἀνεδέχθη νὰ τὸ κυριεύσῃ μόνος δεκαπενθήμερος· ἀλλὰ καὶ αὐτός, πολλὰ πειραθείς, πολλὰ τολμήσας, καὶ πολλὰ παθών, ηὗρε τὴν ὑπὸ τοιούτους φρουροὺς φράκτην ἀπόρθητον. Συνηνώθησαν τότε οἱ δύο στρατάρχαι, καὶ συνήνωσαν καὶ τοὺς στρατούς των, ἀφήσαντες ἐνώπιον τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ τὰς ἀντιζηλίας των· ἀπελπισθέντες δὲ τοῦ νὰ κατισχύσωσι τῶν φρουρούντων τὸ τεῖχος καὶ συνηνωμένοι, ἔστρεψαν ὅλην τὴν προσοχήν των εἰς κυρίευσιν τῆς λίμνης καὶ ἐν πολλοῖς εὐδοκίμησαν, στόλον πολυάρμενον ἔχοντες καὶ στολίσκον αὐτάρκη ἐξ ἐλαφρῶν πλοιαρίων κατασκευάσαντες. Ἀλλὰ 140 ἄνδρες, κατέχοντες νησίδιόν τι ἐν τῇ λίμνῃ, ἀτείχιστον, ἀνώχυρον

καὶ ἀνεφοδίαστον, κατῄσχυναν ὅλας τὰς ἐπιπεσούσας δυνάμεις, καὶ τὰ παράλιά του πτωμάτων ἐσκέπασαν. Ὑπεραίρεται ὁ Ἕλλην διανοούμενος, ὅτι ὁσάκις ἡ δεινοπαθοῦσα φρουρὰ ἐκλήθη νὰ παραδώσῃ τὰ ὅπλα ἀπήντησεν, "ἀποθνήσκω, ἀλλὰ δὲν παραδίδω τὰ "αἱματωμένα ὅπλα μου," καὶ ἀπέδειξε, δι' ὧν ἐπὶ τέλους ἔπραξεν, ὅτι ἠσθάνετο ὅ,τι ἔλεγεν. Ἐπῆλθεν, ἐν τούτοις, ἄλλος δεινότατος ἐχθρός, ἡ πεῖνα· ἀλλ' οὐδ' αὐτὴ ἴσχυσε νὰ ταπεινώσῃ τὸ φρόνημά των καὶ νὰ τοὺς φέρῃ εἰς ὑποταγήν. Πρὸς ἀποφυγὴν δὲ τοῦ προφανοῦς ἐντεῦθεν ὀλέθρου καὶ ἀμόλυντον διατήρησιν τῆς τιμῆς των, ἐπεχείρησαν ἐπιχείρημα κινδυνωδέστατον καὶ ἐνδοξότατον· ἄνδρες, γυναῖκες, παιδία διῆλθαν ξιφήρεις ὑπὸ τὸ πανσέληνον φῶς καὶ ἐν μέσῳ ἀκοιμήτου πυρὸς ταφρεύματα, χαρακώματα, πυροβολοστάσια, τακτικὰ καὶ ἄτακτα στρατεύματα εἰδότα τὴν ἔξοδόν των καὶ γρηγοροῦντα εἰς καταστροφήν των.

Ἡ καθ' ὅλην τὴν δωδεκάμηνον πολιορκίαν ἀκλόνητος ἐν τοῖς δεινοῖς καρτερία τῶν ἀνδρῶν τούτων, ἡ ἀκάθεκτος ἐν ταῖς ἐκδρομαῖς ὁρμή, ἡ ἐν ταῖς μάχαις ἀνυπέρβλητος ἀνδρία, καὶ ἡ ἀπόφασις τοῦ ν' ἀποθάνωσι μᾶλλον ἢ νὰ παραδοθῶσιν, ἐξεθάμβησαν καὶ ἐφόβησαν καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐχθρούς των ὁμολογήσαντας, ὅτι θὰ διελύοντο κακῶς ἔχοντες οἱ στρατοί των, ἂν παρετείνετο τρεῖς ἔτι ἑβδομάδας ἡ πολιορκία. Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ ἄνδρες, ὧν τοὺς ἄθλους, τοὺς καθ' ὅλον τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα παντὸς ἄθλου λαμπροτέρους, καὶ οὐδενὸς τῶν ἐν ταῖς ἀρχαίαις καὶ μεταγενεστέραις πολιορκίαις φημιζομένων ὑποδεεστέρους, ἐτίμησαν ἐπαξίως ἡ ᾠδὴ τῶν ποιητῶν, ἡ εὐγλωττία των ῥητόρων, καὶ ἡ εὐφημία τῶν λαῶν.

1825–26.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΘ.

Ἀποτυχία τῶν εἰς ἅλωσιν τῆς Τριπολιτσᾶς καὶ τῆς Καρύστου καὶ εἰς λεηλασίαν τῆς Βηρυτοῦ κινημάτων τῶν Ἑλλήνων.—Ἐκστρατεία τῶν ὑπὸ τὸν Φαβιέρον τακτικῶν εἰς Εὔβοιαν καὶ ἀποτυχία αὐτῆς.—Καταστροφὴ τῶν γενιτσάρων καὶ εἴσαξις τῆς εὐρωπαϊκῆς τακτικῆς εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους.

Ἐν ᾧ ὁ Ἰβραήμης ἠγωνίζετο εἰς ἅλωσιν τοῦ Μεσολογγίου, ἠγωνίζετο καὶ ὁ Κολοκοτρώνης εἰς τὴν τῆς Τριπολιτσᾶς, ὅπου ἀπέμεινεν ὀλίγη φρουρά. Εἰς κατασκοπὴν δὲ τῆς ἀληθοῦς καταστάσεως τῆς πόλεως ταύτης εἰσῆλθε ῥιψοκινδύνως, λήγοντος τοῦ νοεμβρίου τοῦ 1825, ὁ Ἰωάννης Φιλήμων ὑπὸ πρόσχημα ὑποταγῆς, ἐφιλοφρονήθη, ἐνδιέμεινε δύο ἡμέρας, καὶ ἐπὶ λόγῳ προτροπῆς καὶ ἄλλων εἰς ὑποταγὴν ἐξῆλθεν ἀβλαβὴς καὶ ἀνέφερεν ὅ,τι παρετήρησε. Μεγάλη δὲ στρατιωτικὴ κίνησις κατέλαβεν ὅλην τὴν Πελοπόννησον πρὸς εὐόδωσιν τοῦ σκοποῦ τούτου, καὶ λήγοντος τοῦ ἔτους συνήχθησαν ἔξωθεν τῆς Τριπολιτσᾶς πεντακισχίλιοι Πελοποννήσιοι, καὶ διαιρεθέντες εἰς τρία σώματα ᾤδευσαν περὶ τὸ μεσονύκτιον τῆς 27 δεκεμβρίου πρὸς τὴν πόλιν, φέροντες κλίμακας εἰς ἀνάβασιν· ἤλπιζαν δὲ νὰ ἐπιπέσωσιν ἀπροσδόκητοι, ἀλλ᾽ ἠπατήθησαν, διότι οἱ Τοῦρκοι προειδοποιηθέντες εὑρέθησαν πέριξ τῶν ἐπάλξεων ἄγρυπνοι, ἐν ᾧ προσήγγιζε τὸ ὑπὸ τὸν Πλαπούταν καὶ τὸν Νικήταν πρῶτον σῶμα, καὶ κραυγάσαντες, "σᾶς εἴδαμεν, Ῥωμαῖοι," τοὺς ἀπεμάκρυναν ἀπρά-

κτους αὐτοβοεί. Μόνοι οἱ Τριπολιτσιῶται, ὡς 250, ἐπέμειναν καὶ ἐξημερώθησαν πλησίον τῆς πόλεως· ἀλλ' ἐπεξῆλθαν 300 ἱππεῖς καὶ πεζοὶ καὶ τοὺς ἔτρεψαν φονεύσαντες 28 καὶ ζωγρήσαντες 3. Οἱ εὐτυχεῖς καταδιῶκται ἐπροχώρησαν μέχρι τοῦ χωρίου Μαντσαρᾶ, ὅπου ἦσάν τινες τοῦ δευτέρου σώματος ὑπὸ τὸν Γενναῖον καὶ τὸν Τσόκρην, καὶ ἔτρεψαν καὶ αὐτούς· παρ' ὀλίγον δὲ συνέλαβαν ζῶντα καὶ τὸν σὺν αὐτοῖς Ἀγαλόπουλον πεσόντα ἐκ τοῦ ἵππου του. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην δισχιλιοι Πελοποννήσιοι, ὑπὸ τὸν Νικήταν καὶ ἄλλους, κατέλαβαν τὸ Μακρυπλάγι εἰς παρεμπόδισιν τῶν μετακομιζομένων ἐκ τῶν μεσσηνιακῶν φρουρίων εἰς Τριπολιτσᾶν τροφῶν.

Πρό τινος καιροῦ ἦλθέ τις ἀπεσταλμένος εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν παρὰ τοῦ κατὰ τὸ Λιβάνιον ὄρος Ἐμὴρ-Μπεσίρη, εἰς σύνδεσιν σχέσεων μετὰ τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ δὲν εἶχε πῶς ν' ἀποδείξῃ τὴν ἀποστολήν του, διότι πολλὰ παθὼν καθ' ὁδὸν ἀπώλεσεν, ὡς ἔλεγε, τὰ ἐφοδιαστικά του. Λαβοῦσα ἐντεῦθεν ἀφορμὴν ἡ κυβέρνησις ἀπέστειλε πρὸς τὸν ἐμήρην τὸν ἀρχιερέα Εὐδοκιάδος Γρηγόριον, ἵνα πληροφορηθῇ περὶ τῆς ἀποστολῆς ταύτης, καὶ τὸν θαῤῥύνῃ εἰς ἀποστασίαν κατὰ τοῦ κυριάρχου του. Ὁ ἐμήρης ἐδέχθη φιλικῶς τὸν πρέσβυν καὶ ὑπεσχέθη νὰ ἐκστρατεύσῃ, ἂν ἔστελλεν ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ναυτικὴν δύναμιν πρὸς τὰ παράλια τῆς Συρίας· ἀλλ', ἐξ αἰτίας τῶν δεινῶν περιστάσεων τῆς Ἑλλάδος, δύναμις δὲν ἐστάλη, καὶ τὸ σχέδιον δὲν ἐνηργήθη.

Ἀρχομένου δὲ τοῦ μαρτίου τοῦ 1826, ἐναύλωσεν ὁ Χατσῆ-Μιχάλης πλοῖά τινα ἐξ ἰδίων, συμπαρέλαβεν ὡς συναγωνιστὰς τὸν Βάσσον καὶ τὸν Κριεζώτην, καὶ συναποπλεύσαντες οἱ τρεῖς μετὰ 800 πρὸς τὰ παράλια τῆς Συρίας, ὄχι ἐπὶ συμμαχίᾳ ἀλλ' ἐπὶ λεηλασίᾳ, ἐπάτησαν ἀπροσδοκήτως τὴν Βηρυτόν·

ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἐξέλθωσιν ἄπρακτοι καὶ κακῶς ἔχοντες. Ἐν ᾧ δὲ ἦσαν ἐκτὸς τῆς πόλεως ἐστρατοπεδευμένοι καὶ ἐσχεδίαζαν νὰ δοκιμάσωσιν ἀλλοῦ τὴν τύχην των, κατέβη αἴφνης πολλὴ δύναμις τοῦ ἐμήρη ἐπὶ σκοπῷ ἢ νὰ τοὺς ἀπομακρύνῃ, ἂν ἦλθαν ὡς ἅρπαγες, ἢ νὰ τοὺς δεξιωθῇ, ἂν ἦλθαν ὡς σύμμαχοι κατὰ τὸ ἄλλοτε σχέδιον. Οἱ περὶ τὸν Χατσῆ-Μιχάλην ὑπεκρίθησαν ὅτι ἦλθαν ὡς σύμμαχοι, ἀλλ', ἐξ ὅσων ἔπραξαν, δὲν ἐπιστεύθησαν, καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποπλεύσωσιν ὡς κακὰ μελετῶντες· κατῆραν δὲ εἰς Κύπρον, καὶ βλάψαντες τὸν τόπον ἐκεῖνον ἐπανῆλθαν εἰς Σύραν.

Ἐν τούτοις, τὸ τακτικὸν τῆς Ἑλλάδος ηὔξανε καὶ ἐβελτιοῦτο χάρις εἰς τὴν συνδρομὴν τῆς κυβερνήσεως καὶ εἰς τὸν ἀκάματον ζῆλον τοῦ νέου ἀρχηγοῦ Φαβιέρου. Ὁ φιλέλλην οὗτος καὶ δι' ἄλλους λόγους καὶ διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐν Ναυπλίῳ ἀσθένειαν μετέφερε τὸ σῶμα τοῦτο εἰς Ἀθήνας τὴν 5 ὀκτωβρίου τοῦ 1825 πρὸς ἐξάσκησιν, ἀφήσας ἓν τάγμα ἐν Ναυπλίῳ ὡς φρουρὰν τῆς κυβερνήσεως.

Καλλίστην ὑποδοχὴν ηὗρεν ὁ Φαβιέρος καὶ παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις καὶ παρὰ τῷ ἀρχηγῷ Γκούρᾳ, καὶ πολλοὶ τῶν ἐντοπίων κατετάχθησαν ὡς νεοσύλλεκτοι· καὶ αὐτὸς ὁ Γκούρας ἔλαβε προγυμναστήν, καὶ ἐνεδύθη ἔνδυμα ἁπλοῦ τακτικοῦ. Τὸ παράδειγμα αὐτοῦ ἐμιμήθησαν καὶ ἄλλοι εὑρισκόμενοι ἐκεῖ ὁπλαρχηγοί, ὡς ὁ Μακρυγιάννης, ὁ Μαμούρης καὶ ὁ Ῥούκης· καθ' ἡμέραν δὲ συνέῤῥεαν καὶ ἄλλοθεν νεοσύλλεκτοι καὶ κυρίως ἐκ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, οὓς ἐπροτίμα ὁ Φαβιέρος τῶν φερόντων ἤδη ὅπλα λέγων, ὅτι ἐπιθυμητότερον νὰ γράφῃ τις ἐπὶ καθαροῦ ἢ μελανωμένου χάρτου· ἀλλὰ δὲν παρῆλθαν τρεῖς ἑβδομάδες μετὰ τὴν μετάβασίν του εἰς Ἀθήνας, καὶ κατ' ἔντονον διαταγὴν τῆς κυβερνήσεως μετέβη εἰς Σπέτσας, ὅπου ἐλέγετο ὅτι ὁ Ἰβραήμης ἐμελέτα ἀπό-

βασιν. Ἐκεῖ 40 ἡμέρας διέτριψεν, καὶ ἀφ' οὗ ἐξέλειψε πᾶσα ὑποψία ἀποβάσεως, ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας. Τόσον δὲ ηὐξήθη ὁ στρατός του, ὥστε, λήγοντος τοῦ 1825, συνίστατο εἰς 3700. Ἐκτὸς τοῦ τακτικοῦ σώματος, ὠργάνισεν ὁ Φαβιέρος ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Μαμούρη, τοῦ Δημήτρη Λέκκα καὶ τοῦ Στέφου Σέρβου ἐλαφρά τινα σώματα, λεγόμενα σταυροφορικά, διότι ἔφεραν οἱ στρατιῶται ἐπὶ τοῦ στήθους πάνινον σταυρόν· ὤφειλαν δὲ νὰ παρευρίσκωνται μόνον εἰς τὴν γενικὴν ἐπιθεώρησιν τοῦ τακτικοῦ. Ἐν ὅσῳ ἐσώζοντο λείψανα τοῦ ἀγγλικοῦ δανείου, ἡ κυβέρνησις ἐχορήγει προθύμως τὰ εἰς ὕπαρξιν καὶ διατήρησιν τῶν ὑπὸ τὸν Φαβιέρον· ἀλλ' ἀφ' οὗ ἐξηντλήθησαν, ὁ στρατὸς οὗτος ἐκινδύνευε νὰ διαλυθῇ, ἢ ν' ἀτακτήσῃ. Εἰς ἀποφυγὴν τοῦ κακοῦ καὶ εἰς ὠφέλειαν τῆς πατρίδος ἀπεφάσισεν ὁ ἀρχηγός του νὰ ἐκστρατεύσῃ πορίζόμενος ἄλλοθεν τὰ πρὸς τὸ ζῆν· καὶ μετὰ μακρὰν σκέψιν περὶ τοῦ καταλληλοτέρου μέρους ἐξεστράτευσε τὴν 12 φεβρουαρίου εἰς Εὔβοιαν, διατεινομένων πολλῶν ὅτι καὶ τὰ πρὸς διατροφὴν ἦσαν ἐκεῖ εὐπόριστα, καὶ ἡ νῆσος εὐάλωτος· συνεκροτεῖτο δὲ ἡ ἀκολουθοῦσα αὐτὸν δύναμις ἐκ τοῦ πρώτου τάγματος, δύο ἰλῶν τοῦ ἱππικοῦ, 80 ἱππέων ἀνίππων, μιᾶς κανονοστιχίας ἐχούσης τέσσαρα ὀρεινὰ κανόνια καὶ 120 κανονοβολιστάς, καὶ 700 σταυροφόρων, ὥστε ὅλοι οἱ συνεκστρατεύοντες ἦσαν 2750. Τὸ στράτευμα τοῦτο ηὐλίσθη τὴν 14 εἰς Ἀνηφορίτην· ὁ δὲ ἀρχηγός του ὑπῆγε τὸ ἑσπέρας εἰς κατασκοπὴν τοῦ Καραμπαμπᾶ ἐπ' ἐλπίδι νὰ τὸν κυριεύσῃ ἐξ ἀπροόπτου· ἀλλὰ πεισθεὶς ὅτι δὲν ἐπραγματοποιεῖτο ὅ,τι ἤλπιζε, παρητήθη τοῦ σχεδίου του, μετέφερε τὴν ἐπαύριον τὸ στράτευμά του εἰς Ὠρωπόν, τὴν μεθαύριον εἰς Καπανδρίτι, καὶ τὴν ἐφεξῆς εἰς Μαραθῶνα καὶ Βρανᾶν, ὅπου διέμεινε 15 ἡμέρας ἀναμένων τὰ εἰς μεταβίβασιν τοῦ στρατεύματός του

πλοῖα. Ἐκεῖ διατρίβων, ἐξέδωκε τὴν 20 κήρυγμα εἰς ἀποκλεισμὸν τῶν παραλίων Εὐβοίας καὶ Βώλου, καὶ ἔστειλε πρὸς ἐνίσχυσιν αὐτοῦ τὴν ἐν ὑπηρεσίᾳ τοῦ τακτικοῦ γολέτταν, ἥτις ἔφερε μετ' ὀλίγον πλουσίαν λείαν. Διαρκούσης δὲ τῆς δεκαπενθημέρου ταύτης διατριβῆς του, τὸ στράτευμα ἔπαθε καὶ φυσικῶς καὶ ἠθικῶς δι' ἔλλειψιν καταλυμάτων καὶ ἄλλων ἀναγκαίων ἐν καιρῷ χειμῶνος καὶ διὰ τὸ νοσῶδες τοῦ μέρους ἐκείνου· πολλοὶ ἠῤῥώστησαν, τινὲς ἀπέθαναν καὶ ἱκανοὶ ἐλειποτάκτησαν. Ὁ δὲ Φαβιέρος μετέφερεν ἄλλους πρὸς ἀναπλήρωσιν ἐξ Ἀθηνῶν· καὶ ἐπειδὴ τὰ ἀναμενόμενα πλοῖα δὲν ἐφαίνοντο, καὶ πᾶσα περαιτέρω χρονοτριβὴ ἔβλαπτεν, ἐπεβίβασε τὸ στράτευμά του εἰς ὅσα ηὗρε παραπλέοντα τὰ παράλια τῆς Ἀττικῆς πλοιάρια, καὶ τὸ ἀπεβίβασε τὴν 2 μαρτίου εἰς Στοῦρα, ὅπου καὶ διεννυκτέρευσεν, ἀλλὰ δὲν ηὗρεν ἣν ἤλπιζεν ὑποδοχήν. Πολλὰ παθόντες οἱ χωρικοὶ ἐκείνων τῶν μερῶν ἐπὶ τῶν μέχρι τοῦδε ἐκστρατειῶν, καὶ φοβούμενοι μὴ πάθωσι τὰ αὐτά, διεσκορπίσθησαν. Τὴν δὲ ἐπαύριον ἀφήσας ἐκεῖ δύο λόχους ἐξεστράτευσεν εἰς Κάρυστον φρουρουμένην ὑπὸ 600 Τούρκων, καὶ κατέλαβε τοὺς κήπους τέταρτον ὥρας ἀπέχοντας τοῦ φρουρίου· καὶ τὸ μὲν πρῶτον τάγμα ἐτοποθετήθη πρὸς τὸ μεσημβρινὸν μέρος τοῦ φρουρίου, τὸ δὲ ὑπόλοιπον στράτευμα πρὸς τὸ δυτικὸν τοῦ προαστείου. Τὴν 5 μαρτίου τέσσαρες λόχοι τοῦ πεζικοῦ καὶ τὰ ἐλαφρὰ σώματα ἐπλησίασαν τὴν πύλην τοῦ φρουρίου καὶ τὴν ἐκανονοβόλουν· ἀλλ' ἔσπασαν μετ' ὀλίγον οἱ ἄξονες τῶν ὑποστατῶν, καὶ ὁ ἀρχηγὸς διέταξε τὴν ὑποχώρησιν. Ἐκ τούτου θαῤῥυνθέντες οἱ ἐχθροὶ ὥρμησαν εἰς κυρίευσιν τῶν κανονίων καὶ ἔβαλαν εἰς ἀταξίαν τοὺς στρατιώτας· ἀλλὰ χάρις εἰς τὴν ἑτοιμότητα τοῦ λοχαγοῦ Βερεντιέρου ἀπέτυχαν καὶ ἔπαθαν. Ἐν τοσούτῳ, ὁ Φαβιέρος, παρατηρήσας ὅτι τὸ φρούριον

δὲν ἦτον, ὡς ἤλπιζεν, εὐάλωτον, καὶ ὅτι χρεία ἦτο τακτικῆς πολιορκίας, ἀνήγειρεν ἀντικρύ του ἐπί τινος ἀκρολοφίας πρὸς τὸ μεσημβρινὸν μέρος κανονοστάσιον, καὶ μὴ ἔχων κανόνια πολιορκίας ἔστησε δύο ἀνήκοντα εἷς τι πλοῖον ἀνεπιτήδεια πρὸς τὸν σκοπόν του· καὶ τὸ μὲν πρῶτον τάγμα ἔμεινεν ὅπου ἦτο, τὸ δὲ λοιπόν του στράτευμα ὠχυρώθη πλησιέστερον τοῦ προαστείου· δύο δὲ λόχοι ἐτοποθετήθησαν πρὸς τὸ ἀρκτικὸν μέρος τοῦ φρουρίου, ὥστε τὸ φρούριον ἐπολιορκεῖτο πανταχόθεν· ἐκόπη καὶ τὸ εἰσρέον νερόν· εἰς στενοτέραν δὲ πολιορκίαν, ὁ Φαβιέρος διέταξε τὴν ἐξ ἐφόδου κυρίευσιν τοῦ προαστείου, καὶ τὴν 12, ὄρθρου βαθέως, ὁ δ' λόχος ὑπὸ τὸν Ἀνδριέτην, ὁ στ' ὑπὸ τὸν Βερεντιέρον, καὶ ὁ τῶν εὐζώνων ὑπὸ τὸν Κάρπον, προσβαλόντες τὸ προάστειον, ἐκυρίευσαν τὰς ἐν αὐτῷ οἰκίας ἐκτὸς τῶν πλησίον τοῦ φρουρίου· ἡμέρας δὲ γενομένης, ἔστειλεν ὁ Φαβιέρος καὶ τὰ λοιπὰ σώματα εἰς κυρίευσιν ὅλου τοῦ προαστείου· ἀλλὰ δίωροι ἀλλεπάλληλοι προσβολαὶ κατὰ τῶν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν κρατουμένων οἰκιῶν καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ πυρὸς τοῦ φρουρίου κειμένων ὄχι μόνον ἀπέβησαν εἰς μάτην, ἀλλ' ἐπέφεραν καὶ βαρεῖαν βλάβην. Οἱ δύο πρῶτοι λόχοι ἀπώλεσαν τὸ ἥμισυ τῆς δυνάμεώς των καὶ σχεδὸν ὅλους τοὺς ἀξιωματικοὺς καὶ ὑπαξιωματικούς των· ἐπληγώθησαν οἱ λοχαγοὶ Ἀνδριέτης, Βερεντιέρος καὶ ὁ ἀνθυπολοχαγὸς Καρατσᾶς, καὶ ἐσκοτώθη ὁ λοχαγὸς Πίσσας· βαρεῖαν βλάβην ὑπέφεραν καὶ τὰ σώματα τῶν σταυροφόρων καὶ ἐπληγώθη ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Στέφος· πολλὰ ὑπέφεραν καὶ οἱ ὡς ἐπίκουροι ἐλθόντες λόχοι. Μετὰ τὰ παθήματα ταῦτα οἱ μὲν ἀσθενεῖς καὶ τραυματίαι ἐστάλησαν εἰς τὰς νήσους πρὸς ἴασιν, οἱ δὲ λοιποὶ μετέβησαν εἰς Λυκόῤῥεμα, παραλίαν θέσιν ἀντικρὺ τοῦ νησιδίου τῶν Πεταλιῶν, ὅπου ἦσαν παλαιὰ χαρακώματα, κοινῶς λεγόμενα ταμπούρια

τοῦ Κριεζώτη χρησμεύσαντα πολλάκις ὡς καταφύγιον. Ἀλλ' ἡ ἐπίπονος πορεία ἐν μέσῳ δυσβάτων τόπων καὶ ἡ στέρησις τῶν ἀναγκαίων ηὔξησαν τὰ κατὰ τὴν 12 παραλύσαντα τὸν στρατὸν δεινὰ ἀσυνείθιστον εἰς τὰ τοιαῦτα διὰ τὴν νεοσυλλεξίαν του. Φθάσαν δὲ περὶ τὸ μεσονύκτιον τὸ στράτευμα εἰς Λυκόῤῥεμα ἤρχισε νὰ ἐπισκευάζῃ τὰ παλαιὰ ἐκεῖνα χαρακώματα· ὁ δὲ ἀκάματος ἀρχηγός του, τοποθετήσας διαφόρους φυλακάς, περιήρχετο φαιδρὸς ἐν μέσῳ τῶν σκυθρωπαζόντων στρατιωτῶν θαῤῥύνων αὐτοὺς καὶ συνεργαζόμενος· ἀλλὰ μόλις ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος τῆς 13, ἐφάνη αἴφνης τὸ ἐχθρικὸν ἱππικόν, καὶ προσβαλὸν τὴν προφυλακὴν κοιμωμένην κατέκοψεν ἑπτὰ λογχίτας καὶ τὸν ὑπαξιωματικόν, καὶ ἐπροχώρησε πρὸς τὸ ἑλληνικὸν στρατόπεδον βοηθὸν ἔχον καὶ ὀλίγον πεζικόν. Ὁ Φαβιέρος, παρατηρήσας τὴν ὀλιγότητα τοῦ ἐχθρικοῦ τούτου σώματος, διέταξε τρεῖς λόχους καὶ τὰ ἐλαφρὰ σώματα νὰ ἐφορμήσωσι καὶ νὰ προσποιηθῶσι μετὰ μικρὸν πυροβολισμὸν ὅτι ὑπεχώρουν· διέταξε δὲ καὶ τὸ ἱππικὸν νὰ ἐνεδρεύῃ ὄπισθεν λοφίσκου τινὸς καὶ νὰ μὴ ἐπιπέσῃ προτοῦ φθάσωσιν οἱ ἐχθροὶ εἴς τινα μικρὰν κοιλάδα διώκοντες τοὺς ὑποχωροῦντας. Καὶ τὸ μὲν πεζικὸν ἐνήργησεν ἀκριβῶς τὰ διαταχθέντα, ἀλλά τινες τοῦ ἱππικοῦ ἐπέπεσαν, πρὶν καταβῶσιν οἱ ἐχθροὶ εἰς τὴν κοιλάδα. Τὸ παράκαιρον τοῦτο κίνημα ἀνεκάλυψε τὸ στρατήγημα, καὶ οἱ ἐχθροὶ δὲν ἐπροχώρησαν, ἀλλά, μείναντες ἐπὶ ὑψώματός τινος λόφου ἐγκαταλειφθέντος ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ὠχυρώθησαν· μετ' ὀλίγον ἔφθασε καὶ ὁ Ὀμέρπασας πανστρατιᾷ. Δισχίλιοι ἦσαν οἱ πεζοὶ καὶ τετρακόσιοι οἱ ἱππεῖς. Οἱ πεζοὶ ἐστρατοπέδευσαν ἀντικρὺ τῶν ἑλληνικῶν χαρακωμάτων καὶ μετ' ὀλίγον ἐφώρμησαν, ἀλλ' ἐβλάφθησαν καὶ ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῶν πεζικῶν σωμάτων ἐξελθόντων, κατὰ διαταγὴν τοῦ ἀρχηγοῦ, τῶν

χαρακωμάτων, καὶ προσβαλόντων γενναίως καὶ εὐτυχῶς τὸν ἐχθρόν· τὸ δὲ ἱππικὸν, ὡς μὴ ἀξιόμαχον διὰ τὴν ὀλιγότητά του, διετάχθη νὰ μὴ κινηθῇ· ἀλλ' αὐτό, ἰδὸν ὅτι οἱ ἐχθροὶ ἀπεκρούσθησαν καὶ ὑπεχώρουν, ἐπέπεσεν ἀτάκτως, καὶ ὁδηγούμενον ὑπὸ τοῦ ἀξιωματικοῦ Ἰμπροχώρη, ἀπόντος τὴν ὥραν ἐκείνην τοῦ ἱππάρχου, δὲν ἔπαυε καταδιῶκον αὐτούς. Οἱ Τοῦρκοι, παρατηρήσαντες ὅτι οἱ καταδιώκοντες ἱππεῖς ἦσαν μόλις 100, ἐστράφησαν καὶ τοὺς ἐκύκλωσαν. Τότε συνήφθη κρατερὰ ἱππομαχία. Ἐπανελθὼν δ' ἐν τούτοις ὁ ἵππαρχος, καὶ ἰδὼν ὅτι οἱ ὑπ' αὐτὸν ἐκινδύνευαν, διέσχισεν ὁρμήσας τὸ ἐχθρικὸν ἱππικὸν καὶ ἦλθεν ὅπου ἡ μάχη πρὸς ἐμψύχωσιν τῶν ὀλίγων ἱππέων του· καὶ ἐπειδὴ τὸ ἐχθρικὸν ἱππικὸν ἦτο κατὰ πάντα ἀνώτερον, διέταξε τὴν ὑποχώρησίν των, καὶ διὰ τῆς στρατηγικῆς ἐπιδεξιότητος καὶ ἀφοβίας του τὴν ἔφερεν εἰς εὐτυχὲς πέρας ἐν μέσῳ τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου. Εἴκοσιν ἱππεῖς Ἕλληνες ἔπεσαν, καὶ ἔπεσεν εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν καὶ λαμπρά τις σημαία, ἣν κεντήσασαι Παρίσιαι νεάνιδες ἐπρόσφεραν εἰς χρῆσιν τοῦ ἱππικοῦ τῆς Ἑλλάδος. Ἐν τούτοις, τὸ ἐχθρικὸν πεζικόν, τὸ μὴ συμμεθέξαν τῆς ἱππομαχίας εἰμὴ δι' ἀκροβολισμῶν, κατεγίνετο νὰ κυκλώσῃ διὰ χαρακωμάτων τὸ ἑλληνικὸν στρατόπεδον· τοῦτο ἰδὼν ὁ Φαβιέρος διέταξε νὰ ἐπανέλθωσιν ὅλα τὰ σώματα εἰς τὰ ὀχυρώματά των πρὸς ἐνδυνάμωσιν.

Ἐν ὅσῳ ἡ διὰ θαλάσσης κοινωνία ἦτον ἐλευθέρα, ὁ στρατός, ἂν καὶ πολιορκούμενος διὰ ξηρᾶς, δὲν ἐστερεῖτο τροφῶν· ἀλλὰ τὴν 20 ἐφάνησαν ἔμπροσθεν τοῦ Λυκορρέματος 11 ἔνοπλα πλοῖα τουρκικὰ ἐκ Χαλκίδος καὶ ἠνάγκασαν ἑλληνικά τινα πλοιάρια ἐλλιμενίζοντα ἐκεῖ καὶ ἔχοντα τροφὰς ν' ἀναχωρήσωσι πρὶν τὰς ἀποβιβάσωσι· προσορμήσαντα δὲ τὰ ἐχθρικὰ ἀπεβίβασαν κανόνια, ἅτινα ἐτέθησαν ἐπὶ δια-

φόρων ὑψηλῶν καὶ καταλλήλων θέσεων. Τοιουτοτρόπως τὸ τακτικόν, στερούμενον τροφῶν, πολιορκούμενον καὶ κανονοβολούμενον διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, ἔπεσεν εἰς ἄκραν ἀθυμίαν καὶ ἀπελπισίαν· οἱ στρατιῶται δὲν ὑπήκουαν τοὺς ἀξιωματικούς, καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ ἐξετέλουν τὰ κοινὰ ἔργα τῶν στρατιωτῶν· μόνη ἡ παρουσία τοῦ ἀρχηγοῦ τοὺς ἐθάρρυνεν ὁπωσοῦν ἐν μέσῳ τῶν περιστοιχιζόντων αὐτοὺς δεινῶν· ἀλλ' ἡ ἔλλειψις τῆς τροφῆς ἐγίνετο ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ μᾶλλον ἐπαισθητή· αἱ σάρκες τῶν ἵππων καὶ τὰ λάχανα ἦσαν ἡ τροφή των, καὶ ἐλάμβαναν καὶ αὐτὸ τὸ νερὸν πολλάκις ὤνιον αἵματος. Καλῇ τύχῃ, γενομένου γνωστοῦ τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου, ἔσπευσεν ἡ ἐν Αἰγίνῃ ἐπιτροπὴ τῶν Ψαριανῶν νὰ στείλῃ τέσσαρα πλοῖα εἰς σωτηρίαν τῶν κινδυνευόντων· ἦλθαν κατόπιν καὶ δύο ὑδραϊκά, ἐπροθυμήθησαν καὶ ἔστειλαν οἱ ἐν Σύρᾳ ἔμποροι τροφάς, καὶ οὕτως ἀπεμακρύνθησαν τὰ ἐχθρικὰ πλοῖα, καὶ ἐδόθησαν αἱ τροφαί. Ἔφθασαν μετ' ὀλίγον καὶ ἄλλα τρία πλοῖα φέροντα 500 στρατιώτας ὑπὸ τὸν Κριεζώτην καὶ τὸν Βάσσον μαθόντας ἐν Σύρᾳ ἐπὶ τῇ ἐπανόδῳ των ἐκ Βηρυτοῦ τὴν δεινὴν θέσιν τῶν τακτικῶν, καὶ τότε ἀπεμακρύνθησαν ὁλοτελῶς τοῦ παραθαλασσίου οἱ ἐχθροί, ἤνοιξεν ἡ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ τῶν πλοίων κοινωνία, καὶ τὴν νύκτα τῆς 21 ἐμβῆκαν οἱ περὶ τὸν Φαβιέρον εἰς τὰ πλοῖα, καὶ τὰ μὲν ἐλαφρὰ σώματα ἀπεβιβάσθησαν εἰς Ἀττικήν, τὰ δὲ τακτικὰ εἰς Κέαν, Ἄνδρον καὶ Τῆνον δεινῶς πάσχοντα. Οἱ δὲ ἐν Ναυπλίῳ ἀπομείναντες τακτικοί, πληροφορηθέντες τὰ δεινὰ τῶν συστρατιωτῶν καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ των, ἔτρεξαν αὐθόρμητοι εἰς τὸν στρατῶνα, καὶ δράξαντες τὰ ὅπλα παρετάχθησαν ἐν τῇ ἔξωθεν αὐτοῦ πλατείᾳ ἀξιοῦντες μεγάλῃ τῇ φωνῇ νὰ τοὺς ὁδηγήσωσιν οἱ ἀξιωματικοὶ εἰς Πεταλιοὺς πρὸς λύτρωσιν τῶν συναδέλφων των· καὶ ἐπειδὴ δὲν εἰσηκούσθησαν, ἐξῆλθαν τοῦ Ναυ-

πλίου ὑπὸ τὴν διοίκησιν δεκανέως· ἀλλά, μαθόντες αὐθημερὸν τὴν διάσωσιν τῶν κινδυνευόντων συστρατιωτῶν, ἐπανῆλθαν εἰς τὸν ἐν Ναυπλίῳ στρατῶνα.

Τὸ ἔτος τοῦτο (1826) ἠλλοιώθη ἡ στρατιωτικὴ κατάστασις τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας.

Πρὸ πολλοῦ ὑπερεπεθύμει ὁ σουλτὰν Μαχμούτης, ὡς ἄλλοτε διελάβαμεν, νὰ μεταῤῥυθμίσῃ τὰ τῆς ἐπικρατείας του ἐπὶ τὸ εὐρωπαϊκώτερον, καὶ πρὸ πάντων νὰ εἰσάξῃ τὴν τακτικὴν εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν του, θεήλατον μάστιγα θεωρῶν ἐκ νεότητός του τὸν γενιτσαρισμόν, καὶ ἔχων ἔκτοτε κατὰ νοῦν τὴν καταστροφήν του· ἀλλὰ τὰ παθήματα τοῦ προκατόχου του Σελήμη, καὶ αἱ προλήψεις τοῦ ἔθνους του, τὸν ἠνάγκαζαν νὰ κρύπτῃ μέχρι πολλοῦ τὰ φρονήματά του καὶ νὰ προσποιῆται τὸν φιλογενίτσαρην. Ἀποφασίσας δὲ νὰ βάλῃ εἰς πρᾶξιν τὸ κινδυνῶδες σχέδιόν του τὸ ἔτος τοῦτο ἐκέρδισεν ἐν πρώτοις τὸ τάγμα τῶν πυροβολιστῶν καὶ μετὰ ταῦτα ἔφερεν ἔξωθεν καὶ ἐτοποθέτησεν ἐπὶ τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἄλλης ὄχθης τοῦ Βοσπόρου πάμπολλα ἐπαρχιακὰ στρατεύματα, τὰ μὲν ὑπὸ τὸν Χουσεήμπασαν τὰ δὲ ὑπὸ τὸν Μεχμέτπασαν, πρὸς ἀσφάλειαν δῆθεν τῆς βασιλευούσης καὶ ἀποστολὴν αὐτῶν κατὰ τῶν ἀποστατῶν· καὶ ταῦτα πράξας ἐκάλεσε παρὰ τῷ Σεχουλησλάμῃ τοὺς μεγιστᾶνας εἰς συμβούλιον (α), ὅπου ἐθεωρήθη ἀναγκαία ἡ εἰσαγωγὴ τῆς ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Εὐρωπαίοις στρατιωτικῆς τάξεως, ὡς τῆς μόνης ἱκανῆς εἰς ὑπεράσπισιν τῆς κινδυνευούσης αὐτοκρατορίας. Τούτου δὲ γενομένου, ἀνεγνώσθη βασιλικὸν διάταγμα νομιμοποιοῦν τὴν στρατιωτικὴν μεταῤῥύθμισιν, καὶ μακρὰ διάταξις ἐξηγοῦσα τὰς ἐκ τῆς εὐρωπαϊκῆς τάξεως ὠφελείας, κανονίζουσα τὰ περαιτέρω, οἰκονομοῦσα εὐμενῶς τὰ συμφέροντα τῶν γενιτσάρων, καὶ διατάττουσα νὰ ἐγγραφῶσιν ὡς τακτικοὶ 7500 γενίτσαροι, ἀνὰ 150 ἐξ ἑκάστου τῶν ἐν Κωνσταντινου-

πόλει λόχων· εἰς δικαιολογίαν δὲ καὶ ἐνίσχυσιν τῆς εἰσαγωγῆς τῆς τακτικῆς καὶ θρησκευτικῶς, ἀνέγνωσεν ὁ μουφτῆς φετφᾶν λέγοντα, ὅτι ἡ μελέτη τῆς στρατιωτικῆς ἐπιστήμης ἦτο χρέος ἱερὸν παρὰ τοῖς πιστοῖς. Ἐπευφημισάντων δὲ τῶν παρεστώτων, καθυπεβλήθησαν εἰς βαρείας ποινὰς οἱ ἀπειθεῖς καὶ φιλοτάραχοι καὶ ἐδημοσιεύθησαν τὰ ὁρισθέντα. Ἀγογγύστως ἐνηργήθη ἡ ἐγγραφή· ἀλλὰ μέγας γογγυσμὸς ἠγέρθη καθ' ἣν ἆραν ἤρχισεν ἡ ἄσκησις τοῦ τακτικοῦ βήματος καὶ ἡ χρῆσις τοῦ λογχοφόρου ὅπλου. Τὴν ἑσπέραν τῆς 2 ἰουνίου συνῆλθαν πολλοὶ γενίτσαροι εἰς τοὺς στρατῶνας καταβοῶντες παῤῥησίᾳ, καὶ καλοῦντες τὴν στρατιωτικὴν μεταῤῥύθμισιν παράβασιν τῶν θείων ἐντολῶν· κατηγόρουν δὲ ὡς πρωταιτίους αὐτῆς τὸν ἀρχιβεζίρην, τὸν γενιτσάραγαν, τὸν Νεσδτσὶπ-ἐφέντην, ἐπίτροπον τοῦ Μεχμὲτ-Ἀλῆ, καί τινας ἄλλους· περὶ δὲ τὸ μεσονύκτιον ὥρμησαν εἰς τὰς κατοικίας των, καὶ μηδένα εὑρόντες τὰς διήρπασαν· καὶ ὁ μὲν ἀρχιβεζίρης, ὁ γενιτσάραγας καὶ ὁ Νεσδτσίπης κατέφυγαν εἰς τὸ Γιαλὶ-κιόσκι, ὅπου συνῆλθαν, πρωΐας γενομένης, καὶ ἄλλοι μεγιστᾶνες τοῦ κράτους, καὶ ἐκεῖθεν μετέβησαν ὅλοι εἰς Ἀρσλὰν-Χανέν. Οἱ δὲ γενίτσαροι, ἀφέντες τοὺς στρατῶνας, συνέῤῥευσαν, ὡς εἴκοσι χιλιάδες, εἰς τὸ ἱπποδρόμιον, μετέφεραν ἐκεῖ κατὰ τὴν ἐπὶ τῶν στάσεων συνήθειαν τὰ κακκάβιά των, καὶ ἐξηρεύγοντο στασιώδεις λόγους καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ σουλτάνου, ὅστις μαθὼν τὰ συμβάντα ἐπανῆλθεν ἐκ Μπεσὶκ-τασίου εἰς τὰ ἀνάκτορα. Ἐν ᾧ δὲ οἱ γενίτσαροι κατεβόων, ἡ Πύλη ἔφερεν ἐκ τοῦ κανονοστάθμου τοὺς πιστοὺς κανονοβολιστάς, ἀπεβίβασε καὶ τοὺς ναυμάχους, ἔφερεν εἰς τὴν πόλιν καὶ τὰ ἐπὶ τοῦ Βοσπόρου στρατεύματα, μετεκόμισε καὶ τὴν ἱερὰν σημαίαν εἰς τὸ ζαμίον τοῦ σουλτὰν-Ἀχμέτη, καὶ ἐκάλεσε περὶ αὐτὴν ὅλους τοὺς

πιστούς, ὡς ἂν ἐκινδύνευεν ἡ αὐτοκρατορία· παρηκολούθησαν δὲ τὴν ἱερὰν σημαίαν εἰς τὸ ῥηθὲν ζαμίον ὁ ἀρχιβεζίρης καὶ οἱ λοιποὶ μεγιστᾶνες, ὅπου καὶ διέμειναν. Τρὶς ἐκλήθησαν οἱ στασιασταὶ κατὰ διαταγὴν τοῦ σουλτάνου νὰ ἔλθωσιν ὑπὸ τὴν ἱερὰν σημαίαν καὶ νὰ ὑπακούσωσι τὸν ἀρχηγόν των, καὶ τρὶς παρήκουσαν ἀπαιτοῦντες μεγάλῃ φωνῇ τὴν κατάργησιν τοῦ τακτικοῦ συστήματος καὶ τὰς κεφαλὰς τοῦ γενιτσάραγα, τοῦ ἀρχιβεζίρη, τοῦ καπητάμπασα, τοῦ Νεσδτσίπη, καὶ ἄλλων. Πλήρης τότε ἀγανακτήσεως ὁ σουλτάνος ὡς περιφρονούμενος ἀνέκραξεν "ἐξο- "λοθρεύσατε τοὺς ἀσεβεῖς," καὶ εὐθὺς ὥρμησαν ἐπὶ τοὺς ἐν τῷ ἱπποδρομίῳ ἀσεβεῖς οἱ μὲν κανονοβολισταὶ καὶ ναυμάχοι ὑπὸ τὸν καπητάμπασαν, τὰ δὲ λοιπὰ στρατεύματα ὑπὸ τοὺς ἀρχηγούς των Χουσεήμπασαν καὶ Μεχμέτπασαν· συνέῤῥευσεν ἐπὶ τῇ θέᾳ τῆς ἱερᾶς σημαίας καὶ μέγα πλῆθος κατὰ τῶν γενιτσάρων, καὶ τὸ αἷμα ἐπλημμύρησε, καὶ οἱ γενίτσαροι ἡττηθέντες ἐγκατέλειψαν τὸ ἱπποδρόμιον καὶ κατέφυγαν εἰς τοὺς στρατῶνας· ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ κατεδιώχθησαν, πάμπολλοι ἐφονεύθησαν, καὶ οἱ στρατῶνες ἐκάησαν. Τὴν δὲ ἐπαύριον, ἡμέραν παρασκευήν, ὁ ἀρχιβεζίρης, ὁ μουφτῆς καὶ ἄλλοι μεγιστᾶνες, καθήμενοι ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος τοῦ ῥηθέντος ζαμίου, ἐξέδιδαν ἐντάλματα συλλήψεως δικάζοντες καὶ καταδικάζοντες. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὑπῆγεν ὁ σουλτάνος εἰς τὸ ζαμίον συνοδευόμενος ὄχι, ὡς πάντοτε, ὑπὸ γενιτσάρων, ἀλλ' ὑπὸ τῶν κανονοβολιστῶν, καὶ φορῶν κατὰ πρώτην φορὰν εὐρωπαΐζοντα ἱματισμόν. Ἐξέδωκε δὲ τὴν ἐπιοῦσαν καὶ διάταγμα καταργοῦν τὸ σῶμα, τὸ ὄνομα, καὶ τὴν στολὴν τῶν γενιτσάρων, ἀσφαλίζον ὅμως τὸν μισθὸν ὅσων ἡ διαγωγὴ καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς βασιλευούσης δὲν ἦτον ἐπιλήψιμος· διέταξε δὲ συγχρόνως καὶ τὴν ἐκ βάθρων ἀνατροπὴν τῶν στρα-

τώνων καὶ τὴν συντριβὴν τῶν κακκαβίων. Τούτων γενομένων, μετέβησαν ὁ ἀρχιβεζίρης καὶ οἱ λοιποὶ τὸ δειλινὸν τῆς αὐτῆς ἡμέρας εἰς τὰ ἀνάκτορα, καὶ ἐσκήνωσαν ἐν τῇ μεταξὺ τοῦ Μπάμπι-χουμαγιοὺν καὶ τοῦ Ὀρτὰ-καποὺ αὐλῇ, ἀμείλικτοι πάντοτε πρὸς τοὺς καταδιωκομένους γενιτσάρους· ἀνεστήλωσαν δ' ἐκεῖ τὴν ἱερὰν σημαίαν καὶ διέταξαν τὸν ἔντρομον καὶ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἀφανῆ τῆς Κωνσταντινουπόλεως λαὸν νὰ ἐπαναλάβῃ ἄφοβος τὰ ἔργα του. Ἀλλ', ἐν ᾧ ἐφαίνετο ὅτι ἐπανῆλθεν ἡ ἡσυχία, αἴφνης ἀνεφάνη τὴν 19 αὐγούστου πυρκαϊὰ κατὰ τὸ Μπαγτσὲ-καπουσού, διήρκεσε 36 ὥρας, καὶ τόσον διεδόθη ἐξ αἰτίας τοῦ πνέοντος σφοδροῦ βορέου, ὥστε κατεφλέχθησαν, ὡς ἐλέγετο, ἑξακισχίλιαι οἰκίαι. Ἡ πυρκαϊὰ αὕτη, ἥτις κατὰ πρῶτον ἀνεφάνη ἔν τινι ψωμοπωλείῳ, ἀποδοθεῖσα εἰς τοὺς γενιτσάρους καὶ ἐκληφθεῖσα ὡς σημεῖον ταραχῶν, ἐκίνησεν ἐκ νέου τὴν φονικὴν ὀργὴν τοῦ σουλτάνου, καὶ αἱ καταδιώξεις καὶ αἱ ἐξορίαι καὶ οἱ πνιγμοὶ καὶ αἱ σφαγαὶ διήρκεσαν μέχρι τῆς 20 αὐγούστου, καθ' ἣν, μὴ ὑπάρχοντος κινδύνου, ἀπετέθη ἡ ἱερὰ σημαία ἐν τῷ σκευοφυλακίῳ καὶ τὸ ἐν τῇ αὐλῇ τῶν ἀνακτόρων στρατοπεδαρχεῖον διελύθη. Ὁ σουλτάνος ὑπώπτευσε καὶ τὸν ὀκτώβριον ὅτι ἐμηχανουργεῖτο ἀποστασία εἰς κατάργησιν τοῦ νεου συστήματός του, καὶ ὅτι πάμπολλοι γενίτσαροι εἰσέφρησαν ἄγνωστοι εἰς τὰ σώματα τῶν συντεχνιῶν ὑποκινούμενοι ὑπὸ τῶν οὐλεμάδων καὶ σοφτάδων μετανοησάντων διὰ τὴν εἰς κατάργησιν τοῦ γενιτσαρισμοῦ συνέργειάν των. Ἡ ὑποψία αὕτη, ἀληθὴς ἢ ψευδής, ἔγεινεν ἀφορμὴ νέας καὶ ἀφειδοῦς αἱματοχυσίας· συνεμίγη δὲ τὴν φορὰν ταύτην καὶ τὸ αἷμα τῶν ὑπηρετῶν τοῦ νόμου.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΑ.

(*α.*)

Στυγερὸν κακούργημα ἐπράχθη τὴν 16 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἐν Πελοποννήσῳ. Ὁ Κραββατᾶς, προεστὼς τοῦ Μιστρᾶ, ἀπερχόμενος εἰς Καστρί, ἐδολοφονήθη κατὰ τὴν Κακὴν Σκάλαν τῆς ἐπαρχίας του. Δύο κοινοὶ ἄνθρωποι, ἐξ ὧν ὁ εἷς ὑπηρέτης του, ἐφωράθησαν φονεῖς καὶ ὑπελήφθησαν ὡς ἄλλοθεν ὑποκινηθέντες. Ἀλλ' οὐδὲν τοιοῦτον ἀνακριθέντες ὡμολόγησαν· εἷς δὲ αὐτῶν κατεδικάσθη εἰς θάνατον.

(*β.*)

Ὁ Ὀδυσσεὺς ἦλθεν εἰς λόγους ἰδιαιτέρως μετὰ τῶν ἐχθρῶν ἀδείᾳ τῶν συνοδιτῶν του καὶ κατηγορήθη ὡς ὑπενεργήσας ἐπὶ τῆς συνεντεύξεώς του διὰ ζηλοτυπίαν πρὸς τοὺς Πελοποννησίους τὴν μὴ παράδοσιν αὐτῶν· παρέλαβε δὲ διὰ νυκτὸς δύο ἐξ αὐτῶν καὶ τοὺς μετέφερεν αὐτεξουσίως εἰς Λεβαδίαν· καὶ τὸν μὲν ἀπέλυσεν ἐπὶ ἐξαγορᾷ, τὸν δὲ ἐφόνευσεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΔ.

(*α.*)

Κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην περίστασιν ἐχαρίσθη τῷ Μάρκῳ τὸ λεγόμενον σαράϊ τοῦ Μεσολογγίου, ὅπου κατέλυαν πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως οἱ κατὰ καιροὺς διοικηταί.

(*β.*)

Ὃ ἐστιν ἔβαλαν κατὰ τὴν συνήθη φράσιν καπάκι· τοῦτο ἐγίνετο συχνάκις ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως.

(γ.)

Ὅρα τὰ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος λίμνης ἐν τῷ Μ' κεφαλαίῳ τῆς παρούσης ἱστορίας, ὅπου διηγήθην τὰ τῆς πρώτης πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου.

(δ.)

Ἰδοὺ ἡ συνθήκη ταὐτολεξεί.

" Οἱ Τοῦρκοι, ὅσοι εὑρέθησαν εἰς τὸ κάστρον τῆς Κόρθος, " βιασμένοι ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν τῆς ζωοτροφίας καὶ ἀπὸ τὴν " πεῖνα, καὶ ἀπελπισμένοι ἀπὸ ἰμιντάτι καταναγκάζονται νὰ " παραδώσουν τὸ ἄνωθεν κάστρο εἰς τὴν ἐξουσίαν τῆς ἑλληνικῆς " διοικήσεως· διὰ τοῦτο οἱ ἄνωθεν καὶ οἱ πληρεξούσιοι τῆς " ἑλληνικῆς διοικήσεως ὁμοῦ ἐσυμφώνησαν ὡς ἀκολούθως.

" Αον. Ἡ ἑλληνικὴ διοικήσις ὑπόσχεται εἰς αὐτοὺς νὰ φυ- " λάξῃ τὴν ζωὴν καὶ τιμὴν ὅλων τῶν Τουρκῶν, καὶ νὰ τοὺς " στείλῃ σίγουρα μὲ καράβι εἰς τὴν Θεσσαλονίκην.

" Βον. Οἱ Τοῦρκοι ὑπόσχονται νὰ ἀφήσουν τὸ κάστρο μὲ " ὅλα τὰ ἅρματα καὶ μὲ ὅλους τοὺς τζιπχανέδες του, νὰ ἀφή- " σουν καὶ ὅλα τους τὰ πράγματα καὶ τοὺς παράδες τους, ἔξω " ἀπὸ τὰ φορέματά τους, καὶ νὰ εὔγουν μὲ τὰ ἅρματά τους νὰ " δώσουν ῥεέμια καὶ νὰ πάρουν ῥεέμια διὰ τὴν σιγουρτά τους, " καὶ εὐγαίνοντες νὰ ψαχθοῦν, καὶ ὅποιος πιασθῇ ὅτι ἔκρυψε " τίποτε νὰ παιδεύεται χωρὶς νὰ διαυθεντεύεται ἀπὸ τοὺς " ἄλλους.

" Γον. Τὰ ῥεέμια νὰ ἀλλαχθοῦν, ὅταν οἱ Τοῦρκοι ἐμβαρκα- " ρισθοῦν εἰς τὸ καράβι.

" Δον. Ὁ ναῦλος τοῦ καραβιοῦ καὶ ὁ ζαερὲς τοῦ δρόμου να " εἶναι εἰς βάρος τῆς ἑλληνικῆς διοικήσεως.

" Εον. Ὅσοι χριστιανοὶ εὑρεθοῦν εἰς τὸ κάστρον, εἴτε ἄνδρες, " εἴτε γυναῖκες, νὰ εἶναι ἐλεύθεροι καὶ νὰ ἐμποδισθοῦν.

" ΣΤον. Ὑπόσχονται οἱ Τοῦρκοι νὰ δώσουν εἰς τὸν καπιτά- " νον τοῦ καραβίου ἕνα ἀποδεικτικὸν (ἰλάμι) ἀπὸ τὴν τοπικὴν " ἐξουσίαν καὶ κρίσιν τῆς Θεσσαλονικῆς διὰ τὸ κατευόδιόν τους " διὰ νὰ τὸ φέρῃ εἰς ἀπόδειξιν.

" Καὶ διὰ βέβαιον τῆς συμφωνίας αὐτῆς ἔγειναν δύο ὅμοια, " καὶ ὑπογράφονται καὶ ἀπὸ τὰ δύο συμφωνοῦντα μέρη διὰ νὰ " λάβῃ κάθε μέρος ἀπὸ ἕν, καὶ διὰ νὰ ἔχουν τὸ κῦρος καὶ τὴν " ἰσχὺν ἐν παντὶ κριτηρίῳ δικαιοσύνης."

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΕ.

(α.)

Ὁ Θεόδωρος Ζαχαρόπουλος, πολιτάρχης τοῦ Ἄργους καὶ γυναικάδελφος τοῦ Νικήτα, ἀφήρπασεν ἐπιτηδείως τῶν χειρῶν αὐτοῦ τὰ ἀρχεῖα καὶ τὰ ἀπέδωκεν εἰς τὴν βουλήν, ἥτις εὐγνωμονοῦσα τῷ προσήνεγκε σπάθην.

(β.)

" Συνεργοὺς θέλετε ἔχει" (ἔγραφαν πρὸς τοὺς βουλευτὰς οἱ πρόκριτοι τῆς Ὕδρας) " εἰς τὸ ἐπιχείρημά σας τοῦτο πρῶτον " τὸν Θεόν, δεύτερον τὸν λαὸν τῆς Ἑλλάδος, καὶ τρίτον ἡμᾶς " αὐτούς, οἵτινες θυσιάσαντες τὴν κατάστασίν μας ὑπὲρ τῆς " φίλης πατρίδος κατὰ τοῦ ἐχθροῦ θέλομεν ὑπερασπίσει διὰ " τῆς χύσεως καὶ αὐτῆς τῆς τελευταίας ῥανίδος τοῦ αἵματός " μας τὸ ἀπαραβίαστον τῆς βουλῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἐνεπι- " στεύθη ἡ πατρὶς τὰ ἱερὰ δικαιώματά της. Ἀλλ' ἀνάγκη νὰ " κινήσωμεν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ δυνάμεις κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ " θάλασσαν, καὶ δυνάμεις δὲν κινοῦνται ἐν ὅσῳ αἱ πρόσοδοι " τῆς πατρίδος εἶναι εἰς χεῖρας ἀχορτάστων πλεονεκτῶν, ἐν " ὅσῳ οἱ ἅρπαγες οὗτοι κατέχουσι τὰ ἐθνικὰ φρούρια, καὶ ἐν " ὅσῳ δὲν ἔχομεν νόμιμον ἐκτελεστικόν."

" Ἀνδρίζου ὦ μῆτερ" (ἔγραφαν πρὸς τὴν βουλὴν οἱ πρόκριτοι τῶν Σπετσῶν), " μὴ προκαταλαβέτω σε δισταγμὸς καὶ δειλία " διότι θέλεις ἴδει περὶ σὲ συνηγμένα τ' ἀγαπητά σου τέκνα ἐν " ἀποφάσει ἀμεταθέτῳ νὰ ζήσωσιν ἢ ν' ἀποθάνωσιν. Ἐν τῇ " ὀλιγομελείᾳ σου εἶσαι τὸ καθ' αὐτὸ ἔθνος· αἱ χεῖρες ἡμῶν " εἶναι χεῖρές σου."

(γ.)

Πρὸ τῆς καταπατήσεως τοῦ βουλευτηρίου ἐγένετο ἀπόπειρα συμβιβασμοῦ, συνελθόντων τῶν ἀντιφερομένων εἰς Μίρπακα, ἀλλ' ἀνωφελής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΣΤ.

(α.)

Ἄλλως πως διηγεῖται ὁ κύριος Κρητοβουλίδης ἐν τοῖς ὑπομνήμασί του τὸ συμβὰν τοῦτο, καὶ καθάπτεται καί τινων ἄλ-

λων ἐξ ὧν ἀναφέρω ἐν τῇ ἱστορίᾳ περὶ Κρήτης. Εἰς φωτισμὸν δὲ τῶν ἀναγνωστῶν μου καὶ τράνωσιν τῆς ἀληθείας, δέον ἔκρινα νὰ προσαρτήσω ἐνταῦθα ἣν ἐξέδωκεν ἡ Πανδώρα ἐν τῷ ἀριθμῷ 218 πρὸς τὸν ἐκδότην αὐτῆς ἐπιστολὴν μου, καὶ νὰ προσθέσω ἐπὶ τέλους καί τινας ἄλλας διασαφήσεις.

" Μ' ἐρωτᾶτε ἂν ἀνέγνωσα τὰ νεωστὶ ἐκδοθέντα ὑπομνήματα
" τοῦ κ. Κρητοβουλίδου, καὶ πῶς τὰ θεωρῶ καθ' ὅσον καθά-
" πτονταί τινων τῶν ἐν τῇ Ἱστορίᾳ μου περὶ Κρήτης.

" Ἀποκρίνομαι, ὅτι ἀνέγνωσα αὐτὰ ἐν μέρει, καὶ ἰδοὺ πῶς
" θεωρῶ ὅσα τῶν ἐν αὐτοῖς μ' ἐφάνησαν λόγου τινὸς ἄξια.

" Περιπαθῶς διηγηθεὶς ἐν τῷ ΙΒ' τῆς Ἱστορίας μου κεφα-
" λαίῳ, εἰς ὃ σᾶς παραπέμπω, ὅσα ὑπέφεραν πρὸ τῆς ἐπανα-
" στάσεως δεινὰ οἱ Κρῆτες χριστιανοὶ ὡς πολὺ δεινότερα ὅσων
" ὑπέφεραν οἱ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, καὶ περιπαθέστερον
" ἱστορήσας τά, ἀρχομένης τῆς ἐπαναστάσεως, μεγάλα πα-
" θήματά των, ἀπορῶ πῶς ὁ κ. Κρητοβουλίδης παρενόησε τὰς
" πρὸς τοὺς δεινοπαθοῦντας τούτους ὁμογενεῖς θερμὰς καὶ προ-
" φανεῖς συμπαθείας μου, καὶ ἄλλ' ἀντ' ἄλλων παραναγνώσας
" ἔγραψεν ἀγωνιζόμενος, ἀγνοῶ διατί, νὰ μετατρέψῃ ἐπὶ κακοῦ
" ὅσα εἶπα ἐπὶ καλοῦ, καθὼς ἐναργῶς ἀποδεικνύεται ἐξ ὧν
" ἀναφέρω ἐν τῷ ῥηθέντι κεφαλαίῳ καὶ ἐκ τῶν ἑξῆς.

" Ἄδικος, λέγει ὁ κ. Κρητοβουλίδης, ἡ πρὸς τοὺς Κρήτας
" μομφή μου λέγοντος, ὅτι ' ἂν καὶ ἐξηκολούθει ἡ ἐπανάστασις
" ' καθ' ὅλην τὴν Πελοπόννησον, καὶ διεδόθη καὶ εἰς τὸ Αἰ-
" ' γαῖον, ἂν καὶ πλοῖα ὑπὸ σημαίαν ἑλληνικὴν ἐφαίνοντο κατὰ
" ' τὰ παράλια τῆς Κρήτης, οἱ κάτοικοι αὐτῆς χριστιανοὶ δὲν
" ' ἐσείσθησαν παντάπασι.' Δὲν ἀρνεῖται ὁ κ. Κρητοβουλίδης
" τὴν ἀκινησίαν τῶν Κρητῶν, ἀλλὰ τὴν δικαιόνει λέγων, ὅτι
" ' ἡ Κρήτη περιεῖλεν ἀνδρείους Τούρκους καὶ ἀρειτόλμους
" ' πολεμιστάς.' Ἀλλὰ μήπως καὶ ἐγὼ δὲν δικαιόνω τὴν
" ἀκινησίαν ταύτην, λέγων ἐν τῷ ΙΒ' τῆς ἱστορίας μου κεφα-
" λαίῳ, ὅτι οἱ ἀρχιερεῖς κατέβαλαν πᾶσαν φροντίδα εἰς διατή-
" ρησιν τῆς ἡσυχίας καθ' ὅλην τὴν νῆσον ἐκδόσαντες ἐγκυ-
" κλίους, διότι ἔβλεπαν ὅτι πᾶν κίνημα ἐπαναστάσεως
" ἔτεινεν εἰς ἐξολόθρευσιν τῶν χριστιανῶν;*

" Διηγούμενος ὅσα κακὰ ὑπέστη ἡ Κρήτη ὑπὸ τὴν μακρὰν
" Σαρακηνὴν ἐξουσίαν, λέγω τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν, ὅτι ' πάμ-
" ' πολλοι τῶν ἐγκατοίκων ἠλλαξοπίστησαν, ἀλλ' ἐπανῆλθαν

* Διατί ὁ κατήγορος ἀπέκρυψε τὴν περίοδον ταύτην τῆς Ἱστορίας;

" 'εἰς τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων των, ἀφ' οὗ ἐπανῆλθεν ἡ
" 'πατρίς των εἰς τὴν βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν.' Ὁ κ. Κρη-
" τοβουλιδης ὁμολογεῖ ὅτι ἠλλαξοπίστησάν τινες, 'ἀλλ' ἄδικον,'
" προσθέτει, 'νὰ κατακρίνεται διὰ τοὺς ὀλίγους τὸ ὅλον.' Ἀλλ'
" ἐγὼ δὲν εἶπα ὅλοι, εἶπα πάμπολλοι· ἐπρόσθεσα μάλιστα, ὅτι
" πολλοὶ ἐπίστευαν εἰς Χριστὸν ἐν τῷ κρυπτῷ, ἀποδεικνύων, ὅτι
" ἐρριζωμένη ἐν ταῖς καρδίαις των ἦτον ἡ πατρῴα πίστις των.

" Παραλληλίζων τὴν διαγωγὴν τῶν κατὰ τὰς βορείους Σπο-
" ράδας Ὀλυμπίων καὶ τὴν τῶν ἐν Γραμβούσῃ ἐπὶ τῆς ἐξαλεί-
" ψεως τῆς πειρατείας ἐν ἔτει 1828, λέγει, ὅτι διέστρεψα τὴν
" ἀλήθειαν εἰπὼν ὅτι· 'ὁ κατὰ τὰς βορείους νήσους ἀποσταλεὶς
" 'Μιαούλης εἰς ἐξάλειψιν τῆς ἐκεῖ πειρατείας δὲν ἐδοκίμασεν
" 'ὅσα οἱ κατὰ τὴν Γραμβοῦσαν πειρατοδιῶκται, διότι οἱ πα-
" 'ρεπιδημοῦντες κατὰ τὰς νήσους ἐκείνας Ὀλύμπιοι, οἱ κύριοι
" 'ὅλων σχεδὸν τῶν ἐπὶ πειρατείᾳ πλοίων, τὰ παρέδωκαν οἰκει-
" 'οθελῶς, 80 τὸν ἀριθμόν.' Ποίαν δὲ ἐναντιότητα, ἐρωτᾷ,
" ἐπέφεραν οἱ Κρῆτες; Οὐδεμίαν, ἀποκρίνομαι. Λέγω μάλι-
" στα ἐν τῷ ΟΒ' κεφαλαίῳ, ὅτι οἱ ἐν Γραμβούσῃ ὑπεσχέθησαν
" νὰ παραδώσωσιν εἰς τὸν Ἄγγλον μοίραρχον καὶ τὸ φρούριον
" καὶ τὰ πλοῖά των, ἀλλ' ἀπεποιοῦντο τὴν παράδοσιν τῶν δώ-
" δεκα, οὓς ἐζήτει ὁ μοίραρχος ὡς ἐνόχους, ἐπὶ λόγῳ ὅτι οὐδεὶς
" αὐτῶν εὑρίσκετο ἐν τῷ φρουρίῳ. Δὲν ἀρκοῦμαι εἰς τοῦτο,
" ἀλλὰ μέμφομαι καὶ τὸν Ἄγγλον μοίραρχον, ὡς μὴ δεχθέντα
" τὴν πρότασιν ταύτην, οὖσαν κατὰ τὸ πνεῦμα τῶν ὁδηγιῶν
" τῆς Συμμαχίας, καὶ ἀποκαλῶ αὐτόν, διὰ τὴν κατ' ἐμὲ σφα-
" λερὰν ταύτην ἑρμηνείαν, ἄνθρωπον τοῦ γράμματος μᾶλλον ἢ
" τοῦ πνεύματος τῶν ὁδηγιῶν του.

" Ὁ κ. Κρητοβουλίδης λέγει ὅτι, κατ' ἐμέ, οἱ ἐν Γραμβούσῃ
" Ἀγγλογάλλοι ἐκινδύνευαν νὰ ἐξολοθρευθῶσιν ἐν ῥητῇ νυκτὶ
" δι' ὑπονομῆς. Ἐγὼ λέγω ἐν τῷ αὐτῷ κεφαλαίῳ, ὅτι ὁ μοί-
" ραρχος Ἄγγλος εἰδοποιήθη ὅτι οἱ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς Ἀγγλο-
" γάλλοι ἐκινδύνευαν νὰ ἐξολοθρευθῶσιν ἐν ῥητῇ νυκτὶ δι' ὑπο-
" νομῆς, καὶ ὅτι ἐπὶ τῇ εἰδοποιήσει ταύτῃ ἔτρεξεν ὁ ἀρ-
" χηγὸς αὐτῶν Στραγκουαίης εἰς τὸν ὑποδειχθέντα τόπον τῆς
" ὑπονόμου. Αὐτὸ τοῦτο λέγει ὡς ἔγγιστα καὶ ὁ κ. Κρητοβου-
" λίδης ἐν τοῖς ἑξῆς· 'ὁ δὲ φρούραρχος Στραγκουαίης διέδωκεν
" 'ἀπὸ δυσμένειαν, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐμελέτων νὰ βάλωσι πῦρ
" 'διὰ νὰ καύσωσι τοὺς ἀξιωματικοὺς Γάλλους τοὺς ἐνοικοῦντας
" 'εἰς τὸ οἴκημα.'

" Διηγοῦμαι ἐν τῷ ΜΣΤ' κεφαλαίῳ ὅτι οἱ περὶ τὸ Κάνδακον,
" παραβάντες τὰς σπονδὰς ἐδολοφόνησαν τοὺς Σεληνιώτας
" Τούρκους, προκαταλαβόντες τὰ στενὰ ἐπὶ τῆς εἰς Χανιὰ δια-
" βάσεώς των· ἀλλ' ὁ κ. Κρητοβουλίδης ἀρνεῖται, ὅτι οἱ Τοῦρ-
" κοι παρεδόθησαν συμβιβασθέντες, ὡς ἐγὼ διηγοῦμαι, καὶ
" λέγει ὅτι ' μόνος ἐγὼ ἀναφέρω τοῦτο, καὶ οὐδεὶς τῶν Κρητῶν
" ' τὸ γνωρίζει.'

" "Αν ἀνοίξετε τὴν Ἱστορίαν τοῦ Γόρδωνος, θὰ εὕρετε ὅτι
" ἀναφέρει αὐτὸς τὸ γεγονὸς λεπτομερέστερον, λέγων πρὸς τοῖς
" ἄλλοις, ὅτι οἱ παρὰ τῷ ἁρμοστῇ Τομπάζῃ φιλέλληνες, Χά-
" στιγζ καὶ Χάν, κατεταράχθησαν ἐπὶ τῇ ἀπιστίᾳ ταύτῃ, καὶ
" δὲν συνηκολούθησαν· συνενοχοποιεῖ δὲ καὶ αὐτὸν τὸν Τομ-
" πάζην ὡς ἐνδόσαντα, ἐν ᾧ ἐγὼ ἐπὶ τῇ μαρτυρίᾳ τοῦ παρ' αὐτῷ
" Σπανιωλάκη, τὸν ἀθῳόνω ὡς μὴ ἐνδόσαντα. Ἰδοὺ ὅτι δὲν
" ἀναφέρω μόνος ἐγὼ τοῦτο. Λανθάνεται ἐπίσης ὁ κ. Κρητο-
" βουλίδης λέγων ὅτι οὐδεὶς τῶν Κρητῶν γνωρίζει ὅτι οἱ ἐν
" Κανδάκῳ Τοῦρκοι παρεδόθησαν συμβιβασθέντες. "Εχω πρὸ
" πολλοῦ εἰς χεῖράς μου ὑπόμνημα τοῦ κυρίου Ἀναγνώστη
" Παναγιώτου, ἑνὸς τῶν πρωτίστων τῆς Κρήτης ὁπλαρχηγῶν,
" ὃν πολλάκις καὶ ὁ κ. Κρητοβουλίδης ἀναφέρει ἐν εὐφημίαις·
" λέγει δὲ ὁ διακεκριμένος οὗτος ἀνὴρ ἐν τῷ ὑπομνήματί του
" τὰ ἑξῆς αὐτολεξεί.

" ' Ὁ δὲ ἁρμοστής, διορίσας ἐπιστάτην τοῦ Καστελίου (τῆς
" ' Κισάμου), μετέβη εἰς Κάνδακον, ὅπου καὶ αὐτοῦ εὑρίσκοντο
" ' συγκεντρωμένοι Τοῦρκοι. Παρεδόθησαν δὲ καὶ οὗτοι
" ' ὡς καὶ οἱ τῆς Κισάμου, καὶ ἐπέρασαν διὰ ξηρᾶς καὶ
" ' ἦλθαν εἰς τὸ φρούριον τῶν Χανιῶν.' Ἰδοὺ καὶ ἀξιοπίστου
" Κρητὸς μαρτυρία ὅτι παρεδόθησαν οἱ τοῦ Κανδάκου, ὡς καὶ
" οἱ τῆς Κισάμου. "Οτι δὲ οἱ τῆς Κισάμου παρεδόθησαν συμ-
" βιβασθέντες, καὶ ἀπῆλθαν ἀβλαβεῖς εἰς Χανιά, δὲν τὸ ἀρ-
" νεῖται ὁ κ. Κρητοβουλίδης. Καὶ ἐσχάτως ἐρωτηθεὶς παρ'
" ὑμῶν, ἐπὶ τῇ αἰτήσει μου, ὁ παρὰ τῷ Τομπάζῃ τὸν καιρὸν
" ἐκεῖνον κ. Νικόλαος Καλλέργης περὶ τῆς κατὰ τὸν Γόρδωνα
" διαγωγῆς αὐτοῦ ἐπὶ τῆς παραδόσεως τῶν ἐν Κανδάκῳ, ἀπήν-
" τησε διὰ τῆς πρὸς ὑμᾶς ἐκ Σύρας γαλλιστὶ ἐπιστολῆς του
" τῆς 18 ἰανουαρίου 1859, ἣν μοὶ διεβιβάσατε, τὰ ἑξῆς.

" ' Ὡς πρὸς τὴν παράδοσιν δὲ (reddition) τοῦ Κανδάκου,
" ' ἥτις παρηκολούθησε τὴν τῆς Κισάμου, ἐγένετο τῷ ὄντι λόγος
" ' περί τινος παρεννοήσεως, καθ' ἣν τὸ ὄνομα τοῦ Τομπάζη

" 'παρεισήχθη ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν του, ἀλλ' ὀφείλω ἐμ συνειδήσει
" 'νὰ σᾶς βεβαιώσω, ὅτι οὔτ' ἐγώ, οὔτ' ἄλλοι πολλοί, ἐπίσης
" 'ἀμερόληπτοι, δυνάμεθα ν' ἀποδώσωμεν τῷ Τομπάζῃ τὴν
" 'παραμικρὰν ἐνοχὴν εἰς τοιαύτην σκανδαλώδη πρᾶξιν.'

" Θεωρήσας τὴν ἐν Κρήτῃ δόξαν τοῦ ἀγῶνος ἑλληνικὴν δόξαν,
" ἀποδίδω πολλάκις ἐν τῇ Ἱστορίᾳ μου τὸν ὀφειλόμενον ἔπαινον
" εἰς τὸν πατριωτισμόν, τὴν ἀνδρίαν, καὶ τὴν ἐν τοῖς δεινοῖς
" καρτερίαν τῶν ἐν Κρήτῃ Χριστιανῶν, τόσον ἀνίσως πρὸς τοὺς
" ἐχθροὺς ἀγωνιζομένων, καὶ συχνάκις ἀναφέρω ἐν εὐφημίαις
" τοὺς ὁπλαρχηγοὺς Τσελεπῆν, Ἀναγνώστην, Σήφακαν, Μελι-
" δώνην, Πρωτοπαπαδάκην καὶ ἄλλους· ἀλλ' ἐπαινῶν τὰ ἀξιέ-
" παινα, κατέκρινα καὶ τὰ ἀξιοκατάκριτα, ὅπως καὶ ὅπου τῆς
" Ἑλλάδος τὰ ἀπήντησα.

" Ἱκανὰ νομίζω ταῦτα εἰς φανέρωσιν τῆς ἀληθείας, ἣν ἀπαιτεῖ
" πρὸ παντὸς ἄλλου ἡ ἱστορία, καὶ εἰς ἀπόδειξιν τῆς ἀξίας τῶν
" περὶ ὧν ὁ λόγος ὑπομνημάτων. Συνάγεται δὲ ἐκ τούτων, ὅτι
" ὁ κ. Κρητοβουλίδης, προθέμενος τὴν ἀναίρεσιν ὅσων ἀνωτέρω
" μνείαν ποιῶ, τὰ ἐπικυροῖ δι' ὧν διηγεῖται, ἐκτὸς ἑνὸς καὶ
" μόνου περιστατικοῦ, τῆς ἐκ Κανδάκου εἰς Χανιὰ μεταβάσεως
" τῶν Σεληνιωτῶν· ἀλλ' ἐπεθύμουν νὰ εἶχε κατὰ τοῦτο αὐτὸς
" μᾶλλον δίκαιον ἢ ἐγώ.

" Ἐν Λονδίνῳ 13/25 μαρτίου 1859."

Μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν ὑπομνημάτων τοῦ κυρίου Κρητοβουλίδου καὶ τῆς ἐν τῇ Πανδώρᾳ ἐπιστολῆς μου, ἐξεδόθη τὸ συγγραμμάτιον τοῦ κυρίου Σπυρίδωνος Ἀντωνιάδου, " Ὁ ἑλλη-
" νικὸς ἀγών·" Ἰδοὺ πῶς ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ, Κρῆς τὴν πατρίδα, διηγεῖται τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος συμβάν.

" Οἱ Σελινιῶται Τοῦρκοι μεταβαίνουσιν ὑπόσπονδοι μετὰ
" τῶν οἰκογενειῶν, ζώων καὶ πραγμάτων αὐτῶν εἰς τὸ φρούριον
" τῶν Χανίων· καθ' ὁδὸν δὲ φονεύονται πολλοὶ ἐξ αὐτῶν παρὰ
" τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἐκδίκησιν διὰ τὴν σκληρότητά των."

(β.)

Περὶ τοῦ διοργανισμοῦ τῆς Κρήτης ὅρα φυλλάδιον γ' συλλογῆς ἑλληνικῶν πολιτευμάτων καὶ νόμων ὑπὸ Μάμουκα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΖ.

(α.)

Μέγιστος καὶ τρισμέγιστος φιλέλλην ἀνεδείχθη καὶ ὁ συμ-

πολίτης τοῦ ἐνδόξου τούτου ποιητοῦ Φρεδερίκος Νόρθ, Κόμης Γυιλφόρδος· πολλὰ τῶν ἐτησίων εἰσοδημάτων του ἐδαπάνα πρὸς ἐκπαίδευσιν Ἑλλήνων, ὧν οἱ πλεῖστοι, καθηγηταὶ γενόμενοι ἐν τῷ ἰονίῳ πανεπιστημίῳ, τῷ ἐπ' ἀγαθῷ τῆς Ἑλλάδος διὰ τῆς ἀόκνου αὐτοῦ ἐπιμελείας συστηθέντι καὶ διατηρηθέντι, διέδωκαν ἐπὶ τῶν παραμονῶν τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος τὰς ὠφελίμους γνώσεις των.

Ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὃν ἡ Ἑλλὰς εὐγνωμονοῦσα τάττει προσηκόντως ἐν τῷ χορῷ τῶν εὐεργετῶν της, διέπρεπε καὶ διὰ τὴν πρὸς τοὺς ξένους φιλοφροσύνην του, καὶ ἐτιμᾶτο παρὰ πάντων διὰ τὰς κοινωνικὰς ἀρετάς του.

(β.)

Ἰδοὺ τὸ πρὸς τὴν κυβέρνησιν γράμμα τοῦ Βύρωνος.

" Ἔφθασαν ἐδῶ διάφοροι ἐναντίαι φῆμαι νέων ταραχῶν καὶ " διχονοιῶν εἰς τὴν ἑλληνικὴν διοίκησιν, μάλιστα ἀρχῆς τινος " ἐμφυλίου πολέμου. Ἐπιθυμῶ ἐξ ὅλης καρδίας νὰ ᾖναι " ψευδεῖς, ἢ τοὐλάχιστον ὀλίγον ἀληθεῖς, ἐπειδὴ δὲν ἠμπορῶ " νὰ φαντασθῶ ἄλλην δυστυχίαν φοβερωτέραν διὰ τὴν Ἑλ- " λάδα παρ' αὐτήν. Πρέπει νὰ σᾶς εἴπω εἰλικρινῶς τὴν γνώ- " μην μου, ὅτι ἐὰν μία ὁποιαδήποτε εὐταξία καὶ ἕνωσις δὲν " στερεωθῇ, ὅλαι αἱ περὶ δανείου ἐλπίδες θέλουν ματαιωθῆ, " καὶ ὅλαι αἱ βοήθειαι, τὰς ὁποίας ἠμποροῦσεν ἡ Ἑλλὰς νὰ " ἐλπίσῃ ἀπὸ τοὺς ἀλλογενεῖς, καὶ αἱ ὁποῖαι τῳόντι δὲν ἤθελον " εἶσθαι οὔτε ὀλίγαι οὔτε εὐκαταφρόνητοι, θέλουν ἀναβληθῆ " καὶ ἴσως θέλουν ἐμποδισθῆ διόλου· τὸ δὲ χειρότερον εἶναι, " ὅτι αἱ μεγάλαι Δυνάμεις τῆς Εὐρώπης, ἀπὸ τὰς ὁποίας κἀμ- " μία δὲν εἶναι ἐχθρὰ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν στερέωσιν μιᾶς " ἀνεξαρτήτου ἀποκαταστάσεως αὐτῆς, θέλουν πληροφορηθῆ " ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν εἶναι ἱκανοὶ νὰ διοικηθῶσιν ἀφ' ἑαυτῶν, " καὶ θέλουν εὑρεῖ συμφώνως κανὲν μέσον διὰ νὰ δώσουν τέλος " εἰς τὰς ἀταξίας σας, τὸ ὁποῖον θέλει κόψει ὅλας τὰς πλέον " χρηστὰς ἐλπίδας τὰς ὁποίας ἔχετε σεῖς καὶ οἱ φίλοι τῆς Ἑλ- " λάδος.

" Συγχωρήσατέ με νὰ σᾶς προσθέσω μίαν φορὰν διὰ πάντα, " ὅτι ἐγὼ δὲν ἐπιθυμῶ ἄλλο εἰμὴ τὸ καλὸν τῆς Ἑλλάδος, καὶ " θέλω προσπαθήσει μὲ κάθε δυνατὸν μέσον νὰ τὸ βεβαιώσω. " Ἀλλὰ δὲν στέργω οὔτε θέλω στέρξει ποτέ, ὥστε τὸ δημόσιον " καὶ τὸ μερικὸν τῶν Ἄγγλων νὰ ᾖναι εἰς ἄγνοιαν τῆς ἀληθοῦς

" καταστάσεως τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων. Τὸ ἐπίλοιπον,
" κύριοι, ἐξαρτᾶται ἀπὸ ὑμᾶς. Σεῖς ἐπολεμήσατε ἐνδόξως,
" φερθῆτε καὶ μὲ τιμὴν πρὸς τοὺς συμπατριώτας σας καὶ πρὸς
" τὸν κόσμον, καὶ τότε δὲν θέλει πλέον ἠμπορεῖ τις νὰ λέγῃ,
" καθὼς εἰς δύο χιλιάδων χρόνων διάστημα πολλάκις ἐρρέθη
" μὲ τοὺς Ῥωμαίους ἱστορικούς, ὅτι ' Ὁ Φιλοποίμην ἐστάθη ὁ
" ' τελευταῖος τῶν Ἑλλήνων.'

" Μὴ θελήσετε νὰ συγχωρήσετε μηδὲ αὐτὴν τὴν συκοφαν-
" τίαν (καὶ ποῖος ἠμπορεῖ νὰ τὴν ἀποφύγῃ μάλιστα εἰς τοιοῦ-
" τον δεινὸν ἀγῶνα) νὰ ἠμπορέσῃ τις νὰ συγκρίνῃ τὸν Ὀθω-
" μανὸν σατράπην μὲ τὸν Ἕλληνα πατριώτην ἐν εἰρήνῃ, ἀφ'
" οὗ αὐτὸς τὸν κατέστρεψεν ἐν πολέμῳ.

" Παρακαλῶ νὰ δεχθῆτε τὴν εἰλικρινῆ μου ταύτην γνώμην
" ὡς σημεῖον τῆς προσηλώσεώς μου εἰς τὰ ἀληθῆ σας συμφέ-
" ροντα."

(γ.)

Δύο ἢ τρία φύλλα μόνον ἐφημερίδος ὑπὸ τὸ ὄνομα ἑλληνικῆς σάλπιγγος εἶχαν ἐκδοθῆ ἐν Καλαμάτᾳ τὸ πρῶτον ἔτος τοῦ ἀγῶνος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΗ.

(α.)

Ἑπτὰ μιλια μακρὰν τοῦ Μεσολογγίου ἔπεσε τὴν 5 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς εἰς τὰ ῥηχὰ δικάταρτον τουρκικὸν πολεμικόν· ἀλλὰ προτοῦ κινηθῶσιν εἰς κυρίευσιν αὐτοῦ οἱ Ἕλληνες, ἦλθαν δύο ἐχθρικὰ πλοῖα ἐκ Πατρῶν, τὸ ἀφώπλισαν, καὶ τὸ ἔκαυσαν.

(β.)

Ἰδοὺ ἡ ἀπόφασις τῆς ἐπιτροπῆς.

" Ὁ Γεώργιος Καραϊσκάκης ἐπειδὴ ἀπ' ἀρχῆς εὑρέθη σύν-
" τροφος τῶν ἁρμάτων εἰς τὸν ἱερὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνα,
" ἡ πατρὶς τὸν ἐτίμησε μὲ ἀξιώματα· πῶς ἐφέρθη ἕως τὴν
" ἐκστρατείαν τοῦ Σκόνδρα εἶναι γνωστὸν εἰς ὅλους. Μ' ὅλον
" τοῦτο ἡ πατρὶς παρέβλεψε τὰ σφάλματά του διὰ νὰ τὸν
" τραβήξῃ εἰς μεταμέλειαν. Ἦλθεν εἰς τὰς δύο χώρας ἐπὶ
" προφάσει τῆς ἀσθενείας του καὶ τὸν ὑπεδέχθησαν φιλοφρό-
" νως· ἀλλ' αὐτὸς δὲν ἐφέρθη ὡς πατριώτης καὶ ὡς χριστιανός·

" αὐθαδίασε νὰ πιάσῃ ἅρματα ἐναντίον τῆς πατρίδος· ἔκαμεν
" ἐκστρατείαν ἐναντίον τοῦ Μεσολογγίου· ἔπιασε τὸ φρούριον
" τοῦ Βασιλαδίου διώξας ἐκεῖθεν τὴν φρουράν· οἱ στρατιῶταί
" του ἔλαβαν δύο ἐκ τῶν προκρίτων τῆς πόλεως ὡς αἰχμαλώ-
" τους ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διοικήσεως, καὶ ἔφεραν τούτους
" πρὸς αὐτὸν τὴν νύκτα εὑρισκόμενον εἰς τὸ Ἀνατολικόν· ἐξη-
" γήθη δὲ καὶ εἰς πολλοὺς ὅτι θέλει ἐμβάσει Τούρκους εἰς τὴν
" πατρίδα.

" Διὰ ταῦτα ὑποπτευθεῖσα ἡ διοίκησις ἔλαβε τὰ ἀνήκοντα
" μέτρα καὶ διώρισεν ἐπιτροπὴν τόπον ἐπέχουσαν στρατιωτι-
" κοῦ δικαστηρίου, συνθεμένην ἀπὸ στρατηγοὺς καὶ χιλιάρ-
" χους, οἵτινες ἐξετάσαντες αὐτόν τε καὶ ὅλα τὰ αἴτια, τὰ
" ὁποῖα καθ' ἡμέραν ηὔξαναν τὰς ὑποψίας ἐναντίον του εὑρῆ-
" καν, ὅτι ὁ Καραϊσκάκης εἶχε κρυφὴν ἀνταπόκρισιν μὲ τοὺς
" ἐχθροὺς τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος· ὅτι ἀπὸ τὸν Ὁμέρ-
" πασαν ἐζήτησε μπουγιουρτὶ διὰ νὰ γίνῃ καπιτάνος τῶν
" Ἀγράφων· ὅτι ὑπέσχετο εἰς τὸν ἐχθρὸν νὰ πιάσῃ τὴν Τατά-
" ραιναν μὲ χιλίους στρατιώτας, καὶ ἐσυμβούλευε νὰ εὔγῃ ὁ
" ἀποστάτης Βαρνακιώτης μὲ χιλίους εἰς τὸ Ξηρόμερον· ὅτι
" ὑπέσχετο εἰς τὸν ἐχθρὸν νὰ τραβήξῃ πρὸς ἑαυτὸν στρατη-
" γοὺς καὶ χιλιάρχους Ἕλληνας ἐναντίον τῆς πατρίδος· ὅτι, ἐν
" ᾧ ἐγίνοντο αὐτὰ εἰς Μεσολόγγιον, συγχρόνως εὐγῆκεν ὁ ἐχ-
" θρικὸς στόλος ἀπὸ Π. Πάτρας καὶ ἄραξεν εἰς τὸ Βασιλάδι,
" καὶ ἔγινε μυστικὴ ἐκστρατεία Τούρκων ἀπὸ Καστέλια καὶ
" Ναύπακτον ἐναντίον τοῦ Μεσολογγίου, ἡ ὁποία δὲν εὐδοκί-
" μησε, διότι ὀλίγοι σταθεροὶ Ἕλληνες τοὺς ἐκτύπησαν εἰς τὴν
" Κακὴν Σκάλαν καὶ τοὺς ἐγύρισαν ὀπίσω. Ἡ ἐπιτροπὴ ἔλαβε
" τέλος πάντων πολλὰ διδόμενα διὰ νὰ γνωρίσῃ αὐτὸν ἐπί-
" βουλον τῆς πατρίδος καὶ προδότην.

" Ἐπειδὴ ὅμως ἡ πατρὶς ἀγαπᾷ τὰ τέκνα της καὶ μακροθυ-
" μεῖ διὰ νὰ τὰ ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὴν ἀπάτην καὶ νὰ τὰ φέρῃ
" εἰς μετάνοιαν νὰ γνωρίσουν τὰ χριστιανικὰ χρέη των, ἀπε-
" φασίσθη παρὰ τῆς διορισθείσης ἐπιτροπῆς τῇ συναινέσει
" ὅλων τῶν παρευρεθέντων ἀρχηγῶν τῶν ἁρμάτων καὶ πολιτι-
" κῶν, καὶ ἐδόθη προσταγὴ πρὸς τὸν αὐτὸν Καραϊσκάκην νὰ
" ἀναχωρήσῃ ἀμέσως ἀπ' ἐδῶ, μ' ὅλον ὁπού εἶναι καὶ ἀσθενής,
" ὅστις καὶ ἀνεχώρησε σήμερον.

" Ἂν μετανοήσῃ ἀληθῶς καὶ ἂν ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ χριστια-
" νικὰ καὶ ἑλληνικὰ χρέη του, ἡ πατρὶς θέλει λάβει τὴν εὐχα-

" ρίστησιν ὅτι τὸν ἐκέρδισεν· εἰδὲ ἐπιμείνῃ εἰς τὴν κακίαν του,
" ἂς ὄψεται.

" Σεῖς δέ, ἀδελφοί, εἰδοποιεῖσθε διὰ τοῦ παρόντος, ὅτι ὁ
" Καραϊσκάκης εἶναι διωγμένος ἀπὸ τὴν πατρίδα, καὶ δὲν ἔχει
" καμμίαν ἐξουσίαν παρὰ τῆς διοικήσεως, μάλιστα ἐστερήθη
" ὅλων τῶν βαθμῶν καὶ ἀξιωμάτων ὡς ἁμαρτήσας. Ὅσοι δὲ
" ἀπατηθέντες ἠκολούθησαν αὐτὸν προσκαλοῦνται νὰ γυρίσουν
" εἰς τὰ ὀπίσω καὶ νὰ ἑνωθοῦν μὲ τοὺς ἀρχηγοὺς τοὺς ὑπερ-
" ασπιστὰς τῆς πατρίδος· πάντες δὲ οἱ λοιποὶ Ἕλληνες νὰ
" ἀπομακρυνθοῦν τῆς συναναστροφῆς του καὶ νὰ τὸν στοχα-
" σθοῦν ὡς ἐχθρὸν ἑνόσῳ νὰ μετανοήσῃ καὶ νὰ προσπέσῃ εἰς τὸ
" ἔλεος τοῦ ἔθνους καὶ νὰ ζητήσῃ συγχώρησιν.

Στρατηγοί.	Χιλίαρχοι.
Ν. Μπότσαρης.	Γ. Λιακατᾶς.
Μ. Στουρνάρης.	Α. Καραγιάννης.
Γ. Τσόγκας.	Σ. Κατσαρός.
Α. Σκαλτσᾶς.	
Α. Βλαχόπουλος.	Καπετάνοι.
Δ. Μακρῆς.	Κ. Βλαχόπουλος.
Γ. Γιολδάσης·	Γ. Σουλτάνης."

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΘ.

(α.)

Ὁ νῦν κόμης Hardwicke, παρ' οὗ ἤκουσα τὸ φρικτὸν τοῦτο διήγημα.

(β.)

Λέγεται Καβο-Κολόνναις διὰ τὰς σωζομένας ἐκεῖ στήλας τοῦ ναοῦ τῆς Ἥρας.

(γ.)

Μεσοῦντος τοῦ μηνὸς τούτου, οἱ Ὑδραῖοι ἐβύθισαν περάματά τινα ἐν τῷ πορθμῷ τῆς Εὐβοίας.

(δ.)

Ἐπειδὴ ὁ κύριος Ἀνάργυρος Ἀνδρέου Χ. Ἀναργύρου λέγει ἐν τοῖς Σπετσιωτικοῖς, ὅτι ἐσφαλμένως ἱστόρησα τα τῶν εἰς

σωτηρίαν τῆς Σάμου ναυμαχιῶν, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς κατὰ τὸν Γέροντα, εἰδοποιῶ τὸν ἀναγνώστην, ὅτι ἠρύσθην τὴν ὕλην καὶ ἄλλοθεν μὲν ἀλλ' ἰδίως ἐκ τῶν σωζομένων ἡμερολογίων τοῦ Σαχτούρη καὶ τοῦ Σαχίνη, ἀμφοτέρων παρόντων ἐν ταῖς ναυμαχίαις ταύταις. Εἶναι ἀληθές, κατὰ τοῦ λέγειν τοῦ κυρίου Ἀναργύρου, ὅτι τὰ ἔμπροσθεν τῆς Σάμου σπετσιωτικὰ πλοῖα ἦσαν 28· ἀλλ' ἐν τῇ τυπώσει τοῦ μέρους τούτου τοῦ συγγράμματός μου παρελείφθη κατ' ἀπροσεξίαν ὁ πρῶτος τῶν δύο ἀριθμῶν, καὶ ἀπέμεινεν ὁ ἀριθμὸς 8· τοιαύτη παράλειψις εἶναι εὐκατάληπτος, ἀνεπληρώθη δὲ ἐν τῇ β' ταύτῃ ἐκδόσει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ν.

(α.)

Ὁ κύριος Ἀνάργυρος, συγγραφεὺς τῶν Σπετσιωτικῶν, δυσφορεῖ διότι περιορίζω τὸν ἀριθμὸν τῶν κατὰ τὴν Ἁλικαρνασὸν πλοίων τῆς πατρίδος του εἰς 14· λανθάνεται. Ἰδοὺ τί λέγω· "συνηνώθησαν τὴν 14 καὶ τὰ πλοῖα τῶν Σπετσῶν, καὶ "ὅλα ὁμοῦ ἠγκυροβόλησαν τὴν 21 ὑπὸ τὴν Λειψόν" (ὅρα Τόμον Γ' σελίδα 162), ὥστε ὁ κύριος Ἀνάργυρος ἐξέλαβε τὴν ἁπλῆν ἡμερομηνίαν ἀριθμὸν τῶν πλοίων.

(β.)

Τὸν μοίραρχον τοῦτον κατ' ἀρχὰς οἱ "Ελληνες ἐπεριποιήθησαν· ἀλλὰ μετὰ ταῦτα τὸν ἐσκότωσαν, ὑποπτεύσαντες ὅτι ὑπενήργει τὴν δραπέτευσίν του.

(γ.)

Τὰ συμπλέοντα ψαριανὰ πλοῖα εἶχαν ἤδη ἀποχωρήσει τοῦ στόλου· μόνον ἀπελείφθη τὸ τοῦ Νικοδήμου. Ἐρωτηθεὶς δὲ οὗτος διατί, ἀπήντησεν, ὅτι ὑπήκουεν εἰς τὴν φωνὴν τῆς πατρίδος του μᾶλλον ἢ τοῦ ναυάρχου του.

(δ.)

Δικαίως δυσφορῶν ὁ Γουβερνάτης ἀπῆλθεν εἰς Αἴγυπτον, ὅπου ἀνεδέχθη ὑπηρεσίαν, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ μὴ πολεμήσῃ τοὺς "Ελληνας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΑ.

(α.)

Ἰδοὺ ἡ ἀπρεπὴς αὕτη ἐπιστολὴ ταὐτολεξεί.

" Γενναιότατοι Καπηταναῖοι Ῥουμελιῶται·

" Ἡμεῖς μὲ τὸ νὰ ἔχωμεν δικαίωμα καὶ ἰντερέσα τῆς πατρί-
" δος μας Πελοποννήσου ἐκινήθημεν ἐναντίον τῆς τυραννίας
" μερικῶν ἀτόμων· καὶ ἐπειδὴ εἴμεθα πατριῶται δὲν ἐπιθυμοῦ-
" μεν νὰ κινηθῶμεν μεταξύ μας εἰς ἐμφύλιον πόλεμον. Ὅθεν
" ἂν ἦσθε Ἕλληνες καὶ πατριῶται δὲν πρέπει ν' ἀνακατωθῆτε
" εἰς τὰ τῆς Πελοποννήσου πράγματα, ἀλλὰ νὰ σταθῆτε ἀδιά-
" φοροι καὶ ἂν ἔχετε κἀνένα δίκαιον θέλει τὸ λάβετε ἐν καιρῷ
" τῷ δέοντι· εἰδὲ καὶ θελήσετε νὰ ἀνακατωθῆτε εἰς τὰ τῆς Πε-
" λοποννήσου πράγματά μας, ὅ,τι σᾶς ἀκολουθήσει ὄψεσθε,
" καὶ ἡμεῖς μένομεν ἀνεύθυνοι.

" Ἀναγνώστης Δηληγιάννης· Θ. Κολοκοτρώνης."

(β.)

Ὁ Φωτίλας κατέφυγεν εἰς τὰ ὄρη τῆς Δίβρης ἐπὶ τῆς εἰς τὰ Καλάβρυτα εἰσβολῆς τῶν Σουλιωτῶν, ἐπρόσπεσεν ἔπειτα εἰς τὴν κυβέρνησιν καὶ ἔλαβε τὴν ἄδειαν νὰ μείνῃ ἐν τῇ οἰκίᾳ του ἀνενόχλητος· συνελήφθησαν καὶ γράμματα ἐνοχοποιοῦντα εἰς τὰ τῆς ἀνταρσίας τὸν βουλευτὴν Ἀναστάσιον Λόντον, ὅστις καὶ ἀπεκλείσθη τῆς βουλῆς. Συνελήφθη καὶ ὁ Π. Πατρῶν Γερμανός, ὁμόφρων τῶν Ἀνδρεῶν, κατεδιώχθη, ἐγυμνώθη, ἐξευτελίσθη, ἔπαθε τὰ πάνδεινα ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Γκούραν, καὶ ἔλαβε τὴν ἄδειαν νὰ διαμείνῃ μετὰ τὰ παθήματά του ἐν Γαστούνῃ ἀφυλάκιστος.

(γ.)

Ἰδοὺ ἡ γραφή.

" Ἀδελφοί·

" Κατατρέχομαι μέχρι ζωῆς δι' αἰτίας τὰς ὁποίας θέλει δι-
" κάσει ἡ ἀδέκαστος ἱστορία, καὶ ἐγὼ θέλω σᾶς ἐκθέσει διὰ
" λόγου ὅταν σᾶς ἐνταμώσω· καταφεύγω λοιπὸν πρὸς ὑμᾶς
" ζητῶν ἄσυλον, καὶ τοῦτο ἐπειδὴ ὡρκίσθην νὰ ἀποθάνω ἐπάνω
" εἰς τὴν φίλην μου πατρίδα μαχόμενος ὑπὲρ αὐτῆς, καὶ ἐπειδὴ
" ἔχω φίλους τοὺς περισσοτέρους τῶν σημαντικωτέρων πολι-
" τικῶν καὶ πολεμικῶν τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος γνωρίζοντας κάλ-

" λιστα τὸν χαρακτῆρά μου. Δὲν ἔρχομαι μὲ σκοπὸν ἄλλον
" παρὰ νὰ μείνω παρ' ὑμῖν ὡς ἐνέχειρον διὰ νὰ δώσω λόγον
" τῶν πράξεών μου εἰς τὸ ἀδέκαστον κριτήριον, τὴν ἐθνικὴν
" συνέλευσιν, ἂν τὸ ἔθνος θελήσῃ νὰ τὴν κάμῃ, εἰς τὴν ἀπό-
" φασιν τοῦ ὁποίου θέλω κλίνει ἄφωνος τὸν αὐχένα. Εὐαρε-
" στηθῆτε λοιπὸν νὰ μὲ ἀποκριθῆτε διὰ νὰ εὔγω πρὸς ἐντά-
" μωσίν σας. Ἤθελα ἐλθῆ μόνος μου, ἀλλ' οἱ σύντροφοί μου
" δὲν μ' ἀποχωρίζονται. Τοὺς ἐπῆρα μαζή μου. Εἶναι δὲ
" περίπου τῶν ἑκατόν.

" Ἀπὸ τοῦ πλοίου τὴν 21 δεκεμβρίου 1824,
" Μένω, ὁ Ἀδελφός σας,
" Ἀνδρέας Ζαΐμης."

" Καὶ ἐγὼ σᾶς ἀσπάζομαι ἀδελφικῶς καὶ ἔρχομαι καὶ ἐγὼ
" ὁμοίως πρὸς ἐντάμωσίν σας,
" Νικήτας Σταματελόπουλος."

(δ.)

Ἰδοὺ ἡ ἀπάντησις.

" Κύριε!

" Ἐλάβαμεν τὸ ἀπὸ 21 τρέχοντος γράμμα σας σημειωμένον
" ἐκ τοῦ πλοίου, τὸ ὁποῖον, ἐπειδὴ εὑρέθημεν εἰς τοπικὴν συνέ-
" λευσιν, ἐπαρουσιάσθη εἰς αὐτήν. Λυπούμεθα διὰ τὰς δυστυ-
" χίας σας, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἐλησμονήσαμεν τὰς προτητερινάς
" σας ἐκδουλεύσεις ἰδιαιτέρως πρὸς τὴν πατρίδα μας, πιστεύετε
" βέβαια πόσον ἐπιθυμοῦμεν νὰ μετριάσωμεν τὰς θλίψεις σας
" κατὰ τὸ δυνατόν· ἀλλὰ τὸ δυνατὸν τοῦτο περιορίζεται με-
" γάλως ἀπὸ τὸ ἀπαραίτητον χρέος κάθε πολίτου νὰ πείθεται
" εἰς τὸν νόμον καὶ νὰ ὑποτάσσεται εἰς τὴν διοίκησιν, τὴν
" ὁποίαν ἐνέκρινεν ἡ θέλησις τοῦ ἔθνους· καὶ ἐπειδὴ ἐκ πρώτης
" ἀρχῆς τῆς συνελεύσεώς μας κατεκρίναμεν καὶ κατηράσθημεν
" κάθε ἔνοπλον κίνημα κατὰ τῆς διοικήσεως, δὲν ἠμποροῦμεν
" νὰ διαυθεντεύσωμεν κἀμμίαν ἀπὸ τὰς ἀρχάς, τὰς ὁποίας δη-
" μοσίᾳ κατεδικάσαμεν. Ἐκ τούτων λοιπὸν συμπεραίνετε ὅτι
" δὲν ἠμποροῦμεν νὰ σᾶς δώσωμεν ὑπόσχεσιν ἄλλην παρὰ νὰ
" μεσιτεύσωμεν ὑπὲρ ὑμῶν εἰς τὴν σεβαστὴν διοίκησιν. Ἡ
" ἐθνικὴ συνέλευσις δὲν ἠξεύρομεν πότε γινεται, καὶ διὰ τοῦτο
" ἐὰν ἀποφασίσητε ἀφ' ὅπου εὑρίσκεσθε νὰ ἔλθητε ἐδῶ, ἠμπο-
" ρεῖτε μὲν νὰ ἔλθητε, ἀλλὰ πάντοτε γνωρίζοντες ὅτι ἐὰν ζητη-
" θῆτε ἀπὸ τὴν διοίκησιν, πρέπει νὰ ὑπακούσετε καὶ νὰ ὑπά-

" γετε. Ἐὰν δὲν ἀμφιβάλλετε εἰς τὴν εὐγνώμονα διάθεσιν
" τῶν δυτικοελλαδιτῶν, καὶ εἰς τὴν προθυμίαν των τοῦ νὰ
" πράξουν ὅ,τι εἶναι δυνατὸν εἰς αὐτούς, συγχωρητέον ὅμως
" ἀπὸ τοὺς νόμους, διὰ νὰ παρηγορήσουν τὰς θλίψεις σας, δὲν
" θέλετε δυσαρεστηθῆ ἀπὸ τὴν εἰλικρινῆ ἐξήγησίν των, ἡ ὁποία
" μόνη τοὺς συγχωρεῖται ἀπὸ τὰ ἱερὰ χρέη, εἰς τὰ ὁποῖα ὁ
" νόμος ὑποβάλλει κάθε καλὸν πολίτην.

" Ἐὰν ἀποφασίσετε νὰ ἔλθετε κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον,
" πρέπει νὰ μᾶς ἀποκριθῆτε πρότερον ἐγγράφως.

" Τὴν 21 δεκεμβρίου 1824, ἐν Ἀνατολικῷ."

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΒ.

(α.)

Ἰδοὺ τὸ ὑπόμνημα.

" Μετὰ τὴν κατάπαυσιν τῶν κατὰ τὴν μεσημβρινὴν Εὐρώ-
" πην ταραχῶν, αἵτινες τόσον ἐπικινδύνως προώδευσαν, ὁ αὐτο-
" κράτωρ φρονεῖ ὅτι ἦλθεν ἡ ὥρα καὶ τῆς εἰρηνοποιήσεως τῆς
" Ἑλλάδος· ἡ παῦσις τῶν ταραχῶν αὐτῆς εἶναι ἀναγκαιοτάτη,
" διότι ἐξ αἰτίας αὐτῶν βλάπτεται καιρίως τὸ κατ' ἐκεῖνο τὸ
" μέρος ἐμπόριον τῆς Ῥωσσίας καὶ παραλύεται ἡ βιομηχανία
" μεγάλου μέρους τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ ῥωσσικοῦ κράτους.

" Χάρις εἰς τὴν ἱκανότητα τοῦ λόρδου Στραγγφόρδου, ἡ Πύλη
" παρεδέχθη τὰ αἰτήματα τῆς Ῥωσσίας, καὶ ἐπὶ τῇ παροδοχῇ
" αὐτῶν ἔστειλεν ὁ αὐτοκράτωρ εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν
" σύμβουλον τῆς ἐπικρατείας Μιντσιάκην· ἂν δὲν ἔστειλε πρέ-
" σβυν, εἶχε λόγους ἰσχυρούς· τὴν παρουσίαν τοῦ πρέσβεως
" θὰ ἐξελάμβαναν οἱ Τοῦρκοι θρίαμβον κατὰ τῶν Ἑλλήνων·
" ἂν ἐνίκων οἱ Ἕλληνες, ἡ Πύλη θὰ ὑπώπτευε τὸν πρέσβυν,
" θὰ ὑπέθετε σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀποστάτας, καὶ ἡ θέσις
" του θὰ ὡμοίαζε τὴν ἐπὶ τοῦ ἀξιοκατακρίτου κινήματος τοῦ
" πρίγκηπος Ὑψηλάντου θέσιν τοῦ βαρώνου Σρογονόφου ἀναγ-
" κασθέντος ν' ἀναχωρήσῃ ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, διότι
" δὲν εἰσηκούσθησαν οἱ λόγοι του· ἂν δὲ ἐξ ἐναντίας ἐνίκων οἱ
" Τοῦρκοι, πῶς ἐδύνατο ὁ πρέσβυς τῆς Ῥωσσίας νὰ μένῃ θεατὴς
" τῶν ἀναποφεύκτων κακουργημάτων βαρβάρου λαοῦ; θὰ
" ἔδιδεν ἡ παρουσία του ἀφορμὴν εἰς συκοφαντίας κατὰ τοῦ
" αὐτοκράτορος, ὡς σκοπεύοντος νὰ θέσῃ τοὺς Ἕλληνας ὑπὸ

" ἐξουσίαν ἀναρχικὴν καὶ βάρβαρον, καὶ ὡς θεωροῦντος ἐξισου
" τοὺς Μωαμεθανοὺς καὶ τοὺς Χριστιανούς. Ἀναγκαῖον εἶναι
" πρὸς τούτοις νὰ φροντίσωσιν αἱ καταπαύσασαι τὰς ταραχὰς
" τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Ἱσπανίας Δυνάμεις ἵνα μὴ ὑποστηρί-
" ζεται ὁ ἑλληνικὸς ἀγὼν ὑπὸ τῆς ἐπιῤῥοῆς τῶν ταραχοποιῶν
" τῶν τόπων ὅπου ἐπανῆλθεν ἡ εὐταξία· διὰ μόνης δὲ τῆς
" ἑτοίμου συμπράξεως τῶν συμμάχων εἶναι δυνατὸν νὰ προ-
" ληφθῶσι νέα δυστυχήματα καὶ νὰ παύσῃ ἡ δι' ὅλης τριετίας
" ἐπικρατήσασα αἱματοχυσία. Καθ' ὅλας τὰς εἰκασίας καὶ ἡ
" ἐπὶ τοῦ δ' τούτου ἔτους ἐκστρατεία δὲν θὰ παύσει τὸν ἀγῶνα.
" Ἡ Πύλη ἀλαζονευομένη διὰ τὰς ἄλλοτε νίκας της θέλει νὰ
" ἐπανορθώσῃ τὴν πεσοῦσαν ἀπόλυτον ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων ἐξου-
" σίαν της. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν δύο ἄκρων εὑρίσκεται ἡ λύσις
" τοῦ προβλήματος. Ἡ αὐλὴ τῆς Ῥωσσίας προβάλλει ὡς
" μέσον ὅρον τὸν ἀκόλουθον τρόπον τῆς εἰρηνοποιήσεως παρέ-
" χοντα τοῖς μὲν τὰς ἀναγκαίας ἐγγυήσεις, τῇ δὲ ὠφελείας
" πραγματικὰς ἀντὶ κυριαρχίας σαλευούσης. Φρονεῖ λοιπόν,
" ὅτι κατὰ τὰ παραδείγματα αὐτοῦ τοῦ τουρκικοῦ κράτους
" συμφέρει νὰ συστηθῶσι τρεῖς ὑποτελεῖς τῇ Πύλῃ ἡγεμονεῖαι
" ἐπὶ τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος, ἡ μὲν ἐκ Θεσσαλίας Βοιωτίας καὶ
" Ἀττικῆς, ὅ ἐστι τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ἡ δὲ ἐξ Ἠπείρου
" καὶ Ἀκαρνανίας, ὅ ἐστι τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος, τῆς ἄλλοτε
" ἐνετικῆς παραλίας, ἐξαιρουμένου τοῦ ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῆς
" Αὐστρίας μέρους· ἡ δὲ ἐκ Πελοποννήσου καὶ Κρήτης, ὅ ἐστιν
" ἐκ τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος· αἱ δὲ νῆσοι νὰ διοικῶνται
" δημογεροντικῶς, καθὼς καὶ μέχρι τοῦδε. Ἐν ἔτει 1465 οἱ
" Τοῦρκοι, κυριεύσαντες τὴν Βλαχίαν, τὴν κατέστησαν ἡγεμο-
" νείαν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν των, καὶ ἀπηγόρευσαν τὴν εἴσοδον
" τουρκικῶν στρατευμάτων. Ἐν ἔτει 1536 Σουλεημάνης ὁ α',
" νικήσας τοὺς Μολδαυούς, τοῖς ἐχάρισε τὰ αὐτὰ προνόμια.
" Τὰ προνόμια ταῦτα ἐτροποποιήθησαν, τοῦ καιροῦ προϊόντος,
" ηὐξήθησαν, καὶ ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῆς Ῥωσσίας.
" Ἐν ἔτει 1774 Μουσταφᾶς ὁ γ' ἠθέλησε νὰ καταστήσῃ τὴν
" Πελοπόννησον ἡγεμονείαν· ἀπέθανε κατὰ δυστυχίαν τὸ αὐτὸ
" ἔτος, καὶ τὸ σχέδιόν του δὲν ἐπραγματοποιήθη. Ἴσως ἀντεί-
" πουν αἱ Δυνάμεις ὅτι ἡ Πύλη ἐδείχθη πάντοτε ἐναντία πρὸς
" πᾶσαν ξένην μεσολάβησιν ἐπὶ τῶν τελευταίων διαπραγ-
" ματεύσεων, ἀλλά, κατὰ τὰ χρονικὰ τῶν παρελθόντων καιρῶν,
" ἐδέχθη ἄλλοτε τὴν ξένην μεσολάβησιν, καὶ ἐν ἔτει 1774

" ἐπὶ τῆς εἰρήνης τοῦ Καϊναρτσίου, καὶ ἐν ἔτει 1779 καὶ 1802.
" Φρονεῖ δὲ ἡ Ῥωσσία, ὅτι καὶ αἱ ἐλπίδες τῶν Ἑλλήνων
" περιορίζονται εὐλόγως ἐντὸς τούτων τῶν ὅρων, διότι ὑπ' αὐ-
" τοὺς ἐλεύθεροι θὰ εἶναι καὶ αὐτοὶ καὶ ἐλεύθερον διόλου καὶ
" τὸ ἐμπόριόν των ὑπὸ τὴν ἐθνικὴν σημαίαν των· ὁ δὲ πατρι-
" άρχης τῶν Ἑλλήνων, ὅστις θὰ ἐδρεύει καὶ εἰς τὸ ἑξῆς ἐν
" Κωνσταντινουπόλει, θ' ἀντιπροσωπεύει κατά τινα τρόπον τὸ
" ἔθνος. Φρουραὶ τουρκικαὶ θὰ κάθηνται μόνον ἐντός τινων
" φρουρίων ἐν ὡρισμένῃ περιφερείᾳ, ἀλλ' οὔτε πασᾶς οὔτε
" διοικητὴς Τοῦρκος θὰ στέλλεται· πᾶσα δὲ ἡγεμομεία θὰ
" δίδει φόρον ἀνάλογον ὡς πρὸς τὴν ἔκτασίν της καὶ τοὺς πόρους
" της· δευτέρα δὲ σύσκεψις τῶν Δυνάμεων θὰ κανονίσει τὰ τοῦ
" ἐσωτερικοῦ διοργανισμοῦ τῶν ἡγεμονείων· Ἀληθῆ ὠφέλειαν
" παρέχει ὁ συμβιβασμὸς οὗτος· ἡ ἐπὶ τοῦ δ' τούτου ἔτους
" ἐκστρατεία δὲν θὰ εἶναι πιθανῶς εὐτυχεστέρα τῶν παρελ-
" θουσῶν, ἐν ᾧ ὁ προβαλλόμενος συμβιβασμὸς ἀσφαλίζει τὴν
" εἰρήνην, τὴν ἡσυχίαν καὶ τὰ τακτικὰ εἰσοδήματα τῆς Πύλης
" διὰ τῆς πληρωμῆς τῶν φόρων τῶν διαφόρων ἡγεμονειῶν.
" Μέχρι τῆς σήμερον οἱ ἀπειθεῖς πασάδες ἐτάρατταν ἀδια-
" κόπως τὴν ἡσυχίαν τῆς Πύλης, καὶ ἰδιοποιοῦντο τὰ συνα-
" ζόμενα πλούτη· αἱ ἀνταρσίαι αὗται καὶ αἱ παρεισπράξεις
" τῶν ἀπλήστων καὶ φιλάρχων πασάδων θὰ παύσουν.

" Μωάμεθ' ὁ β' ἀνέδειξε τὰς νήσους ἁπλῶς ὑποφόρους· τὸ
" σχέδιον τοῦτο εἶναι τόσῳ μᾶλλον ἄξιον τῆς παραδοχῆς τῶν
" συμμάχων, καθ' ὅσον, ἐγγυώμενον τὴν λύτρωσιν τῶν Ἑλλή-
" νων ἐμμένει ἐντὸς τῶν ὅρων τῆς πολιτικῆς τῶν συμμάχων,
" καὶ δὲν φαίνεται ἐνισχύον τὰς περὶ πλήρους ἀνεξαρτησίας
" ἀξιώσεις τῶν Ἑλλήνων.

" Προβάλλει λοιπὸν ἡ Ῥωσσία, α', νὰ παραδεχθῶσιν αἱ
" Δυνάμεις τὰ ἐν τῷ ὑπομνήματι τούτῳ ἐνδιαλαμβανόμενα·
" β', νὰ δοθῶσιν ἀνάλογοι ὁδηγίαι τοῖς ἐν Κωνσταντινουπόλει
" ἀντιπροσώποις των· γ', νὰ δοθῇ αὐτοῖς ἡ περὶ τῆς πραγμα-
" τοποιήσεως τῶν ἐν αὐτῷ ὅρων ἀπαιτουμένη ἐξουσία· δ', νὰ
" κοινοποιήσωσιν ἐκ συμφώνου τῷ σουλτάνῳ ἀλληλοδιαδόχως
" ὅλους τοὺς περὶ εἰρηνοποιήσεως τοῦ σχεδίου τούτου ὅρους·
" ε', νὰ εἰδοποιήσωσιν αἱ αὐλαὶ τοὺς ἀντιπροσώπους των, ὅτι
" περὶ πολλοῦ ποιοῦνται τὴν παρὰ τοῦ σουλτάνου παραδοχὴν
" τῆς μεσολαβήσεως τῶν αὐλῶν· στ', νὰ παραστήσωσι τῷ
" σουλτάνῳ, ὅτι ἡ σύστασις τριῶν ἡγεμονειῶν διαιρεῖ τὰς δυνά-

" μεις τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐπειδὴ θ' ἀνατεθῇ εἰς αὐτὸν ὁ διορισ-
" μὸς τῶν ἡγεμόνων, θ' ἀποβλέπουν εἰς αὐτὸν αἱ ἐπισημότεραι
" οἰκογένειαι τῶν Ἑλλήνων."

(β.)

Ἡ Ῥωσσία ἐπίστευεν, ὅτι ἡ Μολδοβλαχία θ' ἀπηλλάττετο εὐθὺς τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων, καθ' ἃς ἔδωκεν ἐπανειλημμένας ὑποσχέσεις ὁ σουλτάνος. Τὰ πλεῖστα τῶν στρατευμάτων ἀνεχώρησαν ἔκτοτε· ἀλλ' ἡ κένωσις δὲν ἐπραγματοποιήθη εἰμὴ τῆς μὲν Βλαχίας τὸν ἰούλιον, τῆς δὲ Μολδαυΐας τὸ τέλος τοῦ ἔτους τούτου, ἀλλ' οὐδὲ καὶ τότε ὁλοτελής.

(γ.)

" Ὁ πρέσβυς ὁ ἡμέτερος φίλος" (ἔγραψεν ἡ Πύλη πρὸς τὸν πρέσβυν τῆς Ἀγγλίας τὴν 28 μαρτίου) " δὲν παύει ἐπαναλαμ-
" βάνων πρὸς τὴν ὑψηλὴν Πύλην, ὅτι οἱ νόμοι τοῦ τόπου του
" ἀπαγορεύουν νὰ ἐμποδίσῃ ἡ αὐλή του τοὺς Ἄγγλους τοῦ νὰ
" βοηθήσωσι τοὺς ἀποστάτας Ἕλληνας καὶ πολεμήσωσι τοὺς
" Μουσουλμάνους, καὶ ὅτι δὲν ἔχει τὴν ἄδειαν νὰ παιδεύσῃ
" τόσον ἀδίκους πράξεις. Ἂν ἄλλος τις, ὄχι τόσον συνετὸς
" ὅσον ὁ πρέσβυς ὁ ἡμέτερος φίλος, ἔλεγε τοιαῦτα, θὰ ἐνομί-
" ζαμεν ὅτι ἤθελε νὰ μάθῃ πόσον εἴμεθα εὔπειστοι. Ἀτοπώ-
" τατον νὰ λέγῃ τις, ὅτι μία κυβέρνησις, ὁποῖοι καὶ ἂν ἦναι
" οἱ περὶ τῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεως νόμοι της, δὲν ἔχει ἄδειαν
" νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς ὑπηκόους της τοῦ νὰ πράττωσιν ἔργα πο-
" λέμου κατὰ τὴν ἀρέσκειάν των, καὶ παραβαίνωσι τὰς μεταξὺ
" τῆς κυβερνήσεώς των καὶ ἄλλης Δυνάμεως συνθήκας. Οἱ
" ἐσωτερικοὶ νόμοι τῆς Ἀγγλίας ἀφοροῦν μόνους τοὺς Ἄγγλους,
" καὶ δὲν δύναταί τις, ἐπὶ λόγῳ τῶν ἰδιαιτέρων διατάξεών τινος
" κράτους, νὰ δικαιώσῃ τὴν διαγωγὴν τῶν ὑπηκόων μιᾶς Δυ-
" νάμεως πρὸς ἄλλην. Ἡ διαγωγὴ αὕτη πρέπει νὰ κανονισθῇ
" κατὰ τὸ δημόσιον δίκαιον, βάσιν ὅλων τῶν σχέσεων κυβερ-
" νήσεως πρὸς κυβέρνησιν καὶ ἔθνους πρὸς ἔθνος, καὶ ὄχι κατὰ
" τοὺς ἰδιαιτέρους νόμους καὶ τὰ ἔθιμα ἑνὸς τόπου. Ἂς ὑπο-
" θέσωμεν, ὃ μὴ γένοιτο, ὅτι ὑπήκοοί τινες τῆς μεγάλης Βρετ-
" τανίας ἐπανίστανται κατὰ τοῦ βασιλέως των, καὶ ὅτι ὑπήκοοι
" ἄλλου βασιλέως ἔχοντος εἰρηνικὰς καὶ φιλικὰς σχέσεις πρὸς
" τὴν Ἀγγλίαν, ὡς οἱ τῆς ὑψηλῆς, φέρ' εἰπεῖν, Πύλης, ἔστελ-

" λαν ἀναφανδὸν πρὸς ἐκείνους παντὸς εἴδους βοηθήματα,
" ἤγουν πολεμεφόδια, τροφάς, χρήματα, προσέτι καὶ ἀξιωμα-
" τικοὺς ἐν ὑπηρεσίᾳ τῆς Πύλης· ἱκανοποιεῖτο ἆρα ἡ Ἀγγλία,
" ἂν ἡ Πύλη τῇ ἔλεγεν, ὅτι δὲν εἶχεν ἐξουσίαν νὰ ἐπαγρυπνῇ
" τὰς ἀξιοκατακρίτους ταύτας πράξεις τῶν ὑπηκόων της, διότι
" κατὰ τοὺς νόμους τοῦ τόπου πᾶς Μουσουλμάνος ἐδύνατο
" δικαιωματικῶς νὰ κινήσῃ πόλεμον καθ' οὗτινος ἡ θρησκεία
" δὲν ἦτον ἡ αὐτή;

" Ἂν ἐνεκρίνοντο τὰ τοιαῦτα, ποία θὰ ἦτον ἡ θέσις τῶν
" ἐθνῶν πρὸς ἄλληλα; Ἡ γενικὴ εἰρήνη, περὶ ἧς ἡ Ἀγγλία,
" κατὰ τὸ λέγειν της, τόσον φροντίζει, δὲν θὰ ἐκρέματο πλέον
" ἀπὸ τῶν συνθηκῶν καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ δημοσίου δικαίου,
" ἀλλὰ θ' ἀφίετο ὅλως διόλου εἰς τὰς ὀρέξεις καὶ τὰ πάθη τῶν
" λαῶν. Πᾶσα κυβέρνησις θὰ ἐνόμιζε τότε, ὅτι ἔπραξε πᾶν
" ὅ,τι ἐκρέματο ἀπ' αὐτῆς, ἂν διετήρει τὴν φιλίαν κατὰ τὸ φαι-
" νόμενον, καὶ ὅτι ἔπραξε πᾶν ὅ,τι ἐκ τῶν καθηκόντων της, ἂν
" ἔλεγε πρὸς τὴν γείτονά της, 'εἶμαι ἀφιλοκερδὴς φίλος σου,
" 'εἶμαι ὅλη εἰς σὲ ἀφοσιωμένη, εὐαρεστήσου εἰς ταύτην μου
" 'τὴν ὁμολογίαν καὶ μὴ μὲ μεμφθῇς ἂν ἀφίνω τοὺς ὑπηκόους
" 'μου νὰ κόπτωσι τὸν λάρυγγα τῶν ὑπηκόων σου.' Μᾶς νο-
" μίζει τάχα ὁ πρέσβυς ὁ ἡμέτερος φίλος τόσον μωροὺς ὥστε
" νὰ πιστεύωμεν ὅτι ἡ κυβέρνησίς του δὲν ἔχει ἐξουσίαν νὰ
" ἐπαγρυπνῇ τὴν διαγωγὴν τῶν ὑπηκόων της; Εἶχε βεβαίως ἡ
" ἀγγλικὴ κυβέρνησις τὴν δύναμιν καὶ ἐπροθυμήθη εἰς χρῆσιν
" αὐτῆς, ὅτ' ἐπρόκειτο νὰ ἐμποδίσῃ τὰ ἀγγλικὰ πλοῖα τοῦ νὰ
" φέρωσιν ὀλίγα ἄλευρα εἰς τροφὴν τῶν ὀθωμανικῶν φρουρῶν,
" αἵτινες ἀπέθνησκαν τῆς πείνας καὶ εἶχαν τοὐλάχιστον τὴν
" πεποίθησίν των εἰς τὴν φιλανθρωπίαν παλαιοῦ φίλου. Τοι-
" αύτην δύναμιν εἶχε τότε ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις, καὶ ὁ ὀδυνη-
" ρὸς θάνατος τόσων Μουσουλμάνων εἶναι τρανὴ ἀπόδειξις τῆς
" ἀδιαφορίας της. Ἂν ἔχωμεν εἰρήνην μετὰ τῆς Ἀγγλίας,
" ἔχομεν ἀναμφιβόλως καὶ τὸ δικαίωμα νὰ ἀπαιτήσωμεν παρὰ
" τῆς αὐλῆς της νὰ μὴ ἀφίνῃ τοὺς ὑπηκόους της νὰ μᾶς πολε-
" μῶσιν. Ἂν ἀποδοκιμάζῃ τὴν πρὸς ἡμᾶς ἐχθρὰν διαγωγὴν
" τῶν ὑπηκόων της, διατί δὲν τοῖς λέγει ἅπαξ διὰ πάντα·
" 'Ἡ Πύλη εἶναι φίλη μας πρὸ αἰώνων, δὲν ἔχομεν παράπονα
" 'κατ' αὐτῆς, εἶναι λοιπὸν δίκαιον νὰ μὴ τῇ δώσωμεν αἰτίαν νὰ
" 'ἔχῃ καὶ αὕτη παράπονα καθ' ἡμῶν. Ἐκτελεῖ τὰς μεθ' ἡμῶν
" 'συνθήκας, δίκαιον εἶναι νὰ τὰς ἐκτελῶμεν καὶ ἡμεῖς.' Διατί

" νὰ μὴ λαλήσῃ πρὸς τοὺς ὑπηκόους της τὴν γλῶσσαν ταυτην;
" διατί δὲν τοῖς εἶπε ποτὲ λόγον φιλικὸν ὑπὲρ ἡμῶν; ὁ πρέ-
" σβυς, ὁ ἡμέτερος φίλος, ἀπορεῖ διότι δὲν ἀκούομεν τὰς συμ-
" βουλάς του; διατί ἀπορεῖ; πάντοτε μᾶς λαλεῖ φιλικώτατα,
" ἀλλὰ νομίζει τάχα ὅτι δὲν ἠξεύρομεν πόσον οἱ συμπατριῶταί
" του ἀγωνίζονται νὰ μᾶς βλάψωσι; πῶς συμβιβάζονται οἱ
" λόγοι τούτου πρὸς τὴν διαγωγὴν ἐκείνων; θεωροῦντες τὰς
" τοιαύτας ἀντιφάσεις δὲν καταλαμβάνομεν τῇ ἀληθείᾳ τί
" τρέχει. Ἡ ὑψηλὴ Πύλη ἀπαιτεῖ ὅ,τι ἔχει δίκαιον ν' ἀπαιτῇ,
" καὶ ὅ,τι ἡ Ἀγγλία δὲν ἔχει δίκαιον νὰ ἀρνῆται· ἤγουν τὴν
" ἀπαγόρευσιν τοῦ νὰ πράττωσιν οἱ Ἄγγλοι κατὰ τῶν Μου-
" σουλμάνων ἔργα πολέμια εἴτε διὰ τῆς προσωπικῆς συνδρομῆς
" των, εἴτε δι' ἀποστολῆς χρημάτων καὶ πολεμεφοδίων, ὡς ἐπὶ
" τοῦ παρόντος, καὶ τοῦ νὰ ἐπιβουλεύωνται τὰ συμφέροντα αὐ-
" τῶν ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ἰονικῆς κυβερνήσεως. Φανερὸν
" εἶναι, ὅτι ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις δύναται νὰ ἐμποδίσῃ ὅλα
" ταῦτα ἂν θελήσῃ, καὶ εἶναι καιρὸς νὰ θελήσῃ."

(δ.)

Ἐπιστολὴ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως πρὸς τὴν ἀγγλικήν.

" Οἱ Ἕλληνες πρὸ τεσσάρων ἐτῶν θαῤῥοῦντες ἀδιασείτως εἰς
" τὴν θείαν πρόνοιαν ὑπερασπίζονται μὲ καλὴν ἔκβασιν τὸ ἔδα-
" φος τῶν προπατόρων των, λέγω ὅτι ὑπερασπίζονται τὸ ἔδα-
" φος, ἐπειδὴ ὀλίγον φροντίζουν διὰ τὰς πόλεις καὶ χωρία, διὰ
" τὰς οἰκίας καὶ ἰδιοκτησίας των· τοῦτο ἱκανῶς ἀπεδείχθη εἰς
" τὰς διαφόρους λεηλασίας τῶν ἐχθρῶν των, καθ' ἃς οἱ Ἕλ-
" ληνες ἐθυσίασαν μὲ μεγάλην γενναιότητα καὶ μεγαλοψυχίαν
" ὅσα εἶχαν ἀκριβώτερα καὶ πολυτιμότερα, ἐπροτίμησαν τὴν
" ἐλευθερίαν ὑπὸ τὰς σκηνάς των, εἰς τὰς κοιλάδας των, καὶ
" ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν ὀρέων των παρὰ τὰς λαμπρὰς κατοικίας
" τῆς δουλείας· αὕτη ἡ ἀξιοσημείωτος περίστασις τῆς ἱστορίας
" τοῦ ἐπιμαχικοῦ πολέμου τῶν Ἑλλήνων δὲν πρέπει νὰ γεν-
" νήσῃ εἰς ὅλας τὰς χριστιανικὰς ψυχὰς τὴν πεποίθησιν ὅτι οἱ
" Ἕλληνες ἀρχίζοντες τὴν πάλην διὰ νὰ ἀποκτήσουν τὰ δικαιώ-
" ματά των, ἀποσείοντες τὸν ἀφόρητον ζυγὸν αὐτῶν εἶχαν πρὸ
" ὀφθαλμῶν τὸν ἱερὸν σκοπὸν τοῦ νὰ σώσουν τὴν πίστιν των,
" τὴν πατρίδα των, τοὺς ἱεροὺς ναούς των, τὰ μνημεῖα τῶν
" προγόνων των, τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδία των, καὶ ὄχι
" ἐκεῖνα τὰ πολιτικὰ τέλη, τὰ ὁποῖα ἐτάραττον τότε τὴν Εὐρώ-

" πην, ἀπέχοντες πολλὰ ἀπ' αὐτά; Ὁδηγούμενοι λοιπὸν ἀπὸ
" τοιαύτας ἀρχὰς εἰς τὴν ὁποίαν ἠναγκάσθησαν πάλην δὲν
" ἔλλειψαν ἐπικαλούμενοι τὴν συμπάθειαν τῶν χριστιανῶν
" ἀδελφῶν των. Ἀλλ' ἡ πολιτικὴ τῆς Εὐρώπης συλλαβοῦσα
" ἄλλας ἰδέας περὶ τῶν ἀρχῶν τῆς συμφορᾶς μας ἀπεφάσισε
" νὰ περιορισθῇ εἰς τὴν οὐδετερότητα. Οἱ Ἕλληνες δὲ μὴ
" βλέποντες τελειωμένην τὴν ἐπιθυμίαν των ἐβιάσθησαν νὰ
" ἀφοσιωθῶσι μόνοι των μὲ ἀμοιβαίαν πίστιν εἰς τὴν ὑπερά-
" σπισιν τῶν ἱερῶν δικαιωμάτων των, ἀφίνοντες εἰς τὸν καιρὸν
" νὰ φανερώσῃ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς αἰτίας των.

" Μολονοτοῦτο τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, ὡς καὶ ἡ διοίκησίς του, τῆς
" ὁποίας λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ γένω τὸ ὄργανον, παῤῥησίαζον
" τὴν ὑπόκλισιν τοῦ πρὸς τὴν Βρεττανικὴν μεγαλειότητά του
" σέβας των μέσον τῆς ἐξοχότητός σας διακηρύττει πανδήμως
" ὅτι προτιμᾷ θάνατον ἔνδοξον παρὰ τὸν αἴσχιστον ζυγὸν εἰς τὸν
" ὁποῖον θέλουν νὰ τὸ κάμουν νὰ ὑποκύψῃ. Εἶναι ἀπίθανον ὅτι
" ἡ Βρεττανικὴ μεγαλειότης του, ἡ ὁποία ἔδειξε φιλανθρωποτά-
" την διάθεσιν πρὸς τοὺς λαοὺς τῆς νοτίου Ἀμερικῆς, θέλει ἐπι-
" τρέψει ὥστε οἱ Ἕλληνες νὰ ἐξαλειφθοῦν ἀπὸ τὸν κατάλογον
" τῶν πεπολισμένων ἐθνῶν, ὡς ἦτον ἀνάξιοι διὰ νὰ ἐγκαταριθμη-
" θοῦν προτοῦ νὰ συστηθοῦν ὡς ἔθνος. Οἱ Ἕλληνες ὅμως ὑπὸ
" τὴν ἀναφορὰν τῶν δικαιωμάτων των εὑρίσκονται εἰς θέσιν εὐ-
" νοϊκωτέραν παρ' ἐκείνην τῶν λαῶν τῆς μεσημβρινῆς Ἀμερικῆς.
" Αὐτοὶ ἠτίμασαν καὶ ἐταπείνωσαν τὴν ἀδυναμίαν τῆς τουρ-
" κικῆς διοικήσεως, ἀπέδειξαν ὅτι ἦσαν ἄξιοι τῆς ἐλευθερίας· δὲν
" πολεμοῦν τὴν μητέρα πατρίδα των, ἀλλ' ἓν ἔθνος τὸ ὁποῖον
" ἥρπασε καὶ κατεξουσίασε τοὺς τόπους των μεταχειριζόμενον
" τὰ τέκνα των ὡς δούλους. Οἱ Ἕλληνες ἀπετίναξαν τὸν
" βαρβαρικὸν ζυγὸν μὲ μεγάλην ἔκπληξιν τῆς Εὐρώπης καὶ
" ὅλων τῶν ἐθνῶν· ἐπεχειρίσθησαν τὸν πόλεμον, χωρὶς νὰ
" ἔχουν τοὺς τρόπους διὰ νὰ τὸν κάμουν, ὄντες πεπεισμένοι ὅτι
" ἄλλως δὲν ἐδύναντο νὰ ἀπολαύσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των
" παρὰ μὲ πολυαρίθμους θυσίας· ἀπέκτησαν φρούρια, πόλεις
" καὶ μέγαν ἀριθμὸν θέσεων, αἵτινες εὑρίσκοντο εἰς χεῖρας βαρ-
" βάρων δεσποτῶν αὐτῶν· εἰς διαφόρους μάχας κατέστρεψαν
" μὲ μερικὰ ἐμπορικὰ πλοῖα τὸν πολυάριθμον καὶ φοβερὸν
" στόλον τῶν Τούρκων· ἐσύστησαν νόμους ὁμοίους μὲ τοὺς τῶν
" πολιτισμένων ἐθνῶν, ἐσχημάτισαν διοίκησιν ὑπὸ τὰς διατα-
" γὰς τῆς ὁποίας ἐτάχθησαν. Ἐμπορεῖ τις πλέον νὰ ἀμφι-

" βάλλῃ τὴν σήμερον ἐὰν οἱ Ἕλληνες εἶναι ἄξιοι τῆς ἐλευθε-
" ρίας; Ἴσως ἡ Βρεττανικὴ μεγαλειότης του παρετήρησεν ὅτι
" ἡ Ἑλλὰς ἐλευθερωθεῖσα, διὰ τὸ τὸν λαὸν αὐτῆς ἐμψυχοῦν
" πνεῦμα καὶ διὰ τὴν γεωγραφικήν της θέσιν, ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ
" ὠφέλιμος εἰς τὰ συμφέροντα τῆς μεγάλης Βρεττανίας. Τὸ
" ἐμπόριον εἶναι ἡ ζωοδοτικὴ ἀρχὴ τῶν πεπολισμένων ἐθνῶν·
" καὶ ποῦ ἀλλοῦ ἐμπορεῖ νὰ λάβῃ μεγαλητέραν ἀσφάλειαν,
" παρὰ εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα τῆς Εὐρώπης, ἥτις κατά τινα τρό-
" πον σχηματίζεται ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος; Ποῖον ἄλλο σημεῖον
" ὠφελιμωτέρας ὑποστηρίξεως διὰ τὴν διατήρησιν τῆς εὐρω-
" παϊκῆς ἰσοσταθμίας ἐμπορεῖ ἡ Ἀγγλία νὰ εὕρῃ παρὰ τὰ
" φυσικὰ ὀχυρώματα, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ Ἑλλὰς εἶναι θεμέ-
" νη; αὗται εἶναι ἀλήθειαι ἀναντίῤῥητοι, τὰς ὁποίας ὁ καιρὸς
" θέλει ἀνακάλυψει.

" Ἡ Ἑλλὰς λοιπὸν δι' αὐτὰς τὰς αἰτίας ἔχει, νομίζω, ἠθικῶς
" καὶ πολιτικῶς τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ ἐλπίσῃ πᾶν εἶδος βοηθείας
" καὶ ὑποστηρίξεως ἀπὸ τὸ ἀγγλικὸν ἔθνος τὸ τόσον φιλοῦν τὴν
" ἀνθρωπότητα, καὶ ἐξαιρέτως ἀπὸ τὴν Βρεττανικὴν μεγαλειό-
" τητά του, τῆς ὁποίας ὁ κόσμος ὅλος γνωρίζει τὰ ἀξιοσέβαστα
" φρονήματα. Ἐκ τούτου δὲν εἶναι ἀμφιβολία, ἐὰν ἡ ἀνεξαρ-
" τησία τῆς Ἑλλάδος εἶναι σύμφωνος μὲ τὰ συμφέροντα τῶν
" εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν, αὐτὴ ἡ περίστασις εἶναι μία ἰσχυρὰ ἀφορ-
" μὴ διὰ νὰ μὴ στερηθῇ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος τὰ ἱερά του δικαι-
" ώματα· τὸ δὲ ἀγγλικόν, οὗτινος ἡ πρὸς τὴν τῆς Εὐρώπης πο-
" λιτικὴν ἰσοσταθμίαν ἐπιῤῥοὴ εἶναι τόσον γενικῶς ἐγνωσμένη,
" νὰ μὴ σταθῇ ἀδιάφορον εἰς τὸ οἰκτρὸν θέαμα τῆς τόσον ἀναξίως
" καὶ ἀδίκως ὑπὸ τῶν ποδῶν καταπατουμένης ἀνθρωπότητος."

(ε.)

Ἀπάντησις τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως πρὸς τὴν ἑλληνικήν.

" Ἡ πρὸς ἐμὲ ὑμετέρα ἐπιστολὴ τῆς 24 αὐγούστου δὲν ἔφθα-
" σεν εἰς χεῖράς μου εἰμὴ τὴν 23 ὀκτωβρίου· περιέχει αὕτη πα-
" ρατηρήσεις τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως τῆς Ἑλλάδος περί
" τινος ἐγγράφου δημοσιευθέντος διὰ τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐφημερί-
" δων ὡς σχεδίου τῆς αὐλῆς τῆς Ῥωσσίας περὶ εἰρηνοποιή-
" σεως τῆς Ἑλλάδος. Ἀναμφίβολον εἶναι, ὅτι ἡ δημοσίευσις
" αὕτη ἔγεινεν ἄνευ ἀδείας, καὶ ἀγνοῶ ἂν ἔχῃ τινὰ ἐπισημότητα.
" Ἀλλ' ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις φρονεῖ, ὅτι πᾶν σχέδιον τῆς ῥωσ-
" σικῆς κυβερνήσεως, τεῖνον εἰς εἰρηνοποίησιν τῆς ἀνατολῆς,

" δὲν ἠμπόρει νὰ μὴ ἦναι ευνοϊκὸν πρὸς τοὺς Ἕλληνας, οὐδ'
" ἐπροτίθετο ἡ κυβέρνησις ἐκείνη νὰ δώσῃ τὸν νόμον αὐτοῖς ἢ τῇ
" ὀθωμανικῇ κυβερνήσει· ὁ δὲ μεγαλειότατος αὐτοκράτωρ πασῶν
" τῶν Ῥωσσιῶν, ὅπως καὶ ἂν ἐθεώρει τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος σχέ-
" διον, θὰ ἔκρινε πρέπον νὰ τὸ κοινοποιήσῃ τοῖς συμμάχοις του
" πρὶν τὸ προβάλῃ τοῖς διαμαχομένοις. Ὁ αὐτοκράτωρ τοῖς
" ἐκοινοποίησε τῷ ὄντι σχέδιόν τι, δι' οὗ ἐπρόκειτο νὰ προταθῇ
" συγχρόνως ἀνακωχὴ καὶ τῇ ὀθωμανικῇ πύλῃ καὶ τῇ προσω-
" ρινῇ κυβερνήσει τῆς Ἑλλάδος, ἐπὶ σκοπῷ νὰ δοθῇ καιρὸς εἰς
" μεσολάβησίν τινα φιλικήν, ἡ δὲ ἀγγλικὴ κυβέρνησις δὲν θὰ
" ἐναντιοῦτο, ἂν τὸ τοιοῦτον σχέδιον ἐπροτείνετο ἐν καιρῷ
" δέοντι· δὲν πρέπει δὲ νὰ ἀποκρύψω, ὅτι τὸ ἔγγραφον, τὸ
" κινῆσαν εἰς τόσην ἀγανάκτησιν τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν,
" ἐκίνησεν εἰς ἄλλην τόσην καὶ τὴν ὀθωμανικήν. Ἐν ᾧ οἱ
" Ἕλληνες φαίνονται ἀνένδοτοι πρὸς πάντα συμβιβασμὸν μὴ
" στηριζόμενον ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς των ἀνεξαρτησίας, ἡ Πύλη
" ἀπορρίπτει ἐπίσης πάντα τρόπον συνδιαλλαγῆς μὴ χαρακτη-
" ρίζοντα τὸν Ἕλληνα ὡς ῥαγιᾶν. Οὕτω διατεθειμένων τῶν
" πνευμάτων, ὀλίγη ἐλπὶς ἀναμφιβόλως ὑπάρχει μεσολα-
" βήσεως δεκτῆς καὶ εὐτυχοῦς. Ἂν ἡ Ῥωσσία ἐπρότεινε
" τοιοῦτον συμβιβασμὸν πρὶν καταντήσωσιν αἱ ἀπαιτήσεις τοῦ
" ἑνὸς καὶ τοῦ ἄλλου ὅπου κατήντησαν τὴν σήμερον, ἂν τὸν
" ἐπρότεινε καθ' ὃν καιρὸν αἱ περιπέτειαι τοῦ πολέμου ἐφαί-
" νοντο παρέχουσαι ἰσχυρὰς ἀφορμὰς συμβιβασμοῦ φιλικῷ τῷ
" τρόπῳ, οὔτε ἡ Ῥωσσία οὔτε ἄλλη τις δύναμις, θεωροῦσα τὸ
" σχέδιον τοῦτο ἄξιον τῆς σκέψεώς της, θὰ ἐφαίνετο μεμπτή.
" Τὸ ἔγγραφον τοῦτο, θεωρούμενον ὡς ὑπόμνημα ῥωσσικόν,
" περιέχει στοιχεῖα εἰρηνοποιήσεως, ἂν καὶ τὰ στοιχεῖα ταῦτα
" δὲν φέρουν τοὺς ἁρμοδίους ἵνα τεθῶσιν ὑπὸ τὰς ὄψεις τῶν
" διαμαχομένων τύπους. Ἂν ἡ κυριαρχία τῆς Πύλης ἐπὶ τῆς
" Ἑλλάδος δὲν πρέπῃ ἀφεύκτως νὰ ἐπανέλθῃ, ἂν ἡ ἀνεξαρτησία
" τῶν Ἑλλήνων δὲν πρέπῃ ἀφεύκτως νὰ ἀναγνωρισθῇ (καὶ τὰ
" δύο ταῦτα ἀντίκεινται πρὸς τὸν συμβιβασμόν), ἂν οἱ μεσῖται
" δὲν δύνανται ν' ἀποφασίσωσιν ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῶν
" ἀντιφερομένων, δὲν μένει παρὰ νὰ τροπολογηθῇ καὶ ἡ κυριαρχία
" τῆς Πύλης καὶ ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος, καὶ τότε νὰ
" συζητηθῶσιν ὁ τύπος καὶ ὁ βαθμὸς τῶν τροπολογιῶν· οἱ
" διαμαχόμενοι διαμαρτυρόμενοι ἐδύναντο ἀναντιῤῥήτως νὰ
" ματαιώσωσι πᾶν σχέδιον συμβιβασμοῦ, ὅσον εὔλογον καὶ ἂν

" ἦτον ὡς πρὸς τὰς ἀρχάς του, καὶ ὅσον ἀμερόληπτον ὡς πρὸς
" τοὺς ὅρους του. Ἀλλ' ἡμεῖς ἠξεύρομεν ὅτι οἱ διαμαχόμενοι
" εἶναι ἐπίσης τῆς γνώμης νὰ ἀπορρίψωσιν ὁποιονδήποτε συμ-
" βιβασμόν, καὶ ματαία φαίνεται ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡ ἐλπὶς
" πάσης εὐτυχοῦς μεσολαβήσεως.

" Περὶ δὲ τῆς ἀγγλικῆς ἀντιλήψεως, ἣν ἐπικαλεῖσθε ὑπὲρ
" τῶν Ἑλλήνων εἰς ἀνάκτησιν τῆς ἀνεξαρτησίας των παραλ-
" ληλίζοντες τὰ δικαιώματά των πρὸς τὰ τῶν πολιτειῶν τῆς
" νοτίου Ἀμερικῆς, αἵτινες ἐχωρίσθησαν ἀπὸ τῆς μητροπό-
" λεώς των, ὀφείλω νὰ σᾶς παρατηρήσω, ὅτι ἐν τῇ μεταξὺ τῶν
" πολιτειῶν τούτων καὶ τῆς Ἱσπανίας πάλῃ ἡ Ἀγγλία ἐκήρυξε
" καὶ διετήρησεν αὐστηρὰν οὐδετερότητα. Τὰ αὐτὰ ἔπραξε καὶ
" ὡς πρὸς τὸν καταστρεπτικὸν πόλεμον τῆς Ἑλλάδος, καὶ πάν-
" τοτε ἐσεβάσθη τὰ πολεμικὰ δίκαια τῶν Ἑλλήνων. Ἂν δὲ
" ἠναγκάσθη πρὸ ὀλίγου νὰ ἐμποδίσῃ τὰς καταχρήσεις τοῦ
" δικαίου τούτου, ἐλπίζω ὅτι δὲν θὰ εὑρεθῇ πλέον εἰς τὴν
" αὐτὴν ἀνάγκην. Ἡ προσωρινὴ κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδος ἂς
" εἶναι βεβαία, ὅτι ἡ ἀγγλικὴ θὰ διατηρήσει καὶ εἰς τὸ ἑξῆς τὴν
" αὐτὴν οὐδετερότητα, καὶ δὲν θ' ἀποπειραθῇ νὰ βιάσῃ τοὺς
" Ἕλληνας ἐπὶ λόγῳ εἰρηνοποιήσεως εἰς παραδοχὴν σχεδίου
" συμβιβασμοῦ παρὰ τὰς εὐχάς των, ἂν ποτε γενῇ λόγος περὶ
" τοιούτου. Ἀλλ' ἂν οἱ Ἕλληνες, ἢ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἢ μετὰ
" ταῦτα, νομίσωσι πρέπον νὰ ζητήσωσι τὴν μεσιτείαν μας,
" τὴν προσφέρομεν τῷ σουλτάνῳ, καὶ ἂν τὴν δεχθῇ, οὐδὲν θὰ
" παραμελήσωμεν εἰς καρποφορίαν της διὰ τῆς συνεργείας καὶ
" τῶν ἄλλων Δυνάμεων, ὧν ἡ συνδρομὴ καὶ τὸν συμβιβασμὸν
" θὰ εὐκολύνει καὶ τὴν διατήρησιν αὐτοῦ θὰ ἀσφαλίσει. Ἰδοὺ
" ὅ,τι δύναται ἡ Ἑλλάς, καθὼς ἡμεῖς κρίνομεν, νὰ ζητήσῃ παρὰ
" τῶν Ἄγγλων ὑπουργῶν. Οὔτε ἐμμέσως οὔτε ἀμέσως ἐρέ-
" θισαν οὗτοι τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν ἔναρξιν τοῦ ἀγῶνος των,
" ἀλλ' οὔτε διά τινος τρόπου παρενέβαλαν ἐμπόδια εἰς τὴν
" πρόοδόν του· οὐδεὶς ἔχει δίκαιον νὰ ὑπολάβῃ ὅτι ἡ Ἀγγλία,
" ἔχουσα ὑπ' ὄψιν τὰς μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς Πύλης ἐνυπαρ-
" χούσας φιλικὰς σχέσεις καὶ τὰς παλαιὰς συνθήκας, ἃς ἡ
" Πύλη δὲν παρέβη, ἠμπορεῖ ν' ἀναδεχθῇ πάλην μηδόλως
" παρ' αὐτῆς προκαλεσθεῖσαν, καὶ νὰ οἰκειοποιηθῇ διαφορὰν
" ἀλλοτρίαν. Ἐλπίζω ὅτι οἱ λόγοι μου θὰ διασκεδάσουν πᾶ-
" σαν ἐξ ἀγνοίας ἢ ἐκ πνεύματος ῥαδιουργίας ὑπόνοιαν, καὶ
" πᾶσαν κατηγορίαν ὅτι δυσμενῶς διέκειτο ἡ ἀγγλικὴ κυβέρ-

" νησις πρὸς τοὺς Ἕλληνας, καὶ θὰ ἴδωσιν οὗτοι ἐν τοῖς λόγοις
" μου τούτοις τὴν καθαρότητα τῶν φρονημάτων μας, ἅτινα δὲν
" δὲν διστάζομεν νὰ ἐκφράσωμεν καὶ παῤῥησίᾳ."

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΓ.

(*α.*)

Ἐν ᾧ κατεγινόμην εἰς τὴν τύπωσιν τοῦ γ' τούτου τόμου, ἐξεδόθη δίτομος ἱστορία τοῦ κυρίου Φινλάη περὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως.

Μὲ μέμφεται ὁ συγγραφεὺς οὗτος ἐν σελίδι 69 τοῦ β' τόμου ὡς μηδεμίαν ποιήσαντα μνείαν τοῦ κόμητος Σανταρόζα ἐν τῷ ἐπ' ἐκκλησίας ἐπικηδείῳ μου λόγῳ εἰς τοὺς ἐν Σφακτηρίᾳ πεσόντας· ὡρμήθη δὲ εἰς τὴν μομφὴν ταύτην ἔκ τινων τῶν ἐν τῷ ἡμερολογίῳ τοῦ Ἰταλοῦ κυρίου Κολλενίου λόγων.

Οὐδέποτε ἀπήγγειλα ἐπικήδειον λόγον εἰς τοὺς ἐν Σφακτηρίᾳ πεσόντας. Ὁ λόγος, ὃν αἰνίττονται καὶ ὁ κύριος Κολλένιος καὶ ὁ κύριος Φινλάης, εἶναι ὃν ἀπήγγειλα τὴν 10 μαΐου 1825, καθ' ἣν ἡμέραν ἐκηρύχθη γενικὴ ἀμνηστεία· εἶχε δὲ ὁ λόγος θέμα τὴν ὁμόνοιαν· παρενείρεται δὲ τὸ ἐν Σφακτηρίᾳ πάθημα ἐν παρόδῳ, ἀλλ' οὐδεὶς τῶν ἐκεῖ πεσόντων Ἑλλήνων ἢ φιλελλήνων μνημονεύεται ὀνομαστί· εὔφημον ὅμως καὶ δικαίαν μνήμην ἐποίησα τοῦ ἀρίστου ἀνδρὸς καὶ θερμοῦ φιλέλληνος Σανταρόζα ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ ἀνὰ χεῖρας κεφαλαίου τῆς Ἱστορίας μου πρὸ πολλῶν ἐτῶν.

Λέγει ὁ κύριος Φινλάης ἐν σελίδι 180 τοῦ α' τόμου ὅτι, ἐπειδὴ σπανίως ἀναφέρω τὰς πηγάς, ὅθεν ἀρύομαι, λαμβάνω τὴν ἐλευθερίαν ν' ἀντιγράφω τοὺς συγγραφεῖς, ὁσάκις εἶναι Ἕλληνες, καὶ νὰ τοὺς μεταφράζω κατὰ γράμμα, ὁσάκις εἶναι ξένοι· φέρει δὲ καὶ παράδειγμα φράσιν τινὰ δίστιχον ἐκ τῶν ὑπομνημάτων τοῦ ἀοιδίμου Γερμανοῦ λέγουσαν· " Συγχρόνως ἄλλοι Καλα-
" βρυτινοὶ ἐφόνευσαν δύο σπαχῆδας Τριπολιτσώτας εἰς τὸ
" χωρίον τοῦ Λιβαρτσίου, καὶ πάλιν ἄλλοι εἰς τὸν Φενεὸν τοὺς
" γυφτοχαρατσῆδας."

Οἱ πρὸ ἐμοῦ συγγράψαντες διηγήθησαν τὰ ἐν τῇ φράσει ταύτῃ συμβάντα· γνωστὰ δὲ τοῖς πᾶσι καὶ ἀναμφισβήτητα, καὶ οὐδεμία χρεία μαρτυρίας εἰς ἐπιβεβαίωσιν πασιγνώστων καὶ πανθομολογήτων συμβάντων. Σημειωτέον δέ, ὅτι ὁ κύριος

Φινλάης παρενόησε τὴν σημασίαν τῆς λέξεως, γυφτοχαρατσῆδας. Δὲν ἐννοεῖ ἡ ἐν τῇ ἀνωτέρω φράσει λέξις αὕτη, ὡς αὐτὸς καὶ ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ καὶ ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ συγγράμματός του ἡμαρτημένως ὑπολαμβάνει, ὅτι οἱ χαρατσῆδες ἐκαλοῦντο οὕτω πρὸς χλευασμόν, ἀλλ' ὅτι ἐχαράτσοναν τοὺς τῇδε κἀκεῖσε περιφερομένους φερεοίκους γύφτους· ἐκ τῆς τάξεως δὲ ταύτης ἦσαν οἱ φονευθέντες· χαρατσῆδες δὲ ἁπλῶς ἐκαλοῦντο οἱ χαρατσόνοντες τοὺς κατοίκους τῶν πόλεων καὶ χωρίων.

Ποιῶν λόγον ὁ κύριος Φινλάης ἐν σελίδι 335 τοῦ α' τόμου περὶ τῶν κατὰ τὸν Βαρνακιώτην, καὶ διψῶν νὰ εὕρῃ αἰτίαν μομφῆς κατὰ τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ κατ' ἐμοῦ, λέγει· "Ἐγνώριζαν καὶ ὁ Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Τρικούπης" (ἀνάγνωθι Ιωάννης Τρικούπης, ὁ πατήρ μου, ὡς αὐτὸς ὁ κύριος Φινλάης ἐπιδιορθόνει τοῦτο ἐν τῷ τέλει τοῦ τόμου ὡς ἡμαρτημένον) "τὰς ῥαδιουργίας τοῦ Βαρνακιώτου καὶ τὰς ἐνεθάῤῥυναν ἐπὶ "ματαίᾳ ἐλπίδι ὠφελείας ἐξ ἐπιπλάστου προδοσίας, ἀλλ' "ἠττήθησαν ἐν τῷ ἀτίμῳ τεχνάσματί των."

Παράδοξον πῶς ὁ κύριος Φινλάης δὲν συστέλλεται ἀποκαλῶν ἄτιμον τέχνασμα τὸ εἰς ἀναβολὴν τῆς εἰς τὴν Αἰτωλοακαρνανίαν ἐπικειμένης ἐχθρικῆς εἰσβολῆς ἐν τῇ δεινῇ ἐκείνῃ ὥρᾳ στρατήγημα τοῦτο. Ἂν οὕτως ἔχῃ, ἄτιμον τέχνασμα εἶναι καὶ τὸ τοῦ Μάρκου Μπότσαρη ἐπὶ τῆς πρώτης πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου πρὸς τὸν Ἄγον Βασιάρην καὶ μυρία ἄλλα· ἀτιμότερον δὲ τούτων, κατὰ τὸν κύριον Φινλάην, εἶναι καὶ τὸ τοῦ Θεμιστοκλέως πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους ἐπὶ τῆς κατασκευῆς τῶν Μακρῶν τειχῶν.

Ἐξ ὅσων ἀπηντήσαμεν ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω ἐπικρίσεων τοῦ κυρίου Φινλάη ἀποδεικνύεται σαφέστατα, ὅτι καὶ τὰ τοῦ λόγου μου περὶ τῶν ἐν Σφακτηρίᾳ πεσόντων, ὧν τὴν ἀποσιώπησιν καλεῖ ὁ κύριος Φινλάης τρανὸν δεῖγμα τῆς ἐθνικῆς τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς ξένους ἀχαριστίας, εἶναι τρανὸν ψεῦδος, καὶ ἡ ἐπανόρθωσίς του περὶ τῶν γυφτοχαρατσήδων φανερὰ παραδιόρθωσις, καὶ οἱ περὶ τῶν ἐπὶ Βαρνακιώτου λόγοι του αὐτόχρημα παραλογισμοί.

Ἠρανίσθην βεβαίως ἤ, ἂν θέλῃ ὁ κύριος Φινλάης, μετέφρασα κατὰ γράμμα τεμάχια τῆς Ἱστορίας τοῦ Γόρδωνος· δὲν ἠθέλησα δὲ νὰ τὰ παραφράσω, ὡς ἄλλοι τινὲς ἱστοριογράφοι, διότι ἐθεώρησα τοῦτο παιδαριῶδες. Ἰδοὺ δὲ ὁ λόγος, δι' ὃν ἀπεσιώπησα ἐκ προμελέτης πόθεν τὰ παρέλαβα.

Ἄλλο τὸ συγγράφειν τὰ προγενέστερα συμβάντα, καὶ ἄλλο τὰ συγγράφειν τὰ σύγχρονα. Ἐν ἐκείνοις ἡ μαρτυρία ὅθεν πορίζεται ἡ ὕλη εἶναι ἀπαραίτητος, ἀλλ' ἐν τούτοις εἶναι ἀδύνατος, διότι πορίζεται ἐκ πολλῶν στομάτων, καὶ ἡ ἀξιοπιστία καταντᾷ ἀνεξέλεγκτος, διότι οἱ λόγοι εἶναι πτερόεντες· ἐγγύησις δὲ τῆς ἀκριβείας τῶν ἱστορουμένων εἶναι κυρίως ὁ χαρακτὴρ τοῦ ἱστορικοῦ. Ἀλλ' ὁσάκις ὁ σύγχρονος ἱστορικὸς παραλαμβάνει τι παρὰ συγχρόνου ἱστορικοῦ, ὀφείλει νὰ μὴ τὸ παραλαμβάνῃ εἰμὴ ὑπὸ τὴν ἐξέλεγξιν αὐτοπτῶν καὶ αὐτηκόων, καθ' ὅσον εἶναι τοῦτο ἐφικτόν, ἢ ὑπὸ τὸ κῦρος ἀνεκδότων ἡμερολογίων ἢ ἀξιοπίστων ἐγγράφων· τοῦτο ἐγὼ ἔπραξα συνήθως· ἠρύσθην δὲ συχνάκις καὶ ἐκ τῶν αὐτῶν πηγῶν ὅθεν ἠρύσθησαν καὶ οἱ σύγχρονοί μου συγγραφεῖς.

Ἀρκοῦντα νομίζω ταῦτα εἰς ὀρθὴν ἐκτίμησιν καί τινων ἄλλων μικρολογιῶν τοῦ κυρίου Φινλάη περὶ τῆς ἱστορίας μου· λέγω μικρολογιῶν, διότι οὐδὲν ὁπωσοῦν οὐσιώδες τῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ μου προσβάλλει, ἂν καὶ φαίνεται μικροσκοπικῶς καταγινόμενος εἰς ἀνεύρεσεν ἡμαρτημένων. Τοῦτο μόνον λυπούμενος προσθέτω, ὅτι ὁ διερχόμενος τὴν βίβλον του ἀδύνατον νὰ μὴ τὴν θεωρήσῃ ἀποκύημα ἀκρισίας, δυστροπίας καὶ ἀγενοῦς πάθους πρὸς τοὺς ἄνδρας τοῦ Ἀγῶνος.

(β.)

Ὁ ἐπίσκοπος Μοθώνης, καταμηνυθεὶς ὡς ὑποκινήσας τὰς ἀδίκους σφαγὰς τῶν ἐν Νεοκάστρῳ ἐπὶ τῆς πτώσεώς του ἐβασανίσθη καὶ ἐτελείωσε τὰς ἡμέρας του ἐν σκοτεινῇ φυλακῇ πανωλόβλητος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΔ.

(α.)

"Τὸ στρατιωτικόν μας" (ἔγραφε τὸ νομοτελεστικὸν τῇ ἐν Λονδίνῳ ἐπιτροπῇ τὴν 11 ἰουνίου) "κατήντησεν ὄχι πλέον "ἀνοικονόμητον, ἀλλὰ καὶ ὁ λυμεὼν τῆς πατρίδος· αἱ κατα- "χρήσεις του εἶναι ἀπερίγραπτοι· διὰ νὰ λάβετε μίαν ἰδέαν "αὐτῶν ἀρκεῖ νὰ σᾶς εἴπωμεν ὅτι πολλάκις χάνομεν τὴν νίκην "καὶ κινδυνεύει ἡ πατρίς, διότι ἐν ᾧ ἡ διοίκησις νομίζει ὅτι "ἔχει εἰς μίαν θέσιν πέντε χιλιάδας στρατιωτῶν, ὅταν πρέπῃ

" ν' ἀντιπαραταχθῶσι, δὲν εὑρίσκονται οὔτε χίλιοι, καὶ αὐτοὶ
" σπανιώτατα εὑρίσκονται σύμφωνοι καὶ πολλάκις χαρίζουν
" διὰ τῆς διερέσεώς των τὴν νίκην εἰς τὸν ἐχθρόν. Ἀλλὰ τὰς
" καταχρήσεις αὐτὰς ποῖος νὰ τὰς ἐμποδίσῃ; ὁποίους καὶ ἂν
" μεταχειρισθῇ ἡ κυβέρνησις εἶναι τῆς αὐτῆς ζύμης, καὶ ἂν
" κάμουν καμμίαν δούλευσιν εἰς αὐτήν, ἀφ' οὗ διὰ μέσου των
" ταπεινώσῃ ἡ διοίκησις τοὺς ἐναντίους της, αὐτοὶ γίνονται
" χειρότεροι καὶ θέλουν νὰ δώσουν νόμους, ἡ δὲ διοίκησις
" ἀναγκάζεται νὰ τοὺς οἰκονομῇ. Αὐτοῦ τοῦ στρατιωτικοῦ ἡ
" κακοήθεια ἐξήντλησε τὸ μεγαλήτερον μέρος τοῦ δανείου χω-
" ρὶς νὰ ὠφεληθῇ παντελῶς ἡ πατρίς, καὶ εἰς τὸν παρόντα κίν-
" δυνον δὲν ἔχει οὔτε μέσα οὔτε στρατιώτας νὰ ἀντιτάξῃ."

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΕ.

(α.)

" Τὸ δὲ ἄντρον τὸ Κωρύκιον μεγέθει τε ὑπερβάλλει τὰ εἰρη-
" μένα, καὶ ἔστιν ἐπὶ πλεῖστον ὁδεῦσαι δι' αὐτοῦ καὶ ἄνευ λαμ-
" πτήρων· ὕ τε ὄροφος ἐς αὔταρκες ἀπὸ τοῦ ἐδάφους ἀνέστηκε,
" καὶ ὕδωρ τὸ μὲν ἀνερχόμενον ἐκ πηγῶν, πλέον δὲ ἔτι ἀπὸ τοῦ
" ὀρόφου στάζει, ὥστε καὶ δῆλα ἐν τῷ ἐδάφει σταλαγμῶν τὰ
" ἴχνη διὰ παντός ἐστι τοῦ ἄντρου. . . . . Ἀπὸ δὲ τοῦ Κωρυκίου
" χαλεπὸν ἤδη καὶ ἀνδρὶ εὐζώνῳ πρὸς τὰ ἄκρα ἀφικέσθαι τοῦ
" Παρνασοῦ . . . . . Σπηλαίων δὲ ὧν εἶδον θέας ἄξιον μάλιστα
" ἐφαίνετο εἶναί μοι."—Ἐκ τῶν τοῦ Παυσανίου.

" Ἱεροπρεπὴς δ' ἐστὶ πᾶς ὁ Παρνασός, ἔχων ἄντρα τέ καὶ
" ἄλλα χωρία τιμώμενά τε καὶ ἁγιστευόμενα, ὧν ἐστι γνωριμώ-
" τατόν τε καὶ κάλλιστον τὸ Κωρύκιον, νυμφῶν ἄντρον."—Ἐκ
τῶν τοῦ Στράβωνος.

" Σέβω δὲ νύμφας, ἔνθα Κωρυκὶς πέτρα
" κοίλη, φίλορνις, δαιμόνων ἀναστροφή."—
Ἐκ τῶν τοῦ Αἰσχύλου.

(β.)

Θέλων ὁ ἀντιναύαρχος Δεριγνῆς νὰ βεβαιωθῇ περὶ τῆς σκανδαλώδους διαγωγῆς τοῦ πλοιάρχου τούτου, ἔστειλε τὴν κορβέτταν Victorieuse εἰς Ὕδραν, καὶ τὴν γολέτταν Estafette εἰς

Αἴγιναν, καὶ ἔμαθε παρὰ τοῦ Τομπάζη, τοῦ Κριεζῆ καὶ τοῦ Κανάρη, ὅτι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος γαλλικὸν βρίκι ἔῤῥιψε τῷ ὄντι ἐπὶ τὴν λέμβον τοῦ Κανάρη τέσσαρας κανονίας.

(γ.)

Ἐπειδὴ ὁ κύριος Κρητοβουλίδης λέγει ἐν σελίδι 331 τῶν ὑπομνημάτων του, ὅτι παρεμόρφωσα τὰ περὶ ἧς ὁ λόγος καταλήψεως τῆς Γραμβούσης, δηλοποιῶ εἰς πίστωσιν ὧν διηγήθην, ὅτι εἶχα πρὸς τοῖς ἄλλοις ὑπ' ὄψιν, γράφων ταῦτα, καὶ τὸ περὶ οὗ προανέφερα καὶ εἰσέτι ἀνὰ χεῖράς μου ἰδιόγραφον ὑπόμνημα τοῦ κυρίου Ἀναγνώστη Παναγιώτου, ὄχι κατὰ τὸν κύριον Κρητοβουλίδην ἀπόντος ἀλλὰ παρόντος ἐπὶ τῇ καταλήψει τοῦ φρούριου τούτου καὶ πρωταγωνισθέντος. Τὸ ὑπόμνημα τοῦτο διηγεῖται καὶ τὰ τῆς ἐπὶ Τομπάζη ἀποτυχούσης ἐφόδου τῆς Γραμβούσης καὶ ἄλλα συμβάντα. Τῶν δύο τούτων συμπολιτῶν καὶ ὑπομνηματιστῶν ἡ διήγησις ἐν πολλοῖς διαφέρει· προτιμοτέρα δὲ βεβαίως ἡ τοῦ αὐτόπτου, τοῦ καὶ ὡς πολιτικοῦ καὶ ὡς πολεμικοῦ διακριθέντος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΣΤ.

(α.)

Τὸ αὐτὸ ἔτος ἀπεστάλη παρὰ τοῦ Μαυροκορδάτου ἰδιαιτέρως εἰς Βαυαρίαν καὶ ὁ Ῥεϊνέκος ἐπὶ παραγγελίᾳ νὰ μάθῃ παρὰ τοῦ ἐκεῖ διατρίβοντος καὶ ἀξίως διὰ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὰς ἀρετάς του τιμωμένου Εὐγενίου Βωαρναίσου, ἂν ἐδέχετο τὸν θρόνον τῆς Ἑλλάδος· ἀλλ' ὁ ἀνὴρ οὗτος ἀπέθανε πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ ἀπεσταλμένου.

(β.)

Καθ' ὃν καιρὸν ἐπεριμένετο ὁ Μεττερνῖχος εἰς Παρισίους, ἠρώτησεν ὁ ἐκεῖ πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας, Γραμβῖλλος, τὸν ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργὸν Κάννιγγα τί νὰ τῷ εἴπῃ. "Μάθε "πρῶτον," ἀπήντησεν ὁ Κάννιγγ, "ὅτι θεωρῶ τὸν Μεττερνῖχον "ὡς τὸν ἀχρειέστατον καὶ τὸν ψευδέστατον τῶν ἐν Εὐρώπῃ καὶ "καθ' ὅλον ἴσως τὸν πολιτισμένον κόσμον ἀνθρώπων."—*George Canning and his Times.*

(γ.)

Ἰδοὺ το ἔγγραφον ὁλόκληρον.

" Ὁ κλῆρος, οἱ παραστάται, οἱ ἀρχηγοὶ πολιτικοὶ καὶ
" στρατιωτικοὶ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους Αον·
" παρατηροῦντες ὅτι, διὰ τὰ ἀνεξάλειπτα δικαιώματα τῆς ἰδιο-
" κτησίας καὶ κυριότητος, διὰ τὰς ἐπικρατούσας ἀρχὰς τῆς
" θρησκείας καὶ ἐλευθερίας καὶ διὰ τὸ ἐκ φύσεως ἔμφυτον τοῦ
" νὰ διατηρῇ καὶ διασφαλίζῃ ἕκαστος τὴν ἰδίαν ὕπαρξιν, οἱ
" Ἕλληνες ἐνωπλίσθησαν μὲ τὰ ὅπλα τῆς δικαιοσύνης, καὶ
" εἰς διάστημα πλέον τεσσάρων ἐτῶν ὑπέστησαν ἀποφασιστι-
" κῶς καὶ σταθερῶς κατὰ τῶν δυνάμεων τῆς Ἀσίας, τῆς Ἀφρι-
" κῆς καὶ τῆς Αἰγύπτου πεζῶν τε καὶ ναυτικῶν, καὶ εἰς ὅλους
" τούτους τοὺς κινδύνους, τώρα ἠφάνισαν καὶ τώρα ἄμπωσαν
" τὰς κολοσσαίας δυνάμεις τοῦ ἐχθροῦ, καὶ τελευταῖοι στερη-
" μένοι παντὸς μέσου ἀνήκοντος εἰς τοιοῦτον ὑψηλὸν ἐγχεί-
" ρημα καθιέρωσαν οὗτοι διὰ τοῦ αἵματός των τὰ πολύτιμα
" αὐτῶν δικαιώματα, καὶ ἔδωκαν εἰς τὸν ἐκπεπληγμένον κόσμον
" ὄχι τόσον κοινὰς ἀποδείξεις δι' ὅσον εἶναι ἱκανὸς ἕνας λαὸς ἐκ
" φύσεως γεννημένος διὰ νὰ ζῇ ἐλεύθερος, καὶ ὅστις ἤδη ἐδυνήθη
" νὰ διασπάσῃ τοὺς βρόχους μιᾶς ἱκανῶς πολυχρονίου καταθλι-
" πτικῆς δουλείας· Βον· παρατηροῦντες ὅτι ἐκ τῶν ἀποτελε-
" σμάτων μιᾶς πάλης οὕτως ἀνομοίου απέκτησαν οἱ Ἕλληνες
" τὴν ἀπαράμιλλον ἀπόφασιν τῆς πολιτικῆς αὐτῶν καταστά-
" σεως· Γον· σκεπτόμενοι ὅτι πράκτορές τινων ἠπειρωτικῶν Δυ-
" νάμεων, ἂν καὶ χριστιανῶν, δὲν διεφύλαξαν ὁδηγίαν συνεχο-
" μένην μὲ τὰς ἀρχὰς τὰς ὁποίας αὐτοὶ ἐστερέωσαν, ἀλλ' ἀπὸ
" μέρους τῶν αὐτῶν δὲν ἔλειψαν νὰ ἐκβῶσι συνεχῶς ἀντιῤῥήσεις
" πολιτικαὶ πολυμόρφου οὐσίας καὶ χαρακτῆρος· Δον· παρατη-
" ροῦντες ὅτι τινὲς τῶν πρακτόρων τούτων παίζουν διὰ τῶν
" ἀπεσταλμένων των ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος, ὥστε νὰ εἰσχωρήσῃ
" εἴς τινας Ἕλληνας ἡ κλίσις τοῦ νὰ συστήσουν νέους σχημα-
" τισμοὺς πολιτικοὺς ἁρμοδίους πρὸς τὸ πνεῦμα καὶ τὰ τέλη τῶν
" τοιούτων παρακινητῶν· Εον· παρατηροῦντες ὅτι ὄχι ὀλίγους
" κατατρεγμοὺς καὶ παραβάσεις ὑποφέρει ἡ νόμιμος καὶ τακτικὴ
" κίνησις τοῦ ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ ἀπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν θα-
" λασσίων δυνάμεών τινων Βασιλειῶν, οἵτινες κατὰ πάντα τρό-
" πον πειράζουν τὰ καθήκοντα τῆς διακηρυχθείσης οὐδετερότη-
" τος ἀπὸ τὰς αὐλάς των εἰς τὰς συνελεύσεις τοῦ Λαϋβὰχ καὶ τῆς

" Βερώνης· ΣΤον· παρατηροῦντες μὲ μεγάλην θλίψιν αὐτοὺς τοὺς
" χριστιανοὺς ὁπλιζομένους ἐναντίον τῶν ὀπαδῶν τοῦ Εὐαγγε-
" λίου καὶ εἰς βοήθειαν ἐκείνων τοῦ Κορανίου, εἰς τρόπον ὥστε
" στρατιῶται Εὐρωπαῖοι, ἐναντίον πάσης ἀρχῆς ἀληθοῦς πολι-
" τικῆς καὶ ἠθικῆς, σπεύδουν νὰ διδάξουν διορίσουν καὶ ὁδηγή-
" σουν τὰ στίφη τῶν βαρβάρων διευθυνόμενα νὰ λεηλατήσουν
" τὴν ἱερὰν ἐκείνην γῆν, ἥτις σκεπάζει ἀνάμικτα καὶ συγκεχυμένα
" τὰ ἀθάνατα κόκκαλα τῶν Κιμώνων, τῶν Τσαμαδῶν, τῶν Λεω-
" νιδῶν, τῶν Μποτσάρων, τῶν Φιλοποιμένων, τῶν Νικηταραίων
" καὶ Κολιαίων, ὅπερ ἐμποδίζει τὰς προόδους τῆς ἱερᾶς ὑποθέ-
" σεως τῆς Ἑλλάδος· Ζον· παρατηροῦντες ὅτι ἡ διοίκησις τῆς
" μεγάλης Βρεττανίας, εὐτυχὴς εἰς τὸ νὰ διευθύνῃ λαὸν ἐλεύ-
" θερον, εἶναι ἡ μόνη ἥτις διετήρησε μέχρι λεπτοῦ καθαρὰν
" τὴν οὐδετερότητα περιφρονοῦσα νὰ μιμηθῇ τὰς ἀναφανδὸν
" βίας ἢ τὰς νεφώδεις διαχειρήσεις αἱ ὁποῖαι ἀπὸ ἄλλους ἀδια-
" κόπως ἐπράχθησαν καὶ πράττονται εἰς τὴν Ἑλλάδα Κων-
" σταντινούπολιν καὶ Αἴγυπτον· Ηον· σκεπτόμενοι ὅτι ἡ Βρετ-
" τανικὴ ἀδιαφορία δὲν ἀρκεῖ νὰ ἀντιρροπήσῃ τὸν ἤδη ἐπηυξη-
" μένον ἐξωτερικὸν κατατρεγμὸν πρὸς βλάβην τῆς Ἑλλάδος.
" Θον· παρατηροῦντες ὅτι ἡ Ἑλλὰς ὄχι ἀπὸ χαύνωσιν δυνά-
" μεων οὔτε ἀπὸ ἀδυνατισμένην ἀπόφασιν δὲν ἐδυνήθη μέχρι
" τοῦδε νὰ προεπιχειρῇ, ἀλλὰ διὰ τὰ προρρηθέντα αἴτια καὶ
" μάλιστα τὴν πηγάζουσαν ἀπὸ τοῦ νὰ μὴν ἔλαβε ποτὲ διοί-
" κησιν ὑπερτέραν τῶν παθῶν καὶ σχέσεων· Ιον· παρατηροῦντες
" ὅτι οἱ Ἕλληνες εἰς τοιαύτην γενναίαν μάχην ἢ πρέπει νὰ
" ἐκβῶσιν ἀπὸ ταύτην νικηταί, ἢ θέλουν εἶσθαι τελείως ἀφα-
" νισμένοι, ἐπειδὴ οὐδὲν μέσον εἶναι τὸ ὁποῖον νὰ δύναται νὰ
" τοὺς ἀποσπάσῃ ἀπὸ ταύτην τὴν ἀπόφασιν ἥτις ἤδη κατήν-
" τησεν ἀπὸ τὴν φορὰν τοῦ πολέμου καὶ τοῦ χρόνου ἄφευκτος·
" ΙΑον· παρατηροῦντες τέλος πάντων ὅτι, ἂν ἀπὸ ὑπερτάτην
" χάριν τῆς Προνοίας εὑρίσκωνται στερεωμέναι πλησίον μας αἱ
" Βρεττανικαὶ δυνάμεις, χρεωστεῖ ἡ Ἑλλὰς εἰς τὴν παροῦσαν
" αὐτῆς κατάστασιν νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τοῦτο ἐγκαίρως ὡς καὶ νὰ
" ἐλπίσῃ ἀπὸ τὴν εὐθύτητα καὶ φιλανθρωπίαν τῆς ἰσχυρᾶς
" αὐτῆς διοικήσεως· ὅθεν πρὸς ἀσφάλειαν τῶν ἱερῶν δικαιω-
" μάτων τῆς τοῦ κράτους ἐλευθερίας καὶ ἱκανῶς στερεᾶς πολι-
" τικῆς ὑπάρξεως ἡ Ἑλλὰς διὰ τῆς παρούσης δημοσίου πρά-
" ξεως προσδιορίζει, ἀποφασίζει, θεσπίζει, καὶ βούλεται τὸν
" ἑπόμενον Νόμον.

" Αον· Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος δυνάμει τῆς παρούσης πράξεως
" θέτει ἑκουσίως τὴν ἱερὰν παρακαταθήκην τῆς αὐτοῦ ἐλευθε-
" ρίας, ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας καὶ τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ ὑπάρ-
" ξεως ὑπὸ τὴν μοναδικὴν ὑπεράσπισιν τῆς Μεγάλης Βρεττανίας.
" Βον· Ἡ παροῦσα αὐτὴ ὀργανικὴ πρᾶξις τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους
" συνοδεύεται μὲ ἐπὶ τούτου διπλοῦν ὑπόμνημα πρὸς τὴν σε-
" βασμίαν διοίκησιν τῆς αὐτοῦ Βρεττανικῆς μεγαλειότητος
" κατ' εὐθεῖαν εἰς Λονδῖνον, καὶ συγχρόνως ἀποστέλλεται ἐμ-
" μέσως διὰ τῆς αὐτοῦ ἐξοχότητος τοῦ λόρδου μεγάλου Ἁρμο-
" στοῦ τῆς Α.Μ. εἰς τὰς ἡνωμένας ἐπαρχίας τῶν Ἰονικῶν νήσων·
" Γον· Οἱ προέδροι τῶν ἐκτάκτων βουλευτηρίων τοῦ κράτους
" ξηρᾶς καὶ θαλάσσης θέλουν ἑτοίμως ἐκπληρώσει τὸν παρόντα
" νόμον. Ἐν . . . . . τὴν λ' ᾳωκέ."

(δ.)

Ὁ Κωλέττης λέγει τὰ αἴτια, δι' ἃ δὲν συνυπέγραψε τὸ ἔγγραφον, ἐν μιᾷ τῶν πρὸς τὸν θεῖόν του, Τουρτούρην, ἐπιστολῶν του καταχωρισθείσῃ ἐν τῷ περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως συγγράμματι τοῦ πρωτοσυγγέλου Φραντσῆ. Ὁ δὲ Κουντουριώτης δὲν συνυπέγραψε, διότι ὑπεγράφη τὸ ἔγγραφον ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Μιαούλη καὶ τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ ὄχι αὐτοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΖ.

(α.)

Ὅρα Κεφάλαιον Μ.

(β.)

Τὸ μηνοειδὲς τοῦτο πρόφραγμα κατεσκευάσθη δαπάνῃ τοῦ λόρδου Καρόλου Μουράη, υἱοῦ τοῦ δουκὸς τοῦ Ἀθόλλου, ἀξιοτίμου νέου, ἐλθόντος εἰς Ἑλλάδα ἵν' ἀγωνισθῇ, καὶ ἀποθανόντος ἐν Γαστούνῃ τὴν 30 ἰουλίου 1824.

Ὁ τειχοποιὸς Κοκκίνης ὠνόμασε κατ' ἀρέσκειαν τὰ διάφορα ὀχυρὰ μέρη τοῦ τείχους· εἰς ἀκριβῆ δὲ κατάληψιν τῶν ὀνομασιῶν, ἃς παρεδέχθην ἐκ τῆς ἐφημερίδος τῶν ἑλληνικῶν χρονικῶν τοῦ Μεσολογγίου, σημειῶ ἐνταῦθα τὰς ἀντιστοίχους γαλλικάς.

Τετραγωνικὴ τάφρος	Redoute.
Κανονοθυρὶς	Embrasure.
Προμαχὼν	Rempart.
Εὐθύβολος φωτία	Feu rasant.
Καρκινοειδὲς πρόφραγμα	Tenaille.
Πρόχωμα	Cavalier.
Κανονοστάσιον	Batterie.
Προτείχισμα	Bastion.
Ἀντιχαράκωμα	Contrevallation.
Μηνοειδὲς πρόφραγμα	Lunette.
Μεσότειχον	Traverse.
Πρόταφρος	Avant fossé.

(γ.)

Ορα ἐφημερίδος τοῦ Φίλου τοῦ Νόμου Ἀριθ. 121, 122, 125, 126.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΗ.

(α.)

Παρόμοιον ἀνδραγάθημα διηγεῖται ἡ ἐφημερὶς τοῦ Μεσολογγίου ὑπ' ἀριθ. 88.

" Τὰ ἀπὸ τὸν κόλπον τῶν Π. Πατρῶν χθὲς (31 ὀκτωβρίου)
" ἐκπλεύσαντα ἑπτὰ ἐχθρικὰ καράβια ἀπηντήθησαν σήμερον
" ἀπέναντι τοῦ ἀκρωτηρίου τοῦ Πάπα μὲ τρία μικρὰ ἔνοπλα
" ἐδικά μας πλοῖα, διοικούμενα παρὰ τῶν κυβερνητῶν Κων-
" σταντῆ Τρικούπη, Χρυσάνθου Μωραϊτάκη καὶ Δημητρίου
" Παναγιώτη. Ἦλθον λοιπὸν εἰς ναυμαχίαν, ἥτις ἐπεκρά-
" τησε δύο περίπου ὥρας. Ἀπίθανον ἤθελε φανῆ ἴσως νὰ
" διακηρύξωμεν ὅτι ἡ νίκη τῆς ἀνίσου ταύτης ναυμαχίας
" ἔκλινεν εἰς τὸν ὀλιγάριθμον στολίσκον μας, καὶ ὅτι τὰ ἐχ-
" θρικὰ καράβια συνιστάμενα ἀπὸ μίαν κορβέταν, δύο βρίκια
" καὶ τέσσαρας γολέττας διέλυσαν τὴν γραμμήν των καὶ ἠναγ-
" κάσθησαν μὲ καταισχύνην των νὰ εἰσέλθωσι πάλιν ὑπὸ τὴν
" σκέπην τῶν φρουρίων τῶν Π. Πατρῶν πυροβολοῦντα ἀπὸ
" τὴν πρύμνην."

(β.)

Ἰδοὺ ἡ τελευταία αὕτη ἀνταπόκρισις ἀπαράλλακτος.

" Ἰμπραὴμ Πασᾶς Βαλῆς	" Μεχμὲτ Ῥεσὴτ-Πασᾶς
" Τσεδᾶ καὶ Μωρέως καὶ Σε-	" Βαλῆς τῆς Ῥούμελης καὶ
" ρασκέρης (Τ. Σ.)."	" Σερασκέρης (Τ. Σ.)."

" Σὲ σᾶς ὁποῦ βρισκόσασθε στὴν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογ-
" γίου μικροὶ μεγάλοι σᾶς φανερόνομεν διὰ ὁμιλίας τοῦ ῥάγι
" ὁποῦ ἐζητήσατε ἄνθρωπον ἀπὸ μέρους μας ἐστάλθη, καὶ μὲ
" αὐτὸν τὸν τρόπον ὡμιλήθησαν μερικὰ καὶ σὲ αὐτὸ ἀπάνω
" ἀπέρασαν μερικαῖς ἡμέραις. Ὅμως τὸ ῥάγι ὁποῦ ζητεῖτε
" θέλει ἄλλον, μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ὁποῦ σᾶς φανερόνομεν
" ἄνωθεν· πρῶτον νὰ δῶστε τὰ ἅρματα μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον
" ὁποῦ νὰ μὴν ἔχῃ κανένας μικρὸ μαχαῖρι· δεύτερον ἀπὸ μέρος
" τῆς Τουρκιᾶς σὲ ὅ,τι τόπον θέλετε νὰ κατοικίσετε· καὶ οἱ
" καθαυτοὶ Μεσολογγίταις ἂν θέλουν νὰ μισεύσουν σὲ ἄλλο
" μέρος σὰν καὶ σᾶς τοὺς δίνομεν τὴν ἄδειαν· ὄχι καὶ ἂν θέ-
" λουν νὰ καθίσουν στὸν τόπον τους, γενῆτε μοσάδες νὰ καθί-
" σουν στὰ σπήτια τους καὶ στὰ ὑποστατικά τους, καὶ ὅλον
" σας τὸ ἔχει καὶ ἴρζι καὶ ζωήν σας ὡς τὸν παραμικρὸν δὲν
" θέλει πειραχθῆτε· σὲ αὐτὸ σᾶς βεβαιόνομεν· καὶ ἂν κλίνετε
" σὲ αὐτά, σᾶς δίνομεν τὸ ῥάγι, καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ τελεία ἀπό-
" κρισίς μας καὶ τόσον· τῇ 21 μαρτίου 1826 ἀπὸ τὸ στρατό-
" πεδον."

Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ὑποθέτει ὅτι οἱ ἔγκλειστοι ἐζήτησαν πρῶ-
τοι συμβιβασμόν, ἀλλ' ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἀποδεικνύεται ψευδὴς
ἐκ τῆς ἑξῆς ἀπαντήσεως.

" Πρὸς τοὺς ὑψηλοτάτους Βεζηράδες Μώρα Βαλεσῆν καὶ
" Ῥούμελη Βαλεσῆν.

" Ἔχετε λάθος· ἡμεῖς δὲν σᾶς ἐζητήσαμεν προτήτερα κου-
" βέντα, τοῦ λόγου σας μᾶς ἐζητήσατε.

" Εἴδαμεν τὸ ἔγγραφον τσεβάπι σας καὶ εὐχαριστοῦμεν
" ὁποῦ μᾶς γράφετε τὴν ἀλήθειαν γυμνήν, διότι ἀπὸ τοὺς ἀν-
" θρώπους σας δὲν ἠμπορέσαμεν νὰ πληροφορηθοῦμεν ἕως
" τώρα, διότι μᾶς τὰ ἔλεγαν μπερδευμένα. Δὲν ἠλπίζαμεν
" ποτὲ νὰ σᾶς ἀπεράσῃ μιὰ τέτοια φαντασία ὁποῦ ὀκτὼ χι-
" λιάδες ἅρματα αἱματωμένα νὰ τὰ ζητήσητε καὶ νὰ σᾶς τὰ
" δώσωμεν μὲ τὰ χέρια μας, τὰ ὁποῖα ἅρματα συμφωνοῦν μὲ
" τὴν ζωήν. Ὅθεν, καθὼς βλέπομεν τὸν σκοπόν σας καὶ τὴν

" ἀπόφασιν ὁποῦ ἔχομεν ἡμεῖς, θὰ γίνει ἐκεῖνο ὅ,τι ἀπεφάσισεν
" ὁ Θεός, τὸ ὁποῖον δὲν τὸ ἠξεύρετε οὔτε ἡ ὑψηλότης σας, οὔτε
" ἡμεῖς, καὶ ἂς γίνῃ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

" 1826, μαρτίου 21, Μεσο-
" λόγγι."

" Οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ Μεσολογ-
" γίου."

(γ.)

Ἡ κοπεῖσα εἰς δύο αὕτη σπάθη ἀνετέθη μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Μεσολογγίου εἰς τὸν κατὰ τὴν Κλείσοβαν ναόν.

(δ.)

Ἐκ τῶν δύο ἄλλων μελῶν τῆς διευθυνούσης τὰ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἐπιτροπῆς, ὁ μὲν Θέμελης ἀπέθανεν ἐν Μεσολογγίῳ ἐπὶ τῆς πολιορκίας, ὁ δὲ Καναβὸς δὲν συνεπολιορκήθη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΘ.

(α.)

Ἰδοὺ ἐν περιλήψει ὁ λόγος ὃν ὁ ἀρχιβεζίρης ἀπήγγειλεν ἐν τῇ συνελεύσει ταύτῃ τῶν μεγιστάνων. Ἐκδίδω δὲ αὐτὸν ὡς δεικνύοντα πόσον κατετάραττε καὶ ἐταπείνονε τὴν ἀλαζόνα Πύλην ὁ ἀγὼν τῶν Ἑλλήνων.

" Χάρις εἰς τὴν προστασίαν τοῦ Ὑψίστου καὶ εἰς τὴν ἀν-
" δρίαν τῶν ἡμετέρων στρατιωτῶν ἡ ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία
" ἀνεδείχθη ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις παντοῦ νικήτρια καὶ κατέ-
" πληξε τοὺς ἐχθρούς της· ἀλλ' οἱ καιροὶ δὲν εἶναι πλέον οἱ
" αὐτοί· οἱ στρατιῶται ἐξετράπησαν τοῦ καθήκοντός των, ἐξε-
" φαυλίσθησαν, καὶ ὁδηγούμενοι ὑπὸ ἀναξίων ἢ ἀνάνδρων δια-
" σκορπίζονται ἐνώπιον τῶν ἐχθρῶν. Ὁποίων λυπηρῶν σκέ-
" ψεων παραίτιον εἶναι τὸ θέαμα τῶν σημερινῶν Ἑλλήνων!
" Οἱ ἄνταρται οὗτοι, οἱ ὡς κάλαμοι ἀσθενεῖς, ἐματαίωσαν τοὺς
" μέχρι τοῦδε ἀγῶνάς μας· ἐν ἀκαρεὶ ἔπρεπεν ἡ ἀκάθεκτος
" ὁρμὴ τῶν ἀνδρείων Μουσουλμάνων νὰ τοὺς καταστρέψῃ, καὶ
" ὅμως δὲν ἐδυνήθημεν εἰσέτι νὰ σβέσωμεν τὴν φλόγα τῆς
" ἀνταρσίας των! Ἡ ἱστορία διηγεῖται τίνι τρόπῳ κατε-

" φρόνουν ἄλλοτε οἱ Μουσουλμάνοι καὶ ζωὴν καὶ περιουσίαν
" διὰ τὴν πίστιν, καὶ πόσον διέπρεπαν ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης
" κατ' ἐξοχὴν δὲ οἱ γενίτσαροι· ἀλλὰ τὰ τάγματα τούτων δὲν
" εἶναι πλέον ὅ,τι ἦσαν· παρεισέδυσαν ἀνεπαισθήτως τυχο-
" διῶκται καὶ κατέστρεψαν τὸ οἰκοδόμημά των· πλήθουν τὰ
" στρατολόγια ὀνομάτων ὑπομισθίων γενιτσάρων, ἀλλὰ ζητεῖ
" τις ἐν αὐτοῖς μαχητὰς καὶ σχεδὸν δὲν εὑρίσκει· ἂν διαταχθῇ
" τάγμα τι νὰ ἐκστρατεύσῃ, καθάρματα στρατολογοῦνται καὶ
" κατάσκοποι τῶν ἐχθρῶν παρεισδύουν καὶ μάλιστα Ἕλληνες
" μῖσος ἄσπονδον τρέφοντες κατὰ τοῦ ἰσλαμισμοῦ, καὶ δια-
" φόρως μετασχηματιζόμενοι ἀναμιγνύονται ἐξάπτοντες τὰ
" πάθη εἰς παράλυσιν τοῦ στρατοῦ. Ἀνεπιτήδειοι δὲ οἱ γε-
" νίτσαροι νὰ διακρίνωσι τὸ ψεῦδος τῆς ἀληθείας, καὶ ἐκτρε-
" πόμενοι τοῦ ὀρθοῦ λόγου διατείνονται ὅτι ὁ κατὰ τῶν Ἑλλη-
" νων πόλεμος δὲν ἦτον ἀναγκαῖος, ὅτι σκοπὸν εἶχε τὴν κατα-
" στροφὴν τῶν γενιτσάρων, καὶ ὅτι δωροδοκούμενοι οἱ ὑπουργοὶ
" τοῦ σουλτάνου παρέδιδαν τὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους εἰς τοὺς
" ἐχθρούς. Πόσον ἄτοπον νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι κυβέρνησις
" ἀναδέχεται πόλεμον ἐπὶ σκοπῷ καταστροφῆς τοῦ ἰδίου στρα-
" τοῦ της, ἤτοι τῶν μελῶν τοῦ ἰδίου σώματός της, καὶ ὅτι δια-
" σκορπίζει τοὺς θησαυρούς της ἐπὶ σκοπῷ νὰ παραδώσῃ τὰς
" ἐπαρχίας της εἰς τοὺς ἐχθρούς της! Ἡ τοιαύτη συκοφαντία
" εἶναι ἀληθὴς παραφροσύνη. Ἡ ἐλάττωσις τοῦ θρησκευτικοῦ
" ζήλου καὶ ἡ παράβασις τῶν στρατιωτικῶν κανονισμῶν εἶναι
" τὰ κύρια αἴτια τῆς παρακμῆς τοῦ στρατοῦ· δὲν αἰσθάνεται
" σήμερον ὁ στρατιώτης τὰ θρησκευτικά καθήκοντά του, ἀγνοεῖ
" ὅτι εἶναι ἀθλητὴς τῆς πίστεως, καὶ ὅτι ὀφείλει κατὰ τὸν
" θεῖον νόμον τελείαν ὑπακοὴν εἰς τὴν φωνὴν τῶν ἀρχηγῶν του.
" Ἂς παρατηρήσῃ ὅστις θέλει τοὺς ὀργανισμοὺς τοῦ στρατοῦ
" τῶν γενιτσάρων ὑπὸ τοὺς πρώτους σουλτάνους καὶ θὰ εἰδῇ
" ὅτι τὴν σήμερον δὲν τηροῦνται. Ἐξησκοῦντο οἱ γενίτσαροι
" ἐπὶ τοῦ σουλτάνου Σουλεημάνη τοῦ α' εἰς πᾶν εἶδος ὅπλου
" ἐν χρήσει τότε, καὶ τὰ τάγματά των δὲν συνεπληροῦντο ὑπὸ
" τυχόντων. Πόθεν ἡ τοιαύτη μεταβολή; ἂν ὁ μισθὸς καὶ τὸ
" σιτηρέσιόν των δὲν ἐπαρκῶσιν, ἡ Πύλη ἀφθόνους ἔχουσα
" πόρους ἑτοίμη εἶναι νὰ ἐπιχορηγήσῃ. Ἠξεύρετε πόση ἡ
" δύναμις καὶ ποῖος ὁ σκοπὸς τῶν ἐχθρῶν τοῦ ἰσλαμισμοῦ·
" ἠξεύρετε ὁποία ἡ ἐπικρατοῦσα ἐν τῷ στρατῷ τῶν γενιτσάρων
" ἀταξία ἦν ὀλιγγιᾷ τις πιστῶς νὰ περιγράψῃ· εἰς σᾶς λοιπὸν

" ἀπόκειται ν' ἀποφασίσετε σήμερον τί ποιητέον εἰς διόρθωσιν
" τοῦ κακοῦ. Πρόκειται νὰ ταπεινώσωμεν τὴν ὀφρὺν τῶν ἐχ-
" θρῶν, ν' ἀπονίψωμεν τὸ ὄνειδος τῶν ἐν πολέμῳ συμφορῶν
" μας· λαλήσατε παῤῥησίᾳ, δείξατε τὴν ὁδόν, καὶ ἕτοιμοι
" εἴμεθα νὰ τὴν ὁδεύσωμεν· στενῶς συνδεδεμένοι διὰ τοῦ δε-
" σμοῦ τοῦ ἱεροῦ νόμου ὅλοι ἂς συνεργασθῶμεν ἐκ συμφώνου
" διὰ τὴν δόξαν καὶ τὴν εὐημερίαν τῆς αὐτοκρατορίας."—Ἐκ
τῶν τοῦ ἱστοριογράφου τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας Ἀσαὰδ
Ἐφένδη.

ΝΕΑΣΧΟΛΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878

ΝΕΑΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
• ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878 •

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ.

Σελίς.	Στίχος.	ἀντὶ	ἀνάγνωθι
6	16	(Κάστρι)	(Καστρὶ)
,,	30	θὲν συνῆλθαν	δὲν συνῆλθαν
9	2	μ	μὴ
13	16–17	Kamenetz Podoleky	Kamenetz Podolsky
18	19	ἀφ' οἶ	ἀφ' οὗ
24	9	εἰρηνοποίησιν	εἰρήνευσιν
,,	10	Εἰρηνοποίησιν	Εἰρήνευσιν
36	12	τῶν φρουρίων	τοῦ φρουρίου
,,	14	τὰ παρέδιδε.	τὸ παρέδιδε.
46	24	ἐγίνετο	ἐγένετο
59	26	ὁ Κίτσος	ὁ Κίτσος Τσαβέλλας
66	33	κατ 'κοψαν	κατέκοψαν
88	6	συνέῤῥευσαν	εἶχαν συῤῥεύσει
,,	8	εἰσέφεραν	εἶχαν εἰσφέρει
109	15	τοῦ Νοταρᾶ	τοῦ Ἰωάννου Νοταρᾶ
126	3	τὴν, 12 ἀπριλίου.	τὴν 12 ἀπριλίου.
151	6	ἠνέδρευσαν	ἐνέδρευσαν
153	1	Αἰγυπτιακὴ	Αἰγύπτιος
155	33	κινουμενων	κινουμένων
156	23	νὰ κυβερνήσωσιν	νὰ τὸ κυβερνήσωσιν
159	8	πύρα	πυρὰ
160	13	Καραμπουρνὰ	Καραμπουρνᾶ
166	32	εὐχας.	εὐχάς.
168	25	ἀλ	ἀλλ'
175	2	οἱ Δηληγιάνναι	οἱ Δηληγιάνναι,
,,	4	οἱ Νοταράδες	οἱ Νοταράδες,
178	16	κατευωδώθησαν	κατευοδώθησαν
183	16	μεγαλουπόλεως	μεγαλοπόλεως
193	8–9	ᾐχμαλωτισθησαν	ᾐχμαλωτίσθησαν
,,	10	κα	καὶ
195	12	ἀπέστη	ἀπέπτη
197	29	Ἡ γολεττα αυτη	Ἡ γολέττα αὕτη
199	8–9	Κατσαρός	Κατσαρὸς
,,	27	ἤθηλαν	ἤθελαν
200	14	σπασθέντες	ἀσπασθέντες
,,	30	δὲ αὐτὸν	δι' αὐτὸν
205	13–14	καπητάμπασαν	καπητάμπασαν,
206	1	ἀμνηστια	ἀμνηστία
212	34–35	ἀπεκρούσθησαν	ἀπεκρούσθησαν·
218	24	ἐξωρμήσαντες	ἐξορμήσαντες
220	22	παθήματά τον	παθήματά του
,,	24	αὐτοῦ	αὐτοῦ
,,	25	ὅπουἐ βούλετο	ὅπου ἐβούλετο
227	24	ὀπαδοίς	ὀπαδοῖς

Σελίς.	Στίχος.	ἀντὶ	ἀνάγνωθι
230	15	ἰδιατέραν	ἰδιαιτέραν
232	34	γονεὶς	γονεῖς
234	23–24	καταδιώξεώς	καταδιώξεως
237	35	″νεδραν	ἔνεδραν
240	16	κατευωδώθησαν	κατευοδώθησαν
241	27	ἐπάτησας	ἐπάτησες
250	5–6	ὠφελιμω ραν	ὠφελιμωτέραν
252	1	″Ελληνες	″Ελληνες,
262	19	ἡ μέγας	ὁ μέγας
263	2, 5	᾽Αλωνίτσαιναν	᾽Αλωνίσταιναν
,,	30	παρώγρισαν	παρώργισαν
269	5–6	Κιουταγῆν.	Κιουταχῆν.
288	17	συγκατετίθοντο	συγκατετίθεντο
290	25	ἰδόντες	ἰδόντα
292	14	κανονοβολῆς	κανονοβολῆς,
301	8	μέρος᾽	μέρος.
316	2	ὁπλασκείας.	ὁπλασκίας.
319	15	ἀνεχωρησει.	ἀναχωρήσει.
330	21	μαχούμενοι	μαχόμενοι
332	5	φολεμεφόδια	πολεμεφόδια
336	33	γ᾽ροντες	γέροντες
342	4	Σηδήμας	Σαδήμας

Τέλος

τοῦ τρίτου τόμου.

ΔΕΣΜΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
• ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878 •